سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE
TERCEMESİ VE ŞERHİ

Terceme ve Şerheden:
HAYDAR HATİPOĞLU

KAHRAMAN YAYINLARI

HAYDAR HATİPOĞLU

سنن ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ VE ŞERHİ

8

Hadis No:
2859 - 3250

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

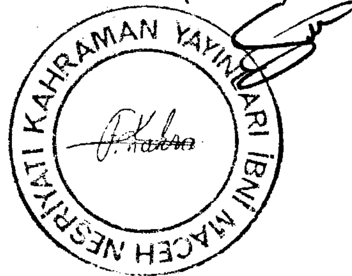
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 8

Mütercim
Haydar HATİPOĞLU
(Varisleri)

Naşir
Kahraman Yayınları
Fethullah KAHRAMAN
(Varisleri)

KAHRAMAN YAYINLARI

Umumi Neşriyat No: 6
Kur'ân ve Hadis İlimleri Husûsi No: 1

İsteme Adresi:
KAHRAMAN YAYINLARI
Davutpaşa Cad. TİM2 No: 322
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 83 05
Fax: 0212 565 25 84

Sertifika No: 16133

İstanbul 2012

Dizgi: Ayyıldız Matbaası
Baskı: Ofis Matbaa Ltd. Şti.
Davutpaşa Kışla Cd. 75/386
Topkapı-İSTANBUL
Tel: 0212 576 47 15

سنن

الحافظ ابي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 8

Terceme ve Şerheden:
Haydar HATİPOĞLU
(Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi)

NEŞREDEN
KAHRAMAN YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(٣٩) باب طاعة الإمام

39 — İMÂM (DEVLET BAŞKANIN) A İTÂAT BÂBI

٢٨٥٩ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا الأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ أَطَاعَنِي ، فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ . وَمَنْ عَصَانِي ، فَقَدْ عَصَى اللَّهَ . وَمَنْ أَطَاعَ الإِمَامَ ، فَقَدْ أَطَاعَنِي . وَمَنْ عَصَى الإِمَامَ ، فَقَدْ عَصَانِي » .

TERCEMESİ

2859) "... Ebû Hüreyre *(Radiyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim bana itâat ederse şüphesiz Allah'a itâat etmiş olur ve kim bana isyân ederse şüphesiz Allah'a isyân etmiş olur. Her kim imâma (devlet reisine) itâat ederse şüphesiz bana itâat etmiş olur. Her kim imâma isyân ederse şüphesiz bana isyân etmiştir."

٢٨٦٠ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَأَبُو بِشْرٍ ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ قَالَا : ثنا يَحْيَى

ابْنُ سَعِيدٍ . ثنا شُعْبَةُ . حَدَّثَنِي أَبُو التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اِسْمَعُوا وَأَطِيعُوا ، وَإِنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ ، كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ » .

TERCEMESİ

2860) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Ey mü'minler! Vâlilerinizin ve kumandanlarınızın emirlerini) dinleyiniz ve (onlara) itâat ediniz; üzerinize tâyin edilen vâli (veyâ âmir) başı kuru üzüm gibi saçlı, siyah bir köle olsa bile."

٢٨٦١ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعُ بْنُ الْجَرَّاحِ عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ يَحْيَى ابْنِ الْحُصَيْنِ ، عَنْ جَدَّتِهِ أُمِّ الْحُصَيْنِ ؛ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنْ أُمِّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ مُجَدَّعٌ ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا ، مَا قَادَكُمْ بِكِتَابِ اللهِ » .

TERCEMESİ

2861) "... Ümmü'l-Husayn (el-Ahmesiyye) *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim:

Eğer üzerinize habeşi ve burunu, kulağı kesik bir köle emir tâyin edilse, o sizi Allah'ın Kitâbı ile sevk ve idâre ettiği sürece siz onun emirlerini dinleyiniz ve (ona) itâat ediniz."

٢٨٦٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الصَّامِتِ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى الرَّبَذَةِ ، وَقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ . فَإِذَا عَبْدٌ يَؤُمُّهُمْ . فَقِيلَ : هٰذَا أَبُو ذَرٍّ . فَذَهَبَ يَتَأَخَّرُ . فَقَالَ أَبُو ذَرٍّ : أَوْصَانِي خَلِيلِي ﷺ أَنْ أَسْمَعَ وَأُطِيعَ ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا مُجَدَّعَ الْأَطْرَافِ .

TERCEMESİ

2862) "... Ebû Zerr(-i Gifârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi er-Rebeze'ye vardı. O sırada namaz için ikâmet ediliyor ve bir köle (cemâata) namaz kıldırmaya hazırlanıyordu. Bu (gelen zât) Ebû Zer'dir denilince köle (Ebû Zer namaz kıldırsın diye) geri çekilmeye başladı. Bunun üzerine Ebû Zer (Radıyallâhü anh) şöyle dedi :

İmâm (burnu ve kulağı gibi) etrafı kesik habeşi bir köle bile olsa onun emirlerini dinlememi ve ona itâat etmemi, dostum (Peygamber) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana tavsiye buyurmuştur."

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Buhârî'de de rivâyet edilmiştir.

Ümmü'l-Husayn (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ile Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'ın hadisleri yine Müslim tarafından, ayrıca Ümmü'l-Husayn (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Tirmizî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Bu hadisler İslâm devlet başkanına, vâlisine, kumandanına ve diğer âmirlerine itâat etmeyi ve emirlerini dinlemeyi vâcib kılar. Müslüman olan âmirlerin Allah ve Resûlünün emirlerine aykırı olmayan tâlimatlarına uymanın vâcibliği husûsunda icmâ bulunduğunu Nevevi nakletmiştir. Allah'a isyân ve günah sayılan tâlimatlarda ise âmirlerin emirlerine itâat edilmesinin haramlığı husûsunda da icmâ bulunduğu Kâdı Iyâz tarafından nakledilmiştir. Günah olan tâlimatlara uyulmamasına âit hadîsler bundan sonra gelen bâbta rivâyet edilmiştir. Bu itibarla âmirlere itâat edilmesine dair bu bâbtaki hadîsler Şer-i Şerîf'e aykırı olmayan emir ve tâlimatlar hakkındadır.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e itâat veyâ isyânın Allah'a itâat veyâ isyân sayılmasının sebebi Allah'ın Peygamber (Aley-

hi's-salâtü ve's-selâm)'e itâat etmeyi emretmiş olmasıdır. İslâm devlet başkanına itâat etmenin Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)' in emrine itâat, kezâ devlet reisinin emrine isyân etmenin Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emrine isyân sayılması sebebi ise Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in devlet reisine itâat etmeyi emretmiş olmasıdır. Bu itibarla İslâm devlet başkanı tarafından verilen ve dîne aykırı olmayan emirlere itâat etmek Allah ve Resûlü'nün emirlerine itâat sayılır. Kezâ onun emirlerine isyân etmek Allah ve Resûlü'nün emirlerine isyân sayılır.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden de âmir durumunda olan kişi siyâh bir köle de olsa onun emirlerini dinlemenin ve ona itâat etmenin vâcibliği hükmü çıkarılıyor. El-Hâfız'ın da beyân ettiği gibi bu hadiste geçen "İstimâl" ifâdesi umûmî bir mânâyı taşır. Yâni vâli, kumandan, câmi imâmı ve benzeri âmirler bu hükmün içine giriyor.

Bu hadiste âmir atanacak kölenin başı kuru üzüm taneciğine benzetilmiştir. Yâni âmir durumundaki şahıs sûreten çirkin, önemsiz ve aklı, zekâsı noksan bir köle bile olsa ona itâat edilecektir.

Nevevi de: Bir kölenin âmir, vâli, kumandan olması iki şekilde düşünülebilir: Devlet başkanı tarafından böyle bir kimse bir göreve atanmış olabilir. Ya da bir köle herhangi bir yolla memleket idâresini eline geçirir. Yoksa normal bir seçimle bir köleyi emir ve devlet başkanı yapmak câiz değildir. Çünkü emîrin, yâni devlet reisinin hür olması şarttır, der.

Hattâbî: de: Vukû bulması düşünülmeyen misaller bâzen verilir. Bu ve benzeri hadîsler de bu nevidendir. Yâni dinen düşünülmüyor ise de faraza başa geçen imâm, devlet başkanı, böyle bir kimse bile olsa mutlaka itâat edilmesi gereklidir. İtâatin önemi mâhiyetinde bu misâl verilmiş, der.

El-Hâfız'ın beyân ettiği bir kavle göre Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisinden maksad şudur: Devlet başkam habeşî bir köleyi bir yere vâli - kaymakam tâyin ettiği zaman o köleye itâat edilmesidir. Maksad kölenin devletin başına getirilmesi değildir. Hadîste böyle bir ifâde yoktur. Şöyle de denilebilir: Devletin başına usûlü dâiresinde getirilen kişi önceden köle iken âzadlanmış ve hür bir kimse hâline gelmiş ise ona itâat edilmesi vâcibtir.

Ü m m ü ' l - H u s a y n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccı esnasında buyurduğu, M ü s l i m ' in rivâyetinde belirtilmiştir. Yine M ü s l i m ' in bir rivâyetine göre bu hadîs M i n â veyâ A r a f â t ' ta buyurulmuştur. Bu hadîste de E n e s ' in hadîsinde olduğu gibi bir göreve atanan devlet yetkilisine itâat edilmesi emrolunmuştur. Ancak o âmirin toplumu Allah'ın kitâbı olan Kur'an-ı Kerîm'e uygun biçimde sevk ve idâre etmesi şart koşuluyor. Bu hadîste geçen "Mücedda" burnu ve kulağı kesik kişi mânâsına yorumlanmıştır. Bâzıları ise bu kelime vücudunun herhangi bir tarafı kesik olandır, diye yorumlamışlardır.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Bu hadîs, Ulü'l-Emr, yâni devlet yetkilileri ile iyi geçinmeyi, onların tâlimatlarına uyulmayı ve fitne ile parçalanmadan sakınmayı emreder. **El-Meçma'de** deniliyor ki: Şöyle bir soru sorulabilir: İmamın hür olması, K u r e y ş ' ten olması ve vücûdunda bir sakatlığın bulunmaması şartı vardır. Oysa bu hadîse göre bu şartlar olmasa da itâat edilecek ve bu şartları taşımayan kimse de imâm olabilir? Bu soruya şöyle cevab verilir: Evet normal şartlar içinde dinen imamı seçme yeteneğine sâhib kimselerin görüşleriyle imam seçildiği takdirde anılan şartlar aranır. Fakat böyle değil de cebir ve baskı kullanmak sûretiyle imâm olan bir kimse köle veyâ fâsık bir müslüman da olsa ona muhâlefet edip memlekette isyân çıkarmak haramdır. Onun verdiği tâlimatlar geçerlidir. Diğer taraftan şunu da belirtmek gerekir: Hadîste böyle bir kimsenin imâm, yâni devlet başkanı olmasından söz edilmemiştir. Hadîsten devlet başkanı böyle bir kimseyi bir işe âmir tâyin ettiği zaman onun emrine itâat edilmesi isteniyor."

E b û Z e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde geçen "Rebeze" M e d î n e - i M ü n e v v e r e ile M e k k e arasında ve M e d i n e - i M ü n e v v e r e ' ye yaklaşık üç konak mesâfede bir köyün ismidir. E b û Z e r r - i G i f â r î (Radıyallâhü anh), H z . O s m â n (Radıyallâhü anh) tarafından bu yerde ikâmete memur edilmişti. E b û Z e r , bu münâsebetle R e b e z e ' ye vardığı zaman o köyde bir kölenin imâmlık ettiğini görmüş ve imâm namaz kıldıracağı zaman E b û Z e r (Radıyallâhü anh)'ın teşrifi dolayısıyla imâm uyarılmış. Bunun üzerine imâm geri çekilmek

istemiş ve E b û Z e r (Radıyallâhü anh) bu esnâda bu hadisi rivâyet etmiştir. N e v e v î bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der: E b û Z e r şunu demek istemiş: Emîr kim olursa olsun, hattâ vücûdunun herhangi bir tarafı kesik, siyah bir köle de olsa ben onun emirlerini dinler ve itâat ederim. Çünkü itâatı vâcibdir.

E l - H â f ı z da el-Fetih'te E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini izah ederken bir münâsebetle E b û Z e r (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsini naklederek: Bu hadis, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in E b û Z e r r'e özel mâhiyette böyle bir tavsiyede bulunmasının hikmetini beyân eder, demiştir. Yâni Ey E b â Z e r! Günün birinde bir köleye uymak durumu ile karşılaşırsan onu dinle ve ona itâat et.

Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 149 - 156. hadîsler bölümünde verildi.

(٤٠) باب لا طاعة في معصية الله

40 — ALLAH'A İSYÂN HUSÛSUNDA (HİÇBİR YARATIĞA) İTÂAT ETMEK YOKTUR, BÂBI

٢٨٦٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. ثنا محمد بن عمرو،
عن عمر بن الحكم بن ثوبان، عن أبي سعيد الخدري؛ أن رسول الله ﷺ بعث علقمة
ابن مجزز على بعث، وأنا فيهم. فلما انتهى إلى رأس غزاته، أو كان ببعض الطريق،
استأذنته طائفة من الجيش، فأذن لهم وأمر عليهم عبد الله بن حذافة بن قيس السهمي.
فكنت فيمن غزا معه. فلما كان ببعض الطريق أوقد القوم نارا ليصطلوا أو ليصنعوا
عليها صنيعا. فقال عبد الله (وكانت فيه دعابة): أليس لي عليكم السمع والطاعة؟
قالوا: بلى. قال: فما أنا بآمركم بشيء إلا صنعتموه؟ قالوا: نعم. قال: فإني أعزم عليكم

Ümmü'l-Husayn (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ümmü'l-Husayn bint-i İshâk el-Ahmesiyye sahâbidir. Vedâ haccında hazır bulunmuştur. Müslim onun iki hadisini rivâyet etmiştir. Râvisi Yahyâ bin el-Husayn'dır. Sünen sâhibleri de onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa: 497)

إِلَّا تَوَاثَبْتُمْ فِي هٰذِهِ النَّارِ . فَقَامَ نَاسٌ فَتَحَجَّزُوا . فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّهُمْ وَاثِبُونَ ، قَالَ : أَمْسِكُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ . فَإِنَّمَا كُنْتُ أَمْزَحُ مَعَكُمْ .

فَلَمَّا قَدِمْنَا ذَكَرُوا ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ أَمَرَكُمْ مِنْهُمْ بِمَعْصِيَةِ اللّٰهِ ، فَلَا تُطِيعُوهُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

2863) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Alkama bin Mücezziz (Radıyallâhü anh)'ı bir müfrezenin başında (savaşa) gönderdi. Ben de o müfrezede idim. Kumandan savaşın başına vardığı veyâ yolculuk ettiği sıralarda askerlerden bir grub (ayrı gitmek için) kumandandan izin istedi. Kumandan da onlara izin vererek başlarına Abdullah bin Huzâfe bin Kays es-Sehmî (Radıyallâhü anh)'ı kumandan tâyin etti. Ben de bu kumandanla beraber savaşa gidenler arasında idim. Abdullah bin Huzâfe (beraberindeki grub ile) yolun bir yerinde (konaklamış) olduğu sırada mücâhidler ısınmak veyâ üzerinde bir yemek yapmak için muazzam bir ateş yaktılar. (Kumandanımız) Abdullah — Kendisinde şaka etme huyu vardı — :

(Ey asker)! Sizin üzerinizde benim emirlerimi dinlemek ve bana itâat etmek hakkı yok mu? diye sordu. Mücâhidler:

— Evet (var), dediler. Kumandan:

— Şu halde ben size neyi emredersem behemehal yapacaksınız (değil mi?) dedi. Mücâhidler:

— Evet, dediler. Kumandan:

— Şu halde ben size şu (alev alev yanan) ateşe atılmanızı emrediyorum, dedi. Bunun üzerine mücâhidlerin bâzısı ayağa kalkarak ateşe atılmaya hazırlandılar. Kumandan bunların kendilerini cidden ateşe atacakları kanâatına varınca (onlara) :

Kendinizi tutunuz (yâni ateşe atılmayınız). Çünkü ben sizlerle şaka ettim, dedi.

Ebû Saîd-i Hudrî demiştir ki: Sonra biz (savaştan dönüp Medîne'ye) gelince mücâhidler bu durumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattılar. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

— Onlar (yâni başınızdakiler)den kim size Allah'a isyân etmeyi emrederse sakın (o hususta) o kimseye itâat etmeyiniz."

Not: Bunun senedinin sahih olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٨٦٤ – حدّثنا محمّد بن رمح. أنا اللّيث بن سعد عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر. ح وحدّثنا محمّد بن الصّبّاح وسويد بن سعيد؛ قالا: ثنا عبد الله بن رجاء المكّيّ؛ عن عبيد الله، عن نافع، عن ابن عمر؛ أنّ رسول الله ﷺ قال « على المرء المسلم الطّاعة فيما أحبّ أو كره. إلّا أن يؤمر بمعصية. فإذا أمر بمعصية، فلا سمع ولا طاعة ».

TERCEMESİ

2864) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Müslüman kişinin bir günah işlemekle emrolunması durumu dışında hoşlandığı veyâ hoşlanmadığı hususlarda (müslüman âmirlerinin emirlerine) itâat etmesi vâcibtir. Bir günah işlemekle emrolunduğu zaman (hiçbir âmiri) dinlemek ve itâat etmek yoktur."

İZAHI

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevindendir ve senedi sahihtir. **İbn-i Ömer** (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi **Buhârî**, **Müslim**, **Tirmizî** ve **Ebû Dâvûd** tarafından da rivâyet edilmiştir.

Birinci hadîste geçen "Duâbet" şaka etmek ve oynamak mânâsınadır. Burada şaka etmek mânâsı kasdedilmiştir. **Buhârî**,

M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î bu hadisin benzerini A l i b i n E b î T â l i b (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir.

H a t t â b i : Bu hadis, Ülü'l-Emr, yâni devlet yetkililerinin emirlerine itâat etme vâcibliğinin ancak dinen mâruf, yâni meşrû işlere mahsus olduğuna delâlet eder. Meselâ savaşa çağrı, dinen ibâdet ve tâat sayılan hizmetler ve kamu yararına olan işler gibi. Fakat öldürülmesi haram olan insanları öldürmek gibi meşrû sayılmayan görev ve hizmet için verilen emirlere itâat edilmeyecek, demiştir.

Şu halde Ülü'l-Emr'e itâat etmek husûsunda gelen genel hadisler meşrû emirler mânâsına yorumlanır. Sünenimizin 2859 - 2862 nolu hadisler devlet yetkililerinin emirlerine itâat etmeyi emreder ve bu hadislerde verilen emirlerin meşrû olup olmadığına dâir bir kayıt yok ise de bu bâbta rivâyet edilen hadisler ve benzeri hadisler verilen emirlerin dinen meşrû görev ve hizmetlere mahsus olduğunu bildirirler. Diğer hadisler de buna uygun bir tarzda yorumlanır.

٢٨٦٥ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا يَحْيَىٰ بْنُ سُلَيْمٍ. ح وَحَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، قالا : ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « سَيَلِي أُمُورَكُمْ بَعْدِي رِجَالٌ يُطْفِئُونَ السُّنَّةَ وَيَعْمَلُونَ بِالْبِدْعَةِ، وَيُؤَخِّرُونَ الصَّلَاةَ عَنْ مَوَاقِيتِهَا » فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنْ أَدْرَكْتُهُمْ، كَيْفَ أَفْعَلُ ؟ قَالَ « تَسْأَلُنِي يَا ابْنَ أُمِّ عَبْدٍ كَيْفَ تَفْعَلُ ؟ لَا طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللهَ » .

T E R C E M E S İ

2865) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (bize) :

Benden sonra sünneti (yâni yolumu) söndüren, bid'at ile amel eden ve namazları vakitlerinden geciktiren bir takım adamlar sizlerin işlerinizi tedvîr edecekler (yâni başınıza geçecekler) dir, buyurdu. Bunun üzerine ben :

Ya Resûlallah eğer ben onların zamanına ulaşırsam nasıl yapayım? diye sordum. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana) :

Yâ İbn-i Abd-i Üm! Sen bana nasıl yapacağını soruyorsun? Allah'a isyân eden kimseye itâat etmek yoktur, buyurdu."

(٤١) باب البيعة

41 — BİAT BÂBI

٢٨٦٦ — حدّثنا عليّ بن محمد . ثنا عبد الله بن إدريس ، عن محمد بن إسحاق ؛ ويحيى بن سعيد ، وعبيد الله بن عمر ، وابن عجلان عن عبادة بن الوليد بن عبادة ابن الصامت ، عن أبيه ، عن عبادة بن الصامت ؛ قال : بايعنا رسول الله ﷺ على السمع والطاعة في العسر واليسر والمنشط والمكره والأثرة علينا . وأن لا ننازع الأمر أهله . وأن نقول الحق حيثما كنا . لا نخاف في الله لومة لائم .

TERCEMESİ

2866) "... Ubâde bin es-Sâmıt *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz (Ensâriler Akabe gecesi) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e şöyle bîat ettik:

Zor ve kolay hallerimizde, neş'eli ve kederli zamanlarımızda ve başkalarının biz (Ensâriler)e tercih edilmesi durumunda (bile Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından verilecek) emirleri dinlemek ve itâat etmek, emîr'e karşı emirlik konusunda nizâlaşmamak ve nerde olursak hakkı söyleyip Allah uğrunda hiçbir kına-

---

Bir Hâl Tercemesi

Birinci hadiste ismi anılan Abdullah bin Huzâfe bin Kays es-Sehmî el-Kureşî Ebû Huzâfe (R.A.), Habeşistân'a hicret eden ilk müslümanlardandır. Bu zât Bedir savaşına da katılmış ve Resûl-i Ekrem (S.A.V.) tarafından Kisra'ya gönderilmişti. Birkaç hadisi var. Müslim onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Râvileri Ebû Vâil ve Süleymân bin Yesâr'dır. Beğavî'nin dediğine göre Osmân (R.A.)'ın hilâfeti döneminde vefât etmiştir. Müslim ve Nesâî onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa : 194)

yanın kınamasından korkmamak (yâni bu korkuyla hakkı bırakmamak) üzere. (Fakat emirin açık küfrünü görüp, küfrü hakkında Allah'ın kitab'ından elinizde kuvvetli deliliniz olursa o takdirde emirliği konusunda nizâ edersiniz.)"

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r i, M ü s l i m, N e s â î, A h m e d ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişler. Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Ösr : Zorluk, darlık ve sıkıntı mânâsmadır.

Yüsr : Kolaylık, genişlik ve bolluk mânâsmadır.

Menşat : Neş'e zamanı, yeri ve neş'eli olmak mânâlarına gelir.

Mekrah : Hoşnutsuzluk zamanı, yeri, hoşnutsuzluk işi, kederli olmak zamanı, yeri ve kederli olmak işi gibi mânâlara gelir. Burada **Menşat** ile beraber anıldığı için kederli zaman mânâsına terceme ettim. Çünkü **Menşat**'ı neş'eli zaman şeklinde terceme ettim.

Esere : İstisâr masdarından isimdir. İstisâr bir şeyi tercih etmek istemek demektir. Bu kelimenin kullanıldığı cümleden maksad : Emîr, halîfe ve yetkili devlet adamları başkalarını veyâ kendi arzularını bize tercih etseler, maddî yardım, ikrâm, devlet hizmetlerine atama ve diğer haklar husûsunda farklı muâmele etseler bile bu duruma sabretmeye ve isyân çıkarmamaya söz vermektir. S i n d î, bu mânâyı tercih ederek : Çünkü bir hadiste buyurulduğu gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Ensâr'a şöyle bir tavsiyede bulunmuştu : **"Benden sonra bize karşı bir takım tercihler yapılacaktır. Siz bu duruma sabrediniz."** Yâni emîrler maddî yardımlar, hediyeler, ikramlar âmirlikler ve bir takım haklar husûslarmda başka kimseleri siz Ensâr'a tercih edecekler. Siz bu durumlara karşı sabrediniz. Nitekim H u l e f â - i R â ş i d î n yâni hak yolda yürüyen halîfeler devrinden sonraki emîrler'in dönemlerinde bu durum vukû buldu ve E n s â r - i K i r â m (Radıyallâhü anhüm) bu duruma karşı sabrettiler, diye bilgi vermiştir.

Bu hadis, seçimle iktidar olan devlet adamlarma itâat etmek ve isyân ile ihtilâl çıkarmamak, kardeş kanının dökülmesine sebep olmamak husûsunda bir nassdır. Ancak bu itâatın bir sınırı vardır ki

bu sınır Buhârî'nin rivâyetinde belirtilmiştir. Biz de bu ilâveyi parantez içinde ifâde ettik. Bu sınır, emîrin apaçık kâfir olması sınırıdır. Yâni böyle kâfir bir emîre itâat ve emirlerine uymak yoktur. Zâten bu bâbtan önceki bâbta rivâyet edilen hadîslerde Allah'a isyan husûsunda hiçbir yaratığın emrine uyma ve itâatın söz konusu olamayacagı belirtilmiştir.

Hadîsin; وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ cümlesinin mânâsı hakkında da Sindî: Yâni devletin bir yetkilisi ehil bir kimseye verilmiş iken o yetkinin ondan alınarak ehil olan bir başkasına verilmesi için de nizâa girmemeye söz veriyoruz, diye bilgi vermiştir.

Kötü ve zâlim devlet adamlarına karşı takınılacak tavrın ne olacağı husûsunda Dâvûdî özetle şöyle der: Âlimlerin bu nokta hakkındaki görüşleri şöyledir: Bir fitne ve zulüme sebebiyet ve meydan vermeden o devlet yetkilisinin işine son verilmesi ve işgal ettiği mevkiden indirilmesi mümkün ise bu yola gidilir. Fakat bu yolla görevden alınması mümkün görülmediği takdirde yapılacak şey, sabretmektir. Bâzıları da şu görüşü beyân etmişlerdir: Fâsık ve zâlim bir kimsenin emîrlik gibi devlet makamına baştan seçilmemesi gerekir. Kendisine biat edilirken adâletli olup, sonradan sapıtıp zulüm ve haksızlık yapmaya başlayan emîr küfrü benimsemedikçe ona karşı isyân ve ihtilâl yoluna gidilemez. Dinsizliği ve küfrü kabullenince artık ona karşı çıkmak ve onu o mevkiden indirmek için başka çârelere başvurmak vâcib ve meşrû olur.

Hadîsin son kısmında ise hakkı ve gerçeği söylemek husûsunda hiç kimseye tâviz verilmemesi ve hiç kimsenin kınaması, ayıplaması endişesiyle bundan geri kalınmaması emrediliyor. Şartlar ne olursa olsun, yâni hayatî tehlike olmadıkça, müslüman, hakkı ve gerçeği söylemelidir.

٢٨٦٧ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ التَّنُوخِيُّ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ ، عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ ؛ قَالَ : حَدَّثَنِي الْحَبِيبُ الْأَمِينُ (أَمَّا هُوَ إِلَيَّ ، فَحَبِيبٌ . وَأَمَّا هُوَ عِنْدِي ، فَأَمِينٌ) عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ ؛ قَالَ : كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَةً أَوْ ثَمَانِيَةً أَوْ تِسْعَةً ، فَقَالَ « أَلَا تُبَايِعُونَ

رَسُولَ اللهِ » فَبَسَطْنَا أَيْدِينَا . فَقَالَ قَائِلٌ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ . فَعَلَامَ نُبَايِعُكَ؟

فَقَالَ « أَنْ تَعْبُدُوا اللهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا . وَتُقِيمُوا الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ . وَتَسْمَعُوا

وَتُطِيعُوا (وَأَسَرَّ كَلِمَةً خَفِيَّةً) . وَلَا تَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئًا » قَالَ ، فَلَقَدْ رَأَيْتُ بَعْضَ

أُولَئِكَ النَّفَرِ يَسْقُطُ سَوْطُهُ فَلَا يَسْأَلُ أَحَدًا يُنَاوِلُهُ إِيَّاهُ .

TERCEMESİ

2867) "... Avf bin Mâlik el-Eşcaî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz yedi veyâ sekiz ya da dokuz kişi olarak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında idik. Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem) (bize) :

Allah'ın Resûlüne bîat ediniz, buyurdu. Bunun üzerine biz ellerimizi (O'na) uzattık. Bu arada bir konuşmacı:

Yâ Resûlallah! Biz şüphesiz size bîat etmiştik. Şimdi sana ne üzerine bîat ediyoruz, diye sordu? Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Allah'a kulluk etmeniz, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanız, beş vakit namazı (usûl ve âdâbına uygun olarak) dosdoğru edâ etmeniz, (başınızdaki müslüman âmirlerinizin meşrû) emirlerini dinlemeniz, (onlara) itâat etmeniz —Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu arada bir kelimeyi gizli söyledi— ve insanlardan hiçbir şey istememeniz üzerine, diye cevab verdi. Avf (Radıyallâhü anh) demiş ki:

And olsun sonra ben o cemâatın bâzısını kamçısı (elinden yere) düşüyor da yerden kaldırıp kendisine verilmesini hiç kimseden istemiyor gördüm."

٢٨٦٨ – حدّثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ثنا شعبة عن عتاب ، مولى هرمز ؛
قال : سمعت أنس بن مالك يقول : بايعنا رسول الله ﷺ على السمع والطاعة . فقال
« فيما استطعتم »

TERCEMESİ

2868) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e emirlerini dinlemek ve itâat etmek üzere bîat ettik. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bize acıyarak) :

«Gücünüz yettiği kadar,» buyurdu."

İZAHI

Avf bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir. Bu hadîs İslâm devlet başkanına biatın tekrarlanmasının meşrûluğuna, bîat edilirken bîat eden ile bîat edilenin el ele vermelerinin müstehablığına, bîatın Allah'a kulluk etmek, O'na ortak koşmamak, farz ibâdeti düzenli bir şekilde ifâ etmek, Ülü'l-Emr'in emirlerini dinlemek ve onlara itâat etmek üzere yapıldığına delâlet eder. Ayrıca kimseden bir şey istememek için de bîat edilmesinin müstehablığı hükmü buradan çıkarılır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e bîat eden bu cemâatın kimseden bir şey istememeye söz vermeleri üzerine bu hükmü genel mânâda tuttukları da hadîsten çıkarılıyor. Halbuki yapılan biatta dilencilik etmemeleri için kendilerinden söz istenmişti. Onlar ise tâlim edilen sözü genel mânâya yorumlamışlar ki yere düşen kamçıyı yerden almak için bile kimseden yardım istememişler. Hadîs en değersiz bir şeyi bile istemekten sakınmayı ve tenezzül etmemeyi teşvik eder.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında bulamadım. Ancak, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî bunun mislini İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den, merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîs, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetine olan şefkat ve acımasının kemâl derecesinde olduğuna delildir. Çünkü Ashâb-i Kirâm (Radıyallâhü anhüm) O'na emirlerini dinlemek ve itâat etmek üzere bîat ederken güçlerinin yetmediği işler için de bîat etmiş olmasınlar diye Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onlara telkinde bulunarak: "Güçlerinin yettiği kadar" kaydını ekliyor ve bu kayıtla biat etmelerini arzuluyor. Hattâbî'nin dediği gibi cebir ve zor kullanma altında tutulan bir müslümanın bîata aykırı davranması, yapılan biatı zedelemez. Çünkü irâde dışı bir davranış olmuş olur.

٢٨٦٩ – حدّثنا مُحمّدُ بْنُ رُمْحٍ. أنبأنا اللّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: جَاءَ عَبْدٌ فَبَايَعَ النّبِيَّ ﷺ عَلَى الْهِجْرَةِ. وَلَمْ يَشْعُرِ النّبِيُّ ﷺ أَنّهُ عَبْدٌ. فَجَاءَ سَيِّدُهُ يُرِيدُهُ. فَقَالَ النّبِيُّ ﷺ «بِعْنِيهِ» فَاشْتَرَاهُ بِعَبْدَيْنِ أَسْوَدَيْنِ. ثُمّ لَمْ يُبَايِعْ أَحَدٌ بَعْدَ ذَلِكَ، حَتّى يَسْأَلَهُ أَعَبْدٌ هُوَ؟

TERCEMESİ

2869) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir köle gelip hicret etmek üzere Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e bîat etti. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun köle olduğunu bilmiyordu. Sonra kölenin efendisi gelip onu istedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), efendisine:

Bu köleyi bana sat, buyurdu ve onu iki siyah köle karşılığında satın aldı. Bu olaydan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (biat için gelen) herhangi bir kimseye köle olup olmadığını sormadıkça onun bîatını kabul etmedi."

İZAHI

Bu hadîsi Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişler. Nevevî bu hadisin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

"Hadîste sözü edilen köle sâhibinin ve kölesine karşılık olarak aldığı siyah kölelerin müslüman kişiler olması muhtemeldir. Bunların üçünün kâfir kimseler olması da muhtemeldir. Çünkü bilindiği gibi müslüman köleyi kâfir köle karşılığında satmak müslüman bir kimse için câiz değildir.

Hicret etmek üzere Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e bîat eden köleye sâhib çıkarak, bu benim kölemdir diyen adamın iddiâsını ya şâhidlerle veyâ kölenin itirafıyla isbatlaması gereklidir. Hattâ köle olduğu iddiâ edilen kimse hür olduğunu söyledikten sonra ifâdesini değiştirerek köle olduğunu itiraf etse onun son itirafı geçerli sayılamaz. Ancak efendisi onun köle olduğunu şâhidlerle isbatlarsa o zaman köleliğine hükmedilir.

Hadîsten çıkarılan diğer bir hüküm de bir köleyi iki köle karşılığında satmanın câizliğidir. Satılan ve satın alınan köleler peşin olarak teslim ve tesellüm edilirse bu akid âlimlerin icmâı ile sahihtir. Hayvanların alım satımı da böyledir. Yâni bir koyun iki koyuna karşılık satılabilir. Bu takdirde satılan ve satın alınan koyunların derhal teslim ve tesellümü yapılacaktır. Eğer bir adam bir köleyi iki köleye veyâ bir deveyi iki deveye karşılık vâdeli olarak satarsa bu tür satış Ebû Hanîfe ile Kûfe âlimlerine göre câiz değildir. Şâfii ve cumhûra göre câizdir. Bu mes'ele hakkında başka görüşler de vardır."

Hadîsten çıkarılan bir başka hüküm de şudur: Bir kimse emîr'e mürâcaatla hicret etmek üzere biat etmek istediğinde, emîr o kimsenin köle mi hür mü olduğunu bilmediği takdirde önce bu durumu soracak. Eğer adam köle olduğunu söylerse, emîr onun bîatını kabul etmeyecek. Şâyet hür olduğunu söylerse o zaman bîatı kabul edilecek. Tuhfe yazarı bu hükmü beyân etmiştir.

(٤٢) باب الوفاء بالبيعة

42 — BÎAT'E VEFÂ (YÂNİ BÎATLA VERİLEN SÖZE SADAKAT GÖSTERMEK) BÂBI

٢٨٧٠ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالُوا: ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ:

رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِالْفَلَاةِ يَمْنَعُهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ. وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلًا بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ، فَحَلَفَ بِاللهِ لَأَخَذَهَا بِكَذَا وَكَذَا، فَصَدَّقَهُ، وَهُوَ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ. وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا، لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَا. فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا وَفَى لَهُ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا لَمْ يَفِ لَهُ».

TERCEMESİ

2870) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç kişi vardır ki kıyâmet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için elîm bir azab da vardır:

(Onlardan birincisi) çölde ihtiyacından fazla suyu bulunup da (susamış) yolcudan esirgeyen adamdır. (İkincisi) ikindiden sonra bir kimseye bir mal satıp bu malı şu ve bu fiyatla aldığına dâir Allah'a yemin eden, müşteri de (bu yemin üzerine) kendisine inanan, halbuki yemininde yalancı olan (satıcı) adamdır. (Üçüncüsü) de o adamdır ki, imâm (yâni devlet başkanın)a sırf dünyalık için bîat eder. İmâm ona dünyalıktan verirse o adam bîatının gereğini ifâ eder (yâni itâat eder). Ona dünyalık vermezse o adam bîatının gereğini ifâ etmez (yâni isyân eder)."

İZAHI

Bu hadîs sünenimizin 2207. hadîsimizin aynisidir. Orada belirtildiği gibi bu hadîsi Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişler. Ayrıca Tirmizî de bunu kısa bir metinle rivâyet etmiştir. Hadîsin izâhı orada yapıldığı için burada tekrar izaha gerek yoktur.

٢٨٧١ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ حَسَنِ بْنِ فُرَاتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَتْ تَسُوسُهُمْ أَنْبِيَاؤُهُمْ. كُلَّمَا ذَهَبَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ. وَأَنَّهُ لَيْسَ كَائِنٌ بَعْدِي نَبِيٌّ فِيكُمْ» قَالُوا: فَمَا يَكُونُ؟ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «تَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُوا» قَالُوا: فَكَيْفَ

نَصْنَعُ ؟ قَالَ « أَوْفُوا بِبَيْعَةِ الأَوَّلِ فَالأَوَّلِ . أَدُّوا الَّذِي عَلَيْكُمْ . فَسَيَسْأَلُهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ
عَنِ الَّذِي عَلَيْهِمْ » .

TERCEMESİ

2871) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Devlet yetkilileri toplumu idâre ettiği gibi) İsrâil oğullarını peygamberleri idâre ederdi. Her ne zaman bir peygamber gider (ölür) se, onun yerine başka bir peygamber geçerdi. Benden sonra şüphesiz içinizde hiç bir peygamber olmayacaktır. Sahâbîler:

Şu halde (senden sonra) ne olabilir? diye sordular. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Benden sonra) halîfeler olur ve sayıları çoğalabilir, buyurdu. Sahâbîler:

(Yâ Resûlallah)! Halîfelerin sayısı taaddüd edince nasıl yapacağız? diye sordular. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Birinciye ettiğiniz bîate bağlı kalınız (Çünkü ilk bîat sahîhtir) ve üzerinizdeki (emri dinleme ve itâat etme) hakkı ödeyiniz. Onlara da Allah (Azze ve Celle) riâyet etmeleri gerekli haklarınızı soracaktır."

İZAHI

Bu hadîsi B u h â r i ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. Peygamberlerin İ s r â i l oğullarını idâre etmeleri ile ilgili cümlenin açıklaması bölümünde e l - H â f ı z, el-Fetih'te: Yâni İ s r â i l oğullarında bir bozulma olduğu zaman Allah Teâlâ bu bozukluğu giderip onları düzene sokacak ve değiştirilen Tevrât hükümlerini tashih edecek bir peygamber gönderirdi. Bu hadîs, toplumun işlerini sevk ve idâre edecek, onları iyi yola yöneltecek ve mazlûmun hakkını zâlimden alacak bir liderin bulunmasının gerekliliğine delâlet eder der. E l - H â f ı z daha sonra hadîsin "İlk halîfe'ye ettiğiniz bîat'e bağlı kalınız..." cümlesinin açıklaması bölümünde de: "Yâni bir halife'ye biat edildikten sonra ikinci bir halife'ye biat edildiği zaman birinci halife'ye yapılan biat sahîhtir, diğer halife'ye ya-

pılan bîat bâtıl ve geçersizdir. N e v e v î demiş ki, ikinci halife'-ye bîat edenler birinci halîfe'ye bîat edildiğini bilsinler veyâ bilmesinler, biat edenlerin hepsi bir memlekette bulunsunlar veyâ muhtelif memleketlerde bulunsunlar fark etmez. Hüküm aynidir. Cumhûr'un da teyîd ettiği sahih görüş budur. K u r t u b î de şöyle demiş : Bu hadîste birinci halife'ye yapılan bîatın hükmü beyân edilmiş, fakat ikinci halife'ye yapılan biat'ın hükmü beyân edilmemiştir. İkinci halîfe ile yapılan bîat'ın hükmü M ü s l i m ' in rivâyet ettiği Arfaca hadîsinde; فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ "Diğer halîfe'nin boynunu (kılıçla) vurunuz" cümlesiyle beyân edilmiştir, diye bilgi verir.

Bu hadîs, dîn işinin dünya işinden önce olduğuna delâlet eder. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) önce halife'ye karşı olan görevlerin îfâsmı emretmiştir. Çünkü seçilen halife'nin emirlerini dinlemek ve itâat etmek dînin yücelmesine, toplumun birlik ve beraberlik içinde yaşamasına ve her türlü fitne ve fesâdın önlenmesine vesile olur. Kişilerin kişisel haklarını halîfeden isteme işi sonraya bırakılmış olmakla beraber ihmal edilmemiş ve bu haklar dünyada gerçekleştirilmemişse bile kıyâmet günü bunun hesâbı mutlaka halîfeden sorulacaktır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu durumu da bildirmiştir.

N e v e v î ' nin dediği gibi halîfelerin çoğalması haberi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mûcizesi mâhiyetindedir. N e v e v î bu arada : Âlimler bir devirde birden fazla halîfe'ye bîat edilmesinin câiz olmadığı husûsunda ittifak etmişlerdir. İslâm memleketine kadar geniş olursa olsun hüküm budur, demiştir.

٢٨٧٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبُو الْوَلِيدِ. ثنا شُعْبَةُ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يُنْصَبُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . فَيُقَالُ : هٰذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ » .

TERCEMESİ

2872) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Ahdini bozan her kişi için kıyâmet günü (halk arasında teşhir edilmek üzere) **bir alâmet dikilir ve: Bu alâmet falan kişinin ahdini bozması**(nın cezâsı)**dır, denilir.**"

٢٨٧٣ – حدّثنا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى اللَّيْثِيُّ . ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . أَنْبَأَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ ابْنِ جُدْعَانَ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَلَا إِنَّهُ يُنْصَبُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، بِقَدْرِ غَدْرَتِهِ » .

في الزوائد : في إسناده علي بن زيد بن جدعان ، ضعيف .

TERCEMESİ

2873) Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bilmiş olunuz ki ahdini bozan her kişi için ahdini bozduğu oranda kıyâmet günü (halk arasında teşhir edilmek üzere) **bir alâmet dikilir.**"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedinde bulunan Alî bin Zeyd bin Ced'ân zayıftır.

İZAHI

Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî de rivâyet etmiştir. Ayrıca bunun mislini Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid nevindendir.

Bu hadisler de ahdini bozan ve sözünde durmayan kimsenin kıyâmet günü mahşer halkı huzûrunda teşhir ve tahkir edileceği ve içine düştüğü kötü durumun, arkasına takılacak bir alâmetle belirtileceği bildirilmiştir.

El-Hâfız'ın el-Fetih'te beyân ettiğine göre İbn-i Ebi Cemre: Bu hadisin zâhirine göre her ahid bozma işi için bir alâmet takılır ve bu durumda bir kişi için yaptığı ahid bozma sa-

yısınca alâmetler bulunur. Ahdini bozan kimsenin kıyâmet günü bir takım alâmetlerle teşhir edilmesi hikmetine gelince; ahdi bozma işi genellikle gizli ve kapalı kalır. Bu itibarla cezâsının alenen olması uygun olur. Arablara göre bir şeyin en iyi şekilde teşhiri bayrak asmak yoluyladır. Bu nedenle hadiste bayrak dikme tâbiri kullanılmış, demiştir.

(٤٣) باب بيعة النساء

43 — KADINLARIN BİAT ETMESİ BÂBI

٢٨٧٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة ؛ أنه سمع محمد ابن المنكدر قال: سمعت أميمة بنت رقيقة تقول: جئت النبي ﷺ في نسوة نبايعه. فقال لنا « فيما استطعتن وأطقتن . إني لا أصافح النساء » .

TERCEMESİ

2874) "... Ümeyme bint-i Rukayka *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben birkaç kadın içinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanına varıp O'na biat ettik. Peygamber bize** (acıması nedeniyle) :

Gücünüz yettiği ve takat getirebildiğiniz kadar. Şüphesiz ben kadınlarla tokalaşmam, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî, Nesâi ve Taberî de rivâyet etmiştir. Tirmizî'nin rivâyetinde, Ümeyme (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir :

"Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **bize : Gücünüz yettiği ve takat getirebildiğiniz kadar, buyurunca ben Allah ve Resûl'ü bize bizden fazla merhametlidirler, dedim. Sonra : Yâ Resûlallah! Bizimle biatleş** (Süfyân demiş ki : Yâni biat ederken elinizi bizim elimize ver)**, dedim. Reşûl-i Ekrem** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) : **Benim**

yüz kadına sözüm, tek bir kadına sözüm gibidir (yâni kadınlarla tokalaşmam), buyurdu."

Nesâi ve Tabari'nin rivâyetlerine göre Ümeyme ile beraber bîat için Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat eden kadınlar:

Yâ Resûlallah! Elini açıp bize uzat, tokalaşalım (yâni ellerimizi senin elinin üzerine koymak sûretiyle biat edelim) dediler. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ben kadınlarla musafaha etmem (yâni tokalaşmam). Ancak sizden ahid alırım..., buyurdu.

Kadınlarla yapılan bîat'te halife kadınların elini tutmaz ve ancak onlardan söz ve ahid alır. Hadis buna delildir.

٢٨٧٥ – حدثنا أحمد بن عمرو بن السرح المصري. ثنا عبد الله بن وهب. قال: أخبرني يونس عن ابن شهاب. أخبرني عروة بن الزبير؛ أن عائشة زوج النبي ﷺ قالت: كانت المؤمنات، إذا هاجرن إلى رسول الله ﷺ، يمتحن بقول الله (يا أيها النبي إذا جاءك المؤمنات يبايعنك) الخ الآية. قالت عائشة: فمن أقر بها من المؤمنات فقد أقر بالمحنة. فكان رسول الله ﷺ، إذا أقررن بذلك من قولهن، قال لهن رسول الله ﷺ «انطلقن. فقد بايعتكن» لا. والله! ما مست يد رسول الله ﷺ يد امرأة قط. غير أنه يبايعهن بالكلام.

قالت عائشة: والله! ما أخذ رسول الله ﷺ على النساء إلا ما أمره الله. ولا مست كف رسول الله ﷺ كف امرأة قط وكان يقول لهن، إذا أخذ عليهن «قد بايعتكن» كلاما.

Ümeyme (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ümeyme bint-i Rukayka (R.A.)'nın babası Abdullah bin Necâd bin Umeyr bin el-Hars bin Hârise bin Sa'd bin Teym et-Teymiyye'dir. Bu kadın sahâbilerdendir.

(Devâmı 27.ci Sahifede)

TERCEMESİ

2875) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

İmân eden kadınlar (Fetih'ten önce Mekke'den Medîne-i Münevvere'ye) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in** yanına **hicret ettikleri zaman Allah'ın;** يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ = "Ey Nebî! **İmân eden kadınlar sana bîat etmek üzere yanına geldikleri zaman..., âyeti ile imtihan** (yâni bîat) **edilirlerdi.** Âişe (Radıyallâhü anhâ) **demiş ki: İmân eden kadınlardan bu âyet'i ikrar** (yâni âyetteki **a**hidleri **kabul**) **edenler imtihanı ikrar** (yâni şer'i bîat) **etmiş olurlardı. Kadınlar bu** (âyetteki) **ahidleri sözleriyle ikrâr ve kabul edince Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onlara: Gidiniz. Ben sizlerle bîatleştim** (yâni biatınız tamamlandı), **buyururdu. Hayır. Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, (mübârek) **eli hiç bir** (yabancı) **kadının eline kat'iyyen temas etmedi. O, kadınlarla sadece konuşmak sûretiyle** (yâni ellerini tutmadan) **biatleşirdi.**

Âişe demiş ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Allah'ın kendisine emrettiği ahidlerden başka hiç bir şey hakkında kadınlardan söz almadı. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (mübârek) **eli hiç bir** (yabancı) **kadının eline kat'iyyen temas etmedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (biat için) **kadınlardan söz aldığı zaman onlara sözlü olarak: Ben sizlerle bîatleştim, buyururdu."**

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadîste anılan Mümtehine sûresinin 12. âyetinin tamamının meâli şöyledir:

Ümeyme .... (Baştarafı 26.cı Sahifede)
Râvileri kızı Hakîme ve Muhammed bin el-Münkedir'dir. Sünen sahibleri onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa: 489)

Bu Ümeyme, Ümeyme bint-i Rukayka es-Sakafiyye'den başkadır. O kadın tâbîlerdendir. Bu durum Tuhfe yazarı tarafından belirtilmiştir.

"Ey Peygamber! İmân eden kadınlar, sana gelip Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zinâ etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında uyduracakları bir iftira ile gelemeyecekleri ve sana marûf (yâni dînen iyi sayılan) hiç bir hususta isyân etmeyecekleri üzerine bîat'te bulunacakları zaman artık sen de onlarla bîatleş (yâni biatlerini kabul et) ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah gafûrdur, rahîmdir."

Bu âyet, imân eden kadınlarla yapılan bîat'te onlardan hangi hususlar için söz ve ahid alındığını beyân eder.

Ayni sûrenin 10. âyeti de imân ederek hicret eden kadınların gerçekten inandıkları için mi, dünyevi bir takım yararlar ve amaçlarla mı hicret ettiklerinin tesbiti ve bu konuda kanaat sâhibi olmak üzere onların imtihan edilmelerini emreder. B u h â r i 'nin Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan olan bir rivâyetine göre imân edip de Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a hicret eden kadınları Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu âyet hükmünce imtihan ederdi. Bu ikinci hadiste de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kadınlarla yaptığı bîat'in sözlü olarak yapıldığı ve O'nun mübârek elinin hiç bir yabancı kadının eline temas etmediği belirtilmektedir.

Sünenimizin hadis metninde geçen ve **İmtihân** kökünden alınma kelimeler; hadis şârihlerinden N e v e v i tarafından bîat mânâsına yorumlandığı için tercemede bu durumu dikkate aldım.

N e v e v i bu hadisin açıklaması bölümünde özetle şöyle der:

Yâni hicret eden kadınlar bu âyette belirtilen hususlar üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e bîat edince kadınlar şer'i bîat yapmış olurlardı.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER ŞUNLARDIR

1. Kadınların biatı el tutmak sûretiyle değil, ancak sözledir.

2. Erkeklerin biat'ı ise hem el tutmak hem de sözle yapılır (Yâni biat eden erkek sağ elini, biat ettiği zâtın sağ elinin üstüne bırakıp biat ettiği hususları diliyle ikrar eder.)

3. İhtiyaç hâlinde kadının konuşmasını dinlemek erkeğe mübahtır. Yâni kadının sesi ihtiyaç ve zarûret hâlinde avret sayılmaz, dinlenebilir.

4. Yabancı kadının vücûduna dokunmak, onunla tokalaşmak haramdır. Ancak tedâvî, hacâmet, kan aldırmak ve diş çektirmek gibi işler için bunu yapabilecek kadın bulunmadığı takdirde zarûret ölçüsü içinde elle temas etmek câizdir." (N e v e v î'nin sözü bitti.)

Tuhfe yazarı da şöyle der: Erkeklerin bîat'ının musafaha, yâni tarafların birbirlerinin elini tutması sûretiyle yapılması sünnettir. Kezâ tarafların sağ elleriyle musâfaha etmeleri sünnettir. Çünkü M ü s l i m'in "A m r b i n e l - Â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyetine göre A m r şöyle demiştir: Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardım ve O'na: Sağ elini açıp ver ki, sana bîat edeyim, dedim. O da sağ elini açıp verdi..." E l - K a r î bu hadisin şerhinde: Yâni sağ elini açıp uzat ki ben de sağ elimi senin sağ elinin üzerine bırakıp bîat edeyim. Nitekim bîât'te usûl böyledir, demiştir.

Mü'minlerin birbirine rastladıkları zaman sağ elleriyle tokalaşmaları da sünnettir. Bîat ederken veyâ iki mü'min karşılaşırken her iki elleriyle tokalaşmalarının sünnetliği hakkında sahîh, açık ve merfû bir hadîsin rivâyeti sâbit değildir. (**Tuhfe** yazarının sözü bitti.)

(٤٤) باب السبق والرهان

44 — KOŞU YARIŞMASI İÇİN KONULAN ÖDÜL VE ÖDÜLLÜ AT YARIŞTIRMAK BÂBI

Sebak: Koşu yarışmasını kazanan kişi için ödül olarak verilen mala denilir.

Rihân: At yarıştırmak, ödüllü olarak at yarıştırmak ve bir konu hakkında bahse girip ödül koymak gibi mânâlara gelir. Burada ödüllü olarak at ve deve yarıştırmak mânâsında kullanılmıştır. Sebak da at ve deve yarışmasını kazanan kişi için konulan ödül mânâsında kullanılmıştır. Ok ve benzeri silâhlarla yapılan nişan yarışması da at ve deve ile yapılan koşu yarışması hükmündedir. Çünkü kâfirlerle yapılan savaş ve cihâd için bu nevi yarışmalar yararlıdır. Bu ya-

rışmaların ve yarışmayı kazanan kimsenin ödüllendirilmesi ile ilgili bilgi bu bâbtaki hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

٢٨٧٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَا: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ حُسَيْنٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ أَدْخَلَ فَرَسًا بَيْنَ فَرَسَيْنِ، وَهُوَ لَا يَأْمَنُ أَنْ يَسْبِقَ، فَلَيْسَ بِقِمَارٍ. وَمَنْ أَدْخَلَ فَرَسًا بَيْنَ فَرَسَيْنِ وَهُوَ يَأْمَنُ أَنْ يَسْبِقَ، فَهُوَ قِمَارٌ»

TERCEMESİ

2876) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim önüne geçilmekten emîn olmadığı (yâni yarışmayı kazanacağını kesinlikle bilmediği) **halde bir atı** (yarışacak) **iki atın arasına koyar** (ve böylece üç at arasında koşu yarışması yapılır)**sa bu ödüllü yarışma kumar değildir. Kim de önüne geçilmekten emîn olduğu** (yâni yarışmayı kazanacağını kesinlikle bildiği) **halde bir atı** (yarışacak) **iki at arasına koyar** (ve böylece üç at arasında koşu yarışması yapılır)**sa bu ödüllü yarışma kumardır.**"

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Sünen'imizin hâşiyesi Sindi'de hadisin metninde geçen iki cümlenin; وَهُوَ يُؤْمَنُ أَنْ يُسْبَقَ ve وَهُوَ لَا يُؤْمَنُ أَنْ يُسْبَقَ şeklinde olduğu, yâni her iki cümlede bulunan iki muzari fiillerinin Binâ-i Mechûl olduğu belirtilmiştir. Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki benzer cümlelerde bulunan fiillerin yine Binâ-i mechûl olduğu Avnü'l-Mabûd yazarı tarafından ifâde edilmektedir. Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki birinci cümle Sindi'nin tesbit ettiği cümle şeklindedir. İkinci cümle de; وَقَدْ أَمِنَ أَنْ يُسْبَقَ şeklindedir.

Tıybi ve İbnü'l-Melik bu cümlelerle kasdedilen mânânın şöyle olduğunu ifâde ederler: Yâni yarışacak iki atın arasına

kendi atını katan üçüncü şahsın atının diğer iki atı geçip yarışmayı kazanacağı kesinlikle bilinmiyor ise bu yarışma kumar değildir. Ortaya konulan ödülü almak da haram değildir. Şu halde hadisin birinci parağrafında geçen ve S i n d î ' nin tesbit ettiği fiillerin bulunduğu cümlenin özlü mânâsı: "Üçüncü at sâhibinin önüne geçilmesinden emin olunmaması hâlinde."

Yarışacak iki atın arasma kendi atını katan üçüncü şahsın atının diğer iki atı geçip yarışmayı kazanacağı kesinlikle biliniyor ise bu yarışma kumardır ve ortaya konulan ödülü almak haramdır. Şu halde hadîsin ikinci parağrafında bulunan ve S i n d î ' nin tesbit ettiği fiillerin bulunduğu cümlenin özlü mânâsı şöyle olur: "Üçüncü at sâhibinin önüne geçilmesinden emîn olunması hâlinde".

Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre e l - M a z h a r şöyle demiştir:

"Muhallil, yâni atını iki at arasına koymak sûretiyle yapılacak ödüllü at yarışmasını helâl hâle getirmeye çalışan üçüncü şahıs öyle bir at getirmelidir ki, onun atı koşma gücü bakımından diğer atların misli veyâ onlara yakın bir durumda olmalıdır. Eğer onun atının diğer iki at'a koşu bakımından üstünlüğü ve mutlaka yarışmayı kazanarak onların önüne geçeceği kesinlikle biliniyor ise bu yarışma câiz değildir. Üçüncü atm varlığıyla yokluğu aynidir. Fakat muhallil'in yâni üçüncü şahsın atının diğer iki atı geçmesi kesinlikle bilinmez ve onun yenilmesi muhtemel ise bu yarışma câizdir. Yarışmayı kazananın ödül alması meşrûdur."

ÖDÜLLÜ AT YARIŞMA ŞEKİLLERİ VE BUNLARDAN MEŞRÛ OLANLAR İLE MEŞRÛ OLMAYANLAR

Yine Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre Şerhü's-Sünne'de şu bilgi verilmiştir:

At yarışması işinde yarışmayı kazanan tarafa verilecek mâli ödül devlet yetkilisi tarafından veyâ yarışmacıların dışında kalan bir vatandaş tarafından verilirse; Ve verecek olan kimse: Yarışmayı kazanan atlıya şu malı vereceğim, derse bu yarışma câizdir ve yarışmayı kazanan atlının söz konusu ödülü alması meşrûdur.

Şâyet yarışmacı iki atlıdan birisi rakibine: Eğer sen beni geçersen ben sana şu kadar mal vermeyi taahhüt ediyorum. Şâyet ben seni geçersem sen bana bir şey vermeyeceksin, derse ve yarışma bu esas üzerine yapılırsa bu da câizdir. Rakip olan tarafın yarışmayı kazanması hâlinde taahhüd edilen malı alması meşrûdur.

Eğer yarışacak iki taraf da mal ödemeyi taahhüd ederse bu takdirde yarışma câiz olmaz. Bu da şöyle olur: Yarışmacı taraflardan birisi diğerine: Ben seni geçersem sen bana şu kadar mal vereceksin. Sen beni geçersen ben sana şu kadar mal vereceğim, der. Karşı taraf da peki diyerek böylece bahse girişirlerse bu nevi yarışma câiz değildir, kumardır ve o mal alınıp verilmez.

Son şekil ancak üçüncü bir atlının da yarışmaya katılmasıyla meşrûlaşabilir. (Bu üçüncü şahsın katılmasıyla yarışmanın meşrûlaşması için hadîste ve bunun yukarıda geçen izahında belirtilen durum ve şartın bulunması da gereklidir. Yâni üçüncü atın diğer iki at gibi olması gereklidir. Üçüncü atın üstünlüğü ve yarışmayı kazanması kesinlikle biliniyor ise bu yarışma yine haramdır ve kumar sayılır.)

İki yarışmacının ikisinden hangisi yarışmayı kazanırsa diğerine belirli bir malı vermeyi taahhüt etmiş iken; yarışmayı meşrûlaştırmak için yarışmaya katılan üçüncü şahsın atı da diğer iki at gibi olunca ve üçü yarışma yapacakları zaman ödülü alma hakkı kime âit olacak?

Yarışmaya katılan üçüncü şahıs, yarışmada ikisini de geçtiği takdirde her ikisinin ödüllerini kazanmış olur. Şâyet üçüncü şahıs yarışmada yenilirse diğerlerine bir şey vermez. Üçüncü şahıs diğerlerin önüne geçtiği zaman diğerleri ister beraber olsun ister birisi diğerini geçsin fark etmez. Yâni ödüllerin ikisi de üçüncü şahsa âit olur.

Şâyet diğerleri beraber kalıp üçüncü şahıs geride kalırsa hiç birisi ödül kazanmış olamaz.

Eğer asıl yarışmacılardan biri öne geçse ve üçüncü şahıs ile diğer yarışmacı beraber kalsa veyâ bunlardan biri ikinci, diğeri de sona kalsa, asıl yarışmacılardan öne geçen adam diğer asıl yarışmacıdan ödül alır. İkinci sırada kalana bir şey verilmez.

Şâyet asıl yarışmacılardan birisi ile üçüncü şahıs berabere kalsalar ve diğer asıl yarışmacı geride kalırsa, berabere kalanlar ödülü paylaşırlar, geride kalana ise bir şey verilmez.

٢٨٧٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : ضَمَّرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْخَيْلَ ، فَكَانَ يُرْسِلُ الَّتِي ضُمِّرَتْ ، مِنَ الْحَفْيَاءِ إِلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ . وَالَّتِي لَمْ تُضَمَّرْ ، مِنْ ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ .

T E R C E M E S İ

2877) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bâzı atları tadmîr etti (yâni idmana çekip zayıflattırdı). Sonra O, tadmîr (idman) edilen atları Hafya'dan Seniyyetü'l-Vedâ'a kadar koşturur (yarıştırır) dı. Ve tadmîr (idman) edilmemiş olan atları (da) Seniyyetü'l-Vedâ'dan Beni Züreyka mescidine kadar koşturur (yarıştırır) dı."

İ Z A H I

Bu hadis Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

İdmar ve **Tadmir:** Bir atı iyice kuvvetleninceye kadar bol miktarda yemlemek, sonra yemini azaltıp sıcak bir ahırda çullu olarak tutup terletmek ve böylece etinin hafifletilmesi sûretiyle çok koşacak duruma getirmek mânâsınadır. E l - H â f ı z bu iki kelimeyi böyle açıklamıştır.

Sünenimizde Tadmîr masdarından türeme fiil kullanılmıştır. Bâzı rivâyetlerde ise İdmâr masdarından türeme fiil kullanılmıştır. Yukarda belirttiğim gibi bu iki kelimenin mânâsı aynidir.

Hadîste geçen Hafyâ, M e d î n e - i M ü n e v v e r e'nin yakınında bir semtin ismidir. Seniyyetü'l-Vedâ da yine buraya yakın bir yerin adıdır. M e d î n e'den sefere çıkanlar bu semtte uğurlandıkları için buraya bu isim verilmiştir. Seniyye sözcüğünün sözlük mânâsı dağ yolu demektir. M ü s l i m'in rivâyetinde belirtildiği gibi bu iki semt arasındaki mesâfe altı mildir. Yine M ü s -

l i m ' in rivâyetinde belirtildiği gibi Seniyyetü'l-Vedâ ile B e n i Z ü r e y k a mescidi arasındaki mesâfe de bir.mildir.

K u r t u b i : At ve diğer hayvan yarışı ve yaya yarışının câizliği husûsunda ihtilâf yoktur. Ok yarışı da böyledir, demiştir.

N e v e v î de bu hadisin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:
"Bu hadîs de Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in idman edilmiş atlar arasında ve idman edilmemiş atlar arasında koşu yarışını düzenlediğini ifâde eder.

HADÎSTEN ŞU HÜKÜMLER ÇIKAR

1. Atlar arasında koşu yarışmasını düzenlemek meşrûdur.

2. Savaşa hazırlamak üzere hızlı koşmalarını temin etmek maksadıyla atları idmân etmek, tadmir etmek meşrûdur.

Âlimler atlar arasmda koşu yarışmasını düzenlemenin hükmü husûsunda ihtilâf etmişler: Bâzılarına göre câiz, diğer bir kısmına göre müstehabtır. Bizim arkadaşlarımız bunun müstehablığına hükmetmişlerdir.

Atlar arasmda ödülsüz koşu yarışmasının meşrûluğu husûsunda icmâ var. Fakat ödüllü yarışmaya gelince bu ödül iki yarışmacı tarafından ödenirse üçüncü bir atlının da yarışmaya katılması gereklidir. Aksi takdirde yarışma kumar sayılır." N e v e v i daha sonra yukardaki hadisin izahı bölümünde Şerhü's-Sünne'den naklen verdiğim bilginin benzerini anlatmaktadır. Bunu tekrarlamaya gerek görmüyorum.

٢٨٧٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي الْحَكَمِ مَوْلَى بَنِي لَيْثٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَا سَبَقَ إِلَّا فِي خُفٍّ أَوْ حَافِرٍ » .

TERCEMESİ

2878) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Müsabaka ödülü yalnız deve ve at (koşusun)**da vardır.** (Bir de ok **yarışmasında bulunur.)"**

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Ok yarışması ile ilgili cümle müellifimizin rivâyetinde yok ise de diğer bâzı rivâyetlerde bulunduğu için bunu parantez içinde ilâve etmeyi uygun buldum.

Hattâbî hadîste geçen "Sebak" sözcüğünün yarışmayı kazanan kişiye verilen ödül ve benzeri şey olduğunu belirttikten sonra hadîsten kasdedilen mânânın şöyle olduğunu söyler:

"Yâni müsabakayı kazanan kişiye verilmek üzere tâyin edilen mal ancak; deve, at ve benzeri hayvanların koşu yarışması ve ok ile benzeri silâh atış yarışması sûretiyle hakedilebilir. Çünkü bu tür yarışmalar, savaşa bir nevi hazırlık mâhiyetindedir. Bu gibi yarışmalara ödül koymak cihâd için bir teşviktir. Cihâda hazırlık ve savaşmaya güç kazandırma durumunda olmayan kuşların yarışması gibi şeyler için konulan ödül meşrû değildir. Bu gibi yarışmalara konulan ödül kumardır ve sakıncalıdır."

Hadîste geçen "Huff" deve ayağı, "Hâfir" ise at ayağı mânâsınadır. Burada bu kelimelerle deve ve at mânâsı kasdedilmiştir.

(٤٥) باب النهي أن يسافر بالقرآن إلى أرض العدو

45 — DÜŞMAN TOPRAĞINA MUSHAF İLE SEFER EDİLMESİNİN YASAKLIĞI BÂBI

٢٨٧٩ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ وَأَبُو عُمَرَ، قَالَا: ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ، مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ.

T E R C E M E S İ

2879) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **düşmanın eline geçmesi endişesiyle Mushaf ile düşman toprağına sefer edilmesini yasakladı."**

٢٨٨٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؛ أَنَّهُ كَانَ يَنْهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ، مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ.

TERCEMESİ

2880) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **düşmanın eline geçmesi endişesiyle Mushaf ile düşman toprağına sefer edilmesini yasaklardı."**

İZAHI

Müellifimizin kısmen değişik iki senedle rivâyet ettiği İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadis, mücâhidlerin savaşa giderken beraberlerinde Mushaf-i Şerîf'i götürmelerinin yasaklığına ve yasaklama hikmetinin mukaddes kitâbımızın düşmanın eline geçmesi korkusu olduğuna delâlet eder.

Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre İbn-i Abdi'l-Ber şöyle demiştir: Küçük askerî birliklerin savaşa gittiklerinde beraberlerinde Mushaf-i Şerîf'i götürmelerinin yasakladığı husûsunda fıkıhçıların ittifakı vardır. Çünkü küçük askerî kuvvetin elindeki Mushaf'ın düşmanın eline geçmesinden korkulur. Büyük askerî kuvvetler savaşa gittiklerinde beraberlerinde bulunan Mushaf'ın düşmanın eline geçmesi korkusu olsun veyâ olmasın Mâlik'e göre yine yasaktır. Ebû Hanîfe'ye göre Mushaf'ın düşmanın eline geçmesi korkusu olmayacak derecede kuvvetli ordu teşkilâtında bulunan askerlerin Mushaf'ı beraberlerinde savaşa götürmeleri câizdir. Aksi takdirde câiz değildir. Şâfiî'nin görüşü de Ebû Hanîfe'nin görüşüne benzer.

Bu yasaklamanın sebebi mukaddes kitâbımızın düşmanın elinde hakarete uğramasını önlemektir. Hikmet bu olunca kâfir'e Mushaf satmanın yasaklığı hükmü de çıkar. Çünkü kâfir'e Mushaf satmakla onun mukaddes kitâbımıza hakaret etmesi fırsatı verilmiş olur.

El-Hâfız: Bu hadis, kâfir'e Kur'ân-ı Kerîm dersini vermenin yasaklığına da delil gösterilmiştir. Mâlik bu görüştedir. Hanefîler bunun câizliğine hükmetmişlerdir. Şâfii'den her iki görüş de rivâyet edilmiştir, der.

(٤٦) باب قسمة الخمس

46 — GANİMET MALININ BEŞTE BİRİNİN TAKSİMİ BÂBI

٢٨٨١ — حدثنا يونس بن عبد الأعلى. ثنا أيوب بن سويد عن يونس بن يزيد، عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيب؛ أن جبير بن مطعم أخبره أنه جاء هو وعثمان ابن عفان إلى رسول الله ﷺ يكلمانه فيما قسم من خمس خيبر لبني هاشم وبني المطلب. فقالا: قسمت لإخواننا بني هاشم وبني المطلب. وقرابتنا واحدة؛ فقال رسول الله ﷺ «إنما أرى بني هاشم وبني المطلب شيئا واحدا».

TERCEMESİ

2881) "... Cübeyr bin Mut'im *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi Osmân bin Affân (Radıyallâhü anh) ile beraber Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına giderek O'nun Hayber (savaşı ganîmetinin) humus (beşte bir) hissesinden Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları arasında taksim ettiği hisse hakkında görüşerek:

(Yâ Resûlallah!) Sen Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları kardeşlerimize (ganimet malından) hisse verdin (yâni bundan bize bir şey vermedin). Halbuki (onların ve bizim sana olan) yakınlığımız birdir, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ben Hâşim oğullarını ve Muttalib oğullarını ancak bir şey olarak görürüm, buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerdeki metin uzuncadır.

Bilindiği gibi ganîmet malının beşte biri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emrine, dörtte biri de mücâhidlere dağıtılırdı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emrine tahsîs edilen hisse de Enfâl sûresinin 41. âyetinde belirtildiği şekilde beş kısma ayrılırdı. Bu kısımlardan birisi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in müslümanlığı kabul eden yakınlarından Hâşim oğullarına ve Muttalib oğullarına âitti.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hayber savaşından elde edilen ganimet malından O'nun emrine verilen humus, yâni beşte bir hisseden yakınlarına âit olan kısmı Hâşim oğullarına ve Muttalib oğullarına vermişti. Bunun üzerine Cübeyr bin Mut'im (Radıyallâhü anh) ile Osmân bin Affân (Radıyallâhü anh) Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm)'e mürâcaat ederek kendilerinin de O'nun yakınlarından olduğu halde bu hisseden yararlanmadıklarını arz ettiler. Bu iki zâtın Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e olan yakınlıkları şöyledir:

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dördüncü dedesi Abd-ı Menâf'tır. Abd-i Menâf'ın Hâşim, Muttalib, Abd-i Şems ve Nevfel isimli dört oğlu vardı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hâşim'in torunlarındandır. Hadîsin râvîsi Cübeyr, Nevfel'in torunlarındandır. Hadîste sözü edilen Osmân ise Abd-i Şems'in torunlarındandır. Bu iki zâtın baba ve dedelerinin isimleri şöyledir:

Cübeyr bin Mut'im bin Adî bin Nevfel bin Abd-i Menâf.

Osmân bin Affân bin Ebi'l-Âs bin Ümeyye bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf.

Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de bin Abdillah bin Abdi'l-Muttalib bin Hâşim bin Abd-i Menâf'tır. Görüldüğü gibi bu iki zât Peygam-

ber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dördüncü babası olan A b d - i M e n â f' ta Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile birleşiyorlar.

A b d - i M e n â f' m oğulları M u t t a l i b, H â ş i m ve A b d - i Ş e m s' in anneleri A t î k a b i n M ü r r e' dir. A b d - i M e n â f' m diğer oğlu N e v f e l' in annesi ise V â - k i d e b i n t - i A d î' dir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e yakınlık derecesini yukarda belirttiğim C ü b e y r b i n M u t' im ile O s m â n b i n A f f â n; N e v f e l oğulları ile A b d - i Ş e m s oğullarının H â ş i m oğulları ve M u t t a l i b oğulları gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dördüncü dedesi A b d - i M e n â f' ın soyundan geldikleri cihetle ganîmet malından Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yakınlarına verilen hisseden hepsinin yararlanması beklenirken bu hissenin H â ş i m oğulları ile M u t t a l i b oğullarına tahsis edilmesi hikmetini öğrenmek üzere Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat etmişler ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) H â ş i m oğulları ile M u t t a l i b oğullarını bir soy olarak gördüğünü beyân buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in H â ş i m oğullarını ve M u t t a l i b oğullarını bir soy saymasının hikmeti hakkında Şerhü's-Sünne'de: K u r e y ş kabîlesi ile B e n î K i n â n e kabîlesi M u t t a l i b ve H â ş i m oğullarına karşı boykot ilân ederek H z . M u h a m m e d (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kendilerine teslim edilmedikçe bu iki sülâle ile alışveriş etmemeyi, onlara kız alıp vermemeyi kararlaştırdılar, denilmektedir. N e v f e l oğulları ile A b d - i Ş e m s oğulları da Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yakınları olduğu halde onlara karşı böyle bir boykot ilân edilmedi ve onlar Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e yardımcı olmadılar. M u t t a l i b oğulları ile H â ş i m oğulları ise İslâmiyet'in ilk günlerinde bütün sıkıntılara katlanarak Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i savundular. Bu iki sülâleden müslüman olmayanlar bile bu yardımı esirgemediler. Ayrıca bu iki sülâle gerek câhiliyet devrinde, gerekse İslâmiyet devrinde birbirine tutkun olup yardımlaşma ve dayanışma içinde yaşadılar, aralarında hiç bir ihtilâf çıkmadı. Dâima birlik ve beraberlik içinde kaldılar. İşte bu nedenle Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onları bir soy saymış

ve ganimetten O'nun yakınlarına verilmesi Allah tarafından emredilen hisse bunlara verilmiştir.

El-Hâfız, el-Fetih'te özetle şöyle der:

Bu hadis, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yakınlarına tahsis edilmiş olan ganimet hissesinin Hâşim oğullarına ve Muttalib oğullarına münhasır olduğu görüşünde bulunan Şâfii ve diğerleri için bir delildir. Ömer bin Abdilaziz'e göre bu hisse Hâşim oğullarına mahsustur. Zeyd bin Erkam ile Kûfe âlimlerinden bir cemaât da böyle hükmetmişlerdir. Bu hadis ise Muttalib oğullarının Hâşim oğulları gibi sayıldıklarına delâlet eder. Bu hadis anılan hissenin bu iki sülâleye tahsis edilmesi sebebinin, bunların Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e yardımcı olması ve müslümanlığı kabullenmeleri sebebiyle başlarına gelen sıkıntı ve musibetler olduğunu belirtir. Bu hâl müslümanlığı kabullenmeyen Kureyş'in başına gelmemişti. Hülâsa Enfâl sûresinin 41. âyeti ganimetten bir hissenin Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in akrabalarına verilmesini emretmiştir. Bu akrabalık Abd-i Şems oğullarında mevcuttu. Çünkü Abd-i Şems Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dedesi Hâşim'in ana baba bir kardeşi idi. Ana tarafından olan akrabalık muteber sayılmadığı zaman ayni akrabalık Nevfel oğullarında da mevcuttu. Çünkü Nevfel de Hâşim'in baba bir kardeşi idi. Abd-i Şems oğulları ile Nevfel oğullarının bu hisseden yararlandırılmamaları sebebi hakkında değişik görüşler var: Şâfiiler'e göre anılan hisseden yararlanma işi akrabalık ile İslâm'a yardımcı olma sebebine dayanırdı. Bu iki sebeb Hâşim oğulları ile Muttalib oğullarında mevcut olduğu için bunlar yararlandılar. Abd-i Şems ve Nevfel oğulları akraba olmakla beraber yardımcı olma durumları olmadığı için hisseden yararlanmadılar. Diğer bir kavle göre anılan hisseden yararlanma sebebi sırf akrabalıktı. Bu sebeb, Nevfel ve Abd-i Şems oğullarında mevcut olmakla beraber yararlanmalarına şu engel vardı: Bunlar Hâşim oğullarından ayrılarak onlarla savaştılar. Üçüncü bir görüşe göre sözü edilen âyette akrabalık sözü umumî ise de Sünnet, yâni hadis bu sözü hususileştirmiştir. Yâni âyetteki "Zi'l-Kurbâ" ifâdesiyle yalnız Hâşim oğulları ve Muttalib oğullarının kasdedildiği Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu hadisi ile açıklanmıştır.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٥ - كتاب المناسك

25 — MENÂSİK (HAC VE UMRE İBÂDETİ) KİTÂBI

Menâsik: Mensek ve Mensik kelimelerinin çoğuludur. Mensik ve Mensek, ibâdet yeri, ibâdet zamanı ve ibâdet işi mânâlarına gelir. Burada bu mânâların hepsi kasdedilmiştir. Çünkü bu kitabta Hac ve Umre ibâdeti işi, zamanı ve yeri açıklanmaktadır. Hac ibâdeti işlerinin tamamına Menâsik denilir.

(١) باب الخروج إلى الحج

1 — HAC İBÂDETİNE ÇIKMA BÂBI

Hac ve Hıc kelimeleri Arab dilinde bir şeyi işlemeye niyetlenmek ve kasdetmektir. Bir yeri veyâ bir kimseyi ziyâret etmek mânâsına da gelir.

Şerîat dilinde ise; belirli günlerde ihrâm'a girip Kâbe-i Muazzama'yı ziyâret etmek ve Arafât'ta durmaktır, şeklinde târif edilebilir. Bâzıları şöyle târif etmişler:

Hac belirli zamanda belirli yeri belirli bir şekilde ziyâret etmektir. Belirli yerden maksad; Ka'be ve Arafat'tır. Belirli zamandan maksad Arafat için Arefe günü öğleden sonra ve Kurban bayramı günü fecri doğmadan önceki süre Ka'be'yi ta-

vâf etmek bakımından da Kurban bayramı günü fecrinden sonraki süredir. Şer-i Şerîf'e göre şöyle de târif edilebilir:

Hac: Belirli bir niyetle ihrâma girip Ka'be'yi belirli bir süre içinde tavâf etmek, Safâ ve Merve arasında sa'y etmek, belirli bir zamanda Arafât'ta durmak gibi özel ibâdet'e denilir.

Hac ibâdetinin bir takım farzları, vâcibleri ve sünnetleri var. Hacc'ın fazları: İhrâm, Arafât'ta durmak, ziyâret tavâfıdır. Hacc'ın vâcibleri ve sünnetleri için fıkıh kitablarına mürâcaat edilmelidir.

Hac ibâdeti bedenle ifâ edilen bir ibâdettir. Bu ibâdet için gerekli paranın veyâ başka malın bulunması ise bu ibâdetin farz olmasının şartıdır.

٢٨٨٢ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَأَبُو مُصْعَبٍ الزُّهْرِيُّ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالُوا: ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ. يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ. فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ مِنْ سَفَرِهِ، فَلْيُعَجِّلِ الرُّجُوعَ إِلَى أَهْلِهِ».

حدّثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ بِنَحْوِهِ.

TERCEMESİ

2882) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Yolculuk azabtan bir parçadır. O, sizin uykunuzun ve içeceğinizin düzenini bozar (tadını kaçırır). Bu nedenle biriniz (seferde iken) yolculuğuna âit işini bitirince âilesinin yanına dönmeye acele etsin.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu hadîsinin misli ikinci bir senedle de müellifimize rivâyet edilmiştir."

İ Z A H I

Müellifimizin iki senedle Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Yolculuk etmenin azabtan bir parça olmasından maksad, yolculuktan hâsıl olan meşakkat ve eziyetten dolayı duyulan sıkıntı ve elemdir. Hadîsin bundan sonraki cümlesi bunun gerekçesini ve sebebini açıklar. Çünkü yolcu bir kimse, yiyeceği, içeceği ve uykusu bakımından evinde gördüğü rahatı bulamaz. Hadîste geçen "Nehmet" yolculuk etmeye sebeb olan iş mânâsınadır. Hadîsin son kısmında ise işini bitiren yolcunun evine dönmeye acele etmesi emredilmektedir.

El-Hâfız, el-Fetih'te bu hadîsin açıklaması bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

Bu hadis, bir iş için olmaksızın gurbete gitmenin mekruhluğuna ve işini bitiren misâfirin evine dönmeye acele etmesinin müstehablığına delâlet eder. Özellikle evde olmadığı zaman âile ferdlerinin işleri aksayan yolcu işini bitirince biran önce evine dönmelidir. Çünkü kişi kendi evinde gördüğü rahatlıkla hem dünya işlerini hem de din işlerini daha düzenli ve kolayca yürütür. İbn-i Battâl: Bu hadîs ile; سافروا تصحوا = «Yolculuk edin, sıhhat bulursunuz» hadîsi arasında bir çelişki yoktur. Çünkü yolculuk etmek sûretiyle kazanılan sağlık, yolculuğun sıkıntılı olması yüzünden elem verici bir azab gibi olmasına mâni değildir. Bu iş, tedâvi maksadıyla acı bir ilâcı almaya benzer. İlâç acı olmakla beraber hastalığı giderebilir, demiştir. Hattâbi de: Bu hadîs zinâ eden bekârın bir yıl süreyle sürgün edilmesi hikmetine de delâlet eder. Çünkü zinâkâr kişi tazîb edilmeye mahkûmdur. Onun sürgün edilmesi de bir nevî azabtır, demiştir.

٢٨٨٣ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا إِسْمَاعِيلُ أَبُو إِسْرَائِيلَ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنِ الْفَضْلِ (أَوْ أَحَدِهِمَا عَنِ الآخَرِ) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ . فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ ، وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ ، وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ » .

في الزوائد : في إسناده إسماعيل أبو خليفة أبو إسرائيل الملائي ، قال فيه ابن عدي : عامة ما يرويه يخالف الثقات. وقال النسائي : ضعيف. وقال الجرجاني : مفتر زائغ. نعم قد جاء « من أراد الحج فليعجل » بسند آخر رواه الحاكم. وقال : صحيح. ورواه أبو داود أيضا .

TERCEMESİ

2883) "... El-Fadl bin Abbâs veyâ Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur

Hacc'a gitmek isteyen kimse acele etsin. Çünkü bâzen kişi hastalanır, binit hayvanı kaybolur ve (hacca gitmeyi engelleyici) iş peyda olur (meydana gelir)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde İsmâil Ebû Halife Ebû İsrâil el-Melai bulunur. İbn-i Adî onun hakkında: Onun rivâyet ettiği hadîslerin hepsi sıkâ, yâni güvenilir zâtlardan rivâyetlerine aykırıdır, demiş. Nesâî de onun zayıf olduğunu söylemiş ve Cürcânî onun müfteri ve doğru yoldan sapmış kişi olduğunu söylemiştir. Evet; مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ = «Kim hacc'a gitmek isterse acele etsin» hadisini başka bir senedle Hâkim rivâyet etmiş ve hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd da onun gibi o hadisi rivâyet etmiştir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisi Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişler. Notta belirtildiği gibi hadisin birinci cümlesini Ebû Dâvûd ve Hâkim de rivâyet etmişler. Ayrıca Dârimî de rivâyet etmiştir.

Hadis bir engelin çıkması endişesiyle hac işine acele edilmesini emreder. Yâni hacc'a gitmek isteyen bir mü'min ilk fırsatta bu ibâdeti yapmalıdır. Çünkü hastalık, yolculuğa engel olacak işler ve binit hayvanının yitirilmesi gibi şeyler çıkarabilir ve bu yüzden hacc'a gitme fırsatı kaçırılabilir.

Bu hadis, kendisine hac farz olan bir kimsenin vakit geçirmeden bu ibâdeti yapmasının gerekliliğine ve gidebildiği halde bunu geciktirmesinin günah olduğuna delâlet eder. Ebû Hanife, Mâlik, Ebû Yûsuf, Ahmed ve Şâfiiler'in bâzısı bu şekilde hükmetmişlerdir. Bu grubun başka delilleride vardır. Ar-

zu edenler, Ebû Dâvûd'un süneninin şerhi el-Menhel'e mürâcaat edebilirler.

Şâfiî, Evzâî, Sevrî ve Muhammed bin el-Hasan ise hacc'ın acele yapılmasının vâcib olmadığını ve gidebilir durumda olup da ilk fırsatta gitmeyenin günahkâr olmadığını söylemişlerdir. El-Mâverdi'nin naklen beyânına göre İbn-i Abbâs, Câbir, Atâ ve Tâvûs (Radıyallâhü anhüm) de bu görüştedir. Bu grubun delili ise şudur: Hac ibâdeti hicretin 6. yılı farz oldu. Mekke, hicretin 7. yılı Ramazan ayında fethedildi ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in aynı yılın Şevvâl ayında Mekke'den Medine'ye döndü. Sahâbîlerin bir kısmı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emriyle o yıl hac ettiler. Fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), zevceleri ve sahâbîlerin büyük çoğunluğu o yıl Medine'de kalıp hacc'a gitmediler. Hicretin 9. yılı Tebûk savaşına gidilip hac mevsiminden önce Medîne'ye dönüldü. O yıl da sahâbîlerin bir kısmı Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emriyle Ebû Bekir'in başkanlığında hacc'a gittiler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile diğer sahâbiler Medine'de ikâmet ettiler. O sıralarda savaş ve başka meşgûliyetleri de yoktu. Sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), zevceleri ve sahâbîler hicretin 10. yılı hacc'a gittiler. Bu durum hac ibâdetini ilk fırsatta yapmanın vâcib olmadığına ve gidebilir durumda olan bir kimsenin bunu tehir etmesinin günah olmadığına delâlet eder. Nevevî, Şâfiî ve arkadaşlarının delîlinin bu olduğunu söylemiştir.

El-Menhel yazarı hac ibâdetinin farz olduğu târih hakkında şu bilgiyi verir:

Hacc'ın farz olduğu târih hakkında ihtilâf vardır. Hicretin 5. yılı, 6. yılı farz olduğunu söyleyenler olduğu gibi 9. yılı farz olduğunu söyleyenler de vardır. İbnü'l-Kayyim ve el-Aynî son rivâyetin sahih olduğunu söylemişlerdir.

(٢) باب فرض الحج

2 — HACC'IN FARZ KILINMASI BÂBI

٢٨٨٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا مَنْصُورٌ

ابْنُ وَرْدَانَ . ثنا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَىٰ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : لَمَّا نَزَلَتْ
(وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا) قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! الْحَجُّ فِي
كُلِّ عَامٍ ؟ فَسَكَتَ. ثُمَّ قَالُوا : أَفِي كُلِّ عَامٍ ؟ فَقَالَ « لَا . وَلَوْ قُلْتُ : نَعَمْ . لَوَجَبَتْ » .
فَنَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ) .

TERCEMESİ

2884) "... Ali (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً = **"Oraya yol bulabilen insanlara Allah için Ka'be'yi hac etmeleri farzdır."** (Âl-i İmrân: 97) **âyeti inince sahâbîler:**

Yâ Resûlallah! Hac her yılda (mı farzdır)? **dediler. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sustu. Sonra sahâbîler! Her yılda mı** (hac etmek farz kılındı)? **diye sordular. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Hayır. Eğer ben evet deseydim (her yıl hac etmek) **vâcib olurdu, buyurdu. Bunun akebinde;**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ

Ey imân edenler! Size açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayınız" (Mâide 101.) **âyeti indi."**

٢٨٨٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ ،
عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! الْحَجُّ
فِي كُلِّ عَامٍ ؟ قَالَ « لَوْ قُلْتُ : نَعَمْ . لَوَجَبَتْ . وَلَوْ وَجَبَتْ لَمْ تَقُومُوا بِهَا . وَلَوْ لَمْ
تَقُومُوا بِهَا عُذِّبْتُمْ » .

في الزوائد : هذا إسناده صحيح. لأن محمد بن أبي عبيدة بن معن بن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود،
ثقة . وأبوه مثله.

TERCEMESİ

2885) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre sahâbîler :

Yâ Resûlallah! Hacc'a gitmek her yılda (mı farzdır)? dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlara cevâben) :

«Eğer ben evet deseydim (her yıl hac etmek) vâcib olurdu, vâcib olsaydı bunu îfâ edemezdiniz ve îfâ etmeseydiniz tazîb edilirdiniz.» buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu sened sahihtir. Çünkü Muhammed bin Ebî Ubeyde bin Maan bin Abdirrahmân bin Abdillah bin Mes'ûd sıkâdır. Babası da onun mislidir.

٢٨٨٦ – حدّثنا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ. ثنا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ ابْنُ حُسَيْنٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! الْحَجُّ فِي كُلِّ سَنَةٍ، أَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً؟ قَالَ «بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً. فَمَنِ اسْتَطَاعَ، فَتَطَوُّعٌ».

TERCEMESİ

2886) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

El-Akra bin Hâbis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e : Yâ Resûlallah! Hac her yıl (mı) veyâ (hayatta) bir defa (mı farzdır), diye sordu? Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (buna cevâben) :

«Hac, her yıl değil, (hayatta) bir defa farzdır. Bundan sonra kim (birden fazla hac) yapabilirse o (fazla hac) nâfiledir» buyurdu."

İZAHI

A l i (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z i de rivâyet etmiştir. Hadiste geçen Â l - i İ m r â n sûresinin 97. âyeti hacc'ın farz olduğunu bildirir. Bu âyetin meâl'i şöyledir :

"Ka'be (nin bulunduğu Mekke) yoluna gücü yeten insanların Ka'be'yi hac (ziyâret) etmeleri Allah'ın onlar üzerinde vâcib bir hakkıdır."

Bu âyet inince sahâbîler gücü yetenlerin her yıl mı, yoksa hayatta bir defa mı hac etmelerinin farziyetinde tereddüd ettikleri için durumu Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sormuşlar. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) soruyu cevapsız bırakınca soru sâhibleri tekrar sormuşlar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hacc'ın bir defa ifâşının farz olduğunu beyân etmiş ve:

«Eğer ben evet deseydim gücü yetenlerin her yıl hac etmeleri farz olurdu» buyurmuştur.

Tuhfe yazarı bu hadisin şerhinde şöyle der: Bu hadis hacc'ın ömürde bir defa farz olduğuna delâlet eder. N e v e v i, H â f ı z ve diğerlerinin dediği gibi bu hususta icmâ vardır. Umre de, farz olduğunu söyleyenlere göre böyledir. Ancak hac ve Umre ibâdetlerini edâ eden bir kimse daha sonra bunu yapmak için adakta bulunursa adağı ifâ etmesi farzdır. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in:

«Eğer ben evet deseydim her yıl hac etmek farz olurdu» buyruğu, O'nun şer'î hükümleri koymaya yetkili olduğuna delâlet eder. Bu mesele hakkında bulunan ihtilâf Usûl kitablarında tafsilâtlı olarak anlatılmıştır.

S i n d î de bu cümle ile ilgili olarak: Bu hadisin zâhirine göre hacc'ın her yıl ifâ edilmesinin farz kılınması işi Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in takdirine bırakılmıştır. Bu nedenle O, evet deseydi her yıl ifâsı farz olurdu. Bu yorum uzak değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın hac işini mutlak olarak farz kılması ve bunun hayatta bir defa veyâ defalarca yapılmasını farz kılma yetkisini Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e vermesi ve gerekli açıklamayı da O'na bırakması mümkündür, diye bilgi vermiştir.

Hacc'ın hayatta bir defa mı, her yıl mı ifâ edilmesinin farz kılındığının Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sorulması ve gerekli cevabın verilmesi üzerine inen ve hadiste anılan M â i d e sûresinin 101. âyeti ile bunun arkasındaki âyetin meâli şöyledir:

"Ey imân edenler! Öyle şeyleri sormayınız ki, eğer size açıklanırsa sizi üzecektir ve eğer siz Kur'an (âyetleri) indirildiği sırada sorarsanız onlar size açıklanır. Allah sorduğunuz şeyleri affetmiştir. Allah bağışlayandır, Halîm'dir.

Sizden önce bir kavim onları sordu, sonra da o sebeble kâfir oldu."

Bu âyetlerin açıklaması ile ilgili bilgi için tefsir kitablarına mürâcaat edilmelidir.

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid türündendir. Bu hadis de farz ibâdeti ihmal etmenin azabı mucib olduğuna delâlet eder.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d, N e s â î, A h m e d, B e y h a k i, H â k i m ve D â r e k u t n î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadis de birden fazla yapılan hacc'ın nâfile olduğuna ve ömürde bir defa hac etmenin gücü yetenlere farz olduğunu delâlet eder.

Hacc'ın gücü yetenlere farziyeti Kitâb, Sünnet ve İcmâ ile sâbittir. Bilindiği gibi hac ibâdeti İslâm'ın rükünlerindendir. Hacc'ın meşrûiyetindeki hikmet K a ' b e - i M u a z z a m a ' yı yüceltmek, dünyanın uzak ve yakın ülkelerinde bulunan müslümanların toplanıp tanışmalarını ve yardımlaşmalarını sağlamak ve kıyâmet gününde Allah'ın huzûruna tüm insanların toplanması hâlini hatırlatmaktır. Hacc'ın meşrûiyetinde maddî, mânevi, sosyal, kültürel ve ekonomik bir çok yararlar bulunduğu gibi müslümanlar arasında bulunması gerekli birlik, beraberlik, yardımlaşma, dayanışma ve sevişme bağlarını da kuvvetlendirir.

Hacc'ın ne zaman farz olduğuna dâir rivâyetleri bundan önceki bâbın hadislerinin izahı bölümünde açıkladım.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e soru soran A k r a (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 2475. hadis bölümünde geçti.

(٣) باب فضل الحج والعمرة

3 — HAC VE UMRE'NİN FAZİLETİ (NE DÂİR HADÎSLER) BÂBI

٢٨٨٧ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة عن عاصم بن عبيد الله عن عبد الله بن عامر عن أبيه، عن عمر، عن النبي ﷺ قال «تابعوا بين الحج والعمرة. فإن المتابعة بينهما تنفي الفقر والذنوب كما ينفي الكير خبث الحديد».

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن بشر. ثنا عبيد الله بن عمر عن عاصم ابن عبيد الله، عن عبد الله بن عامر بن ربيعة، عن أبيه، عن عمر بن الخطاب، عن النبي ﷺ، نحوه.

في الزوائد: مدار الإسنادين على عاصم بن عبيد الله، وهو ضعيف. والمتن صحيح من حديث ابن مسعود رضي الله تعالى عنه. رواه الترمذي والنسائي.

TERCEMESİ

2887) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Hac ve Umre'yi ard arda yapınız. Çünkü bunları ard arda yapmak demirci körüğü demirin kirini, pasını giderdiği gibi fakirliği ve günahları giderir.

Ebû Bekir bin Ebî Şeybe ... senediyle de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in bu hadîsinin mislini** (yine) **Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh)**'den bize rivâyet etti."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu iki senedin dönüm noktası râvi Âsım bin Ubeydillah'tır. Bu râvi zayıftır. Bu metin İbn-i Mes'ûd (R.A.)'ın hadisi olarak sahihtir. Tirmizî ve Nesâî, İbn-i Mes'ûd'un hadîsini rivâyet etmişlerdir.

İ Z A H I

Hac ve Umre'nin ard arda yapılması; Önce hac yapıp bunun arkasında Umre yapmak veyâ bunun tersine önce Umre yapıp onun

arkasında hac yapmak sûretiyle gerçekleşir. Birinci şekle İfrâd ismi verilir. İkinci şekle de Temettü adı verilir.

Hac ve Umre'nin ard arda yapılmasıyla giderildiği bildirilen fakirlikten maksad zâhiri fakirlik olabilir. Bununla batıni fakirlik, yâni gönül fakirliğinin kasdedilmiş olması da muhtemeldir. Yâni Hac ve Umre'nin bir arada yapılması, birisini yaptıktan hemen sonra diğerinin yapılması gönül zenginliğinin hâsıl olmasına vesile olur.

Ard arda yapılan hac ve Umre'nin günahları gidermesi ile ilgili ifâdeden maksad bir kavle göre küçük günahların bağışlanmasıdır. Lâkin hadîsteki benzetme bu yoruma engeldir. Çünkü demirci körüğü demirin küçüklü, ve büyüklü tüm kir ve pasını giderir. Hac ve Umre'nin ard arda yapılmasının günahları gidermesi buna benzetildiğine göre bütün günahların bağışlanması mânâsı çıkar.

Bu hadîsi A h m e d de rivâyet etmiştir. Notta belirtildiği gibi T i r m i z î ve N e s â i bu hadîsin metnini İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. O hadîsin sonunda şu ilâve de vardır:

"Mebrûr (yâni makbul) hacc'ın sevâbı ancak cennet(e girmek)-tir."

٢٨٨٨ — حدثنا أبو مصعب . ثنا مالك بن أنس ، عن سمي ، مولى أبي بكر ابن عبد الرحمن ، عن أبي صالح السمان ، عن أبي هريرة ؛ أن النبي ﷺ قال « العمرة إلى العمرة كفارة ما بينهما . والحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة » .

TERCEMESİ

2888) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Umre, kendisiyle diğer Umre arasındaki (zaman içinde işlenen küçük) günahlara keffârettir. Mebrûr (yâni makbul) hacc'ın mükâfatı ancak cennet(e dâhil olmak)tır."

İZAHI

Bu hadîsi B u h â r î, M ü s l i m, T i r m i z î ve N e s â î de rivâyet etmiştir.

Umre'nin keffâre: olduğu bildirilen günahlardan maksad küçük günahlardır. Yâni bir mü'min bir Umre yapar, bir süre sonra tekrar Umre yaparsa ikinci Umre, bu süre zarfında işlenen küçük günahlara keffâret olur. Cumâ namazı hakkında da böyle rivâyetler vardır. O rivâyetler de böyle yorumlanmıştır.

Mebrûr Hac'dan maksad makbul hac'tır. Bâzılarına göre Mebrûr Hac ile kasdedilen mânâ, hac ibâdetiyle meşgul olunduğu sürece bütün günahlardan uzak kalınarak ifâ edilen hac'dır. N e v e v î bu son yorumu tercih etmiştir. K u r t u b i de: Mebrûr hac ile ilgili yapılan yorumlar birbirine yakın mânâlardır. Hepsinden çıkan sonuç şudur; Mebrûr hac, mükemmel bir şekilde, bütün hükümlerine riâyet edilerek istenilen biçimde ikmâl edilen hac'tır, der.

٢٨٨٩ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ؛ وَسُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ».

TERCEMESİ

2889) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim bu beyt'i (Yâni Ka'be-i Muazzama'yı) hac (ziyâret) eder de (bu ibâdetle meşgul olduğu sürece) cinsel ilişki, şehvânî lâflar ve günah işlemezse o kimse (günahlardan temizlenip) annesinin kendisini doğurduğu (günkü) duruma dönüşür."

İZAHI

Bu hadîsi B u h â r î ve M ü s l i m'de rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m'in bir rivâyetinde; مَنْ أَتَى هَذَا الْبَيْتَ = "Kim bu Beyt-i Şerîf'e gelirse" ifâdesi kullanılmıştır. Bu ifâde Hac ve Umre'ye şümullüdür. Buna göre Umre de bu şartlar dâhilinde ifâ edilirse ayni sevâbı sağlar.

Hadîste geçen "Yerfüs" fiilinin masdarı olan "Refes" cinsel ilişki demektir. Şehvanî söz söyleme ve çirkin lâf etme mânâlarına da gelir. E l - E z h e r î : Refes, erkeğin kadından arzuladığı her türlü sevişme mânâsını ifâde eder, demiştir.

B a k a r a sûresinin 197. âyetinde;

فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ = "Hac'ta refes, fusûk ve cidâl yoktur" buyuruluyor. K â d ı I y â z : Bu âyette geçen Refes'ten maksad cinsel ilişkidir. Cumhûrun görüşü budur. Hadîsteki Refes de bu mânâyadır, demiştir. E l - H â f ı z : Bence açık olan yorum şudur: Hadîsteki Refes'den maksad sadece cinsel ilişki değil, daha geniş mânâdır. Yâni cinsel ilişki, şehvânî sözler ve çirkin lâflardır, der.

Hadîste geçen "Yefsuk" fiilinin masdarı olan fısk ve fusûk ise ibâdet ve taât yolundan sapmak mânâsınadır. Burada hatâ ve günâh işlemek mânâsına yorumlanmıştır.

Hülâsa cinsel ilişki, kadınla sevişmeye âit sözler ve çirkin lâflar etmeden ve günâh işlemeden hac ibâdetini sırf Allah rızâsı için ifâ eden bir mü'min annesinden doğduğu gün gibi bütün günâhlarından arınmış olur. Hadis bu büyük müjdeyi vermektedir.

E l - H â f ı z , el-Fetih'te: Yâni kişi günâhlardan arınmış olur. Hadîsin açık olan mânâsı, küçük ve büyük bütün günahların bağışlanmasıdır. Bu mânâyı teyid eden başka hadisler de vardır, diyor. Allah cümlemize böyle hac ve Umre ibâdetini ifâ etmeyi nasib eylesin.

(٤) باب الحج على الرحل

4 — RAHL (DEVE PALANI) ÜSTÜNDE HAC YOLCULUĞU BÂBI

٢٨٩٠ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ صَبِيحٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: حَجَّ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى رَحْلٍ رَثٍّ. وَقَطِيفَةٍ تُسَاوِي أَرْبَعَةَ دَرَاهِمَ، أَوْ لاَ تُسَاوِي. ثُمَّ قَالَ «اللَّهُمَّ! حَجَّةٌ لاَ رِيَاءَ فِيهَا وَلاَ سُمْعَةَ».

TERCEMESİ

2890) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **eski bir palan ve dört dirhem eder veyâ etmez bir örtü üstünde hac yolculuğu etti ve:**

Allahım! (Bu), rıyâsız ve gösterişsiz bir hac'dır (veyâ bunu riyâsız ve gösterişsiz bir hac kıl), **dedi."**

İ Z A H I

B u h â r i bu hadisin baş kısmını başka bir senedle E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. B u h â r i 'deki metin şöyledir: حَجَّ عَلَى رَحْلٍ وَكَانَتْ زَامِلَتَهُ = **"Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir palan üstünde hac yolculuğu etti. O'nun biniti, azığını** ve yolculuk eşyasını da taşırdı."

Müellifimizin senedindeki râvî Y e z î d b i n E b â n zayıftır.

Hadiste geçen **"Rahl"** deve palanı **mânâsınadır**. Binit **olarak** kullanılan deveye de **"Râhile"** denilir.

Katîfe: Kadife mânâsına geldiği gibi örtü mânâsına da gelir. Hadisin ifâde tarzı ikinci mânâya daha uygundur. Bu takdirde bundan kasdedilen mânâ, deve palanı üstüne atılan örtüdür. Şu halde hadisden kasdedilen mânâ şöyledir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **mütevazi bir şekilde hac yolculuğu etti. O'nun binitinin palanı eski idi ve palanın üstündeki örtü de yaklaşık olarak dört dirhem değerinde idi.**

Katîfe kelimesi elbise mânâsına kullanılmış olabilir. Bu takdirde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in üstündeki elbisenin ancak dört dirhem değerinde olduğu ifâde edilmek istenmiştir.

Hadis, hac yolculuğunun gösterişten ve riyâkârlıktan uzak tutulmasının önemini ifâde eder. Şu noktayı da belirteyim: Göşterişsiz ve mütevâzi bir kıyâfetle yolculuk etmek ayrı şey, kirli ve pis kokulu elbise veyâ araçla yolculuk etmek ayrı şeydir. Yâni hac yolculuğuna çıkan kimsenin temizliğe son derece dikkat etmesi kaydıyla mütevâzi ve gösterişsiz bir halde olmalıdır.

Hadisin son kısmında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit cümle iki şekilde yorumlanabildiği için bu durumu parantez içi

ifâde ile işâret ettim. Her iki yoruma göre bu cümleden maksad yapılan hac ibâdetinin kabul olunmasını dilemektir.

٢٨٩١ – حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ،
عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ.
فَمَرَرْنَا بِوَادٍ. فَقَالَ «أَيُّ وَادٍ هٰذَا؟» قَالُوا: وَادِي الْأَزْرَقِ. قَالَ «كَأَنِّي أَنْظُرُ
إِلَى مُوسَى ﷺ (فَذَكَرَ مِنْ طُولِ شَعْرِهِ شَيْئًا، لَا يَحْفَظُهُ دَاوُدُ) وَاضِعًا إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ.
لَهُ جُؤَارٌ إِلَى اللهِ بِالتَّلْبِيَةِ. مَارًّا بِهٰذَا الْوَادِي» قَالَ: ثُمَّ سِرْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى ثَنِيَّةٍ. فَقَالَ
«أَيُّ ثَنِيَّةٍ هٰذِهِ؟» قَالُوا: ثَنِيَّةُ هَرْشَى أَوْ لَفْتٍ قَالَ «كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى يُونُسَ، عَلَى نَاقَةٍ
حَمْرَاءَ، عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ. وَخِطَامُ نَاقَتِهِ خُلْبَةٌ، مَارًّا بِهٰذَا الْوَادِي، مُلَبِّيًا».

TERCEMESİ

2891) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber Mekke ve Medîne arasında (hac yolculuğu ediyor) idik. (Yolculuk esnâsında) bir dereden geçtik. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Bu, hangi deredir, diye sordular. Sahâbîler (Radıyallâhü anhüm):

— El-Ezrak deresidir, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Musâ (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **iki parmağını**(n uclarını) **iki kulağına koyup yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumak sûretiyle Allah'a niyâz ederek bu dereden geçerken gözümün önündedir, buyurdu** (ve Mûsâ'nın saçlarının uzunluğunu anlattı. Fakat râvi Dâvûd anlatılanı iyice hatırlamıyor). **İbn-i Abbâs demiş ki:**

Sonra biz yolculuğumuza devam ettik. Nihâyet bir dağ yolunun (veyâ bir dağ geçitinin) **üstüne vardık. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (orada da):

Bu, hangi dağ yolu (veyâ geçiti)dir? buyurdu. Sahâbîler (Radıyallâhü anhüm) :

(Bu), Herşâ veyâ Lift yolu (veyâ geçiti)dir, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Yûnus (Aleyhisselâm) **kırmızı bir deve üstünde, yünden mâmul bir cübbe giymiş, devesinin yuları hurma lifinden örülü ince bir sicim olduğu halde lebbeyke duâsını okuyarak bu dereden geçerken gözümün önündedir, buyurdu."**

İ Z A H I

Bu hadîsi Müslim de rivâyet etmiştir. Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

El-Ezrak Deresi, Mekke-i Mükerreme'ye bir mil mesâfede bulunan Emec köyünün arkasında kalır. El-Hâfız'ın beyânına göre bu köyün arâzisi tarıma elverişlidir.

Cüâr: Sesi yükseltmek ve yardım istemek, yakarışta bulunmaktır.

Telbiye, Lebbeyke duâsını okumaktır. Bu duâ hac ve Umre ibâdeti esnâsında yüksek sesle ve bol bol okunur. Bu duânın tamamı ve hükmü ile mânâsı bu kitâbın 15. bâbında rivâyet olunan **hadîsler** bölümünde anlatılacaktır.

Seniyye: Dağ yolu ve dağ geçiti gibi mânâlara gelir. Burada bu iki mânâ da muhtemel olduğu için tercemede buna işâret ettim.

Herşâ: Şâm ve Medîne yolu üzerinde bulunan bir dağın ismidir. Bu dağ Cuhfe yakınlarındadır.

Lift: Mekke ile Medîne arasında bulunan **Kadîd** dağının geçiti veyâ yoludur. Nevevî'nin beyânına göre Kâdı Iyâz ve el-Matâli sâhibi; لفت kelimesinin okunuşu hakkında üç rivâyet nakletmişlerdir: Bunlar: **Lift, Left ve Lefet'tir.**

Hıtâm: Deve yularıdır.

Hulbe: Hurma lifinden örülü sağlam ve ince sicimdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in eski peygamberlerden Mûsâ ve Yûnus'u hadiste anılan halde görmesi ve onlara bakar gibi olması buyruğuyla kasdedilen mânâ hakkında müteaddid yorumlar ve açıklamalar yapılmıştır. El-Hâfız, el-Fetih'te bu yorumları özetle şöyle anlatır:

1. Bundan maksad Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in onları hakikaten görmesi ve onları bu halde görmesidir. Çünkü peygamberler Allah katında dirilerdir, rızıklanırlar. Bu itibarla dünyalarını değiştirmiş olmalarına rağmen onların hac etmeleri mümkündür. Buna hiç bir mâni yoktur. Nitekim Müslim'in Enes (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Mi'rac gecesi Mûsâ peygamber'i kabrinde ayakta namaz kılarken görmüştür. Mirâc gecesi peygamberlerin ruhları Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz edildiği gibi hac yolculuğu esnasında da bu iki peygamberin ruhlarının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e görünmeleri mümkündür. Peygamberlerin cesedleri ise kabirlerindedir.

2. Eski peygamberlerin dünya hayatında iken ifâ ettikleri ibâdet şekilleri ve hac yolculukları durumu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e temsilî olarak Allah tarafından gösterilmiştir. Bu nedenle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm); كَأَنِّي = "sanki ben..." ifâdesini kullanmıştır. Yâni **"Onlara bakıyor gibiyim, görüyor gibiyim"** buyurmuştur.

3. Anılan iki peygamber'in hac yolculukları hâli Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e vahiy yoluyla bildirilmiştir. Bildirilen durum çok kesin, açık ve seçik olduğu için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm): **"Onların bu hâli gözlerimin önündedir"** buyurmuştur.

3. Anılan iki peygamber'in hac yolculukları hâli Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e vahiy yoluyla bildirilmiştir. Bildirilen durum çok kesin, açık ve seçik olduğu için Resûl-i Ekrem: **"Onların bu hâli gözlerimin önündedir"** buyurmuştur.

4. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu iki peygamber'in anılan halde hac yolculuklarını rüyâda görmüştü. Sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hac yolculuğu esnâsında bu

rüyâyı hatırlayınca arkadaşlarına anlatmıştır. Peygamberlerin rüyaları da vahiydir.

El-Hâfız yukardaki yorumları anlattıktan sonra: Bence en kuvvetli yorum sonuncusudur. Çünkü diğer bâzı hadisler bu yorumu teyid eder, demiştir.

(٥) باب فضل دعاء الحاج

5 — HACININ (HAC İBÂDETİ ESNASINDA VE YOLCULUĞUNDAKİ) DUÂSININ FADLI (ÜSTÜNLÜĞÜ) BÂBI

٢٨٩٢ — حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي. ثنا صالح بن عبد الله بن صالح، مولى بني عامر. حدثني يعقوب بن يحيى بن عباد بن عبد الله بن الزبير، عن أبي صالح السمان، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال «الحجاج والعمار وفد الله. إن دعوه أجابهم، وإن استغفروه غفر لهم».

في الزوائد: في إسناده صالح بن عبد الله. قال البخاري فيه: منكر الحديث.

TERCEMESİ

2892) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

Hacca gidenler ve Umre'ye gidenler Allah'ın elçileridir. Onlar Allah'a duâ ederlerse, Allah duâlarını kabul eder ve onlar Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isterlerse Allah onların günahlarını bağışlar, buyurmuştur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Sâlih bin Abdillah var. Buhârî onun hadislerinin münker olduğunu söylemiştir.

٢٨٩٣ — حدثنا محمد بن طريف. ثنا عمران بن عيينة عن عطاء بن السائب، عن مجاهد، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ؛ قال «الغازي في سبيل الله والحاج والمعتمر، وفد الله. دعاهم فأجابوه. وسألوه فأعطاهم».

في الزوائد: إسناده حسن. وعمران مختلف فيه.

T E R C E M E S İ

2893) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Allah yolunda (kâfirlerle) savaşa giden, hacca giden ve Umre'ye giden kimseler Allah'ın elçileridir. Allah bunları (ibâdete) dâvet etti, bunlar da O'nun dâvetine icâbet ettiler ve bunlar Allah'tan dilekte bulundular, Allah da onlara dilediklerini verdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hasen'dir. Râvi İmrân'ın sıkâlığı, yâni güvenilirliği ihtilâflıdır.

٢٨٩٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع عن سفيان ، عن عاصم ابن عبيد الله ، عن سالم ، عن ابن عمر ، عن عمر ؛ أنه استأذن النبي ﷺ في العمرة . فأذن له ، وقال له « يا أخي ! أشركنا في شيء من دعائك ، ولا تنسنا » .

T E R C E M E S İ

2894) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Bir kere) kendisi Umre'ye gitmek için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den izin istedi. Peygamber de kendisine izin verdi ve ona şöyle buyurdu:

Ey kardeşciğim! Sen duânın bir parçasına bizi ortak et ve bizi (duâdan) unutma."

٢٨٩٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون عن عبد الملك ابن أبي سليمان، عن أبي الزبير ، عن صفوان بن عبد الله بن صفوان؛ قال، وكانت تحته ابنة أبي الدرداء. فأتاها فوجد أم الدرداء، ولم يجد أبا الدرداء. فقالت له : تريد الحج العام؟ قال: نعم . قالت : فادع الله لنا بخير . فإن النبي ﷺ كان يقول « دعوة المرء مستجابة لأخيه بظهر الغيب . عند رأسه ملك يؤمن على دعائه . كلما دعا له بخير قال : آمين ،

وَلَكَ بِمِثْلِهِ » قَالَ ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى السُّوقِ فَلَقِيتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ ، فَحَدَّثَنِي عَنِ النَّبِيِّ ﷺ
بِمِثْلِ ذَلِكَ .

TERCEMESİ

2895) "... Ebü'd-Derdâ'nın damadı Safvân bin Abdillah bin Safvân *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi (Şam'a giderek) Ebü'd-Derdâ'nın evine varmış ve (evde) Ümmü'd-Derdâ (Radıyallâhü anhâ)'yı bulmuş, Ebü'd-Derdâ (Radıyallâhü anh)'ı bulamamış. Ümmü'd-Derdâ kendisine:

Sen bu yıl hacc'a (mı) gideceksin? demiş. Kendisi de:
Evet, demiş. Bunun üzerine Ümmü'd-Derdâ (kendisine) demiş ki:
O halde Allah'a bizim için hayır duâ et. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Müslüman) kişinin (din) kardeşi için gıyâbında (yâni ardından) ettiği duâ makbuldür. O kişinin baş ucunda, duâsına âmîn, diyen bir (görevli) melek bulunur. O kişi (din) kardeşine hayır duâ ettikçe (görevli) melek: Âmîn, (din kardeşin için istediğin) hayrın misli senin için de olsun, der, buyurdu.

Safvân demiş ki: Sonra ben çarşıya çıktım ve Ebü'd-Derdâ'ya rastladım. O da bu hadîsin mislini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bana rivâyet etti."

İZAHI

Bu bâbın ilk iki hadîsi Zevâid nevindendir. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde rastlayamadım. Ü m m ü ' - D e r d â ile E b ü ' d - D e r d â (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. E b û D â v û d ile N e s â î de bunun birer benzerini rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbta rivâyet olunan hadîsler hac veyâ Umre'ye gidenlerin duâlarının makbul olduğuna delâlet ederler. Son hadis ise daha umumidir ve bir müslümanın din kardeşine ardında ettiği duânın makbul olduğuna delâlet eder. Kişinin din kardeşine gıyâbında ve ardın-

dan duâ etmekten maksad kendisi için duâ edilen kişinin haberi olmadan ona duâ etmektir. Çünkü bu şekilde edilen duâ riyâ ve gösterişten daha uzak ve ihlâslı olur. Şu halde kendisi için duâ edilen kimse duâ edilen yerde hazır bulunsa bile onun işitmiyeceği bir gizlilik içinde edilen duâ yine ardından edilen duâ sayılır.

Âmin sözünün mânâsı: "Allahım bu duâyı kabul eyle" demektir.

Bu ve bundan önceki hadisler müslümanları birbirlerine duâ etmeye teşvik eder.

N e v e v î : Eğer kişi, bir cemaât için duâ ederse ayni sevab ve fazilet hâsıl olur. Şâyet bütün müslümanlara duâ ederse yine ayni faziletin kazanılması kuvvetle muhtemeldir. Selef âlimlerinin bir kısmı kendi nefisleri için duâ etmek istedikleri zaman ayni duâyı din kardeşi için ederlerdi. Çünkü din kardeşi için ettikleri duâ makbul olur ve böylece kendileri için de bunun misli kabul olunmuş olurdu, der.

(٦) باب ما يوجب الحج

6 — HACC'IN VÂCİB OLMASI ŞARTININ BEYÂNI BÂBI

٢٨٩٦ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِاللهِ، قَالَا: ثنا وَكِيعٌ. ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَزِيدَ الْمَكِّيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمَخْزُومِيِّ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَامَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَا يُوجِبُ

Hâl Tercemeleri :

Son hadisin râviyesi Ümmü'd-Derdâ (R.A.) Ebü'd-Derdâ (R.A.)'ın karısıdır. Ona küçük Ümmü'd-Derdâ denilir. İsmi Hüceyme ed-Dımışkiyye'dir. Bir kavle göre ismi Cüheyme'dir. Tâbiilerdendir. Kendisi, kocası Ebü'd-Derdâ'dan, ayrıca Selman-i Fârisî ve Ebû Hüreyre'den rivâyette bulunmuştur. Râvileri ise Cübeyr bin Nüfeyr, Mehdî bin Abdirrahmân, Sâlim bin Ebi'l-Ca'd, Şehr bin Havşeb ve bir çok kimsedir. Hicretin 81. yılı vefat etmiştir. (El-Menhel C. 8, Sah. 194)

Ebü'd-Derdâ (R.A.)'ın hâltercemesi 5. hadis bölümünde geçmiştir.

Safvân bin Abdillah bin Safvân bin Ümeyye bin Halef el-Cümhî el-Mekkî, dedesinden ve Ali (R.A.)'den hadis rivâyet etmiştir. (Ayrıca Ümmü'd-Derdâ ve Ebü'd-Derdâ (R.A.)'den de hadis rivâyetinde bulunmuştur). Râvileri ise Zührî ve Ebü'z-Zübeyr'dir. El-İclî onun sıkâ (güvenilir) olduğunu söylemiştir. (Hülâsa : 174)

الْحَجُّ ؟ قَالَ « الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ » قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! فَمَا الْحَاجُّ ؟ قَالَ « الشَّعِثُ التَّفِلُ »
وَقَامَ آخَرُ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَمَا الْحَجُّ ؟ قَالَ « الْعَجُّ وَالثَّجُّ » .
قَالَ وَكِيعٌ : يَعْنِي بِالْعَجِّ الْعَجِيجَ بِالتَّلْبِيَةِ . وَالثَّجُّ نَحْرُ الْبُدْنِ .

TERCEMESİ

2896) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**in huzûrunda ayağa kalkarak :**

Yâ Resûlallah! Hacc'ı vâcib kılan (şart) **nedir? dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(Hacc'ın vâcib olmasının şartı) **azık ve binittir, buyurdu. Adam :**
Yâ Resûlallah! Hacı(nın vaziyeti) **nedir? dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(Hacı, çeşitli sıkıntılar nedeniyle) **vücûdu kirli ve güzel kokuları kullanmayı bırakandır, buyurdu. Başka bir adam ayağa kalkarak :**

Yâ Resûlallah! Hacc(ın belirtisi) **nedir? dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(Hac): اَلْعَجُّ وَالثَّجُّ = «Acc ve secc'tir» buyurdu.

(**Râvi Vekî demiş ki : Acc'tan maksad, Lebbeyke duâsını yüksek sesle okumak ve Secc'ten maksad** (kurbanlık) **develeri boğazlamaktır.**"

٢٨٩٧ – حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا هِشَامُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْقُرَشِيُّ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ .
قَالَ ، وَأَخْبَرَنِيهِ أَيْضًا عَنِ ابْنِ عَطَاءٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ
قَالَ « الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ » يَعْنِي قَوْلَهُ (مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا) .

TERCEMESİ

2897) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (Âl-i İmrân sûresinin 97. âyetinde geçen); مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا = «Onun (yâni Ka'be'nin) **yoluna gücü yetenler» buyruğun**(daki güç)**ten maksad azık ve binittir, buyurmuştur."**

İ Z A H I

Tuhfetü'l-Ahvezî'de beyân edildiğine göre İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z î, Ş â f i î ve D â r e k u t n î de rivâyet etmişler ve İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisini D â r e k u t n i de rivâyet etmiştir. İ b n - i A b b â s'ın hadisinin Zevâid nevinden olduğuna dâir bir kayıt bulunmamakla beraber bunu Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında bulamadım.

Birinci hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Zâd : Azık demektir.

Râhile : Yük devesi ve binit olarak kullanılan deve mânâsına gelir. Hacının bineceği diğer vâsıtalar da bu hükmün şümûlüne girer.

Şeis : Bedeni kirlenen kimse demektir.

Tefil : Kirlilikten dolayı bedeni fena kokan kimse demektir. Hac yolculuğu esnasında, özellikle eski devirlerde sık sık yıkanma imkânı bulunmadığı için hacı adaylarının vücutları kirli ve fena kokulu olurdu. Bu hâl hacı adayının içinde bulunduğu anormal şartlardan dolayıdır.

Hadîsin metninde geçen; الْعَجُّ = "El-Acc" ve; الثَّجُّ = "Es-Secc" kelimelerini râvî V e k i açıklamıştır. Tercemede belirttiğim gibi bunlardan maksad Lebbeyke duâsını yüksek sesle okumak ve kurbanlıkları kesmektir.

Büdün : Bedene'nin çoğuludur. Bedene kurbanlık olarak kesilen deve ve sığır mânâlarında kullanılır. Burada hacıların kestikleri kurbanlık mânâsında kullanılmıştır. Lebbeyke duâsını yüksek sesle bol bol okumak ve kurbanlık kesmek hacc'ın en açık alâmetleri olduğu için "**Hac, bunlardır**" buyurulmuştur.

BU İKİ HADİSTEN ÇIKARLIAN HÜKÜM ŞUDUR

Hac ibâdetinin bir müslümana farz olmasının şartı onun Ka'be-i Muazzama ve diğer mukaddes yerleri ziyâret edebilmesi için gerekli azık ve biniti temin etmesidir. Âl-i İmrân sûresinin 97. âyetinde "Ka'be'ye gitmeye gücü yetenler" buyruğundaki güçten maksadın azık ve binit olduğu, ikinci hadîste beyân edilmiştir.

Hac ibâdetinin bir kimseye farz olması için akıllı olmak, erginlik çağına varmak, deli olmamak gibi bir takım şartlar vardır. Bu şartların gerçekleşmesi husûsunda dört mezheb âlimleri ittifak hâlindedir. Bunların dışında her mezhebe göre bâzı şartlar aranır. Bu hususta gerekli bilgi almak için fıkıh kitablarına mürâcaat edilmelidir. Biz burada sadece hadiste anılan azık ve binit şartları konusundaki ilmî görüşleri beyan etmekle yetinmek istiyoruz. Şöyle ki:

Miftâhü'l-Hâce yazarı bu hadîslerin açıklaması bölümünde özetle şöyle der:

"Bu bâbın hadîsleri, azık ve binit teminine gücü yeten kimseye olan hacc'ın vâcibliğine delâlet eder. İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Sevrî ve fıkıhçıların çoğu böyle hükmetmişlerdir. Bu gruba göre binitin bulunması hacc'ın vâcib olması için şarttır. İbn-i Zübeyr, Atâ, İkrime ve Mâlik'e göre İstitâa, yâni Ka'be'ye gitmeye güç yetmeden maksad hacının sağlığının yerinde olmasıdır. Yâni bu kelime sağlık mânâsına yorumlanmıştır. Bu itibarla yaya olarak Mekke'ye gidebilen bir kimse Mâlik'e göre hac ibâdetini ifâ etmekle mükelleftir, hac böyle kimseye vâcibtir. Binitin temini şartı yoktur. Kezâ, azık bulamayan ve dilenmek sûretiyle yiyecek ihtiyacını temin edebilen kimse de böyledir. Yâni Mâlik, böyle kimseye de hacc'ın vâcibliğine hükmetmiştir."

Âl-i İmrân sûresinin 97. âyetinde hacc'ın vâcib olması için şart koşulan İstitâa, yâni hacı adayının Ka'be'ye gitmeye gücünün yetmesi husûsunda icmâ vardır. Bütün âlimler bu noktada ittifak hâlindedir. Ancak güç yetmeden neyin kasdedildiği husûsunda ihtilâf ve görüş ayrılığı vardır. Şöyle ki:

1. Hanefiler'e göre İstitâa, hacı adayının azık ve binit bulmaya gücünün yetmesidir. Bunların, hacı adayının borcundan, mesken giyecek, san'atkârın tezgâh ve âletleri gibi ihtiyaçlarından ve çoluk çocuğunun hac süresine âit nafakasından fazla olması şarttır. Hacı adayının binitinin de örf ve âdete göre onun durumuna elverişli olması şarttır. Bu gün memleketimizden gidecek hacı adaylarının bineceği vâsıta gâyet tabii deve, at gibi şeyler değil, karayolu vâsıtaları, uçak ve vapurdur. Binitin bulunması şartı, memleketi Mekke'den en az üç konak uzakta bulunanlar içindir. Mekke'ye daha yakın mesâfede oturan ve yürüyerek Mekke'ye gidebilen bir kimse için binitin bulunması şart değildir. Yukarda anılan ihtiyaçlarından fazla olarak azığı temin edebildiği takdirde kendisine hac farz olur.

2. Şâfiiler ile Hanbeliler'in görüşleri de Hanefiler'in görüşüne yakındır. Yâni bu iki mezheb âlimleri de hacı adayının çoluk çocuğunun nafakasından, zarurî ihtiyaçlarından fazla olarak azık ve binit bulabilmesini şart gösterirler. Aksi takdirde hac vâcib değildir.

3. Mâlik'e göre hacı adayının azık ve binite muktedir olması şartı yoktur. Mekke'ye herhangi bir şekilde gidebilen kimseye hac vâciptir. Yürüyerek Mekke'ye gidebilen kimsenin memleketi üç konaktan fazla uzak olsa bile yine hacc'a gitmesi vâcibtir. Ancak yolculuk yapması hâlinde büyük güçlük ve zorluk çekecek durumda olan kimse için hac vâcib değildir.

Yukarda özlü olarak anlatılan görüşleri etraflıca öğrenmek isteyenler fıkıh kitablarına baş vurmalıdır.

(٧) باب المرأة تحج بغير ولى

7 — KADIN BİR VELİSİ (YÂNİ EŞİ VEYÂ MAHREMİ OLAN BİR ERKEK) OLMAKSIZIN HACC'A GİDEBİLİR (Mİ?), BÂBI

٢٨٩٨ - حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا الأعمش عن أبي صالح، عن أبي سعيد؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا تسافر المرأة سفر ثلاثة أيام، فصاعدا، إلا مع أبيها أو أخيها أو ابنها أو زوجها أو ذي محرم».

TERCEMESİ

2898) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kadın, üç günlük ve daha fazla mesâfeye yolculuk edemez. Meğer ki babası, erkek kardeşi, oğlu, kocası veyâ mahremi olan (başka) bir erkeğin berâberinde ola."

٢٨٩٩ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَبَابَةُ عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، أَنْ تُسَافِرَ مَسِيرَةَ يَوْمٍ وَاحِدٍ ، لَيْسَ لَهَا ذُو حُرْمَةٍ » .

TERCEMESİ

2899) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Allah'a ve âhiret gününe inanan hiç bir kadına, berâberinde mahremi olan bir erkek bulunmadığı halde tek bir günlük mesâfeye yolculuk etmesi helâl değildir."

İZAHI

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Bu hadise göre bir kadının beraberinde kocası veyâ mahremi, yâni nikâhlanması ebedi olarak haram olan bir erkek bulunmaksızın üç günlük veyâ daha uzak mesâfeye yolculuk etmesi haramdır.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'in hadisini Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Bu hadise göre ise kadının, beraberinde kocası veyâ mahremi olan bir erkek bulunmadığı halde bir günlük mesâfeye yolculuk etmesi haramdır.

Mahrem: Kan, sıhrî yakınlık veyâ süt emzirmeden dolayı nikâhlanması ebedi olarak haram olan kimse demektir. Meselâ kadının babası, erkek kardeşi, kardeşinin oğlu, amcası, dayısı, dedesi, kayın babası, üvey oğlu, süt babası, süt erkek kardeşi, süt oğlu o kadın için mahrem sayılır. Çünkü kadın bunlarm hiç birisiyle hayatı boyunca katiyyen evlenemez.

Bu iki hadîs, bir kadının beraberinde mahremi olan bir erkek veyâ kocası bulunmadığı halde bir günlük, üç günlük veyâ daha fazla bir mesâfeye yolculuk edemeyeceğine delâlet ederler.

Mahremi veyâ kocası beraberinde bulunmadığı halde kadının yolculuk etmesinin haram olduğu mesâfe husûsunda değişik rivâyetler mevcuttur. Bu mesâfenin bir gün, yarım gün, iki gün, üç gün ve üç gün ile bundan fazla süre olduğuna dâir sahîh rivâyetler vardır. **Avnü'l-Mabûd** yazarı bu rivâyetleri Müslim'den ve diğer sahîh kitablarından naklen almıştır. Bunları görmek isteyenler anılan kitâba veyâ **Kütüb-i Sitte**'ye baş vurabilir. Bunları buraya aktarmaya gerek görmüyorum. Ben sadece bu rivâyetlerin değişikliğinin sebebine dâir bilgiyi aktarmakla yetineceğim.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hususla ilgili olarak Beyhakî'den naklen şöyle der:

Bana öyle geliyor ki, bir defa Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e kadının beraberinde bir mahremi olmaksızın üç günlük yolculuğa çıkması sorulmuş ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bunun haram olduğunu bildirmiştir. Kadının beraberinde bir mahremi yok iken bir günlük mesâfeye yolculuk etmesi hükmü başka bir zaman sorulmuş, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) buna da hayır cevabını vermiştir. Bir başka zaman kadının mahremsiz olarak iki günlük yolculuğa çıkması O'na sorulmuş ve yine hayır cevabı alınmıştır. Diğer bir zaman kadının bir berid, yâni yarım günlük bir yolculuğa beraberinde bir mahremi bulunmadığı halde çıkması hükmü O'na sorulmuş ve yine hayır cevabı verilmiştir. Bu itibarla her sahâbî, işittiği buyruğu rivâyet etmiştir. Ayni sahâbînin muhtelif rivâyetlerde bulunması sebebine gelince o sahâbî muhtelif yerlerde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işittiği cevabları ayrı ayrı zamanlarda rivâyet etmiştir. Bu rivâyetlerin hepsi sahihtir. Bunların hiç birisinde mesâfe tahdidi yoktur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de bir mesâfe tahdîdi koymayı kasdetmemiştir. Hülâsa bu rivâyetlerden çıkan sonuç şudur: Kadın, kısa veyâ uzun bir yolculuğa, beraberinde kocası veyâ mahremi olan bir erkek bulunmadığı halde çıkamaz. Bu yolculuk yarım gün, bir gün, iki gün, üç gün veyâ daha fazla sürsün hepsi aynidir. Çünkü Müslim'in İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet ettiği şu hadîs'te süre yoktur: لاَتُسَافِرُ امْرَأَةٌ اِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ = «Bir

mahreminin beraberinde olmaksızın hiç bir kadın yolculuk edemez.» Bu rivâyet yolculuğ un kısasına da uzununa da şümullüdür.

Hacc'ın farz kılındığına dâir; وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ = **"Kâ'be'yi hac (ziyâret) etmek Allah'ın insanlar üzerinde (farz) bir hakkıdır..."** âyet umûmî olduğu için İslâm ümmeti, kadına, gücü yettiği zaman hacc'ın farz olduğu noktasında icmâ etmiştir. Kadının gücünün yetmesi durumu erkeğin gücünün yetmesi durumu gibidir. Lâkin âlimler kadına hacc'ın farz olması için beraberinde bir mahreminin bulunması şartı husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Ebû Hanîfe'ye göre kadının ikâmet ettiği yer ile Mekke arasındaki mesâfe üç konak veyâ daha fazla ise kendisine hacc'ın vâcib olması için beraberinde bir mahreminin bulunması şarttır. Fakat bu mesâfe üç konaktan az olduğu takdirde kadının beraberinde bir mahremi olmasa bile kendisine hac vâcibtir. Hadîs ehli ile re'y ehlinden bir cemaât da Ebû Hanîfe'nin görüşündedir. Hasan-i Basrî ile Nahaî'den de bu görüş rivâyet edilmiştir.

2. Atâ, Said bin Cübeyr, İbn-i Sîrîn, Mâlik, Evzâî ve meşhur kavlinde Şâfiî: Kadına hacc'ın vâcib olması için beraberinde bir mahreminin bulunması şart değildir. Şart olan şey, kadının nefsinin güvence içinde olmasıdır. demişlerdir. Şâfiî'nin arkadaşları demişler ki, bu güven kadına kocası, veyâ mahremi olan bir erkek ya da güvenilir bir kaç kadının refakat etmesi ile oluşur. Bu üç refakatçıdan biri olmadıkça Şâfiî'ye göre kadına hac vâcib değildir. Şâyet refakatçı güvenilir bir tek kadın ise Şâfiî'ye göre kadın hac vâcib değildir. Lâkin o güvenilir refakatçı kadınla beraber hacc'a gitmesi câizdir."

Kurtubî de: Yukardaki ihtilâfın sebebi bu hadislerin zâhirinin hacc'ın farziyetine dâir; وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا âyetinin zâhirine muhâlif görülmesidir. Çünkü bu âyetin zâhirine göre hac ibâdeti Mekke'ye gitmeye bedenen güçlü olan herkese farzdır. Bir mahremi refakat etmeyen kadın vücutça Mekke'ye gitmeye muktedir ise bu âyete göre hac ona vâcibtir. Bu hadislerin zâhiri bu hükme muhâlif görülünce âlimler görülen ihtilâfın giderilmesi husûsunda değişik yorumlar yapmışlardır:

E b û H a n i f e ve onun görüşünde olan âlimler bu hadisleri yukardaki âyette geçen "İstitâa = Gücün yetmesi" sözünü kadınlar açısından açıklayıcı kılmışlardır. Yâni kadınların M e k k e'ye gitmeye güçlerinin yetmesi sadece vücutça sağlıklı olması değil, ayni zamanda beraberinde bir mahreminin bulunması imkânına sâhib olmasıdır.

M â l i k ve onun görüşünde olan âlimlere göre bu hadisler de vâcib olan yolculuklara değinilmemiştir. Âyetteki "İstitâa" M e k k e'ye güven içinde gitmeye bedenen gücün yetmesi anlamını taşır. Bu hususta erkekler ile kadınlar arasında bir ayırım yoktur. Anılan hadislere cevaben şöyle de denilmiştir: Bu hadisler yol emniyeti olmadığı zaman anlamına yorumlanmıştır. E z - Z e r k a n î böyle demiştir, der.

El-Menhel yazarı da dört mezheb âlimlerinin konuya ilişkin görüşlerini ayrıntılarıyla ve delilleriyle birlikte anlatmaktadır. Bunu buraya aktarmak çok geniş yer alır. Bu itibarla mezheblerin görüşlerinin özetlerini nakletmekle yetineceğim.

El-Menhel yazarı özetle şöyle der:

1. H a n e f î âlimlere göre bir kadın, beraberinde kocası veyâ mahremi olan bir erkek bulunmadığı halde üç günlük veyâ daha fazla mesâfeye yolculuk edemez. Fakat bundan az mesâfeye beraberinde bunlardan kimse olmaksızın yolculuk etmesi câizdir. Bu itibarla kadının bulunduğu yer ile M e k k e arasındaki mesâfe üç günlükten az ise kadın, beraberinde kocası veyâ mahremi bir erkek bulunmasa bile hacc'a gidebilir. Şâyet bu yer ile M e k k e arasındaki mesâfe üç günlük veyâ daha fazla ise beraberinde kocası veyâ mahremi olan bir erkek yok iken kadının hacc'a gitmesi câiz değildir. Kadın anılan yakınlarından birisini beraberinde götüremediği takdirde hacc'a gitmeye güçlü sayılmaz ve dolayısıyla ona hac vâcib olmaz.

2. Ş â f i i l e r'e göre kadının yolculuk edeceği mesâfe ne olursa olsun beraberinde bir mahremi veyâ kocası yok iken yolculuk edemez. H a n b e l î l e r'in görüşü de böyledir. Bu iki mezheb âlimlerine göre hac yolculuğu da böyledir. Yâni kadının beraberinde kocası veyâ mahremi olan erkeklerden biri bulunmadıkça ona hac ibâdeti vâcib olmaz. Ş â f i i mezhebine göre kadın güvenilir bir kaç kadının refakatinde hacc'a gidebilir ve böyle refakatçı

bulduğu takdirde ona hac vâcib olur. Kadının bulunduğu yer ile M e k k e arasındaki mesâfenin yakınlığı veyâ uzaklığı fark etmez.

3. M â l i k ' i âlimlere göre kadının beraberinde kocası veyâ bir mahremi yok iken 24 saatlik mesâfeye mübah bir yolculuk veyâ nâfile hac yolculuğu edemez. Fakat farz olan hac yolculuğu mesâfesi 24 saat veyâ daha fazla olduğu takdirde kadının beraberinde kocası veyâ mahremi olmayıp da güvenilir yol arkadaşları var ise ona hac vâcibtir. Ona refakat eden arkadaşları güvenilir kimseler olduktan sonra ister bir grup erkek olsun ister bir grup kadın olsun fark etmez. Kezâ kadın genç olsun yaşlı olsun hüküm aynidir. Şâyet kadının bulunduğu yer ile M e k k e arasındaki mesâfe bir günlük ve bir gecelikten az ise anılan refakatçı bulunmasa bile kadın hacc'a gidebilir. Hattâ hacc'ın diğer şartları tahakkuk ettiği takdirde ona hac ibâdeti farz olur.

٢٩٠٠ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا شعيب بن إسحاق . ثنا ابن جريج . حدثني عمرو بن دينار ؛ أنه سمع أبا معبد مولى ابن عباس ، عن ابن عباس ؛ قال : جاء أعرابي إلى النبي ﷺ قال : إني اكتتبت في غزوة كذا وكذا . وامرأتي حاجة . قال «فارجع معها» .

T E R C E M E S İ

2900) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre (bir gün) bir bedevî, Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanına gelerek :

(Yâ Resûlallah!) **Ben şöyle şöyle bir savaşa** (katılmak için) **yazıldım. Halbuki, karım hacc'a gitmek üzeredir,** (Ne buyurulur?) **dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Adama) :

O halde sen karınla beraber hacc'a gitmek üzere geri dön, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r i ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. Onların rivâyet ettikleri metin uzuncadır ve onda, kadının berabe-

rinde bir mahremi olmaksızın yolculuğa çıkmasının ve yanına yabancı bir erkeğin girmesinin yasaklığına dâir hükümler de vardır.

El-Hâfız, el-Fetih'te bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der: "Soru sâhibinin ve karısının isimlerine dâir bir bilgi edinemediğim gibi adamın ismini yazdırdığı savaşın hangi savaş olduğunu da tesbit edemedim. Bâzı âlimler bu hadîsi delîl göstererek: Yolculuğa çıkacak kadının beraberinde bir mahremi bulunmadığı zaman kocasının ona refakat etmesinin vâcibliğine hükmetmişlerdir. Ahmed de böyle hükmetmiştir. Meşhûr kavle göre kocası refakat etmeye mecbur değildir. Şâyet kocası masrafının karısı tarafından karşılanmasını taleb ederse kadın bunu kabullenmek zorundadır.

Kezâ bu hadîs delîl gösterilerek erkeğin karısını farz olan hac ibâdetinden alakoyma hakkına sâhib olmadığına hükmetmişlerdir. Ahmed böyle hükmedenlerdendir. (Hanefî âlimler de kadının beraberinde bir mahremi bulunduğu takdirde kocasının kendisini farz olan hac'tan men edemeyeceğine hükmetmişlerdir.) Şâfiî mezhebinin en sahîh kavline göre hac ibâdetinin geciktirilmesi câiz olduğu için erkek karısını farz hactan alakoyabilir. İbnü'l-Münzir erkeğin karısını bütün seferlerden men etme hakkına sâhib bulunduğu yolunda icmâ'ın varlığını söylemiştir. Ancak vâcib olan sefer husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir.

Nevevî de: Bu hadîs en önemli işin diğer önemli işlere tercih edilmesinin gerekliliğine delâlet eder. Nitekim sözü edilen adamın karısıyla beraber hacc'a gitmesi savaşa gitmesine tercih edilmiştir. Çünkü kadına başkasının refakat etmesi mümkün değildi. Fakat adamın yerine başkasının savaşa katılması mümkündü, der." (El-Fetih'ten yapılan nakil bitti.)

Buhârî'nin şerhlerinde beyân edildiği gibi bu hadîste sözü edilen adam savaşa gönüllü olarak katılmak için ismini mücâhidler defterine yazdırmış ve savaşa katılması kendi ihtiyarına kalmış olsa gerek. Hadîsteki ifâde tarzı da bunu teyid eder. Çünkü gerek müellifimizin rivâyetinde ve gerekse Buhârî'nin Cihâd bölümündeki rivâyetinde adam; إِنِّي اكْتُتِبْتُ فِي غَزْوَةِ = "Ben şöyle bir savaşa yazıldım" der. Yâni ben şöyle bir savaşa katılmak için ismimi mücâhidler defterine yazdırdım. Şu halde adam devlet tarafından çağırıl-

dığı umûmî veyâ özel bir seferberlik için yazılmış asker durumunda değildi. Bu nedenledir ki, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) adamın, savaşa gitme işini bırakıp karısıyla beraber hacc'a gitmesi emrini vermiştir.

(٨) باب الحج جهاد النساء

8 — HAC, KADINLARIN CİHÂDIDIR, BÂBI

٢٩٠١ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن فضيل عن حبيب بن أبي عمرة، عن عائشة بنت طلحة، عن عائشة؛ قالت: قلت يا رسول الله! على النساء جهاد؟ قال «نعم. عليهن جهاد لا قتال فيه: الحج والعمرة».

TERCEMESİ

2901) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Şöyle demiştir:

Ben (bir defa):

Yâ Resûlallah! Kadınlara (farz olan) bir cihâd var (mı?) dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Evet. Onlar üzerine çarpışmasız bir cihâd vardır: Hac ve Umre, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin rivâyetine göre:

"Âişe (Radıyallâhü anhâ) (bir kere) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Yâ Resûlallah! Biz de sizlerle beraber çıkıp cihâd edemez miyiz? Çünkü ben Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen ibâdetler içinde kâfirlerle savaşmaktan daha sevablı bir ibâdet nevini bilmiyorum, demiş. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Kadınlar için cihâdın en güzeli ve en iyisi makbul bir hac etmektir, buyurmuştur."

Bu hadis, cihâdın kadınlara farz olmadığına, onlara hac ve Umrenin farz olduğuna ve bu ibâdetlerin onlar için cihâd sevâbını taşıdığına delâlet eder. Ancak şu var ki, Buhâri ve Nesâi'nin rivâyetinde Umre'den söz edilmemektedir. Buhâri'nin rivâyet ettiği hadis meâli şöyledir:

"Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet edildiğine göre kendisi: **Yâ Resûlallah! Biz cihâd'ı amellerin en fazîletlisi olarak biliyoruz. Biz cihâd'a (yâni düşmanla çarpışmaya) katılamaz mıyız,** diye sormuş ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Hayır, siz cihâda katılamazsınız. Siz kadınlar için en fazîletli cihâd, makbul hac ibâdetidir, buyurmuştur."

Bu hadis, mücâhidler savaşa gittikleri zaman kadınların onlara refakat etmesini yasaklamaz, maksad bu değildir. Gâye kadınların zayıflığı nedeniyle kâfirlerle çarpışmaya muktedir olmamaları sebebiyle bu sevabtan mahrum olmadıklarını ve onların hac ibâdetleri ifâ etmeleri hâlinde cihâd sevâbını kazanacaklarının beyân edilmesidir. Kadınların müslümanlarla beraber savaş seferine katılmalarının meşrûluğu Cihâd kitâbının 37. bâbında rivâyet edilen 2856. hadiste ve izâhı bölümünde belirtilmiştir. Oraya bakılabilir.

Hacc'ın cihâda benzetilmesi sebebi, hac yolculuğunun cihâd yolculuğu gibi vücûda zor gelmesi, mali bir takım harcamalara sebeb olması ve bir takım sıkıntılara katlanmayı gerektirmesidir.

٢٩٠٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع عن القاسم بن الفضل الحدّانى، عن أبي جعفر، عن أم سلمة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ «الحج جهاد كل ضعيف».

TERCEMESİ

2902) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Hac, zayıf olan her (müslüman) kişinin cihâdıdır."

İZAHI

Bu hadisin Zevâid nevinden olduğuna dâir bir kayıt yoktur. Fakat Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında buna rastlamadım. Câmiü's-Sa-

ğîr'de bu hadîsin İ b n - i M â c e h tarafından rivâyet edildiği belirtilmektedir. Yâni başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine dâir bir işâret yoktur. Bu da bu hadîsin Zevâid nevinden olması ihtimalini kuvvetlendirir. Allah daha iyi bilir. Bu hadîs de zayıf, yâni savaşmaya ve düşmanla çarpışmaya muktedir olmayan kimseler için hacc'ın bir nevî cihâd faziletini taşıdığını bildirir. Hac yolculuğunun cihâd yolculuğuna benzetilmesi sebebini yukarıdaki hadisin izahı bölümünde belirttim. Tekrarlamaya gerek yoktur.

(٩) باب الحج عن الميت

9 — ÖLÜ YERİNE HAC ETMEK BÂBI

٢٩٠٣ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ عَزْرَةَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ : لَبَّيْكَ عَنْ شُبْرُمَةَ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ شُبْرُمَةُ ؟ » قَالَ : قَرِيبٌ لِي . قَالَ « هَلْ حَجَجْتَ قَطُّ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « فَاجْعَلْ هٰذِهِ عَنْ نَفْسِكَ ، ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ » .

T E R C E M E S İ

2903) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) **bir adamı :** لَبَّيْكَ عَنْ شُبْرُمَةَ = **"Allahım ben Şübrüme yerine senin emrine âmâdeyim, çağrına icâbet ettim" duâsını okurken işitti ve bunun üzerine** Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (adama) :

— **Şübrüme kimdir? buyurdu. Adam :**

— **Benim bir yakınımdır, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (adama) :

— **Sen** (kendi nefsin için) **hiç hac ettin mi? diye sordu. Adam :**

— **Hayır, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— **Şu halde sen bu hacc'ı kendi nefsin için yap, sonra Şübrüme yerine** (gelecek yıllarda) **hac ibâdetini yap, buyurdu."**

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d, İ b n - i H i b b â n ve B e y - h a k î de rivâyet etmişlerdir. İ b n - i H i b b â n ve B e y h a - k i bu hadisin senedinin sahih olduğunu söylemişler ve B e y h a - k î bu konuda bundan daha sahîh bir hadîsin bulunmadığını söylemiştir. Ş â f i î de bu hadîsi E b û K ı l â b e'den mevkûf, yâni İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın eseri ve sözü olarak rivâyet etmiştir.

Ş ü b r ü m e yerine hacc'a giden adamın isminin N ü b e y ş e b i n A b d i l l a h olduğu söylenmiştir.

Ş ü b r ü m e adına Lebbeyke duâsını okuyan adama Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sorduğu soru şekli E b û D â - v û d'un rivâyetinde; حَجَجْتَ عَنْ نَفْسِكَ = "Sen kendi nefsin için (daha önce) hac ettin (mi)?" şeklindedir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

Kendi nefsi için hac ibâdetini ifâ etmemiş olan bir kimse başkası adına hac etmek üzere ihrâma girse bile bu ihrâmı ve niyeti kendi adına değiştirmekle mükelleftir. Çünkü başlamış olduğu hacc'ı ancak bu şekilde kendi adına çevirebilir. Hüküm bu olunca, kendisine hac ibâdeti farz olmuş olsun veyâ olmasın kendi adına hac etmemiş iken ölü veyâ diri bir kimse adına hacc'a gidemez. Çünkü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Ş ü b r ü m e adına Lebbeyke duâsını okuyan adama hac ibâdetinin kendisine farz olup olmadığını veyâ Ş ü b r ü m e'nin hayatta olup olmadığını sormadan, bu hacc'ı kendi adına çevirmesini emretmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in soruşturma yapmadan bu hükmü buyurması, bunun genelliğine delâlet eder.

KENDİ ADINA HAC ETMEMİŞ BİR KİMSENİN BAŞKASI ADINA HAC ETMESİNE DÂİR İLMÎ GÖRÜŞLER

1. Ş â f i î l e r, H a n b e l î l e r, E v z â i ve İ s h â k bu hadîsin hükmü ile amel ederek: Kendi adına hac etmemiş iken başkası adına hac ibâdetine başlayan bir kimse bu hacc'ı kendi adına

çevirmek ve bu şekilde tamamlamakla mükelleftir, niyet ettiği kimse adına hac etmiş sayılamaz, demişlerdir.

2. Ahmed bin Hanbel'den yapılan diğer bir rivâyete göre bu şekilde başlanan hac ihrâmı ne adamın kendi hacc'ı için ne de niyet ettiği kimse için sahîh ve geçerli sayılamaz.

3. Hanefiler ile Mâlik: Kendi nefsi için hac ibâdetini ifâ etmemiş bir kimsenin başka bir kimse adına hacc'a gitmesi mekrûhtur, demişler ve hadîsteki emri mendubluk mânâsına yorumlamışlardır. Ayrıca Hanefîler bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemişler. Tahâvî de bu hadisin mevkûf olduğunu, yâni İbn-i Abbâs'ın bir eseri olduğunu söylemiştir. Birinci grubun hadîsin senediyle ilgili görüşlerini yukarda anlatmıştım. Tekrarlamaya gerek görmüyorum.

4. Sevri'ye göre kendi nefsi için hac etmemiş iken başkası adına hacc'a niyetlenip ihrâma giren kimsenin durumuna bakılır: Eğer kendisine hac farz olmuş ise, kendi nefsi için hac etmeden başkası adına hacc'a gitmesi câiz değildir. Şâyet kendisine hac farz olmamış ise, başkası adına başladığı hac ibâdeti niyet ettiği kimse adına sahîhtir.

Şu noktayı da belirteyim: Müellifimiz bu hadisi "Ölü yerine hac etmek" başlığı altında açtığı bu bâbta rivâyet etmiştir. Bu duruma göre hadîste sözü edilen ve kendi adına hacc'a başlanılan Şübrüme o târihte ölü imiş. Fakat bu hususta hadisin şerhlerinde bir kayda rastlamadım.

٢٩٠٤ – حدثنا محمد بن عبد الأعلى الصنعاني . ثنا عبد الرزاق . أنبأنا سفيان الثوري ، عن سليمان الشيباني ، عن يزيد بن الأصم ، عن ابن عباس ؛ قال : جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال : أحج عن أبي ؟ قال « نعم . حج عن أبيك . فإن لم تزده خيرا لم تزده شرا » .

في الزوائد : إسناده صحيح . وسليمان هو ابن فيروز أبو إسحاق ، ثقة .

TERCEMESİ

2904) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Bir adam (bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

(Yâ Resûlallah!) Ben babam yerine hac etmek isterim (Ne buyurulur?), dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Evet. Baban yerine hac et. Çünkü sen onun yerine hac etmekle onun hayrını artırmazsan şerrini arttırmış olmazsın, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahihtir. Seneddeki Süleymân, İbn-i Feyrûz Ebû İshâk künyeli olan Süleymân'dır, sıkâ (yâni güvenilir) bir râvidir.

٢٩٠٥ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا الوليد بن مسلم. ثنا عثمان بن عطاء، عن أبيه، عن أبي الغوث بن حصين (رجل من الفرع) أنه استفتى النبي ﷺ عن حجة كانت على أبيه. مات ولم يحج قال النبي ﷺ «حج عن أبيك» وقال النبي ﷺ «وكذلك الصيام في النذر، يقضى عنه».

في الزوائد: في إسناده عثمان بن عطاء الخراساني، ضعفه ابن معين. وقيل: منكر الحديث متروك.
وقال الحاكم: روى عن أبيه أحاديث موضوعة.

TERCEMESİ

2905) "... Ebü'l-Ğavs bin Husayn (bu zât, el-Fur' kabîlesinden bir adamdır) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi, hac etmeden ölen babasının zimmetinde olan bir hac (ibâdeti borcu) hakkında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e fetvâ sordu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de kendisine):

Baban yerine hacc'a git, buyurdu ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle de buyurdu:

Adak orucu da böyledir, (zimmetinde adak orucu bulunan) ölü yerine bu oruç kazâ edilir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Osmân bin Atâ el-Hurâsânî bulunur. İbn-i Muîn onu zayıf saymıştır. Onun hadislerinin münker olduğu ve rivâyetlerinin bırakıldığı da söylenmiştir. El-Hâkim de: Bu râvî, babasından bir takım mevzû hadisler rivâyet etmiş, demiştir.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu iki hadis ölü yerine hacc'a gitmenin meşrûluğuna delâlet eder. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisi de bu hükmü ifâde eder. Hanefiler, Şâfiiler, Hanbeliler, İshâk, Ebû Sevr, Dâvûd, İbnü'l-Münzir ve Mâlikiler'den İbn-i Habîb ölü yerine hacc'a gitmenin meşrûluğuna hükmetmişlerdir.

Mâlik ve el-Leys'e göre kimse kimseye bedel olarak hacc'a gidemez. Ancak farz hacc'ı edâ etmeden ölen bir kimse vasiyyet ettiği takdirde onun yerine hacc'a gidebilir.

Son hadis de, zimmetinde adak orucu bulunup da ifâ etmeden ölen bir kimse yerine bu nevî orucun tutulabileceğine delâlet eder.

Zimmetinde bulunan adak orucunu tutmadan ölen bir kimse yerine oruç tutmanın hükmü ve âlimlerin bu husustaki görüşleri 1758, 1759 ve 2133 nolu hadisler bölümünde anlatıldı. Zimmetinde Ramazan orucu borcu bulunup da kazâ etmeden ölen kimse yerine kazâ etmenin hükmü ve âlimlerin konuya ilişkin görüşleri ise 1755. hadis bölümünde anlatıldı. Oraya mürâcaat edilebilir.

Son hadis râvîsi Ebü'l-Ğavs bin Husayn el-Has-amî sahâbîdir. Râvîsi Atâ el-Hurâsânî'dir. Fakat bu râvî ondan hadis işitmemiştir. Bu itibarla hadisin senedinde bir inkıtâ', kopukluk vardır.

(١٠) باب الحج عن الحى إذا لم يستطع

10 — HAYATTA OLAN BİR KİMSE HACC'A GİTMEYE VÜCUTÇA GÜCÜ YETMEDİĞİ ZAMAN ONUN YERİNE HAC ETME (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٠٦ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وعَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ
عَنْ شُعْبَةَ ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ ؛ أَنَّهُ أَتَى

النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ' إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ ، لَا يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَلَا الْعُمْرَةَ وَلَا الظَّعَنَ . قَالَ « حُجَّ عَنْ أَبِيكَ وَاعْتَمِرْ » .

TERCEMESİ

2906) "... Ebû Rezîn (Lakît bin Âmir) el-Ukaylî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek :

Yâ Resûlallah! Babam çok yaşlıdır, ne hacc'a ne Umre'ye ne de yolculuk etmeye (bedenen) gücü yetmez (Ne buyurulur?), **demiş. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de Ebû Rezîn'e) :

Sen baban yerine hac ve umre et, buyurmuştur."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhakî, İbn-i Huzeyme, İbn-î Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunun hasen - sahih olduğunu, Hâkim de bunun senedinin Buhâri ile Müslim'in şartları üzerine sahih olduğunu söylemişlerdir.

Hadiste geçen; الظعن kelimesi "Zıan, Zaan ve Za'n" şeklinde okunabilir. İlk okunuşu Suyûtî, diğer iki şekli Sindî nakletmişlerdir. Bu kelime binek hayvanı, binit üstünde tutunmak ve yolculuk etmek mânâlarına gelir. Burada yolculuk etmek ve binit üstünde tutunmak mânâsında kullanılmıştır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Tekmile yazarı bu hadisin açıklaması bahsinde özetle şöyle der :

"Bu hadis, hac ve umre ibâdetlerini ifâ etmeye bedenen gücü yetmeyen kimse yerine bu görevin yapılmasının câizliğine delâlet eder. Peygamber'in "Baban yerine umre yap" emrini, Şâfiiler ile Hanbelîler delil göstererek umre'nin de hac gibi farz

olduğuna hükmetmişlerdir. Müslim, Ahmed bin Hanbel'den şu sözü işittiğini söylemiştir: "Umre ibâdetinin vâcibliği konusunda bundan daha güzel ve daha sahîh bir hadîs bilmiyorum."

Hanefiler ile Mâlikiler, umre'nin sünnet olduğunu söylemişler ve hadise cevâben: Başkası yerine hac ve umre yapmak, yapan kimse üzerine vâcib değildir. Bu itibarla açık olan yorum, bu hadîsteki emrin mendubluk için olduğunu söylemektir, demişlerdir. Hadis böyle yorumlanınca, umre'nin farziyetine delil olamaz."

Hacc'a gitmeye bedenen gücü yetmeyen kimseye bedel olarak hacc'a gitmek hükmüne dâir ilmî görüşleri bu bâbın son hadîsinin izâhı bölümünde anlatmaya çalışacağım.

٢٩٠٧ – حدثنا أبو مروان محمد بن عثمان العثماني . ثنا عبد العزيز الدراوردي عن عبد الرحمن بن الحارث بن عياش بن أبي ربيعة المخزومي ، عن حكيم بن حكيم ابن عباد بن حنيف الأنصاري ، عن نافع بن جبير ، عن عبد الله بن عباس ؛ أن امرأة من خثعم جاءت النبي ﷺ فقالت : يا رسول الله ! إن أبي شيخ كبير ، قد أفند وأدركته فريضة الله على عباده في الحج ، ولا يستطيع أداءها . فهل يجزي عنه أن أؤديها عنه ؟ قال رسول الله ﷺ « نعم » .

TERCEMESİ

2907) "... Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Vedâ hacc'ı esnâsında) Has'am (kabîlesin)den bir kadın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

Ebû Rezîn (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ebû Rezîn'in ismi Lakît bin Âmir bin Sabıra'dır. Bu zât sahâbîdir. 24 aded hadîsi vardır. Râvîleri, oğlu Âsım ve kardeşi Hades oğlu Vekî'dir. Sünen sâhibleri onun hadîslerini rivâyet etmişler, Buhârî de Târih'te onun rivâyetlerini almıştır. (Hülâsa: 323)

Yâ Resûlallah! Benim babam cidden çok yaşlı, ihtiyardır, bunamıştır. Allah'ın kullarına farz kıldığı hac babama da erişmiş (yâni farz olmuş)tur. Halbuki bu farizayı edâ etmeye (bedenen) gücü yetmez (binek hayvanı üstünde duramaz). Onun yerine hac farizasını benim ifâ etmem ona kâfi gelir mi? diye sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Evet, buyurdu."

٢٩٠٨ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ . ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ كُرَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : أَخْبَرَنِي حُصَيْنُ بْنُ عَوْفٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ أَبِي أَدْرَكَهُ الْحَجُّ وَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَحُجَّ إِلَّا مُعْتَرِضًا . فَصَمَتَ سَاعَةً ، ثُمَّ قَالَ « حُجَّ عَنْ أَبِيكَ » .

في الزوائد: في إسناده محمد بن كريب ، قال أحمد: منكر الحديث يجيء بعجائب عن حصين بن عوف. وقال البخاري : منكر الحديث ، فيه نظر . وضعفه غير واحد .

TERCEMESİ

2908) "... Husayn bin Avf *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir : **Ben (bir kere) :**

Yâ Resûlallah! Babama hac (farizası) erişti. Halbuki babamın hacc'a bedenen gücü yetmez, meğer ki binit üstünde bağlana, dedim. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir saat sustu. Sonra :

Babana bedel olarak sen hacc'a git, buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin senedinde Muhammed bin Küreyb bulunur. Ahmed : Bu râvinin hadisleri münkerdir, Husân bin Avf (R.A.)'den acâib hadisler getirir, demiştir. Buhârî de : Onun hadisleri münkerdir, rivâyetlerine itiraz vardır, demiştir. Müteaddid zâtlar onun zayıflığını söylemişlerdir.

٢٩٠٩ – حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ

عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ أَخِيهِ الْفَضْلِ ؛ أَنَّهُ كَانَ رِدْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غَدَاةَ النَّحْرِ : فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمٍ . فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ فِي الْحَجِّ عَلَى عِبَادِهِ ، أَدْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا ، لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَرْكَبَ . أَفَأَحُجُّ عَنْهُ ؟ قَالَ « نَعَمْ . فَإِنَّهُ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكِ دَيْنٌ قَضَيْتِهِ » .

TERCEMESİ

2909) "... İbn-i Abbâs'ın kardeşi el-Fadl (bin Abbâs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi (Vedâ hacc'ında) Kurban bayramının ilk günü sabahı Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in redif'i idi (Yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bindiği devenin arka kısmına onu bindirmişti). Bir ara Has'am (kabilesin)den bir kadın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vararak:

Yâ Resûlallah! Allah'ın kulları üzerinde hac husûsundaki farîzası babama çok yaşlı ve ihtiyar hâlinde erişti (Yâni babama bu halde iken hac farz oldu). Babam (hayvana) binemez (deve üstünde duramaz) haldedir. Ben ona bedel olarak hac edebilir miyim? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Evet, (edebilirsin!) Çünkü eğer babanın zimmetinde bir (kul) borcu olsaydı sen onu öderdin, buyurdu."

İZAHI

Has'am kabilesine mensup kadının, hacc'a gidemeyecek durumdaki babası yerine kendisinin hacc'a gidip gidemeyeceğine dâir sorusu ile buna Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından verilen cevâba âit 2907 ve 2909 nolu iki hadisin meâli ve ifâde ettikleri hükümler hemen hemen aynidir. Bu iki hadis arasındaki fark birincisinin râvisinin Abdullah bin Abbâs ve ikincisinin râvisinin ise el-Fadl bin Abbâs (Radıyallâhü anhüm) olmasıdır. Bu iki hadis Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâî, Mâlik, Şâfiî ve Dârimi tarafından da rivâyet edilmiştir. Tirmizi bu hadisi

el-Fadl (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikten sonra: Bu hadis Abdullah bin Abbâs (Radıyallâhü anh)'dan da rivâyet edilmiştir. Buhârî bu konuda yapılan rivâyetlerin en sıhhatlisi Abdullah bin Abbâs'ın el-Fadl bin Abbâs aracılığıyla Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den olan rivâyetidir, dedi, diyerek bilgi verir.

El-Hâfız da: Buhârî'nin el-Fadl (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyeti tercih etmesi sebebi şudur: Hadiste sözü edilen kadın, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat ettiğinde el-Fadl (Radıyallâhü anh) Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in beraberinde ve O'nun devesi üstünde O'nun arkasında kalan tarafa binmiş durumda idi. İbn-i Abbâs ise o sıralarda hasta hacılarla beraber Müzdelife'den Minâ'ya gitmişti. Bu itibarla bu hadisi bilâhare el-Fadl bin Abbâs, kardeşi Abdullah'a rivâyet etmişti, der.

Has'am: Yemen tarafında bir kabîle ismidir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Binek hayvanı kuvvetli olduğu takdirde ona iki kişinin beraber binmesi câizdir.

2. Büyük zâtların beraberinde ayni hayvana binmek câizdir.

3. Hac yolculuğunda binerek gitmek yaya yürümekten efdaldır.

4. Hadîste baba ve anneye hizmet etmeye, ihtiyaçlarını gidermeye, borçlarını ödemeye ve güçleri yetmediği takdirde onlara bedel olarak hac etmeye teşvik vardır.

5. Kadın, bir erkek yerine bedel olarak hac edebilir.

6. Hayat boyunca devam edecek bir engelden dolayı hacc'a gidemeyen bir kimseye bedel olarak hacc'a gitmek meşrûdur.

ÂLİMLERİN BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞLERİ

Tekmile yazarı bu konuda şöyle der:

1. Giderilmesi umulmayan bir engel nedeniyle hacc'a gitmeye gücü yetmeyen bir kimseye bedel olarak hacc'a gitmek câizdir. Bu

hadis bunun delilidir. Hanefiler, Şâfii, Sevrî, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr, Dâvûd, İbnü'l-Münzir ve Mâlikiler'den İbn-i Habib böyle hükmetmişlerdir. Bu gruba göre, hacc'a gitmeye mâni hâl ister hacc'ın kişiye farz olmasından sonra meydana gelsin, ister daha evvel meydana gelsin, fark yoktur. Meselâ: Adamın sağlığı yerinde iken kendisine hac farz olur. Fakat adam hacc'a gitmez. Bilâhare sağlığı bozulur ve artık hacc'a gitmek sağlık durumu elverişli olmaz, tutulduğu hastalığın geçmesi de umulmaz. İşte durumu böyle olan kimseye de bedel gitmek câizdir. Bunun aksine bir adamın sağlığı yerinde iken ona hac farz olmaz. Sonra dâimi bir hastalığa tutulur ve iyileşmesi ümidi kalmaz. Adam bu duruma düştükten sonra mâli durumu iyileşir ve hac kendisine farz olur. Böyle bir kimseye de bedel olarak hacc'a gidilebilir. Ancak bu grubtan Ebû Hanife'ye göre böyle bir kimseye bedel olarak gidilemez. Hanefî mezhebinin özeti şöyledir: Hac ibâdeti bir kimseye farz olduğu zaman sağlığı yerinde olup bizzat hacc'a gitmeye güçlü olduğuna rağmen gitmez ve sonra takattan düşer veyâ ölünceye kadar şifâ bulması umulmayan bir hastalığa tutulur. Böyle bir kimseye bedel olarak hacc'a gidilebilir. Şâyet hacc'a gitmeye bedeni müsâid iken kendisine hac farz olmaz ve yukarda anlatılan bir engel meydana geldikten sonra mâli yönden kendisine hac farz olursa buna bedel olarak hac farzı ifâ edilemez. Fakat nâfile hac bedel yoluyla yapılabilir. Kendisine bedel farz hac yapılabilen kimseye de nâfile hac bedel yoluyla yapılabilir.

Bedel olarak giden kimse ihrâma girerken bedel olduğu kimse adına niyet etmekle mükelleftir. Bu şartı yerine getirmesi gerekir. Ayrıca Lebbeyke duâsını okurken o kimse adına okumalıdır. Bedel olan şahsın hür, erkek, menâsiki, yâni hacc'ın hükümlerini ve yapacağı işleri bilen ve kendi şahsı için daha önce hac ibâdetini ifâ etmiş bir kimse olması efdaldir. Kölenin, kadının ve kendi nefsi için hac etmemiş bir kimsenin bedel olarak gitmesi ise mekruhtur. Âmir, yâni adına hac yapılacak kimsenin izin ve müsâadesi olmaksızın bedel giden şahsın hac ibâdetini başkasına yaptırması câiz değildir. Hattâ bedel giden adam hac yolculuğunda hastalansa bile hüküm budur. Ancak âmir, bedel giden adama: Sen istediğin gibi yapabilirsin demiş ise o zaman bedel giden adamın, başkasını vekil etmesi mümkündür. Bedel giden şahıs, bu takdirde sağlıklı da olsa başkasını kendine vekil edebilir.

2. M â l i k ve e l-L e y s'e göre kimse kimseye bedel hacc'a gidemez. Ancak zimmetinde hac farîzesi bulunan bir ölü, bedel gönderilmesini vasiyyet etmiş ise onun adına bedel gönderilebilir. Bu iki âlime göre hac ibâdeti vücutça hac yolculuğuna muktedir kimselere farzdır. Vücûdu hac yolculuğuna müsâid olamayan kimseye hac farz değildir. Kezâ hac ibâdetini yapmaya muktedir olan bir kimse bunu başkasına yaptıramaz. Gücünü yitirdiği zaman da bunu başkasına yaptıramaz. Hac da namaz gibidir. Namaz vekâlet yoluyla îfa edilemediği gibi hac da ifa edilemez.

Bu iki âlimin delîli ve birinci grubun verdiği cevâbı öğrenmek isteyenler hadîs kitablarının şerhlerine başvurabilirler.

BEDEL GÖNDEREN KİŞİNİN ŞİFÂ BULUP HACC'A GİDEBİLİR DURUMA GELMESİ HÂLİNDE BU KERE BİZZAT GİTMESİ FARZ OLUR MU?

Âlimlerin ekserisine göre böyle bir kimse bilâhare hacc'a gidebilir sağlığa kavuşursa hacc'a gitmesi farzdır. Çünkü mâzereti ve engeli kalkmıştır. Gitmesine mâni bir durum yoktur. Bizzat hac etmesi gerekir. A h m e d ve İ s h â k'a göre ise artık onun hacc'a gitmesi zorunluğu kalmamış olur. Çünkü gitmesi gerekir, denilirse bir kişiye iki hacc'ın farz olduğuna hükmedilmiş olur. Fakat bu görüş reddedilmiştir. Çünkü bunlardan birisi nâfile sayılır.

(١١) باب حج الصبي

11 — ÇOCUĞUN HACCI(NIN SAHÎH OLUP OLMADIĞININ BEYÂNI) BÂBI

٢٩١٠ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ ، قَالاَ : حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سُوقَةَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : رَفَعَتِ امْرَأَةٌ صَبِيًّا لَهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّتِهِ . فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَلِهٰذَا حَجٌّ ؟ قَالَ « نَعَمْ . وَلَكِ أَجْرٌ » .

TERCEMESİ

2910) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Bir hac (yolculuğun)da bir kadın bir çocuğunu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e arz ederek:

Yâ Resûlallah! Bu çocuk için hac (fazileti) var mı? diye sordu. **Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):**

Evet. Senin için de bir sevâb vardır, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi de rivâyet etmiştir. Ayrıca Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Ahmed de bunun bir benzerini İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişler.

Kadının; أَلِهٰذَا حَجٌّ = **"Bunun için hac var mı?"** sözünü âlimler **"Çocuk hac ettiği takdirde ona hac fazileti var mı?"** şeklinde yorumlamışlardır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in; نَعَمْ = **"Evet"** buyruğu da çocuğun ettiği hacc'ın sevâbını kazandığı şeklinde yorumlanmıştır.

El-Menhel yazarı Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu sözünü şöyle açıklamıştır: Yâni çocuğun ettiği hac ilerde ona farz olacak hacc'a mahsub olmamakla beraber fazileti vardır. Şâyet çocuk erginlik çağına varıp kendisine hac farz olursa, küçük yaşta iken ettiği hac ibâdeti bunun yerine geçmez. Farz olan hac ibâdetini ifa etmekle mükelleftir. Onun küçüklükte ettiği hac ise onun için fazilet ve sevabtır. Bu da namaz gibidir. Erginlik çağına varmamış olan çocuklara namaz farz olmadığı halde kılmaları istenir ve kılmaları hâlinde hem kendileri hem de onları namaza teşvik edenler sevab kazanırlar.

Çocuğu hacc'a götüren kadın da onun bakımıyla meşgul olduğu, gerektiğinde onu sırtında taşıdığı, ona hac görevini yaptırdığı, ihrâmda bulunan bir kimsenin yapması haram şeylerden çocuğu koruduğu için sevab kazanır.

HADİSİN FIKIH YÖNÜ

El-Menhel yazarı bu hususta özetle şöyle der:

"Bu hadis, erginlik çağına varmamış olan çocuğun henüz mü-

meyyiz, yâni kendi kendine yiyebilecek, içebilecek ve tahâretlenebilecek yaşa gelmemiş olsa bile edeceği hacc'ın sahîhliğine ve geçerliliğine delâlet eder.

Mümeyyiz olmayan çocuk yerine velisi ihrâm niyetini getirir, çocuğun elbisesini soyar, ona ihram giydirir, onun yerine Lebbeyke duâsını okur, ona tavâf ettirir. S a f â ile M e r v e arasında dolaştırır, A r a f â t'a götürür ve onun yerine Şeytân taşlama işini yapar.

Çocuğun edeceği hacc'ın geçerliliğine âlimlerin cumhûru, M â l i k, Ş â f i i ve A h m e d de hükmetmişlerdir. H a n e f i l e r de böyle demişlerdir. Allâme İ b n - i Â b i d î n : El-Velvâliciye ve diğer kitablarda deniliyor ki: Baba kendi çocuğuna hac ettirir. Deli de çocuk gibidir. Çünkü çocuk ve deli ihrâm ve hac niyetini getirmekten âciz oldukları için babalarının ettiği ihrâm onların kendi ihramları hükmündedir, demiştir.

El-Menhel yazarı daha sonra özetle şöyle der:

Çocuğun hac ihrâmına girmesinin, yâni hacc'a niyet etmesinin sahih olmadığı yolunda E b û H a n i f e'den yapılan rivâyetin mânâsı şudur: Çocuk ihrâmda iken ihramlı kimse için haram ve yasak olan şeylerden birisini işlerse diğer ihramlılar hakkında gerekli keffâret ve cezâ çocuk için gerekli olmaz. Çocuk böyle sakıncalı bir iş işlerse bundan dolayı muâhaza edilmez. E b û H a n i f e'nin maksadı, çocuğun ettiği hactan bir sevab ve fazîlet kazanmaması değildir. E b û H a n i f e'nin maksadı bu olunca ihrâma giren çocuk ihramlı için yasak bir suç işlerse ne çocuğun kendi malından ne de velisinin malından bir cezânın ödenmesi gerekmez.

İhrâma giren çocuk ihrâmlı iken bir suç işlerse Ş â f i i l e r'e göre çocuğun yaş durumuna bakılır: Eğer çocuk henüz mümeyyiz olmamış ise, yâni 6 - 7 yaşından küçük ise hiç bir cezânın ödenmesi gerekmez. Çocuk mümeyyiz ise işlediği suçun cezâsı velisine ödettirilir. Şâyet çocuk başkasının tahrik ve teşviki ile o suçu işlerse, cezâ onu tahrik ve teşvik edene ödettirilir.

H a n b e l i l e r'e göre ise çocuğun hac masrafı ve hac esnâsında bir suç işlemesi nedeniyle ödenmesi gerekli keffâretler onun velisine ödettirilir.

M â l i k i l e r ' e göre de hüküm şöyledir: Çocuk ihrâmda iken elbise giymek, koku sürünmek gibi bir suç işlerse verilecek cezâ velisinden tahsil edilir. Çocuğun Harem mıntıkası dışında avlanması cezâsı da velisine âittir. Çocuğun Harem mıntıkası içinde avlanması sebebiyle ödenmesi gerekli cezâya gelince bu da şöyle olur: Eğer velî çocuğu kendi başına bırakması hâlinde çocuğun başına bir felâketin gelmesinden endişe duymuyor ise avlanma suçunun cezâsı yine velisine âittir. Aksi takdirde çocuğa âit olur.

(١٢) بَاب النفساء والحائض تهل بالحج

12 — DOĞUM YAPAN KADIN VE AYBAŞI ÂDETİ GÖREN KADIN (KANDAN TEMİZLENMEDEN) HAC İHRAMINA GİRER, BÂBI

٢٩١١ — حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْقَاسِمِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : نُفِسَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ ، بِالشَّجَرَةِ . فَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَبَا بَكْرٍ أَنْ يَأْمُرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَ تُهِلَّ .

TERCEMESİ

2911) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

(Üvey annem) Esmâ bint-i Umeys (el-Has'amiyye) (Radıyallâhü anhâ) (Zü'l-Huleyfe mescidi yanındaki) eş-Şecere'de (ihrâma gireceği sırada) doğum yaptı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri üzerine (Esmâ'nın kocası) Ebû Bekir (Radıyallahü anh), Esmâ'ya bütün vücûdunu yıkayıp ihrâma girmesini emretti."

٢٩١٢ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثنا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ ؛ أَنَّهُ خَرَجَ حَاجًّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَمَعَهُ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ فَوَلَدَتْ بِالشَّجَرَةِ ، مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ . فَأَتَى أَبُو بَكْرٍ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ . فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَأْمُرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ ، ثُمَّ تُهِلَّ بِالْحَجِّ ، وَتَصْنَعَ مَا يَصْنَعُ النَّاسُ . إِلَّا أَنَّهَا لَا تَطُوفُ بِالْبَيْتِ .

TERCEMESİ

2912) "... Ebû Bekir (es-Sıddîk) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde hac etmek üzere (Medîne-i Münevvere'den yola) çıktı. Ebû Bekr'in yanında (zevcesi) Esmâ bint-i Umeys de bulunuyordu. Esmâ (Zül'-Huleyfe mescidi yanındaki) eş-Şecere'de Muhammed bin Ebi Bekr'i doğurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına giderek durumu O'na arz etti. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de Esmâ'ya şu tâlimatı vermeyi Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'e emretti: Esmâ bütün vücûdunu yıkayacak, sonra hac niyetiyle ihrâma girecek ve herkesin yaptığı hac menâsikini (ibâdetlerini) yapacak. Ancak (kandan temizleninceye kadar) Ka'be'yi tavâf etmeyecektir."

٢٩١٣ – حدثنا علي بن محمد. ثنا يحيى بن آدم عن سفيان، عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن جابر؛ قال: نفست أسماء بنت عميس بمحمد بن أبي بكر. فأرسلت إلى النبي ﷺ. فأمرها أن تغتسل وتستثفر بثوب وتهل.

TERCEMESİ

2913) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Esmâ bint-i Umeys (Radıyallâhü anhâ) (hac ihrâmına gireceği sırada) Muhammed bin Ebi Bekr'i doğurdu. Bunun üzerine Esmâ (ne yapacağını öğrenmek için) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e haber gönderdi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona vücûdunun tamamını yıkamasını, (kan akmasını engellemek üzere) bir bez parçasını avret mahalline sıkıca bağlamasını ve ihrâma girmesini emretti."

İZAHI

Â i ş e Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini M ü s l i m, E b û D â v û d, D â r i m i ve B e y h a k i de rivâyet etmişler. E b û

Bekir (Radıyallâhü anh) ile Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadislerini Nesâî de rivâyet etmiştir.

Esmâ bint-i Umeys (Radıyallâhü anhâ) Hz. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın zevcelerindendir. Hâl tercemesi 1611. hadîs bölümünde geçmiştir.

Bu bâbta rivâyet edilen hadisler; doğum yapan kadının hac ibâdetine başlayacağı zaman kandan temizlenmiş olmasının şart olmadığına, mîkat denilen yere vardığı zaman hac niyetiyle ihrâma gireceğine ve hacc'ın bütün vecibelerini, gereklerini ifâ edeceğine, sâdece Ka'be-i Muazzama'yı ziyâret ve tavâf işini erteleyeceğine, kandan temizlendikten sonra tavâf yapacağına delâlet eder. Aybaşı âdeti kanı da doğum kanı gibidir. Bunun içindir ki müellifimiz bu bâbın başlığına aybaşı âdeti hâlini de ilâve etmiştir. Umre ibâdeti de hac ibâdeti gibidir.

Hadîslerde geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

İğtisâl: Boy abdesti almaktır. Burada bütün vücûdu yıkamak mânâsı kasdedilmiştir. Çünkü doğum kanı veyâ aybaşı âdeti kanı kesilmedikçe şer'î boy abdesti alınamaz.

İhlâl: Yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumak mânâsına gelir. Bunun başka mânâları da vardır. Burada ise ihrâma girmek, yâni hacc'a niyetlenmek mânâsında kullanılmıştır. Umre'ye niyetlenmek mânâsına da gelir. Çünkü hac veyâ umre'ye niyetlenen kimse yüksek sesle Lebbeyke duâsını okur.

Eş-Şecere, Medine-i Münevvere'den hacc'a veyâ umre'ye gidenlerin ihrâma girecekleri ve mîkat denilen Zü'l-Huleyfe isimli yerde bulunan bir dikenli ağaçtır. Kastalânî'nin beyânına göre bu ağaç Zü'l-Huleyfe mescidi yanında idi.

İstisfâr: Doğum veyâ aybaşı âdeti kanını gören kadının kanı durdurmak amacıyla içine pamuk konulan genişçe bir bez parçasını tenâsül organının üstüne koyup sıkıca bağlaması ve böylece kanın akmasını önlemeye çalışmasıdır.

BU HADÎSLERDEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ:

1. Doğum veyâ aybaşı kanını gören kadın temizlenme hâlini beklemeden hac niyetiyle ihrâma girebilir. Umre de hac gibidir.

2. Bu mâzereti gören kadın ihrâma girmeden önce boy abdesti gibi vücûdunun tamamını güzelce yıkamalıdır. Bu yıkanma işi müstehabtır, vâcib değildir. Hanefî, Şâfiî, Mâlikî âlimlerin ve cumhûrun görüşü; bu yıkanmanın müstehablığıdır. Hasan-i Basrî ile zâhiriyye mezhebi mensublarına göre bu yıkanma bir boy abdestidir ve vâcibtir.

3. Bu özrü bulunan kadın hac ibâdetiyle ilgili her şeyi yapacak. Yalnız Ka'be-i Muazzama'yı tavâf edemez ve tavâftan sonra kılınan tavâf namazını kılamaz.

4. İhrâma girmeden önce kılınan iki rek'at ihrâm namazı sünnettir, hacc'ın sağlıklı ve geçerli olması için bu namaz şart değildir. Çünkü Esmâ (Radıyallâhü anhâ) bu namazı kılmadı.

5. Safâ ile Mervâ arasındaki sa'y, yâni dolaşmak için abdestli olmak şart değildir. Şu halde Ka'be'yi tavâf ettikten sonra aybaşı âdeti veyâ doğum kanı gören kadın Safâ ile Mervâ arasındaki sa'y'ı yapmamış ise bu özürlü hâliyle yapabilir. Cumhûrun görüşü böyledir. Yalnız Hasan-i Basrî ile bâzı Hanbelî âlimleri sa'y için de abdestli olmayı şart koşmuşlar. Bunlar sa'yı tavâf'a benzetmişlerdir.

6. Doğum veyâ aybaşı âdeti gören kadın bu hâlinden temizlenip boy abdesti almadıkça Ka'be-i Muazzama'yı tavâf edemez. Cünüb veyâ abdestsiz kimse de böyledir. Çünkü Hâkim'in rivâyet ettiği ve senedinin sahih olduğunu söylediği, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın merfû bir hadîste;

اَلطَّوَافُ صَلَاةٌ إِلَّا أَنَّ اللّٰهَ تَعَالَى أَحَلَّ فِيهِ الْكَلَامَ فَمَنْ تَكَلَّمَ فَلَا يَتَكَلَّمْ إِلَّا بِخَيْرٍ

"Tavâf (bir nevi) namazdır. Şu farkla ki, Allah Teâlâ tavâf'ta konuşmayı helâl kılmıştır. Artık kim (tavâf esnâsında) konuşursa hayırdan başka bir şey konuşmasın" buyurulmuştur. Bu itibarla abdestsiz yapılan tavâf sahîh değildir, yeniden yapılması gereklidir. Fakat Hanefîler'e göre sahihtir. Bununla berâber bir kurban kesmesi gerekir. Ancak tavâfı yenilerde kurban kesmeye gerek kalmaz. Bâzı Hanefîler'e göre ise bir fitre mikdarı sadaka vermek kâfidir. Bunlara göre tavâf ederken abdestli olmak sünnettir.

Ahmed'den yapılan bir rivâyete göre ise abdestsiz tavâf yapmak sahihtir ve hiç bir şey lâzım gelmez.

Tavâfın abdestsiz yapılmasının câizliğine hükmedenler, tavâfı; Arafât'ta vakfe etmek, yâni bir süre durmak ve sa'y işine, yâni Safâ ile Mervâ arasında dolaşmaya kıyaslamışlardır. Bunlar ve şeytanı taşlamak gibi hac işlerinde abdestli olmak şart değildir. Tavâf da böyledir.

(١٣) باب مواقيت أهل الآفاق

13 — MİKAT DENİLEN BELİRLİ SINIRLARIN ÖTESİNDEN (MEKKE'YE) HAC VEYÂ UMRE NİYETİYLE GİDENLERİN İHRÂMA GİRECEKLERİ YERLERİN BEYÂNI BÂBI

Âfâk: Ufuk'un çoğuludur, ufuklar mânâsınadır. Ufuk kelimesi kenar, görüş sahâsı sınırının sonu gibi mânâlara gelir. Burada kasdedilen mânâ mîkat ismi verilen belirli sınırların ötesinde kalan memleketlerdir. Belirli sınırlar diye ifâde ettiğim mîkatlar bu bâbta rivâyet edilen hadîslerde bildirilmiştir.

Mevâkît: **Mîkat**'ın çoğuludur, mikatlar mânâsmadır. Mikat, hac veyâ umre ya da ikisini ifâ etmek isteyen kişinin ihrâma gireceği yer demektir. Dünyanın herhangi bir yerinden hacc'a veyâ umre'ye giden adayın, mikat ismi verilen belirli yerlerden hangisinden veyâ hizâsından geçecek olursa mîkat yerine varacağı zaman orada usûlüne uygun biçimde niyet etmesi gerekir. İhrâma girmeden, yâni etmek istediği hac veyâ umre'ye usûlüne uygun olarak niyet etmeden mîkat'ı geçmek yasaktır. Buna ilişkin hükümler bu bâbtaki hadîslerin izâhı bölümünde verilecektir. İhrâma girmek için mîkat ismi verilen yerlerin tâyin ve tesbiti Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından yapılmıştır. Yalnız Irak tarafından gidenlerin mikatı olan Zât-ı Irk'ın O'nun tarafından mı, Ömer (Radıyallâhü anh) tarafından mı tâyin ve tesbit edildiği husûsunda ihtilâf vardır.

٢٩١٤ — حدثنا أبو مصعب . ثنا مالك بن أنس عن نافع ، عن ابن عمر ؛
أن رسول الله ﷺ قال « يهل أهل المدينة من ذي الحليفة . وأهل الشام من الجحفة .
وأهل نجد من قرن » . فقال عبد الله : أما هذه الثلاثة ، فقد سمعتها من رسول الله ﷺ .
وبلغني أن رسول الله ﷺ قال « ويهل أهل اليمن من يلملم » .

TERCEMESİ

2914) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Medine (-i Münevvere) halkı Zül'-Huleyfe'den, Şâm halkı Cuhfe'den ve Necid halkı Karn'den (hac veyâ umre niyetiyle) ihrâma girerler (yâni girsinler), buyurdu. Abdullah (bin Ömer) demiş ki: Bu üç (mikat)ı ben (bizzat) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

Yemen halkı da Yelemlem'den ihrâma girerler (girsinler), buyurduğu haberi bana ulaştı."

٢٩١٥ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ « مُهَلُّ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ . وَمُهَلُّ أَهْلِ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ . وَمُهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ . وَمُهَلُّ أَهْلِ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ . وَمُهَلُّ أَهْلِ الْمَشْرِقِ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ » ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ لِلأُفُقِ ، ثُمَّ قَالَ « اللَّهُمَّ ! أَقْبِلْ بِقُلُوبِهِمْ » .

في الزوائد : في إسناده إبراهيم الخوزى . قال فيه أحمد وغيره : متروك الحديث . وقيل : منكر الحديث . وقيل : ضعيف .

وأصل الحديث رواه مسلم من حديث جابر . ولم يقل : ثم أقبل بوجهه . ولا ذكر مهل أهل الشام .

TERCEMESİ

2915) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize bir hutbe okudu. (Hutbede) : Medîne (-i Münevvere) halkının ihrâma girecekleri yer Zü'l-Huleyfe'den başlar. Şâm halkının ihrâma girecekleri yer, Cuhfe'den başlar. Yemen halkının ihrâma girecekleri yer Yelemlem'den başlar. Necid halkının ihrâma girecekleri yer Karn'den başlar. Doğu

(yâni Irâk) halkının ihrâma girecekleri yer Zât-ı Irk'dan başlar, buyurdu. Sonra (mübârek) yüzünü (doğu tarafındaki) ufuka çevirdi ve:

Allahım! Onların (yâni doğu halkının) gönüllerini (İslâmiyet'e) yönelt, diye duâ etti."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde İbrâhim el-Harîri bulunur. Ahmed ve başkası onun hadislerinin metruk olduğunu söylemişler. Bir kavle göre onun hadisleri münkerdir. Onun zayıf olduğu da söylenmiştir.

Bu hadisin aslını Müslim, Câbir (R.A.)'den rivâyet etmiş, fakat o rivâyette râvî: ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ = «Sonra Peygamber (S.A.V.) (mübârek) yüzünü ufuka döndürdü...» cümlesiyle başlayan parağrafı söylememiş ve Şâm halkının mîkatını da anlatmamıştır.

İ Z A H I

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Dârimi de rivâyet etmişlerdir. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Ancak notta belirtildiği gibi Müslim bunun mikatlarla ilgili metnini, yine Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Sâdece Şâm halkının mîkatı ile ilgili cümle, Müslim'in rivâyetinde yoktur.

Câbir'in hadisine âit notta sözü edilen râvî İbrâhim bin Yezid'in el-Hariri olduğu, Zevâid'den naklen bildirilmektedir. Sindi de böyle ifâde etmiştir. Fakat, Hulâsa'da ve Tirmizî ile Ebû Dâvûd'un şerhlerinde bu zâtın el-Hûzi olduğu bildirilmektedir, el-Harîri kaydı yoktur. El-Harîri kelimesi ile el-Hûzî kelimesinin Arapça yazılışı arasında yakın benzerlik bulunduğu için kalem hatâsı olarak el-Harîri diye yazılmış olması muhtemeldir.

Birinci hadiste dört mikat ve bunların hangi bölgelerden hacc'a veyâ umre'ye giden halka âit olduğu bildirilmiştir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) bunlardan üçünü bizzat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işitmiş, Yemen halkı mikatının Yelemlem olduğuna dâir buyruğu ise bizzat Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işitmemiş ve başka sahâbi aracılığıyla O'ndan işitmiştir. Bu durum onun hadisinin ifâde tarzından anlaşılır.

İkinci hadîste de birinci hadisteki mîkatlar ve âit olduğu memleketler belirtilmekte, ayrıca doğu tarafından hac veyâ umre'ye gidecek halkın mîkatının Zât-ı Irk olduğu bildirilmektedir. Hadîs şârihleri doğu sözü ile Irâk bölgesinin kasdedildiğini belirtmektedirler.

ANILAN MÎKATLAR HAKKINDA ÖZLÜ BİLGİ

Bu konu hakkında bilgi vermeye geçmeden önce anılan memleketlerden hac veyâ umre'ye gidenlerin mikatları şuralardan başlar, ifâdesinden maksad şudur: O semtten hac veyâ umre'ye gidenler mikat denilen yerlere varmadan önce ihrâma girebilirler ve ihrâma girmek için son sınır bu belirli yerlerdir. İhrâmsız olarak bu sınırı geçemezler. Ama bu sınıra varmadan önce, hattâ bulundukları memlekette ihrâma girebilirler. Bu durumu belirtmek için "**ihrâma girecekleri yer şuradan başlar**" şeklinde terceme ettim.

1. Medine-i Münevvere halkının mîkatı olan Zü'l-Huleyfe, Medîne'nin güney batısı tarafında ve Medine'ye altı mil mesâfede bir yerin ismidir. Burada Mescidü'ş-Şecere isimli bir câmi ve Âbâr-i Alî denilen kuyular bulunur.

2. Şâm halkının mîkatı olan Cuhfe, Mekke'nin kuzey batısında ve Mekke'ye 32 mil mesâfede bir köyün ismidir. Bu yer Râbığ şehrine yakındır. Bu yere Mühey'a denilirdi. Şu anda Cuhfe köyü izi ve belirtileri kalmadığı için bu yoldan giden hacı adayları bu köyün kuzey cephesinde bulunan Râbığ şehrinde ihrâma girerler.

3. Necid halkının mikatı olan Karn, Mekke'nin kuzey doğusunda ve Mekke'ye bir gün, bir gecelik mesâfede bir dağın ismidir. Bu dağ silsilesi Arafât'a kadar uzanır. Bu semte Karnü'l-Menâzil de denilir. Burada bir kaç yol kesiştiği için Karnü'l-Menâzil ismini aldığı rivâyet olunur.

Necid, Hicâz ile Irâk arasında kalan ve Arabistân Yarımadası'ndan bir bölgedir.

4. Yemen halkının mikatı olan Yelemlem, Mekke'nin güneyinde ve buraya iki konak mesâfede bir dağın ismidir. Bu dağa Elemlem de denilir. Hattâ asıl isminin Elemlem olduğu söyleniyor. Bu mikat ile Mekke arasındaki mesâfenin 30 mil olduğu söyleniyor. El-Fetih'te: "Hadisin zâhirine göre Yelemlem, Yemen halkının tümünün mikatıdır. Halbuki bu mânâ kasdedilmemiştir. Çünkü Yemen halkı iki ayrı yolla Mekke'ye gelir: Yemen'in Tihâme bölgesi halkı Yelemlem'den veyâ hizâsından geçerler. Bu bölge halkının mikatı Yelemlem'dir. Yemen'in dağlık bölgesinden Mekke'ye giden yol ise Karn' mikatından veyâ hizâsından geçer. Yemen, Necdi ismi verilen bu bölge halkının mikatı Yelemlem değil, Karn isimli mikattır. Şu halde hadiste anılan Yemen'den maksad bu ülkenin tamamı değil, sâdece Tihâme bölgesidir," diye bilgi verilmiştir.

5. Doğu, yâni Irâk halkının mikatı olan Zât-ı Irk, Mekke'nin kuzey doğusunda ve Mekke'ye 46 mil mesâfede bir yerin ismidir. Irâk halkı mikatının Zât-ı Irk olduğu, Müslim'in Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadiste ve Ebû Dâvûd, Nesâî, Tahâvî ve Beyhaki'nin rivâyet ettikleri Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisinde bildirilmiştir. Bu itibarla müellifimizin rivâyetinde bulunan doğu ifâdesi Irâk mânâsına yorumlanmıştır. Bu hadislere göre Zât-ı Irk Resûlullah (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından Irak halkı için mikat kılınmıştır. Cumhûr ve Atâ bin Ebi Rabâh'ın görüşü böyledir. Diğer bir kavle göre Zât-ı Irk'ın Irak halkı için mikat kılınması Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anhüm)'ın içtihâdı ile olmuştur. Câbir bin Zeyd, Tâvûs, Muhammed bin Sirîn, Gazâlî, Râfii ve Nevevi bu görüşte olanlardandır.

Yukarda anılan mikatlar, hadislerde anılan bölgelerde ikamet eden halk için olduğu gibi bu bölgelerde ikamet etmemekle beraber anılan mikatlardan veyâ hizâlarından Mekke'ye giden başka memleket halkı için de mikat sayılır. Meselâ Türkiye'den hac veyâ umre niyetiyle yola çıkan bir kimse Medine-i Münevvere üzerinden geçerse Medine halkının mikatı olan Zü'l-Huleyfe o kimse için de mikat sayılır. Kezâ bir kimse Yemen

yoluyla Mekke'ye gitmek isterse onun mîkatı Yemen halkının mîkatı olan Yelemlem'dir. Çünkü Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve başkalarının rivâyet ettikleri İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde mîkatlar ve âit oldukları memleketler beyân buyurulduktan sonra:

فَهُنَّ لَهُمْ وَلِمَنْ اَتٰى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ اَهْلِهِنَّ مِمَّنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ

"Bu mîkatlar, hac ve umre etmek isteyen bu bölgeler halkı ile diğer memleketler halkından yolları bu yerlere uğrayan kimseler içindir" ilâvesi vardır.

El-Menhel yazarı bu cümlenin izahı bölümünde özetle şöyle der:

"Yâni bu mîkatlar yukarda anılan memleketler halkı ile yolu bu mîkatlardan veyâ hizâsından geçen başka memleketler halkı için mîkattır. Bir mîkattan geçen kimsenin memleketine âit belirli bir mîkatı bulunsun veyâ bulunmasın hüküm budur. Belirli mîkatı bulunmayan bir memleket halkı hangi mikat üzerinden geçerse o mîkat onun mikatıdır ve orada ihrâma girmesi gerekir.

Belirli bir mîkatı bulunup da kendi mîkatına varmadan önce yolu başka bir mikata uğrayan kimse hangi mîkatta ihrâma girecek? Meselâ Şâm'lı bir kimse Medîne-i Münevvere'ye uğrayıp oradan hacc'a veyâ umre'ye gidecek olursa, Medîne halkının mikatı Zü'l-Huleyfe'dir ve Medîne'ye 6 mil mesâfededir. Şâm halkının mikatı olan el-Cuhfe ise Medîne ile Mekke arasında ve Medîne'ye bir hayli uzak, Mekke'ye 32 mil mesâfededir. Şâm'lı kimse Medîne'den Mekke'ye hareket edince Medîne'lilerin mîkatı olan Zü'l-Huleyfe'de ihrâma girerse, Şâm halkının mîkatı olan Cuhfe'ye ihramlı olarak uğramış olur. Şâyet kendi memleketinin mîkatında ihrâma girecekse, Medîne'lilerin mîkatı olan Zü'l-Huleyfe'den ihrâmsız geçecek ve Mekke'ye yaklaşınca Cuhfe'de ihrâma girecektir.

Yukarıda verdiğim misâldeki adam hangi mikatta ihrâma girmelidir?

Âlimlerin bu husustaki görüşleri şöyledir:

1. Hanefî mezhebinin meşhur kavline göre adam Zü'l-

H u l e y f e ' den ihrâma girmelidir, yâni ilk mîkattan ihrâma girmesi mendubtur. Şâyet ilk mîkatta ihrâma girmeden onun sınırını geçerse C u h f e ' de, yâni son mîkatta ihrâma girmesi mecbûriyeti vardır. M â l i k de böyle demiştir.

2. Ş â f i i, A h m e d ve İ s h â k ' a göre adam Z ü ' l - H u l e y f e ' de yâni ilk mîkatta ihrâma girmek mecbûriyetindedir. E b û H a n î f e ' nin de bir kavli böyledir.

H a n e f î mezhebinin fıkıh kitablarından el-Bedâyi'de: Kim bu mîkatlardan birisinden (ihrâmsız) geçer ve başka bir mîkata varırsa, yâni başka mîkatta ihrâma girerse câizdir. Fakat birinci mîkatta ihrâma girmesi müstehabtır. M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' ye uğrayıp da oranın mikatı olan Z ü ' l - H u l e y f e ' de ihrâma girmeden geçen başka ülke halkının C u h f e ' de ihrâma girmelerinin câizliği, fakat en iyisinin Z ü ' l - H u l e y f e ' de ihrâma girmeleri hükmü E b û H a n î f e ' den rivâyet olunmuş, diye bilgi verilmiştir.

İki mîkat arasından geçen bir kimse, H a n e f î mezhebine göre bunlardan birisinin hizâsına gelince ihrâma girer. Mîkatın semtini inceleme ve araştırma neticesinde varacağı kanaata göre tâyin ve tesbit eder. Bu iki mîkattan hangisi M e k k e ' ye daha uzak ise orada ihrâma girmesi daha iyidir. M â l i k î mezhebinin zâhiri de böyledir. A h m e d ' e göre ise adam, M e k k e ' ye en uzak mîkatta ihrâma girmek zorundadır. Ş â f i i mezhebinin en sıhhatlî kavli de böyledir.

B u h â r î, M ü s l i m ve başkalarının rivâyet ettikleri İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde bulunan;

مِمَّنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ = "Hac ve umre etmek isteyenlerden..."

ifâdesinin zâhirine göre hadiste anılan mîkatlardan ihrâma girmek M e k k e ' ye Hac veyâ Umre niyetiyle gitmek isteyenlere vâcibtir. Fakat başka maksadla M e k k e ' ye gitmek isteyenlere bu mîkatlarda ihrâma girmek vâcib değildir. Şu halde bir M e d î n e ' li, mîkatları olan Z ü ' l - H u l e y f e ' den geçerken hac veyâ umre niyetini taşımayıp M e k k e ' ye yaklaştıktan sonra hac veyâ umre'ye niyet ederse niyet edeceği yerde ihrâma girebilir. Bunun ihrâm için geri dönüp mîkattan ihrâma girmesi mecbûriyeti yoktur. Ni-

yet ettiği yerde ihrâma girdiği zaman, mikattan ihrâmsız geçmiş diye kurban kesmesi de gerekmez.

Bu husustaki ilmî görüşlere gelince:

1. Yukarıda beyân edilen hüküm, yâni mikattan geçerken hac veyâ umre maksadı yok iken bilâhare Mekke'ye yaklaşınca hac veyâ umre etmek isteyen ve böylece niyetini değiştiren kimsenin bulunduğu yerde ihrâma girmesinin câizliği ve kurban kesmesinin gereksizliği görüşü İbn-i Ömer ve İbn-i Abbâs'tan rivâyet olunmuştur. Şâfiî'nin son kavli de böyledir.

2. Evzâî, Ebû Hanîfe, Ahmed, İshâk ve Cumhura göre bu adam ihrâma girmek için mikata dönmeyip bulunduğu yerde ihrâma girerse kurban kesmesi vâcibtir. Çünkü, Mekke'ye herhangi bir maksadla gitmek isteyen kimsenin şer'i mâzereti yok iken mîkat'i ihrâmsız geçmesi câiz değildir. Hac veyâ umre'den başka bir maksadla da olsa Mekke'ye giden kimsenin mikatta ihrâma girmesi gerekli olduğu halde bu adam buna riâyet etmediği için günah işlemiş olur ve bu yüzden cezâ kurbanı kesmek zorunda kalır.

Yukarıdaki hüküm, ikametgâhı mîkatların dışında kalanlara mahsustur. Ama ikâmet ettiği köy veyâ şehir, mikat ile Mekke arasında bulunan kimsenin Mekke'ye her girişinde ihrâmlı olması şartı yoktur. Böyle bir kimse çeşitli iş ve maksadlarla sık sık Mekke'ye gider. Her girişinde hac veyâ umre niyetiyle ihrâma girmesi mecbûriyeti olursa büyük sıkıntı ve güçlük doğar. İslâmiyet'te güçlük bulunmadığı Kur'an-i Kerîm'in âyetleriyle sâbittir.

El-Aynî, Buhârî'nin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

"Çeşitli iş ve ihtiyaçlar için sık sık Mekke'ye gitmek ihtiyacını duyan kimse ile mübah savaş veyâ düşman korkusu ile Mekke'ye gitmek isteyen kimselerin Mekke'ye girebilmeleri için ihrâma girmeleri gerekmez. Çünkü Peygamber (Alyhi's-salâtü ve's-selâm) Fetih günü başında bir miğfer bulunduğu halde Mekke'ye girdi. Ashâbı da böyle etmişlerdir. Defalarca Mekke'ye girip çıkan kimsenin her girişinde ihrâma girmesi vâcib olursa adamın bütün zamanının ihrâmlı geçmesi gerekecek. Bu ise

güçtür. Bu itibarla hüküm budur. Her giriş için ihrâma girmesi vâcib değildir. Şâfii ve Ahmed de böyle hükmetmişlerdir.

Bir mikat'tan geçerken Mekke'ye uğramak niyetinde olmayıp da sonradan Mekke'ye girmeye niyetlenen kimsenin de mikatta ihrâma girmesi vâcib değildir. Çünkü mikattan geçerken Mekke'ye uğramak niyeti yoktu. Bu nedenle mikatı geçtikten sonra Mekke'ye girmeye niyetlenen kimse niyetlendiği yerde ihrâma girer ve cezâ kurbanı kesmesi veyâ başka bir cezâ gerekmez. Mâlik, Şâfii, Sevrî ve Ebû Hanîfe'nin iki arkadaşı da böyle demişlerdir. Ahmed ve İshâk'tan yapılan rivâyete göre bu adamın mikata geri dönüp orada ihrâma girmesi vâcibtir."

Şu noktaya da işâret edeyim: Mekke'de ikâmet eden bir kimse hac etmek veyâ hac ile umre'yi birleştirmek sûretiyle ifâ etmek istediği zaman Mekke'nin içinde ihrâma girer. Fakat yalnız umre etmek istediği zaman Harem'in dışına ve umre'nin mîkatına gidip orada ihrâma girer. Mekke'nin içinde, yâni harem sayılan bölge içinde ihrâma giremez.

(١٤) باب الإحرام

14 — İHRÂMA GİRME (ZAMANININ BEYÂNI) BÂBI

٢٩١٦ — حدثنا محرز بن سلمة العدني . ثنا عبد العزيز بن محمد الدراوردي . حدثني عبيد الله بن عمر عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ كان ، إذا أدخل رجله في الغرز ، واستوت به راحلته ، أهل من عند مسجد ذي الحليفة .

TERCEMESİ

2916) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ayağını özengiye sokup devesi ayağa kalkarak doğrulunca Zü'l-Huleyfe mescidinin yanından itibaren yüksek sesle lebbeyke duâsını okudu (yâni o zaman ihrâma girdi)."

٢٩١٧ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ وَعُمَرُ ابْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ. قَالَا: ثنا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ مُوسٰى، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: إِنِّى عِنْدَ ثَفِنَاتِ نَاقَةِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، عِنْدَ الشَّجَرَةِ. فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ قَائِمَةً، قَالَ «لَبَّيْكَ! بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ مَعًا» وَذٰلِكَ فِى حِجَّةِ الْوَدَاعِ .

فى الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

2917) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Zü'l-Huleyfe'deki) ağacın yanında ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (bindiği) devesinin sefineleri (yâni çökük iken yere gelen uzuvları)nın yanıbaşında idim. Deve ayağa kalkıp doğrulunca Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

لَبَّيْكَ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ = "Allahım! Hac ve umre'yi beraber etmekle dâvetine icâbet ediyorum, emrine âmâdeyim" buyurdu (yâni o zaman ihrâma girdi). Bu (ihrâma giriş işi) Vedâ hacc'ında oldu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahîh, râvîleri de sıkâ (güvenilir) zâtlardır.

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de rivâyet etmiştir. Buhârî de bunun bir benzerini rivâyet etmiştir. Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. Ancak Buhârî'nin bir rivâyetinde Enes (Radıyallâhü anh) :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Medîne'de dört rek'at namaz kıldı ve Zü'l-Huleyfe'de iki rek'at namaz kıldı. Sonra devesine binip devesi doğrulunca yüksek sesle Lebbeyke duâsını okudu, demiştir."

Hadislerde geçen iki kelimeyi açıklayalım. Sonra mânâsıyla ilgili bilgi verelim:

"Ğarz" Devenin palanına bağlı özengi demektir.

"Sefinât" Sefine'nin çoğuludur. Sefine, devenin çöktüğünde yere gelen ve yere geldiği için sertleşen uzvuna denilir. Devenin göğüsünün yere gelen kısmı, dizleri ve uyluklarının dipleri gibi. Enes (Radıyallâhü anh): **"Ben O'nun devesinin sefinelerinin yanıbaşında idim"** demekle O'nun çok yakınında idim ve O'nun ne zaman ihrâma girip Lebbeyke duâsını okudugunu gördüm, demek ister.

Tekmile'de beyân edildiğine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-aslâtü ve's-selâm) Vedâ hacc'ına gittiği zaman Zü'l-Huleyfe mescidini henüz yaptırmamıştı. Bu itibarla mescidin yanında denilirken mescidin yapıldığı yer kasdedilmiştir. Eş-Şecere, bu mescidin yakınında bulunan bir ağaçtır.

Müellifimizin rivâyet ettiği bu iki hadise göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Vedâ hacc'ına gittiği zaman Medine-i Münevvere halkının mikatı olan Zü'l-Huleyfe'de ve burada yapılan mescidin yanındaki ağacın bulunduğu yerde devesine binip devesi doğrulunca yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuş ve böylece ihrâma girmiştir. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyet ettikleri İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Zü'l-Huleyfe'de iki rekâat namaz kıldıktan sonra oturduğu yerde yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuş, yâni ihrâma girmiştir. Diğer bâzı rivâyetlere göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Zü'l-Huleyfe'den Mekke'ye **hareket** edip **"Beydâ"** denilen ve Zü'l-Huleyfe'ye çok yakın olan semtin yüksek yerine varınca yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuştur.

Bu rivâyetlerin zâhirine göre bir ihtilâf var ise de Ebû Dâvûd, Ahmed, Hâkim ve Beyhakî'nin Said bin Cübeyr yoluyla rivâyet ettikleri İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisi bu ihtilâfın görünüşte var ise de aslında bulunmadığına delâlet eder. Şöyle ki: Said bin Cübeyr, İbn-i Abbâs'a:

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ihlâl'i, yâni Lebbeyke **duâsını** okuyup **ihrâma** girmesi **zamanı hakkında sahâbîlerin**

ihtilâfına şaşıyorum, demiş. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) da ona şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Zü'l-Huleyfe mescidinde (yâni mescidin yapıldığı yerde) iki rekâat namaz kıldıktan sonra oturduğu yerde Lebbeyke duâsını yüksek sesle okuyup ihrâma girmiş. Sahâbilerin bir kısmı O'nun Lebbeyke sesini işitmiş. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), devesine binip devesi doğrulunca da yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuş ve sahâbîlerin bir kısmı O'nun bu sesini işitmiş olduğu için bunu rivâyet etmiştir. Çünkü o yolculukta cemaat dalgalar hâlinde geliyorlardı. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Beydâ'nın yüksek yerine çıkınca orada da yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuş ve sahâbîlerin bir kısmı oradaki sesi işittiği için bunu rivâyet etmiştir. Herkes duyduğunu rivâyet etmiştir. Allah'a yemin ederim ki O, namaz kıldığı yerde yüksek sesle Lebbeyke duâsmı okumuş, devesine binip devesi doğrulunca da yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuş ve Beydâ'nın yüksek yerine çıkınca da yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumuştur. Saîd bin Cübeyr demiş ki:

Abdullah bin Abbâs'ın kavlini tutanlar (mikatta) iki rekâat namaz kıldıktan sonra oturdukları yerde ihrâma girerler."

N e v e v î, İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin izahı bölümünde: Bu rivâyetlerin hepsinin ifâde ettikleri mânâ arasında bir ihtilâf yoktur. Fıkıhçılar bu rivâyetlerin herhangi birisiyle amel etmenin câizliği husûsunda ittifak hâlindedirler. Ancak efdal olanın hangisi olduğu noktasında ihtilâf etmişlerdir. M â l i k, Ş â f i î ve cumhûr bu hadîsi delil göstererek demişler ki: Efdal olanı, kişinin mikattan ayrılacağı zaman binek hayvanının hareket ettiği anda Lebbeyke duâsını okuyup ihrâma girmesidir, demiştir.

H a n e f i l e r, H a n b e l i l e r ve İ s h â k ile Ş â f i î l e r'in bir kısmı yukarıya meâlini aldığım İ b n - i A b b â s'ın hadîsini delil göstererek: En faziletlisi iki rekâat ihrâm namazını kıldıktan sonra Lebbeyke duâsını okuyup ihrâma girmek ve sonra mîkat yerinden hareket etmek üzere araca binmektir, demişlerdir.

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccına gittiğinde Z ü ' l - H u l e y -

f e ağacının yanında. ihrâma girerken hac ve umre'ye birlikte niyet etmiştir. Yâni Hacc'ı Kırân ismi verilen şekilde niyet edip ihrâma girmiştir. Diğer bâzı rivâyetler de böyledir. Fakat başkaca rivâyetler de vardır. Bir kısım rivâyetlere göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hacc'ı İfrâd'a niyet etmiştir. Yâni Vedâ hacc'ına gittiğinde yalnız hacc'a niyet etmiştir. Bu konu bu kitâbın 37 ve müteâkib bâblarında tekrar gelecektir. Orada değişik rivâyetler mevcuttur. Gerekli bilgi inşâallah orada verilecektir.

(١٥) باب التلبية

15 — TELBİYE (LEBBEYKE ZİKRİNİN NASIL OLDUĞUNUN BEYÂNI) BÂBI

٢٩١٨ — حدثنا علي بن محمد. ثنا أبو معاوية وأبو أسامة وعبد الله بن نمير، عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: تلقفت التلبية من رسول الله ﷺ وهو يقول «لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك! إن الحمد والنعمة لك، والملك. لا شريك لك». قال، وكان ابن عمر يزيد فيها: لبيك! لبيك! لبيك! وسعديك! والخير في يديك لبيك! والرغباء إليك والعمل.

TERCEMESİ

2918) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben telbiye'yi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'(in mübârek ağzın)dan aldım (belledim), O şöyle buyuruyordu:

Lebbeyk Allâhümme Lebbeyk, Lebbeyk lâ şerîk'e leke Lebbeyk, İnne'l-Hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerîke lek.

(İbn-i Ömer'in râvisi) **Nâfi demiş ki: İbn-i Ömer** (Radıyallâhü anhümâ), **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in telbiyesine** şunu ekliyordu:

Lebbeyke, Lebbeyke, Lebbeyke ve sa'deyke ve'l-hayru fî yedeyke Lebbeyke Ve'r-rağbâu ileyke ve'l-amel."

İ Z A H I

Bu hadisi Kütüb-i Sitte sâhibleri, Ş â f i i, B e y h a k î ve D â r i m î rivâyet etmişlerdir.

Telbiye: Lebbeyke demek mânâsında kullanılır. Hac veyâ umre'ye niyetlenen kimse ihrâma girdiği zaman ve daha sonra hac veyâ umre'nin bir takım vecîbelerini tamamlayıncaya kadar Lebbeyke zikrini okur. Bu hadîste İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiye şeklini, yâni O'nun okuduğu Lebbeyke zikrinin tam metnini O'ndan öğrendiğini ifâde edip bu zikrin tamamını rivâyet etmiştir. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın râvîsi N â f i de İ b n - i Ö m e r'in bu zikre eklediği ilâveyi rivâyet etmiştir.

Lebbeyke sözü çeşitli şekillerde mânâlandırılarak açıklanmıştır. En meşhur ve açık olan mânâ şudur: **"Ben senin dâvetine defâlarca icâbet ederim."** İkinci bir mânâ şöyledir: **"Ben sana her zaman itâat etmeye hazırım, emrine âmâdeyim."**

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiyesinde, Lebbeyke sözü dört defâ tekrarlanmıştır. O'nun telbiyesinin meâli şöyledir:

"Ben senin dâvetine defâlarca icâbet ederim Allahım, emrine âmâdeyim, sana her zaman itâat etmeye hazırım, (Yâ Rab) Senin şerîk'in (ortağın) yoktur, her emrini ifâya hazırım. Şüphesiz hamd senindir, nîmet senindir ve mülk (saltanat ve hükümranlık) senindir. (Bunların hiç birisinde) senin ortağın (ve eşin) yoktur."

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın buna yaptığı ilâvede bulunan **"Sa'deyke"** sözü de müteaddid şekillerde açıklanmıştır. Bunlardan birisi şudur: **"Yardımını benden hiç esirgeme dâima bana yardımcı ol Allahım."** Diğer bir mânâ şudur: **"Sana itâat ve dâvetine icâbet etmekle dâima mutlu olurum Allahım."**

Rağbâ ise dilek ve taleb mânâsınadır.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın buna yaptığı ilâvede bu-şöyledir:

"Allahım! Senin dâvetine tekrar tekrar icâbet ederim, emrine âmâdeyim, her emrini yerine getirmeye hazırım. Allah'ım! Yardı-

mını benden hiç esirgeme, sana itâat etmekle dâima mutlu olurum. Her türlü hayır senin (kudret) ellerindedir. (Rabbim!) Senin her dâvetine icâbet etmek benim borcumdur. Her türlü dilek ve istek (ancak) sanadır (rahmet kapına arz edilir), amel de (senin rızan içindir ve muvaffakiyet vermenle olur.)"

Telbiye, yâni lebbeyke zikrinin yukarıya alınan tercemesinden de anlaşılacağı üzere telbiye'de Allah'ın dâvetine icâbet edilmekten söz ediliyor. Demek ki, Allah kullarını Ka'be-i Muazzama'yı ziyâret etmeye, hac ibâdetini ifâ etmeye çağırmış ki hacc'a giden mü'min ettiği telbiyede "Allahım! Senin dâvetine defâlarca icâbet ederim..." der. Evet hacc'a Allah Teâlânın çağrısı olmuştur ve bu çağrı İbrâhim Peygamber vâsıtasıyla vukû bulmuştur. Şöyle ki: Tekmile yazarının beyânına göre İbn-i Cerir, Ahmed bin Münî ve İbn-i Ebi Hâtem'in yaptıkları bir rivâyete göre, Abdullah bin Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) şöyle demiştir:

İbrâhim (Aleyhisselâm) Ka'be'nin inşaatını tamamlayınca Allah tarafından kendisine; وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ = "Ve (Yâ İbrahim!) insanları hac etmeye çağır" diye emir verildi.

İbrâhim: Rabbim benim sesim erişmez ki, dedi. Cenâb-ı Allah, Yâ İbrâhim sen çağır, eriştirmek bana âittir, buyurdu. Bunun üzerine İbrâhim Peygamber (Aleyhisselâm):

Ey insanlar! Beyt-i Atik'i (yâni Ka'be-i Muazzama'yı) hac (ziyâret) etmek size farz kılındı. Bu nedenle hac ediniz, diye çağırdı. İbrâhim'in sesini gök ile yer arasındakiler işittiler. Görmüyor musunuz? Yer küresinin en uzak bölgesinden insanlar gelerek lebbeyke duâsını okurlar (ve Ka'be'yi tavâf ederler)."

Yine İbn-i Ebi Hâtem ile Ahmed bin Münî'in İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan ettikleri bir rivâyete göre, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ):

İbrâhim Peygamber'in bu çağrısına erkeklerin bellerinde ve kadınların râhimlerinde bulunanlar da Lebbeyke diyerek icâbet ettiler. İlk icâbet edenler de Yemenlilerdir. İbrâhim'in çağrıda bulunduğu günden kıyâmet kopuncaya kadar yalnız İbrâhim'in çağrısına o gün Lebbeyke demekle cevab verenler hacc'a giderler. O gün İbrâhim'e cevab vermeyenlerden hacca giden olamaz."

TELBİYENİN, YÂNİ LEBBEYKE ZİKRİNİN OKUNMASININ HÜKMÜ

Telbiyenin hükmü husûsunda âlimler arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Hanefiler'e göre Telbiye, ihrâma girmenin şartlarındandır, Lebbeyke zikri okunmaksızın ihrâma girmek sahih değildir. Ancak şu var ki telbiye yerine her hangi bir hamd, tekbir, zikir tesbîh de yapılabilir. Telbiye veyâ zikir ve tesbîhin dille okunması şarttır. Bir kimse ihrâma girerken bunu yalnız kalbinden geçirirse olmaz. Lübâbü'l-Menâsik'de böyle denilmiştir. İhrâma girildiğinde Lebbeyke zikrini bir defa okumak farzdır. Birden fazla okumak ve hâl ve hareketlerin değişikliğinde bir yere girerken, çıkarken, otururken, kalkarken, başkalarıyla karşılaşırken, bunu tekrarlamak sünnettir. Her sabah ve her akşam, bunu sık sık okumak müstehabtır. Hülâsa bol bol tekrarlanmalıdır.

2. Mâlik'in meşhur kavline göre Telbiye vâcibtir, terk edilmesi cezâ kurbanını gerektirir. Ebû Hanîfe'nin de böyle bir kavlinin bulunduğunu Hattâbi nakletmiştir. El-Mâverdî de bu görüşü bâzı Şâfiiler'den nakletmiştir.

3. Şâfiî ve Ahmed'e göre telbiye sünnettir. Mâlik'den de böyle bir görüş rivâyet edilmiştir. Bunlar, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sırf telbiye etmiş olması bunun vâcibliğini gerektirmez, demişlerdir. Fakat Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiye'yi emrettiği, Ahmed ve İbn-i Hibbân'ın rivâyet ettikleri Ümmü Seleme'nin bir hadîsinden anlaşılmaktadır. Bu itibarla Telbiye'nin vâcibliğine hükmetmek bâzı hadis şârihlerince daha uygun görülmektedir.

Bu hadîste İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiyesine ilâvede bulunduğu Nâfi tarafından beyân edilmiştir. Lebbeyke zikrine ilâve yapılabilir mi?

Tekmile yazarı bu hususta da şu bilgiyi verir:

1. Ebû Hanife, Muhammed bin el-Hasan, Evzâî ve Ahmed'e göre bir ilâve yapmakta beis yoktur. Şâfiî mezhebinin meşhur kavli de böyledir. Çünkü Ömer

bin el-Hattâb, oğlu Abdullah ve İbn-i Mes'ûd gibi sahâbîler, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından buyurulmuş olan Te'biye'ye ek ve ilâveler yapmışlardır.

2. Mâlik ve Ebû Yûsuf'a göre ise Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiyesine ilâvede bulunmak mekruhtur. Şâfii'nin de böyle bir kavli vardır.

٢٩١٩ – حدثنا زيد بن أخزم. ثنا مؤمل بن إسماعيل. ثنا سفيان عن جعفر بن محمد،
عن أبيه، عن جابر؛ قال: كانت تلبية رسول الله ﷺ «لبيك! اللهم لبيك! لبيك!
لا شريك لك لبيك! إن الحمد والنعمة لك، والملك. لا شريك لك».

TERCEMESİ

2919) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in telbiyesi şöyle idi:

Lebbeyk Allahümme Lebbeyk Lebbeyk Lâ şerîke leke Lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ Şerîke lek."

٢٩٢٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد، قالا: ثنا وكيع.
ثنا عبد العزيز بن عبد الله بن أبي سلمة، عن عبد الله بن الفضل، عن الأعرج،
عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال في تلبيته «لبيك! إله الحق، لبيك!».

TERCEMESİ

2920) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), telbiyesinde şöyle (de) demiştir:

Lebbeyk İlâhe'l-hakkı Lebbeyk = Senin dâvetine icâbet ediyorum, (Ey) hakkın ilâh'ı! Senin emrini yerine getirmeye hazırım."

İ Z A H I

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d, A h m e d ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. Onların rivâyetlerinde şu ilâve vardır:

"C â b i r (Radıyallâhü anhümâ) demiş ki: Cemâat, **"Ze'l-maâric = Ey göklerin sâhibi!" sözünü ve benzeri sözleri** (Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in telbiyesine) **ilâve ediyorlardı ve Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onların sesini) **işitiyordu da onlara bir şey söylemiyordu** (yâni mânî olmuyordu)."

Bu hadîste anılan Lebbeyke duâsı bir önceki hadiste geçenin aynisidir. Meâli orada geçti.

E b û D â v û d ile diğerlerinin rivâyetlerinde bulunan ilâve, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiyesine ilâvede bulunmanın câizliğine delâlet eder. Bu husustaki ilmî görüşleri yukarıdaki hadisin izahı bölümünde verdim.

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini N e s â î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in telbiyesinde, hadîste anılan cümlelerin de bâzen bulunduğuna delâlet eder. Bu hadîste geçen "Hak" kelimesiyle İslâm dîni mânâsı kasdedilmiş olabilir.

٢٩٢١ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ الْأَنْصَارِيُّ،
عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَا مِنْ مُلَبٍّ يُلَبِّي
إِلَّا لَبَّى مَا عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، مِنْ حَجَرٍ أَوْ شَجَرٍ أَوْ مَدَرٍ. حَتَّى تَنْقَطِعَ الْأَرْضُ مِنْ هٰهُنَا
وَهٰهُنَا».

T E R C E M E S İ

2921) "... Sehl bin Sa'd es-Sâidî *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Herhangi bir mülebbi (lebbeyk zikrini okuyucu) **lebbeyke zikrini okuduğu zaman onun sağında ve solunda bulunan taş, ağaç ve**

kerpiç de lebbeyke zikrini eder. (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) doğuya ve batıya işâret ederek) Yer küresi şuradan ve şuradan bitinceye kadar (bulunan bu maddeler lebbeyke zikrini ederler)."

İ Z A H I

Bu hadîsi T i r m i z i, B e y h a k i, H â k i m ve İ b n - i H u z e y m e de rivâyet etmişlerdir. Hadis, Lebbeyke zikrinin faziletini beyân eder. Hadisten kasdedilen mânâ şöyledir: Hac veyâ umre eden müslüman kişi lebbeyke zikrini ettiği zaman onun sağ ve sol tarafında yer küresinin son noktasına kadar olan bölgede bulunan taşlar, ağaçlar ve kerpiçler de lebbeyke zikrini ederler. İ s r â sûresinin 44. âyetinde Allah Teâlâ;

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
وَلٰكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir şey yoktur. Fakat siz onların tesbîhlerini anlamazsınız. Şüphesiz O, Halîm'dir, Ğafûr'dur." buyuruyor. Bu âyet de taş, ağaç ve toprak gibi cisimlerin de Allah'ı zikir ve tesbih ettiklerine delâlet eder ve bu hadisi teyid eder.

(١٦) باب رفع الصوت بالتلبية

16 — LEBBEYKE ZİKRİNİ YÜKSEK SESLE OKUMA(NIN MEŞRÛLUĞU) BÂBI

٢٩٢٢ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْحٰرِثِ بْنِ هِشَامٍ ، حَدَّثَهُ عَنْ خَلاَّدِ ابْنِ السَّائِبِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « أَتَانِي جِبْرِيلُ . فَأَمَرَنِي أَنْ آمُرَ أَصْحَابِي أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلاَلِ ».

T E R C E M E S İ

2922) "... Hallâd bin es-Sâib'in babası (es-Sâib bin Hallâd el-Ensârî)

(Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Cebrâil (Aleyhisselâm) bana gelerek, ashâbımın lebbeyke duâsını yüksek sesle okumalarını onlara emretmemi bana emretti."

٢٩٢٣ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا سفيان عن عبد الله بن أبي لبيد، عن المطلب بن عبد الله بن حنطب، عن خلاد بن السائب، عن زيد بن خالد الجهني؛ قال: قال رسول الله ﷺ «جاءني جبريل فقال: يا محمد! مر أصحابك فليرفعوا أصواتهم بالتلبية. فإنها من شعار الحج».

TERCEMESİ

2923) "... Zeyd bin Hâlid el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cebrâil (Aleyhisselâm) bana gelerek:

Yâ Muhammed! Ashâbına emret lebbeyke duâsını yüksek sesle okusunlar. Çünkü telbiye (yâni lebbeyke duâsını yüksek sesle okumak) hacc'ın alâmetlerindendir, dedi."

٢٩٢٤ — حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي ويعقوب بن حميد بن كاسب، قالا: ثنا ابن أبي فديك، عن الضحاك بن عثمان، عن محمد بن المنكدر، عن عبد الرحمن ابن يربوع، عن أبي بكر الصديق؛ أن رسول الله ﷺ سئل: أي الأعمال أفضل؟ قال «العج والثج».

TERCEMESİ

2924) "... Ebû Bekr-i Sıddîk *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Hacc'a âit) amellerin hangisinin efdal olduğu, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e soruldu. O, şöyle cevab verdi:

Lebbeyke duâsını yüksek sesle okumak ve kurbanlıkların kanını akıtmak."

İ Z A H I

Bu bâbın ilk hadisini sünen sâhibleri, Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Dârimi, Hâkim, İbn-i Hibbân ve Beyhaki rivâyet etmişlerdir.

Zeyd bin Hâlid (Radıyallâhü anh)'ın hadisini İbn-i Huzeyme, İbn-i Hibbân, Hâkim ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Zevâid yazarı bunu Zevâid nevinden saymadığına rağmen Kütüb-i Sitte'de rastlayamadım.

Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, İbn-i Huzeyme ve Dârimi de rivâyet etmişlerdir.

Telbiye: Lebbeyke duâsını yüksek sesle okumaktır. Yüksek sesle telbiye denilince, ifâde tarzında görülen mükerrerliğin önlenmesi için telbiye, lebbeyke duâsını okumak mânâsına yorumlanır. Bu nevi mânâlandırmaya Arap dili edebiyatında Tecrîd ismi verilir. Çünkü meselâ Telbiye kelimesinin anlamı içinde düşünülen "yüksek ses" kavramı bu kelimenin mânâsının dışında tutuluyor ve bu kelime bu mânâdan tecrîd edilmiş oluyor.

İhlâl: Lebbeyke duâsını yüksek sesle okumaktır. Burada bu duâyı okumak mânâsında kullanılmıştır. Telbiye kelimesi gibidir.

Şiâr: Alâmet mânâsınadır.

Acc: Lebbeyke duâsını yüksek sesle okumaktır.

Secc: Hacının kurbanlığı kesmesidir.

Bu hadîsler, lebbeyke duâsını yüksek sesle okumanın meşrûluğuna ve müslümanların bununla emrolunduğuna delâlet eder. Çünkü ilk iki hadîsten; Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sahâbîlerine anılan duâyı yüksek sesle okumaları için emir vermesinin Cebrâîl tarafından verilen bir tâlimatla istendiği anlaşılıyor. Bu emir cumhûra göre mendubluk içindir. Yâni lebbeyke duâsını yüksek sesle okumak mendûbtur. Zâhiriyye mezhebine göre ise bu emir vâciblik içindir.

Hanefîler ve Şâfiiler de Cumhur gibi bu duânın yüksek sesle okunmasının mendubluğuna hükmetmişlerdir. Mâlik ise bu duânın alçak sesle okunmasının müstehablığına hükmetmiştir. O'na göre ne gizli, ne de yüksek sesle okunmamalı, mutedil bir ses tonu ile okunmalıdır.

Lebbeyke duâsının yüksek sesle okunmasının meşrûluğu hükmü erkeklere mahsustur. Kadınlara gelince, bunlar seslerini yükseltemezler. Sâdece kendilerinin işitebilecekleri ve başkasının işitemeyeceği bir ses tonu ile okumalıdırlar. Hattâ A y n i 'nin beyânına göre bu hususta icmâ vardır. Şâyet kadın yüksek sesle okursa, mekruh bir şey işlemiş olur. Yâni haram işlemiş sayılmaz. Çünkü kadının sesi avret sayılmaz. Sahih görüş budur.

Konu hakkında geniş bilgi için hadis kitablarının şerhlerine baş vurulmalıdır.

E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisindeki soru şekli T i r m i z i 'de; أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ şeklindedir. Yâni sorulan soru ile haccın rükünlerinden sonra hangi amel ve işinin sevâbının daha fazla olduğu sorulmuştur. İslâmiyet'teki bütün hayırların ve amellerin en faziletlisinin hangisi olduğu veyâ haccın rükünleri dâhil, hacının hac esnâsında işlediği hizmetlerin hangisinin daha sevab olduğu sorulmamıştır. Çünkü, sevabça daha önemli bir çok ibâdetler bulunduğu gibi hac ibâdetinin rükünlerinin sevâbı, cevabta beyân buyurulan yüksek sesle lebbeyke duâsını okumanın ve kurban kesmenin sevâbından şüphesiz fazladır. Bu durumu dikkate alarak terceme ettim.

(١٧) باب الظلال للمحرم

17 — İHRÂMDA OLAN KİMSE İÇİN GÖLGELİKLER(DEN YARARLANMA HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٢٥ – حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ . ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ ، قَالُوا : ثنا عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ حَفْصٍ ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ ،

Bir Hâl Tercemesi

Bu bâbın ilk hadisinin râvisi es-Sâib bin Hallâd bin Süveyd bin Sa'lebe bin Amr el-Hazrecî Ebû Sehle (R.A.), sahâbidir. Beş aded hadisi var. Râvileri oğlu Hallâd ve Sâlih bin Hayvân'dır. Sünen sâhibleri onun hadslerini rivâyet etmişlerdir. Hicretin 70. yılı vefât etmiştir. (Hülâsa : 132)

İkinci hadisin râvisi Zeyd bin Hâlid el-Cühenî (R.A.)'ın hâl tercemesi 945. hadis bölümünde geçmiştir.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْ مُحْرِمٍ يَضْحَى لِلَّهِ يَوْمَهُ ، يُلَبِّي حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ ، إِلَّا غَابَتْ بِذُنُوبِهِ ، فَعَادَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . لضعف عاصم بن عبيد الله ، وعاصم بن عمر بن حفص .

TERCEMESİ

2925) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah rızâsı için gününü akşama kadar güneş altında geçiren hiç bir muhrim (hac veyâ umre ihrâmında bulunan kimse) **yoktur ki günahları güneşle beraber batmasın** (bağışlanmasın) **ve annesinin kendisini doğurduğu** (günkü günahsız) **hâle dönüşmesin."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvilerden Âsım bin Ubeydillah ve Âsım bin Ömer bin Hafs zayıf oldukları için bu sened zayıftır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisin senedinin zayıflığı notta belirtildi. İhrâmda bulunan kimsenin Allah katında sevab ve ecir kazanmak niyetiyle güneş altında durmasının, yâni gölgelenmemesinin sevab olduğu bu hadiste belirtiliyor. Bunun zâhirine göre gölgelenmek ihrâmda bulunan kimse için mekruhtur. Bu hadisi Beyhaki de rivâyet etmiştir.

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi, Ahmed ve Beyhaki'nin rivâyet ettikleri bir hadiste; Ümmü Husayn (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir:

"**Biz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber Vedâ haccını edâ ettik. Ben** (bu esnâda) **Üsâme** (bin Zeyd) **ile Bilâl** (Radıyallâhü anhümâ)**'yı gördüm. Bunlardan birisi Peygamber** (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem)**'in devesinin yularından tutup çekiyordu. Diğeri de O'nu güneşin sıcağından korumak** (gölgelemek) **için elbisesini havaya kaldırıp böylece tutmuştu. Peygamber** (Sallallahü Aley-

hi ve Sellem) Akabe cemresine taş atıncaya kadar bu durum böyle devam etti."

Bilindiği gibi ihrâmda olan erkeğin başını açık tutması mecbûriyeti vardır. Ancak başına değmemek şartıyla şemsiye gibi bir şeyle gölgelenmesi hükmü husûsunda ihtilâf vardır. Ü m m ü H u s a y n (Radıyallâhü anhâ)'nın yukarıda meâli sunulan hadisine göre şemsiye gibi bir şeyle gölgelenmek câizdir. İhrâmda olan kişi ister bir yerde dururken ister seyir hâlinde iken fark yoktur. Kezâ yaya yürümek ile bir araca binerek gitmek arasında bir fark yoktur. Tekmile yazarının beyânına göre âlimlerin cumhûrunun görüşü böyledir. H a n e f i l e r ile Ş â f i i l e r de bu görüştedir.

İ b n - i Ö m e r, M â l i k ve A h m e d'den yapılan bir rivâyete göre ihrâmda olan kimsenin binici olarak yürüdüğü zaman güneşten korunmak üzere bir şeyle gölgelenmesi mekruhtur. M â l i k'e göre bir yerde konaklamış iken de muhrim'in sâbit olmayan bir şeyle, yâni şemsiye gibi bir şeyle gölgelenmesi mekruhtur.

Muhrim, yâni ihrâmda olan kimsenin sâbit bir cismin gölgesinde gölgelenmesi ise âlimlerin ittifakıyla câizdir. Meselâ ev ağaç, çadır, oto ve benzeri eşyalar.

Cumhur, Ü m m ü H u s a y n (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisine dayanmıştır. M â l i k ve A h m e d ise bu bâbın hadisi ile benzeri hadisleri delil göstermişlerdir. Kuvvetli görüş ise cumhûrun görüşüdür.

(١٨) باب الطيب عند الإحرام

18 — İHRÂMA GİRİLECEĞİ ZAMAN GÜZEL KOKU (KULLANMA HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٢٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة . ح وحدثنا محمد ابن رمح. أنبأنا الليث بن سعد ، جميعا عن عبد الرحمن بن القاسم ، عن أبيه، عن عائشة؛ أنها قالت : طيبت رسول الله ﷺ لإحرامه قبل أن يحرم . ولحله قبل أن يفيض .

قال سفيان : بيدي هاتين .

TERCEMESİ

2926) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **ihrâma girmeden önce ihrâmı için** ve **ifâda** (ziyâret) **tavâfı etmeden önce ihrâmdan çıkması için güzel koku ile kokuladım.**

(Râvî) **Süfyân** (kendi rivâyetinde, Âişe'nin şu sözünü de ilâve ederek) : **"Bu iki elimle" demiştir.** (Yâni Âişe: Bu ellerimle Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i kokuladım, demiştir.)."

٢٩٢٧ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا الأَعْمَشُ عَنْ أَبِي الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَهُوَ يُلَبِّي .

TERCEMESİ

2927) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahâ Aleyhi ve Sellem) **lebbeyk duâsını okurken** (mübârek) **başında bulunan ıtrın** (yâni sürülen güzel kokunun) **parıldaması hâlâ gözümün önündedir."**

٢٩٢٨ – حدثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى . ثنا شَرِيكٌ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَأَنِّي أَرَى وَبِيصَ الطِّيبِ فِي مَفْرِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، بَعْدَ ثَلَاثَةٍ ، وَهُوَ مُحْرِمٌ .

TERCEMESİ

2928) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ihrâma girdikten üç gün sonra ve ihrâmda iken** (mübârek) **başında ıtrın parıldamasını sanki hâlâ görüyorum."**

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın ilk hadîsi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Ayrıca M â l i k ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. Müellifimiz bu hadîsi S ü f y â n b i n U y e y n e ile e l - L e y s b i n S a' d yoluyla rivâyet etmiştir. S ü f y â n'ın rivâyetinde Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın; بِيَدَىَّ هَاتَيْنِ "Bu iki elimle..." ilâvesi vardır. Bu ilâve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i anılan iki vakitte kokuladığını pekiştirmek içindir. Yâni Â i ş e : Ben bu kokulama işini kendi ellerimle şüphesiz yaptım, demek istemiştir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın ikinci hadîsinin benzerini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. O'nun son hadîsi ise N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın ilk hadisi ile kasdettiği mânâ şöyledir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ihrâma girmek istediği zaman, henüz ihrâma girmemiş iken, ben O'nun mübârek vücûdunu ve elbisesini güzel kokularla kokulardım. Keză, hac ibâdetini tamamlayacağı zaman, henüz ifâda tavâfı etmemiş iken yine O'nu güzel kokularla kokulardım. Tavâf'ın çeşitleri vardır. Bunlar tavâf bölümünde inşâallah anlatılacaktır. Burada sâdece şunu belirtmekle yetineyim: Tavâfın çeşitlerinden birisi de İfâda tavâfıdır. Buna Ziyâret tavâfı da denilir. Bu tavâf hac ve umre'nin bir rüknüdür. Hacı bayramın birinci günü M i n â'da A k a b a cemresine taş atıp, saçını traş ettiği zaman ve bâzı hallerde, bâzı âlimlerin görüşlerine göre kurban da kestikten sonra ihrâmdan çıkmış sayılır. Yâni farz olan ziyâret tavâfı etmeden önce, elbise giyebilir, güzel koku sürünebilir, tırnaklarını kesebilir. Yalnız karısıyla birleşemez. Hacı M i n a'dan M e k k e'ye gelip K a' b e'yi tavâf edince eşiyle birleşmesi de helâl olur ve böylece haccını tamamlamış olur.

ÂİŞE (RADIYALLÂHÜ ANHÂ)'NIN HADÎSİNDEN ÇIKARILAN HÜKÜM ŞUDUR

1. İhrâma girmeden önce güzel koku kullanmak meşrûdur.
2. Hacı, bayramın birinci günü Akabe cemresine taş atıp, ge-

rekiyorsa kurban kestikten ve saçlarını traş ettikten sonra, henüz ifâda tavâfı etmemiş iken güzel koku sürünebilir ve sürünmesi meşrûdur. Bu iki halde de güzel koku kullanmak müstehabtır.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bundan sonraki hadîsleride bu hükümlere delâlet eder. Ayrıca şu hükmü de ifâde eder: Hacı, ihrâma gireceği zaman kokusu ve rengi kalıcı olan koku nevilerini de kullanabilir. Âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir. El-Menhel yazarı bu ihtilâfı ayrıntıları ve dayanaklarıyla beraber anlatmaktadır. Biz sâdece değişik görüşleri ve bu görüşe sâhib olan âlimleri beyân etmekle yetineceğiz:

1. Cumhûra göre ihrâma girmek isteyen kimsenin ihrâma girmeden önce misk, gül yağı gibi güzel koku ile kokulanması müstehabtır. Sürülen kokunun eserinin ihrâma girildikten sonra kalıcı olmasında bir sakınca yoktur. Şu halde sürülen maddenin renginin ve kokusunun kalıcı olması bir zarar vermez. E b û H a n i f e, E b û Y û s u f, Z ü f e r, Ş â f i i, A h m e d, İ s h â k, S e v r i ve E v z â î bu görüşte olan âlimlerdendir. Â i ş e, S a ' d b i n E b i V a k k â s, İ b n - i A b b â s, B e r â b i n Â z i b, E n e s b i n M â l i k, E b û Z e r, H ü s e y i n b i n A l î, İ b n ü ' l - H a n e f i y y e, İ b n - i Z ü b e y r, E b û S a i d - i H u d r i, Ö m e r b i n A b d i l a z i z, e l - E s v e d, e l - K a s ı m, S â l i m H i ş â m b i n U r v e H â r i c e b i n Z e y d ve İ b n - i C ü r e y c (Radıyallâhü anhüm)'ün de böyle hükmettikleri rivâyet olunmuştur.

2. A t â, S a i d b i n C ü b e y r, İ b n - i S i r i n, H a s a n - ı B a s r i ve Z ü h r i ' ye göre cismi veyâ kokusu ihrâmdan sonra kalıcı olan güzel kokuları ihrâma girileceği zaman kullanmak haramdır. Ö m e r, O s m â n ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhüm) de böyle hükmetmişlerdir. Bu görüşe göre, ihrâma girecek olan bir kimsenin cismi ve kokusu kalıcı olmayan, yâni sürüldükten hemen sonra eseri kalmayan güzel kokular ile kokulanması meşrûdur, kalıcı olan ile kokulanması ise gayr-i meşrûdur.

3. M â l i k î l e r ' e göre ihrâmdan önce güzel bir koku ile kokulanan kimsenin kullandığı kokunun cismi, ihrâmdan sonra kalırsa böyle bir koku ile kokulanmak haramdır ve bunu kullanan ihrâmlının fidye vermesi vâcibtir. Şâyet sürülen kokunun cismi ihrâm-

dan sonra kalmayıp da sâdece rengi kalırsa böyle bir kokuyu kullanan ihrâmlıya fidye ödemesinin vâcib olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Bir kavle göre fidye ödemesi gereklidir. Diğer bir kavle göre gerekli değildir. Eğer kullanılan maddenin yalnız kokusu kalıcı ise ve ihrâmlı bu durumu biliyor ise bu koku giderilmeden ihrâma girmek mekruhtur. Fakat fidye ödemeye gerek yoktur.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bu bâbta rivâyet olunan ikinci ve üçüncü hadisi birinci grubun, yâni cumhûrun görüşünü teyid eder, mâhiyettedir. Çünkü Â i ş e (Radıyallâhü anhâ), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ihrâma girmeden önce kullandığı güzel kokunun O'nun mübârek başında, ihrâmdan sonra da parıldadığını ve bu durumu gördüğünü beyân etmiştir. Hattâ son hadîste;

...بَعْدَ ثَلاَثَةٍ ilâvesi vardır. Yâni parıldama O'nun ihrâma girmesinden üç gün sonra görülmüştür.

Bu hadislerde geçen "Vebîs" parıldama demektir. Mefârık: Mefrık'ın çoğuludur. Mefrık, başın saçlarının ayrıldığı yer mânâsınadır.

(١٩) باب ما يلبس المحرم من الثياب

19 — İHRÂMDA OLAN KİMSENİN GİYEBİLECEĞİ ELBİSE(NİN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٢٩ – حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ : مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لاَ يَلْبَسُ الْقُمُصَ وَلاَ الْعَمَائِمَ وَلاَ السَّرَاوِيلاَتِ وَلاَ الْبَرَانِسَ وَلاَ الْخِفَافَ . إِلاَّ أَنْ لاَ يَجِدَ نَعْلَيْنِ، فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ . وَلاَ تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ الزَّعْفَرَانُ أَوِ الْوَرْسُ» .

T E R C E M E S İ

2929) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre bir adam, Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e :

İhrâmda olan kimse elbiselerden ne giyebilir? diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurdu:**

Ne gömlekler, ne sarıklar, ne donlar, ne burnuslar ne mestler giyer. Ancak na'leyn bulamadığı zaman mestler giysin ve (mest giyeceği zaman) **bunları topuklarının aşağısına kadar kessin.** Ve (siz ihrâmda iken) **za'feran veyâ vers** (bitkisi) **ile boyanmış** (veyâ kokulanmış) **hiç bir elbise giymeyiniz."**

٢٩٣٠ – حدثنا أبو مصعب. ثنا مالك بن أنس عن عبد الله بن دينار، عن عبد الله ابن عمر؛ أنه قال: نهى رسول الله ﷺ أن يلبس المحرم ثوبا مصبوغا بورس أو زعفران.

TERCEMESİ

2930) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ihrâmda olan kimsenin vers veyâ za'feran** (bitkisi) **ile boyanmış bir elbiseyi giymesini yasaklamıştır."**

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Şâfiî, Dârekutnî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde ifâde veyâ cümle değişikliği var ise de bunlar çıkarılan hükümler bakımından değişiklik meydana getirmediği için bu durumları belirtmeye gerek görmüyorum.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın ikinci hadisini Müslim de rivâyet etmiştir.

Hadislerden çıkarılan hükümleri beyân etmeden önce bâzı kelimeleri açıklayayım:

Kumus: Kamîs'in çoğuludur, gömlekler mânâsınadır.

Amâim: İmâme'nin çoğuludur, sarıklar mânâsınadır.

Serâvîlât: Serâvîl'in çoğuludur, donlar mânâsmadır.

Berânis: Burnus'un çoğuludur. Burnus, başı bedeninden olan ve ona bitişik elbise mânâsmadır. Kavuk mânâsına da gelir. Burada başı örten şey mânâsında kullanılmıştır.

Hıfâf: Huff'un çoğuludur, mestler mânâsmadır. Bilindiği gibi mest, ayağı topuk kemiklerinin yukarısına kadar örter.

Na'leyn: Ayakların topuk kemiklerinin aşağısını kısmen örten papuç, tokyo, terlik gibi bâzı ayakkabı çeşitlerine denilir.

Ka'beyn: Topuk kemikleri mânâsmadır. Muhammed bin el-Hasan bu kelimenin burada ayakkabı bağcıklarının hizâsında kalan tarak kemiği mânâsında kullanıldığı yorumunu savunmuş ve bu kelimenin Arap dilinde bu mânâya geldiğini söylemiştir.

Za'feran; safran bitkisidir, boya işinde kullanılır.

Vers: Susam bitkisine benzeyen, sarı ve güzel kokulu bir bitki çeşitidir. Boya işinde kullanılır. Yemen tarafının en güzel kokularından sayılır. Za'feran veyâ vers bitkisiyle boyanan elbise güzel kokulu olduğu için kullanılması ihrâmlı kimseye yasaklanmıştır.

Muhrim: İhrâmda olan kimse demektir. İhrâm, hac için veyâ umre için yâhut her ikisi için de olabilir. Bu bâbta rivâyet edilen hadisler ihrâmda olan kimsenin giyemeyeceği elbiseleri beyân etmiştir.

İhrâmlı kimsenin ne gibi elbise giyebileceğini soran zâtın ismine dâir bir bilgi edinilemediği, **Tekmile** sâhibi tarafından belirtilmiştir. Bu sorunun ihrâma girilmeden önce ve Mescid-i Nebevî'de sorulduğu, Nesâî ile Beyhakî'nin rivâyetlerinde belirtilmiştir.

Hadîste anılan elbiseleri ve benzeri elbiseleri giymek erkekler için yasaktır. Bu hüküm onlara mahsustur. Kadınlar ihrâmda iken anılan elbiseleri giyebilirler. Bu hususta icmâ vardır. Ancak kadın ihrâmda iken yüzünü örtemez. Nitekim Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve diğer bâzı hadîsçilerin rivâyetlerinde bu hadiste şu ilâve vardır: وَلاَ تَنْتَقِبُ الْمَرْأَةُ الْحَرَامُ وَلاَ تَلْبَسُ الْقَفَّازَيْنِ = "ve ihrâmda olan kadın yüzünü örtemez ve eldivenler giyemez."

Za'feran veyâ vers bitkisiyle boyanmış veyâ kokulanmış elbiseyi giyme yasağı ise kadınlara da şümullüdür. Bu yasaklama ile ilgili cümlede geçen "Mess" ifâdesi temas ve iyice dokunma mânâsınadır. Yâni bir elbiseye za'feran veyâ vers bitkisi iyice dokunmuş ise böyle bir elbiseyi giymek ihrâmlı erkek veyâ kadın için yasaktır. Anılan bitkilerin iyice dokunması ve temâsı, boyama şeklinde olabildiği gibi kokulama şeklinde de olabilir. Bu itibarla bâzı ilim adamları bu ifâdeyi boyanma mânâsına, diğer bir kısmı kokulanma mânâsına yorumlamışlardır. Biz bu duruma parantez içi ifâde ile işâret etmek istedik.

İhrâmlı erkek ve kadın için güzel koku kullanmanın yasaklığı mâlumdur. Bu iki bitki ile boyanmış elbiselerden güzel koku duyulduğu için bunların giyilmesi yasaklanmıştır.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Erkek ihrâmda iken gömlek, don, ceket, pantolon ve benzeri elbise giyemez. Bedenin tamamını veyâ bir kısmını örten hiç bir elbiseyi adet ve usûlüne uygun olarak giyemez. Eldivenler de elbiseler gibidir. Tekmile yazarının beyânına göre bu hüküm husûsunda icmâ vardır. İhrâma girecek veyâ ihrâmda olan bir kimse şâyet gömlek, entari veyâ dondan başka bir şey bulamazsa ve bunlarla avret mahallini örtmeye mecbur kalırsa bunları bölerek birisini beline sarmak sûretiyle peştemal gibi belden aşağısına örter. Diğer bir parçayı da omuzlarına atar.

2. İhramda olan erkek başını sarık, kasket, takke veyâ herhangi bir şeyle örtemez. Hattâ âdet olmayan bir biçimde bile örtemez. Meselâ başında bir bohça taşıması câiz değildir. Fakat elini başına koyması, güneşten veyâ yağmurdan korunmak maksadıyla şemsiye kullanması veyâ başını suyun içine sokması câizdir. Çünkü bu hareketler örf ve âdete göre başı örtmek nevinden sayılmaz.

3. Ayağa mest geçirmek, çorap, çizme ve topuklara kadar ayağı örten başka isimli herhangi bir ayakkabı nevini giymek ihramda olan erkek için haramdır. Ayağın tamamını örtmeyen ayakkabıyı giymek ise câizdir. Meselâ, tokyo ve hacılarımızın giydikleri çeşitli terlikler giyilebilir. Giyilecek ayakkabı topuk kemiklerini örterse, bâ-

zı âlimlere göre ayakkabı bağcıklarının hizâsına gelen tarak kemiğini örterse giyilmemesi gerekir.

Şâfiiler ile Hanbelîler'e göre ihramlı erkeğin yüzünü örtmesi haram değildir. Kezâ ihramlı kadının yabancı erkeklerden saklanmak niyetiyle elini ve yüzünü örtmesi Hanefiler ile Şâfiîler'e göre câizdir. Ancak yüze çekilen örtünün yüze dokunmaması, yüz ile bu örtü arasında bir aralığın bulunması şarttır. Hanbelîler'e göre kadının yüzünü ihtiyaç hâlinde örtmesi câizdir. Meselâ yakınından yabancı erkekler geçtiği zaman yüzünü örtebilir ve bu gibi hallerde yüzünü örttüğü zaman örtünün onun yüzüne dokunmasında bir sakınca yoktur. Mâlikiler'e göre kadın ilgi çekici derecede güzel olursa veyâ yabancı erkeğin ona baktığı muhakkak bilinirse kadın bu maksatla yüzünü ve ellerini örtebilir. Ancak örtü için de bir takım şartlar var. Bu konuda ayrıntılı bilgi için fıkıh kitablarına mürâcaat edilmelidir.

4. İhramlı erkek ve kadının elbisesine veyâ bedenine güzel koku sürmesi haramdır. Vers veyâ za'feran bitkisiyle boyanmış bir elbiseyi giymeleride haramdır. Hadisin zâhirine göre bu nevi elbisede kokunun eseri kalmamış olsa bile hüküm aynidir. Mâlik böyle hükmetmiştir. Şâfii: O elbiseye su serpildiği veyâ ıslandığı zaman güzel kokusu duyulacak derecede ise giyilemez, kullanılamaz, aksi takdirde kullanılabilir, demiştir.

Hanefiler'e göre bu nevi elbise güzel koku yayamayacak biçimde yıkanmış ise ihramlı kadının bunu giymesinde bir sakınca yoktur. İhramlı erkek de giymemek şartıyla kullanabilir. Bu görüş, Nahai, Sevri, İshâk, Ahmed ve Ebû Sevr'den de nakledilmiştir. Kullanılıp kullanılmamasının dönüm noktası, ondaki kokunun gidip gitmemesidir. Elbisenin rengi solmuş olsa bile kokusu duyuluyor ise kullanılması yasaktır.

5. İhramlı erkek yukarıda durumu anlatılan ayakkabı bulamadığı zaman mest giyebilir. Ancak bunu ayak topukları kemiklerinin aşağısına kadar kesmesi şarttır. Yâni mest giydiği zaman aşık kemikleri tamamen dışarda ve açık olacak. Bu nedenle mestin üst kısmını kesip atması gerekir. Hanefiler, Şâfii, Mâlik ve Cumhur böyle demişlerdir.

A t â ve meşhur kavline göre A h m e d: İhramlı erkek zarûret hâlinde mest giyebilir ve giydiği zaman bunun topuk kemiklerinin aşağısına kadar olan kısmını kesmesine de gerek yoktur. Fidye vermesi de söz konusu değildir. İ k r i m e ve A l i (Radıyallâhü anh)'den de bu görüş rivâyet olunmuştur. Bu grubun delili İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın 2931 nolu hadîsidir. A h m e d ve A t â o hadisi delîl gösterdikleri gibi: Mestin üst kısmını kesmek bir malı telef etmektir. Bir malı bozup telef etmek ise Allah katında sevimli bir şey değildir, derler.

H a t t â b i, A h m e d'e cevâben: Anılan vasıfta ayakkabı bulamayan kimsenin giyeceği mestin yukarı kısmını kesmesi bir malı kasden telef etmek yasağının şümûlüne girmez. Çünkü bir maslahat ve yarar uğruna yapılan mâli zararlar malı telef etmek sayılamaz. Ş e r - i Ş e r i f'in emrine mutlak itâat ve uymak durumu vardır, der.

Cumhur, İ b n - i A b b â s'ın bu bâbtan sonraki bâbta rivâyet edilen 2931. hadîsine şöyle cevab verir:

İ b n - i A b b â s'ın hadisi mutlaktır. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise mesti giyebilmek için topuk kemiklerinin aşağısına kadar olan kısmı kesmek kaydı ile kayıtlanmıştır. Kayıtsız olan İ b n - i A b b â s'ın hadisi kayıtlı olan İ b n - i Ö m e r'in hadisi gibi ve ona uygun biçimde yorumlanır. Ayrıca N e s â i'nin rivâyetinde İ b n - i A b b â s'ın hadisinde de; وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ = "ve mestleri topuk kemiklerinin aşağısına kadar kessin" kaydı mevcuttur.

(٢٠) باب السراويل والخفين للمحرم إذا لم يجد إزارا أو نعلين

20 — İHRAMLI ERKEĞİN İZAR (BELDEN AŞAĞI SARILAN PEŞTEMAL) VEYÂ NA'LEYN BULAMADIĞI ZAMAN DON VE MESTLER GİYMESİ (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٣١ — حَدَّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، قَالَا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ أَبِي الشَّعْثَاءِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ

ﷺ يَخْطُبُ (قَالَ هِشَامٌ : عَلَى الْمِنْبَرِ) فَقَالَ : مَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا، فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ.
وَمَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ، فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ.
وَقَالَ هِشَامٌ فِي حَدِيثِهِ «فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ، إِلَّا أَنْ يَفْقِدَ».

TERCEMESİ

2931) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (Arafât'ta) hutbe okurken (râvi Hişâm dedi ki: "Minber üzerinde" hutbe okurken) dinledim. O, (hutbesinde):

(İhrâmlılardan) kim izâr (yâni belden aşağı sarılan peştemalimsi elbise) bulamazsa bir don giysin ve kim na'leyn bulamazsa mestler giysin, buyurdu.

Râvî Hişâm hadîsin baş kısmında kendi rivâyetinde; فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ إِلاَّ أَنْ يَفْقِدَ = "izâr bulamayan kimse bir don giysin. Don bulamaması hâli müstesnâ" şeklinde olduğunu söylemiştir."

٢٩٣٢ – حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ. ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ نَافِعٍ؛ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ، وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ».

TERCEMESİ

2932) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

(İhrâmlılardan) kim na'leyn bulamazsa mestler giysin ve mestleri topuk kemiklerinin aşağısına kadar kessin."

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Müellifimiz

bu hadisi iki şeyhinden rivâyet etmiştir: Hişâm bin Ammâr ve Muhammed bin es-Sabbâh. Bu iki üstâd ayni hadisi müellifimize rivâyet etmişlerdir. Ancak şu iki husus yalnız Hişâm'ın rivâyetinde bulunur: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan hutbeyi minber üzerinde okuması ve izâr bulamayan kimselerin don giymeleri için verilen emrin don bulabilme hâline inhisar etmesidir. Yâni don bulamayan bir kimse, don giymekle mükellef değildir.

Bu hadisin zâhirine göre erkek ihrâma gireceği zaman veyâ ihrâmda iken bedenin belden aşağı kısmına sarılan ve memleketimizde ihrâm ismi verilen peştemal bulamazsa don giyebilir. Tabii giyilecek donun göbek ile diz kapağı arasını örtebilecek uzunlukta olması gereklidir. Kezâ na'leyn bulamayan bir ihramlının mest giymesinin câizliği bu hadisin zâhirinden çıkar. Yâni donu yırtıp peştemal hâline sokmaya ve mesti topuk kemiklerinin aşağısına kadar kesmeye gerek yoktur.

Bundan önceki bâbta belirttiğim gibi Ahmed bin Hanbel ile Atâ bu hadisin zâhirini tutarak böyle hükmetmişlerdir. Bu görüş Ali bin Ebi Tâlib ile İkrime'den de rivâyet edilmiştir. Bu görüşe göre peştemala benzeyen izârı bulamayan kimse uzunca don giyebilir. Kezâ na'leyn bulamayan kimse topuk kemiklerini örten mest giyebilir.

Buhâri ile Müslim'in rivâyet ettikleri ikinci hadis, yâni İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın 2932 nolu hadisi ve 2929. hadis ise na'leyn bulamayan kimsenin giyeceği mestleri topuk kemiklerinin aşağısına kadar kesmesinin gerekliliğine delâlet ederler. Buna kıyasla izâr bulamayan kimsenin giyeceği donu yırtıp peştemal hâline sokması gereklidir.

Na'leyn bulamayınca ihrâmlının giyeceği mestlerin yukarı kısmının kesilmesine dâir gerekli bilgi ve âlimlerin konuya ilişkin görüşleri bundan önceki bâbta verildiği için tekrarlamaya gerek yoktur. Ancak el-Hâfız'ın el-Fetih'te İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin izahı bölümünde verdiği bilgiyi özetlemekle yetineceğim:

Kurtubi: Ahmed bu hadisin zâhirini tutarak na'leyn ve izâr bulamayan ihrâmlının donu ve mesti olduğu gibi giymesinin

câizliğine hükmetmiştir. Fakat cumhur, mestin kesilmesini ve donun yırtılmasını şart koşmuştur. Cumhura göre ihrâmlı erkek anılan durumda donu veyâ mesti olduğu gibi giyerse fidye vermesi gereklidir. Cumhûrun delili İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde bulunan; وَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ = "ve mestleri topuk **kemiklerinin aşağısına kadar kessin"** kaydıdır. Mutlak, yâni kayıtlı olmayan İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi, kayıtlı olan İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi gibi yorumlanır. Don da mest'e kıyaslanır. Çünkü bunlar ihrâmlıya yasak olması bakımından eşittir. İbn-i Kudâme demiş ki en uygunu mestleri kesmektir. Çünkü bu takdirde sahih olan İbn-i Ömer'in hadîsi ile amel edilmiş olur ve ona muhâlefet etmekten sakınılmış olur, diye bilgi vermiştir.

El-Hâfız, Kurtubi'nin yukarıdaki sözlerini naklettikten sonra: İzâr bulamayan ihrâmlının donu yırtmadan olduğu gibi giymesinin câizliği Şâfiiler'den ve başkaca çok âlimden nakledilmiştir. Bunlar da Ahmed gibi hükmetmişlerdir. Muhammed bin el-Hasan, İmâmü'l-Haremeyn ve bir cemâata göre ise izâr bulamayan kimsenin donu yırtıp peştemal hâline sokması gereklidir. Ebû Hanife'ye göre ihrâmlı kişi hiç bir sûrette don giyemez. Bu kavil Mâlik'den de rivâyet olunmuştur. Gâliba İbn-i Abbâs'ın hadîsi Mâlik'e ulaşmamıştır. Çünkü el-Muvatta'da şöyle bir bilgi var: Bu hadîsin durumu Mâlik'e soruldu. Mâlik: Ben bu hadîsi işitmedim, diye cevab verdi.

Hanefiler'den er-Râzi'ye göre izâr bulamayan ihrâmlı donu yırtmadan giyebilir. Fakat fidye vermesi gereklidir. Onun bu görüşü Hanefiler'in mest giyen ihrâmlı hakkındaki görüşleri gibidir.

Donu yırtmadan, olduğu gibi giymenin câizliğine hükmeden âlimler şu şartı koşmuşlardır: Donun yırtıldığı takdirde bir izâr, yâni peştemal gibi olmaya elverişli olmaması gerekir. Çünkü donun izâr hâline sokulması mümkün ise böyle bir dona sâhib olan ihrâmlı izâr bulamamış sayılmaz.

(٢١) باب التوقى فى الإحرام

21 — İHRÂMDA İKEN (PEK BEĞENİLMEYEN) HAREKETLERDEN SAKINMA BÂBI

٢٩٣٣ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة ثنا عبد الله بن إدريس عن محمد بن إسحاق، عن يحيى بن عباد بن عبد الله بن الزبير، عن أبيه، عن أسماء بنت أبى بكر؛ قالت: خرجنا مع رسول الله ﷺ. حتى إذا كنا بالعرج، نزلنا. فجلس رسول الله ﷺ، وعائشة إلى جنبه. وأنا إلى جنب أبى بكر. وكانت زمالتنا وزمالة أبى بكر واحدة، مع غلام أبى بكر.

قال، فطلع الغلام وليس معه بعيره. فقال له: أين بعيرك؟ قال: أضللته البارحة. قال: معك بعير واحد، تضله؟ قال، فطفق يضربه. ورسول الله ﷺ يقول «انظروا إلى هذا المحرم ما يصنع».

TERCEMESİ

2933) "... Esmâ bint-i Ebî Bekir *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber (Vedâ haccı yolculuğuna) çıktık. Nihâyet biz el-Arc (kasabasın)a varınca konakladık. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) oturdu ve Âişe O'nun yanında oturdu. Ben de (babam) Ebû Bekr-i Sıddîk'ın yanında oturdum. Bizim azığımızı ve yol eşyamızı taşıyan deve ile Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in yol eşyasını ve azığını taşıyan deve bir tane idi ve Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in hizmetçisinin beraberinde idi. (Biz onun gelmesini bekliyorduk) Esmâ'nın râvîsi demiştir ki, sonra hizmetçi çıkıp geldi. Beraberinde devesi yoktu. Bunun üzerine Ebû Bekir hizmetçiye:

Deven nerededir? diye sordu. Hizmetçi:

Onu dün gece kaybettim, dedi. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) : Senin beraberinde bir tek deve bulunur sen onu kaybedersin? dedi. Esmâ'nın râvisi demiş ki : Sonra Ebû Bekir hizmetçiyi dövmeye başladı. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de :**

Şu ihrâmlıya bakın ne yapıyor buyuruyordu (ve gülümsüyordu.)"

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d, A h m e d ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir.

El-Arc : M e d i n e - i M ü n e v v e r e 'nin güneybatısında ve buraya 120 Km. mesâfede bir kasaba ismidir.

Zimâle : Yolcunun eşyasını ve azığını taşıyan deveye denilir. Hadîste anılan yolculuğun hac yolculuğu olduğu E b û D â v û d 'un rivâyetinde belirtilmiştir. Yine E b û D â v û d 'un rivâyetine göre E b û B e k i r 'in hizmetçisinin beraberinde bulunan deve E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) ile Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yol eşyasını ve azığını taşıyordu. Durumu böyle olunca müellifimizin rivâyetinde E s m â 'nın **"Bizim eşya ve azık devemiz..."** sözü şöyle yorumlanabilir : Yâni yukarıda isimleri anılan bizlerin eşya ve azık devesi...

E s m â 'nın yukarıda andığı zâtlar ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Â i ş e ve kendisidir. Şu halde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve zevcesi Â i ş e 'nin eşyası ve azığı ile E b û B e k i r ve kızı E s m â 'nın eşyası ve azığı ayni deveye yüklenmiş ve deve E b û B e k i r 'in hizmetçisine teslim edilmişti.

Bilindiği gibi E s m â ile Â i ş e kardeş olup E b û B e k i r 'in kızları idi.

E b û B e k i r (Radıyallâhü anh), azık ve eşya taşıyan deveyi ihmal ederek kaybeden hizmetçisini tedîb için döverken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in gülümsediği E b û D â v û d'un rivâyetinde belirtilmiştir. Şu halde ihrâmda olan kimsenin tedîb için

hizmetçisini hafifçe dövmesi yasak değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), E b û B e k i r ' i men etmemiştir. Bunुnla beraber hizmetçiyi bağışlaması daha iyidir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) : **"Şu ihrâmlının yaptığına bakın"** buyruğuyla buna işâret etmiştir.

HADİSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKMÜ :

İhrâmda olan kişi tedîb için hizmetçisini usûlü dâiresinde dövebilir. Bu hareket, hacılar için yasaklanan mücâdele şümûlüne dâhil değildir. Çünkü E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) ihrâmda iken böyle yapmış ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onu men etmemiştir.

(٢٢) باب المحرم يغسل رأسه

22 — İHRÂMLI KİMSE BAŞINI YIKAYABİLİR, BÂBI

٢٩٣٤ — حدثنا أبو مصعب ثنا مالك عن زيد بن أسلم، عن إبراهيم بن عبد الله
ابن حنين، عن أبيه؛ أن عبد الله بن عباس والمسور بن مخرمة اختلفا بالأبواء. فقال
عبد الله بن عباس: يغسل المحرم رأسه. وقال المسور: لا يغسل المحرم رأسه.
فأرسلني ابن عباس إلى أبي أيوب الأنصاري أسأله عن ذلك. فوجدته يغتسل
بين القرنين، وهو يستتر بثوب. فسلمت عليه، فقال: من هذا؟ قلت: أنا عبد الله
ابن حنين. أرسلني إليك عبد الله بن عباس، أسألك كيف كان رسول الله ﷺ يغسل
رأسه وهو محرم؟ قال، فوضع أبو أيوب يده على الثوب. فطأطأه حتى بدا لي رأسه.
ثم قال لإنسان يصب عليه: اصبب. فصب على رأسه. ثم حرك رأسه بيديه. فأقبل
بهما وأدبر. ثم قال: هكذا رأيته ﷺ يفعل.

T E R C E M E S İ

2934) "... Abdullah bin Huneyn'den rivâyet edildiğine göre:

Abdullah bin Abbâs ile Misver bin Mahreme (Radıyallâhü anhüm), Ebvâ mevkiinde (ihrâmlı kimsenin başını yıkaması husûsunda) ihtilâfa düştüler. Abdullah bin Abbâs (Radıyallâhü anh):

İhrâmlı kimse başını yıkayabilir, dedi. Misver (Radıyallâhü anh): İhrâmlı kimse başını yıkayamaz, dedi. Bu ihtilâf üzerine İbn-i Abbâs beni meseleyi Ebû Eyyûb el-Ensâri'ye sormak üzere gönderdi. Ben Ebû Eyyûb'u bir kuyunun iki direği arasında başım yıkamak üzere iken buldum. Ebû Eyyûb bir elbise ile örtünüyordu. Kendisine selâm verdim. Kim o? diye sordu. Ben: Abdullah bin Huneyn'im. Beni Abdullah bin Abbâs size gönderdi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ihrâmda iken başını nasıl yıkardı? sorusunu size arz ediyorum, dedim. Abdullah bin Huneyn demiştir ki: Bunun üzerine Ebû Eyyûb-i Ensârî elini kendisini örten elbise üzerine koydu ve başı (tamamıyla) bana görününceye kadar elbiseyi (başından göğsüne kadar) indirdi. Sonra üzerine su dökmek için bekleyen adama: (su) dök diye emretti. Adam onun başına su döktü. Sonra Ebû Eyyûb elleriyle başını oğuşturup ellerini kâh ileri kâh geri götürdü ve daha sonra şöyle dedi:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in böyle yaptığını (yâni başını böylece yıkadığını) gördüm."

İ Z A H I

Bu hadisi Buhâri, Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Ebvâ; Mekke'ye yakın bir köyün ismidir.

Karneyn: Kuyunun iki tarafına dikilen direklere denilir. Bir direk de bu iki direğin arasına uzatılır ve kuyudan su çekme işinde bundan yararlanılır.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. İhrâmlı kimse başını yıkayabilir. Cünüblükten temizlenmek için boy abdesti alması husûsunda ise ihtilâf yoktur. Kezâ kadının âdetten veyâ lohusalık hâlinden temizlenmesi zamanı boy abdesti alması husûsunda da ihtilâf yoktur. Ancak ihrâmlı kişinin kirden temizlenmek, serinlenmek ve benzeri maksadlarla başını yıkaması husûsunda ihtilâf olmuştu. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın ihrâmlı iken yalnız ihtilâm nedeniyle yıkandığı ve başka nedenlerle yıkanmadığı rivâyet olunmuştur. M â l i k de ihrâmlının başını suya batırmasından kerâhet etmiştir.

2. İhrâmlı kişi başını yıkarken saç tellerinin dökülmesinden emin olduğu zaman saçlarını oğuşturması câizdir.

Yukarıdaki iki hüküm husûsunda H a n e f î l e r, Ş â f i î, A h m e d, İ s h â k ve Cumhur ittifâk hâlindedir. Ö m e r, C â b i r ve İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den de bu görüş rivâyet olunmuştur.

3. Şer'î meselelerde tartışmada bulunmak ve gerçeği öğrenmek için bilenlere mürâcaat etmek meşrûdur. İhtilâf konusu edilen mesele hakkında bir nassın varlığı anlaşılınca derhal ona dönülür ve nassa karşı bir görüş savunulamaz.

4. Bir hadisin rivâyetinde sıkâ yâni güvenilir bir zâtın haberi kabul olunur.

5. Boy abdesti alacak veyâ vücûdunu yıkayacak kimsenin örtünmesi gereklidir.

6. Yıkanırken başkasının yardım etmesi meşrûdur.

7. Yıkanırken konuşmak ve yıkanana selâm vermek câizdir.

8. Şer'î bir soru soran kimsenin iyi anlaması için verilecek cevâbın uygulamalı olması icâbında tercih edilmelidir.

Hadîste sözü edilen M i s v e r (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 2640. hadis bölümünde geçmiştir. A b d u l l a h b i n A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi ise 166. hadîste geçmiştir. E b û E y y û b'unki de 318. hadis bölümünde geçmiştir.

(٢٣) باب المحرمة تسدل الثوب على وجهها

23 — İHRÂMDA OLAN KADIN, YÜZÜNE ÖRTÜ SALAR (YÂNİ YÜZÜNÜ ÖRTMESİNİN CÂİZ OLUP OLMADIĞININ BEYÂNI) BÂBI

٢٩٣٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمد بن فضيل عن يزيد بن أبي زياد، عن مجاهد، عن عائشة؛ قالت: كنا مع النبي ﷺ، ونحن محرمون. فإذا لقينا الراكب أسدلنا ثيابنا من فوق رؤوسنا. فإذا جاوزنا رفعناها .

حدثنا علي بن محمد . ثنا عبد الله بن إدريس عن يزيد بن أبي زياد عن مجاهد، عن عائشة، عن النبي ﷺ بنحوه .

TERCEMESİ

2935) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Biz ihrâmda olduğumuz halde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde idik. Erkek kervanı bize rastladığı zaman baş örtümüzü başımızın üstünden (yüzümüze) salardık. Kervan bizi geçince bize baş örtümüzü yukarıya kaldırır (yüzümüzü açar)dık."**

Abdullah bin Huneyn (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Bu zât meşhur kavle göre Abbâs (R.A.)'ın âzadlısıdır. Bir kavle göre ise Ali (R.A.)'ın âzadlısıdır. Bunlardan ve Ebû Eyyûb, İbn-i Ömer ile Misver bin Mahreme (R.A.)'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Râvileri ise oğlu İbrâhim, Muhammed bin el-Münkerdir, Üsâme bin Zeyd el-Leysî, Nâfi mevlâ İbn-i Ömer ve başkalarıdır. İclî bu zâtın sıkâ, güvenilir bir tâbii olduğunu söylemiştir. İbn-i Hibbân de onu sıkâ, yâni güvenilir zâtlar arasında anmıştır. Bu zât, Yezîd bin Abdilmelik devrinde vefât etmiştir. (Tekmile C. I, S. 153)

İ Z A H I

Bu hadîsi, E b û D â v û d, A h m e d, B e y h a k i ve İ b n - i H u z e y m e de rivâyet etmişlerdir. Müellifimiz bu hadisi kısmen değişik iki senedle rivâyet etmiştir.

Hadiste geçen "Râkib" suvâri erkek mânâsınadır. E b û D â v û d ' un rivâyetinde bu kelimenin çoğulu olan "Rükbân" sözcüğü kullanılmıştır. Bu durumu dikkate alarak erkek kervanı tâbirini kullandım. Kadınlar ihrâmda iken yüzlerini açık tutarlar. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîste beyân ettiğine göre kadınlar ihrâmda iken erkeklerle karşılaştıkları zaman başlarındaki elbiseyi yüzlerine salıp sarkıtmak sûretiyle yüzlerini örterler ve erkekler geçince elbiseyi yukarı çekerek yüzlerini açarlardı ve bu durum Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in huzûrunda cereyan ederdi. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu duruma itiraz etmemesi bunun meşrûluğuna delâlet eder.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ:

1. İhrâmda olan kadın, yakınından erkeklerin geçmesi gibi bir durum karşısında yüzünü geçici olarak örtebilir. Dört mezheb imamları ile A t â, S e v r i ve İ s h â k böyle hükmetmişlerdir. Lâkin H a n e f î l e r ile Ş â f i i l e r: Böyle bir ihtiyaç ve lüzum hâlinde kadının yüzüne çekeceği örtünün onun yüzüne dokunmaması ve yüzü ile örtü arasında bir boşluğun bulunması şarttır, demişlerdir. H a n b e l î l e r ' in bir kısmı da böyle demişlerdir. Bunlara göre anılan örtü yüzün bir tarafına değer de hemen aralanır veyâ kadın uzaklaştırırsa bir cezâ gerekmez. Şâyet kadın örtüyü yüzünden uzak tutmaya muktedir olduğu halde ihmal ederse fidye cezâsına çarptırılır. Çünkü kendi irâdesiyle yüzünü sakıncalı bir şekilde örtülü tutmuş olur.

2. İhrâmda olan kadın yüzünü peçe ile örtemez. Ancak zarûret hâlinde başındaki elbiseyi yukarıda anlatılan şekilde üstüne salıverebilir.

3. Şer'î bir lüzum ve zarûret olmadıkça kadın, yabancı erkeklere karşı yüzünü açamaz.

(٢٤) باب الشرط فى الحج

24 — HAC (İÇİN İHRÂMA GİRİLDİĞİN) DE (HAC İBÂDETİNİ TAMAMLAMAYA BİR ENGEL ÇIKTIĞI TAKDİRDE İHRÂMDAN ÇIKMAYI) ŞART KOŞMA (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٣٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنا أَبِي. ح، وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ
ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثنا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ جَدَّتِهِ (قَالَ: لَا أَدْرِي أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، أَوْ سُعْدَى بِنْتِ عَوْفٍ)؛
أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَخَلَ عَلَى ضُبَاعَةَ بِنْتِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ «مَا يَمْنَعُكِ، يَا عَمَّتَاهُ! مِنَ الْحَجِّ؟»
فَقَالَتْ: أَنَا امْرَأَةٌ سَقِيمَةٌ. وَأَنَا أَخَافُ الْحَبْسَ. قَالَ «فَأَحْرِمِي وَاشْتَرِطِي أَنَّ مَحِلَّكِ
حَيْثُ حُبِسْتِ».

فى الزوائد : ليس لسعدى بنت عوف، هذه، عند المصنف سوى هذا الحديث. وليس لها فى بقية
الكتب شيء. وهذا من مسندها. وفى إسناده أبو بكر بن عبد الله. لم أر من تكلم فيه بجرح ولا بتوثيق.
وباقى رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

2936) "... Ebû Bekir bin Abdillah bin Zübeyr'in nenesi (râvî demiştir ki : Nenesi sözcüğü ile Esmâ bint-i Ebî Bekir'in mi, Su'dâ bint-i Avf'ın mı kasdedildiğini bilemiyorum) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Dubâa bint-i** (Zübeyr bin) **Abdulmuttalib** (Radıyallâhü anhâ)'nın **yanına girdi ve :**

Yâ halam! Seni hacc'a gitmekten alakoyan mâni nedir? diye sordu. Dubâa :

Ben hasta bir kadınım ve hastalığımın hac menâsikini (ibâdetini) **tamamlamama engel olmasından korkarım, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona :**

Sen ihrâma gir ve hac ibâdetini ikmâl etmekten (hastalık gibi

bir sebeble) alakonulduğun yerde ihrâmdan çıkmanı şart koş, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Su'dâ bint-i Avf (R.A.)'ın bundan başka hadisi müellif (İbn-i Mâceh)'in yanında yoktur. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında onun hiç bir hadisi yoktur. Bu hadis onun müsnedlerindendir. Bu hadisin senedinde Ebû Bekir bin Abdillah bulunur. Bu râvi'nin tenkidi veyâ güvenilirliği hakkında konuşan kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri sıkâ yâni güvenilir zâtlardır.

٢٩٣٧ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ وَوَكِيعٌ عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ ضُبَاعَةَ ؛ قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا شَاكِيَةٌ . فَقَالَ « أَمَا تُرِيدِينَ الْحَجَّ ، الْعَامَ ؟ » قُلْتُ : إِنِّي لَعَلِيلَةٌ ، يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَالَ « حُجِّي وَقُولِي : مَحِلِّي حَيْثُ تَحْبِسُنِي » .

في الزوائد : رجاله رجال الصحيح . وليس لضباعة سوى ثلاثة أحاديث . انفرد المصنف بإخراج هذا . وأخرج أبو داود حديثا ، والنسائي آخر .

TERCEMESİ

2937) "... Dubâa (bint-i Zübeyr bin Abdilmuttalib) *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben hasta iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yanıma girdi ve (bana):**

Sen bu yıl hacc'a gitmek istemiyor musun? buyurdu. Ben:
Yâ Resûlallah! Ben cidden hastayım, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Sen hacc'a git ve (ihrâma girerken) de ki: (Allahım!) Beni hac menâsikini ikmâl etmekten (hastalık gibi bir sebeble) **alakoyduğun yerde ihrâmdan çıkacağım, buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedindeki râviler, sahîh'in râvileridir. Dubâa (R.A.)'nın üçten fazla hadisi yoktur. Bu hadisini yalnız musannıfımız rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd da onun bir hadisini rivâyet etmiş, diğer hadisini de Nesâî rivâyet etmiştir.

٢٩٣٨ - حدّثنا أبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنا أبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ. أخْبَرَنِي
أبُو الزُّبَيْرِ أنَّهُ سَمِعَ طَاوُسًا وَعِكْرِمَةَ يُحَدِّثَانِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ : جَاءَتْ ضُبَاعَةُ
بِنْتُ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: إنِّي امْرَأةٌ ثَقِيلَةٌ . وَإنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ.
فَكَيْفَ أُهِلُّ؟ قَالَ « أَهِلِّي وَاشْتَرِطِي أنَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي » .

TERCEMESİ

2938) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Dubbâa bint-i Zübeyr bin Abdilmuttalib (Radıyallâhü anhâ) (bir kere) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

Ben vücûdunda ağırlık bulunan bir kadınım ve ben cidden hacc'a gitmek istiyorum. Bu durumda, hac niyetiyle nasıl ihrâma gireyim? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona:

Sen hac niyetiyle ihrâma gir ve (ihrâma girerken Allahım!) Beni hac menâsikini ikmâl etmekten (hastalık gibi bir sebeble) alakoyduğun yerde ihrâmdan çıkacağım, diye şart koş, buyurdu."

İZAHI

Bu bâbın ilk iki hadisi Zevâid nevindendir. Şâfii de ikinci hadîsin benzerini rivâyet etmiştir. Bu bâbın son hadîsi ise Tekmile'de beyân edildiğine göre Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâi, Dârimî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Hac'ta şart veyâ İştırat tâbiriyle neyin kasdedildiği, bâbın başlığında belirtildi. Bunu tekrar hatırlatayım :

Hac etmek niyetiyle ihrâma giren kimse ihrâma girdiği esnâda şu şartı koşar: Ben hastalık veyâ başka bir nedenle hac menâsikini, yâni ibâdetini ikmâl edemediğim takdirde anılan engelin çıkacağı yerde ihrâmdan çıkacağım. Buna şart ve iştirat denilir. Bu durum hac'ta olduğu gibi umre'de de olabilir.

Dubâa (Radıyallâhü anh) son hadîste belirtildiği gibi Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası Zübeyr bin

A b d i l m u t t a l i b ' in kızıdır. Birinci hadîste A b d u l m u t t a l i b ' in kızı olarak gösterilmiştir. Çünkü A b d u l m u t t a l i b onun dedesidir. Bu anlamda onun kızıdır.

D u b â a ' mn hacca hazırlandığı sıralarda rahatsız olduğu gerek müellifimizin rivâyetlerinden ve gerekse diğer rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle son hadîste geçen **"Sekıyye"** sözcüğü ile hastalık nedeniyle vücûdu ağır olan kadın mânâsının kasdedilmesi uygundur. Fakat şerh kitablarında bu kelimenin bu şekilde açıklanması hakkında bir bilgi edinemediğim için terceme ederken **"vücûdunda ağırlık bulunan kadın"** şeklinde açıklama yapmayı tercih ettim. Çünkü bu ağırlık şişmanlık veyâ yaşlılık nedeniyle de olabilir. Bu nedenle ihtiyatlı davranma yolunu seçtim. Allah en iyi bilendir.

HADÎSLERDEN ÇIKAN FIKIH HÜKÜMLERİ:

Tekmile yazarı bu bâbın son hadisinin şerhinde bunun fıkıh hükümleri ile ilgili olarak özetle şu bilgiyi verir:

1. Hac veyâ umre niyetiyle ihrâma giren kimse ihrâma girdiği esnâda şöyle bir şart koşabilir: Hastalık veyâ başka bir sebeble bu ibâdeti ikmâl edemediğim zaman ihrâmdan çıkmayı şart koşuyorum. Bu şartı koşan kimse için böyle bir engel meydana geldiği zaman ihrâmdan çıkması câizdir.

2. İhrâma girerken bu şartı koşmayan kimsenin ihrâmdan çıkması câiz değildir. Bu ikinci hüküm husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

a) Z â h i r î y e mezhebi mensubları bu hadislerin zâhirini tutarak: Bir engelin çıkması hâlinde ihrâmdan çıkmayı şart koşmak gerekir. Çünkü hadîslerdeki emrin açık anlamı bunu gerektirir, demişlerdir.

b) H a n e f î l e r ile M â l i k ve tâbiîlerin bâzısı: İhrâma girilirken böyle bir şartı koşmak sahih değil ve bir engel çıktığı zaman bu şart, sâhibine bir yarar sağlayamaz. Bir engel çıktığı zaman, böyle bir şartı koşmamış bir kimseye ne gerekiyor ise bu şartı koşana da ayni şey gerekir. Şu halde anılan şartı koşan ile koşmayan arasında hiç bir fark yoktur, demişlerdir. Bu görüş İ b n - i Ö m e r

(Radıyallâhü anh) ile Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan da rivâyet edilmiştir.

Hastalık, tutuklanma ve benzeri bir engel yüzünden hac veyâ umre ibâdetini ikmâl etmekten alakonulan kimsenin ne yapması gerektiği husûsunda yeterli bilgi bu kitâbın 85 ve 86. bâblarında rivâyet edilen 3077 - 3080 nolu hadîsler bölümünde inşâallah verilecektir.

c) Ş â f i î 'nin kuvvetli kavli ile A h m e d' in kavline göre ihrâma girilirken anılan şartı koşmak müstehabtır. Çünkü bu hadîslerde anılan şartın koşulması tavsiye edilmiştir. B e y h a k î'-nin dediğine göre Ş â f i î, **Menâsik** kitâbında: Söz konusu şartın koşulmasına dâir Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsi sâbit olsaydı ben o hadîsin dışında bir şeyle hükmetmezdim. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sâbit olan bir hadîse aykırı hüküm vermek bence helâl değildir, demiştir. Bu hadîs müteaddid yollarla sâbit olmuştur.

İhrâma girilirken anılan şartı koşmanın vâcib olmadığına hükmeden âlimler D u b â a (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsine şöyle cevab verirler: Bu hadîsteki emir D u b â a 'ya mahsustur.

H a t t â b î: "Bana öyle geliyor ki D u b â a hastalığı veyâ başka bir hâli nedeniyle başlayacağı hac ibâdetini ikmal edemeyeceği kanısında idi. Bu nedenle ihrâma girdiği sırada bu şartı koşmuş ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de ona bu husus için izin vermişti. İ b n - i A b b â s 'tan edilen bir rivâyete göre anılan şartı koşma hükmü mensuhtur. Lâkin bu rivâyette zayıf bir râvî vardır. D u b â a 'nın hadîsinde bulunan: "Ben hac menâsikini (hastalık gibi bir sebeble) **nerede ikmal etmekten alakonulursam orada ihrâmdan çıkacağım"** cümlesi hac menâsikini ikmal etmekten alakonulan kimsenin engel ile karşılaştığı yerde ihrâmdan çıkmasının câizliğine ve ayni yerde kurbanlığını kesebileceğine delâlet eder. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de H u d e y b i y e yılı M e k k e 'ye giremeyince olduğu yerde kurbanlığını kesip orada ihrâmdan çıkmıştı. M â l i k î, Ş â f i i ve H a n b e l î mezheb imâmlarının görüşleri böyledir. Fakat H a n e f î l e r 'e göre hac menâsikini ikmal etmekten alakonulan kimsenin bu nedenle keseceği kurbanlığın haremde kesilmesi şarttır. Harem mıntıkası dışın-

da kesilmesi câiz değildir. Bu itibarla harem mıntıkası dışında menâsikini ikmal etmekten alakonulan bir kimse bulunduğu yerde ihrâmlı olarak durur ve kurbanlığını harem'e gönderip orada kesilmesi için vekâlet verir. Kurbanlığının kesilmesi için kendisi ile vekili tarafından bir gün tesbit edilir. Tesbit edilen günde kurbanlığının kesilmiş olduğu kanaatına varıldıktan sonra ihrâmdan çıkar. Bunların delili ise Bakara sûresinin 196. âyetidir. Bu âyette:

...فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْىِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ

"... Hac veyâ umreyi ikmal etmekten alakonursanız, kolayınıza gelen bir kurbanlık gönderin. Kurbanlığınız yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı traş etmeyiniz..."

Hac veyâ umre için ihrâma girildikten sonra hastalık veyâ tutuklanma gibi bir nedenle bu ibâdetini ikmal edemeyen kimsenin yapması gerekli şeyler hakkında genel bilgi yukarıda işâret ettiğim gibi bu kitâbın 85 ve 86. bâblarında inşâallah verilecektir.

(٢٥) باب دخول الحرم

25 — HAREM-İ ŞERÎF'E (YÂNİ MESCİD-İ HARAM'A) GİRME (ÂDABININ BEYÂNI) BÂBI

٢٩٣٩ — حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ صَبِيحٍ . ثنا مُبَارَكُ بْنُ حَسَّانَ أَبُو عَبْدِ اللهِ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَتِ الْأَنْبِيَاءُ تَدْخُلُ الْحَرَمَ مُشَاةً حُفَاةً . وَيَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ . وَيَقْضُونَ الْمَنَاسِكَ حُفَاةً مُشَاةً .

في الزوائد: في إسناده مبارك بن حسان . وهو، وإن وثقه ابن معين، فقد قال النسائي: ليس بالقوى . وقال أبو داود: منكر الحديث . وقال ابن حبان في الثقات: يخطئ ويخالف . وقال الأزدي: متروك . وإسماعيل ، ذكره ابن حبان في الثقات ، وباقي رجال الإسناد ثقات .

Dubâa (R.A.)'nın Hâl Tercemesi

Dubâa bint-i Zübeyr bin Abdilmuttalib, Peygamber (S.A.V.)'in amcası Zübeyr'in kızıdır. İlk mühâcirlerden olan bu hatun Mıkdâd bin Esved (R.A.)'ın zevcesidir. 11 aded hadisi vardır. Kendisinden Âişe ve İbn-i Abbâs, rivâyette bulunmuşlardır. Ayrıca kızı Kerîme, Said bin el-Müseyyeb, Urve bin ez-Zübeyr ve başkaları da rivâyette bulunmuşlardır. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa 493 ve Tekmile C. I., S. 40)

TERCEMESİ

2939) "... Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamberler Harem(-i Şerîf'e) yaya ve yalın ayak olarak girerlerdi. Yalın ayak ve yaya olarak Beyt-i Şerîf'i tavâf edip menâsik'i (yâni hac ve umre ibâdetini bu şekilde) ifâ ederlerdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Mübârek bin Hassân bulunur. Bu râviyi İbn-i Muîn sıkâ (güvenilir) saymış ise de Nesâî: O, kuvvetli değil, demiş ve Ebû Dâvûd da onun hadîsinin münker olduğunu söylemiştir. İbn-i Hibbân da sıkâ râviler bahsinde onun bâzen hatâ edip muhâlefet ettiğini söylemiştir. El-Ezdî de onun terkedilmiş olduğunu söylemiştir. Seneddeki râvilerden İsmâil'e gelince İbn-i Hibbân onu sıkâlar arasında anmıştır. Senedin kalan râvileri sıkâ zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsin senedine dâir bilgi notta belirtilmiştir. Bu kitâbın 28. bâbında rivâyet olunan hadislerde belirtildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Ka'be-i Muazzama'yı binek hayvanı üstünde tavaf ettiği sâbittir. Kezâ Buhârî'nin **"Zi Tuvâ'de Konaklanma"** bâbında İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiği bir hadîsten Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hac veyâ umre niyetiyle Mekke'ye gelişlerinde devesini Mescid-i Harâm kapısının önünden başka bir yerde çöktürmediği anlaşılır. Bu itibarla bu bâbta rivâyet edilen yukarıdaki hadis anılan sahîh hadîslere muhâlif görülüyor. Allah en iyi bilendir.

(٢٦) باب دخول مكة

26 — MEKKE'YE GİRME (ÂDÂBININ BEYÂNI) BÂBI

٢٩٤٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ. ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَدْخُلُ مَكَّةَ مِنَ الثَّنِيَّةِ الْعُلْيَا. وَإِذَا خَرَجَ، خَرَجَ مِنَ الثَّنِيَّةِ السُّفْلَى.

TERCEMESİ

2940) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'ye "Seniyye-i Ulyâ" yolundan girerdi ve Mekke'den çıkmak istediği zaman "Seniyye-i Süflâ" yolundan çıkardı."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Seniyye: Dağ yolu, dağ geçiti, yüksek yol mânâlarına gelir. Ulyâ: Yüksek demektir. Süflâ ise alçak mânâsmadır.

Seniyye-i Ulyâ: Mekke mezarlığına inen yoldur. Bilindiği gibi bu yolun yakınında bulunan mezarlığa Ma'lâ ve halkımızın dilinde Cennetü'l-Muallâ denilir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ilk zevcesi Hz. Hadîce (Radıyallâhü anhâ) da bu mezarlıkta yatar. Anılan yola Kedâ yolu da denilir. Kedâ buradaki bir dağın ismidir. Bu yol Mekke'nin yukarısındadır. İbn-i Hacer, el-Fetih'te naklen beyân ettiğine göre bu yol aşılması zor sarp bir dağ yolu idi. Sonra Muâviye, Abdülmelik ve Mehdî taraflarından muhtelif zamanlarda tesviye edilip kolay geçilebilecek hâle getirilmiştir. İbn-i Hacer daha sonra: Bizim zamanımızda, önce 811 yılında ve sonra 820 yılında Melik Müeyyed zamanında inşâ edildi, der. Şimdi ise bu yol asfaltlanıp bir kaç karayolu vâsıtasının beraber seyredebilecekleri hâle getirilmiştir.

Seniyye-i Süflâ da Mekke'nin alt tarafındadır. Bu yola Küdâ yolu da denilir. Küdâ, yanından bu yolun geçtiği bir dağın ismidir. Bu dağ yolu da şimdî karayolu taşıtlarının geçişine çok elverişli hâle getirilip asfaltlanmış durumdadır.

Tekmile yazarı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Mekke'ye Kedâ yolundan girip, çıkarken Küdâ yolunu seçmesinin sebebiyle ilgili olarak: O'nun bir yoldan girip diğer bir yoldan

çıkmasının hikmeti, her iki yol çevresinde bulunan halkın O'nun geçişiyle müşerref olmaları ve bereketlenmeleridir. Hikmeti şu olabilir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hicret ederken Mekke'den gizli çıkmıştı. Bu nedenle aleni olarak girmek istemiş olabilir. Şöyle söyleyenler de vardır: İbrâhim (Aleyhisselâm) halkı Hacc'a dâvet ederken Mekke'nin yukarısında dâvet etmişti.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

Hadîs, ihrâmlı olarak Mekke'ye giren herkesin "Seniyye-i Ulyâ" yolundan girmesinin müstehablığına delâlet eder. İhrâmlının yolu başka da olsa yolunu değiştirip buradan girmesi müstehabtır. Mekke'den çıkacak kimsenin de "Seniyye-i Süflâ"dan çıkması müstehabtır.

٢٩٤١ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا الْعُمَرِيُّ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛
أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ مَكَّةَ نَهَارًا.

TERCEMESİ

2941) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'ye gündüz girmiştir."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Müslim ve Ebû Dâvûd da bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. Oralardaki rivâyetlere göre İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) Mekke'ye girmek istediği zaman geceyi Mekke civârındaki Zi Tuvâ deresinde geçirdi. Sabah olunca boy abdesti aldıktan sonra Mekke'ye gündüz girerdi ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in böyle yaptığını anlatırdı.

HADİSİN FIKIH YÖNÜ

İhrâmlı olan kimsenin Mekke'ye gündüz girmesi müstehabtır. İbn-i Ömer, Atâ ve İshâk'ın mezhebi budur. Hanefiler de böyle hükmetmişlerdir. Şâfii'nin en sahih kavil de böyledir. Bunun hikmeti İslâmiyet'in azametini ilân etmek olabilir. Özellikle Mekke'ye giren kimse önder ve lider durumunda olsa.

Âişe ve Saîd bin Cübeyr'e göre Mekke'ye gece girmek müstehabtır. Bunların delili ise Ahmed, Nesâi ve Tirmizi'nin rivâyet ettikleri Muharris el-Ka'bi'nin bir hadisidir. Bu hadise göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) akşamleyin umre için ihrâma girip el-Cu'râne'den geceleyin Mekke'ye hareket edip Mekke'de umre menâsikini ikmal etmiş, ayni gece Mekke'den çıkıp el-Curâne'ye dönmüş ve burada sabahlamıştır.

Tâvûs, Sevri ve el-Mâverdi'ye göre Mekke'ye girme fazileti bakımından gece ile gündüz arasında bir fark yoktur. En iyisi bu hadisin zâhirini tutup gündüz girmektir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in el-Cu'râne'den geceleyin Mekke'ye girmesinin hikmeti ise böyle yapmanın câizliğini bildirmek içindir.

٢٩٤٢ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا عبد الرزاق . أنبأنا معمر عن الزهري ، عن علي بن الحسين ، عن عمرو بن عثمان ، عن أسامة بن زيد؛ قال ، قلت : يا رسول الله! أين تنزل غدا ؟ وذلك في حجته . قال « وهل ترك لنا عقيل منزلا ؟ » ثم قال « نحن نازلون غدا بخيف بني كنانة (يعني المحصب) حيث قاسمت قريش على الكفر » .

وذلك أن بني كنانة حالفت قريشا على بني هاشم أن لا يناكحوهم ولا يبايعوهم .

قال معمر : قال الزهري : والخيف الوادي .

Ben, (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e) :

Yâ Resûlallah! Yarın (Mekke'de) **nereye ineceksin,** (evinize mi)? **diye sordum. Bu soruyu sormak O'nun** (Vedâ) **haccı sırasında idi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Akîl (Mekke'de) **bize mesken bıraktı mı? buyurdu. Sonra:**

(İnşâallah) **biz yarın Kinâne oğullarının yurduna** (yâni el-Muhassab'a) **ineceğiz. Kureyş** (müşrikleri) **küfür üzerine bu yerde ahd etmişlerdi. Bu ahid ve andlaşma Kinâne oğulları ile Kureyş** (müşrikleri) **arasında Hâşim oğulları** (ve Muttalib oğulları) **aleyhine: "Bunlarla kız alıp vermemek, alış veriş etmemek üzere" akdedilmişti.** (Hâşimîlerle Muttalibîler, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i Kureyş ile Kinâne'ye itâat etmeye iknâ edinceye kadar bu akid devam edecekti.)

(**Râvi**) **el-Ma'mer demiş ki: Zührî, el-Hayf'ın dere olduğunu söyledi."**

İ Z A H I

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akîl'in Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mesken ve ev diye bir şey bırakmadığına dâir bir hadîs Ferâiz kitâbının 6. bâbında 2730 numarada geçti. Orada gerekli bilgi verildiği için bu hususla ilgili bilgileri tekrarlamaya gerek görmüyorum. Oraya bakılabilir.

Kureyş ile Kinâne oğulları arasında akdedilen andlaşmanın mâhiyeti ve amacı siyer kitablarında etraflıca anlatılmaktadır. Andlaşmadan amaç Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i İslâm dâvasından vaz geçirmeyi sağlamaktı. Hâşim oğulları akrabalık duygusuyla Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i himâye etmekten vaz geçmeyince bunları dize getirmek isteyen müşrikler bu sülâleye karşı boykot ilân etti. Artık bunlara kız alıp vermek, alış veriş etmek yok, bu sülâlenin bulunduğu mahalleye gıdâ malları satıcılarını salmak yoktu. Akdedilen andlaşma imzalandıktan sonra Ka'be-i Muazzama'nın iç duvarına asıldı ve uygu-

lanmaya konuldu. H â ş i m oğulları bu boykottan geniş çapta zarara uğradılar. Mahsur kalan bu sülâle yiyecekten, içecekten ve her nevî ihtiyaç maddelerinden mahrum bırakıldı. Çocukların ve kadınların açlık feryadı M e k k e şehrini inletiyordu. Nübüvvetin yedinci yılı başında ilân edilen boykot üç yıl sürdürüldü. Sonra Cenâb-ı Hak andlaşmanın yazılı olduğu sahifeye bir kurt musallat edip onda yazılı ne kadar bâtıl ve yersiz fıkralar ve kelimeler varsa hepsini imhâ ettirdi ve K a ' b e duvarına içten asılı bu sahifenin son hâlini C e b r â î l (Aleyhisselâm) vâsıtasıyla Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e bildirdi. Kurt, sahifede yazılı mukaddes kelimelere dokunmamıştı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de bu durumu amcası E b û T â l i b ' e bildirdi. E b û T â l i b de K u r e y ş ' e hitâben: Benim kardeşim oğlu M u h a m m e d, K a 'b e ' nin içine astığınız boykot sahifesi hakkında bana şu bilgiyi verdi: Allah anılan boykot sahifesine bir kurt musallat etti. Ondaki bâtıl ve yersiz fıkraları o kurt silip imhâ etti. Yalnız sahifede yazılı Allah'ın ismi kaldı. Ey K u r e y ş ! K a ' b e ' ye girip bakınız. Eğer yeğenimin sözleri doğru ise bu zulmünüzü, kötü davranışlarınızı bırakınız. Şâyet yeğenimin sözleri yalan ise ben onu size teslim edeceğim. İster onu öldürünüz, ister diri bırakınız, dedi. Müşrikler gidip baktılar. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in verdiği haber doğru çıktı. Ellerindeki sahife yere düştü ve kendileri de mahcub kaldılar.

Bu olay hızla M e k k e ' ye yayıldı ve böylece boykot da sona erdi.

N e v e v î de bu olayı özetle anlatır ve: Müşrikler; Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i ve H â ş i m oğulları ile M u t t a l i b oğullarını K i n â n e oğullarının yurduna, yâni e l - M u h a s s a b ' a sürgün etmeye and etmişlerdi. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Vedâ hacc'ında alenen ve açıkça M e k k e ' - ye girme nîmetini veren Allah'a şükür etmek üzere M i n â dönüşünde K i n â n e oğullarının yurduna inmeye karar vermiştir, der.

K i n â n e oğullarının yurdu, M e k k e - i M ü k e r r e m e ile M i n â arasında geniş bir alanın ismidir. Bu alan M i n â ' ya daha yakındır. Bu semte e l - M u h a s s a b, E b t a h ve B a t h â da denilir.

(٢٧) باب استلام الحجر

27 — HACER(-İ ESVED'İ) İSTİLÂM (YÂNİ ÖPMEK VEYÂ EL SÜRMEK SÛRETİYLE ZİYÂRET ETMEK) BÂBI

İstilâm: Bu kelimenin asıl mânâsı taşa el sürmek veyâ selâmlamaktır. **Hacer-i Esved'i** öpmek mânâsında da kullanılır. Müellifimiz gerek Hacer-i Esved'i öpmek ve gerekse ona el sürmeye âit hadîsleri bu bâbta rivâyet ettiği için bâbın başlığında geçen **İstilâm** kelimesini **"Öpmek veyâ el sürmek"** mânâsına terceme ettim.

٢٩٤٣ — حدّثنا أبُو بَكرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا أبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا عَاصِمٌ الأحْوَلُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ ؛ قَالَ : رَأيْتُ الأُصَيْلِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يُقَبِّلُ الْحَجَرَ وَيَقُولُ : إِنِّي لأُقَبِّلُكَ ، وَإِنِّي لأَعْلَمُ أنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنفَعُ . وَلَوْلَا أنِّي رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُكَ ، مَا قَبَّلْتُكَ .

TERCEMESİ

2943) "... Abdullah bin Sercis *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Usaylı' (yâni başının saçı dökülmüş olan) **Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh)'ı **Hacer-i Esved'i öperken ve şöyle söylerken gördüm:**

(Ey Hacer-i Esved)! **Ben senin bir taş olduğunu,** (aslında kimseye) **ne zarar, ne de yarar sağlayamayacağını çok iyi bildiğim halde şüphesiz seni öpüyorum. Eğer ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'ın seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim."**

٢٩٤٤ — حدّثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا عَبْدُ الرَّحِيمِ الرَّازِيُّ عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ ، عَنْ سَعِيدِ ابْنِ جُبَيْرٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَيَأْتِيَنَّ هَـٰذَا الْحَجَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَلَهُ عَيْنَانِ يُبْصِرُ بِهِمَا ، وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ ، يَشْهَدُ عَلَى مَنْ يَسْتَلِمُهُ بِحَقٍّ » .

TERCEMESİ

2944) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdular:**

And olsun ki şu Hacer(-i Esved) **kıyâmet günü gören gözleri ve konuşan dili olduğu halde** (mahşer'e) **şüphesiz gelecek ve onu hakkıyla istilâm eden** (yâni Allah'a itâat ve Resûlüne uymak üzere ziyâret eden mü'min) **kimseler lehinde şâhidlik edecektir.**"

٢٩٤٥ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا خَالِي يَعْلَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَوْنٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ: اسْتَقْبَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْحَجَرَ. ثُمَّ وَضَعَ شَفَتَيْهِ عَلَيْهِ يَبْكِي طَوِيلًا. ثُمَّ الْتَفَتَ فَإِذَا هُوَ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَبْكِي فَقَالَ « يَا عُمَرُ ! هٰهُنَا تُسْكَبُ الْعَبَرَاتُ » .

في الزوائد . في إسناده محمد بن عون الخراساني ، ضعفه ابن معين وأبو حاتم وغيرهما .

TERCEMESİ

2945) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Hacer**(-i Esved)'e **karşı durdu. Sonra mübârek dudaklarını onun üzerine bırakıp uzun süre ağladıktan sonra ondan ayrıldı. Baktı ki Ömer** (bin el-Hattâb) **O'nun yanında ağlıyor. Bunun üzerine buyurdular ki:**

Yâ Ömer! Göz yaşları burada dökülür (dökülmelidir)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Muhammed bin Avn el-Horasânî vardır. Onu İbn-i Muin, Ebû Hâtam ve başkaları zayıf saymışlardır.

٢٩٤٦ – حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِيُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَسْتَلِمُ مِنْ أَرْكَانِ الْبَيْتِ إِلَّا الرُّكْنَ الْأَسْوَدَ ، وَالَّذِي يَلِيهِ مِنْ نَحْوِ دُورِ الْجُمَحِيِّينَ .

TERCEMESİ

2946) "... Sâlim'in babası (Abdullah bin Ömer) *(Radıyallâhü anhümâ)*'-dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ka'be'nin köşelerinden yalnız siyah köşeyi** (yâni Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeyi) **ve Cumhîlerin evlerinin tarafından o köşeyi tâkib eden köşeyi** (yâni Rükn-i Yemânî'yi) **istilâm ederdi** (mübârek elini sürerdi.)"

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsini Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen "Usaylî" kelimesi "Asla"nın tasğîr ismidir, aslacık demektir. Asla': Başının saçları dökülmüş kimse demektir. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın başının saçları döküldüğü için râvî Abdullah onu bu sözcükle vasıflandırmıştır.

Ömer (Radıyallâhü anh) Hacer-i Esved'e: **"Sen ne zarar verirsin ne de yarar sağlarsın"** derken onun bir taş parçası olması hasebiyle haddi zâtında ve Allah Teâlâ'nın izni olmaksızın kimseye zarar veyâ yarar sağlayamayacağını ifâde etmek istemiştir. Maksad bu olunca Hacer-i Esved'in ziyâretçileri lehinde kıyâmet günü şâhidlik etmesine dâir İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın 2944 nolu hadîsine aykırı olmaz. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın bu sözü söylemesinin sebebi hakkında Tekmile yazarı şu bilgiyi verir: O devrin insanları müslüman olmadan önce putlara tapagelmişlerdi. İslâmiyet'in nuruyla aydınlandıktan sonra putları terk etmişlerdi. Ömer (Radıyallâhü anh) Hacer-i Esved'i öpmenin veyâ el sürmek sûretiyle ziyâret etmenin taşlara bir nevî ibâdet sanılması endişesini duyduğu için câhil halkın böyle bir zanna kapılmamalarını ve halkın uyarılmasını istemiştir. Çünkü câhiliyet devrinde halk taşlara taparlardı. Ömer (Radıyallâhü anh) bu sözleriyle halka şunu ilân etmek istemiştir: Bu taşı bizâtihi zarar veyâ yarar sağladığı için değil, sırf Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e uymak üzere öpüyorum.

Ö m e r (Radıyallâhü anh) bu sözleriyle şuna da işâret ediyor: Hikmeti bizce bilinmeyen dînî meselelerde Ş â r i - î H a k î m olan Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e ittibâ etmek, O'na uymak ve tâlimatlarına tam mânâsıyla teslim olmak en doğru ve en güzel davranıştır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

1. H a c e r - i E s v e d ' i öpmek sünnettir. İzdihâm dolayısıyla öpemeyen kimselerin ona elini sürmesi ve elini öpmesi meşrûdur. Şâyet elini de süremezse onun hizâsına geldiği zaman ona yönelip tekbîr getirmesi meşrûdur. T i r m i z î bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: Bu hadîs hasen - sahîhtir. İlim ehlinin ameli bununladır. Âlimler H a c e r - i E s v e d ' i öpmeyi, bu mümkün olmadığı takdirde elsürüp, sürülen eli öpmeyi, el sürmek de mümkün olmadığı takdirde onun hizâsına gelindiği zaman ona yönelip tekbir getirmeyi müstahab saymışlardır, der.

2. Hikmet ve sebebleri bilinemeyen ve çözülemeyen dînî konularda sünnet'e, yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yoluna uymak vâcibtir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in uygulaması, sözleri ve diğer sünneti bizâtihi huccet ve delîldir. Şunu da belirteyim: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in H a c e r - i E s v e d ' i öpmesi, onun hakkının yüceliğini ilân ve bildirmek içindir. Cenâb-ı Hak bâzı günleri, geceleri ve ayları diğer zamanlardan üstün kıldığı, bâzı yerleri ve beldeleri diğer yerlerden fazîletli saydığı gibi bâzı taşları da diğerlerinden üstün kılmıştır.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z i, D â r i m î, A h m e d, H â k i m, İ b n - i H u z e y m e ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste H a c e r - i E s v e d ' in, ziyâretçileri lehinde şâhîdlik etmesi için kıyâmet günü gören iki gözü ve konuşan dili olduğu halde mahşerde hazır bulunacağını bildirir. Allah Teâlâ cansızlara can vermek kudretine sâhibtir. Bunda zerre kadar şüphemiz yoktur. Yüce Rabbimiz çamurdan Â d e m (Aleyhisselâm)'ı ve bir damla sudan insan denilen en mükemmel varlığı yarattığı gibi dilediği zaman taşa görme ve konuşma kabiliyetini ihsân edebilir. Gücü her şeye yeter. Zâten gü-

cü her şeye yetmeyen bir varlık, âciz ve noksan sayılır. Allah ise her nevî âciz ve noksanlıktan pâk ve nezîhtir.

Bu hadîste geçen; بِحَقٍّ = "Bi hakkın" sözcüğü "İstilâm"a bağlanabilir. Hakkıyla istilâm, inanarak ve sevâbını Allah'tan bekleyerek Hacer-i Esved'e el sürmek demektir. El-Lemât'ta böyle yorumlanmıştır. Bu takdirde "Hak" kelimesiyle yüce İslâm dininin kasdedilmesi ihtimali de vardır. Buna göre mânâ şöyle olur. İslâm dînine mensub olarak Hacer-i Esved'e el süren...

Hakkıyla istilâm ifâdesiyle şu mânâ da kasdedilmiş olabilir: Allah'a itâat ve Resûlüne uymak üzere ona el sürmek.

Bi Hakk'ın sözcüğünün şehâdet'e bağlanması da mümkündür. Bu takdirde ifâde edilen mânâ şöyle olur: Hacer-i Esved, el sürmek sûretiyle ziyâret edenleri için bir hak ve sevâbın varlığı yolunda şâhidlik edecektir.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

"Hadîste anılan şâhidlik hakîki mânâya yorumlanır. Çünkü Allah Teâlâ cansız varlıklara görme ve konuşma kabiliyetini vermeye muktedirdir. Çünkü bütün cisimler mâhiyet itibariyle birbirine benzerler. Birisinde olabilen değişiklik diğeri için de mümkündür. Fakat kalbinde felsefe hastalığı bulunan bâzı kimseler bu hadîsi tevil ederek, bundan maksad, Hacer-i Esved'i ziyâret edenlerin ecir ve sevablarının tahakkuk etmesi ve çalışmasının boşa gitmemesinin bildirilmesidir, demişlerdir. Beyzâvî de: Birinci yorum mümkün olmakla beraber ikinci yorumun kasdedilmesi zannı daha kuvvetlidir, demiştir. Onun bu sözü hayret vericidir. Fakat şaşmamak gerekir. Çünkü kendisi gerek tefsîrde gerekse hadîslerin şerhinde felsefe yoluna gitmiştir."

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın 2945. hadîsi Zevâid nevindendir. Tekmile yazarının beyânına göre el-Hâkim de bunu sahîh bir senedle rivâyet etmiştir. Bu hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in mübârek dudaklarını Hacer-i Esved'in üzerine bırakıp uzun süre ağladığı ve ziyâreti tamamlayıp döndüğü zaman Ömer (Radıyallâhü anh)'i orada görünce:

"Yâ Ömer! Göz yaşları burada dökülür," buyurduğu bildirilmektedir. Orada ağlamak ve Allah'a olan iştiyaktan, ya da üstün takvâ ve hayâ etmekten ileri gelir.

Bu hadîs H a c e r - i E s v e d ' i öpmenin ve öperken uzun sürece ağlamanın meşrûluğunu delâlet eder. N e v e v î: Cumhur'a göre H a c e r - i E s v e d ' in ziyâretine giden mü'min'in önce elini sürmesi, sonra öpmesi, daha sonra alnını onun üzerine bırakması müstehabtır. Alnın onun üzerine bırakılması müstehablığı Cumhûrun mezhebidir. İ b n ü ' l - M ü n z i r bu hükmü İ b n - i A b b â s, Ö m e r, T â v û s, Ş â f i i ve A h m e d ' den rivâyet etmiş ve kendisinin de bu görüşte olduğunu beyân etmiştir. Fakat M â l i k, âlimlerden ayrılarak alnı H a c e r - i E s v e d'in üzerine koymanın bid'at olduğunu söylemiştir, diye bilgi verir.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın 2946. hadîsi T i r m i z î hâriç, Kütüb-i Sitte yazarları tarafından rivâyet edilmiştir. Bu hadîse göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) K a ' b e ' nin "Rükn-i Yemânî" denilen köşesini de istilâm etmiş, yâni mübârek elini sürmüştür.

Küp şekline benzeyen K a ' b e - i M u a z z a m a ' nın dört köşesi bulunur. H a c e r - i E s v e d ' in bulunduğu köşe K a ' b e' nin güney doğusunda, R ü k n - i Y e m â n î, onun güney batısında, R ü k n - i Ş â m î, onun kuzey batısında ve R ü k n - i I r â k î de onun kuzey doğusundadır. İlk iki köşeyi Y e m â n î rükünler ve diğer iki köşeye Ş â m î rükünler de denilir.

K a ' b e - i M u a z z a m a ' nın yüksekliği 15 metredir. Kuzey cephesinin genişliği 10 metreye yakındır. Güney cephesindeki ise 10,25 metredir. Batı cephesinin genişliği 12,15 metredir. Doğu cephesinin genişliği ise 11,18 metredir. K a ' b e kapısının eşiğinin yerden yüksekliği de 2 metre kadardır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

1. H a c e r - i E s v e d ' in bulunduğu köşeyi ve R ü k n - i Y e m â n î' yi istilâm etmek sünnettir.

2. Rükn-i Irâkî'yi ve Rürkn-i Şâmî'yi istilâm etmek ise meşrû değildir. Bu iki köşe ne öpülür, ne de el sürülür.

Bunun hikmeti hakkında âlimler şöyle demişlerdir:

H a c e r - i E s v e d ' in bulunduğu köşede iki fazilet vardır:

Bu köşede Hacer-i Esved'in bulunması ve bu köşenin İbrâhîm (Aleyhisselâm)'in attığı temel üzerinde oluşu. Rükn-i Yemânî'deki fazîlet ise bu köşenin İbrâhim (Aleyhisselâm)'ın attığı temel üzerinde oluşudur. Ka'be'nin diğer iki köşesinde ise anılan fazîlet yoktur. Çünkü o iki köşe hizâsında bulunan ve Hicr-i İsmâîl ismi verilen yay şeklindeki duvarla çevrili bölgenin bir kısmı Ka'be'dendir. Bu itibarla İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın attığı temelin bu cepheye âit köşeleri mevcut köşelerin dışında ve ilerisinde kalmıştır. Hicr-i İsmâîl'e âit gerekli bilgi İnşâallah 31. bâbta rivâyet edilen 2955. hadîs bölümünde verilecektir.

HACER-İ ESVED'İ ÖPMEK, İSTİLÂM ETMEK VE RÜKN-İ YEMANÎ'Yİ İSTİLÂM ETMEK HAKKINDAKİ DÖRT MEZHEBİN GÖRÜŞLERİ

1. Hanefî mezhebine göre Hacer-i Esved'i öpmek ve ona el sürmek sünnettir. Bunlar mümkün olmadığı takdirde baston gibi bir şeyi ona sürüp o şeyi öpmek sünnettir. Şâyet bir şeyi sürmek de mümkün olmazsa ziyâretçi Hacer-i Esved'in karşısında durup ellerini havaya kaldırır ve ellerinin ayasını ona çevirir, tekbir getirir ve vârid olan mâlum duâyı okur. Bu son şık müstehabtır. Rükn-i Yemânî'yi istilâm etmek, yâni el sürmek sûretiyle ziyâret etmek ise müstehabtır, sünnet değildir.

2. Şâfiî mezhebine göre Hacer-i Esved'i öpmek ve el sürmek sûretiyle ziyâret etmek sünnettir. Bu mümkün olmadığı takdirde baston gibi bir şeyi ona sürmek ve sürülen şeyi öpmek sünnettir. Bu da mümkün olmadığı takdirde onun karşısında durulup elle işâret edilir. Bu esnâda besmele çekilip tekbir getirilir ve mâlum duâ okunur. Rükn-i Yemânî'ye el sürmek ve sürülen eli öpmek sünnettir.

3. Hanbelî mezhebine göre Hacer-i Esved'i öpmek ve el sürmek sünnettir. Bu mümkün olmadığı takdirde ona doğru durup elle işâret etmek sünnettir. Rükn-i Yemâni'ye el sürmek de sünnettir. Ondan alınan bir rivâyete göre sürülen eli öpmek de sünnettir.

4. Mâlikî mezhebine göre Hacer-i Esved'i tekbir getirerek öpmek sünnettir. Bu mümkün olmadığı takdirde ona el sürüp, eli öpmek sünnettir. El sürmek de mümkün olmadığı takdirde herhangi bir şeyi sürüp o şeyi öpmek sünnettir. Bu da mümkün olmazsa karşısında durulup tekbir getirilir. Rükn-i Yemânî'ye el sürmek sonra eli öpmek sünnettir.

Ka'be-i Muazzama'nın diğer iki köşesi öpülmez ve el sürülmez. Âlimlerin cumhûrunun görüşü böyledir. Ömer bin el-Hattâb, İbn-i Abbâs, Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheblerine mensub âlimler, böyle hükmedenlerdendir. Allah cümlesinden râzı olsun.

Muâviye, Abdullah bin Zübeyr, Câbir bin Zeyd, Urve bin Zübeyr, Süveyd bin Gafele ise: Bu köşelere de el sürülür, demişlerdir. Onlar Ka'be'nin hiç bir tarafı ihmal edilmez, demişlerdir. Fakat bu hadîs onların görüşleri aleyhine bir delîldir. Anılan köşelere el sürmemek Ka'be-i Muazzama'yı ihmal etmek sayılmaz. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu iki köşeyi istilâm etmemiştir. O'nun yolu izlenir. Eğer bu iki köşeye el sürmemek ihmal sayılırsa Ka'be'nin köşeleri arasmda kalan duvarlarına el sürmemek de bir ihmal sayılırdı. Halbuki hiç bir ilim adamı bunu ihmal telâkki etmemiştir.

(٢٨) بَابُ مَنِ اسْتَلَمَ الرُّكْنَ بِمِحْجَنِهِ

28 — HACER-İ ESVED'İ MIHCENİ (= DEĞNEĞİ) İLE İSTİLÂM (YÂNİ DEĞNEĞİNİ ONA SÜRMEK SÛRETİYLE ZİYÂRET) EDEN'E ÂİT BÂB

٢٩٤٧ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ قَالَتْ: لَمَّا اطْمَأَنَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ، طَافَ عَلَى بَعِيرِهِ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنٍ بِيَدِهِ. ثُمَّ دَخَلَ الْكَعْبَةَ فَوَجَدَ فِيهَا حَمَامَةَ عَيْدَانٍ. فَكَسَرَهَا. ثُمَّ قَامَ عَلَى بَابِ الْكَعْبَةِ، فَرَمَى بِهَا. وَأَنَا أَنْظُرُهُ.

TERCEMESİ

2947) "... Safiyye bint-i Şeybe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'nin fetih yılı (fetih işini tamamlamakla) sükûnete kavuşunca devesi üzerinde Ka'be'yi tavâf etti. Hacer-i Esved'i de mıhcen (denilen değnek) ile istilâm etti (yâni değneği ona sürdü). Sonra Ka'be-i Muazzama'nın içine girdi. Orada aydân (denilen hurma ağacından mâmul) güvercin sûretinde bir put buldu. Onu kırdıktan sonra Ka'be'nin kapısında durup kırdığı putu (dışarı) attı. Ben de O'na bakıyordum."

٢٩٤٨ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَافَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ، يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنٍ.

TERCEMESİ

2948) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlulalh (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Vedâ hacc'ında bir deve üzerinde tavâf etti. Hacer-i Esved'i de bir mıhcen ile istilâm ediyordu."

٢٩٤٩ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثَنَا هَدِيَّةُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ. ثنا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، قَالَا: ثنا مَعْرُوفُ بْنُ خَرَّبُوذَ الْمَكِّيُّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الطُّفَيْلِ عَامِرَ بْنَ وَاثِلَةَ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عَلَى رَاحِلَتِهِ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنِهِ، وَيُقَبِّلُ الْمِحْجَنَ.

TERCEMESİ

2949) "... Ebü't-Tufeyl Âmir bin Vâsile *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **devesi üzerinde Ka'be'yi tavâf ederken, mıhcen** (denilen değneğ)**i ile Hacer-i Esved'i istilâm ederken** ve **mıhcen'i** (istilâmdan sonra) **öperken gördüm."**

İ Z A H I

S a f i y y e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini E b û D â v û d da rivâyet etmiştir.

Mihcen, ucu eğri olan değnektir ki suvâri, onunla deveyi sürer ve yere düşen şeyi onun eğri ucuna takarak alır.

Aydân, Aydâne'nin çoğuludur. Aydâne uzun hurma ağacı demektir.

Hamâme: Güvercin mânâsınadır. K a ' b e içinde görülen put hurma ağacından güvercin sûretinde yapıldığı için ona "Hamâmet-i Aydân" denilmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) M e k k e ' nin fetih işini bitirdikten sonra K a ' b e - i M u a z z a m a ' nın içine girdiğinde orada gördüğü bu putu kırarak dışarı atmıştır.

B u h â r î ile M ü s l i m ' in rivâyet ettikleri bir hadîste İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Fetih günü) Mekke'ye girdiğinde Ka'be-i Muazzama etrafında 360 aded put bulunuyordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) elindeki değnekle bunlara dürtüyor ve şöyle buyuruyordu:

«Hak geldi, bâtıl gitti. Bâtıl gitmeye mahkûmdur. Hak geldi, halbuki (ölen bâtıl) ne icâda ne de öleni diriltmeye muktedirdir.» Putlar bir bir yere düştü. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) o gün ihrâmda olmadığından tavâf etmekle yetinmişti.

Bu hadisin fıkıh yönünü biraz sonra anlatmaya çalışacağız.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î hâriç, Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir.

Â m i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir.

BU BÂBDAKİ HADİSLERİN FIKIH YÖNLERİ:

1. Binici olarak tavâf etmek câizdir. Hadislerin zâhirine göre özür bulunsun, bulunmasın fark etmez. Şâfiî, İbnü'l-Münzir ve İbn-i Hazm böyle hükmetmişlerdir. Ahmed'den yapılan sahîh rivâyete göre kendisi de böyle hükmetmiştir. Tavâfı böyle edâ eden kimseye cezâ kurbanı da gerekmez. Fakat en faziletlisi yaya olarak tavâf etmektir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbîleri yaya olarak tavâf etmişler. Ancak Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Vedâ hacc'ında ve Mekke'nin fetih günü deve üzerinde tavâf etmiştir.

Hanefîler ile Mâlik: Bir özür olmadıkça yaya olarak tavâf etmek vâcibtir. Bir kimse özürsüz iken binici olarak tavâf ederse, yaya olarak yeniden yapmak mecbûriyetindedir. Şâyet tekrar yapmazsa kurban cezâsına çarptırılır. Fakat bir mâzeret dolayısıyla binici olarak tavâf etmek câizdir ve bir cezâ durumu da yoktur, demişlerdir. Ahmed'den de böyle bir görüş rivâyet olunmuştur.

Bu grub anılan hadislere cevâben şöyle derler: Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in deve üzerinde tavâf etmesi özürler nedeniyle idi. Çünkü Müslim, Ebû Dâvûd, Şâfiî, Ahmed, Nesâî ve başkalarının rivâyet ettikleri bir hadiste Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhümâ):

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Vedâ hacc'ında halk O'nu görebilsin, O halkı görebilsin ve sorusu olan kimseler sorularını O'na sorabilsin diye devesi üzerinde Ka'be'yi tavâf etti ve Safâ ile Merva arasında sa'y etti, demiştir." Kezâ Ebû Dâvûd, Ahmed ve başkasının rivâyet ettikleri İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın bir hadisinde:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Vedâ hacc'ında) Mekke'ye vardığında rahatsız idi. Devesi üzerinde tavâf etti. Sonra devesini çöktürüp iki rekât namaz kıldı." denilmektedir.

El-Hâfız: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan iki nedenle devesi üzerinde tavâf etmiş olması muhtemeldir. Durum bu olunca, bu bâbtaki hadisler, özürsüz iken binici olarak tavâf etmenin câizliğine delâlet etmezler. Fıkıhçıların sözlerine göre ise

özür olmasa bile binici olarak tavâf etmek câizdir. Ancak özür yok iken binici olarak tavâf etmek tenzihen mekruhtur ve yaya olarak tavâf etmek daha iyidir. Tercihe şâyan olanı ise özür yok iken binici olarak tavâf etmenin yasaklığıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), devesi üzerinde tavâf ettiği târihlerde Ka'be'nin etrafındaki mescidin duvarları yapılmamıştı. Mescidin çevresinde duvar yoktu. Ümmü Seleme'nin hadîsinde Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona: طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ = "Sen cemâatın gerisinden tavâf et" buyurmuştur. Bu da tavâf sahâsında hayvan üzerinde tavâf etmenin yasaklığına delâlet eder. Mescid-i Haram'ın etrafı duvarla çevrildikten sonra Mescid'in içinde hayvan üzerinde tavâf etmek yasak olur. Çünkü Mescid'in kirletilmesinden emîn olunamaz. Şu halde Mescid'in etrafında duvar yapıldıktan sonra hayvan üzerinde tavâf etmek câiz değildir. Ama duvar çevrilmemiş iken hüküm ayrı idi, o sıralarda mescid durumu yoktu, diye bilgi verir.

2. Hacer-i Esved'i baston ve benzeri bir şeyle istilâm etmek meşrûdur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in değnekle istilâm etmesi O'nun elle istilâm etmesinin güçlüğü hâline yorumlanır. Efdal olan elle istilâm etmektir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in elle de istilâm ettiği sâbittir ve ekseriyetle elle istilâm etmiştir. Baston ve benzeri bir şeyle istilâm etmekle ilgili ilmî görüşler bundan önceki bâbta rivâyet olunan hadîslerin izâhı bölümünde verilmiştir.

3. Hacer-i Esved'i öpmek veyâ elle istilâm etmek mümkün olmadığı veyâ güç olduğu zaman, bunun üzerine veyâ benzeri bir şeyle istilâm edildiğinde Hacer-i Esved'e sürülen şeyi öpmek sünnettir.

4. İhrâmsız olarak bile Mekke'ye giren mü'minin Ka'be'yi tavâf etmesi sünnettir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Mekke'nin fetih günü ihrâmsız girip tavâf etmiştir.

İki Hâl Tercemesi

Birinci hadîsin râvîsi Safiyye bint-i Şeybe (R.A.) bin Osmân Peygamber (S.A.V.)'den rivâyette bulunmuştur. Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun rivâyetle-

(Devâmı 159.cu sahife'de)

(٢٩) باب الرمل حول البيت

29 — KA'BE'NİN ETRAFINDA REMEL (HAFİFÇE KOŞMAK SÛRETİYLE TAVÂF ETMEK HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

Remel: Hızlı yürümek ve yelmek mânâsınadır. Bu yürüyüşte adımlar sık atılır ve omuzlar hafifçe hareket ettirilir. Bu nevî çalımlı yürüyüş, kuvvetliliğin ve zindeliğin belirtisi olur. Bu bâbın son hadîsinde işâret edildiği gibi Mekke müşrikleri, Medîne-i Münevvere'ye hicret eden müslümanların Medîne'nin havasına intibak edemeyip hastalandıklarını, zayıf düştüklerini söylüyor ve bundan dolayı seviniyorlardı. Hudeybiye anlaşması gereğince ertesi yıl yâni hicretin 7. yılı Umretü'l-Kazâ'ya, Hudeybiye seferinde yapılamayan umre'yi kazâya giden Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) müslümanların Mekke müşriklerine karşı zinde ve kuvvetli görünmeleri için Ka'be'nin tavâfının ilk üç turunda hızlıca yürümelerini, yelmelerini emir etmişti. Tavâftaki Remele'nin açıklanan hikmeti budur. Bunun dışında da hikmetleri olabilir. Bu hususta hadîslerin izahı bölümünde tekrar ele alınacaktır.

٢٩٥٠ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَحْمَدُ بْنُ بَشِيرٍ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ
ابْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ . قَالَا : ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛

Hâl Tercemesi .... (Baştarafı 158.ci sahife'de)

rini almışlardır. Bu hâtun, Âişe (R.A.)'dan da rivâyette bulunmuştur. Râvîleri ise kardeşinin oğlu Abdülhamid bin Cübeyr ve Katâde'dir. El-Berkanî onun sahâbî olmadığını söylemiştir. Fakat İbn-i Mâceh'in rivâyetine göre (ki bu hadîstedir) kendisi fetih günü Peygamber (S.A..V)'i görmüştür. Dârekutnî de onun Peygamber (S.A.V.)'i gördüğü sâbit değildir, demiştir. (Hülâsa : 493)

Son hadîsin râvîsi Âmir bin Vâsile (R.A.) el-Kinânî el-Leysî Ebü't-Tufeyl, Uhud savaşı yılı doğmuştur. Müslim ile İbn-i Adî onun sahâbîliğini isbatlamışlardır. Bu zât Ebû Bekir ve Ömer'den rivâyette bulunmuştur. Katâde, el-Kasım bin Ebî Bezze ve bir cemâat kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. Hz. Alî'nin tarafdarlarından idi. Sonra Mekke'de ikâmet ederek hicretin yüzüncü ve yüz onuncu yılı orada vefât etmiştir. Buhârî onun bir hadîsini, Müslim de iki hadîsini rivâyet etmiştir. Sünen sâhibleri de onun rivâyetlerini almışlardır. Kendisinin en son vefât eden sahâbî olduğu husûsunda ittifak vardır. (Hülâsa : 185)

أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ، كَانَ إِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ الطَّوَافَ الْأَوَّلَ، رَمَلَ ثَلَاثَةً، وَمَشَى أَرْبَعَةً، مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ.

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ.

TERCEMESİ

2950) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Mekke'ye geldiğinde) Ka'be'yi ilk tavâf ettiği zaman Hacer-i Esved'den (tekrar) Hacer-i Esved'e (varıncaya) kadar (ilk) üç turda hızlıca ve (diğer) dört turda normal yürürdü.

(Râvî Nâfi demiştir ki) İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) da öyle yapardı."

٢٩٥١ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا أَبُو الْحُسَيْنِ الْعُكْلِيُّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَمَلَ مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ ثَلَاثًا، وَمَشَى أَرْبَعًا.

TERCEMESİ

2951) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (kudûm tavâfında) Hacer-i Esved'den (tekrar) Hacer-i Esved'e (varıncaya) kadar (ilk) üç turda hızlıca ve (diğer) dört turda normal yürüdü."

٢٩٥٢ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ يَقُولُ: فِيمَ الرَّمَلَانُ الْآنَ؟ وَقَدْ أَطَّأَ اللّٰهُ الْإِسْلَامَ، وَنَفَى الْكُفْرَ وَأَهْلَهُ. وَأَيْمُ اللّٰهِ! مَا نَدَعُ شَيْئًا كُنَّا نَفْعَلُهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ.

TERCEMESİ

2952) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Allah Teâlâ İslâmiyet'i kökleştirip küfrü ve mensublarını yok ettiği halde tavâfta hızlı yürümek şu anda nedendir? (Ama) Allah'a yemin olsun ki, Resûlulah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken yapmış olduğumuz bir şeyi terketmeyiz."

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Şâfii ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Ebû Dâvûd, Şâfii ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde geçen **"Tavâf-ı Evvel"**den maksad **"Kudûm tavâfı"**dır. Hadis şârihleri böyle yorumlamışlardır. Hac niyetiyle ihrâma giren kimsenin Mekke'ye varır varmaz ettiği ilk tavâf'a kudûm tavâfı denilir. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde bildirilen **Remel**, yâni tavâfta koşma husûsu yine kudûm tavâfına âit olarak yorumlanmıştır. Çünkü bu iki hadisin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Vedâ** hacc'ına dâir olduğu **Tekmile** yazarı tarafından ifâde edilmiştir.

Bu hadisler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve sahâbilerin ilk tavâfın ilk üç turunda hızlı yürüdüklerine delâlet eder. Bilindiği gibi Ka'be-i Muazzama tavâf edilirken Hacer-i Esved'in bulunduğu köşenin hizâsından tavâfa başlanılır ve Kâbe'nin etrafında yedi defa dolaşılır. Her dolaşıma **"Şavt"** denilir. Mekke'ye giren ihramlı kişi Ka'be-i Muazzama'yı tavâf ederken ilk üç şavt'ta hızlı yürür ki buna **Remel** denilir. Diğer dört şavt'ta ise normal yürür.

Bu kısa bilgiyi verdikten sonra **Remel** ismi verilen hızlı yürüyüşün hangi tavâflarda yapılmasının meşrûluğuna dâir ilim ehlinin görüşlerini ve bu hadislerden çıkan hükümleri bildirelim:

1. Tavâf'ın ilk üç turunda yelmek ve hızlıca yürümek meşrûdur. Âlimlerin bu husustaki görüşleri:

a) H a n e f î l e r ' e göre bu hüküm umre için edilen tavaf'a ve hacc'ın kudûm tavâfı veyâ ifâda, yâni rükün tavâfına mahsustur. Yâni hac için ihrâma giren kimse eğer kudûm tavâfından sonra S a f a ile M e r v a arasında sa'y edecekse, kudûm tavâfının ilk üç turunda hızlı yürüyecektir. Şâyet hacı, S a f â ile M e r v a arasındaki sa'y işini ifâda tavâfından sonraya bırakmak isterse, kudûm tavâfında **Remel**, yâni ilk üç turda hızlı yürüme durumu yoktur.

Yukarda anılan tavâf çeşitlerinde Remel sünnettir. Bir kimse bunu ilk üç turda yapmadığı takdirde kalan dört turda kazâ edemez. Remel denilen hızlı yürüyüş kadınlar için meşrû değildir.

b) M â l i k i, Ş â f i î ve H a n b e l i mezheblerine göre remel, yâni hızlı yürüme hükmü hac veyâ umre niyetiyle ihrâma giren kimsenin edeceği kudûm tavâfına mahsustur.

c) Ş â f i î mezhebinin diğer bir görüşüne göre bu hüküm, arkasında S a f â ile M e r v e arasında sa'y bulunan tavâflara mahsustur. Bu görüşe göre remel işi kudûm tavâfında olabildiği gibi ifâda, yâni rükün tavâfda da olabilir.

2. Tavâf'ın ilk üç turundaki hızlı yürüyüş bu turların tamamında uygulanır. Yâni H a c e r - i E s v e d ' in hizâsından başlanılan hızlı yürüyüş, K a ' b e ' nin etrafında dolaşılıp tekrar H a c e r - i E s v e d ' in hizâsına gelininceye kadar sürdürülür. Hızlı yürüyüşün **Rükn-i Yemânî**'ye kadar devam edip bu köşeden H a c e r - i E s v e d köşesine kadar ise normal yürüneceğine dâir 2953. hadisin hükmü ise mensuhtur. Onun izahı bölümünde tekrar bu husûsa değinilecektir.

3. Tavâfın diğer turlarında, yâni son dört turda normal yürünür, hızlı yürümek meşrû değildir.

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın 2952 nolu hadisinde geçen sözlerinden maksadı şudur: Tavâfta hızlı yürümemizin sebebi o dönemde küfrün güçlü ve kuvvetli olması idi. Şimdi ise yüce İslâm dini kökleşip yerleşmiş ve küfür ile mensubları ezilmiş, helâk olmuştur. Bu

duruma bakılacak olursa artık tavâfta hızlı yürümek için bir sebeb kalmamıştır. Fakat bunun başka hikmetleri olabilir. Bu itibarla Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanında uygulanan hızlı yürüme işine aynen devam edilecektir. Hikmeti bilinmese bile Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetine, yoluna devam edilecek ve katiyyen terk edilmeyecektir.

Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisinden şu hükümler çıkar:

1. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bir hikmete binâen bir şeyin yapılmasını emreder ve sonra o hikmet kalmasa bile emrolunan şeye devam edilir. Süfyân-i Sevri, anılan hızlı yürümenin Sünnet-i Müekkede olduğuna ve bunu bırakanın cezâ kurbanını gerektirdiğine hükmetmiştir. Fakat tüm âlimlere göre bunu terkedene bir cezâ gerekmez.

2. Anılan tavâflarda hızlı yürüme hükmü devam eder. Bu hüküm mensuh değildir.

Bu hadîs, sahâbîlerin imânlarının ne kadar kuvvetli olduğuna ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetine, hikmetlerini bilmeseler bile ne derece bağlı olduklarına açık bir delildir. Allah onlardan râzi olsun ve bizleri onların yolunda yürümeye muvaffak eylesin.

٢٩٥٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَبِي خُثَيْمٍ ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَصْحَابِهِ ، حِينَ أَرَادُوا دُخُولَ مَكَّةَ ، فِي عُمْرَتِهِ بَعْدَ الْحُدَيْبِيَةِ « إِنَّ قَوْمَكُمْ غَدًا سَيَرَوْنَكُمْ . فَلَيَرَوُنَّكُمْ جُلْدًا » . فَلَمَّا دَخَلُوا الْمَسْجِدَ اسْتَلَمُوا الرُّكْنَ وَرَمَلُوا . وَالنَّبِيُّ ﷺ مَعَهُمْ . حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ مَشَوْا إِلَى الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ . ثُمَّ رَمَلُوا حَتَّىٰ بَلَغُوا الرُّكْنَ الْيَمَانِيَ . ثُمَّ مَشَوْا إِلَى الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ . فَفَعَلَ ذَٰلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، ثُمَّ مَشَى الْأَرْبَعَ .

TERCEMESİ

2953) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Hudeybiye (andlaşmasın)dan sonra umre (yolculuğu esna)sında ashâbına Mekke'ye girmek istedikleri zaman: Sizin kavminiz (yâni Mekke müşrikleri) şüphesiz yarın (Mekke'de) sizi göreceklerdir. Onlar sizleri güçlü, şiddetli görsünler, buyurdu.

Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile ashâbı Mescid-i Haram'a girdikleri zaman Hacer-i Esved'i istilâm ettiler (yâni ellerini sürmek sûretiyle ziyâret ettiler) ve (tavâfta) hızlı yürüdüler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de onlarla beraber idi. Nihâyet Rükn-i Yemânî'ye ulaştıkları zaman (hızlı yürümeyi bırakıp oradan Hacer-i Esved'in bulunduğu) siyâh köşeye kadar normal yürüdüler. Sonra (Hacer-i Esved köşesinden) Rürkn-i Yemânî'ye ulaşıncaya kadar hızlı yürüdüler. Oradan Hacer-i Esved köşesine kadar normal yürüdüler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üç defa (yâni tavâfın üç turunda) böyle yaptı. Sonra (kalan) dört turda normal yürüdü."

İZAHI

Bu hadisin birer benzerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hudeybiye seferi hicretin 6. yılı olmuştu. Siyer kitablarında anlatıldığı gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından düzenlenen bu sefer savaş için değil, sırf bir umre ibâdetinin ifâsı ve Ka'be-i Muazzama'nın ziyâreti içindi. Fakat Mekke müşrikleri bu ibâdetin ifâsına karşı çıktılar. Mekke'ye bir konak mesâfede bulunan Hudeybiye köyünde konaklanan Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile Mekke müşrikleri arasında burada akdedilen bir andlaşma gereğince müslümanlar kurbanlarını bu köyde kesip Medîne-i Münevvere'ye döndüler ve ertesi yıl umre'ye gittiler. Bu umre'ye "Umretü'l-Kazâ" ismi verilir.

Mekke'den Medîne-i Münevvere'ye hicret eden müslümanlar Medîne-i Münevvere'nin havasına intibak edemedikleri ve bir çoğu Medîne hummasına yakalan-

dığı için zayıf düşmüşlerdi. Mekke müşrikleri de bu durumu biliyorlardı. Umre için müslümanlar Mekke'ye girecekleri sıralarda Mekke müşrikleri: Medîne hummasıyla zayıf düşen bir kavim size gelecek, diye kendi aralarında ettikleri konuşmayı Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e bildirdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Mekke'ye girileceği esnada sahâbîlerine, hadîste anılan tâlimatı verdi. Bâzı rivâyetlerde belirtildiği gibi tavâfın ilk üç turunda Hacer-i Esved'den Rükn-i Yemânî'ye kadar hızlı yürünmeyi ve Rükn-i Yemânî'den Hacer-i Esved'e kadar normal yürünmeyi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) emretmiştir. Ashâb-i Kirâm da bu tâlimat gereğince bu şekilde tavâf edince onları seyreden Mekke müşrikleri: Şunlar bizlerden daha kuvvetli ve zindedir, demeye başladılar.

Müslümanlar Ka'be-i Muazzama'yı tavâf ederken Mekke müşrikleri Hicr-i İsmâil karşısında durup onları seyrediyorlardı. Bu nedenle Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeden Rükn-i Yemânî'ye kadar olan bölge müşriklerce görülüyordu. Fakat Rükn-i Yemânî ile Hacer-i Esved'in bulunduğu köşe arasında kalan bölgeyi müşrikler göremiyorlardı. Bu nedenle müşriklerce görülen bölgede hızlı yürünmek ve onlarca görülmeyen bölgede, normal yürünmek emri verilmişti. Bu durum Ebû Dâvûd'un İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde belirtilmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

1. Umre tavâfının ilk üç turunda Hacer-i Esved'den **Rükn-i Yemânî**'ye kadar hızlı yürünmek sünnettir. **Rükn-i Yemânî'den** Hacer-i Esved'e kadar ise normal yürümek sünnettir.

Bundan önceki hadislerin izahı bölümünde belirttiğim gibi bu hadîs, hicretin 7. yılı ifâ edilen umre ibâdeti esnâsında buyurulmuştur. Bundan önceki 2950 ve 2951. hadisler ise hicretin 10. yılı ifâ edilen Vedâ haccındaki uygulamaya âittir. Bu nedenle son uygulama ilk uygulamayı neshetmiştir. Yâni hızlı yürünecek turlarda Ha-

c e r - i E s v e d 'den yalnız Rükn-i Yemânî'ye kadar değil, tekrar H a c e r - i E s v e d ' e varılıncaya kadar hızlı yürümek sünnettir.

2. Tavâfın son dört turunda normal yürümek sünnettir.
3. Düşmana karşı kuvvetli, zinde ve cesur görünmek meşrûdur.

(٣٠) باب الاضطباع

30 — (TAVÂFTA) IZTIBÂ BÂBI

Bu bâbın hadisinin tercemesine geçmeden önce "Iztıbâ"ın ne demek olduğunu açıklayalım: Bilindiği gibi umre veyâ hac niyetiyle ihrâma girecek kimse dikişli elbisesini soyar ve ihram ismiyle bilinen iki parçadan ibâret elbiseye bürünür. Bunlardan birisin beline sarmak sûretiyle belden aşağı vücûdunu örter. Diğerini de omuzlarına atmak sûretiyle vücûdunun yukarı kısmını örtmüş olur. **Iztıbâ:** Omuzlara atılan ve ihram ismi verilen örtünün ortasını sağ koltuğun altından geçirip uclarını sol omuzun üstüne atmak ve böylece sağ pazıyı açık tutmaktır. **Iztıbâ:** Zabı', yâni; ضبع = **"Dabı"** kelimesinden alınmadır. Dabı', pazı demektir. Anılan giyinişte sağ pazı açık tutulduğu için **Iztıbâ** ismi verilmiştir.

٢٩٥٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ وَقَبِيصَةُ قالا : ثنا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ ، عَنِ ابْنِ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ ، عَنْ أَبِيهِ يَعْلَى ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَافَ مُضْطَبِعًا .

قَالَ قَبِيصَةُ : وَعَلَيْهِ بُرْدٌ .

T E R C E M E S İ

2954) "... Ya'lâ (bin Ümeyye et-Temîmi) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ıztıbâ'lı olarak tavâf etti.

(Râvi) Kabîsa: O'nun (belden yukarı) üstündeki ihrâm bir hırka idi, demiştir."

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî, Ebû Dâvûd, Dârimî, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde hırkanın renginin yeşil olduğu belirtilmiştir. Iztıbâ'ın hikmeti ise ihramlı kimsenin güçlü görünmesi ve hızlı yürümesinin kolaylaştırılmasıdır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

İhrâmlı erkeğin tavâfın bütün turlarında ıztıbâ etmesi müstehabtır. Iztıbâ, Hanefîler, Şâfiî, Ahmed ve Cumhûra göre sünnettir. Iztıbâ'ın hangi nevi tavâflarda sünnet olduğu noktasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

Hanefî ve Şâfiî mezheblerine göre umre tavâfında ve haccın remel, yâni hızlı yürümenin meşrû olduğu tavâflarında ıztıbâ etmek sünnettir. Bu da kudûm tavâfıdır. Bir de kudûm tavâfından sonra Safâ ile Merve arasında sa'y yapılmamış ise ifâda, yâni rükün olan tavâfta da ıztıbâ etmek sünnettir.

Hanbelî mezhebine göre ıztıbâ işi kudûm tavâfına mahsustur.

Mâlik'e göre ise ıztıbâ müstehab değildir.

Kadınlar için ıztıbâ, âlimlerin ittifakı ile meşrû değildir. Çünkü kadınlar vücûdlarını örtmekle mükelleftirler.

Müellifimiz'e bu hadîsi rivâyet eden Muhammed bin Yahyâ bunu Muhammed bin Yûsuf ile Kabîsa isimli iki şeyhinden rivâyet etmiştir. Kabîsa'nın rivâyetinde; وَعَلَيْهِ بُرْدٌ = "O'nun üstünde bir hırka bulunduğu halde" ilâvesi bulunur. Şu halde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ihrâm parçalarından birisi hırka idi. Bilindiği gibi hırka gibi dikişli bir elbiseyi normal şekilde giymek ihrâmlı kimse için yasaktır. Ama bu elbiseyi normal giymeyip ihrâm biçiminde sarılmak câizdir.

(٣١) باب الطواف بالحجر

31 — HİCR-İ (İSMÂİL'İ) ZİYÂRET ETMEK BÂBI

٢٩٥٥ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبيد الله بن موسى . ثنا شيبان عن أشعث بن أبي الشعثاء، عن الأسود بن يزيد، عن عائشة؛ قالت: سألت رسول الله ﷺ عن الحجر . فقال « هو من البيت » قلت : ما منعهم أن يدخلوه فيه ؟ قال « عجزت بهم النفقة » قلت : فما شأن بابه مرتفعا ، لا يصعد إليه إلا بسلم ؟ قال « ذلك فعل قومك . ليدخلوه من شاءوا ويمنعوه من شاءوا . ولولا أن قومك حديث عهد بكفر، مخافة أن تنفر قلوبهم ، لنظرت هل أغيره ، فأدخل فيه ما انتقص منه ، وجعلت بابه بالأرض » .

TERCEMESİ

2955) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **Hicr-i** (İsmâil'in Ka'be'den olup olmadığını) **sordum. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

O, **Ka'be'den** (bir parça)**dır, buyurdu. Ben:**

Kureyş'in Hicr(-i İsmâil)'**i Ka'be'ye idhâl etmelerine engel olan şey ne idi? diye sordum. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Kureyş'in (helâl) **bütçesi Hicr**(-i İsmâil)'**i Ka'be'ye dâhil etmeye yetmedi,** (bu yüzden Ka'be'yi daralttılar) **diye cevab verdi. Ben:**

Peki, Ka'be'nin kapısı niçin bu kadar yüksektir, ancak bir merdivenle kapıya çıkılabilir? diye sordum. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

O, senin kavminin işidir. Dilediklerini Ka'be'ye dâhil etmek, dilediklerini de oraya sokmamak içindir. Eğer senin kavminin küfür

(dönemin)e yakınlıkları (müslümanlığa girişlerinin yeniliği), gönüllerinin kırılması endişesi olmasaydı Ka'be'nin bir parçası olup (dışarda bırakılan) noksan kısmını Ka'be'ye idhâl etmek üzere onda bir değişiklik yapmaya (maddi) gücümün yetip yetmeyeceğine bakacaktım ve kapısını zemin seviyesine indirecektim, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d, M â l i k, Ş â f i i, T a h â v î ve başkaları da bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Hicr-i İsmâil, K a ' b e - i M u a z z a m a ' nın kuzey cephesinde bulunan bir sahânın ismidir. Hicr kelimesi sözlükte, men'etme, akıl ve himâye gibi mânâlara gelir. İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'ın oğlu İ s m â i l (Aleyhisselâm) bu sahâda yetiştirilip himâye edildiği için bu isim verilmiştir.

Hicr-i İsmâil, 131 cm. yüksekliğinde ve yarım dâire biçiminde bir duvarla çevrilidir. Bu duvarla K a ' b e - i M u a z z a m a arasında kalan sahâya Hicr-i İsmâil denilir. Duvarın bir köşesi K a ' b e ' nin Rükn-i Irâkî denilen köşesinin hizâsındadır ve iki köşe arasında 230 cm. genişliğinde bir boşluk var. Bu boşluktan Hicr'e girilip çıkılır. Duvarın diğer köşesi ise K a ' b e ' nin Rükn-i Şâmî denilen köşesinin hizâsındadır. Bu iki köşe arasında da 223 cm.lik bir boşluk bulunur. Buradan da Hicr'e girilip çıkılır. Yarım dâire biçimindeki duvarın iki köşesi arasındaki mesâfe ise 800 cm.dir. K a ' b e ' nin kuzeyindeki duvarının ortası ile Hicr'in yarım dâire biçimindeki duvarın ortası arasında kalan mesâfe de 844 cm.dir.

Müellifimizin rivâyetinin zâhirine göre Hicr-i İsmâil denilen sahânın tamamı K a ' b e ' den sayılır. Fakat bâzı rivâyetlere göre bu sahânın bir kısmı K a ' b e ' dendir. Bir kısım rivâyetlerde K a ' b e'den olan kısmın 6 zira olduğu belirtilmiştir. 6 zira yaklaşık olarak 3 metreye tekâbül eder.

Hicr-i İsmâil'in bir kısmının K a' b e ' den bir parça olduğu kesin olduğundan K a ' b e tavâf edilirken Hicr-i İsmâil'in etrafındaki mevcut duvarın arkasından dolaşmak gerekir. Bir kimse tavâf

ederken Hicr-i İsmâîl ile K a ' b e duvarı arasındaki bir girişten girip diğer girişten çıkmak sûretiyle dolaşırsa tavâf sahîh değildir. Çünkü K a ' b e ' nin içinden geçmiş olur. M â l i k, Ş â f i î ve A h m e d böyle hükmetmişlerdir.

H a n e f î l e r ' e göre ise tavâfın anılan duvarın arkasından yapılması vâcibtir. Hicr'in içinden geçmek sûretiyle tavâf eden kimse, tavâfını yenilemekle mükelleftir. Şâyet yenilemeden M e k k e ' den çıkıp giderse cezâ kurbanını kesmekle mükellef olur.

Hicr-i İsmâîl'in en az 3 metresinin K a ' b e ' den olduğu kesinlik kazandığına ve bu kısım K a ' b e duvarının bitişiği olduğuna göre bu kısım da namaz kılan bir kimse K a 'b e ' nin içinde namaz kılmış olur. Nitekim E b û D â v û d, T i r m i z î ve N e s â i ' nin rivâyet ettikleri bir hadîste Â i ş e (Radıyallâhü anhâ);

قَالَتْ كُنْتُ أُحِبُّ أَنْ أَدْخُلَ الْبَيْتَ فَأُصَلِّيَ فِيهِ فَأَخَذَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ بِيَدِي فَأَدْخَلَنِي فِي الْحِجْرِ فَقَالَ صَلِّي فِي الْحِجْرِ إِذَا أَرَدْتِ دُخُولَ الْبَيْتِ فَإِنَّمَا هُوَ
قِطْعَةٌ مِنَ الْبَيْتِ فَإِنَّ قَوْمَكِ اقْتَصَرُوا حِينَ بَنَوُا الْكَعْبَةَ فَأَخْرَجُوهُ مِنَ الْبَيْتِ

"Ben Ka'be'nin içine girip orada namaz kılmayı çok arzuluyordum. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) elimden tutup beni Hicr-i İsmâîl'e koydu ve: Ka'be'ye girmek istediğin zaman Hicr-i İsmâîl'de namaz kıl. Çünkü Hicr-i İsmâîl, Ka'be'den bir parçadır. Senin kavmin Ka'be'yi (tekrar) binâ ettikleri zaman daraltıp Hicr'i ondan çıkardılar, buyurdu, demiştir."

K a ' b e - i M u a z z a m a ' nın İ b r â h i m (Aleyhisselâm) tarafından inşâ edildiği nassla sâbittir. O'ndan önce ilk defa melekler tarafından yapıldığı, daha sonra Â d e m (Aleyhisselâm) tarafından yenilendiği rivâyetleri de vardır. Fakat o rivâyetler sâbit görülmemiştir.

İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'dan sonra sırayla A m â l i k a, H â r i s b i n M u d â d - ı A s g a r, K u s a y b i n K i l â b tarafından yenilenmiş ve daha sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in peygamberliğinden beş yıl önce, yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) 35 yaşlarında iken K u r e y ş tarafından yenilenmiştir. Hadîste anılan inşaat bu sonuncusudur. A r a b -

lar öteden beri Ka'be-i Muazzama'ya saygı duyagelmiş ve Ka'be inşaatına ve onarımına helâl para harcamanın lüzumuna inanmışlardır. Bu itibarla Kureyş yenileme işine başladıkları zaman helâl paraları yetmediği için Hicr-i İsmâîl denilen kısmı Ka'be'nin dışında bırakmak sûretiyle Ka'be'yi daraltmışlardı. Hadîste bu durum belirtilmiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Kureyş tarafından Ka'be dışında bırakılan kısmı Ka'be'ye dâhil etmek ve Ka'be kapısını zemin seviyesine indirmek istemiş. Fakat hadîste belirtildiği gibi müslümanlığı yeni kabullenmiş olan Kureyş'in gönüllerinin kırılmasından endişe duyduğu için bu ta'dilâtı yapmaya teşebbüs etmemiştir. Kureyş'in gönüllerinin kırılması onların böyle bir ta'dilâtı yanlış değerlendirmeleri yüzünden olabilirdi. Çünkü Kureyş kabilesi Ka'be inşâatını büyük bir iftihar vesilesi ederler ve yaptıkları inşâatla övünürlerdi. Eğer Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onların yaptığı binâda anılan değişikliği yapsaydı onlar: Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendi nefsine münhasır bir şeref elde etmek için böyle davrandı, diyebilirlerdi. Böyle yanlış bir yorumlama ve değerlendirme endişesi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in arzuladığı değişikliğe teşebbüs etmesine engel olmuştur.

(٣٢) باب فضل الطواف

32 — (KA'BE-İ MUAZZAMA'YI) TAVÂF ETME FAZÎLETİ(NİN BEYÂNI) BÂBI

٢٩٥٦ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ، كَانَ كَعِتْقِ رَقَبَةٍ » .

TERCEMESİ

2956) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim:

Kim Ka'be'yi (yedi defa dolaşmak sûretiyle) tavâf eder ve (tavâftan sonra) iki rekât namaz kılarsa bir rakabe (köle veyâ câriye)yi azadlamış gibi sevâbı olur."

٢٩٥٧ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنا حُمَيْدُ بْنُ أَبِي سَوِيَّةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ هِشَامٍ يَسْأَلُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ عَنِ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ، وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ. فَقَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «وُكِّلَ بِهِ سَبْعُونَ مَلَكًا. فَمَنْ قَالَ: اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، قَالُوا: آمِينَ».

فَلَمَّا بَلَغَ الرُّكْنَ الْأَسْوَدَ قَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ! مَا بَلَغَكَ فِي هَٰذَا الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ؟ فَقَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «مَنْ فَاوَضَهُ فَإِنَّمَا يُفَاوِضُ يَدَ الرَّحْمَٰنِ».

قَالَ لَهُ ابْنُ هِشَامٍ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ! فَالطَّوَافُ؟ قَالَ عَطَاءٌ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، مُحِيَتْ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَرُفِعَ لَهُ بِهَا عَشَرَةُ دَرَجَاتٍ. وَمَنْ طَافَ فَتَكَلَّمَ وَهُوَ فِي تِلْكَ الْحَالِ، خَاضَ فِي الرَّحْمَةِ بِرِجْلَيْهِ، كَخَائِضِ الْمَاءِ بِرِجْلَيْهِ».

في الزوائد: يدل على أن الحديث من الزوائد. إلا أنه ماتكلم على إسناده.

وقال السندي، بعد ذكر ما تقدم: وذكر الدميري مايدل على أنه حديث غير محفوظ.

TERCEMESİ

2957) "... Humeyd bin Ebî Seviyye'den; Şöyle demiştir:

Atâ bin Ebî Rabâh Ka'be'yi tavâf ederken İbn-i Hişâm (Radıyallâhü anhüm)**'ün kendisine şöyle soru sorduğuna ve kendisinin şöyle cevab verdiğine şâhid oldum: İbn-i Hişâm** (Radıyallâhü anhüm) :

Rükn-i Yemânî(nin fazileti) **hakkında** (bilgi verir misin? diye) **sordu. Atâ bin Ebî Rabâh** (Radıyallâhü anh) :

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (Rükn-i Irâkî'nin fazîleti hakkında) **şöyle buyurduğunu bana rivâyet etti, dedi:**

«Rükn-i Yemânî yanında 70 melek görevlendirilmiştir. Kim **orada;**

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Allahım şüphesiz ben senden afıv, dünyada ve âhirette âfiyet (selâmet) **dilerim. Ey Rabbımız bize dünyâda iyiyi, âhirette de iyiyi ver ve bizi ateşin azâbından koru" diye duâ ederse o melekler âmin, derler.»**

Atâ bin Ebî Rabâh Hacer-i Esved'in bulunduğu köşe'ye ulaşınca İbn-i Hişâm (ona) :

Yâ Ebâ Muhammed! Şu Hacer-i Esved(in fazileti) **hakkında sana ne** (bilgi) **ulaşmış? diye sordu. Bunun üzerine Atâ:**

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den** (Hacer-i Esved'in fazîleti hakkında) **şöyle buyurduğunu işittiğini bana rivâyet etti, dedi:**

«Kim Hacer-i Esved'e yönelirse şüphesiz o kimse Rahmân (olan Allah)'**a yönelmiş** (yâni O'na bey'at ve ahıd) **etmiş olur.»**

İbn-i Hişâm, Atâ bin Ebi Rabâh'a:

Yâ Ebâ Muhammed! Tavaf(ın fazîleti hakkında işittiğin) **nedir? dedi.**

Atâ:

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den** (tavâf hakkında) **şöyle buyurduğunu işittiğini bana rivâyet etti, dedi:**

Kim Ka'be'yi yedi defa tavâf eder ve (tavâf esnasında):

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ

"Allah'ın her nevî noksanlıklardan pâk ve nezîh olduğuna inanırım. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilâh yoktur ve Allah (her şeyden) büyüktür. Günahlardan dönüş ve ibâdete güç ancak Allah'ın yardımıyladır" sözünden başka bir şey (yâni dünya ile ilgili bir lâf) konuşmazsa, onun on günahı silinir, onun için on hasene (sevab) yazılır ve bu ibâdet sâyesinde onun mertebesi on derece yükselir. Kim de tavâf eder ve tavâf esnâsında (dünya ile ilgili) konuşursa, (yalnız) ayakları suya batan kimse gibi onun (yalnız) ayakları rahmete batar. (yâni vücûdunun kalan kısmı rahmete batmaz)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Sened, bu hadisin Zevâid nevinden olduğuna delâlet eder. Fakat Zevâid yazarı bu sened hakkında bir şey söylememiştir. Sindi bu bilgiyi verdikten sonra: Ed-Dümeyrî bu hadisin mahfuz olmadığına delâlet eden bazı bilgiler nakletmiştir.

İ Z A H I

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizi ve İbn-i Huzeyme de rivâyet etmişlerdir. Humeyd (Radıyalâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid nevindendir.

İlk hadis, tavâfın ve tavâftan sonra kılınan iki rek'at namazın faziletine delâlet eder. İkinci hadis ise tavâf esnâsında okunacak mezkûr duâların okunması ve Hacer-i Esved'i istilâm etmenin faziletini ifâde eder.

Tavâf esnasında dünya ile ilgili konuşmalar yasaklanmamış olmakla beraber konuşmamak müstehabtır. İhtiyaç ve zarûret hâlinde konuşmak ise meşrûdur.

Tavâf esnâsında dünya ile ilgili şeyleri konuşan kimsenin ayaklarının rahmete batmasından maksad şu olabilir: Böyle davranan kimsenin bütün vücûdu rahmetten pek yararlanmaz, vücûdu kısmen yararlanır. Fakat tavâf esnâsında zikir ve duâ gibi şeylerle meşgul olan kimse ise vücûdunun tümüyle rahmetten yararlanır.

Tavâftan sonra kılınan iki rekâat namazın hükmü ile ilgili bilgiyi bundan sonra gelen bâbtaki hadîslerin izahı bölümünde vermeye çalışacağım.

Bîr noktayı belirteyim : İkinci hadîsin notunda bu hadîsin Zevâid nevinden olduğunun senedinden anlaşıldığına işâret edilmektedir. Bu işâret kanımca, senedde Humeyd bin Seviyye'nin bulunmasıdır. Ancak Hüsâsa'da, Humeyd bin Ebi Suveyd el-Mekki olarak tanıtılan bir zâtın rivâyetinin yalnız İbn-i Mâceh tarafından alındığı ifâde edilmektedir. Eğer Humeyd bin Ebî Seviyye île Humeyd bîn Ebî Suveyd ayni zât ise bu hadîsin Zevâid nevinden olmasının delîli bu zâtın senedde bulunmasıdır. Eğer bunlar ayrı zâtlar iseler hadîsin Zevâid nevinden olduğuna delâlet eden delîl araştırılmalıdır. Allah en iyi bilendir.

Şöyle bir şey de hatıra gelir : Suveyd kelimesi ile Seviyye kelimesinin Arapça yazılışları biribirine benzer. Hulâsa'da Humeyd bin Ebî Seveyye ismine rastlamadım. Humeyd bin Ebî Suveyd ismi ise orada bulunur. Bu itibarla İbn-i Mâceh'in eldeki nüshalarında mevcut Seviyye kelimesinin bir kalem hatâsı olması muhtemeldir.

(٣٣) باب الركعتين بعد الطواف

33 — TAVÂFTAN SONRA İKİ REKÂAT NAMAZ BÂBI

٢٩٥٨ - حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ كَثِيرِ ابْنِ كَثِيرِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ السَّهْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْمُطَّلِبِ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ إِذَا فَرَغَ مِنْ سَبْعِهِ جَاءَ حَتَّى ـ اذِى بِالرُّكْنِ. فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فِي حَاشِيَةِ الْمَطَافِ. وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطُّوَّافِ أَحَدٌ.

قَالَ ابْنُ مَاجَةَ: هٰذَا بِمَكَّةَ، خَاصَّةً.

TERCEMESİ

2958) "... El-Muttalib (bin Ebî Vedâa es-Sehmî) *(Radıyallâhü anh)*'den ; Şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şöyle yaparken gördüm: Ka'be'yi yedi defa tavâf edince gelip Hacer-i Esved'in hizâsında durdu. Sonra tavâf sahâsının kenarında iki rek'at namaz kıldı ve (namaz kılarken) kendisi ile tavâf edenler arasında (sütre olarak) hiç kimse yoktu.

İbn-i Mâceh dedi ki: Bu durum (yâni sütresiz namaza durmak ve namazın önünden geçmek) Mekke'ye mahsustur."

İZAHI

El-Fetih yazarının beyânına göre bu hadis sünen sâhibleri tarafından rivâyet edilmiştir.

BU HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER ŞUNLARDIR:

1. Tavâftan sonra iki rek'at namaz kılmak meşrûdur.

2. Tavâf namazı ismi verilen bu iki rekâatı Hacer-i Esved'in bulunduğu köşenin hizâsında, yâni İbrâhim (Aleyhisselâm)'ın makâmında kılmak efdaldır.

3. Anılan namaza matâf'ın, yâni Ka'be-i Muazzama'yı tavâf edenlerin tavâf esnasında işgal ettikleri sahânın kenarında durmak meşrûdur.

4. Burada namaza duran kimsenin kendisine bir sütre edinmesi gereği yoktur.

5. Ka'be'yi tavâf edenlerin anılan sahâda namaza duran kimsenin önünden geçmesinde bir sakınca yoktur.

YUKARDA ANILAN HÜKÜMLER HAKKINDA İLMÎ GÖRÜŞLER

1. Tavâf namazının hükmü hakkında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

a) Hanefiler'e göre bu namaz vâcibtir. Mâlik ve Şâfii'nin birer kavli de böyledir. Bu grubun delilleri; 2960. hadiste anılan Bakara sûresinin 125. âyeti, bu âyetin anıldığı

mezkûr hadis, benzeri hadisler ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu namaza devam etmesidir.

b) Şâfiî mezhebinin en kuvvetli kavli ile Ahmed'e göre bu namaz sünnettir. Anılan âyetteki emir müstehablık içindir.

c) Mâlik'in meşhur kavline göre bu namaz tavâfa bağlıdır. Yâni tavâf vâcib ise namaz da vâcib olur. Tavâf sünnet ise namaz da sünnettir. Namazın İbrâhîm'in makamında kılınması mendubtur. Şâyet başka bir yerde kılınırsa, henüz abdest bozulmamış iken bunun İbrâhim'in makamında yeniden kılınması gerekir.

Cumhura göre bu namazın İbrâhim'in makamında kılınması efdaldır. Başka yerde de kılınabilir.

BAŞKA NAMAZ TAVÂF NAMAZI YERİNE GEÇER Mİ ?

A) Hanefiler ile Mâlik'e göre başka namaz bunun yerine geçmez.

B) Şâfiî ve Hanbeli mezheblerine göre ise farz namaz bunun yerine geçer.

2. Bu hadisin zâhirine göre Mescid-i Harâm'da namaza duran kimsenin sütre edinmesi mecbûriyeti yoktur. Keza burada namaza duran kimsenin önünden geçmekte bir sakınca yoktur. Mescid-i Haram dışında kalan yerlerde namaza duran kimsenin sütre edinmesi ve namaza duranın önünden geçme hükümleri sünenimizin namaz bölümünde etraflıca anlatılmıştır. Tekrarlamaya gerek yoktur. Burada sadece Mescid-i Haram'daki duruma âit ilmî görüşleri beyân etmekle yetineceğim.

a) **Hanefi mezhebi :**

Ka'be-i Muazzama'yı tavâf eden kimsenin, namaza duranların önünden geçmesi câizdir. Keza İbrâhim (Aleyhis-selâm)'ın makamında ve Ka'be-i Muazzama içinde namaza duran kimsenin önünden geçmek câizdir. Namaza duran kim-

se ile onun önünden geçen kimse arasında bir sütre bulunsun veyâ bulunmasın hüküm budur.

b) **Şâfii mezhebi:**

Ka'be-i Muazzama'yı tavâf ederken namaza duranın önünden geçmek câizdir. Sütrenin bulunması veyâ bulunmaması fark etmez.

c) **Mâlikî mezhebi:**

Mescid-i Harâm'da bir sütre edinmeden namaza duranın önünden geçmek câizdir. Tavâf eden kimsenin sütre edinerek namaza duranın önünden geçmesi ise mekruhtur.

d) **Hanbeli mezhebi:**

Mekke'de ve bu mukaddes beldenin harem'inde namaza duranın önünden geçmek câizdir.

٢٩٥٩ - حدثنا علي بن محمد وعمرو بن عبد الله ، قالا : ثنا وكيع عن محمد ابن ثابت العبدي ، عن عمرو بن دينار ، عن ابن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ قدم فطاف بالبيت سبعا . ثم صلى ركعتين . (قال وكيع : يعني عند المقام) ثم خرج إلى الصفا.

TERCEMESİ

2959) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Mekke'ye) geldi. Ka'be'yi yedi defa tavâf ettikten sonra iki rek'at namaz kıldı. (Râvi Veki demiş ki: Yâni İsrâhîm'in makamı yanında.) Sonra (sa'y için) Safâ'ya çıktı."

El-Muttalib (R.A.)'in Hâl Tercemesi:

El-Muttalib (R.A.) bin Ebî Vedââ es-Sehmi Ebû Abdillah Mekke'nin fetih günü müslüman olanlardandır. Birkaç hadisi vardır. Müslim ve sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri oğulları Kesir, Ca'fer ve Abdurrahman'dır. (Hülâsa: 379)

٢٩٦٠ — حدثنا الْعَبَّاسُ بْنُ عُثْمَانَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ طَوَافِ الْبَيْتِ، أَتَى مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ. فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَـٰذَا مَقَامُ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ الَّذِي قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ (وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى).

قَالَ الْوَلِيدُ: فَقُلْتُ لِمَالِكٍ: هَـٰكَذَا قَرَأَهَا، وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى؟

قَالَ: نَعَمْ.

TERCEMESİ

2960) "... Câbir (bin Abdillah) (*Radıyallâhü anhümâ*)'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ka'be'yi tavâf işini bitirince (tavâf namazı için) İbrâhîm'in makamına geldi. Bunun üzerine Ömer (bin el-Hattâb) (Radıyallâhü anh) :

Yâ Resûlallah! Burası Allah Sübhâne'nin;

وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى = **"İbrâhîm'in makamı yanında namaz için bir yer edinin" buyurduğu babamız İbrâhîm'in makamıdır, dedi.**

(Râvi) el-Velîd demiş ki: Ben Mâlik (bin Enes)'e Râvi bu âyeti; وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى **şeklinde (mi) okudu? diye sordum. Mâlik (Radıyallâhü anh) :**

Evet, diye cevab verdi. (Yâni âyetteki fiil mâzi şeklinde değil emr-i muhatab fiilidir)"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadis de ta-

vâftan sonra iki rekâat namaz kılmanın meşrûluğuna delâlet eder. Râvi Veki'in parantez içindeki açıklaması Buhâri'nin rivâyetinde hadisin metninde mevcuttur. Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu namazı İbrâhim'in makamı yanında kıldığı İbn-i Ömer tarafından ifâde edilmiştir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin birer benzerini Müslim, Tirmizi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hadiste anılan Allah'ın kelâmı Bakara sûresinin 125. âyetinde geçer. Âyetin bu cümlesindeki fiil mâzi ve emri muhatab olmak üzere iki şekilde okunmuştur. Mâzi fiili olursa meâli şöyle olur: **"Ve onlar İbrâhim'in makamı yanında bir namaz yeri edindiler."** Şâyet bu fiil emri muhâtab şeklinde okunursa meâli şöyle olur: **"Ve İbrâhim'in makamı yanında bir namaz yeri edininiz."**

Anılan cümle müteaddid şekillerde yorumlanmıştır. Yukardaki yorum bunlardan biridir. Diğer yorumlar hakkında bilgi edinmek isteyenler tefsir kitablarına mürâcaat etmelidir.

Makam-ı İbrâhim'den maksad İbrâhim Peygamber'in Ka'be-i Muazzama'yı inşâ ederken veyâ halkı hacc'a dâvet ederken üstüne çıktığı taştır. Bu taşta İbrâhim (Aleyhisselâm)'ın ayak izi bulunur. Taş hâlen Ka'be-i Muazzama'nın yanında bir muhâfazalık içinde duruyor. Hacca gidenler ziyâret ederler. İbrâhim (Aleyhisselâm)'ın bir mûcizesi olarak taş onun ayağı altında yumuşar ve ayağı taşa batar. Bu iz hâlen mevcuttur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Ka'be'yi tavâf ettikten sonra bu taşın olduğu yere teşrif eder ve sünenimizin 3074 nolu Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde belirtildiği gibi buraya vardıktan sonra anılan âyeti okur. Sonra makamın, yâni taşın arkasında durup iki rekâat tavâf namazı edâ eder.

Makam-ı İbrâhim ismi verilen taş Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanında Ka'be'ye çok yakın, hemen hemen Ka'be duvarına bitişik idi. Sonra Ömer (Radıyallâhü anh) bunu şimdi bulunduğu yere nakletti.

(٣٤) باب المريض يطوف راكبا

34 — HASTA KİMSE BİNEREK TAVÂF EDEBİLİR, BÂBI

٢٩٦١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا معلى بن منصور . ح وحدثنا إسحاق ابن منصور ، وأحمد بن سنان ، قالا : ثنا عبد الرحمن بن مهدي ، قالا : ثنا مالك بن أنس عن محمد ابن عبد الرحمن بن نوفل ، عن عروة ، عن زينب ، عن أم سلمة ؛ أنها مرضت. فأمرها رسول الله ﷺ أن تطوف من وراء الناس ، وهي راكبة . قالت ، فرأيت رسول الله ﷺ يصلي إلى البيت وهو يقرأ (والطور . وكتاب مسطور) .

قال ابن ماجة : هذا حديث أبي بكر .

TERCEMESİ

2961) "... (Mü'minlerin annesi) Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Kendisi hastalanmış, bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in emriyle** (devesine) **binerek halkın arkasından tavâf etmiştir. Ümmü Seleme demiştir ki :**

(Ben deve üstünde Ka'be'yi tavâf ederken) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ka'be'nin (ta) yanında namaza durduğunu ve (namazda); وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ sûresini okuduğunu gördüm.

İbn-i Mâceh dedi ki : Bu, Ebû Bekr'in bana rivâyet ettiği hadîs metnidir."

İZAHI

Bu hadis T i r m i z i hâriç Kütüb-i Sitte sâhiblerince rivâyet edilmiştir. Hadis, mâzeret hâlinde binerek tavâf etmenin câizliğine delâlet eder. Hayvan üstünde tavâf etmek ve hayvanın K a ' b e ' - nin yanına götürülmesi husûsu ile ilgili bilgi bu kitâbın 28. bâbında verilmiştir. Oraya mürâcaat edilmelidir.

Ü m m ü S e l e m e (Radıyallâhü anhâ)'nın bu tavâfının vedâ tavâfı olduğu, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in K a'-b e-i M u a z z a m a'nın tam yanında kıldığı namazın sabah namazı olduğu B u h â r î'nin "Tavâf namazını Mescid dışında kılan kimse" başlıklı bâbta rivâyet ettiği Ü m m ü S e l e m e'-nin hadisinden anlaşılır. Oradaki hadiste belirtildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Ü m m ü S e l e m e'ye: "Sabah namazına durulduğu zaman cemâat namazda iken sen devenin üstünde (ve halkın arkasında, yâni gerisinde) tavâfını et" buyurmuş. Ü m m ü S e l e m e de böylece tavâfını ifâ etmiştir.

Bu hadisi E b û B e k i r, İ s h â k b i n M a n s û r ve A h m e d b i n S i n â n isimli zâtlar müellifimize rivâyet etmişlerdir. Müellifimiz bu durumu belirtir ve rivâyet ettiği metnin E b û B e k r'e âit olduğunu ifâde eder.

(٣٥) باب الملتزم

35 — EL-MÜLTEZEM(İN FAZÎLETİNE DÂİR GELEN HADÎS) BÂBI

El-Mültezem: K a'b e-i M u a z z a m a'nın H a c e r-i E s v e d ile K a'b e kapısı arasında kalan kısmına verilen isimdir. Bu yere mültezem ismi verilmesinin hikmeti şudur: Hac veyâ umre için K a'b e'yi ziyârete giden kimse memleketine dönmek istediğinde K a'b e-i M u a z z a m a'ya vedâ ederken duâ için bu yere varıp bir süre duâ eder, burayı iltizam eder. Burada yapılan duânın makbûl olduğuna dâir hadisler vardır. Buraya el-Hatîm de denilir. Fakat meşhur olanı Hatîm'in Hicr-i İsmâîl mânâsında kullanılmasıdır.

٢٩٦٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، قالَ : سَمِعْتُ الْمُثَنَّى بْنَ الصَّبَّاحِ
يَقُولُ : حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ : طُفْتُ مَعَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو .
فَلَمَّا فَرَغْنَا مِنَ السَّبْعِ رَكَعْنَا فِي دُبُرِ الْكَعْبَةِ . فَقُلْتُ : أَلَا تَتَعَوَّذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ ؟ قَالَ :
أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ . قَالَ ثُمَّ مَضَى فَاسْتَلَمَ الرُّكْنَ . ثُمَّ قَامَ بَيْنَ الْحَجَرِ وَالْبَابِ . فَأَلْصَقَ صَدْرَهُ
وَيَدَيْهِ وَخَدَّهُ إِلَيْهِ . ثُمَّ قَالَ : هٰكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَفْعَلُ .

TERCEMESİ

2962) "... Amr bin Şuayb'ın babası aracılığıyla dedesinden rivâyet edildiğine göre babası Şuayb *(Radıyallâhü anhüm)* şöyle demiştir :

Ben (dedem) Abdullah bin Amr (bin el-Âs) ile beraber Ka'be'yi (vedâ için) tavâf ettim. Yedi defa dolaşmak sûretiyle tavâfımızı bitirince Ka'be'nin arkasında (yâni güney tarafında) tavaf namazını kıldık. Sonra ben ona: Cehennem ateşinden Allah'a sığınma duâsında bulunmayacak mısın? diye sordum. Kendisi:

Cehennem ateşinden Allah'a sığınırım, dedi. Şuayb dedi ki:

Sonra Abdullah geçip Hacer-i Esved'i istilâm etti (elini sürdü). Sonra Hacer-i Esved ile Ka'be'nin kapısı arasında ayakta durdu ve göğsünü, kollarını ve yanağını mülteze (Ka'be duvarına) yapıştırdı. Daha sonra şöyle dedi:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i böyle yaparken gördüm."

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin senedinin zâhirine göre Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın beraberinde bulunan ve hadîsi rivâyet eden zât Amr'ın dedesi Muhammed bin Abdillah'tır. Fakat Ebû Dâvûd ile Beyhakî'nin rivâyetlerine göre Abdullah'ın beraberinde bulunup hadisi rivâyet eden zât Amr'ın babası Şuayb'tır. Tekmile yazarı müellifimizin senedinde bulunan; عَنْ جَدِّهِ sözünün mahfuz olmadığı kanısındadır. Ben de bu durumu dikkate alarak hadisin râvisi olup Abdullah ile beraber bulunan zâtın Şuayb olduğu yolunda tercemede bulundum.

Abdullah (Radıyallâhü anh) ile beraberindeki zât, tavâf namazını İbrâhim'in makamında değil, Ka'be'nin arka cephesinde, yâni güney tarafında kılmışlar. Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın bu hareketi tavâf namazının İbrâhîm'in makamında kılınmasının şart olmadığına delâlet eder. Bâzıları, onların

izdihâm sebebiyle İ b r â h î m 'in makamına gitmediklerini beyân eder.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Tavâf K a ' b e ' nin etrafında yedi defa dolaşmak sûretiyle tamamlanır.

2. Tavâftan sonra tavâf namazı İ b r â h î m ' in makamından başka yerde de kılınabilir.

3. Vedâ tavâfından sonra M ü l t e z e m denilen yeri ziyâret edip göğüs, karın, kolları ve yanağı K a ' b e ' nin duvarına dayayıp duâ etmek sünnettir.

Tekmile yazarının beyânına göre H a s a n - i B a s r î duâların şu on beş yerde makbul olduğunu söylemiştir: Tavâfta, Mültezem'de, Mizâb'da, yâni altın oluk altında, K a ' b e ' de, Zemzem kuyusu yanında, S a f â tepesinde, M e r v e tepesinde, sa'y esnasında, İ b r â h î m ' in makamının arkasında, Â r a f a t ' ta, M ü z d e l i f e ' de, M i n â ' da ve üç cemre, yâni şeytân taşlama yerlerinde.

(٣٦) باب الحائض تقضي المناسك إلا الطواف

36 — HAYIZ (AY BAŞI ÂDETİ) HÂLİNDEKİ KADIN HAC MENÂSİKİNİ İFÂ EDER YALNIZ (TEMİZLENİNCEYE KADAR) TAVÂF EDEMEZ, BÂBI

٢٩٦٣ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، قالا: ثنا سفيان بن عيينة عن عبد الرحمن بن القاسم، عن أبيه، عن عائشة؛ قالت: خرجنا مع رسول الله ﷺ لا نرى إلا الحج. فلما كنا بسرف أو قريبا من سرف حضت. فدخل علي رسول الله ﷺ وأنا أبكي فقال « مالك؟ أنفست؟ » قلت: نعم. قال « إن هذا أمر كتبه الله على بنات آدم. فاقضي المناسك كلها، غير أن لا تطوفي بالبيت ».

قالت: وضحى رسول الله ﷺ عن نسائه بالبقر.

TERCEMESİ

2963) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz (hac mevsiminde) **ancak hac yapılabileceği** (yâni umre yapılamayacağı) **inancıyla Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **beraberinde** (Medine'den Mekke yolculuğuna) **çıktık. Serif'e veyâ buraya yakın bir yere vardığımız zaman âdet gördüm. Ben** (hac görevimi ifâ edemiyeceğim diye) **ağlamakta iken Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yanıma girdi ve: Neyin var? Âdet mi gördün? diye sordu. Ben de: Evet, diye cevab verdim. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bu, Allah'ın Âdem (Aleyhisselâm)'ın **kızlarına yazdığı** (takdir ettiği) **bir şeydir. Bu itibarla sen menâsik** (hac görevler)**inin hepsini ifâ et. Sâdece Kâbe-i Muazzama'yı** (hayız âdetinden çıkıncaya kadar) **tavâf etme, buyurdu.**

Âişe dedi ki: Ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **zevceleri adına bir sığır kurban etti."**

İZAHI

Bu hadîsi **Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî** ve **Beyhakî** de rivâyet etmişlerdir.

İslâmiyet'ten önceki devirlerde Araplar hac mevsiminde umre yapılamayacağına inanıyorlardı. Vedâ haccına gidilinceye kadar da bu husûsta bir hüküm buyurulmamıştı. Bu nedenle Vedâ haccı için hicretin 10. yılı Medîne-i Münevvere'den yola çıkıldığı sıralarda herkes ancak hac niyetiyle ihrâma girilebileceğine ve umre niyetiyle ihrâma girilmesinin câiz olmadığı inancında idi. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın sözünde geçen; نَرَى fiili itikad etmek mânâsına yorumlanır. Bu fiil; نُرَى = "Nûrâ" şeklinde de okunabilir. Bu takdirde zannetmek mânâsına yorumlanır. Yâni biz hac mevsiminde ancak hac niyetiyle ihrâma girilebileceğini ve umre niyetiyle ihrâma girilemeyeceğini zan ediyorduk, demek olur.

Serif: M e k k e 'ye 6 veyâ 7 mil, yâni 10 veyâ 12 km. mesâfede ve M e k k e 'nin kuzey tarafına düşen bir yerin ismidir.

Vedâ haccına çıkıldığı zaman yukarıda işâret ettiğim itikad sebebiyle herkes hac niyetiyle ihrâma girmişti. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), beraberinde hediy, yâni kurbanlık bulundurduğu için hacca niyet etmişti. Sahâbiler de ona uyarak böyle niyet etmişlerdi. Hacı kafilesi muhtemelen Serif'e yaklaşınca veyâ buraya varınca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), beraberinde kurbanlık getirmeyenlerin niyetlerini umre'ye çevirebileceklerini beyân buyurmakla câhiliyet devrinin bâtıl inanışını yıkmıştır. Hac niyetiyle ihrâma giren kimsenin bunu umre'ye çevirmesi meselesi ise Cumhur'a göre câiz değildir. Vedâ haccında özel bir hüküm olmak üzere ruhsat verilmiştir. Yeri geldiğinde bunun üzerinde tekrar durulacaktır. Hac mevsiminde umre yapmak ise İslâm âlimlerinin icmâi ile meşrûdur. Bundan sonra gelecek bâblarda haccın çeşitleri anlatılırken bunlardan birisinin de Hacc-ı Temettü olduğu görülecektir. Hacc-ı Temettü demek, hac mevsiminde önce umre niyetiyle ihrâma girip umre menâsikini ifâ ettikten sonra ihrâmdan çıkmak ve bayrama yakın günlerde hac niyeti ile tekrar ihrâma girmek sûretiyle önce umre yapmak ve bundan sonra hac etmektir.

Vedâ haccında Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hac niyetiyle mi, umre niyetiyle mi ihrâma girdiği husûsunda değişik rivâyetler mevcuttur. E l - H â f ı z bu değişik rivâyetleri naklettikten sonra rivâyetler arasında görülen ihtilâfın kaldırılması yolunda şöyle bir ihtimâlin söz konusu olduğunu söyler:

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) diğer sahâbiler gibi hac niyetiyle ihrâma girmişti. Sonra Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), beraberinde kurbanlık getirmemiş olan sahâbilere haclarını umreye çevirmelerini emredince Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) de onlar gibi yapıp umre'ye başlamış oldu. Sonra M e k k e 'ye gireceği sıralarda âdet hâlini görünce, umre tavâfını yapamadı. Çünkü hayızlı kadın tavâf edemez. Bunun üzerine Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emriyle hacc'a niyetlendi. Yâni böylece Hacc-ı Kırân'a girmiş oldu.

N e v e v î de e l - H â f ı z 'ın yukardaki yorumuna benzer bir yorumla rivâyetler arasında görülen zâhiri ihtilâfı bertaraf etmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

1. Hayızlı kadın, ihrama girmek, A r a f a t'ta durmak, M ü z d e l i f e'de gecelemek, M i n â'da durmak, şeytânları taşlamak gibi hac menâsikini ifâ edebilir. Hayız hâli görülmeden önce tavâf etmiş ise hayızlı iken S a f â ile M e r v e arasındaki sa'y'ı da yapabilir. Fakat kudûm tavâfı veyâ ziyâret, yâni ifâda tavâfı gibi sahîh bir tavâf etmemiş iken sa'y etmek cumhûra göre sahîh olmadığı için bu durumda âdet gören kadın sa'y edemez.

2. Kadın hayız hâlinde iken K a'b e-i M u a z z a m a'yı tavâf edemez. Âlimler bu hususta ittifak hâlinde olmakla beraber böyle bir halde iken kadının edeceği tavâf hükmü hakkında şu ihtilâf vardır:

a) H a n e f i l e r: Hadesten tahâret, tavâfın vâciblerindendir. A h m e d'den bir rivâyet de böyledir. Şâyet bir kimse abdestsiz olarak tavâf ederse, ettiği tavâf sahîh, yâni geçerlidir. Fakat bir koyun veyâ keçiyi kurban etmesi gerekir. Eğer bir kimse cünüb veyâ hayızlı iken tavâf ederse, tavâfı geçerli olmakla beraber, bir deve veyâ sığırı kurban etmesi ve henüz M e k k e'den ayrılmamış ise yeniden tavâf etmesi gerekir, demişlerdir. Kişinin, özellikle hayızlı veyâ cünüb olarak tavâf etmesi fiili ise haramdır. Bu halde M e s c i d-i H a r â m'a girmesi de haramdır.

b) M â l i k, Ş â f i î ve meşhur kavlinde A h m e d ile âlimlerin cumhûru: Tavâfın sahih, yâni geçerli sayılabilmesi için hadesten tahâret ve necâsetten tahâret şarttır, demişlerdir. Yâni tavâf eden kimsenin vücûdunun ve elbisesinin dînen pis sayılan şeylerden pâk ve temiz olması ve abdestli olması şarttır. Bu şart olmadıkça edilen tavâf geçersizdir.

3. Kişi, zevceleri yerine kurban kesebilir ve bir sığır yedi kişinin ortaklaşmasıyla kurban edilebilir.

Bu hükümle ilgili cümleye âit bir iki noktayı belirtmeyi uygun buldum. Şöyle ki: Hadîsin metninde **"Bakar"** kelimesi bulunur. **"Bakar"** sığır mânâsını ifâde eder. Bu, cins isim olduğu için bir ve birden fazla sığır anlamında kullanılır. **"Bakara"** ise bir sığır mânâsını ifâde eder.

Müellifimizin 3135. hadisinde Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccında zevceleri için bir sığır kestiğini beyân ettiği için burada **"El-Bakar"** kelimesiyle bir sığır mânâsı kasdedilmiştir. Hadis şerhlerinde beyân edildiği gibi **Vedâ** haccında Resûl- Ekrem (Alyehi's-salâtü ve's-selâm)'in berâberinde Â i ş e'den başka yedi zevcesi bulunmuş ve bunlar için bir sığır kurban edilmiştir.

Anılan cümlede; ضَحَّى fiili kullanıldığı için bu fiilin zâhirine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), zevceleri için **Udhiyye** denilen kurbanı kesmiştir. **Udhiyye** Kurban bayramı günlerinde kesilen kurbana verilen isimdir. S i n d i bu ifâde tarzına bakarak: Bu hadis, Kurban Bayramında kurban kesme hükmünün misâfir için de mevcut olduğuna delâlet eder, demiştir. Fakat **Tekmile** yazarı anılan sığırın temettü haccı nedeniyle kesilmesi vâcib olan kurban olduğunu, çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Â i ş e'den başka zevceleri **Vedâ** haccında **Temettü** haccını ifâ ettiklerini söylemiştir.

(٣٧) بَابُ الْإِفْرَادِ بِالْحَجِّ

37 — HACC-I İFRÂD (YÂNİ YALNIZ HAC NİYETİYLE İHRÂMA GİRMEK) BÂBI

Bu ve bunu tâkip eden bâblarda **Hacc-ı İfrâd, Hacc-ı Kırân** ve **Hacc-ı Temettü** hakkındaki hadisler rivâyet edildiği için önce bu hac çeşitleri hakkında özlü bilgi vermeyi uygun buldum. Şöyle ki:

Hacc-ı İfrâd: Umre'siz Hac, demektir. Bu nevi hac edene de **Müfrid** denilir.

Hacc-ı İfrâd şöyle edâ edilir: Hacı adayı mikat, yâni ihrâma girme yerine vardığı zaman şöyle niyet eder. Allahım! Hac etmeye niyetlendim. Bunu bana kolaylaştır ve benden kabul eyle, diyerek Lebbeyk duâsını okur. Böylece hac ibâdetine başlamış olur. M e k k e'-ye vardığı zaman **Kudûm** tavâfı eder. İki rekât tavâf namazı kılar. Sonra dilerse S a f â ile M e r v e arasında sa'y eder. Z i l h i c c e ayının sekizinci günü mümkünse M i n â'ya gider ve bir gün sonra, yâni A r e f e günü oradan A r a f â t'a çıkar. Z i'l-

H i c c e ayının sekizinci günü M i n â 'ya gidemezse ayni gün veyâ A r e f e günü doğruca A r a f â t 'a gider. A r e f e günü akşamı oradan M ü z d e l i f e 'ye döner. Sabah namazına kadar burada durur. Ş â f i î mezhebine göre ise gece yarısından sonra buradan hareket edebilir. Sabahleyin M i n â 'ya varır. A k a b a cemresine taş atar. Kurban kesmesi sünnettir. Kurban kesmek isterse bunu da ifâ eder. Sonra saç traşı olur. Mümkünse ayni gün oradan M e k k e 'ye gelip rükün olan tavâfı ifâ eder. Bu tavâfa Ziyâret tavâfı ve İfâda tavâfı da denilir. Kudûm tavâfından sonra S a f â ile M e r v e arasında sa'y etmemiş ise sa'yını da yapar. İhrâm denilen elbiseden çıkar ve normal elbisesini giyer. Tekrar M i n â 'ya gider. Bayramın ikinci ve üçüncü günleri üç semreye taş atar ve üçüncü günü öğleden sonra taşları attıktan sonra oradan M e k k e 'ye döner. Böylece hac menâsikini ifâ etmiş olur. Böylece haccını tamamladıktan sonra bayramın 5. günü veyâ daha sonraki günlerde umre yapar. Umre için M e k k e 'nin dışına, yâni H a r e m mıntıkasının dışına çıkıp orada ihrâma girmesi gerekir. Bu gün hacıların çoğu Ten'îm denilen yere gidip orada umre ihrâmına girerler. Sonra M e k k e 'ye dönüp umre tavâfı eder. Tavâf namazını edâ eder. Sonra S a f â ile M e r v e arasında sa'y eder ve bundan sonra saç traşı olur. Böylece umre menâsiki tamamladıktan sonra ihrâm edilen elbiseyi soyar ve normal elbiseyi giyer.

Hacc-ı Kırân: Hac ile umre'yi birlikte ifâ etmektir. Böyle yapmak isteyen kimse mikat'ta ihrâma girdiği zaman şöyle niyet eder: Allahım! Ben hac ve umre'ye niyetlendim. Bunları bana kolaylaştır ve benden kabul eyle, diyerek Lebbeyk duâsını okur. Böylece hac ve umre ibâdetine başlamış olur. Tabii gerek bunda ve gerekse diğer çeşitlerde niyet etmeden önce mümkünse boy abdesti, bu mümkün olmazsa abdest alınır ve ihrâm namazı kılınır. Sonra niyet edilir. Böylece ihrâma giren kişi M e k k e 'ye vardıktan sonra H a n e f î mezhebine göre umre tavâfı edâ eder, tavâf namazı kılar ve umre için S a f â ile M e r v e arasında sa'y eder. Fakat Hacc-ı İfrad'a niyet eden gibi ihrâmdan çıkamaz. A r a f â t, M ü z d e l i f e, M i n â 'ya gider. Bu yerlerde yapılması gerekli menâsiki ifâ eder. Ziyâret tavâfı ve S a f â ile M e r v e arasındaki sa'y işini ve diğer menâsiki ikmâl eder. Böylece hac ve umre ibâdetini birlikte edâ etmiş olur. Böyle yapanlara kurban kesmek vâcibtir.

Hacc-ı Temettü: Mikat'ta yalnız umre için ihrâma girmek ve umre menâsiki bittikten sonra hac niyetiyle ihrâma girmektir. Böyle yapmak isteyen kimse mikat'ta şöyle niyet eder: Allahım! Ben umre'ye niyetlendim. Bunu bana kolaylaştır ve benden kabul eyle, demek sûretiyle umre'ye başlamış olur. Tabii bu arada Lebbeyk duâsını da okur. M e k k e'ye vardığı zaman umre tavâfını tavâf namazını S a f â ile M e r v e arasındaki sa'y işini bitirdikten sonra saç traşı olup ihrâmdan çıkar. Böylece umre ibâdetini tamamlamış olur. K u r b a n bayramına iki gün kala M e k k e'de hac niyetiyle ihrâma girer ve hac menâsikini ikmâl etmek sûretiyle haccını bitirmiş olur. Böyle yapana da kurban kesmek vâcibtir.

YUKARIDA ANLATILAN ÇEŞİTLERDEN HANGİSİ EFDALDIR?

Bu hususta ihtilâf vardır. Şöyle ki efdaliyet husûsunda dört mezheb âlimleri değişik görüşler beyân etmişlerdir. Efdaliyet sırası mezheblere göre şöyledir:

1. H a n e f i mezhebine göre Hacc-ı Kıran, sonra Hacc-ı Temettü, sonra Hacc-ı İfrad.

2. Ş â f i i mezhebine göre Hacc-ı İfrad, sonra Hacc-ı Temettü, sonra Hacc-ı Kıran.

3. M â l i k i mezhebine göre Hacc-ı İfrad, sonra Hacc-ı Kıran, sonra Hacc-ı Temettü.

4. H a n b e l i mezhebine göre Hacc-ı Temettü, sonra Hacc-ı İfrad, sonra Hacc-ı Kıran.

Hacc-ı ifrad edenlerin kurban kesmeleri sünnettir. Diğer iki çeşitte ise kurban kesmek vâcibtir.

٢٩٦٤ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَأَبُو مُصْعَبٍ، قَالَا: ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ. حَدَّثَنِي
عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَفْرَدَ الْحَجَّ.

TERCEMESİ

2964) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem) hacc-ı ifrâd etmiştir."

٢٩٦٥ – حدثنا أبو مصعب. ثنا مالك بن أنس، عن أبي الأسود محمد بن عبد الرحمن ابن نوفل، وكان يتيما في حجر عروة بن الزبير، عن عروة بن الزبير، عن عائشة أم المؤمنين؛ أن رسول الله ﷺ أفرد الحج.

TERCEMESİ

2965) "... Mü'minlerin annesi Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hacc-ı ifrâd etmiştir."

٢٩٦٦ – حدثنا هشام بن عمار. ثنا عبد العزيز الدراوردي وحاتم بن إسماعيل عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن جابر؛ أن رسول الله ﷺ أفرد الحج.

في الزوائد: إسناد حديث جابر صحيح.

TERCEMESİ

2966) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hacc-i ifrâd etmiştir."

Not : Câbir'in hadisine dâir bu senedin sahih olduğu, Zevâid'de belirtilmiştir.

٢٩٦٧ – حدثنا هشام بن عمار. ثنا القاسم بن عبد الله العمري عن محمد ابن المنكدر، عن جابر؛ أن رسول الله ﷺ وأبا بكر وعمر وعثمان أفردوا الحج.

في الزوائد: في إسناده القاسم بن عبد الله وهو متروك. وكذبه أحمد بن حنبل، ونسبه إلى الوضع.

TERCEMESİ

2967) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile Ebû Bekir, Ömer ve Osmân (Radıyallâhü anhüm) hacc-i ifrâd etmişlerdir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Kasım bin Abdillah bulunur. Bu râvi terkedilmiştir. Ahmed bin Hanbel onu yalanlamış ve hadislerinin mevzu olduğunu söylemiştir.

İ Z A H I

Müellifimizin kısmen değişik iki senedle rivâyet ettiği Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Şâfii, Ahmed ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir. Diğer iki hadis Zevâid nevindendir.

Bu bâbtaki hadislere göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **Vedâ** haccında **Hacc-i İfrâd**'ı edâ etmiştir. Yâni yalnız hac niyetiyle ihrâma girmiş ve haccını bu şekilde ikmâl etmiştir. Mâliki ve Şâfii mezheblerine mensub âlimler ile Evzâi ve başka ilim adamları bu bâbtaki hadislere ve benzeri hadislere dayanarak **Hacc-ı İfrâd**'ın **Hacc-ı Temettü** ve **Hacc-ı Kırân**'dan efdal olduğunu söylemişlerdir. Dârekutni'nin rivâyet ettiği bir hadiste İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in, Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Abdurrahman bin Avf ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm)'ün **Hacc-ı İfrâd** ettiklerini rivâyet etmiştir. Beyhaki de İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den böyle bir hadis rivâyet etmiştir. Geniş bilgi için Sünen-i Ebû Dâvûd'un şerhi **Tekmile**'nin I. cildinin 43. sahifesine **"Hacc-ı İfrâd"** bâbına bakılabilir.

Hacc-ı Kırân'ın **Hacc-ı, İfrâd**'dan daha faziletli olduğunu söyleyen âlimlerin bu hadislere karşı verdikleri cevâbı bundan sonra gelen bâbtaki hadislerin izahı bölümünde vermeye çalışacağım.

(٣٨) باب من قرن الحج والعمرة

38 — HAC VE UMRE'Yİ BERABER EDÂ EDEN (YÂNİ HACC-I KIRAN NİYETİYLE İHRÂMA GİREN)E ÂİT HADÎSLER BÂBI

٢٩٦٨ — حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى . ثنا يَحْيَى ابْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَى مَكَّةَ . فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ « لَبَّيْكَ عُمْرَةً وَحَجَّةً » .

TERCEMESİ

2968) *... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Biz (Vedâ haccı yılı) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde Mekke'ye** (gitmek üzere Medîne'den yola) **çıktık. Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den:**

Lebbeyke, bir umre'ye ve bir hacc'a niyetlendim, buyruğunu işittim."

٢٩٦٩ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثنا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «لَبَّيْكَ! بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ».

TERCEMESİ

2969) "... Enes (bin Mâlik) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (Vedâ haccında) :

Allahım! Bir umre ve bir hac ile emrine âmâdeyim (dâvetine icâbet etmekteyim) **buyurmuştur.'** '

٢٩٧٠ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَا: ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ، شَقِيقَ بْنَ سَلَمَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ الصُّبَيَّ بْنَ مَعْبَدٍ يَقُولُ: كُنْتُ رَجُلًا نَصْرَانِيًّا. فَأَسْلَمْتُ. فَأَهْلَلْتُ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ. فَسَمِعَنِي سَلْمَانُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَزَيْدُ بْنُ صُوحَانَ وَأَنَا أُهِلُّ بِهِمَا جَمِيعًا، بِالْقَادِسِيَّةِ. فَقَالَا: لَهٰذَا أَضَلُّ مِنْ بَعِيرِهِ. فَكَأَنَّمَا حَمَلَا عَلَيَّ جَبَلًا بِكَلِمَتِهِمَا. فَقَدِمْتُ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ. فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لَهُ. فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمَا، فَلَامَهُمَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ فَقَالَ: هُدِيتَ لِسُنَّةِ النَّبِيِّ ﷺ. هُدِيتَ لِسُنَّةِ النَّبِيِّ ﷺ.

قَالَ هِشَامٌ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ شَقِيقٌ: فَكَثِيرًا مَا ذَهَبْتُ، أَنَا وَمَسْرُوقٌ، نَسْأَلُهُ عَنْهُ.

حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ وَخَالِي يَعْلَى قَالُوا: ثنا الْأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ، عَنِ الصُّبَيِّ بْنِ مَعْبَدٍ؛ قَالَ: كُنْتُ حَدِيثَ عَهْدٍ بِنَصْرَانِيَّةٍ. فَأَسْلَمْتُ. فَلَمْ آلُ أَنْ أَجْتَهِدَ. فَأَهْلَلْتُ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

TERCEMESİ

2970) "... Es-Subey bin Ma'bed *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Hristiyan bir adamdım. Sonra müslüman oldum ve hac ile umre (yâni Hacc-ı Kırân) **niyetiyle ihrâma girdim. Sonra Selmân bin Rebia ve** Zeyd **bin Sohân** (Radıyallâhü anhümâ) **Kadisiyye'de benim hac ve umre'nin her ikisi için de Lebbeyk duâsını okumakta olduğumu işittiler. Bunun üzerine bu iki zât** (bana işâretle) :

Şu adam devesinden daha idraksızdır (yâni Hacc-ı İfrâdın **daha** faziletli olduğu bilmcinden mahrumdur), **dediler. Onlar bu sözleriyle sanki bana bir dağ yüklediler.** (Yâni sözleri bana **çok ağır geldi**). **Sonra ben Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh)**'ın yanma vardım ve olup biteni ona arz ettim. Bunun üzerine Ömer** (Radıyallâhü anh) **onlara yönelip kınamada bulundu. Sonra bana dönüp: Sen Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sünnetine hidâyet olundun, sen Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sünnetine hidâyet olundun** (yâni yaptığın iş O'nun sünnetine uygundur), **dedi.**

(Râvi) **Hişâm kendi rivâyetinde dedi ki: Şakîk: Ben ve Mesrûk çok kere gidip es-Subay bin Ma'bed'e bu olayı soruyorduk, demiştir.**

......**senediyle de es-Subay bin Ma'bed** (Radıyallâhü anh)**'den rivâyet edildiğine göre kendisi:** Hıristiyanlık **dininden müslümanlığa yeni dönmüştüm.** Müslümanlığı **kabul** edip (sünnet'e **uymak için**) **gayret ve çalışmamda kusur** etmedim. **Sonra** hac ve **umre niyetiyle ihrâma girdim** (Yâni Hacc-ı Kırân'a başladım), **demiş ve yukarıdaki hadisin mislini anlatmıştır."**

٢٩٧١ – حَدَّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا حَجَّاجٌ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعْدٍ ،
عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : أَخْبَرَنِي أَبُو طَلْحَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَرَنَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ .

في الزوائد : في إسناده حجاج بن أرطاه ، ضعيف ومدلس . وقد رواه بالعنعنة .

TERCEMESİ

2971) "... Ebû Talha *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hac ve umre'yi beraber ifâ etti** (yâni hacc-ı kırân'ı edâ etti.)"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Haccâc bin Ertât bulunur. Bu râvî zayıf ve tedlisçidir ve bu hadîsi an'ane ile rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Enes (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadîsi Nesâî, ikinci hadîsi ise Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Es-Subay (Radıyallâhü anh)'ın hadisini müellifimiz iki senedle rivâyet etmiştir. Nesâi de bunları rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd ise ilk senedle rivâyet edilen metnin daha genişini rivâyet etmiştir. Ahmed ve Beyhakî ise bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Ebû Talha (Radıyallâhü anh)'ın hadisi, notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir.

Bu bâbtaki hadisler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Hacc-ı Kırân** şeklinde menâsikini ifâ ettiğine delâlet eder. Hanefiler, Sevrî ve İshâk bu hadisleri delil göstererek **Hacc-ı Kırân'ın Hacc-ı Temettü** ve **Hacc-ı İfrâd**'dan daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Şâfiiler'den Nevevi, el-Müzenî, İbnü'l-Münzir ve Takiyü'd-Din-i Sibki de **Hacc-ı Kırân**'ın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.

Gerek bu bâbta rivâyet edilen hadisler, gerekse benzeri hadisler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Hacc-ı Kırân** ettiğine açıkça delâlet ederler. Bu durum sahâbilerden bir cemâattan rivâyet edilmiştir. İbn-i Ömer, Âişe, Câbir, Ömer bin el-Hattâb, Alî, İmrân bin Husayn ve Süraka bin Mâlik (Radıyallâhü anhüm) anılan cemâattandır. Bundan önceki bâbta rivâyet edilen hadislerin zâhirine göre ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **Hacc-ı İfrâd** etmiştir. Hicretten sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yalnız bir defa hacca gittiği sâbittir. Bu da hicretin 10. yılı edilen meşhur Vedâ haccıdır.

Tekmile yazarının beyânına göre bu bâbta rivâyet edilen hadîsler ile bundan önceki bâbta rivâyet edilen hadîsler arasında görülen zâhirî ihtilâf şu şekilde halledilmiştir:

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Hacc-ı İfrâd ettiğini rivâyet eden sahâbîler O'nun hac için Lebbeyk duâsını işitmişler. Bu nedenle **Hacc-ı İfrâd** ettiğini anlamışlardır. **Hacc-ı Kırân** hadîslerini rivâyet edenler ise O'nun hac ve umre için Lebbeyk duâsını işitmişler ve böylece diğer grubun işitmediği umre ile ilgili Lebbeyk kısmını hıfzetmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir söz veyâ fiilini hıfzedip belleyen sahâbî'nin rivâyeti bunu bellemeyen ve hıfzetmeyen sahâbînin rivâyetine tercih edilir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Hacc-ı Kırân** ettiği şu sebeblerle ağırlık kazanır:

1.- O'nun **Hacc-ı Kırân** ettiğini rivâyet eden sahâbiler, **Hacc-ı İfrâd** ettiğini rivâyet eden sahâbîlerden fazladır.

2. O'nun **Hacc-ı Kırân** ettiğine dâir hadislerde, **Hacc-ı İfrâd** ettiğine âit hadîslerde bulunmayan ziyâdelik vardır. Güvenilir râvînin ziyâde ve ekleri kabul olunur. Özellikle bu ilâve bir çok sıhhatli yollarla, sahâbîlerden oluşan bir cemâattan rivâyet edildiği zaman.

3. **Hacc-ı Kırân'a** dâir rivâyetlerin tevili muhtemel değildir. Fakat **Hacc-ı İfrâd'a** âit rivâyetlerin tevili muhtemeldir.

4. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Vedâ haccı seferinde sahâbilerden beraberinde kurbanlık getirenlere **Hacc-ı Kırân'ı** emretmişti. O da kurbanlık getirmiş iken kurbanlık getiren sahâbîlerine **Hacc-ı Kırân'ı** emredip kendisinin **Hacc-ı Kırân'dan** başka bir hac şeklini edâ etmesi münâsib görülmez.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Hacc-ı Kırân** ettiğine delâlet eden başka deliller de mevcuttur. Biz bu kadarlık bilgi ile yetinelim.

2970 nolu hadiste Selmân bin Rebîa ile Zeyd bin Suhân'ın **Hacc-ı Kırân'a** başlamış bulunan Subey bin Ma'bed hakkında: **"Bu adam devesinden daha sapıktır"** demelerinden maksadları onun **Hacc-ı İfrâd'ın** daha faziletli olduğunu bilmemesini yadırgamaktır. Herhalde Selmân ile Zeyd, Ömer (Radıyallâhü anh)'ın **Hacc-ı Kırân'dan** hoşlanmadığını san-

dıkları için böyle söylemişlerdi. Halbuki gerçek böyle değildi. Nitekim Ö m e r (Radıyallâhü anh) S u b e y y'in niyetlendiği **Hacc-ı Kırân**'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetine uygun olduğunu ifâde etmiştir. Ö m e r (Radıyallâhü anh) **Hacc-ı Temettü** veyâ hac niyetiyle ihrâma girildikten sonra bunu umre'ye çevirmeyi tasvib etmiyordu.

BU HADÎSTEN ŞU HÜKÜMLER ÇIKAR

1. **Hacc-ı Kırân** sünnet'e uygundur.

2. Dînî bir meseleyi bilmeyen kimse, bu alanda ehil ve liyakatlı ilim adamlarına baş vurmalıdır.

3. Dînî meseleler hakkında yeterli bilgisi bulunmayan bir kimsenin dînî vecîbelerini ifâ eden kimseye rastgele sataşmamalıdır. Böyle sataşan kimseler yetkililerce kınanmalıdır.

Anılan hadiste isimleri geçen S e l m a n b i n R e b î a ve Z e y d b i n S u h â n (Radıyallâhü anhüm)'ın hâl tercemeleri 2506. hadîsin izahı bölümünde geçmiştir.

Bu hadîste sözü edilen râvî S u b e y b i n M a ' b e d e t - T a ğ l i b î (Radıyallâhü anhüm) bu hadîsi Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Râvileri ise E b û V â i l, M e s r û k, E b û İ s h â k e s - S ü b e y i, Ş a ' b î ve İ b r â h î m e n - N a h a i ' dir. Bu zât muhadram olan tabiilerdendir. Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanında müslüman olmakla beraber O'nu görme şerefine nâil olamamıştır. M ü s l i m b i n K a s ı m, İ b n - i H i b b â n ve başkası bunun sıkâ, yâni güvenilir olduğunu söylemişlerdir. E b û D â v û d, İ b n - i M â c e h ve N e s â i onun hadîsini rivâyet etmişlerdir. (1)

(٣٩) باب طواف القارن

39 — HACC-I KIRÂN EDEN KİMSENİN (FARZ OLAN) TAVÂF (SAYISININ BEYÂNI) BÂBI

٢٩٧٢ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا يحيى بن يعلى بن حارث المحاربي.

(1) Tekmile : C. 1, S. 81

ثنا أبي عن غيلان بن جامع، عن ليث، عن عطاء وطاوس ومجاهد، عن جابر بن عبد الله وابن عمر وابن عباس؛ أن رسول الله ﷺ لم يطف هو وأصحابه لعمرتهم وحجتهم، حين قدموا، إلا طوافا واحدا.

في الزوائد: في إسناد المصنف ليث بن أبي سليم، وهو ضعيف ومدلس. والحديث عن غير ابن عباس ذكره غير المصنف أيضا.

TERCEMESİ

2972) "... Câbir bin Abdillah, İbn-i Ömer ve İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sahâbileriyle beraber** (Vedâ haccında Mekke'ye) **geldikleri zaman Resûllulah ve** (Hacc-ı Kırân'a niyetlenen) **sahâbiler, umre ve hac için** (Ka'be'nin etrafında yedi defa dolaşmak sûretiyle) **ancak bir defa tavaf ettiler."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Müellifin senedinde Leys bin Ebî Selîm bulunur. Bu râvî zayıf ve tedlisçidir. Bu hadisi İbn-i Abbâs'ın dışında kalan sahâbilerden (yâni Câbir ve İbn-i Ömer'den), başka müellifler de rivâyet etmişlerdir.

٢٩٧٣ — حدثنا هناد بن السري. ثنا عبثر بن القاسم، عن أشعث، عن أبي الزبير، عن جابر؛ أن النبي ﷺ طاف للحج والعمرة طوافا واحدا.

TERCEMESİ

2973) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Vedâ haccında) **hac ve umre için** (farz olarak) **bir defa tavâf etti."**

٢٩٧٤ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا مسلم بن خالد الزنجي. ثنا عبيد الله بن عمر عن نافع، عن ابن عمر؛ أنه قدم قارنا. فطاف بالبيت سبعا. وسعى بين الصفا والمروة. ثم قال: هكذا فعل رسول الله ﷺ.

TERCEMESİ

2974) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi Hacc-ı Kırân'a niyet etmiş olarak (Mekke'ye) geldi. Sonra yedi defa Ka'be etrafında dolaşmak sûretiyle tavâf etti ve Safâ ile Merve arasında sa'y etti. Sonra: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) böyle yaptı, dedi."

٢٩٧٥ — حدثنا محرز بن سلمة. ثنا عبد العزيز بن محمد، عن عبيد الله، عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «من أحرم بالحج والعمرة، كفى لهما طواف واحد. ولم يحل حتى يقضي حجه، ويحل منهما جميعا».

TERCEMESİ

2975) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kim hac ve umre niyetiyle ihrâma girerse (yâni Hacc-ı Kırân'a başlarsa) hac ve umresi için bir tavâf kifâyet eder ve o kimse haccını tamamlayıp da hac ve umrenin her ikisinin ihrâmından beraber çıkıncaya kadar ihrâmdan çıkamaz."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi Zevâid nevindendir. En kuvvetli rivâyetlere göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Hacc-ı Kırân'ı edâ ettiğini bundan önceki bâbta belirttik. Bu seferde O'na refakat eden sahâbîlerden bir kısmı da Hacc-ı Kırân'ı edâ etmişlerdi. Bu hadiste, hac ve umre için yalnız bir tavâf ettiği bildirilen sahâbiler, Hacc-ı Kırân'ı edâ edenlerdir. İfâ edildiği bildirilen tavâf ise farz ve rükün olan tavâftır ki Arafât'tan Minâ'ya dönüldükten sonra yapılır. Şu noktayı da hatırlatayım: Ka'be'nin etrafında yedi defa dolaşmak sûretiyle yapılan ziyâret bir tavâf sayılır. Bir tavâf sözü ile bu mânâ kasdedilir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Hacc-ı Kırân** edâ ettiğine ve umre ile hac için yalnız bir tavâf ettiğine delâlet eder.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **Hacc-ı Kırân'ı** edâ ettiğine ve umre ile hac için yalnız bir tavâfla yetindiğine, kezâ Safâ ile Merve arasında bir sa'y ile iktifâ ettiğine delâlet eder.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın son hadîsi Tirmizî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu da **Hacc-ı Kırân** için bir tavâfın yeterli olduğuna ve bu nevî hac niyetiyle ihram giren bir kimsenin haccın ihrâmından çıkıncaya kadar umre'nin ihrâmından da çıkamıyacağına delâlet eder. Yâni **Hacc-ı Kırân** niyetiyle mikat'ta ihram giren bir kimse Mekke'ye varınca ihramlı hâline devam eder. Tavâf ve sa'y edip, traş olduktan sonra ihramdan çıksın denemez. Çünkü bayrama kadar ihramda kalmak zorundadır. Arafat'tan Minâ'ya dönüp bayramın birinci günü şeytanı taşladıktan ve kurbanını kestikten sonra saç traşı olur ve bundan sonra ihram denilen elbiseyi soyup normal elbiseyi giyebilir. Daha sonra farz ve rükün olan tavâfı edâ eder. Sa'y etmemiş ise bunu yapar ve diğer menâsiki ikmal etmek sûretiyle hac ve umre'nin ihrâmından beraber çıkar.

BU BÂBTAKİ HADÎSLERDEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. **Hacc-ı Kırân'a** niyet etmek sûretiyle ihrâma giren kimse için bir tavâf ve bir sa'y yeterlidir. Cumhûrun kavli de budur. Mâlik, Şâfiî ve sahih rivâyete göre Ahmed de böyle hükmedenlerdendirler. Bu grubun kavline göre umre işi hac işinin içine karışmış olur. Artık umre için özel bir tavâf ve özel bir sa'y gerekmez.

Hanefiler'e göre bir tavâf ve bir sa'y yeterli değildir. Yâni **Hacc'ı Kırân'a** niyetlenen kimseye iki tavâf ve iki sa'y gerekir. Bir tavâf ile bir sa'y umre için, diğer bir tavâf ile bir sa'y de hac içindir. Bu görüş, Ebû Bekir, Ömer, Ali, İbn-i

M e s ' û d ve A h m e d (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet olunmuştur.

2. Hacc-ı Kırân'a niyetlenen kimse hac ve umre menâsikini bitirinceye kadar ihram hâline devam eder. Yâni Hacc-ı Temettü'a niyetlenen kimse gibi değildir. Çünkü bilindiği gibi Hacc-ı Temettü'a niyetlenen kimse M e k k e ' ye vardığı zaman umre'ye âit tavâf ve sa'y işini tamamlar. Sonra saç traşı olur ve böylece umre'yi ikmâl etmekle ihramdan çıkmış olur. Bayramdan bir iki gün önce bu kere hac niyetiyle ihrâma girer.

(٤٠) باب التمتع بالعمرة إلى الحج

40 — HAC MENÂSİKİNE (BAŞLAYINCAYA) KADAR (HAC MEVSİMİNDE) UMRE'DEN YARARLANMAK (YÂNİ UMRE YAPMAKLA SEVAB KAZANMAK) BÂBI

Bilindiği gibi hac, belirli zamanda belirli niyetle K a' b e - i M u a z z a m a ' yı tavâf etmek, belirli zamanda A r a f â t ' ta vakfeye durmak ve hac menâsikini ifâ etmektir. Hac ibâdeti yılın her ayında yapılamaz. Hac niyetiyle ihrâma girip menâsikini ifâ etmenin mevsimi Ş e v v â l, Z i l k â d e ayları ile Z i l h i c c e ayının ilk on günüdür. Dört mezheb âlimleri bu hususta ittifak hâlindedir. Bu mevsimden önce, yâni Ş e v v â l ayı girmeden önce hac niyetiyle ihrâma girmek H a n e f î, M â l i k î ve H a n b e l î mezheblerine göre câiz ise de mekruhtur. Ş â f i î mezhebine göre ise geçersizdir.

Umre ise K u r b a n bayramı günleri hâriç yılın herhangi bir ayında, belirli bir niyetle ihrâma girip K a ' b e - i M u a z z a m a ' - yı tavâf etmek, sa'y etmek ve saç traşı olmakla ifâ edilen bir ibâdettir. Câhiliyet devrinde umre ibâdeti hac mevsiminde ifâ edilemezdi, yapılması haram telâkki edilirdi. İslâmiyet bu itikadın bâtıl olduğunu beyanla umre'nin hac mevsiminde de yapılabileceği hükmünü getirmiştir.

Daha önce hacc'ın şekillerini beyân ederken bunlardan birisinin de Hacc-ı Temettü olduğunu, yâni hac mevsiminde önce umre niyetiyle ihrâma girip bunu tamamladıktan sonra ihrâmdan çıkmak ve bayrama bir iki gün kala hac niyetiyle ihrâma girip hac menâsiki

edâ etmek olduğunu söylemiştim. Müellifimiz 37. bâbı **Hacc-ı İfrâd'a**, 38. bâbı **Hacc-ı Kırân'a** tahsis ettiği gibi bu bâbı da **Hacc-ı Temettü'a** ayırmış ve buna dâir hadisleri burada rivâyet etmiştir. Hadislerin izahı bölümünde konu ile ilgili gerekli bilgi verilecektir.

٢٩٧٦ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَبٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ (يَعْنِي دُحَيْمًا). ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَا: ثنا الْأَوْزَاعِيُّ. حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ. حَدَّثَنِي عِكْرِمَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ، وَهُوَ بِالْعَقِيقِ «أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي. فَقَالَ: صَلِّ فِي هٰذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ. وَقُلْ: عُمْرَةٌ فِي حَجَّةٍ».

وَاللَّفْظُ لِدُحَيْمٍ.

TERCEMESİ

2976) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **El-Akîk** (deresin)de iken şöyle **buyurduğunu** (kulağımla) **işittim:**

Bana Rabbim tarafından bir gelen (yâni Cebrâil) **geldi ve: Bu mübârek derede namaz kıl ve de ki: Bu, hac içinde bir umre'dir, diye tâlimat verdi.**

(İbn-i Mâceh dedi ki:) **yukardaki ifâde tarzı,** (Bana rivâyette bulunan şeyhim) **Duhaym'a âittir.**"

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

El-Akîk deresi Medîne-i Münevvere'ye **dört mil,** yâni yaklaşık yedi buçuk km. mesâfede **bir derenin ismidir. Bu hadisi** Evzâî'den rivâyet eden el-Velîd demiş ki **el-Akîk**

sözcüğü ile Z ü ' l - H u l e y f e ismi verilen mikat kasdedilmiştir. Bu yer M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' den hac veyâ umre'ye gidenlerin ihrâma girecekleri sınırdır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e gelen meleğin C e b r â î l (Aleyhisselâm) olduğu B e y h a k î'nin rivâyetinde belirtilmiştir. Meleğin anılan derede Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e geceleyin geldiği, B u - h â r î ' nin rivâyetinde bildirilmiştir.

Hadîs'in; قُلْ عُمْرَةٌ فِي حَجٍّ cümlesi değişik şekillerde yorumlanmıştır. Avnü'l-Mabûd yazarı bu mânâ ve yorumları şöylece açıklamaktadır.

Bâzıları: Bu cümle hac ve umre'yi ifâ etmek mânâsına yorumlanır. Yâni Hacc-ı Temettü'ü edâ et. Çünkü Hacc-ı Temettü şeklinde yapılan umre hac mevsiminde edâ edilir. Önce umre yapılır. Sonra hac edâ edilir, demişlerdir.

Bu yoruma göre cümle şöyle terceme edilebilir: **"De ki: Bu, hac mevsiminde yapılan bir umre'dir."**

Müellifimiz bu hadîsi bu bâbta rivâyet ettiği için böyle yorumlayanlardan olabilir. Cümle böyle yorumlanınca hadîs, Hacc-ı Temettü'ün meşrûluğuna delîl sayılabilir.

Bâzı âlimler bu cümleyi Hacc-ı Kırân mânâsına yorumlamışlardır. Cümle bu yoruma müsâiddir. Çünkü Hacc-ı Kırân'da umre, hac içinde ifâ edilir. Hacc-ı Kırân'ın daha faziletli olduğunu söyleyenler bu hadîsi kendileri için delîl saymışlar ve: Bu şekilde niyetlenmeyi emreden Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'dir. Şu halde en üstün şekil budur, demişlerdir. A y n î : B u h â r î ' nin bir rivâyetinde cümle; عُمْرَةٌ وَحَجٌّ = **"Bu, bir umre ve bir hac'tır"** şeklindedir. Bu rivâyet cümlenin Hacc-ı Kırân mânâsında kullanıldığına delâlet eder, demiştir.

Üçüncü bir yorum şekli de şöyledir: Yâni sen haccını tamamladıktan sonra evine dönmeden önce umre'yi de yap. E l - H â f ı z böyle yorum yapanlar uzak bir ihtimâle yer vermiş ve kasdedilen mânâdan uzaklaşmışlar. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccında böyle yapmadığı sâbittir, demiştir.

Hadîste kılınması emredilen namazdan maksad ihrâm namazıdır. Bir kavle göre sabah namazı kasdedilmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Tekmile yazarı bu hadisin fıkıh yönü ile ilgili olarak şöyle der:

1. Hadîs, El-Akîk deresinin faziletine ve bu yerde namaz kılmanın üstünlüğüne delâlet eder.

2. Hadîs, ihrâma girileceği zaman ihrâm namazını kılmanın fazîletine de delâlet eder. Âlimler bu hususta ittifak hâlindedir. Ancak namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerden birinde ihrâma girildiği takdirde ihrâm namazı kılınmaz. Sâdece Ş â f i î mezhebine göre ihrâma anılan vakitlerden birinde bile girilse ihrâm namazı kılınır. Çünkü nâfile namazın kılınmasının mekruh olduğu vakitlerde ihrâm, tavâf ve abdest gibi bir sebebe dayalı namaz kılmak mekruh değildir.

٢٩٧٧ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، قالا: ثنا وكيع، عن مسعر، عن عبد الملك بن ميسرة، عن طاوس، عن سراقة بن جعشم، قال: قام رسول الله ﷺ خطيبًا في هذا الوادي، فقال «ألا إن العمرة قد دخلت في الحج إلى يوم القيامة».

TERCEMESİ

2977) "... Surâka bin (Mâlik) bin Cu'şum *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu derede hitâbet etmek üzere ayağa kalktı ve:

Bilmiş olun ki umre kıyâmete dek hacc'a şüphesiz dâhil oldu, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisî E b û D â v û d ve D â r i m î de rivâyet etmiştir. E b û D â v û d'un rivâyet ettiği metin burdakinden uzuncadır. Oradaki metin meâlen şöyledir:

"Allah Teâlâ şüphesiz sizin bu haccınızda üzerinize bir umre de dahil buyurmuştur. Bu itibarla Mekke'ye vardığınız zaman Ka'be'yi tavâf edip Safâ ile Merve arasında sa'y eden bir kimse ihrâmdan çıkmış olur. Ancak beraberinde kurbanlık bulunanlar bu hükmün dışındadır."

Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği metnin açık mânâsı Hacc-ı **Temettü**'ün meşrû kılınmasını ifâde eder. Mânânın daha açık şekli şöyledir: Allah Teâlâ hac mevsimi içinde sizin için umre ibâdetini ifâ etmeyi meşrû kıldı ve umre'yi hac aylarına da dâhil etti. Hac aylarında umre yapmanın yasaklığına dâir câhiliyet anlayışını iptâl etti. Artık hac aylarında önce umre yapıp bundan sonra hac etmeniz meşrûdur.

Müellifimizin rivâyet ettiği metin de böyle yorumlanabilir ve **Hacc-ı Temettü**'ün meşrûluğuna delâlet eder.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî bu hadisin bir benzerini İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Hattâbi bu hadisin değişik şekillerde yorumlandığını beyanla özetle şöyle der:

Umre'nin farz olduğuna hükmeden âlimler ile farz olmadığına yâni sünnet olduğuna hükmeden âlimler bu hadisi değişik şekillerde yorumlamışlardır. Şöyle ki:

Umre'nin farz olduğuna hükmeden âlimler bu hadisi iki şekilde yorumlamışlardır. Bir yorum şöyledir: Umre hac mevsimine dâhil olmuştur. Hac mevsiminde umre yapılabilir. Yorum böyle olunca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadisle câhiliyet devrindeki bâtıl inanışı yıkmış ve hac mevsiminde de umre yapmanın meşrûluğunu bildirmiştir. Bu takdirde hadis, **Hacc-ı Temettü**'ün meşrûluğuna delâlet eder.

İkinci yorum şekli ise şöyledir: Umre menâsiki hac menâsikinin içine girmiştir. Artık **Hacc-ı Kırân**'a niyetlenen bir kimse için bir ihrâm, bir tavâf ve bir sa'y yeterlidir. Bu takdirde hadis **Hacc-ı Kırân**'ın meşrûluğuna delâlet eder.

Umre'nin farz olmadığına hükmeden âlimler ise bu hadisi şöyle yorumlamışlardır: Umre ibâdetinin farziyeti hac ibâdetinin farziye-

tiyle kaldırılmıştır. Artık umre farz değildir. Umre'nin hacc'a dâhil olmasından maksad umre'nin farzıyetinin kaldırılmasıdır.

Surâkâ (Radıyallâhü anh)'ın işâret ettiği dere Usfân vâdisidir. Bu durum Ebû Dâvûd'un rivâyetinde belirtilmiştir. Usfân vâdisi Mekke ile Medine arasında ve Mekke'ye takriben 120 km. mesâfede bir derenin ismidir.

Surâka (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 91. hadis bölümünde geçmiştir.

٢٩٧٨ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ ، عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ يَزِيدَ ابْنِ الشِّخِّيرِ ، عَنْ أَخِيهِ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ ، قَالَ : قَالَ لِي عِمْرَانُ بْنُ الْحُصَيْنِ : إِنِّي أُحَدِّثُكَ حَدِيثًا لَعَلَّ اللهَ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِ بَعْدَ الْيَوْمِ . اعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدِ اعْتَمَرَ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِهِ فِي الْعَشْرِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ وَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ . وَلَمْ يَنْزِلْ نَسْخُهُ . قَالَ فِي ذٰلِكَ ، بَعْدُ ، رَجُلٌ بِرَأْيِهِ مَا شَاءَ أَنْ يَقُولَ .

TERCEMESİ

2978) "... Mutarrif bin Abdillah bin eş-Şıhhîr *(Radıyallâhü anhümâ)'*dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

İmrân bin el-Husayn (Radıyallâhü anh), bana şöyle dedi:

Bu günden sonra Allah'ın seni yararlandıracağı umulan bir hadîsi sana rivâyet edeyim: Bilmiş ol ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âilesinden bir grup Zilhicce ayının (ilk) on gününde şüphesiz umre ettiler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'de bunu menetmedi ve bunun neshine dâir bir âyet inmedi. Sonra bir adam bunun (yâni Hacc-ı Temettü) hakkında kendi görüşüne dayalı dilediği şeyi söyledi (yâni Hacc-ı Temettü'a karşı çıktı)."

İZAHI

Bu hadisi Buhâri, Müslim ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. İmrân (Radıyallâhü anh) bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zevcelerinden bir grubun Resûl-i Ek-

rem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hayatta iken **Hacc-ı Temettü'ü** edâ ettiklerini, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bunu yasaklamadığını ve **Hacc-ı Temettü**'ün meşrûluğuna dâir Bakara sûresinin 196. âyetindeki hükmün başka bir âyetle neshedilmediğini ifâde etmiştir.

Vedâ hacc'ında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sekiz zevcesi refâkat etmişti. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın dışında kalan zevcelerin hepsi **Hacc-ı Temettü**'ü ifâ ettikleri hadis şerhlerinde beyân edilmektedir. Müellifimizin süneninde 3133 ve 3135. numaralarda geçen Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) ile Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadislerinde belirtildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **Hacc-ı Temettü** eden zevceleri için bir sığır kurban etmiştir. Anılan iki hadisi Ebû Dâvûd da Hac bölümünün **"Hedyü'l-Bakara = Sığırı kurban etme"** bâbında rivâyet etmiş ve Tekmile yazarı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zevcelerinden **Hacc-ı Temettü** edenlerin yedi olduğunu ifâde etmiştir.

Hac aylarının Şevvâl, Zilkâde ayları ile Zilhicce ayının ilk on günü olduğunu yukarda belirtmiştim. İmrân (Radıyallâhü anh) bu muhterem annelerimizin Zilhicce'nin ilk on gününde, yâni hac mevsiminde, hactan önce umre ettiklerini belirtmekte **Hacc-ı Temettü**'ü ifâ ettiklerini açıklamak istemiştir.

Hacc-ı Temettü'ün meşrûluğu Bakara sûresinin 196. âyetinde geçen; فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ = **"Kim hacc'a kadar umre'den faydalanmak** (sevâbını kazanmak) **isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek..."** Nazm-i İlâhi ile sâbittir. İmrân (Radıyallâhü anh) bu hükmün neshine dâir bir şeyin inmediğini anlatmak ister.

İmrân (Radıyallâhü anh)'in hac mevsiminde, hactan önce umre etmeye, yâni **Hacc-ı Temettü**'a karşı çıktığını haber verdiği zât ile kimi kasdettiği yolunda çeşitli görüşler vardır. Kurtubî ve Nevevi bununla Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh)'ın kasdedildiğini söylemişlerdir. İbnü't-Tin: Bununla ya Ömer veyâ Osmân kasdedilmiştir, der. El-Hâfız bu husustaki sözleri nakleder ve Ömer (Radıyallâhü anh)'ın kasdedildiği ihtimalini tercih eder.

Bundan sonra gelen 2979. hadis de bununla Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın kasdedilmiş olduğu ihtimâlini kuvvetlendirir.

Tekmile yazarı Hacc-ı İfrâd bâbında: Ö m e r ve O s m â n (Radıyallâhü anhümâ)'nın Hacc-ı Temettü'a karşı çıkmaları bunun meşrûluğunu inkâr etmeleri anlamında değil, tenzihen mekruhluk ve en faziletli saydıkları Hacc-ı İfrâd'a teşvik içindir. Hacc-ı Temettü'ün kerâhatsız câizliği husûsunda âlimler bilâhere icmâ ve ittifak etmişlerdir, der.

İ m r â n (Radıyallâhü anh)'ın M u t a r r ı f'a söylediği sözle şunu kasdettiği, S i n d i tarafından ifâde edilmiştir: Bu gün Ö m e r (Radıyallâhü anh) H a c c - ı T e m e t t ü'a karşı olduğu için bununla amel edemezsen bile bu günden sonra, yâni Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın devrinden sonra bununla amel etmek ve halka bunu öğretmek sûretiyle yararlanabilirsin, sevâbını kazanabilirsin.

K â d ı I y â z ve başkası Ö m e r ve O s m â n (Radıyallâhü anh)'ın karşı çıktıkları umre'nin Hacc-ı Temettü olmayıp hac niyetiyle ihrâma girildikten sonra bunu umre'ye çevirmek olduğunu söylemiş ise de gerek bu hadis ve gerekse bundan sonra gelen E b û M û s â (Radıyallâhü anh)'ın hadisi karşı çıkılan umre'nin Hacc-ı Temettü olduğunu gösterir.

٢٩٧٩ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ.
ح وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. حَدَّثَنِي أَبِي قَالَا: ثنا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ عُمَارَةَ
ابْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُوسَى، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ؛ أَنَّهُ كَانَ يُفْتِي بِالْمُتْعَةِ.
فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: رُوَيْدَكَ بِبَعْضِ فُتْيَاكَ. فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ،
فِي النُّسُكِ، بَعْدَكَ.

حَتَّى لَقِيتُهُ، بَعْدُ، فَسَأَلْتُهُ. فَقَالَ عُمَرُ: قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَعَلَهُ
وَأَصْحَابُهُ. وَلَكِنِّي كَرِهْتُ أَنْ يَظَلُّوا بِهِنَّ مُعْرِسِينَ تَحْتَ الْأَرَاكِ. ثُمَّ يَرُوحُونَ بِالْحَجِّ
تَقْطُرُ رُءُوسُهُمْ.

TERCEMESİ

2979) "... Ebû Mûsâ el-Eş'arî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi Hacc-ı Temettü'a fetvâ veriyordu. Sonra bir adam kendisine :

Sen fetvânın bâzısını geciktir, fetvâ işini bırak. Çünkü mü'minlerin Emîrinin (yâni halife Ömer'in) **senden sonra** hac ve umre **menâsiki hakkında ihdâs ettiği şeyi** (ki Hacc-ı Temettü menetmektir) **bilmiyorsun, dedi.**

(Ebû Mûsâ demiş ki) **sonra nihâyet ben mü'minlerin** emîrine **rastladım ve ona sordum. Bunun üzerine** (Halife) **Ömer** (Radıyallâhü anh) **dedi ki :**

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ve **ashâbının hacc-ı temettü'ü yaptıklarını şüphesiz biliyorum. Ve lâkin ben hacı** adaylarının (Arafât'a çıkacakları zamana kadar) **el-Erâk** (ağacı) **altında** (bile) **karılarına yaklaşmaya devam edip sonra başlarından boy abdesti suyu damladığı bir vaziyette hacc'a başlamalarını** (Arafât'a çıkmalarını) **kerih gördüm."**

İZAHI

Bu hadisi Müslim ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.
Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayayım :

Mut'a, Haccı Temettü mânâsınadır.
Fütyâ, fetvâ demektir.
Rüveyde, mühlet ver, geciktir, mutedil davran mânâsınadır. Yâni bu işe fetvâ vermeyi durdur.
Nüsük : Hac ve umre ile ilgili kavlî ve fiilî ibâdetler demektir.
İ'râs, zifafa girmektir. **Mu'risîn,** zifâfa giren erkekler, demektir. **Burada kadınlarına yaklaşmaya devam edenler** mânâsı kasdedilmiştir.

El-Erâk bir nevi ağaç ismidir. Hacıların getirdikleri misvâk bu ağaçtandır. Süyûti: Ömer (Radıyallâhü anh) bununla Arafât'a yakın bır ağacı kasdetmiş olabilir, demiştir.

Ömer (Radıyallâhü anh), Ebû Mûsâ (Radıyallâhü anh)'a verdiği cevabla şunu demek istemiştir: **Hacc-ı Temettü'a** niyetlenen hacı adayları Mekke'ye vardıktan sonra umre tavâfı ve sa'y'ı yapınca ihrâmdan çıkarlar ve bayrama yakın zamana kadar her türlü refaha kavuşurlar. Bu arada karılarına da yaklaşmaya devam ederler ve bu halleri bayrama bir iki gün kala hac niyetiyle ihrâma girip Arafât'a hareket edecekleri zamana kadar devam edebilir. Halbuki hacı adayları için en fazîletli hâl saçlarının dağılması, durumlarının değişmesi ve nefsi arzûlarından uzak durmalarıdır. Bu nedenle **Hacc-ı Temettü** şeklinden pek hoşlanmıyorum. Fakat **Hacc-ı İfrâd'a** veyâ **Hacc-ı Kırân** niyetiyle ihrâma giren bir kimse ihrâma girdiği andan bayram günlerine kadar ihrâmda kalır ve nefsi arzularından uzak kalır. Bu itibarla bu iki hac nevi diğer neviden daha fazîletlidir.

Hacc-ı İfrâd bâbında rivâyet edilen hadisler bölümünde beyân ettiğim gibi Ömer (Radıyallâhü anh) da **Hacc-ı İfrâd'ı** tercih edenlerdendir.

(٤١) باب فسخ الحج

41 — HACC'I FESHETMEK (YÂNİ UMRE'YE ÇEVİRMEK) BÂBI

٢٩٨٠ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي. ثنا الوليد بن مسلم. ثنا الأوزاعي، عن عطاء، عن جابر بن عبد الله. قال: أهللنا مع رسول الله ﷺ بالحج خالصا، لا نخلطه بعمرة. فقدمنا مكة لأربع ليال خلون من ذي الحجة. فلما طفنا بالبيت، وسعينا بين الصفا والمروة، أمرنا رسول الله ﷺ أن نجعلها عمرة، وأن نحل إلى النساء. فقلنا ما بيننا: ليس بيننا وبين عرفة إلا خمس. فنخرج إليها ومذاكيرنا تقطر منيا؟ فقال رسول الله ﷺ «إني لأبركم وأصدقكم. ولولا الهدي لأحللت» فقال سراقة بن مالك: أمتعتنا هذه لعامنا هذا، أم لأبد؟ فقال «لا. بل لأبد الأبد».

T E R C E M E S İ

2980) "... Câbir bin Abdillah (*Radıyallâhü anhümâ*)'dan; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **beraberinde sırf hac niyetiyle ihrâma girdik, umre'yi hacc'a katmadık. Sonra Zilhicce ayının dördüncü günü** (sabahı) **Mekke'ye vardık. Biz Ka'be'yi tavâf edip Safâ ile Merve arasında sa'y edince Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **haccımızı umre'ye çevirmemizi ve ihrâmdan çıkıp kadınlarımıza yaklaşabilmemizi emretti. Bunun üzerine biz kendi aramızda: Bizim ile Arefe** (günü veyâ Arafât) **arasında ancak beş gün var. Biz kadınlarımızdan bile** yararlanmış **olarak Arafât'a çıkacağız** (Bu **ne hâldir?**) **diye konuştuk** (bu duruma hayret ettik). **Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ben şüphesiz hepinizden ziyâde hayra düşkün, Allah'a itâatkâr ve doğruyum. Ve (beraberimdeki) **kurbanlık olmasaydı** (umre'yi yaptıktan sonra) **ben muhakkak ihrâmdan çıkacaktım, buyurdu. Sonra Surakâ bin Mâlik** (Radıyallâhü anh) (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e):

Bu mut'a'mız (yâni umre için ettiğimiz tavâf ve sa'y'den sonra ihrâmdan çıkmak sûretiyle yararlanmamız) **bu yılımıza mı mahsustur, yoksa ebediyen meşrû mudur? diye sordu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Hayır, (bu yıla mahsus değildir). **Bilâkis ilelebed meşrûdur, buyurdu."**

İ Z A H I

Bu hadisi M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â i ve A h m e d de rivâyet etmiştir. Tekmile yazarının dediği gibi C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın maksadı Vedâ haccında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e refakat eden sahâbilerin çoğunun Hacc-ı İfrâd'a niyet ettiklerini beyân etmektir. Çünkü sahâbilerin bir kısmının Hacc-ı Kırân'a, bir kısmının da Hacc-ı Temettü'a niyetlendikleri başka hadislerde sâbittir. Bu durum B u h â r i, A h m e d, E b û

D â v û d ve başkalarının rivâyet ettikleri Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bir hadisinde açıklanmıştır.

Buradaki rivâyetin zâhirine göre Hacc-ı İfrâd niyetiyle ihrâma giren sahâbiler tavâf ve sa'y ettikten sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onlara, haclarını umre'ye çevirmelerini emretmiştir. Halbuki bu emir B u h â r î ve M ü s l i m'in rivâyet ettikleri C â b i r (Radıyallâhü anh)'m bir hadisinde belirtildiği gibi tavâf ve sa'y'den önce buyurulmuştur. Asıl olan da budur. Anılan emrin mükerrer buyurulduğu kuvvetle muhtemeldir ve buradaki rivâyet böyle yorumlanmalıdır. B u h â r î, M ü s l i m ve E b û D â v û d'un rivâyet ettikleri Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bir hadisinden anlaşıldığı gibi Vedâ haccında M e k k e'ye girilmeden önce Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), beraberinde kurbanlık getirenlere hac ve umre'ye niyetlenmelerini emretmiş ve kurbanlığı olmayanlar ise umre'ye niyetlenmişlerdir.

Sahâbîler hac için M e k k e'ye gidenlerin her türlü nefsi arzûlardan uzak durmasının gerekliliğine inandıkları için hacc'ı umre'ye çevirmekle ihrâmdan çıktıktan sonra kadınlara yaklaşmayı ve bunun akabinde ihrâma girip A r a f â t'a çıkmayı fazilet bakımından yadırgamış olabilirler. Câhiliyet devrinin itikadına göre ise hac aylarında umre yapmak en büyük günahlardandı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu bâtıl itikadı yıkmak üzere beraberinde kurbanlık getirmeyen sahâbilerin haclarını umre'ye çevirmelerini emretmiş ve bu hükme hayret eden sahâbilerine hadîste anılan cevâbı buyurmuştur.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Hacc-ı İfrâd niyetiyle ihrâma giren bir kimse tavâf etmeden önce bunu umre'ye çevirebilir. A h m e d, M ü c â h i d, e l - H a s a n ve Z a h i r i y e mezhebi mensublarından bir grub böyle hükmetmişlerdir. Fakat cumhur bu hükmün Vedâ haccına mahsus olduğu görüşündedir. Vedâ haccmda verilen ruhsat ve izin, hac mevsiminde umre yapmanın büyük günahlardan olduğuna dâir câhiliyet devrinin bâtıl itikadını yıkmak içindir. Bu husus bundan sonra gelen bâbta rivâyet edilen hadîslerin izahı bölümünde tekrar ele alınacaktır.

2. Hacc-ı Temettü eden kimseler umre'ye âit ihrâmdan çıktıktan sonra ihrâmlı kimse için haram olan şeyleri işleyebilirler. Bu cümleden olarak kadınlarına yaklaşabilirler.

3. Hacc-ı İfrâd veyâ Hacc-ı Kırân niyetiyle ihrâma giren ve beraberinde kurban getiren kimseler Vedâ haccında da hacılarını umre'ye çevirememişlerdir.

Şu noktayı da belirteyim:

S u r a k a (Radıyallâhü anh)'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sorduğu; أَمُتْعَتُنَا هٰذِهِ لِعَامِنَا هٰذَا أَمْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ = "Bu mut'amız bu yılımıza mı mahsustur, yoksa ilelebed meşrû mudur? sorusu ve buna karşılık buyurulan; لَا . بَلْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ = "Hayır. (bu yıla mahsus değil). Bilâkis ilelebed meşrûdur" cevâb değişik şekillerde yorumlanmıştır: Hacc'ın umre'ye çevirilmesine hükmeden A h m e d ve Z â h i r i y e mezhebi mensublarına göre bu hükmün Vedâ haccı yılına mahsus olmayıp kıyâmete dek meşrû olduğu yolunda yorum yapmışlardır. Cumhûra göre ise bu soru ile verilen cevab Hacc-ı Temettü'ün meşrûluğuna dâirdir. Yâni Hacc-ı Temettü dâima meşrûdur, meşrûluğu Vedâ haccı yılına mahsus değildir.

٢٩٨١ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ لَا نُرَى إِلَّا الْحَجَّ . حَتَّى إِذَا قَدِمْنَا وَدَنَوْنَا ، أَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ أَنْ يَحِلَّ . فَحَلَّ النَّاسُ كُلُّهُمْ ، إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ . فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ ، دُخِلَ عَلَيْنَا بِلَحْمِ بَقَرٍ . فَقِيلَ : ذَبَحَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ أَزْوَاجِهِ .

T E R C E M E S İ

2981) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz Zilkâde ayının bitimine beş gün kala Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde** (Medine'den hac yolculuğuna) **çık-**

tık. (Hac mevsiminde umre değil) **ancak hac edilir sanıyorduk. Nihâyet varıp** (Mekke'ye) **yaklaştığımız zaman Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **beraberinde kurbanlık olmayanların** (tavâf ve sa'y'den sonra) **ihrâmdan çıkmalarını emretti. Beraberinde kurbanlık olanlar dışında kalan herkes** (tavâf ve sa'y'den sonra) **ihrâmdan çıktı. Kurban bayramı günü olunca bize sığır eti getirildi ve Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in, zevceleri yerine kurban kestiği söylendi."**

İZAHI

Bu hadisi Müslim de rivâyet etmiştir. Câhiliyet devrindeki inanca göre hac mevsiminde, yâni Şevvâl, Zilkâde aylarında ve Zilhicce ayının ilk on günlerinde umre etmek büyük günahlardan sayıldığı ve Vedâ haccı yolculuğuna çıkılıncaya kadar bu inancın bâtıl olduğuna dâir şer'i bir hüküm konulmadığı için anılan yolculuğa çıkıldığında sahâbiler ancak hac edilebileceğini sanıyorlardı. Âişe (Radıyallâhü anhâ) bu durumu ifâde etmek istemiştir. Yolculuğa çıkıldığında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile bâzı sahâbiler kurbanlıklarını götürdüler ve sahâbilerin çoğunun kurbanlığı yoktu. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), câhiliyet devrinin bâtıl itikadını yıkmak üzere, beraberinde kurbanlık olmayan sahâbilerin haclarını umre'ye çevirmelerini emretti veyâ umre'ye niyetlenmelerini buyurdu. Ahmed ve Zâhiriye mezhebi mensublarından bir cemâata göre verilen emir haccı umre'ye çevirmek mâhiyetinde idi. Cumhûra göre ise anılan emir umre'ye niyetlenmek içindi veyâ Vedâ haccına mahsus olmak üzere haccı umre'ye çevirmek içindi.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zevcelerinden Âişe (Radıyallâhü anhâ) 2963. hadiste belirtildiği gibi âdet görmesi nedeniyle ihrâmdan çıkmadı. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in diğer yedi zevcesi ise beraberinde kurbanlık olmadığı için umre tavâfı ile sa'y'ından sonra ihrâmdan çıktılar. Yâni Hacc-ı Temettü ettiler ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onlar için bir sığırı kurban etti. Kurban etinden Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya da verildi.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Hac niyetiyle ihrâma giren ve beraberinde kurbanlık götürmeyen bir kimse henüz tavâf etmemiş iken haccını umre'ye çevirebilir. Cumhûra göre bu hüküm Vedâ haccına katılanlara mahsustur. Ahmed, el-Hasan ve Zâhiriye mezhebine mensub bir gruba göre ise bu hüküm umumîdir.

2. Umre'ye niyetlenen kimseler tavâf ve sa'y ettikten sonra ihrâmdan çıkarlar. Sa'y'den sonra saç traşı olup bundan sonra ihrâmdan çıkarlar.

3. Hac niyetiyle ihrâma girip kurban sevkeden kimse haccını umre'ye çeviremez.

4. Hacc-ı Temettü'a niyetlenen veyâ birinci maddede belirtildiği gibi haccını umre'ye çevirenler kurban kesmekle mükelleftir.

5. Kişi bu nevi kurban kesmekle mükellef zevceleri adına kurban kesebilir.

6. Bir sığır yedi kişi için kurban olabilir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) yedi zevcesi için bir sığır kurban etmişti.

7. Hacc-ı Temettü için kesilen kurban etinden eşe, dosta ikram edilebilir.

٢٩٨٢ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ابْنِ عَازِبٍ؛ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ. فَأَحْرَمْنَا بِالْحَجِّ. فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ «اجْعَلُوا حِجَّتَكُمْ عُمْرَةً» فَقَالَ النَّاسُ: يَا رَسُولَ اللهِ! قَدْ أَحْرَمْنَا بِالْحَجِّ. فَكَيْفَ نَجْعَلُهَا عُمْرَةً. قَالَ «انْظُرُوا مَا آمُرُكُمْ بِهِ، فَافْعَلُوا» فَرَدُّوا عَلَيْهِ الْقَوْلَ. فَغَضِبَ. فَانْطَلَقَ. ثُمَّ دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ غَضْبَانَ. فَرَأَتِ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ، فَقَالَتْ: مَنْ أَغْضَبَكَ؟ أَغْضَبَهُ اللهُ! قَالَ «وَمَالِي لَا أَغْضَبُ وَأَنَا آمُرُ أَمْرًا فَلَا أُتْبَعُ؟».

في الزوائد: رجال إسناده ثقات. إلا أن فيه أبا إسحاق. واسمه عمرو بن عبد الله. وقد اختلط بأَخَرَة. ولم يتبين حال ابن عياش. هل روى قبل الاختلاط أو بعده، فيتوقف حديثه حتى يتبين حاله.

TERCEMESİ

2982) "... El-Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve ashâbı başımızda (hac yolculuğuna) çıktılar. Biz (sahâbilerin çoğu) hac niyetiyle ihrâma girdik. Sonra Mekke'ye vardığımız zaman Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bize) :

Bu haccınızı umre'ye çeviriniz, buyurdu. Sahâbîler:
Yâ Resûlallah! Biz hac niyetiyle ihrâma girdik. Haccımızı umre'ye nasıl çevirelim, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Size emrettiğim şeye bakınız, (onu) yapınız, buyurdu. Sahâbîler:
İhrâmdan çıkmaya yanaşmadılar. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bu duruma) hiddetlenip gitti. Sonra Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın yanına öfkeli olarak girdi. Âişe (Radıyallâhü anhâ) :

(Yâ Resûlallah)! Kim seni hiddetlendirdi? Allah o kimsenin cezâsını versin, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Ben bir şeyi emredip de bana uyulmadığı halde nasıl hiddetlenmeyeyim? diye cevab verdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedindeki râviler sıkâ (güvenilir) kimselerdir. Ancak senedde Ebû İshak bulunur. Bunun adı Amr bin Abdillah'tır. Bu râvinin hâfızası son zamanlarında zayıflamış, rivâyetleri karıştırmıştı. Râvîsi İbn-i Ayyâş'ın ondan bu hâlinden önce mi sonra mı rivâyette bulunduğu açıklığa kavuşmamıştır. Bu itibarla İbn-i Ayyâş'ın rivâyet zamanı açıklığa kavuşuncaya kadar Ebû İshâk'ın hadisinin sıhhat durumu hakkında bir şey söylenemez.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisi Ahmed de rivâyet etmiştir. Sahâbilerin ihrâmdan çıkmaya yanaşmamaları durumuyla ilgili olarak Sindî şöyle der: Sahâbilerin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emir ve tâlimatına karşı çıkmaları düşünülemez. Sahâbiler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ihrâmdan çıkmıyacağını anladıkları için O'na uymaya düşkünlükleri nedeniyle ihrâmdan çıkmayı arzu etmemiş olabilirler. Amaçları dileklerinin Re-

sûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından kabul buyurulması idi. Onlar herhalde bu ümidle ihrâmda kalmayı O'na sezdirmek istemiş olabilirler.

S i n d î ' nin yukardaki yorumuna şunu ilâve edeyim ki, diğer sahîh ve sâbit rivâyetlerden anlaşıldığı üzere sahâbîler istisnâsız Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in tâlimatına uydular ve O'nun emrine uygun olarak hareket ettiler. 2981 ve 2983. hadîsler de bu durumu ispatlar.

٢٩٨٣ – حدثنا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ أَبُو بِشْرٍ . ثنا أَبُو عَاصِمٍ . أَنْبَأَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِي مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أُمِّهِ صَفِيَّةَ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ؛ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُحْرِمِينَ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَقُمْ عَلَى إِحْرَامِهِ . وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ، فَلْيَحْلِلْ » قَالَتْ: وَلَمْ يَكُنْ مَعِي هَدْيٌ فَأَحْلَلْتُ. وَكَانَ مَعَ الزُّبَيْرِ هَدْيٌ، فَلَمْ يَحِلَّ . فَلَبِسْتُ ثِيَابِي وَجِئْتُ إِلَى الزُّبَيْرِ فَقَالَ : قُومِي عَنِّي . فَقُلْتُ : أَتَخْشَى أَنْ أَثِبَ عَلَيْكَ ؟

TERCEMESİ

2983) "... Esmâ bint-i Ebî Bekir *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde ihrâmlı olarak (Hac yolculuğuna) çıktık. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Beraberinde kurbanlık olanlar ihrâmlı kalsınlar ve beraberinde kurbanlık olmayanlar (tavâf ve sa'y'den sonra) ihrâmdan çıksınlar, buyurdu. Esmâ demiştir ki :

Benim beraberimde kurbanlık yoktu. Bu nedenle ben ihrâmdan çıktım. (Kocam) Zübeyr'in beraberinde kurbanlık vardı, o ihrâmdan çıkmadı. Sonra ben (ziyâret) elbisemi giyip Zübeyr'in yanına varıp oturdum. Zübeyr :

Yanımdan kalk, benden uzak dur, dedi. Ben de :
Senin üstüne atılacağımdan mı korkuyorsun, dedim."

İ Z A H I

Bu hadîsi M ü s l i m de rivâyet etmiştir. Bu hadîsten çıkan hükümler bundan önceki hadîslerden çıkan hükümler gibidir. Z ü - b e y r (Radıyallâhü anh)'ın zevcesi E s m â (Radıyallâhü anhâ)'ya: Yanımdan kalk, benden uzak dur, demesinin sebebi şudur: Z ü - b e y r, ihrâmsız karısından uzak durması gerekir. Çünkü şehvetle dokunması, ellemesi haramdır. Z ü b e y r ihtiyatlı davranmış ve bir hatâya düşmekten korkmuş, bu sebeble eşinin kendisine yaklaşmamasını istemiştir.

İhrâmlı kadın mutad elbisesini soymaz. Ayni elbise ile ihrâma girip devam edebilir. E s m â (Radıyallâhü anhâ) ihrâmdan çıktıktan sonra elbisesini giydiğini söyler. Demek ki ihrâmdan çıktıktan sonra mutad elbisesinden başka elbise giymiş. Bu nedenle giydiği elbisenin süs elbisesi olduğu yorumu çıkar. Parantez içi ifâde ile bu duruma işâret etmek istedim.

Z ü b e y r (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 122 - 124 nolu hadîsler bölümünde geçti. Z ü b e y r (Radıyallâhü anh)'ın zevcesi ve E b û B e k r - i S ı d d i k (Radıyallâhü anh)'ın kızı E s m â (Radıyallâhü anhâ)'nın hâl tercemesi ise 629. hadis bölümünde geçti..

(٤٢) باب من قال كان فسخ الحج لهم خاصة

42 — HACCIN UMRE'YE ÇEVİRİLMESİ VEDÂ HACCINA KATILAN SAHÂBÎLERE MAHSUSTU, DİYENLERE ÂİT (HADÎSLER) BÂBI

٢٩٨٤ — حدّثنا أبو مُصْعَب . ثنا عَبْدُ العَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ رَبِيعَةَ ابْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنِ الْحٰرِثِ بْنِ بِلَالِ بْنِ الْحٰرِثِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَرَأَيْتَ فَسْخَ الْحَجِّ فِي الْعُمْرَةِ ، لَنَا خَاصَّةً ؟ أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةً ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « بَلْ لَنَا خَاصَّةً » .

T E R C E M E S İ

2984) "... Bilâl bin el-Hâris *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e) :

Yâ Resûlallah! Haccın umre'ye çevirilmesi hükmü (Vedâ haccı yolculuğuna katılan) bizlere mi mahsustur? yoksa bütün insanlara umumi midir? Bunu bize bildir, dedim. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bu hüküm umûmî değil, bize (yâni Vedâ haccı yolculuğuna katılanlara) mahsustur, buyurdu."

٢٩٨٥ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ قَالَ : كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي الْحَجِّ لِأَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ خَاصَّةً .

TERCEMESİ

2985) "... Ebû Zerr(-i Gıfârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Haccın umre'ye çevirilmesi hükmü Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (beraberinde Vedâ haccı yolculuğunda bulunan) sahâbilerine mahsustu."

İZAHI

Bilâl (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini ise Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Bilâl'in hadisi ile Ebû Zerr'in eseri haccın umre'ye çevirilmesinin meşrûluğunun Vedâ haccı yolculuğunda Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e refakat eden sahâbilere, yâni onlardan beraberinde kurbanlık bulundurmayanlara mahsus olduğuna delâlet eder. Başkaları için böyle bir şey câiz değildir. Yâni hac niyetiyle ihrâma giren bir kimsenin sonradan niyetini değiştirip Mekke'ye vardığı zaman umre için tavâf ve sa'y ettikten sonra saçını traş ederek ihrâmdan çıkması câiz değildir. Hacc-ı İfrâd veyâ Hacc-ı Kırân niyetiyle ihrâma giren bir kimse haccını ikmâl etmekle mükelleftir. Bunu umre'ye çeviremez.

ÂLİMLERİN BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞLERİ

1. Cumhûrun görüşü bu bâbta rivâyet edilen hadîs ve esere uygundur. Hac niyetiyle ihrâma giren bir kimse sonradan bunu umre'ye çeviremez. Hanefîler, Mâlik ve Şâfiî de böyle hükmedenlerdendir. Cumhur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) câhiliyet devrine âit bâtıl inanışı yıkmak amacıyla Vedâ haccında haccın umre'ye çevirilmesini emretmiştir. Çünkü câhiliyet devrinin inanışına göre hac aylarında umre etmek büyük günahlardan sayılırdı, demiştir. Hattâbî de bu durumu beyân ettikten sonra: Bir kimsenin haccını bozduğu zaman, bozuk haccına devam etmekle mükellef olduğu noktasında âlimler ittifak hâlindedir, der. Yâni bir kimse haccını bozsa bile bunu umre'ye çeviremez.

2. Ahmed, Mücâhid, el-Hasan ve Zâhiriye mezhebine mensub âlimlerden bir grub ise: Haccın umre'ye çevirilmesi herkes için câizdir. Bu hüküm belirli bir cemaata mahsus değildir, demişlerdir. Bunların delili 2980. hadîstir.

Gerek Ahmed ve arkadaşlarının bu bâbta rivâyet olunan hadîslere karşı verdikleri cevab ve gerekse birinci brubun 2980. hadîsteki hükmün yorum hakkında geniş bilgi almak isteyenler **Tekmile**'nin birinci cildinin 99 ve 100.cü sahifelerine mürâcaat edebilirler.

Yukardaki ihtilâf haccın umre'ye çevirilmesine âittir. Hac mevsiminde umre etmenin meşrûluğu husûsunda ihtilâf yoktur. **Hacc-ı İfrâd, Hacc-ı Kırân** ve **Hacc-ı Temettü** ismi verilen üç çeşit hac konusu müellifimizin açtığı 37, 38 ve 40.cı bâblarda rivâyet olunan hadislerde ve bunların izahı bölümünde etraflıca açıklandığı için buna ilâve edilecek önemli bir husus görmüyorum. Şunu belirtmekle yetineceğim: **Hacc-ı İfrâd** edenlere kurban kesmek vâcib değil, **Hacc-ı Kırân** veyâ **Hacc-ı Temettü** edenlere kurban kesmek vâcibtir. Bu hususta dört mezheb âlimleri ittifak hâlindedir.

(٤٣) باب السعي بين الصفا والمروة

43 — SAFÂ VE MERVE ARASINDA SA'Y (YÂNİ YEDİ DEFA GİDİP GELME) BÂBI

Safâ: Safât'ın çoğuludur. Safât'ın asıl mânâsı geniş ve pürüzsüz taştır. Burada kasdedilen mânâ ise Ka'be'nin çevresindeki Mes-

cid-i Haram isimli câmiin Safâ kapısının yakınında bulunan ve Ebû Kubeys dağının bir uzantısı mâhiyetinde küçük bir kayalıktır. Safâ denilen kayalığın uzunluğu 6 mt., genişliği 3 mt. ve yüksekliği yaklaşık olarak 2 mt. kadardır. Eskiden bu kayalığa dört basamakla çıkılıyordu.

Merve: Beyaz taş mânâsınadır. Burada kasdedilen mânâ ise Mescid-i Harâm'ın es-Selâm kapısının yakınında bulunan ve Kuaykıân dağının uzantısı mâhiyetinde yüksekçe bir yerdir. Bu tepeciğin uzunluğu 4 mt., genişliği 2 mt. ve yüksekliği takriben 2 mt. kadardır. Eskiden beş basamakla çıkılıyordu.

Safâ ile Merve arasında umumi bir yol bulunur ki umre veyâ hac için yapılan sa'y bu yolda yapılır. Safâ ile Merve arasındaki mesâfe 420 mt.dir. Yolun genişliği ise 10 - 12 mt. kadardır. Safâ'dan Merve'ye doğru 80 mt. gidilince orada yeşil bir mil bulunur. Bu milden 70 mt. ilerde ikinci bir yeşil mil bulunur. İkinci mil ile Merve arasındaki mesâfe ise 270 mt.dir. Şimdi söz konusu miller yerine yeşil sütunlar bulunur. Safâ ile Merve arasında sa'y edenler miller arasındaki yolu koşarak, diğer kısmı normal yürüyerek katederler. Safâ ile Merve arasındaki sa'y işine Safâ'dan başlanır ve yedi defa gidilip gelinir. Bir gidiş geliş iki defa sayılır. Yâni Safâ'dan Merve'ye 4 defa ve Merve'den Safâ'ya 3 defa gidilmek sûretiyle sa'y ikmal edilmiş olur. Safâ ile Merve tepecikleri ve bunlar arasındaki caddenin üstü binâ ile örtülüdür ve Mescid-i Harâm ile birleştirilmiş gibi ise de bu kısım câmiden sayılmaz ve câmi ile bu yer arasında alçak bir duvar bulunur.

٢٩٨٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ؛ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ: مَا أَرَى عَلَيَّ جُنَاحًا أَنْ لَا أَطَّوَّفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ.

Bilâl b. Hâris (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Bilâl bin el-Hâris Abdirrahmân el-Müzenî (R.A.) Peygamber (S.A.V.)'den ve Ömer bin el-Hattâb ile İbn-i Mes'ûd (R.A.)'dan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de oğlu el-Hâris, Alkama bin Vakkas, Amr bin Avf ve el-Müğîre bin Abdillah rivâyette bulunmuşlardır. İbn-i Sa'd, onu mühâcirlerin üçüncü tabakasından saymıştır. Hicretin 60. yılı 80 yaşında iken vefât etmiştir. Sünen sâhibleri onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. (Tekmile : C. 1, Sah. 98)

قَالَتْ : إِنَّ اللّٰهَ يَقُولُ (إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ ، فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا) وَلَوْ كَانَ كَمَا تَقُولُ ، لَكَانَ (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا) إِنَّمَا أُنْزِلَ هٰذَا فِي نَاسٍ مِنَ الْأَنْصَارِ . كَانُوا إِذَا أَهَلُّوا ، أَهَلُّوا لِمَنَاةَ . فَلَا يَحِلُّ لَهُمْ أَنْ يَطَّوَّفُوا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ . فَلَمَّا قَدِمُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْحَجِّ ، ذَكَرُوا ذٰلِكَ لَهُ . فَأَنْزَلَهَا اللّٰهُ . فَلَعَمْرِي ! مَا أَتَمَّ اللّٰهُ ، عَزَّ وَجَلَّ ، حَجَّ مَنْ لَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ .

TERCEMESİ

2986) "... Urve (bin Zübeyr) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben (teyzem) Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya: Ben (hac veyâ umre ettiğimde) Safâ ile Merve arasında sa'y etmememden dolayı bir günaha gireceğim kanısında değilim, dedim. Âişe (Radıyallâhü anhâ) (bana cevâben):

Allah:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِاعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا

"Safâ ile Merve Allah'ın şiârlarından (yâni dinî alâmetlerden)dir. Kim Ka'be'yi hac eder veyâ umre ederse, bu iki tepe arasında sa'y etmesinde bir günah yoktur" buyuruyor. Eğer senin dediğin gibi olsaydı; فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَلاَّ يَطَّوَّفَ بِهِمَا **= "... bu iki tepe arasında sa'y etmemesinde bir günah yoktur" şeklinde olacaktı. Bu âyet, Ensâr'dan bir grup hakkında indirildi. Onlar (müslüman olmazdan önce) ihrâma girdikleri zaman Menât putuna tapmak niyetiyle ihrâma girerlerdi ve (Safâ ile Merve tepeleri üstünde dikili başka putlar bulunduğu için) Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyi kendilerine mübah saymazlardı. (Onlar müslümanlığı kabul edip) sonra Vedâ haccında Pey-**

gamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde** (Mekke'ye) gel**dikleri zaman anılan durumu Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **anlattılar. Bunun üzerine Allah mezkûr âyeti indirdi. And olsun ki Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyen bir kimsenin haccını Allah** (Azze ve Celle) **tamam saymaz, dedi."**

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî hâriç Kütüb-i Sitte yazarları ve başkaları tarafından rivâyet edilmiştir.

Hadiste anılan âyet, Bakara sûresinin 158. âyetidir. Bu âyet'te hac veyâ umre eden kimsenin Safâ ile Merve tepeleri arasında sa'y etmesinin, yâni yedi defa gidip gelmesinin sakıncalı olmadığı, günah sayılmıyacağı bildiriliyor. Urve (Radıyallâhü anh) bu ifâdeyi sa'y'ın mübahlığı mânâsına yorumlamış, ve dolayısıyla sa'y işini terk etmenin günah olmadığı kanısına varmış, bununla beraber durumu teyzesi Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya sormuştur. Âişe (Radıyallâhü anhâ) Urve (Radıyallâhü anh)'ın görüşünü reddederek âyetin iniş sebebini beyân etmiştir. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın verdiği cevâbın özeti şudur : Ensâr-ı Kirâm'ın bir kısmı Menât isimli bir puta tapıyorlardı, ona yaklaşmak inancıyla ihrâma giriyorlardı. Safâ ile Merve tepelerine dikilen putlar ise onların saygı duydukları putlardan değildi. Bu nedenle onlar Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyi günah sayıyordu. Ensâr, müslümanlığı kabul ettikten sonra Vedâ haccında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in refakatinde Mekke'ye geldikleri zaman Safâ ile Merve arasında sa'y etme işinin günah olup olmadığını Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sordular. Bunun üzerine anılan âyet indirildi. Âyetteki ifâde tarzı sorulan soruya göre buyurulmuştur. Çünkü soru sâhibleri sa'y'ın günah olup olmadığını sormuşlardı. Âyet de bunun günah olmadığını bildirmiştir.

Sa'y etmenin günah olmaması, sa'y etmemenin günah olmamasını gerektirmez. Âişe (Radıyallâhü anhâ) bu inceliği Urve (Radıyallâhü anh)'a bildirmiş ve : Eğer sa'y işini yapmamak günah olmasaydı âyet-i kerîmede bununla ilgili kısım;

فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ الاَّ يَطَّوَّفَ بِهِمَا = "Safâ ile Merve arasında sa'y etmemesinde bir günah yoktur" şeklinde olacaktı, diye bilgi veriyor.

Nevevî: Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın cevâbı onun bilgisinin derinliğine, kelime ve cümlelerin inceliklerine üstün vukûfiyetine ve anlayışının keskinliğine delâlet eder. Çünkü Âyet-i kerîme'nin metni Safâ ile Merve arasında sa'y etmenin günah olmadığına delâlet eder. Fakat sa'y'ın vâcib olup olmadığına delâlet etmez. Âişe (Radıyallâhü anhâ) verdiği cevabta anılan âyetin ne sa'y'ın vâcib olduğuna ne de vâcib olmadığına delâlet etmez, demek istiyor ve âyetin iniş sebebini bildiriyor. Bir iş bâzen farz olur da bir adam onun belirli bir şekilde yapılmasının yasak olduğunu zanneder. Meselâ, kişinin boynunda bir öğle namazı farzının kazâ borcu vardır. Kişi bunu güneşin batmaya yaklaştığı zamanda kazâ etmesinin yasak olduğunu zanneder. Bu meseleyi bir ilim adamına sorar. Verilen cevabta: Eğer sen anılan vakitte kazâ edersen bir sakınca yoktur, denilir. Bu cevab soruya uygundur ve öğle namazının farz olmadığı mânâsını ifâde etmez, diye bilgi verir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın verdiği cevabta Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyen kimsenin haccının tamam olmadığını da bildirir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Hadîs, Safâ ile Merve tepeleri arasında sa'y etmenin meşrûluğuna delâlet eder. Bu hususta âlimlerin ittifakı vardır. Ancak sa'y'ın hükmü husûsunda ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Hanefîler ile Sevri'ye göre Safâ ile Merve arasında sa'y hac ve umre'nin vâciblerindendir, terk edilmesi hâlinde kurban kesmek gerekir. Sa'y ne haccın ne de umre'nin rükünlerinden değildir. Yâni yapılmaması hâlinde hac veyâ umre bâtıl ve geçersiz sayılmaz.

2. Mâlik, Şâfiî, İshâk, Ebû Sevr ve Dâvûd'a göre Safâ ile Merve arasında sa'y hac ve umre'nin rükünlerindendir. Onsuz ne hac ne de umre olamaz. Yapılmaması hâlinde kurban kesmekle onarılamaz. Yâni yapılmaması hâlinde hac ve umre geçersiz sayılır.

3. A h m e d ' den yapılan bir rivâyete göre kendisi sa'y'ın sünnet olduğuna hükmetmiştir. Bu görüş İ b n - i A b b â s, E n e s ve İ b n - i Z ü b e y r ' den de rivâyet edilmiştir.

Sa'y'ın hikmeti şudur: İ s m â i l (Aleyhisselâm)'ın annesi H â c e r ihtiyaç duyduğu suyu aramak için S a f â ile M e r v e tepeleri arasında yedi defa dolaşmış ve nihâyet Allah'ın yardımıyla Z e m z e m suyunu bulmuştur. İ s m â i l ile annesi H â c e r ' in şerefini yüceltmek için Allah Teâlâ sa'y işini meşrû kılmıştır. Hacılar ve umre'ciler bu tarihi hâtırayı, yaptıkları sa'y ile anmış olurlar.

Hadisin râvisi U r v e (Radıyallâhü anh) Hz. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın kız kardeşi E s m â (Radıyallâhü anhâ)'nın oğludur.

٢٩٨٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعليّ بن محمّد ، قالا : ثنا وكيع . ثنا هشام الدّستوائيّ عن بديل بن ميسرة ، عن صفيّة بنت شيبة ، عن أمّ ولد شيبة ؛ قالت : رأيت رسول الله ﷺ يسعى بين الصّفا والمروة ، وهو يقول « لا يقطع الأبطح إلّا شدًّا » .

TERCEMESİ

2987) "... Ümmü Veled-i Şeybe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**i Safâ ile Merve arasında sa'y ederken** (yâni dere kısmında koşarken) ve: **Bu dere ancak koşarak katedilir, buyururken gördüm.**"

İZAHI

Bu hadisi N e s â i de rivâyet etmiştir. Müellifimizin rivâyetine göre hadisin râviyesi Ü m m ü V e l e d - i Ş e y b e künyeli bir kadındır. N e s â i ' nin rivâyetinde ise kadının isim veyâ künyesi belirtilmeden **"bir kadın"** diye ifâde edilmiştir. Künyesi müelli-

fimiz tarafından bildirilen kadın hakkında bir bilgi edinemedim. Mamafi sahâbî olan râvînin mechûl olması hadîsin sıhhatine halel getirmez.

N e s â i 'nin rivâyetinde; يَسْعَى فِي بَطْنِ الْمَسِيلِ = "Derenin içinde koşarken" ifâdesi kullanıldığı için bu durumu parantez içinde belirttim. Şu halde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) S a - f â ile M e r v e arasında gidip gelirken bu mesâfenin tamamında değil, yalnız derenin iç kısmında koşmuş ve diğer kısımlarda normal yürümüştür. Dere kısmının 70 mt. kadar olduğunu ve buranın başlangıç ile nihâyetinin iki aded yeşil sütunla tâyin edilmiş olduğunu bu bâbın girişinde belirtmiştim.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

S a f â ile M e r v e arasında sa'y edilirken yeşil sütunlarla işâretlenmiş olan dere kısmında koşmak meşrûdur. Dört mezheb imamları ile cumhûr anılan kısımda koşmanın sünnet olduğuna ve diğer kısımda normal yürümenin sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Koşma işi erkekler için sünnettir. Kadınlar için sünnet değildir. Çünkü kadınlar koşarken erkeklere çarpabilirler.

٢٩٨٨ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا أَبِي عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ جُمْهَانَ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : إِنْ أَسْعَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ، فَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَسْعَى . وَإِنْ أَمْشِ ، فَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَمْشِي . وَأَنَا شَيْخٌ كَبِيرٌ .

T E R C E M E S İ

2988) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Eğer ben Safâ ile Merve arasında koşarsam şüphesiz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in koştuğunu gördüm (de öyle koşuyorum) ve eğer (normal) yürürsem (yine) şüphesiz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (normal) yürüdüğünü gördüm (de öyle yürüyorum). Kaldı ki ben yaşı ilerlemiş bir ihtiyarım."

İ Z A H I

Bu hadisi diğer sünen sâhibleri ile Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunun hasen - sahîh olduğunu söylemiş ise de senedde Atâ bin es-Sâib bulunur. Bu râvinin sıkâlığı aleyhinde konuşulmuştur.

Ebû Dâvûd'un rivâyetine göre Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ) Safâ ile Merve arasında, yâni koşmanın sünnet olduğu iki yeşil sütun arasında normal yürürken bir adam ona : **Yâ Ebâ Abdirrahmân! Ben seni yürüyor, görüyorum, halbuki halk koşuyor,** demiş. Bunun üzerine İbn-i Ömer hadîste anılan cevâbı vermiştir.

Tekmile yazarı: İbn-i Ömer muhtemelen Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i hac'ta veyâ umre'de yâhut da hac ve umre'de anılan durumlarda görmüş olabilir, demiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın; وَأَنَا شَيْخٌ كَبِيرٌ = "**Ve ben yaşı ilerlemiş bir ihtiyarım**" sözü bir mâzeret mâhiyetindedir. Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan yeşil direkler arasında normal yürüdüğünün sâbit olmadığı farz edilse bile benim mâzeretim var, koşamam. Çünkü yaşım ilerlemiş bir ihtiyarım.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'a göre Safâ ile Merve arasında mevcut yeşil direklerle belirlî kısımda normal yürümek de koşmak da meşrûdur.
2. Anılan bölümde koşmanın sünnet olup normal yürümenin sünnete muhâlefeti farz edilse bile bu hüküm güçlü ve koşmaya muktedir kimselere mahsustur. Zayıf yaşlılar bundan muaftır.

Âlimlerin konuya ilişkin görüşleri bundan önceki hadisin fıkıh yönü bölümünde anlatıldı.

(٤٤) باب العمرة

44 — UMRE BÂBI

Umre: Arap dilinde İtimâr'dan alınmadır, ziyâret etmek mânâsını ifâde eder. Şer-i Şerîf'te ise özel bir niyetle ihrâma girip Ka'-

be'yi usûlü dâiresinde ziyâret etmek, S a f â ile M e r v e arasında sa'y etmek ve saç traşı olmaktır. Bunlarla ilgili şartlar fıkıh kitablarında anlatılmaktadır. Umre'nin faziletine dâir bilgi bu kitâbın 3. bâbında geçen 2887 - 2889.cu hadisler bölümünde geçti.

Umre'nin hükmü, farzları ve zamanı hakkında gerekli bilgi bu bâbtaki hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

٢٩٨٩ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى الْخُشَنِيُّ . ثنا عُمَرُ بْنُ قَيْسٍ . أَخْبَرَنِي طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عَمِّهِ إِسْحَاقَ بْنِ طَلْحَةَ ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « الْحَجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ » .

في الزوائد : في إسناده ابن قيس المعروف بمندل ، ضعفه أحمد وابن معين وغيرهم . والحسن أيضا ضعيف .

TERCEMESİ

2989) ... Talha bin Ubeydillah (2) (*Radıyallâhü anh*)'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi **Resulullah** (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)**'den şunu işitmiştir :**

Hac bir cihaddır. Umre de bir tatavvu'dur (yâni sünnettir)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Mendel diye tanınan İbn-i Kays bulunur. Bunu Ahmed, İbn-i Muin ve başkaları da zayıf saymışlardır. Râvilerden Hasan da zayıftır.

٢٩٩٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا يَعْلَى . ثنا إِسْمَاعِيلُ . سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ ابْنَ أَبِي أَوْفَى يَقُولُ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ حِينَ اعْتَمَرَ . فَطَافَ وَطُفْنَا مَعَهُ . وَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ ، لَا يُصِيبُهُ أَحَدٌ بِشَيْءٍ .

TERCEMESİ

2990) "... Abdullah bin Ebi Evfâ (*Radıyallâhü anhümâ*)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

---

(2) Bu sahâbî'nin hâl tercemesi 125 - 128. hadis bölümünde geçti.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (kazâ) umresi yaptığı zaman biz de beraberinde idik. Resûlullah Ka'be'yi tavâf etti, biz de kendisiyle beraber tavâf ettik. O (Makam-ı İbrâhîm arkasında iki rek'at) namaz kıldı, biz de O'nunla beraber kıldık. Biz O'nu Mekke halkından koruyorduk ki kimsenin zararı O'na dokunmasın."

İZAHI

Talha (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevindendir. Şâfii de bunu başka bir senedle rivâyet etmiştir. Bu hadis, umre'nin sünnet olduğuna hükmeden Hanefîler için bir delildir.

İbn-i Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Safâ ile Merve arasında sa'y ettiği de bildirilmiştir. Bâzı rivâyetlerde ise hadîsin son kısmı var da baş kısmı yoktur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kıldığı haber verilen namazın tavâf namazı olduğu Ebû Dâvûd'un rivâyetinde açıklandığı için bunu parantez içinde belirtmek istedim.

Kazâ umre'si hicretin yedinci yılı Zilkâde ayında yapıldı. Buna kazâ umre'si denilmesinin sebebi şudur: Bir yıl önce umre yapmak üzere Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbileri Medine'den Mekke'ye hareket ettiler. Fakat Mekke müşrikleri onlara mâni oldular ve umre yapmalarına yol vermediler. Bunun üzerine meşhur Hudeybiye andlaşması düzenlendi. Bu andlaşma gereğince o yıl umre yapılmadan geri dönüldü. Ertesi yıl, yâni hicretin yedinci yılı andlaşma gereğince umre yapıldı. Bu nedenle kazâ umre'si ismi verildi.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Umre için tavâf edilir. Tavâf, Ka'be-i Muazzama etrafında yedi defa ve usûlü dâiresinde dolaşmak sûretiyle ziyâret etmektir. Tavâf cumhûr'a göre umre'nin rüknüdür, farzıdır. Yapılmaması hâlinde umre geçersizdir ve kurban kesmekle veyâ başka bir şeyle telâfi edilemez. Mâlik, Şâfiî ve Ahmed de

böyle demişlerdir. Hanefiler'e göre ise tavâfın dört şavt'ı, yâni dört turu rükündür, farzdır. Diğer üç şavt'ı vâcibtir. Vâcib olan kısmın yapılmaması hâlinde cezâ kurbanı ile telâfisi mümkündür.

2. Umre tavâfından sonra tavâf namazı kılmak meşrûdur. Tavâf namazının hükmü ile ilgili gerekli bilgi bu kitâbın 33. bâbında verilmiştir. Hülâsası şudur: Bu namaz Hanefiler'e göre vâcib, diğer üç mezhebe göre sünnettir.

3. Düşmanlardan korunmak için gerekli tedbirin alınması meşrûdur.

UMRE'NİN HÜKMÜ

Umre'nin meşrûluğu husûsunda âlimlerin ittifakı mevcuttur. Ancak hükmü hakkında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Hanefî mezhebinin muhtar, yâni kuvvetli kavli ile Mâlikî mezhebinin meşhur kavline ve Ebû Sevr'e göre umre sünnet-i müekkede'dir. Hanefî mezhebinin diğer bir kavline göre ise vâcibtir. El-Bedâyi sâhibi buna tarafdar çıkarak: Umre fıtır sadakası gibi vâcibtir. Bâzı arkadaşlarımıza göre de farz-ı kifâye'dir, der.

2. Şâfii ve Ahmed'in meşhûr kavillerine göre umre farz'dır. Ömer, İbn-i Abbâs, Zeyd bin Sâbit, İbn-i Ömer, Said bin el-Müseyyeb, Said bin Cübeyr, Atâ, Tâvûs, Sevri ve İshâk (Radıyallâhü anhüm)'den de böyle rivâyet edilmiştir.

Tekmile yazarı bu görüşleri naklettikten sonra her grubun delillerini nakletmektedir. Buna ilişkin bilgiyi aktarmaya gerek görmüyorum.

UMRE'NİN RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI

1. Hanefî mezhebine göre umre'nin farzları ikidir: Umre niyetiyle ihrâma girmek —ki buna şart derler— ve tavâf'ın dört

şavtı, yâni K a ' b e ' nin etrafında dört defa dolaşmak sûretiyle ziyâret etmektir. Umre'nin vâcibleri ise tavâfın kalan üç turu, S a - f â ile M e r v e arasında sa'y, saç traşı ve mîkatların dışından umre'ye gidenlerin mîkat'ta ihrâma girmesi, mîkat sınırları içinden umre'ye gidenlerin de harem dışında, meselâ T e n î m gibi bir yerde ihrâma girmesidir.

2. Ş â f i î mezhebine göre umre'nin rükünleri beştir: Umre niyetiyle ihrâma girmek, K a ' b e' yi tavâf etmek, S a f â ile M e r v e arasında sa'y etmek, saç traşı olmak ve sayılan bu rükünleri sırayla yapmaktır. Umre'nin vâcibi ise mîkat dışından umre'ye gidecek olan kimsenin mîkatta ihrâma girmesi, mîkat sınırları dâhilinden umre'ye gidecek kimsenin ise harem dışında ihrâma girmesidir.

3. M â l i k î ve H a n b e l î mezheblerine göre umre'nin rükünleri: Umre niyetiyle ihrâma girmek, tavâf ve sa'y'dir. Umre'nin vâcibi ise Ş â f i i mezhebindeki vâcibtir.

UMRE YILIN HERHANGİ BİR ZAMANINDA YAPILABİLİR Mİ?

1. M â l i k, Ş â f i î, A h m e d ve Cumhûra göre umre yılın herhangi bir gününde yapılabilir, herhangi bir gününde yapılmasında kerâhat yoktur.

2. E b û H a n i f e ' ye göre umre yılın herhangi bir gününde yapılabilir. Ancak A r e f e günü ile K u r b a n bayramının dört gününde yapılması tahrimen mekruhtur. E b û Y û s u f ' a göre ise A r e f e günü ile K u r b a n bayramının ilk üç günü mekruhtur.

Umre için en faziletli zaman ise R a m a z a n ayıdır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) umre'yi yalnız hac aylarında yapmıştır. Bunun hikmeti ise, hac aylarında umre yapmanın haramlığına dâir câhiliyet devri inancını yıkmaktır. R a m a z a n ayında yapılan umre'nin faziletine dâir hadisler bundan sonra gelen bâbta rivâyet edilmiştir.

(٤٥) باب العمرة فى رمضان

45 — RAMAZAN AYINDA UMRE YAPMANIN (FAZİLETİNE DÂİR HADİSLER) BÂBI

٢٩٩١ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة، وعلى بن محمد، قالا: ثنا وكيع. ثنا سفيان عن بيان؛ وجابر، عن الشعبى، عن وهب بن خنبش؛ قال: قال رسول الله ﷺ « عمرة في رمضان تعدل حجة ».

TERCEMESİ

2991) "... Vehb bin Hanbeş *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Ramazan ayında (yapılan) **bir umre** (sevab bakımından nâfile) **bir hacca muâdil** (denk)**tir.**"

٢٩٩٢ — حدثنا محمد بن الصباح. ثنا سفيان .. ح وحدثنا على بن محمد، وعمرو ابن عبد الله قالا: ثنا وكيع، جميعا عن داود بن يزيد الزعافرى، عن الشعبى، عن هرم ابن خنبش؛ قال: قال رسول الله ﷺ « عمرة في رمضان تعدل حجة ».

فى الزوائد : حديث وهب بن خنبش ، إسناده الطريق الأولى من طريق صحيح ، وإسناد الطريق الثانى ضعيف لضعف داود بن يزيد .

TERCEMESİ

2992) "... Herim bin Hanbeş *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Ramazan ayında (yapılan) **bir umre** (sevab bakımından nâfile) **bir hacca muâdildir.**"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Vehb bin Hanbeş'in hadisinin ilk senedi sahihtir. İkinci sened Dâvûd bin Yezid'in zayıflığı sebebiyle zayıftır.

٢٩٩٣ – حدثنا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي مَعْقِلٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً».

TERCEMESİ

2993) "... Ebû Ma'kıl *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Ramazan ayında bir umre yapmak (sevab bakımından nâfile) **bir hac etmeye muâdildir, buyurmuştur."**

٢٩٩٤ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً».

TERCEMESİ

2994) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Ramazan ayında (yapılan) **bir umre** (sevab bakımından nâfile) **bir hacc'a muâdildir, buyurmuştur."**

٢٩٩٥ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ وَاقِدٍ. ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً».

TERCEMESİ

2995) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Ramazan ayında bir umre yapmak (sevab bakımından nâfile) **bir hacc'a muâdildir, buyurmuştur."**

İZAHI

Müellifimizin Vehb bin Hanbeş ile Herim bin Hanbeş (Radıyallâhü anh)'den iki ayrı senedle rivâyet ettiği hadis Zevâid nevindendir. Hulâsa'da belirtildiği gibi bu iki isim ayni sahâbîye âittir. Sahîh olan isim ise Vehb bin Hanbeş'tir. Hulâsa yazarı 413. sahifede: Herim bin Hanbeş sahâbîdir. Dâvûd el-Ezdi bu zâtın isminin böyle olduğunu söylemiş ise de doğrusu Vehb bin Hanbeş'tir. Aynı kitâbın 418. sahifesinde de: Vehb bin Hanbeş, Tay kabîlesinden bir sahâbîdir. Nesâi ve İbn-i Mâceh onun hadîsini rivâyet etmişlerdir, der.

Müellifimizin Ebû Ma'kıl (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadisi Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî bu zâtın karısı Ümmü Ma'kıl (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişler. Tekmile yazarı 2. cildin 156. sahifesinde: Ebû Ma'kıl'in isminin Heysem bin Nehîk bin İsâf olduğu söylenmiştir. Benî Esed kabîlesinin halîfi olup Ensârdandır. Resûl-i Ekrem (Aleyi's-salâtü ve's-selâm)'den hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de A'meş ve Câmi bin Şeddâd rivâyet etmiştir. Uhud savaşına katılan bahtiyarlardandır. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir, diye bilgi verir.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed ve İbn-i Huzeyme de rivâyet etmişlerdir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhâri ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbta rivâyet olunan hadisler Ramazan ayında yapılan umre'nin sevâbının nâfile bir hac sevâbına eşit olduğuna delâlet eder. Bu hadisler Ramazan ayında yapılan umre'nin farz olan hac yerine geçtiğine delâlet etmez. Bu mânâ kasdedilmemiştir. Şu halde Ramazan ayında umre ibâdetini ifâ eden bir kimse farz olan haccını ifa etmemiş ise bu farzı yerine getirmekle mükelleftir. İfa ettiği umre bunun yerine geçmez.

(٤٦) باب العمرة فى ذى القعدة

46 — ZİLKÂDE AYINDA UMRE ETMEK BÂBI

٢٩٩٦ — حدّثنا عثمان بن أبي شيبة. ثنا يحيى بن زكريا بن أبي زائدة، عن ابن أبي ليلى، عن عطاء، عن ابن عباس؛ قال: لم يعتمر رسول الله ﷺ إلا في ذي القعدة.

في الزوائد: إسناد حديث ابن عباس ضعيف لضعف محمد بن عبد الرحمن بن أبي ليلى

TERCEMESİ

2996) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Zilkâde ayından başka hiç bir ayda umre etmemiştir."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: İbn-i Abbâs (R.A.)'ın hadisinin senedi zayıftır. Çünkü râvi Muhammed bin Abdirrahmân bin Ebi Leylâ zayıftır.

٢٩٩٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن نمير عن الأعمش، عن مجاهد، عن حبيب، عن عروة، عن عائشة؛ قالت: لم يعتمر رسول الله ﷺ عمرة إلا في ذي القعدة.

TERCEMESİ

2997) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hiç bir umre'yi Zilkâde ayından başka ayda îfa etmemiştir."**

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisi Zevâid nevinden sayıl-

mamakla beraber buna Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında rastlayamadım. Bu iki hadis Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın bütün umrelerini Zilkâde ayında ettiğine delâlet eder. Buhârî, Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Beyhaki'nin rivâyet ettikleri bir hadiste; Enes (Radıyallâhü anh) **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) dört defa umre etti. Vedâ haccında ettiği umre dışındaki bütün umreleri Zilkâde ayında oldu. Bu umreler: Hudeybiye zamanı umresi, Zilkâde ayında ettiği kazâ umresi, Huneyn savaşı ganîmetini böldüğü Ci'râneden ettiği umre ve Vedâ haccıyla beraber ettiği umre, demiştir."**

Müellifimizin 3003. nolu hadisinde de anılan umre'ler bildirilmektedir. O hadisin izahı bölümünde gerekli bilgi verilecektir. Burada şu noktayı belirtmekle yetineceğim: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccı ile beraber edâ ettiği umre için Zilkâde ayında ihrâma girdiğinden bu umre de Zilkâde'de yapılmış denilebilir. Bu ayda ihrâma girilmekle beraber umrenin ihrâmdan başka menâsiki Zilhicce ayında ifâ edildiğine bakılırsa Zilkâde'de yapılmamış denilebilir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Zilkâde ayının fazileti ve câhiliyet devrine muhâlefet için umre'lerini anılan ayda ifa etmiştir. Çünkü daha önce defalarca belirttiğim gibi câhiliyet devrinin inancına göre hac aylarında umre etmek en büyük günahlardan idi. İslâmiyet bu bâtıl inancı yıkmış ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu maksadla umrelerini hac aylarına denk getirmiştir.

(٤٧) باب العمرة في رجب

47 — RECEB AYINDA UMRE ETMEK BÂBI

٢٩٩٨ — حدّثنا أبو كُرَيْب. ثنا يحيى بن آدم عن أبي بكر بن عيّاش، عن الأعمش، عن حبيب (يعني ابن أبي ثابت) عن عروة، قال: سُئِلَ ابن عمر: في أيّ شهر اعتمر رسول الله ﷺ؟ قال: في رجب. فقالت عائشة: ما اعتمر رسول الله ﷺ في رجب قطّ. وما اعتمر إلا وهو معه (تعني ابن عمر).

T E R C E M E S İ

2998) "... Urve (bin Zübeyr) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Bir kerre (Abdullah) **bin Ömer'e, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **hangi ayda umre ettiği soruldu. İbn-i Ömer de : Receb ayında, diye cevab verdi.** Sonra (İbn-i Ömer'in bu sözünü işiten) **Âişe : Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Receb ayında katiyyen umre etmemiştir ve Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **ettiği bütün umrelerde o** (yâni İbn-i Ömer) **O'nun beraberinde idi.**"

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r i, M ü s l i m ve T ı r m i z i de rivâyet etmişlerdir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ettiği bütün umrelerde İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hazır bulunduğunu ifâde etmekle İ b n - i Ö m e r ' in keyfiyeti unuttugunu belirtmek istemiştir. M ü s l i m 'in rivâyetinde : **"İbn-i Ömer, Âişe'nin bu sözünü dinliyordu. Bununla beraber ne evet, ne hayır demedi ve sustu"** ziyâdesi vardır. N e v e v î bu ziyâde ile ilgili olarak : İ b n - i Ö m e r ' in susması ve Â i ş e ' ye evet veyâ hayır, diye bir karşılık vermemesi kendisinin bu hususta tereddüd duymasına veyâ keyfiyeti unuttuğuna ya da tam hatırlayamadığına delâlet eder, demiştir.

Bundan önceki bâbta rivâyet edilen hadislerde ve izahında belirtildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's selâm)'in ettiği bütün umreler Z i l k â d e ayında olmuştur.

(٤٨) باب العمرة من التنعيم

48 — TEN'ÎM'DEN UMRE'NİN İHRÂMINA GİRMEK BÂBI

٢٩٩٩ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ
ابْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ شَافِعٍ، قَالَا: ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ. أَخْبَرَنِي عَمْرُو

ابْنُ أَوْسٍ . حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يُرْدِفَ عَائِشَةَ ، فَيُعْمِرَهَا مِنَ التَّنْعِيمِ .

TERCEMESİ

2999) "... Ebû Bekr-i Sıddik'ın oğlu Abdurrahman *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendisine (kız kardeşi) Âişe (Radıyallâhü anhâ)'yı terkiyesine bindirip Tenîm'den (ihramlayarak) ona umre ettirmesini emretti."

٣٠٠٠ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ . نُوَافِي هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ ، فَلْيُهْلِلْ . فَلَوْلَا أَنِّي أَهْدَيْتُ لَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ » .

قَالَتْ : فَكَانَ مِنَ الْقَوْمِ مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ . وَمِنْهُمْ مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ . فَكُنْتُ أَنَا مِمَّنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ .

قَالَتْ : فَخَرَجْنَا حَتَّى قَدِمْنَا مَكَّةَ . فَأَدْرَكَنِي يَوْمُ عَرَفَةَ وَأَنَا حَائِضٌ ، لَمْ أَحِلَّ مِنْ عُمْرَتِي . فَشَكَوْتُ ذٰلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ . فَقَالَ « دَعِي عُمْرَتَكِ ، وَانْقُضِي رَأْسَكِ ، وَامْتَشِطِي ، وَأَهِلِّي بِالْحَجِّ » .

قَالَتْ : فَفَعَلْتُ . فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الْحَصْبَةِ ، وَقَدْ قَضَى اللهُ حَجَّنَا ، أَرْسَلَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ ، فَأَرْدَفَنِي وَخَرَجَ إِلَى التَّنْعِيمِ . فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ . فَقَضَى اللهُ حَجَّنَا وَعُمْرَتَنَا ، وَلَمْ يَكُنْ فِي ذٰلِكَ هَدْيٌ وَلَا صَدَقَةٌ وَلَا صَوْمٌ .

TERCEMESİ

3000) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Biz, Zilhicce hilâlı(nın görülebileceği)ne yaklaşmış (yâni Zilkâde ayının bitimine beş gün kalmış) iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde (Medine'den Vedâ haccı) yolculuğuna çıktık. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sahâbilere) :

Sizlerden kim umre niyetiyle ihrâma girmek isterse (o şekilde) ihrâma girsin. Kurbanlığımı (Mekke'ye) sevketmiş olmam olmasaydı ben (hacsız) bir umre niyetiyle ihrâma girecektim, buyurdu. Âişe (Radıyallâhü anhâ) :

Bunun üzerine (yalnız) umre niyetiyle ihrâma girenler oldu. Hac niyetiyle ihrâma girenler de oldu. Ben umre niyetiyle ihrâma girenlerdendim, dedi. Âişe (sözlerine devamla) :

Sonra biz (böylece ihrâmlandıktan sonra mikattan) yola çıktık. Nihâyet Mekke'ye vardık. Ben Arefe gününü hayızlı ve umrenin ihrâmından çıkmamış olarak idrâk ettim. Sonra bu durumumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e arz ettim, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana) :

Sen umre'ni bırak, saç örgülerini çöz, saçını tara ve hacc'a niyetlen, buyurdu. Âişe dedi ki :

Ben de (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyurduğunu) yaptım. Sonra hasba (yâni Zilhicce ayının ondördüncü) gecesi olup Allah hacc'ımızı tamamlatınca, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (kardeşim) Abdurrahmân bin Ebî Bekr'i benim beraberimde gönderdi. Abdurrahman beni devesinin arkasına bindirip Ten'îm'e çıktı. Ben (orada) umre niyetiyle ihrâma girdim (ve umre menâsiki yaptım). Böylece Allah bizim hacc'ımızı ve umre'mizi tamamlattı. Bu işte ne kurban vardı, ne sadaka ne de oruç, dedi."

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyalâhü anhâ)'nın ilk hadîsini B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â i ve B e y h a k i de rivâyet etmişler. İkinci hadisi ise T i r m i z i hâriç Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi benzeri cümlelerle rivâyet etmişlerdir.

Her iki hadîste sözü geçen "Ten'îm" M e k k e'nin kuzey tarafından ve M e k k e'ye 6 km.lik mesâfede bir yerin ismidir.

Mekke ile Medine yolu üzerinde bulunan bu yer Harem-i Şerif mıntıkasının dışında olduğu için Mekke'de umre ihrâmına girmek isteyenler buraya çıkıp ihrâmlanırlar. Çünkü Harem-i Şerif mıntıkasının sınırlarından Mekke'ye en yakın burasıdır.

BİRİNCİ HADÎSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Adam mahremi olan bir kadınla yolculuğa yalnızca çıkabilir ve onu terkiyesine bindirebilir.

2. Mekke'de bulunan bir kimse umre niyetiyle ihrâma girmek istediği zaman Mekke-i Mükerreme harem'i sayılan mıntıka içinde ihrâma giremez. Bu bölgenin dışına çıkmak zorundadır. Anılan bölgenin dışına "Hill" ismi verilir. Hill ismi verilen mıntıkalardan birine çıktıktan sonra orada umre'ye niyetlenip ihrâmlanır.

UMRE'NİN İHRÂMINA GİRMEK İÇİN "TEN'ÎM" İSMİ VERİLEN YERE GİTMEK MECBÛRİ Mİ?

Hanefî âlimler Mâlik, Şâfii ve Ahmed: Umre niyetiyle ihrâmlanmak için mutlaka Ten'im denilen belirli yere gitmek zorunluğu yoktur. Harem-i Şerif mıntıkasının dışında kalan herhangi bir yerde ihrâmlanmak câizdir. Bu husûsta Ten'im ile başka semtler arasında bir fark yoktur. Ten'im, Mekke'ye yakın olduğu için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Âişe (Radıyalâhü anhâ)'nın buraya gidip ihrâmlanmasını emretmiştir, derler.

Âişe (Radıyallâhu anhâ)'nın ikinci hadîsine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbiler Vedâ haccı yolculuğuna Zilhicce ayı girmeden ve buna yakın bir zamanda çıkmışlardır. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın 2981 nolu hadîsinde onların Zilkâde ayının bitimine beş gün kala yola çıktıkları ve Câbir (Radıyallâhü anh)'ın 2980 nolu hadîsinde Zilhicce ayının dördüncü günü Mekke'ye vardıkları bildirilmiştir.

Yine bu hadise göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), arkadaşlarını hac veyâ umre niyetiyle, ya da her ikisine niyetlenmek sûretiyle ihrâma girmek husûsunda serbest bırakmıştır.

Hacc-ı Temettü'ün, yâni mikât'ta yalnız umre niyetiyle ihrâmlanıp, umre menâsiki bitince ihrâmdan çıkmak ve bayrama yakın günlerde hac niyetiyle ihrâmlanıp hac menâsikini îfa etmek şekli, **Hacc-ı Kırân** ve **Hacc-ı İfrad** şekillerinden daha üstün, daha faziletli olduğunu söyleyenler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu hadîsteki "**Kurbanlığımı Mekke'ye sevketmiş olmam olmasaydı ben hacsız bir umre niyetiyle ihrâmlanırdım**" buyruğunu delil gösterirler. Bu hususla ilgili gerekli bilgi **Hacc-ı İfrâd** ve **Hacc-ı Kırân**'a âit bâblarda verilmiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Â i ş e 'ye;

دَعِي عُمْرَتَكِ وَانْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي = "**Sen umreni bırak, başını(n saç örgülerini) çöz ve saçlarını tara**" emri iki şekilde yorumlanmıştır: H a n e f î l e r ' e göre bunun mânâsı: Sen umre'ye âit ihrâm ve niyeti bırak, saç örgülerini çözüp tara, şeklindedir. Çünkü taramak saç tellerinin dökülmesine sebebiyet verebilir. Bu durum ise ihrâmlı kimse için yasaktır. Şu halde kasdedilen mânâ umre ihrâmından çıkmak ve yalnız hac niyetiyle ihrâmlanmaktır. Â i ş e böyle yapmış ve hac işini bitirdikten sonra T e n ' i m 'den tekrar ihrâmlanarak ettiği umre kazâ umresidir. Yâni bayramdan önce yarıda bıraktığı umre'ye bedel ve kazâ olarak bayramdan sonra umre etmiştir.

Anılan cümle bu şekilde yorumlanınca çıkan hüküm şöyle olur: Kadın hac mevsiminde umre niyetiyle ihrâmlanıp henüz umre tavâfı etmemiş iken aybaşı âdetine başlarsa, umre niyetini ve ihrâmını bırakıp hac niyetiyle ihrâma girebilir. Bu takdirde kadın hac işini tamamladıktan sonra umresini kazâ eder.

Cumhûr, M â l i k, Ş â f i î ve A h m e d ' e göre: Anılan cümleden maksad umre'ye âit niyet ve ihrâmı bırakmak değil, tavâf, sa'y ve saç kısaltmak gibi umre ile ilgili işleri bırakmak ve hacca da niyetlenmek sûretiyle **Hacc-ı Kırân** etmektir. Umre üzerine haccı ek-

lemek âlimlerin icmâi ile sahihtir. Anılan cümle böyle yorumlanınca çıkan sonuç şudur: Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) başladığı umresini bozmamış, umre niyetine hac niyetini de eklemiş ve böylece hac ve umre menâsikini birlikte yürütmüştür. Anılan cümleden çıkan hüküm de şudur: Hac aylarında umre niyetiyle ihrâmlanan kadın henüz umre tavâfını etmemiş iken aybaşı âdetini görünce ve A r e f e gününe kadar temizlenip umre tavâfını ikmal etmekle hacc'a başlaması işi tehlikeye düşerse, yâni hayız hâlinin bayrama kadar devam etmesi tehlikesi varsa hemen hac niyetini umre niyetine ekler ve böylece Hacc-ı Kırân'a başlamış olur.

Hadîste geçen "Hasba" gecesi N e v e v i tarafından da ifâde edildiği gibi Z i l h i c c e ayının on dördüncü gecesi, yâni kurban bayramının dördüncü gününü beşinci gününe bağlayan gecedir. Bu geceye "Hasba" gecesi isminin verilmesi sebebi şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile sahâbîleri Vedâ haccı işini bitirince M i n â'dan dönüşlerinde M i n â ile M e k k e arasında bulunan Muhassab denilen semtte konaklanıp geceyi orada geçirdiler.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) hadîsin son kısmında belirttiği gibi Hasba gecesi olunca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emriyle kendi kardeşi olan A b d u r r a h m a n (Radıyallâhü anh) ile beraber T e n' i m denilen yere gidip umre niyetiyle ihrâmlanır ve dönüp umre menâsikini îfa eder. Böylece hac ve umre işlerini ikmâl etmiş olur.

Hadîsin sonundaki; وَلَمْ يَكُنْ فِي ذٰلِكَ هَدْيٌ وَلَا صَدَقَةٌ وَلَا صَوْمٌ = "Umre'yi yarıda bırakıp hacca ihrâmlanmak işinde ne kurban, ne sadaka, ne de oruç vardı" cümlesi, hadîsin zâhirine göre Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın sözüdür. Fakat M ü s l i m' in bir rivâyetinde bu cümle râvî H i ş â m b i n U r v e'nin sözü olarak görülür. Bu itibarla sünenimizdeki rivâyeti de böyle yorumlamak uygun olur. Yâni yukardaki cümle H i ş â m' in sözüdür.

K a d ı I y â z bu cümle ile ilgili olarak şöyle der: Bu cümle Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın Hacc-ı İfrâd ettiğine, ne Hacc-ı Kırân, ne de Hacc-ı Temettü etmediğine delildir. Çünkü bu son iki şekilde edilen hac nedeniyle kurban kesme vâcibliği husûsunda icmâ vardır. Ancak D â v û d-i Z â h i r î, Hacc-ı Kırân'da kurban olmadığını söylemiştir, der.

Tekmile yazarı, K a d ı I y â z ' ın yukardaki sözünü nakletikten sonra: Lâkin Â i ş e ' ye, umre menâsikini yarıda bıraktığı için kurban lâzım olmuştu. Nitekim M ü s l i m ' in C â b i r (Radıyallâhü anh) 'den rivâyet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) 'in K u r b a n bayramı günü Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) yerine bir sığırı kurban ettiği bildirilmiştir, der.

N e v e v î de: Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) hacc-ı kırân ettiği için kendişine kurban vâcib olur. Bu itibarla "Âişe'ye ne kurban, ne sadaka ne de oruç (borcu) olmadı" meâlindeki cümlenin zâhiri mânâsı müşkildir. Anılan cümle şöyle yorumlanabilir: Yâni güzel koku sürünmek, yüzü örtmek, saç kesmek, tırnak kesmek gibi ihrâmlı kimseye yasak olan suçlardan herhangi birisi Â i ş e tarafından işlenmemiştir. En seçkin yorum budur, der.

(٤٩) باب من أهل بعمرة من بيت المقدس

49 — BEYTÜ'L-MAKDİS (YÂNİ KUDÜS'TEKİ MESCİD-İ AKSÂ) 'DAN UMRE İHRÂMINA GİREN KİMSE (NİN FAZİLETİNE DÂİR HADİSLER) BÂBI

٣٠٠١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الأعلى بن عبد الأعلى، عن محمد بن إسحاق. حدثني سليمان بن سحيم، عن أم حكيم بنت أمية، عن أم سلمة؛ أن رسول الله ﷺ قال «من أهل بعمرة من بيت المقدس، غفر له».

T E R C E M E S İ

3001) "... (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in zevcelerinden) Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle* buyurmuştur:

Kim Beytü'l-Makdis'ten umre ihrâmına girerse günahları bağışlanır."

٣٠٠٢ — حدثنا محمد بن المصفى الحمصي. ثنا أحمد بن خالد. ثنا محمد بن إسحاق عن يحيى بن أبي سفيان، عن أمه أم حكيم بنت أمية، عن أم سلمة زوج النبي ﷺ؛

قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ مِنْ بَيْتِ الْمَقْدِسِ، كَانَتْ لَهُ كَفَّارَةً لِمَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ».

قَالَتْ: فَخَرَجْتُ (أَىْ مِنْ بَيْتِ الْمَقْدِسِ) بِعُمْرَةٍ.

TERCEMESİ

3002) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Kim Beytü'l-Makdis'ten umre ihrâmına girerse o umre, onun geçmişteki günahlarına keffâret olur.

Ümmü Seleme demiştir ki: Ben bunun üzerine bir umre'ye (Beytü'l-Makdis'ten) çıktım."

İZAHI

Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nın ilk hadisini Nesâi de rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd, Beyhakî ve Târih'te Buhârî de bunun birer benzerini rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis metninin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğini bilemedim. Bu duruma bakılabilir.

Beytü'l-Makdis'ten ihrâma girmekten maksad burada ihrâma girip ihrâmlı olarak Mekke'ye gitmek ve umre menâsikini tamamlayıncaya kadar ihrâmdan çıkmamaktır. Hadîs bunun faziletini beyân eder.

HADÎSTEN ÇIKAN FIKIH HÜKMÜ

Bu iki hadisten çıkan hüküm, mikat denilen yere varmadan önce ihrâma girmenin câizliğidir.

Mîkat'ta ihrâmlanmak ile mikat'a varmadan önce ihrâmlanmaktan hangisinin daha faziletli olduğu husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki :

1. Alkama, el-Esved, Ebû İshâk ve Ebû Hanife'ye göre mikat'a varmadan önce ihrâma girmek daha faziletlidir. Şâfiiler'den de böyle bir kavil rivâyet edilmektedir.

2. Ebû Hanife'den diğer bir rivâyete göre nefsinden emin olan, yâni ihrâmlı kimseye yasak şeyleri işlememek noktasından kendine güvenen kimse için en faziletli olanı mikat'a varmadan önce ihrâma girmektir. Nefsinden emin olmayan bir kimse için en iyisi mikat'ta ihrâmlanmaktır.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın Beytü'l-Makdis'ten, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın Şâm'dan ve İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'un kadisiyye'den ihrâma girdikleri rivâyet olunmuştur.

3. Atâ, Hasan-i Basri, Mâlik, Ahmed ve İshâk'a göre mikat'tan evvel ihrâmlanmak mekruhtur. Şâfii mezhebinin en kuvvetli kavli de böyledir. Bunlar: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve O'na refakat eden sahâbiler mikat'ta ihrâmlandılar. O'nun devrinden sonra de sahâbilerin ve tâbiilerin cumhûru ile âlimlerin cumhûru da hep mikat'ta ihrâma girdiler, demişlerdir. Bu bâbtaki hadislere cevâben de: Bu hadislerin senedleri kuvvetli değildir. Hadislerin sahihliği farz edilse bile mikat'tan önce ihrâma girmenin fazileti beyân ediliyor. Ama, böyle yapmanın mikat'ta ihrâma girmekten daha faziletli ve üstün olduğuna dâir kayıt anılan hadislerde yoktur. Yâhut bu fazilet, Beytü'l-Makdis'e mahsustur, derler.

(٥٠) بَابُ كَمْ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم

50 — PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM) KAÇ DEFA UMRE ETMİŞTİR, BÂBI

٣٠٠٣ — حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : اعْتَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَرْبَعَ عُمَرٍ : عُمْرَةَ الْحُدَيْبِيَةِ ، وَعُمْرَةَ الْقَضَاءِ مِنْ قَابِلٍ ، وَالثَّالِثَةَ مِنَ الْجِعْرَانَةِ ، وَالرَّابِعَةَ الَّتِي مَعَ حَجَّتِهِ .

TERCEMESİ

3003) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (şu) dört umre'yi ifâ etmiştir: Hudeybiye umre'si, bundan bir yıl sonra kazâ umre'si, üçüncüsü Ci'râne'den ettiği umre, dördüncüsü de (Vedâ) haccıyla beraber ettiği umre."

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ahmed ve Dârimi de rivâyet etmişlerdir. Hadîs hicretten sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ayrı ayrı yıllarda dört defa umre ettiğine delâlet eder. Bunlardan birincisi:

Hudeybiye umresidir. Hudeybiye, Mekke'ye bir konak ve Medine'ye dokuz konak mesâfede bir köydür. Bu köy Harem-i Şerif bölgesi içindedir. Bir kavle göre köyün bir kısmı Harem'den, bir kısmı da Harem'in dışındadır. Bu umre hicretin altıncı yılı Zilkade ayında oldu. Şöyle ki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) 1400 kadar sahabi (Radıyallâhü anhüm) ile beraber sırf Ka'be-i Muazzama'yı ziyâret etmek ve umre ibâdetini ifa etmek niyetiyle Zilkade ayı başında Medîne-i Münevvere'den yola çıktılar ve Zü'l-Huleyfe'de ihrâmlandılar. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbiler yediyüz adet kurbanlığı Harem-i Şerif'e sevkettiler. Nihâyet Hudeybiye'ye vardıkları zaman Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) gelişlerinin amacını Mekke müşriklerine elçi vâsıtasıyla iletti. Fakat Mekke müşrikleri bir türlü anlayış göstermeyip onların Mekke'ye girmelerine rızâ göstermediler. En son meşhur Hudeybiye andlaşması akdedildi. Bu andlaşmaya göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbiler o yıl Mekke'ye girmeden geri dönecekler ve ancak ertesi yıl umre için Mekke'ye girebilecekler. Müslümanlardan mürted olup Mekke'ye gidecek olan kimseler geri verilmeyecek. Fakat müşriklerden müslüman olanlar Mek-

k e ' ye geri gönderilecek. On veyâ yirmi yıl taraflar arasında savaş yapılmayacaktı.

Bu andlaşmanın kabûlü üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbîler H u d e y b i y e ' de saçlarını traş edip beraberlerindeki kurbanlıkları kestiler ve umre ihrâmından çıktılar. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) umre ihrâmına girdiği ve burada ihrâmdan çıkmaya mecbur olduğu için bir umre sayılma durumu olmuştur. İkincisi:

Kazâ Umresi'dir. Buna Umretü'l-Kazâ, Umretü'l-Kaziyye ve Umretü'l-Kısâs isimleri verilmiştir. Bu umre ertesi yıl, yâni hicretin yedinci yılı Z i l k a d e ayında ifa edildi. Üçüncüsü:

Ci'râne Umresi'dir. Ci'râne, M ü z d e l i f e ile A r a f â t arasında ve H a r e m - i Ş e r i f sınırında bir yerdir. Bu umre, M e k k e fethinden sonra, hicretin sekizinci yılı Z i l k a d e ayında ifa edildi. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bu yerde iken bir gece umre için ihrâma girip umre ettiği ve ayni gece buraya döndü.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ifa ettiği dördüncü umre ise Vedâ haccında hac ile beraber edâ edilen umredir. Bu umre için yine Z i l k a d e ayında ihrâma girilmiş ve Z i l h i c c e ayında M e k k e ' ye varılmıştır.

Görüldüğü gibi O'nun bütün umrelerine âit ihrâmlar hep Z i l - k a d e ayında olmuştur. Bu durum anılan ayın faziletine delâlet eder. Daha önce defâlarca anlattığım gibi bunun ikinci hikmeti de câhiliyet devrinin bâtıl inanışını yıkmaktır. Çünkü câhiliyet devrinin inanışına göre hac aylarında umre etmek en büyük günahlardan idi.

HADİSİN FIKIH YÖNÜ

1. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hicretten sonra muhtelif yıllarda dört defa umre etmiştir. Bunlardan birincisi tam umre sayılmaz. Sonuncusu da hac ile beraber ifa edildiği için müstakil umre olmaz. Şu halde hicretten sonra O'nun tarafından ifa edilen tam ve müstakil umre sayısı ikidir.

2. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccında ifa ettiği menâsik, Hacc-ı Kırân'dır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Zilka'de ayının fazileti ve câhiliyet devrinin bâtıl inanış ve alışkanlığına muhâlefet etmek nedeniyle umre'lerini bu ayda ifa etmiştir.

(٥١) باب الخروج إلى منى

51 — MİNÂ'YA ÇIKMA (ZAMANI HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٣٠٠٤ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى بِمِنًى، يَوْمَ التَّرْوِيَةِ، الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ. ثُمَّ غَدَا إِلَى عَرَفَةَ.

TERCEMESİ

3004) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Vedâ haccında) terviye (yâni Zilhicce'nin sekizinci) günü öğle, ikindi, akşam, yatsı ve (Arefe günü) sabah namazını Minâ'da kıldı. (Arefe günü) güneş doğduktan sonra Arafât'a hareket etti."

٣٠٠٥ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ بِمِنًى. ثُمَّ يُخْبِرُهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ.

في الزوائد : إسناده حديث ابن عمر ، فيه عبد الله بن عمر ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

3005) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi beş vakit namazı (yâni Zilhicce'nin sekizinci günü öğle, ikindi, akşam, yatsı ve Arefe günü sabah namazı) Minâ'da kılardı. **Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in böyle **yaptığını arkadaşlarına haber vermiştir."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : İbn-i Ömer (R.A.)'ın bu hadisinin senedi zayıftır. Çünkü onda bulunan râvi Abdullah bin Ömer zayıftır.

İ Z A H I

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z i de rivâyet etmiş, E b û D â v û d da bunun bir benzerini rivâyet etmiştir. E b û D â v û d ile T i r m i z i 'nin bir rivâyetlerinde; "İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ), **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in Terviye günü öğle namazını ve Arefe günü sabah namazını Minâ'da kıldığını"** söylemiştir.

Minâ: H a r e m - i Ş e r i f mıntıkasından sayılır. M e k k e ile M i n â arasında 6 km.lik bir mesâfe bulunur. Çünkü M i n â köyünün M e k k e tarafına düşen kenarı ile e l - M a ' l â isimli M e k k e mezarlığı arasındaki mesâfe 5507 metredir. E l - M a ' l â mezarlığı ile M e s c i d - i H a r â m 'ın B â b ü ' s - S e l â m kapısı arasındaki mesâfe de 1042 metredir. M i n â , 637 mt. genişliğinde ve 3528 mt. uzunluğunda bir deredir. Şeytan taşlama cemreleri (yâni taşların atıldığı çukurlar) buranın sınırları içindedir. **Cemretü'l-Akaba** ismi verilen çukurun bulunduğu yer M i n â mıntıkasının M e k k e tarafına düşen sınırıdır. M i n â 'nın M ü z d e l i f e tarafına düşen sınırı ise V â d i M a h s i r , yâni M a h s i r deresi sınırına dayanır. M e s c i d ü ' l - H i f buradadır. M e c i d 'in çevresinde bir çok binâ yapılmıştır. Diğer sahâ genellikle boş tutulmaktadır. Bunun hikmeti de hacılara kolaylık sağlamak ve sahâyı daraltmamaktır. Bundan sonra gelen bâbta da M i n â 'nın umûmâ âit bir sahâ olduğuna işâret edilecektir.

A r e f e günü bilindiği gibi K u r b a n bayramından önceki gündür. Terviye günü de A r e f e gününden önceki gündür. Terviye'nin asıl mânâsı sulamaktır. Eski zamanlarda A r a f â t dağında su bulunmadığı için hacı adayları A r a f â t 'a çıkacakları zaman Z i l h i c c e 'nin sekizinci günü A r a f a t için ihtiyaç

duydukları suyu temin ederlerdi. Bu nedenle o güne bu isim verilmiştir.

HADİSLERİN FIKIH YÖNÜ

Hacıların Zilhicce'nin sekizinci günü güneş doğduktan sonra Mekke'den çıkıp Minâ'ya gitmeleri, o günün öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı ile Arefe günü sabah namazını Minâ'da kılmaları ve Terviye gününü Arefe gününe bağlayan geceyi Minâ'da geçirmeleri sünnettir.

Anılan geceyi Minâ'da geçirmenin sünnetliği husûsunda icmâ vardır. Bu itibarla hacılardan geceyi orada geçirmeyen olursa her hangi bir cezâ gerekmez. Hacıların Terviye gününden önce Minâ'ya gitmelerinde bir sakınca yoktur. Fakat Mâlik daha önce gitmenin mekruh olduğunu söylemiştir.

Terviye günü Mekke'den Minâ'ya gitmek ve Arefe günü Minâ'dan Arafât'a çıkmak daha iyi ise de bu gün hacıların çoğu ve bunlara sevk ve idâre eden mutavvıfların ekserisi bu sünnete riâyet etmiyorlar. Bir kısmı Terviye günü doğruca Arafât'a çıkıyor. Bir kısmı da Arefe günü Mekke'den doğruca Arafât'a çıkıyor.

(٥٢) باب النزول بمنى

52 — MİNÂ'DA KONAKLAMA BÂBI

٣٠٠٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع ، عن إسرائيل ، عن إبراهيم بن مهاجر ، عن يوسف بن ماهك ، عن أمه ، عن عائشة ؛ قالت : قلت : يا رسول الله ! ألا نبني لك بمنى بيتا ؟ قال « لا . منى مناخ من سبق » .

TERCEMESİ

3006) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben (bir defa) :

Yâ Resûlallah! Biz senin için Minâ'da bir ev yaptırmayalım mı? dedim. O:

Hayır. Minâ, önce varan kimsenin konaklama yeridir, (yâni umûma âittir, kimsenin inhisârında değildir.) buyurdu."

٣٠٠٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ، قَالَا: ثنا وَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ،
عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ، عَنْ أُمِّهِ مُسَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ:
قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! أَلَا نَبْنِي لَكَ بِمِنًى بَيْتًا يُظِلُّكَ؟ قَالَ «لَا. مِنًى مُنَاخُ مَنْ سَبَقَ».

TERCEMESİ

3007) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz (bir defa):
Yâ Resûlallah! Senin için Minâ'da seni güneşten (iyi) koruyacak bir ev yaptırmayalım mı? dedik. O:

Hayır. Minâ, önce varan kimsenin konaklanma yeridir, buyurdu."

İZAHI

Müellifimizin kısmen değişik iki senedle rivâyet ettiği bu hadîsi Ebû Dâvûd, Tirmizi, Beyhaki ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Tirmizi hadîsin senedinin hasen olduğunu söylemiş ise de buna itiraz olmuştur. Çünkü Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet eden Müseyke'nin hâli mechuldür.

Minâ, hacıların hepsinin en az üç gün durdukları bir sahâdır. Hacc'a gidenlerin gördükleri gibi bu alan hacılara dar gelir. Eğer bu alanda Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) için bir binâ yapılmış olsaydı, bâzı müslümanlar da O'na uymak üzere kendilerine mahsus binâlar yaptırırlar ve sahâ bir hayli daralacaktı.

Hadîs, kimsenin Minâ'da kendisine mahsus binâ yaptırmasının câiz olmadığına delâlet eder. Tekmile yazarının dediği gibi halkın bir kısmı bu hükme muhâlefet ederek anılan sahâda bir sürü binâ yaptırmışlardır.

(٥٣) باب الغدوّ من منى إلى عرفات

53 — (AREFE GÜNÜ) SABAHI MİNÂ'DAN ARAFÂT'A GİTMEK BÂBI

٣٠٠٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيُّ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ؛ عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: غَدَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي هٰذَا الْيَوْمِ، مِنْ مِنًى إِلَى عَرَفَةَ. فَمِنَّا مَنْ يُكَبِّرُ. وَمِنَّا مَنْ يُهِلُّ. فَلَمْ يَعِبْ هٰذَا عَلَى هٰذَا. وَلَا هٰذَا عَلَى هٰذَا. (وَرُبَّمَا قَالَ: هٰؤُلَاءِ عَلَى هٰؤُلَاءِ. وَلَا هٰؤُلَاءِ عَلَى هٰؤُلَاءِ).

TERCEMESİ

3008) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz bu gün (yâni Arefe günü) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde sabahleyin Minâ'dan Arafât'a gittik. Bâzılarımız tekbir getiriyordu, bâzılarımız tehlîl getiriyordu. Ne tekbir edenler, tehlîl edenleri ayıbladı. Ne de tehlîl edenler tekbîr edenleri ayıbladı. (Enes: Ne şunlar bunlara, ne de bunlar şunlara... tâbirini kullanmış olabilir.)"

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Mâlik, Tahâvi ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Hadisin zâhirine göre hacıların bir kısmı tekbir, diğer bir kısmı tehlîl getirmişler, tekbir alanlar tehlîl etmemişler ve tehlil edenler tekbîr almamışlardır. Halbuki kasdedilen mânâ öyle değil şöyledir: Hacıların bir kısmı tehlil ederken diğer bir kısmı tekbîr getirmişler. Sonra bunun aksi de olmuştur. Yâni bâzen de bir kısmı tekbir alırken diğerleri tehlîl etmişlerdir. Sahâbîler bu hususta Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e uymuşlardır.

Tekbîr: "Allah'u ekber" zikrini söylemektir. **Tehlîl** ise Lebbeyk duâsını okumaktır. Tehlîl, Kelime-i Tevhid'i okumak mânâsına da gelir. Fakat burada bu mânâ kasdedilmemiştir.

Hadîs, hacıların M i n â ' dan A r a f â t ' a giderken Lebbeyke ve tekbir zikrini tekrarlamalarının müstehablığına delâlet eder.

Telbiye, yâni Lebbeyke zikrini anmak, tekbir almaktan daha faziletlidir. N e v e v î : Lebbeyke zikrinin A r e f e günü sabah namazından sonra hac işi bitinceye kadar okunmaz diyenlerin görüşleri bu hadîsle reddedilir, demiştir.

(٥٤) باب المنزل بعرفة

54 — (MİNÂ'DAN ARAFÂT'A GİDERKEN) ARAFÂT (YAKININ)DA KONAKLAMA YERİ(NİN BEYÂNI) BÂBI

٣٠٠٩ — حدثنا علي بن محمد، وعمرو بن عبد الله، قالا: ثنا وكيع. أنبأنا نافع ابن عمر الجمحي عن سعيد بن حسان، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ كان ينزل بعرفة في وادي نمرة.

قال: فلما قتل الحجاج ابن الزبير، أرسل إلى ابن عمر: أي ساعة كان النبي ﷺ يروح في هذا اليوم؟ قال: إذا كان ذلك رحنا. فأرسل الحجاج رجلا ينظر إلى ساعة يرتحل. فلما أراد ابن عمر أن يرتحل قال: أزاغت الشمس؟ قالوا: لم تزغ بعد. فجلس. ثم قال: أزاغت الشمس؟ قالوا: لم تزغ بعد. فجلس. ثم قال: أزاغت الشمس؟ قالوا: لم تزغ بعد. فجلس. ثم قال: أزاغت الشمس؟ قالوا نعم. فلما قالوا: قد زاغت، ارتحل.

قال وكيع: يعني راح.

T E R C E M E S İ

3009) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Arafât** (yakının)da **Nemire deresinde konaklanırdı.**

İbn-i Ömer demiştir ki: Haccâc(-ı Zâlim), İbn-i Zübeyr (Radıyallâhü anhümâ)'yı öldürünce İbn-i Ömer'e adam göndererek: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu gün (yâni Arefe günü) öğleden sonra hangi saatte (Nemire'den Urene deresine) hareket ederdi? diye sordurdu. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh): Öğleden sonra o saat olunca (Nemire'den) hareket ederiz (ve sana haber veririz), diye cevab verdi.

Sonra İbn-i Ömer (Nemire'den) hareket etmek isteyince: Güneş (tepeden) batıya eğildi mi? diye sordu. Yanındakiler:

Henüz eğilmedi, dediler. Bunun üzerine İbn-i Ömer oturdu. Bir süre sonra:

Güneş batıya eğildi mi? diye (tekrar) sordu. Yanındakiler:
Henüz eğilmedi, dediler. İbn-i Ömer (tekrar) oturdu. Biraz sonra İbn-i Ömer:

Güneş batıya eğildi mi? diye (yine) sordu. Yanındakiler:
Güneş hâlâ batıya eğilmedi, dediler. Bunun üzerine İbn-i Ömer (tekrar) oturdu. Bir müddet sonra: Güneş batıya eğildi mi? diye (tekrar) sordu. Orada bulunanlar (bu kere):

Evet, diye cevab verdiler. Oradakiler:
Güneş batıya eğildi, deyince İbn-i Ömer (Hutbe, öğle ve ikindi namazı için Nemire'den Urene deresine) hareket etti.

(Râvi) Veki demiştir ki: Yâni İbn-i Ömer öğle vakti girdikten sonra hareket etti."

İ Z A H I

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Buhârî ve Nesâî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Buhârî ile Nesâî'nin Sâlim bin Abdillah bin Ömer (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet ettikleri hadisin baş kısmında şu ilâve bulunur: "(Halife) Abdülmelik bin Mervân, (Mekke vâliliğine ve hac emirliğine atadığı) Haccâc(-ı Zâlim)'e bir tâlimat göndererek, hac ile ilgili meselelerde İbn-i Ömer'e muhâlefet etmemesini emretmişti."

Nemire: Mekke ile Arafât arasında bir dağın ismidir. Harem mıntıkasının sınırını tesbit eden dikili alâmetler bu dağın üstünde bulunur. Nemire Vâdisi de Harem-i Şerif mıntıkasının dışında kalan ve Arafât mıntıkasına yakın bir derenin ismidir. Bu dere ne Harem-i Şerif'ten ne de Arafât'tan sayılır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Arefe günü güneş doğduktan sonra Minâ'dan hareket ederek Nemire deresine varıp orada bir süre durmuş ve güneş tepeden batı tarafına eğilince, yâni öğle vakti girince oradan Urene Vâdisi denilen yere hareket etmiş ve oraya varınca önce hutbe okumuş, sonra öğle ve ikindi namazlarını birleştirerek beraber kılmış, yâni öğle namazını kıldırdıktan sonra ara vermeden ikindi namazını da kıldırmıştır. Bu husus sünenimizin 3074 nolu hadisinde açıklanmıştır.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) bu esnâda gözlerini kaybetmiş durumda olduğu için güneşin tepeden batıya doğru eğilip eğilmediğini, yâni öğle vaktinin girip girmediğini yanındakilere sormuştur. İbn-i Ömer bu soruyu dört defa tekrarlamıştır. Bunun sebebi öğlenin ilk vaktinde Nemire'den Arafât'a hareket etmek sûretiyle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e tam mânâsıyla uymaktır.

Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anhümâ) hicretin 64 veyâ 65. yılı Hicâz'da halifeliğini ilân etmiş ve Hicâz halkı ona biat ettiği gibi Mısır, Irâk halkı ile Suriye halkının bir kısmı da ona bağlanmıştı. Hicretin 72. yılı Emevî halifelerinden Abdülmelik bin Mervân, Haccâc-i Zâlim'i Abdullah bin Zübeyr'i öldürmek üzere Mekke'ye göndermiş ve Haccâc, hicretin 73. yılı Cemaziyelâhir ayının ortalarında Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anhümâ)'i Mekke'de öldürüp mübârek cesedini asmıştı. O sıralarda Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anhümâ) 72 yaşında idi. Haccâc-i Zâlim, Abdullah bin Zübeyr'i öldürdüğü haberini halife Abdülmelik'e bildirince halife, hac ile ilgili dinî meselelerde Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'in emirlerine muhâlefet etmemesini istemişti. Bu nedenle Haccâc-i Zâlim, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Nemire'-

den Arafât'a hareket saatini İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den öğrenmek istemişti.

"İrtihâl": Yolculuğa devam etmek, yolculuğa çıkmak mânâsını ifâde eder. Ama bu yolculuğun günün hangi zamanında olduğunu ifâde etmez. "Revâh" ise öğleden sonra gitmek mânâsını ifâde eder. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) Nemire'den öğleden sonra hareket ettiği için râvî Vekî hadisin metninde bulunan İrtihâl fiilinin Revâh fiili anlamında kullanıldığını belirtmek istemiştir.

Hadis, Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın fazîletine, devlet yetkililerinin onun fıkıh bilgisine ne derece önem verdiklerine, Minâ'dan Arafât'a giderken Nemire'de mola vermenin sünnet olduğuna ve Arafât vakfesinin Arefe günü öğleden sonra olduğuna delâlet eder.

(٥٥) باب الوقف بعرفات

55 — ARAFÂT'TA VAKFE ETMEK YERİ (YÂNİ DURULACAK YER HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

Arafât ve Arefe: Müzdelife ile Tâif arasında geniş bir alanın ismidir. Sınırları, çevresine dikilen işâretlerle gösterilmiştir. Nevevi, Menâsik'te: Arafât mıntıkası için arkadaşlar dört cephede dört sınır târif etmişlerdir: Bunlardan biri doğu cephesinde olan büyük caddedir. İkincisi Arafât bölgesinin arkasındaki dağ silsilesinin etekleridir. Üçüncüsü Arafât köyünün arkasında kalan bahçelerdir. Bu köy, Arafât'ta Ka'be'ye doğru duran kimsenin sol tarafında kalır. Dördüncüsü Urene deresinin başlangıç noktasıdır, der. Urene deresi Müzdelife ile Arafât arasında bulunan bir vâdidir. Nemire mescidi bu dere bölgesi içinde veyâ kenarındadır. Bâzı âlimler Nemire mescidinin Arafât mıntıkası içinde olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda ihtilâf olduğu için Arafât'ta vakfe eden kimselerin Mescid ile Cebelü'r-Rahme arasında kalan bölgede bir süre durmaları en uygun olanıdır. Bu mescid'e, Mescid-i İbrâhim ve Mescid-i Urene de denilir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Arefe günü Minâ'dan Arafat'a

hareket ettiği zaman öğleden önce N e m i r e deresinde bir süre konaklamış ve öğle vakti girince oradan kalkıp M e s c i d - i N e - m i r e ' nin bulunduğu U r e n e deresine varmış, burada hutbe irâd ettikten sonra öğle ve ikindi namazını birlikte yâni Cem-i Takdîm sûretiyle edâ ettikten sonra vakfe etmek üzere C e b e l ü ' r - R a h m e dağı eteğinde bulunan büyük taşların yanına gidip vakfe etmiştir.

Hacılar A r e f e günü öğleden sonra A r a f â t mıntıkası içinde vakfe ederler, yâni dururlar. Güneş batınca A r a f â t ' tan M ü z d e l i f e ' ye dönerler. Vakfe etmenin zamanı ile ilgili bilgi 57. bâbta gelen hadîslerin izahı bölümünde verilecektir. Burada şunu söylemekle yetineceğim: A r a f â t ' ta vakfe etmek hacc'ın rüknüdür. Yâni farzlarındandır. Zamanında vakfe etmeyi kaçıran bir hacı adayı hac etmemiş olur. Ettiği hac geçersizdir.

N e v e v i : A r a f â t ' m M e k k e tarafında kalan sınırını izah ederken: Bilmiş ol ki U r e n e deresi, N e m i r e deresi ve dağı ve M e l î k ' in A r e f e günü öğle ve ikindi namazlarını kıldırdığı mescid, A r a f â t bölgesinin dışındadır. Bu mescid'e İ b r â h î m (Aleyhisselâm)'m mescidi ve U r e n e mescidi denilir. Bu yerlerin hepsi A r a f â t bölgesinin batısında kalır, Bu cephe, M ü z d e l i f e, M i n â ve M e k k e taraflarına bakar, der.

İ b n - i H a c e r e l - H e y t e m î de N e v e v î ' nin "Menâsik" kitâbının hâşiyesinde: A r a f â t ' ın M e k k e tarafına bakan cephesinin tâyin ve tesbitinde değişik izahlar vardır. Lâkin e t - T a k î e l - F â s î diyor ki: Bu sınır artık bellidir. H a r e m - i Ş e r î f ' ten A r a f â t ' a gidildiği zaman H a r e m - i Ş e r î f sınırını gösteren dikili iki işâret vardır. Bu işâretlerin biraz ilerisinde A r a f â t mıntıkasının sınırını gösteren dikili iki işâret bulunur, diye bilgi vermiştir.

Bu gün hacc'a gidenler A r a f â t, M ü z d e l i f e, M i n â ve H a r e m - i Ş e r î f mıntıkalarının sınırlarını gösteren işâretleri görebilirler. Bu itibarla bu konu üzerinde fazla durmaya gerek görmüyorum. Geniş bilgi almak isteyenler N e v e v î ' nin Hac Menâsik kitâbına ve bunun hâşiyesine mürâcaat edebilirler.

٣٠١٠ - حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا يَحْيَىٰ بْنُ آدَمَ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ابْنِ عَيَّاشٍ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : وَقَفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِعَرَفَةَ . فَقَالَ « هٰذَا الْمَوْقِفُ . وَعَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ » .

TERCEMESİ

3010) "... Ali bin Ebi Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Arefe günü) **Arafât'ta** (Cebelü'r-Rahme isimli dağın eteğindeki büyük taşların yanında) **vakfe etti. Sonra** (durduğu yere işâret ederek) :

Burası vakfe etmek yeridir ve Arefe'nin hepsi vakfe etmek yeridir, buyurdu."

٣٠١١ - حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَفْوَانَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ شَيْبَانَ ؛ قَالَ : كُنَّا وُقُوفًا فِي مَكَانٍ تُبَاعِدُهُ مِنَ الْمَوْقِفِ . فَأَتَانَا ابْنُ مِرْبَعٍ فَقَالَ : إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَيْكُمْ . يَقُولُ « كُونُوا عَلَىٰ مَشَاعِرِكُمْ . فَإِنَّكُمُ الْيَوْمَ عَلَىٰ إِرْثٍ مِنْ إِرْثِ إِبْرَاهِيمَ » .

TERCEMESİ

3011) "... Yezîd bin Şeybân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi (râvîsi olan Amr bin Abdillah bin Safvân'a hitâben) :

Biz mevkif'ten (Yâni Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vakfe etitği yerden) **uzak saydığın bir yerde vakfe ediyorduk. Sonra İbn-i Mirba** (Radıyallâhü anh) **yanımıza gelerek dedi ki: Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in size gönderdiği elçiyim.** O (size) **buyuruyor ki:**

Ötedenberi vakfe edegeldiğiniz yerler üzerinde olunuz. (Yâni bulunduğunuz yerlerdeki vakfeniz geçerlidir). **Çünkü siz bu gün** (babanız) **İbrâhim** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in mîrâsından bir mîrâs üzerindesiniz** (yâni vakfe ettiğiniz yer İbrâhim'in vakfe ettiği yerdir.)"

٣٠١٢ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْقَاسِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْعُمَرِىُّ . ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « كُلُّ عَرَفَةَ مَوْقِفٌ . وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ عُرَنَةَ . وَكُلُّ الْمُزْدَلِفَةِ مَوْقِفٌ . وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ مُحَسِّرٍ . وَكُلُّ مِنًى مَنْحَرٌ . إِلَّا مَا وَرَاءَ الْعَقَبَةِ »

TERCEMESİ

3012) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyalâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Arefe'nin hepsi vakfe yeridir ve Urene deresinden uzak durun (yâni orada vakfe etmeyiniz). **Müzdelife'nin hepsi vakfe yeridir ve Muhassir deresinden uzak durun** (yâni orada Müzdelife vakfesi olmaz). **Minâ'nın hepsi mezbahâdır** (yâni kurban kesme yeridir). **Ancak Akabe cemresinin arkasında kalan bölge kurban kesme yeri değildir."**

İZAHI

Ali (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Yezîd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Şâfii Ahmed ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir. Yezid bu hadisi Amr bin Abdillah bin Safvân'a rivâyet etmiş ve hadisin baş kısmında ona hitab etmiştir.

Meşâir: Meş'ar'ın çoğuludur, hac menâsikinin, yâni ibâdetinin ifa edildiği yerler mânâsınadır. Burada bu kelime ile sahâbîlerin öteden beri vakfe ettikleri yerler mânâsı kasdedilmiştir. Bu yerler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vakfe ettiği yere bir hayli uzaktı. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Arafât'ta **Cebelü'r-Rahme**, yâni rahmet dağı isimli dağın eteğinde bulunan büyük taşların olduğu yerde vakfe etmişti. Sahâbîlerin bir kısmının bulunduğu yerler buradan uzak olduğu için durdukları yerin Arafât'tan sayılmadığını veyâ haclarında bir noksanlık bu-

lunduğunu zan etmemeleri amacıyla Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) görevlendirdiği İbn-i Mirba (Radıyallâhü anh) vâsıtasıyla durumu onlara bildirmiş, İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın da onların durdukları yerlerde vakfe ettiğini haber vermekle onlara tesellide bulunmuştur.

Şu halde Arafât mıntıkasının içinde olmak kaydıyla neresinde durulursa durulsun orada vakfe edilebilir ve vakfe etmek husûsunda gerek İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın gerekse Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in izinde ve yolunda hareket edilmiş olunur.

Hadîs, Arafât mıntıkasının herhangi bir yerinde vakfe etmenin, yâni durmanın câiz olduğuna delâlet eder. Bundan önceki hadis de ayni hükmü ifâde eder. Bu hususta âlimlerin icmâ'ı vardır. Rahmet dağının eteğinde bulunan taşların olduğu yerde vakfe etmek daha fazîletlidir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) orada vakfe etmiştir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd de rivâyet etmiştir. Bu hadis de bundan önceki hadislerin hükmünü ifâde eder. Yâni Arafât'ın herhangi bir yerinde vakfe edilebilir. Bu hadîs ayrıca Urene deresinin Arafât'tan sayılmadığına delâlet eder. Ahmed, Bezzâr ve Taberânî'nin El-Kebîr'de rivâyet ettikleri bir hadîste Cübeyr bin Mut'im (Radıyallâhü anh), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in;

كُلُّ عَرَفَاتٍ مَوْقِفٌ وَارْفَعُوا عَنْ بَطْنِ عُرَنَةَ = **"Arafât'ın hepsi vakfe etmek yeridir ve siz Urene deresinden uzaklaşın"** buyurduğunu söylemiştir.

İbn-i Abdi'l-Ber, Urene mıntıkasında duran bir kimsenin vakfesinin geçersizliği husûsunda âlimlerin icmâ'ının bulunduğunu söylemiştir.

Urene deresinin Arafât ile Müzdelife arasında kaldığını yukarda beyân etmiştim. O dere Harem-i Şerîf'ten de sayılmaz. Şu halde Harem-i Şerîf mıntıkası ile Arafât mıntıkası arasında kalan bir yerdir.

Muhassir vâdisi ise Müzdelife ile Minâ arasında kalan bir deredir. Bu dere ne Müzdelife'den ne de

M i n â ' dan sayılır A r e f e günü güneş batınca hacılar A r a f â t ' tan M ü z d e l i f e ' ye hareket ederler ve geceyi orada geçirirler. Bununla ilgili bilgi 61. bâbta verilecektir.

Son hadîs, kurbanların M i n â ' nın her tarafında kesilebileceğine ve A k a b e cemresinin arka tarafında kalan mıntıkada kesilemeyeceğine delâlet eder. Çünkü A k a b e cemresinin arkasında kalan mıntıka ne M i n â ' dan ne de H a r e m ' den sayılır. Bu itibarla kurban oralarda kesilemez. 3048. hadîsin izahı bölümünde bu husûsa tekrar değinilecektir.

(٥٦) باب الدعاء بعرفة

56 — ARAFÂT'TA DUÂ ETME (FAZÎLETİNİN BEYÂNI) BÂBI

٣٠١٣ — حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَاشِمِيُّ . ثنا عَبْدُ الْقَاهِرِ بْنُ السَّرِيِّ السُّلَمِيُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ كِنَانَةَ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسٍ السُّلَمِيُّ ؛ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَعَا لِأُمَّتِهِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَغْفِرَةِ . فَأُجِيبَ : إِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ ، مَا خَلَا الظَّالِمَ . فَإِنِّي آخُذُ لِلْمَظْلُومِ مِنْهُ . قَالَ « أَيْ رَبِّ ! إِنْ شِئْتَ أَعْطَيْتَ الْمَظْلُومَ مِنَ الْجَنَّةِ . وَغَفَرْتَ لِلظَّالِمِ » فَلَمْ يُجَبْ عَشِيَّتَهُ فَلَمَّا أَصْبَحَ بِالْمُزْدَلِفَةِ أَعَادَ الدُّعَاءَ . فَأُجِيبَ إِلَى مَا سَأَلَ . قَالَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، أَوْ قَالَ تَبَسَّمَ . فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ : بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي ! إِنَّ هٰذِهِ لَسَاعَةٌ مَا كُنْتَ تَضْحَكُ فِيهَا . فَمَا الَّذِي أَضْحَكَكَ ؟ أَضْحَكَ اللهُ سِنَّكَ ! قَالَ « إِنَّ عَدُوَّ اللهِ إِبْلِيسَ ، لَمَّا عَلِمَ أَنَّ اللهَ ، عَزَّ وَجَلَّ ، قَدِ اسْتَجَابَ دُعَائِي ، وَغَفَرَ لِأُمَّتِي ، أَخَذَ التُّرَابَ فَجَعَلَ يَحْثُوهُ عَلَى رَأْسِهِ وَيَدْعُو بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ . فَأَضْحَكَنِي مَا رَأَيْتُ مِنْ جَزَعِهِ » .

في الزوائد: في إسناده عبد الله بن كنانة، قال البخاري : لم يصح حديثه. ولم أر من تكلم فيه بجرح ولا توثيق .

TERCEMESİ

3013) "... Abbâs bin Mirdâs es-Selemî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ümmeti için Arefe günü akşamı** (Arafât'ta) **mağfiret duâsında bulundu. O'na,** (Allah tarafından) **şöyle cevab verildi: Zâlim müstesna ,onları bağışladım. Çünkü ben mazlûmun hakkını zâlimden şüphesiz alırım. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ey Rabbim! Eğer dilersen mazlum'a (hakkını) **cennet'ten verir ve zâlimi bağışlarsın, diye duâ etti. Fakat o akşam bu duâsı kabul olunmadı.** Sonra **Resûl-i Ekrem** (ertesi gün) **Müzdelife'de sabahlayınca anılan duâyı tekrarladı ve duâsı kabul olundu. Abbas bin Mirdâs: Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **güldü, dedi veyâ gülümsedi, dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir ve Ömer** (Radıyallâhü anhümâ) (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e):

Babam ve anam sana fedâ olsun! Bu saatte gülmezdin. Seni güldüren şey nedir? Allah seni sevindirsin, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Allah düşmanı İblis, Allah (Azze ve Celle)'**nin benim duâmı kabul ettiğini ve ümmetimi bağışladığını bilince toprağı alıp başına dökmeye ve mahvoldum, helâk oldum diye bağırmaya başladı. Gördüğüm onun bu sabırsızlığı ve üzüntüsü beni güldürdü, buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Abdullah bin Kinâne bulunur. Buhâri, onun hadisinin sahih olmadığını söylemiştir. Fakat ben onu cerh veyâ tevsik eden kimseyi görmedim.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsi B e y h a k î de rivâyet etmiştir. S i n d î bu hadîsin izahı ile ilgili olarak özetle şu bilgiyi verir:

Bir Hâl Tercemesi

3011. hadîsin râvisi Yezîd bin Şeybân (R.A.) el-Ezdî, sahâbidir. Vedâ hacc'ında Resûl-i Ekrem'e refakat edenlerdendir. Râvisi Amr bin Abdillah bin Safvân'dır. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa: 432)

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Arafât'ta ümmeti için ettiği duânın hacc'a giden ve gitmeyen bütün ümmeti için edildiği muhtemel olduğu gibi ümmetinden hac görevini ifa edenlere mahsus olması ihtimâli de vardır. Üçüncü bir ihtimal o yıl Vedâ haccına katılan sahâbîlere mahsus bir duâ olmasıdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **"Ey Rabbim! Dilersen mazlum'a cennetten verirsin"** meâlindeki duâsının zâhirine göre O, müslümanların birbirlerine ettikleri haksızlıkların bağışlanmasını istemiş, zimmîlere, yâni gayri müslimlere edilen haksızlıkların bağışlanmasını söz konusu etmemiştir. Çünkü bir gayri müslime, uğradığı haksızlığa karşı cennet'ten bir nimetin verilmesi dilenmez, onlar cennet nimetlerinden tamâmen mahrumdurlar. Gerek müslümanlar arasındaki haksızlıkların gerekse gayri müslimlere edilen haksızlıkların tümünün bağışlanması kasdedilmiş olabilir. Bu takdirde **"Cennet'ten verirsin"** sözü bir misal anlamında kullanılmış olur. Yâni haksızlığa uğrayan müslümana cennetten ve haksızlığa uğrayan gayri müslimlere azablarının hafifletilmesi husûsunda ikramda bulunursun. Allah daha iyi bilir.

İbnü'l-Cevzi bu hadisi mevzû hadislerden saymış ise de İbn-i Hacer buna karşı çıkarak, mevzû olduğu sâbit değildir. Fakat zayıf olduğu söylenebilir. Bu hadis müteaddid senedlerle rivâyet edildiği için bunların toplamından bir kuvvet meydana gelir. Ebû Dâvûd bunun bir kısmını rivâyet etmiştir. Beyhakî de bunu rivâyet ettikten sonra: Bu hadisi teyid eden hadisler vardır. Şevâhid durumundaki hadisler sahih iseler bu hadis delil sayılır. Aksi takdirde şöyle söylenir: Allah Teâlâ, şirk, yâni Zâtına ortak koşma günahını bağışlamaz. Bunun dışında kalan günahları dilediği kulları için bağışlar. Zulümler, şirk günahı dışındadır, der.

Bir Hâl Tercemesi

Abbâs bin Mirdâs es-Selemî Ebü'l-Heysem (R.A.) Mekke'nin fetih günü müslümanlığı kabul edenlerdendir. Bu sahâbî, eşraftan olup sözü tutulan nüfuzlu simâlardan idi. Câhiliyet devrinde de içkiye karşı çıkanlardandı. Birkaç hadisi vardır. Râvîsi, oğlu Kinâne'dir. Ebû Dâvûd ile İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa : 190)

Hacc'ın fazîleti ve günahların bağışlanmasına vesîle oluşu ile ilgili bilgi bu kitâbın 3. bâbında rivâyet olunan 2888 ve 2889. hadîsler bölümünde geçti.

٣٠١٤ – حدثنا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْمِصْرِيُّ أَبُو جَعْفَرٍ. أَنبَأَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ بْنُ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: سَمِعْتُ يُونُسَ بْنَ يُوسُفَ يَقُولُ عَنِ ابْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَامِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يُعْتِقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ، مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ. وَإِنَّهُ لَيَدْنُو عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ فَيَقُولُ: مَا أَرَادَ هٰؤُلَاءِ؟».

TERCEMESİ

3014) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah (Azze ve Celle)'nin Arafe günü ateşten azadladığı kullardan fazla sayıda kulları azadladığı hiç bir gün yoktur. Allah (Azze ve Celle) şüphesiz (Arafe günü) kullarına (rahmetiyle) yaklaşır, sonra meleklere karşı onlarla iftihar ederek: Bunlar ne diliyorlar? buyurur."

İZAHI

Bu hadîsi Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadîs, Arefe gününün faziletini beyân eder ve o gün çok sayıda müslümanın cehennem ateşinden berâat ettirildiğine delâlet eder.

Allah'ın Arefe günü kullarına yaklaşması ve onlarla iftihar etmesi ifâdesiyle onlara rahmet, mağfiret ve ikram etmesi mânâsı kasdedilmiştir. Maddî yaklaşma ve iftiharın asıl mânâsı kasdedilmemiştir.

(٥٧) باب من أتى عرفة قبل الفجر ليلة جمع

57 — CEM' (= MÜZDELİFE) GECESİ (YÂNİ KURBAN BAYRAMI GECESİ) FECİR'DEN ÖNCE ARAFÂT'A VARAN KİMSENİN (HACC'A YETİŞMİŞ OLDUĞUNU BEYÂN EDEN HADÎSLER) BÂBI

٣٠١٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قالا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَطَاءٍ . سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ يَعْمَرَ الدِّيلِيَّ ؛ قَالَ : شَهِدْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، وَهُوَ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ . وَأَتَاهُ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! كَيْفَ الْحَجُّ ؟ قَالَ « الْحَجُّ عَرَفَةُ . فَمَنْ جَاءَ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ لَيْلَةَ جَمْعٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ . أَيَّامُ مِنًى ثَلَاثَةٌ . فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ . وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ » ثُمَّ أَرْدَفَ رَجُلًا خَلْفَهُ فَجَعَلَ يُنَادِي بِهِنَّ .

حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَطَاءٍ اللَّيْثِيِّ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ يَعْمَرَ الدِّيلِيِّ ؛ قَالَ : أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، بِعَرَفَةَ . فَجَاءَهُ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ : مَا أَرَى لِلثَّوْرِيِّ حَدِيثًا أَشْرَفَ مِنْهُ .

TERCEMESİ

3015) "... Abdurrahmân bin Ya'mar ed-Dîlî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Arafât'ta vakfe hâlinde iken ben O'nun yanında hazır bulundum. O esnâda Necid halkından birkaç kişi O'nun yanına gelerek :

Yâ Resûlallah! Hac nasıldır (Yâni Arafât vakfesine yetişmeyen kimsenin hacc'ı nasıldır)? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Hac, Arafât (vakfesi)dir. Kim Cem' gecesi (yâni Arefe gününü bayram gününe bağlayan gece) sabah namazı (vaktinden, yâni fecirden) önce (Arafât'a) gelirse hacc'ı tamamdır (yâni haccı kaçırma tehlikesinden emindir). Minâ günleri üçtür (Bayramın 2, 3 ve 4. günleridir). Artık kim iki günde (şeytan taşlamakla yetinip) acele ederse onun üzerinde bir günah yoktur. Kim de gecikir (yâni Minâ'da üç gün kalıp zamanında şeytanı taşlar) ise ona da günah yoktur, buyurdu. Sonra bunun arkasında bir adam gönderdi. Adam bu hükümleri yüksek sesle halka duyurmaya başladı.

... Abdurrahman bin Ya'mer ed-Dîlî (Radıyallâhü anh)'den şöyle de rivâyet olunmuştur: Ben Arafât'ta Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardım. Sonra Necid halkından bir nefer (üçten ona kadar olan erkek topluluğu) O'nun yanına geldi. Râvî bundan sonra yukardaki metnin mislini anlattı.

Râvi Muhammed bin Yahyâ dedi ki: Ben Sevrî'nin bundan üstün bir hadisinin bulunduğunu sanmıyorum."

İ Z A H I

Bu hadisi Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed, Dârekutnî ve Hâkim de rivâyet etmişler ve Tirmizî, Hâkim, Zehebî ve İbn-i Hibbân bunun sahih olduğunu söylemişlerdir.

Müellifimiz bu hadisi iki ayrı senedle Süfyân-i Sevrî'den rivâyet etmiştir. Müellifimizin şeyhi Muhammed bin Yahyâ: Ben Süfyân-i Sevrî'nin bundan üstün bir hadisinin bulunduğunu sanmıyorum, demiştir. Tirmizî de İbn-i Ebî Ömer aracılığıyla Süfyân bin Uyeyne'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Bu, Süfyân-i Sevrî'nin en güzel hadisidir.

Tuhfe yazarı Süyûtî'nin bu cümleyi şöyle açıkladığını nakleder: Yâni Kûfe halkının en güzel hadisi budur. Çünkü Kûfe halkı arasında tedlisçiliğe ve ihtilâfa çok rastlanır. Bu hadîs ise bu durumlardan uzaktır. Zira Sevrî bunu Bükeyr'den, Bükeyr de Abdurrahman'dan ve Abdurrahman da Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işitmiştir.

Hadîs-i Şerîf'in mânâsıyla ilgili olarak Tekmile yazarı özetle şu bilgiyi verir:

"Hac nasıldır?" cümlesiyle A r a f â t vakfesini kaçıran kimsenin haccının nasıl olacağı sorulmak istenmiştir. Bu soruya cevap olarak buyurulan **"Hac Arafât'dır"** cümlesiyle kasdedilen mânâ şöyle olabilir: Sıhhatli hac, A r e f e günü A r a f â t vakfesine yetişen kimsenin haccıdır. Kim bu vakfeye yetişirse, haccı kaçırma tehlikesinden emin olur. A r a f â t vakfesinin önemine binâen **"Hac Arafât'dır"** buyurulmuştur. Çünkü bilindiği gibi haccın başka rükünleri de vardır. Ama o rükünlerin yerine getirilmesi için geniş zaman mevcuttur. Fakat A r a f â t vakfesinin zamanı aşağıda anlatılacağı üzere sınırlı ve dardır. Bu zamandan önce veyâ sonra A r a f â t da yapılan vakfe geçersizdir. Anılan cümlenin mânâsı bir kavle göre şöyledir: Hacc'ın en önemli rüknü A r a f â t vakfesidir. Çünkü vakfenin kaçırılmasıyla hac kaçırılmış olur.

Hadîs, Arefe gününü bayram gününe bağlayan gece A r a f â t ' ta vakfe eden kimsenin haccı kaçırma tehlikesinden emin olduğunu beyân eder. Böyle bir kimsenin haccının tamam olması ifâdesiyle bu mânâ kasdedilmiştir. Çünkü bilindiği gibi A r a f â t vakfesiyle hac menâsiki bitmiş olmaz. Bundan sonra M ü z d e l i f e vakfesi, şeytan taşlama işi bâzen kurban kesme durumu, saç traşı ve ziyâret tavâfı ile gerektiğinde S a f â ile M e r v e arasında sa'y menâsiki vardır.

Müellifimizin rivâyetinde **"Kim bayram gecesi sabah namazından önce Arafât'a gelirse"** ifâdesi bulunur. Bu ifâdedeki zamanla fecirden önceki zaman kasdedilmiştir. Nitekim T i r m i z î ve N e s â î ' nin rivâyetlerinde; مَنْ جَاءَ لَيْلَةَ جَمْعٍ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ = **"Kim Cem' gecesi fecirden önce** (Arafât'a) **gelirse..."** buyurulmuştur.

Cem', M ü z d e l i f e ' nin ismidir. Bu kelimenin lügat mânâsı toplamaktır. M ü z d e l i f e ' ye bu ismin verilmesi sebebiyle ilgili olarak **el-Mecma**'da şöyle denilmiştir: Â d e m ile H a v v â Cennet'ten yer yüzüne indirildikleri zaman M ü z d e l i f e ' de bir araya geldikleri için buraya Cem' ismi verilmiştir. Diğer bir kavle göre hacılar bayram gecesi M ü z d e l i f e ' de toplandıkları için

bu isim verilmiştir. M ü z d e l i f e gecesi Arefe gününü bayram gününe bağlayan gecedir.

Hadîsin bu cümlesinin zâhirine göre bayram gecesi A r a f â t'a yetişen bir kimse A r a f â t vakfesine yetişmiş sayılır. Yâni Arefe günü güneş batmadan önce A r a f â t'a yetişmeyip, sonra yetişse bu kadar yeterlidir. Bu konu ile ilgili görüşler daha sonra anlatılacaktır. Şunu belirtmekle yetineyim: Cumhûr'un görüşü böyledir.

Hadîsin "**Minâ günleri** üçtür" cümlesiyle kasdedilen günler Z i l h i c c e ayının on bir, on iki ve on üçüncü günleridir. Yâni bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleridir. Bu günlere **Eyyâm-ı Mądûdat** (sayılı günler), **Eyyâm-ı Teşrîk** (Tekbir alma günleri) ve **Eyyâm-ı Remy-i Cimâr** (cemrelere taş atma günleri) de denilir. Bayramın ilk günü M i n â günlerinden sayılmaz. Yâni hadîste anılan M i n â'nın üç gününe dâhil değildir. Çünkü bayramın ikinci günü M i n â'dan temelli ayrılmanın câiz olmadığı husûsunda icmâ bulunur. Halbuki bayramın birinci günü anılan üç güne dâhil olsaydı, bu hadise göre bayramm ikinci günü M i n â'dan temelli ayrılmak câiz olacaktı. Câiz olmayışının icmâ ile sâbit olması bayramın ilk gününün anılan günlerden sayılmadığına delâlet eder. Bayramın ilk gününe M i n â günü denilmemesinin sebebi ise o günde şeytan taşlamadan başka menâsikin yapılmasıdır. Bilindiği gibi bayramın ilk günü şeytan taşlandıktan sonra, kurban kesilir, saç traşı yapılır, vücûdun kirleri giderilir, ihrâm ismi verilen elbiseler soyulup normal elbise giyilir, genellikle ayni gün M e k k e'ye gidilip ziyâret tavâfı yapılır ve daha önce yapilmamış ise S a f â ile M e r v e arasında sa'y edilip tekrar M i n â'ya dönülür. Bayramın ikinci ve müteâkip günlerinde ise sâdece M i n â'da durulup öğleden sonra şeytan taşlanır. Başka bir menâsik kalmamış olur.

Hadîs, M i n â'nın ikinci günü, yâni bayramın üçüncü günü acele edip M i n â'dan M e k k e'ye gelen kimseye günah olmadığını beyân eder. Tabii o güne âit taşlama işini öğleden sonra yapıp da M i n â'dan temelli ayrılan kimse hakkındaki hüküm budur. O gün öğleden önce taşlama yapmak ise dört mezhebin ittifâkı ile câiz değildir. Böylece o günkü taşlama işini öğleden sonra yapıp, ertesi günü beklemeden M i n â'yı terketmek câizdir.

Hadîsin bundan sonraki kısmında da M i n â ' nın üçüncü gününe kadar bekleyip o günkü taşlama işini öğleden sonra bitirdikten sonra M i n â ' yı terketmenin de meşrû olduğuna delâlet eder. En fazîletli olanı da budur. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böyle yapmıştır. Bunda günah olmamasından maksad ise, bundan bir gün önce M i n â ' yı terketmek yolunda verilen ruhsat ve müsâadeden yararlanmamakta bir sakıncanın bulunmadığını beyân etmek olabilir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. A r a f â t ' ta vakfe etmek, hacc'ın en önemli rüknüdür. Bunu zamanmda yapamıyan bir kimse hac ibâdetini yapmamış sayılır. Bu hususta icmâ vardır.

2. Cem' gecesi, yâni Arefe gününü bayram gününe bağlayan gecenin bir anında A r a f â t mıntıkası içinde hazır bulunan bir kimse bu rüknü yerine getirmiş sayılır. Cumhûrun görüşü de böyledir. S e v r i ' nin anlattığı bir kavle göre anılan gecenin bir lahzası yanında Arefe günü öğleden sonra da bir lahza olsun A r a f â t ' ta bulunmak gereklidir. Fakat sahîh hadîsler onun görüşünü reddeder.

ARAFÂT VAKFESİNİN ZAMANI HAKKINDAKİ İLMÎ GÖRÜŞLER

Tekmile yazarı bu konuda özetle şöyle der:

1. H a n e f î l e r, Ş â f i î, M â l i k ve Cumhura göre A r a f â t ' taki vakfenin zamanı Arefe günü öğle vaktinden başlar ve bayram günü fecirden hemen önce bitmiş olur. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) A r a f â t vakfesini Arefe günü öğleden sonra yapmıştır. H a n e f î l e r ile Ş â f i i ' ye göre vakfe işi anılan süre içinde gündüz veyâ gece yapılabilir. M â l i k î l e r ' den bir grup da böyle demiştir. Ancak şu var ki, H a n e f i l e r ' e göre Arefe günü öğleden sonra vakfe eden bir kimsenin bunu güneş batıncaya kadar uzatması vâcibtir. Yâni güneş batmadan kişi A r a f â t mıntıkasını terkedemez. M â l i k î l e r ' den bâzı âlimler de bu görüştedir. Fakat Ş â f i î mezhebinin meş-

hur kavline göre gündüz vakfesini gün batıncaya kadar uzatmak sünnettir.

2. M â l i k î mezhebinin meşhur kavline göre vakfenin asıl zamanı Arefe günü güneşin batması ile bayram günü fecrin doğması arasındaki zamandır. Bu süre içinde vakfe etmeyen bir kimse hacc ibâdetini kaçırmış sayılır. Arefe günü öğle ile akşam arasındaki süre içinde yapılan vakfe yeterli değildir..

3. A h m e d ' e göre ise vakfenin zamanı Arefe günü fecri ile bayram günü fecri arasındaki zamandır. Bu süre içinde gündüzün veyâ gecenin herhangi bir vaktinde vakfe edilebilir. A h m e d ' in delîli ise U r v e b i n M u d a r r i s (Radıyallâhü anhümâ)ın (3016.) hadisidir. Çünkü o hadiste "Gündüz veyâ gece" ifâdesi kullanılmıştır. Fakat cumhur "Gündüz" sözcüğünü öğleden sonraki zaman mânâsına yorumlamış ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile H u l e f â - i R â ş i d î n ' in uygulamasını bu yoruma delil göstermiştir.

Bayramın ilk günü fecrin doğmasıyla vakfe zamanı çıkmış olur. Şu halde bundan sonra A r a f â t ' a gitmek bir anlam ifâde etmez.

4. M i n â ' nın ikinci günü, yâni bayramın üçüncü günü M i n â ' yı terkedip M e k k e ' ye dönmek câizdir. Lâkin o gün taşlama işini öğleden sonra yapmak şarttır. Kezâ kişinin o gün güneş batmadan M i n â ' nın sınırlarından çıkmış olması da gereklidir. Çünkü M â l i k , Ş â f i i , A h m e d ve Cumhura göre bir hacı o gün güneş battığında M i n â sınırları içinde ise geceyi orada geçirmesi ve bayramın dördüncü günü öğleden sonra taşlama işini yapması gereklidir. Ancak H a n e f i l e r ' e göre bayramın dördüncü günü fecir doğmadan önce M i n â ' yı terkeden bir kimse bayramın dördüncü gününe âit taşlama işi ile mükellef değildir. Bu mezhebe göre güneş battığında M i n â ' da bulunan bir kimsenin M i n â ' yı terketmesi mekruhtur. Terkettiği takdirde kurban kesmesi gerekmemekle beraber isâe etmiş, yâni iyi etmemiş olur. Çünkü sünneti bırakmış sayılır.

Bir Hâl Tercemesi

Abdurrahmân bin Ya'mer veyâ Ya'mür ed-Dîlî (R.A.) Kûfe'de yerleşen sahâ-

(Devamı 269.cu sahifede)

٣٠١٦ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ .
ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ عَامِرٍ ، يَعْنِي الشَّعْبِيَّ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ مُضَرِّسٍ الطَّائِيِّ ؛ أَنَّهُ حَجَّ ،
عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَلَمْ يُدْرِكِ النَّاسَ إِلَّا وَهُمْ بِجَمْعٍ . قَالَ ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ .
فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي أَنْضَيْتُ رَاحِلَتِي . وَأَتْعَبْتُ نَفْسِي . وَاللهِ ! إِنْ تَرَكْتُ مِنْ حَبْلٍ
إِلَّا وَقَفْتُ عَلَيْهِ . فَهَلْ لِي مِنْ حَجٍّ ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ شَهِدَ مَعَنَا الصَّلَاةَ ، وَأَفَاضَ
مِنْ عَرَفَاتٍ ، لَيْلًا أَوْ نَهَارًا ، فَقَدْ قَضَى تَفَثَهُ ، وَتَمَّ حَجُّهُ » .

TERCEMESİ

3016) "... Urve bin Mudarris et-Tâî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken hacc'a gitmiş. Fakat hacılara ancak Müzdelife'de yetişebilmişti. Kendisi** (sözünde devamla) **şöyle demiştir:**

Ben (Müzdelife'de) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanına** (Sabah namazına çıktığı sıralarda) **vardım ve:**

Yâ Resûlallah! Ben şüphesiz (size yetişmek için) **binek devemi** (zorlamak sûretiyle) **zayıflattım ve kendimi cidden yordum. Allah'a yemin ederim ki üzerinde vakfe etmediğim tek bir kum tepesini bırakmadım. Hâl böyle olunca benim için hac var mı?** (yâni hacı oldum mu?), **dedim. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurdu:**

Kim bizimle beraber bu namazda (yâni Müzdelife'de kılınan sabah namazında) **hazır bulunur ve** (Arefe günü) **gündüz veyâ geceleyin Arafât'dan** (Müzdelife'ye) **dönerse tefesini** (yâni ihrâmlıya uygun kirlilik ve diğer hâlini) **ikmal etmiş** (veyâ kirini giderme zama-

---

Hâl Tercemesi .... (Baştarafı 268.ci sahifede) bilerdendir. Dile kabilesine mensubtur. Horâsân'da vefât ettiği söylenir. İki hadisi bulunur. Râvisi Bükeyr bin Atâ'dır. Onun hadislerini sünen sâhibleri tarafından rivâyet edilmiştir. (Hülâsa : 237 ve Tekmile : C. 2, Sah. 95)

nına kavuşmuş) ve haccı tamamlanmış (yâni haccı kaçırma tehlikesini atlatmış)tır."

İZAHI

Bu hadîsi, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tahâvi, Dârekutnî, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, bunun hasen-sahîh olduğunu da beyân etmiştir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayayım:

Cem', Müzdelife'nin ismidir.

Habl: Kum tepesi demektir. Tirmizî, Tahâvî ve Dârekutnî'nin rivâyetlerinde bu kelime yerine **"Cebel"** kelimesi bulunur. Cebel, dağ mânâsmadır.

Tefes: Kir mânâsmadır. Burada kasdedilen mânâya gelince bu kelimenin kullanıldığı cümle iki şekilde yorumlanmıştır. Sindî şöyle yorum yapmıştır: Yâni o kimse, ihrâmda bulunan şahısta görülmesi normal olan kirlilik, saç ve tırnak uzaması gibi durumu ikmâl etmiş ve dolayısıyla saç traşı, bıyığı kısaltmak, tırnak kesmek, koltuk altı kıllarını yolmak, etek traşı olmakla kirini gidermesi helâl olma zamanı gelmiştir.

Tekmile yazarı ise bu cümleyi şöyle yorumlamıştır: Yâni o kimse ihrâmdan çıkıldığı zaman yapılan bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek, etek traşı olmak gibi işleri yapıp kirini giderme zamanına kavuşmuştur. Yâni ihrâmdan çıkma zamanı gelmiş olur.

Bu hadisin zâhirine göre Arafât'ta Arefe günü gündüzünde veyâ gecesinde vakfe etmek yeterlidir. Ahmed bin Hanbel bu hadisi delil göstererek: Arafât'taki vakfe zamanı Arefe günü fecir zamanından başlar ve bayram günü fecir zamanı ile son bulur, diyerek Arafât'taki vakfenin Arefe günü öğleden önce de yapılmasının câizliğine hükmetmiştir. Fakat Cumhur onun bu görüşünü red ederek, hadîsteki gündüzden maksadm öğleden sonraki zamana mahsus olduğunu, bu nedenle öğleden önce vakfe etmenin câiz olmadığını söylemiştir. Bu yorumun mesnedi ise bundan önceki hadisin izahı bölümünde belirttiğim gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve O'ndan sonra da Hulefâ-i

R â ş i d i n ' in uygulamasıdır. Çünkü onlar A r a f â t ' taki vakfeyi öğleden sonra yapmışlardır.

(٥٨) باب الدفع من عرفة

58 — (VAKFE'DEN SONRA) ARAFÂT'DAN (MÜZDELİFE'YE) DÖNMEK BÂBI

٣٠١٧ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ، قَالَا: ثنا وَكِيعٌ. ثنا هِشَامُ
ابْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ؛ أَنَّهُ سُئِلَ: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَسِيرُ
حِينَ دَفَعَ عَنْ عَرَفَةَ؟ قَالَ: كَانَ يَسِيرُ الْعَنَقَ. فَإِذَا وَجَدَ فَجْوَةً، نَصَّ.
قَالَ وَكِيعٌ: يَعْنِي فَوْقَ الْعَنَقِ.

T E R C E M E S İ

3017) "... Üsâme bin Zeyd *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisine :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Vedâ hacc'ında) Arafât'dan (Müzdelife'ye) döndüğü zaman nasıl seyrediyordu (yâni yavaş mı, hızlı mı gidiyordu)? diye soruldu. Kendisi (Buna cevâben) :

Resûlullah normal seyrediyordu ve bir boş sahâ bulduğu zaman hızlı gidiyordu. (Binitini hızlandırıyordu), dedi.

Vekî demiştir ki : Yâni (bir boşluk bulduğu zaman) normalin üstünde hızlı gidiyordu."

Bir Hâl Tercemesi

Urve bin Mudarris bin Evs bin Hârise bin Lâm et-Tâi (R.A.) Vedâ hacc'ında hazır bulunan sahâbîlerdendir. 10 aded hadisi vardır. Sünen sâhibleri onun bir hadisini, yâni bu hadisini rivâyet etmişlerdir. Râvisi ise Şa'bi'dir. (Hülâsa : 265)

İ Z A H I

Bu hadîsi T i r m i z î dışında kalan Kütüb-i Sitte sâhibleri ile M â l i k ve Ş â f i î de rivâyet etmişlerdir.

Anak: Ne hızlı, ne de yavaş sayılan normal seyir demektir.

Nass: Hızlı seyretmektir. E b û U b e y d : Nass, binek hayvanını olanca gücüyle koşturmaktır. Burada normalin üstünde bir hızla seyretmek mânâsı kasdedilmiş, demiştir. V e k i de bu kelimeyi böyle yorumlamıştır.

Fecve: İki şey arasında bulunan geniş yer ve boş sahâ mânâsınadır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Hadîs, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in A r a f â t'- tan M ü z d e l i f e'ye dönüşlerinde yolu müsâid bulduğu zaman devesini hızlıca sürdürdüğüne ve izdiham olduğu vakit normal seyrettiğine delâlet eder.

İ b n - i A b d i l b e r r : Bu hadîs, A r a f â t'tan M ü z d e l i f e'ye dönüşte nasıl seyredileceğini beyân eder. O günkü akşam namazı M ü z d e l i f e'de yatsı namazı ile beraber kılınmak üzere tehir edildiğinden dolayı, yolcu boş sahâ bulduğunda hızlı seyretmeli ve yolda izdiham bulunduğu zaman vakarlı ve normal hareket etmelidir, der. E l - H â f ı z da: Bu hadis, selef-i sâlihîn, yâni eski zâtların, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bütün hâl ve hareketlerini öğrenmeye ne derece itinâ gösterdiklerini bize bildirir, demiştir.

٣٠١٨ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا عَبْـدُ الرَّزّاقِ. أَنبَأنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَتْ قُرَيْشٌ: نَحْنُ قَوَاطِنُ الْبَيْتِ. لَا نُجَاوِزُ الْحَرَمَ. فَقَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ (ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ).

في الزوائد: هذا إسناد صحيح. رجاله ثقات. وقال: الحديث موقوف، ولـكن حكمه الرفع لأنه في شأن نزوله.

T E R C E M E S İ

3018) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Kureyş (yâni Nadr bin Kinâne oğulları); Biz Ka'be-i Muazzama sâkinleriyiz (Yâni onun yanında ikâmet eden üstün insanlarız). Biz (Vakfe için) Harem-i Şerif'in dışına (Yâni Arafât'a) çıkmayız. (Vakfemizi Müzdelife'de halktan ayrı olarak yaparız), dediler. Bunun üzerine Allah (Azze ve Celle) buyurdu ki (Sonra siz, halkın döndüğü yerden — Yâni Arafât'tan Müzdelife'ye — dönünüz)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin senedi, sahîh bir seneddir. Râvileri sıkâ (güvenilir) zâtlardır. Bu hadis mevkûf ise de merfû hükmündedir. Çünkü anılan ilâhî emrin inişi hakkındadır.

İ Z A H I

Bu eserin benzerini Buhârî ve Tirmizî ile Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki eserin meâli şöyledir:

"Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Kureyş ve onların izini tâkip edenler (Arefe günü) Müzdelife'de vakfe ederlerdi. Onlara hums (yâni hamâsetliler) denilirdi. Diğer Arablar da Arafât'ta vakfe ederlerdi. İslâmiyet gelince Allah Teâlâ, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e Arafât'a gidip orada vakfe etmesini, vakfeden sonra Arafât'tan (Müzdelife'ye) dönmesini emretti. Allah Teâlâ'nın; ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ kavli şerîf'i bu hükmü ifâde eder."

Tekmile yazarı bu hadisin izahı bölümünde şöyle der:

"Kureyş kabilesi ile onlara tâbi olanlar dini konularda cesur ve müteassıp oldukları için onlara Hums, yâni hamâsetliler ismi verilmişti. Onlar hac veyâ umre niyetiyle ihrâma girdikleri zaman et yemezler, çadır kurmazlar ve evlerine normal giriş yerlerinden girmezlerdi. Şeytân onlara şu vesveseyi yerleştirmişti: Eğer sizler Harem-i Şerif dışında kalan herhangi bir yere, yâni Arafât'a saygı duyarsanız, halk Harem-i Şerif'e küçük gözle bakmaya başlar. Onlar bu bâtıl vesvesenin tesiri altında kalarak ve kendilerini diğer halktan üstün tutarak vakfe için Harem-i Şerif mıntıkasının dışına, yâni Arafât'a çıkmazlardı. Diğer Arablar ise eskiden beri devam edegelen âdete göre vakfe için Arafât'a çıkarlardı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Pey-

gamber olmadan önceki dönemde de diğer Arablar gibi vakfe için Arafât'a çıkar ve vakfe'den sonra Müzdelife'ye dönerdi. Kureyş ve tâbileri ise Müzdelife'de vakfe ederlerdi. Sonra İslâmiyet gelip hac ibâdeti farz olunca Allah Teâlâ anılan Bakara sûresinin 199. âyetiyle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e Arafât'a çıkıp orada vakfe edilmesini ve eski peygamberler gibi vakfe'den sonra oradan Müzdelife'ye dönülmesini emretti.

Bu eser, vakfe'nin Arafât'ta yapılmasının mecburiyetine, oradan Müzdelife'ye dönülmesinin gerekliliğine ve Kureyş'in Müzdelife'de vakfe etmekle yetinmesinin bâtıl olduğuna delâlet eder."

(٥٩) باب النزول بين عرفات وجمع لمن كانت له حاجة

59 — İHTİYACI OLAN KİMSELERİN (ARAFÂT'TAN DÖNÜŞLERİNDE) ARAFÂT İLE MÜZDELİFE ARASINDA MOLA VERMELERİ BÂBI

٣٠١٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ عُقْبَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: أَفَضْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَلَمَّا بَلَغَ الشِّعْبَ الَّذِي يَنْزِلُ عِنْدَهُ الْأُمَرَاءُ، نَزَلَ فَبَالَ فَتَوَضَّأَ. قُلْتُ: الصَّلَاةَ ! قَالَ « الصَّلَاةُ أَمَامَكَ » فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى جَمْعٍ أَذَّنَ وَأَقَامَ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ، ثُمَّ لَمْ يَحُلَّ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ، حَتَّى قَامَ فَصَلَّى الْعِشَاءَ.

TERCEMESİ

3019) "... Üsâme bin Zeyd *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben (Vedâ hacc'ında) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde Arafât'tan Müzdelife'ye döndüm. Resûlullah (bu yolculukta) halifelerin mola verdikleri şi'b (denilen boğaz) a vardığı zaman devesinden indi ve küçük abdest bozup sonra abdest aldı. Ben:

(Yâ Resûlallah) akşam namazı (kıl veyâ kılacak mısın?), dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Namaz, önünde (bulunan Müzdelife'de kılınacaktır.), buyurdu. Sonra Müzdelife'ye varınca ezan okunmasını ve kâmet getirilmesini emretti. Sonra akşam namazını kıldırdı. Sonra kalkıp yatsı namazını kıldırıncaya kadar halktan hiç kimse develerin sırtındaki eşyasını çözmedi."

İ Z A H I

Bu hadîsin birer benzerini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d, M â l i k ve Ş â f i î de rivâyet etmişlerdir.

Şi'b: İki dağ arasındaki boğaz mânâsınadır. Burada M ü z d e l i f e yakınında bulunan A r a f â t' tan dönen kimsenin sol tarafında kalan iki dağ arasındaki boğaz kasdedilmiştir.

Ü s â m e (Radıyallâhü anh)'ın söz konusu ettiği Ümerâ (Emîrler) sözcüğü ile E m e v î halîfeleri kasdetmiştir. Tekmile'de belirtildiğine göre E m e v î halîfeleri Şi'b denilen yere vardıkları zaman mola verip akşam namazını orada kılarlardı. Sonra oradan M ü z d e l i f e' ye hareket ederlerdi. Halbuki burada akşam namazını kılmak, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Ü s â m e (Radıyallâhü anh)'a buyurduğu emre ve O'nun uygulamasına aykırıdır. Çünkü O, akşam namazını M ü z d e l i f e' de yatsı namazı ile birleştirerek birlikte kılmıştır. Bu hadîs, bu bâbı tâkib eden bâbtaki hadîsler ve benzeri bir çok hadîs bu duruma delîldir. Bu nedenledir ki İ k r i m e, E m e v î halîfelerinin bu hareketine karşı çıkarak: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Ş i' b' denilen semti abdest ihtiyacını giderme yeri yaptı, siz ise ayni yeri namazgâh ettiniz, demişti.

E l - H â f ı z da: Akşam namazı ile yatsı namazını M ü z d e l i f e' de birlikte kılmayı bırakan kimselerin tutumu bu hadisle reddedilir. Çünkü bu tutum Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kavli ve fiilî hadislerine aykırıdır. İ b n ü' l - M ü n z i r' in sahîh bir senedle rivâyet ettiği bir eserde, C â b i r (Radıyallâhü anh): لا صلاة إلا بجمع = "Müzdelife'den başka bir yerde namaz kıl-

mak yoktur, (yâni Arafât'tan Müzdelife'ye dönüldüğü gece akşam ve yatsı namazları ancak Müzdelife'de kılınır,) **demiştir.**" diye bilgi verir.

Yukardaki bilgi Ebû Dâvûd'un "**Arafât'tan Müzdelife'ye dönüş**" bâbında rivâyet ettiği Üsâme'nin hadîsinin açıklaması bölümünde **Tekmile** yazarı tarafından verilen izâhattan alınmadır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Arafât'tan Müzdelife'ye dönerken yolda devesinden inmiştir. Fakat bu iniş abdest bozma ihtiyacı içindi, bir menâsik ve ibâdet mâhiyetinde değildi.

2. Anılan gece akşam ve yatsı namazlarını Müzdelife'den başka bir yerde kılmak câiz değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Üsâme'ye "Namaz önünde(ki Müzdelife'de kılınacaktır.)" buyurmuş.

O GECEYE ÂİT AKŞAM VE YATSI NAMAZI BAŞKA BİR YERDE BİRLİKTE KILINMASI İLE İLGİLİ İLMÎ GÖRÜŞLER

A. Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre bir kimse anılan namazları Müzdelife'den başka bir yerde birlikte kılarsa, Müzdelife'ye vardıktan sonra yeniden kılması gerekir. Çünkü o kimse anılan namazları bu hadîsle tesbit edilen vakitten önce kılmış olur. Bu nedenledir ki bu iki âlim: Akşam ile yatsı namazını cemetmek, yâni bir arada kılabilmek için kişinin Müzdelife'de olması ve hac ihrâmında bulunması şarttır, demişlerdir.

B. Ebû Yûsuf, Şâfii ve Ahmed'e göre anılan namazları bir arada kılabilmek için kişinin seferî olması şartı vardır, başka bir şart aranmaz. Bu itibarla seferî olan kişi bu namazları Müzdelife'de ve başka yerde akşam namazı vaktinde veyâ

yatsı namazı vaktinde birlikte kılabilir. Bunlara göre iki namazı birlikte kılmanın sebebi kişinin seferî halde olmasıdır, hac menâsiki ile meşgul olması değildir. E b û H a n î f e ile M u h a m m e d ' e göre ise anılan namazları birlikte kılmanın sebebi seferî olmak değil, hac menâsiki ile meşgul olmaktır. Bu hadîs ilk grubun görüşünü teyid eder.

C. M â l i k ' e göre anılan namazları birlikte kılabilmenin şartları şunlardır: Kişinin imamla beraber A r a f â t ' ta vakfe etmesi, mâzereti yok ise imâmla beraber A r a f â t ' tan M ü z d e l i f e ' ye hareket etmesi ve yatsı namazı vakti girdikten sonra bu namazları M ü z d e l i f e ' de birlikte kılmasıdır. Şâyet kişi anılan namazları yatsı vakti henüz girmemiş iken birlikte kılarsa, bu iş M ü z d e l i f e ' de bile olsa yanlıştır. Kişi, yatsı vakti girdikten sonra yatsı namazını yeniden kılmakla mükelleftir. Daha önce kıldığı yatsı namazı fâsid sayılır. Kişi akşam namazını vaktinde kılmış olmakla beraber bunu da yeniden kılması mendubtur. Şâyet kişi bu namazları yatsı vakti girdikten sonra henüz M ü z d e l i f e ' ye varmamış iken bir yerde birlikte kılarsa, M ü z d e l i f e ' ye vardıktan sonra yeniden kılması mendubtur.

3. Akşam ve yatsı namazlarını M ü z d e l i f e ' de, yatsı namazı vakti girdikten sonra birlikte kılmak meşrûdur. Bunun hükmü hakkında da ihtilâf vardır. Şöyle ki:

a) H a n e f î l e r, S e v r î ve D â v û d ' a göre anılan namazları M ü z d e l i f e ' de cemetmek, yâni birlikte kılmak vâcibtir.

b) Diğer âlimlere göre anılan cemetme işi sünnettir.

4. M ü z d e l i f e ' de birlikte kılınacak akşam ve yatsı namazları için Ü s â m e (Radıyallâhü anh)'ın burdaki rivâyetine göre bir ezân ve bir ikâmetle yetinilir. Fakat yine Ü s â m e (Radıyallâhü anh)'den B u h â r î, M ü s l i m ve E b û D â v û d ile başkaları tarafından rivâyet olunan başka bir hadîse göre yatsı namazı için de ikâmet getirilmiştir.

Bu maddede yazılı hüküm husûsunda bir kaç görüş mevcuttur. Bundan sonra gelen bâbın hadîsleri izah edilirken aynı konuya değinilecek ve bu görüşler orada inşaallah açıklanacaktır.

(٦٠) باب الجمع بين الصلاتين بجمع

60 — AKŞAM VE YATSI NAMAZLARINI MÜZDELİFE'DE CEM'ETMEK, YÂNİ BİRLİKTE VE ARDARDA KILMAK BÂBI

٣٠٢٠ — حدثنا محمد بن رمح . أنبأنا الليث بن سعد عن يحيي بن سعيد ، عن عدي بن ثابت ، عن عبد الله بن يزيد الخطمي ؛ أنه سمع أبا أيوب الأنصاري يقول : صليت مع رسول الله ﷺ المغرب والعشاء ، في حجة الوداع ، بالمزدلفة .

TERCEMESİ

3020) "... Ebû Eyyûb-i Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Vedâ haccında (Arefe gününü bayram gününe bağlayan gece) akşam ve yatsı namazlarını Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber Müzdelife'de kıldım."

٣٠٢١ — حدثنا محرز بن سلمة العدني . ثنا عبد العزيز بن محمد ، عن عبيد الله ، عن سالم ، عن أبيه ؛ أن النبي ﷺ صلى المغرب بالمزدلفة . فلما أنخنا قال « الصلاة بإقامة » .

TERCEMESİ

3021) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Arefe gününü bayrama bağlayan gece) akşam namazını Müzdelife'de kıldı (cemaata kıldırdı). Namazdan sonra biz develerimizi çöktürünce:

Namaz ikâmet edilmek sûretiyle (kılınmalı) dır, buyurdu."

İZAHI

Ebû Eyyûb-i Ensârî (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Nesâî ve Tahâvî de rivâyet etmişlerdir. Tahâvî'nin rivâyetinde; بإقامة واحدة = "Tek bir ikâmetle" ziyâdesi vardır.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den bu konuda gerek Kütüb-i Sitte'de ve gerekse diğer hadîs kitablarında müteaddid hadîsler rivâyet olunmuştur. Bâzı rivâyetlere göre akşam ve yatsı namazı için bir defa ikâmet edilmiştir. Yâni akşam namazından önce ikâmet edilmiş ve akşam namazından sonra yatsı namazına ikâmet edilmeksizin durulmuştur. Diğer bâzı rivâyetlere göre ise yatsı namazı için de ikâmet edilmiş ve böylece iki defa ikâmet edilmiştir.

Anılan gece akşam ve yatsı namazı **Cem-i Tehir** sûretiyle, yâni akşam namazı yatsı namazıyla birlikte M ü z d e l i f e ' de kılınmak üzere yatsı namazı vaktine tehir edilmesinin meşrûluğu bu bâbtaki hadîsler ile benzeri hadislerle sâbittir. Bunun hükmü ile ilgili bilgi bundan önceki bâbta verildiği için tekrarlamaya gerek yoktur. Ancak bu iki namaz için kaç ezan ve kaç ikâmet edileceği husûsunda ihtilâf vardır. Bu ihtilâflar ve dayanakları **Tekmile**'de ayrıntılarıyla birlikte beyân edilmiştir. **Tuhfe** de bunu izah etmiştir. Dört mezhebin kuvvetli görüşleri özetle şöyledir :

1. H a n e f î mezhebinin meşhur kavline göre amlan iki namaz için bir ezan ve bir ikâmet edilir. Bundan sonra akşam ve yatsı farzları ardarda kılınır.

2. Ş â f i î mezhebinin meşhur görüşü ile A h m e d ' in en sahih kavline göre anılan namazlar için bir ezan ve iki ikâmet edilir. Yâni akşam farzından sonra yatsı namazı için ikâmet edilir.

3. M â l i k î mezhebinin meşhur görüşüne göre bu namazlar için iki ezan ve iki ikâmet edilir.

Yukarda anılan görüşlerin mesnedleri ve bunların dışında kalan görüşler hakkında bilgi edinmek isteyenler yukarda söylediğim gibi **Tekmile** ve Tuhfe'ye başvurabilirler.

Akşam ve yatsı namazlarını M ü z d e l i f e ' de birlikte kılan bir kimse akşam namazı ile yatsı namazı arasında herhangi bir sünnet kılmayacak ve H a n e f î l e r ile Ş â f i î ve A h m e d ' e göre o kimse yatsı namazının farzını edâ ettikten sonra o günkü akşam ve yatsı namazlarına âit sünnetleri ve vitir namazını kılar. İ b n ü ' l - M ü n z i r, M ü z d e l i f e ' de kılınan akşam ve yatsı namazları arasında sünnet kılınmayacağına dâir âlimlerin icmâının bulunduğunu nakletmiştir.

(٦١) باب الوقوف بجمع

61 — MÜZDELİFE'DE VAKFE ETMEK BÂBI

Müzdelife: Minâ ile Arafât arasında kalan bir deredir. Bu derenin batı tarafında Muhassir deresi bulunur. Muhassir deresi Müzdelife ile Minâ arasında olup ne Minâ'dan ne de Müzdelife'den sayılır. Minâ deresi 4 km. uzunluğundadır. Derenin doğusu Me'zimeyn denilen boğazda son bulur. Minâ deresi Me'zimeyn'e doğru daralmaktadır.

Meş'ar-i Haram; Minâ hududu dâhilinde kalan ve Kuzah ismi verilen bir dağdır. Bu dağın Muhassir deresine uzaklığı 2548 mt. mesâfededir. Hacc'a gidenler bu durumları görebilirler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Müzdelife vakfesini Meş'ar-ı Harâm'da yapmıştı. En faziletli olanı burada vakfe etmektir. Müzdelife mıntıkası Harem-i Şerîf'ten sayılır.

٣٠٢٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو خالد الأحمر عن حجاج، عن أبي إسحاق، عن عمرو بن ميمون؛ قال: حججنا مع عمر بن الخطاب. فلما أردنا أن نفيض من المزدلفة، قال: إن المشركين كانوا يقولون: أشرق ثبير. كيما نغير. وكانوا لا يفيضون حتى تطلع الشمس. فخالفهم رسول الله ﷺ، فأفاض قبل طلوع الشمس.

TERCEMESİ

3022) "... Amr bin Meymûn *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh) **ile beraber haccettik.** (Bu hac esnâsında) **Müzdelife'den** (Minâ'ya) **dönmek istediğimiz zaman Ömer bin el-Hattâb şöyle dedi:**

Müşrikler (Müzdelife'de vakfe ettiklerinde) **: Ey Sebîr** (dağı) **güneşlen** (yâni güneş doğup seni aydınlatsın) **ki sür'atla gidelim, derlerdi ve güneş doğuncaya kadar** (Müzdelife'den) **dönmezlerdi. Bu nedenle Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onlara muhâlefet ederek güneş doğmadan önce** (Müzdelife'den Minâ'ya) **döndü."**

İ Z A H I

Bu hadis Müslim hâriç, Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet olunmuştur.

Sebîr; Minâ'nın kuzeyinde bulunan bir dağdır.

Hadis, Güneş doğmadan önce Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmenin meşrûluğuna delâlet eder. Hanefîler, Şâfiî, Ahmed ve cumhûra göre etraf iyice aydınlandıktan sonra hareket etmek müstehabtır. Bu vakte fıkıh ıstılahında İsfâr denilir. Şu halde isfâr vaktinden sonra Müzdelife'den hareket edilmelidir. Mâlik'e göre isfâr vaktinden önce hareket edilmelidir.

MÜZDELİFE'DE VAKFE, YÂNİ DURMAK İLE İLGİLİ HÜKÜM

Müzdelife'de bir süre bulunmak dört mezhebin ittifâkı ile vâcibtir. Ancak vâcib olan zamanın tâyininde ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Hanefî mezhebine göre fecirden sonra bir süre durmak vâcibtir.

2. Şâfiî ve Hanbelî mezheblerine göre gece yarısından sonra bir lahza bulunmakla vâcib yerine gelmiş olur.

3. Mâlikî mezhebine göre geceleyin develerin yüklerinin çözülüp indirilmesi için gerekli süre kadar durmak vâcib olan vakfe için yeterlidir.

Hanefî mezhebine riâyet etmek bakımından en uygunu diğer mezheb mensublarının da fecirden sonraya kadar Müzdelife'de durmalarıdır.

٣٠٢٣ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ الْمَكِّيُّ عَنِ الثَّوْرِيِّ ؛ قَالَ:
قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ : قَالَ جَابِرٌ : أَفَاضَ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ ، وَعَلَيْهِ السَّكِينَةُ .
وَأَمَرَهُمْ بِالسَّكِينَةِ . وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَرْمُوا بِمِثْلِ حَصَى الْخَذْفِ . وَأَوْضَعَ فِي وَادِي مُحَسِّرٍ .
وَقَالَ « لِتَأْخُذْ أُمَّتِي نُسُكَهَا . فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَلْقَاهُمْ بَعْدَ عَامِي هٰذَا » .

TERCEMESİ

3023) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Vedâ haccında** (Müzdelife'den Minâ'ya) **ağır hareket etti. Sahâbîler ağır yürümelerini emretti ve** (cemrelere) **fiske taşları misli** (küçük çakıl taşları) **atmalarını emretti. Mühassir deresinde de devesini hızlı sürdü ve:**

Benim ümmetim, menâsiki (yâni hacla ilgili hükümleri) **alsınlar** (yâni benden iyice öğrensinler). **Çünkü bilemeyeceğim umulurki bu yılımdan sonra onlara rastlıyamayacağım, buyurdu."**

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Nesâi, Şâfii, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Hadisin sonundaki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğu Ebû Dâvûd ile Nesâi'nin rivâyetlerinde yok ise de bunun benzeri Beyhakî'nin rivâyetinde mevcuttur. Bilindiği gibi O'nun buyurduğu şey gerçekleşti. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Vedâ Hacc'ından döndükten bir süre sonra vefât etti.

Hadiste geçen "Hazf" küçücük taşı büyük parmak ile şehâdet parmağı uclarıyla atmaktır. Bu gibi taşlara fiske taşları denilir.

İdâ': Hızlı yürümektir. Muhassir ise yukarda da belirttiğim gibi Müzdelife ile Minâ arasında kalan bir deredir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu dereden hızlı geçmesi hikmeti ile ilgili olarak Tekmile yazarı: Hristiyanlar bu derede dururlardı. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), hızlı gitmekle onlara muhâlefet etmiştir, demektedir.

HADÎSİN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Hacıların Müzdelife'den Minâ'ya ağır gitmeleri müstehabtır.
2. Bu yolculukta Muhassir deresi içinde hızlı gitmeleri müstehabtır. Yayalar hızlı yürümeli, biniciler de bineklerini hızlı sürmelidir.

3. Şeytan taşlamada kullanılacak taşlar fiske taşı gibi küçücük olmalıdır.

4. Hacılar, bütün hac menâsikinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i örnek tutup olanca güçleriyle O'nun ifa ettiği gibi hac etmeye özen göstermelidir.

٣٠٢٤ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا ابْنُ أَبِي رَوَّادٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ الْحِمْصِيِّ ، عَنْ بِلَالِ بْنِ رَبَاحٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ ، غَدَاةَ جَمْعٍ « يَا بِلَالُ ! أَسْكِتِ النَّاسَ » أَوْ « أَنْصِتِ النَّاسَ » ثُمَّ قَالَ « إِنَّ اللهَ تَطَوَّلَ عَلَيْكُمْ فِي جَمْعِكُمْ هٰذَا فَوَهَبَ مُسِيئَكُمْ لِمُحْسِنِكُمْ . وَأَعْطَى مُحْسِنَكُمْ مَا سَأَلَ . ادْفَعُوا بِاسْمِ اللهِ » .

في الزوائد : هذا إسناد ضعيف . أبو سلمة هذا لا يعرف اسمه ، وهو مجهول .

TERCEMESİ

3024) "... (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in müezzini) Bilâl bin Rabâh *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Müzdelife sabahı kendisine :

Yâ Bilâl! Halkı sustur veyâ halkı dinlet, buyurdu. Sonra (halka) şöyle buyurdu :

Allah şüphesiz şu Müzdelife'nizde sizlere iyilik ve ihsanda bulunarak kötülük işleyeninizi iyilik işleyeninize bağışladı ve iyilik işleyeninize, dilediğini verdi. Allah'ın adıyla (Minâ'ya) hareket ediniz."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu, zayıf bir seneddir. Seneddeki Ebû Seleme'nin ismi bilinmiyor ve mechûl bir kimsedir.

İZAHI

Bu hadîs Zevâid nevindendir. Senedinin zayıflığı notta belirtildi. Hadîs sahîh ise Müzdelife vakfesinde bulunan hacıların Allah'ın lutüf ve ikrâmına mazhar olmaları için bir müjde sayılabilir.

Evet, bu hadis Vedâ haccında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e refakat eden mübârek sahâbîler hakkında ise de benzer ilâhî lutüflerin O'nun ümmetine şumûlü umulur.

(٦٢) باب من تقدم من جمع إلى منى لرمى الجمار

62 — CEMRELERE TAŞ ATMAK İÇİN MÜZDELİFE'DEN MİNÂ'YA ÖNCEDEN GİDENLER (HAKKINDA GELEN HADİSLER) BÂBI

٣٠٢٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، قالا: ثنا وكيع. ثنا مسعر وسفيان عن سلمة بن كهيل، عن الحسن العرني، عن ابن عباس؛ قال: قدمنا رسول الله ﷺ، أغيلمة بني عبد المطلب، على حمرات لنا من جمع. فجعل يلطح أفخاذنا ويقول «أبيني! لا ترموا الجمرة حتى تطلع الشمس».

زاد سفيان فيه «ولا إخال أحدا يرميها حتى تطلع الشمس».

Bilâl-i Habeşî (R.A.)'ın Kısa Hâl Tercemesi

Bilâl bin Rabâh (R.A.) bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in müezzinlerindendir. Ebû Bekr-i Sıddik (R.A.) onu kölelikten kurtardı. Onun mütaaddi künyeleri vardır. O, Bedir ve sâir savaşlarda hazır bulundu. Sonra Şam'da ikâmet etmeyi tercih etti. Onun 44 aded hadisi bulunur. Buhârî ile Müslim onun bir hadisini müttefikan, yalnız Buhârî onun iki hadisini ve yalnız Müslim onun bir hadisini rivâyet etmişlerdir. Râvileri Ka'b bin Ucra, Kays bin Ebi Hâzim ve Ebû Osmân en-Nehd'dir. Ömer (R.A.) : Ebû Bekir bizim büyüğümüzdür ve büyüğümüzü, yâni Bilâl'ı âzadlamıştır, demek sûretiyle ona olan saygısını dile getirmiştir. O, Peygamber (S.A.V.)'e müezzinlik etti ve Peygamber (S.A.V.)'den sonra kimseye müezzinlik etmedi. Ancak Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in Ravza-i Mutahharasını ziyâret etmek için Medine-i Münevvere'ye ettiği bir seferde orada bir defa ezan okumuştu. Rivâyete göre ezan esnasında Asr-ı Saâdet'i hatırladığı için kendisini ağlamak tuttuğundan ezanı tamamlayamamıştı. Bilâl (R.A.) Allah yolunda işkence ve tazib edilen müslümanlardandır. O, altmış küsur yaşında iken hicretin 20. yılı vefât etmiştir. Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hülâsa : 53)

Bu mübârek sahâbî'nin hayâtı ve hâl tercemesi bir kitab doldurur. Biz bu kadarlık bilgi ile yetinelim.

TERCEMESİ

3025) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **biz Abdulmattalib oğullarının küçük yaştaki oğlan çocuklarını merkeblerimiz üstünde Müzdelife'den** (Minâ'ya) **önceden gönderdi ve** (yolcu ederken) **mübârek el ayasıyla uyluklarımızı hafifce dövmeye ve şöyle buyurmaya başladı:**

Oğulcuklarım! Güneş doğuncaya kadar cemre'ye taş atmayınız.

(Râvilerden) Süfyân bunda şu ilâvede bulunmuştur: Ve hiç kimseyi güneş doğuncaya kadar cemre'ye taş atar sanmıyorum."

İZAHI

Bu hadisi, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Tahâvî de rivâyet etmişlerdir. Hadisin senedi munkati (kesik)dir. Çünkü râvi Hasan el-Ureni, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'a yetişmemiştir. Lâkin Tirmizi, Tahâvî ve Ebû Dâvûd ile müellifimiz (3026. noda) bunun benzerini başka senedlerle İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Bu senedler birbirini takviye ettikleri için İbn-i Hibbân hadisin senedinin sahih olduğunu söylemiştir.

Tirmizî de: Bu hadis hasen-sahihtir. İlim ehli bununla amel eder ve zayıf hacıları geceleyin Müzdelife'den Minâ'ya önceden göndermekte sakınca görmemişlerdir. İlim ehlinin ekserisi güneş doğmadıkça bunların cemreye taş atamayacaklarına hükmederek bu hadisi delil göstermişlerdir. Bâzı ilim adamları ise bunların taşlama işini de geceleyin yapmalarına ruhsat vermişlerdir. Uygulamanın Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hadisine göre yapılması esastır. Sevrî ve Şâfiî'nin kavli de böyledir, der.

Hadisin fıkıh yönü bölümünde tekrar bu konuya değinilecektir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Uğaylime: Ağlime'nin tasğir ismidir. Ağlime ise Ğülâm'ın çoğuludur.

Ğülâm; oğlan çocuğu mânâsmadır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) âile efrâdından zayıf olan kadınları da çocuklarla beraber Müzdelife'den Minâ'ya erken göndermişti. Çünkü Buhârî ile Müslim ve diğer bâzı hadîsçilerin rivâyet ettikleri bir hadîste:

"Âişe (Radıyallâhü anhâ), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ümmü Seleme'yi bayram gecesi (Minâ'ya) gönderdiğini ve Ümmü Seleme'nin fecirden önce Cemre'ye taş attığını rivâyet etmiştir." Şu halde burada Uğaylime sözcüğü ile çoluk çocuk, yâni zayıf kadınlar ile çocuklar mânâsı kasdedilmiştir.

Humurât: Humur'un çoğuludur. **Humur** da **Himâr'ın** çoğuludur, merkebler mânâsmadır.

Übeyniyye: Oğulcuklarım, demektir. **Übeynî: Ebnâ** kelimesinin tasğîr ismidir. **Ebnâ**, ibin kelimesinin çoğuludur.

Süfyân ve Mis'ar isimli iki râvî, bu hadîsi Seleme bin Küheyl'den rivâyet etmişlerdir. Hadîsin sonundaki ziyâde ve ilâve Süfyân'm rivâyetinde vardır ve Mis'ar'm rivâyetinde yoktur. Müellifimiz hadîsin sonundaki ifâde ile bunu belirtmek istemiştir. Süfyân'ın ettiği cümle ifâde tarzına göre İbn-i Abbâs'a âittir. Bu takdirde İbn-i Abbâs'ın kasdettiği mânâ şu olur: Bayramın ilk günü güneş doğmadan cemre'ye kimsenin taş atar olduğunu sanmıyorum. Yâni atılmamalıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emri bu merkezdedir. Ancak âlimler bu emri mendubluk ve müstehablık için yorumlamışlardır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Zayıflar fecirden önce Müzdelife'den Minâ'ya dönebilirler.

2. Akaba cemresine bayramın ilk günü atma zamanı güneşin doğmasıyla başlar. Ancak bu hüküm fazîlet vakti mânâsına yorumlanmıştır. Çünkü bâzı âlimlere göre o gün fecirden itibâren cemreye taş atmak câizdir. Diğer bir gruba göre bayram gecesinin son yarısında cemreye taş atılabilir. Yâni fecirden önce de atılabilir. Ha-

n e f i l e r ile M â l i k ilk görüşte, Ş â f i i ile A h m e d ise son görüşteler.

Bu husûsa 75. bâbta, yâni 3053 - 3054. hadisler bölümünde tekrar bilgi verilecektir.

٣٠٢٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان. ثنا عمرو عن عطاء، عن ابن عباس؛
قال : كنت فيمن قدم رسول الله ﷺ في ضعفة أهله .

TERCEMESİ

3026) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (Müzdelife'den Minâ'ya) önceden gönderdiği âile ferdlerinin zayıfları içinde idim."

İZAHI

Bu hadisi B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d, Ş â f i î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zayıf olan âile ferdleri kadınlar ve çocuklar idi. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) da onların içinde bulunuyordu. Bilindiği gibi bu zât Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası A b b â s'ın oğludur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bunlara geceleyin M ü z d e l i f e'den M i n â'ya gitme izni vermişti. T a h â v i'nin rivâyetine göre A t â şöyle demiştir :

"İbn-i Abbâs bana haber vererek dedi ki : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Müzdelife gecesi (babam) Abbâs'a dedi ki : Bizim zayıflarımız ve kadınlarımızı götür. Sabah namazını Minâ'da kılsınlar ve halkın izdihâmından önce Akaba cemresine taşlarını atsınlar. Râvî demiştir ki : Atâ yaşlanıp zayıf düştükten sonra böyle yapardı."

HADİSTEN ÇIKAN FIKIH HÜKMÜ

Zayıflık mâzereti bulunan kimselerin fecirden önce M ü z d e l i f e'den hareket edip M i n â'ya gitmeleri ve halkın izdihâ-

mından önce sabah namazından sonra Akaba cemresine taşlarını atmaları câizdir. Bu hususta âlimlerin ittifâkı mevcuttur.

٣٠٢٧ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ الْقَاسِمِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ كَانَتِ امْرَأَةً ثَبْطَةً . فَاسْتَأْذَنَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَنْ تَدْفَعَ مِنْ جَمْعٍ قَبْلَ دَفْعَةِ النَّاسِ . فَأَذِنَ لَهَا .

TERCEMESİ

3027) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Sevde bint-i Zem'a iri yapılı ağır canlı bir kadın idi. Halkın izdihâmından önce Müzdelife'den (Minâ'ya) gitmek için Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den izin istedi. Resûlullah da ona izin verdi."

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Bu hadis de bundan önceki hadisin hükmünü ifâde eder.

(٦٣) باب قدر حصى الرمى

63 — CEMRELERE ATILACAK ÇAKIL TAŞLARININ BÜYÜKLÜK MİKDÂRI BÂBI

٣٠٢٨ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْأَحْوَصِ ، عَنْ أُمِّهِ ؛ قَالَتْ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ ، يَوْمَ النَّحْرِ ، عِنْدَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ . وَهُوَ رَاكِبٌ عَلَى بَغْلَةٍ . فَقَالَ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! إِذَا رَمَيْتُمُ الْجَمْرَةَ فَارْمُوا بِمِثْلِ حَصَى الْخَذْفِ » .

TERCEMESİ

3028) "... Süleyman bin Amr bin el-Ahvas'ın anası (Ümmü Cündüb el-Esdiyye) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i Kurban bayramı(nın ilk günü) Akaba cemresi yanında bir katıra binmiş halde gördüm. Bu arada şöyle buyurdu:

Ey insanlar! Cemreye taş atmak istediğiniz zaman fiske taşları mislini atınız. (Yâni iri taş atıp biribirinize zarar vermeyiniz)."

٣٠٢٩ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ عَوْفٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحُصَيْنِ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، غَدَاةَ الْعَقَبَةِ. وَهُوَ عَلَى نَاقَتِهِ «الْقُطْ لِي حَصًى» فَلَقَطْتُ لَهُ سَبْعَ حَصَيَاتٍ، هُنَّ حَصَى الْخَذْفِ. فَجَعَلَ يَنْفُضُهُنَّ فِي كَفِّهِ وَيَقُولُ «أَمْثَالَ هَؤُلَاءِ فَارْمُوا» ثُمَّ قَالَ «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّهُ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمُ الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ».

TERCEMESİ

3029) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Akaba sabahı (yâni Akaba cemresine taş atılacak bayramın ilk günü sabahleyin) devesinin üstünde olduğu halde (bana hitâben):

Benim için yerden çakıl taşları topla, buyurdu. Bunun üzerine ben O'nun için yedi aded çakıl taşı topladım. O taşlar, fiske taşları (kadar)dı. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) taşları avucunda oynatmaya (veyâ silkelemeye) ve: Ancak şunların emsalini atınız (yâni bundan irilerini atmayınız) buyurmaya başladı. Daha sonra şöyle buyurdu:

Ey insanlar! Dinde haddı aşmaktan - teşdîd'den sakınınız. Çünkü sizden öncekileri dinde aşırılık ve teşdîd helâk etti."

İZAHI

İlk hadisi Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadisi Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Cemre: Çakıl taşı mânâsınadır. Minâ'da taş atılan çukurlara da bu isim verilmiştir. Cemre ismi verilen çukurlar üç tânedir. Birincisi Mescidü'l-Hif'e en yakın olanıdır. Buna **küçük** cemre de denilir. Bu cemrenin yanında Mekke'ye doğru gidildiğinde ikinci cemre'ye rastlanılır. Buna da **ortanca** cemre denilir. İki cemre arasındaki mesâfe 156 mt.dir. Yine ikinci cemre'den Mekke'ye doğru 117 mt. gidildiği zaman **büyük** cemre'ye rastlanılır. Bu cemre'ye **Akaba** cemresi de denilir. Akaba cemresinin ilerisi ise Minâ sınırıdır. Anılan cemrelerin hepsi Minâ sınırları içindedir.

Cemrelere taş atmanın meşrûiyetindeki hikmet konusunda **Tekmile** yazarı şöyle der:

Bunun hikmeti, âlemlerin Rabb'ına kulluk ve itâat etmenin ve dini emirlere boyun eğmenin ilân edilmesi, işlenen hatâlardan dolayı pişmanlık duymanın isbâtı ve insanı günaha teşvik eden şeytana karşı duyulan öfkenin gösterilmesidir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile dedesi İbrâhim (Aleyhisselâm)'a uymak ve izlerinde olmanın isbâtıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) anılan taşlamayı yapmış, ümmetine de bunu yapmalarını emretmiştir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

«İbrâhîm (Aleyhisselâm) **hac menâsikine geldiği zaman Akaba cemresi yanında şeytan ona görünmüş, bunun üzerine İbrâhîm onu yedi aded çakıl taşıyla taşlamış, nihâyet şeytan yere batmış. Sonra ortancı cemre yanında şeytan yine ona görünmüş ve O, şeytanı yedi çakıl taşıyla taşlamış, böylece şeytan yine yere batmıştır. Bir süre sonra küçük cemre yanında tekrar şeytan ona görünmüş ve O, şeytanı yine yedi çakıl taşıyla taşlamış, nihâyet şeytan yere yığılıp batmıştır.**

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) **: Siz ancak şeytanı taşlıyor ve ancak babanız** (İbrâhîm)**ın yolunu izliyorsunuz, demiştir.»**

HADİSLERİN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Bayramın ilk günü Akaba cemresine taş atarken binici olmak müstehabtır. Âlimlerin bu husustaki görüşleri şöyledir:

a) Akaba cemresine gerek bayramın ilk günü ve gerekse bunu tâkib eden günlerde taş atarken binici olmak müstehabtır. Fakat diğer cemrelere yaya olarak taş atmak müstehabtır.

b) Mâlik ve Şâfii'ye göre binici olarak Minâ'ya ulaşan kimsenin bayramın ilk günü Akaba cemresine binici olarak taş atması müstehabtır. Yaya olarak Minâ'ya varan kimse ise yaya olarak taşlamayı yapar. Bayramın ikinci ve üçüncü günlerinde ise bütün cemrelere yaya olarak taş atmak müstehabtır. Bayramın dördüncü günü ise binici olarak taşlama işini yapıp Mekke'ye dönmek müstehabtır.

c) Ahmed ve ilim adamlarının ekserisine göre ise bayramm ilk günü Akaba cemresine taş atarken binici olmak müstehabtır. Diğer günlerde bütün cemrelere yaya olarak taş atmak müstehabtır. Bu bâbtaki hadisler son görüşü teyid ederler.

2. Atılacak taşların fiske taşı gibi küçük olması uygundur. Taşların temiz olması ve Müzdelife'den getirilmesi müstehabtır. Minâ'dan toplanması da câizdir.

Şâfii: Kişi taşları nereden alırsa olabilir. Ancak mescid'den toplamaktan hoşlanmam. Çünkü mescidin çakıl taşları alınmamalıdır. Taşların tuvâletten toplatılmasını da mekruh görürüm. Çünkü pistir. Cemrelerin yanından toplatılmasını da mekruh sayarım. Çünkü orada kalan taşlar kabul olunmamış taşlardır, demiştir. Hanefiler ile Ahmed de böyle demiştir.

Dârekutni, Beyhaki, Tabarâni ve Hakim'in rivâyet ettikleri bir hadîste; Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

"Biz: Yâ Resûlallah! Şu taşlar her yıl cemrelere atılmaktadır. Biz bunların eksildiğini sanıyoruz, dedik. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm): Atılan taşlardan kabul olunanlar kaldırılır. Eğer böyle olmasaydı siz atılan taşları dağlar gibi görecektiniz, buyurdu."

3. Akaba cemresine yedi çakıl taşı atmak vâcibtir. Diğer cemrelere de yedişer taş atmak vâcibtir. Cemrelere yedişer taş atmanın vâcibliği ve bunun terki hâlinde kurban kesmenin vâcibliği husûsunda dört mezheb âlimleri ittifak hâlindedir. Ancak bâzı cemrelere,

veyâ hepsine bâzı günlerde taş atmamak veyâ eksik atmak hâlinde gereken cezâ husûsunda ihtilâf vardır. Yeri olmadığı için bu ayrıntılara girmeyeceğim. Bu hususta ayrıntılı bilgi için fıkıh kitablarına baş vurmak gerekir.

Taş atmanın hükmü, zamanı ve cemrelere sırayla taş atmaya âit hüküm ile ilgili bilgi bu kitâbın 75. bâbında geçen 3053 - 3054 nolu hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

(٦٤) باب من أين ترمى جمرة العقبة

64 — AKABA CEMRESİNE NEREDEN (YÂNİ CEMRENİN HANGİ TARAFINDA DURULUP) TAŞ ATILIR, BÂBI

٣٠٣٠ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنِ الْمَسْعُودِيِّ ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ ، عَنْ عَبْدِالرَّحْمٰنِ بْنِ يَزِيدَ؛ قَالَ: لَمَّا أَتَى عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ، اسْتَبْطَنَ الْوَادِيَ، وَاسْتَقْبَلَ الْكَعْبَةَ . وَجَعَلَ الْجَمْرَةَ عَلَى حَاجِبِهِ الأَيْمَنِ . ثُمَّ رَمَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ . يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ. ثُمَّ قَالَ: مِنْ هٰهُنَا، وَالَّذِي لَا إِلٰهَ غَيْرُهُ! رَمَى الَّذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ.

TERCEMESİ

3030) "... Abdurrahman bin Yezîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Abdullah bin Mes'ûd (Radıyallâhü anh), Akaba cemresinin yanına vardığı zaman derenin ortasına geçip yüzünü Ka'be'ye çevirdi ve cemre'yi sağ kaşının hizâsına aldıktan sonra yedi aded çakıl attı ve her çakılla beraber tekbîr alıyordu. (Taşlama işini bitirdikten) sonra şöyle dedi:

Kendisinden başka (hak) ilâh olmayan (Allah)a yemin ederim ki üzerine Bakara sûresi indirilen (Resûlullah) çakılları şu (durduğum) yerden attı."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî de rivâyet etmiş, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ile Ahmed de bunun birer benze-

rini rivâyet etmişlerdir. İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın yemin etmesi sebebi Buhârî ve Müslim'in rivâyetinde belirtilmiştir. Oralardaki rivâyetlere göre râvî Abdurrahman bin Yezîd, İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'a:

Yâ Ebâ Abdirrahmân! Halk Akaba cemresine yukarısından taş atıyorlar, dedim (Yâni halbuki sen aşağısından attın). Bunun üzerine İbn-i Mes'ûd: Kendisinden başka (hak) ilâh olmayan (Allah)a yemin ederim ki üzerine Bakara sûresi indirilen (Resûlullah)in durduğu yer şu (durup da taş attığım) yerdir, diye cevab verdi, demiştir.

Müellifimizin rivâyeti ile Tirmizî'nin rivâyetine göre İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh) Akaba cemresine taş atarken kıble'ye doğru durmuştur. Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerine göre ise İbn-i Mes'ûd, Ka'be'yi soluna ve Minâ'yı sağ koluna almıştır.

Tuhfe'de beyân edildiğine göre el-Hâfız: Sıhhatli olan rivâyet Buhârî'ninkidir. Tirmizî'nin rivâyeti şazdır. Senedinde el-Mes'ûdî (isimli) râvî bulunur. Bu râvî'nin hâfızası son zamanlarında karıştı, der.

Müellifimizin rivâyet ettiği senedde ayni râvi mevcuttur.

Hanefîler, Mâlik, Şâfiîler, Ahmed ve Cumhûr Buhârî ile Müslim'in rivâyetlerine göre hükmederek: Akaba cemresine taş atarken Ka'be-i Muazzama'yı sol kola, Minâ'yı sağ kola almak sünnet olanıdır, demişlerdir.

Anılan cemre'ye taş atarken, bir kavle göre kıbleye doğru durmak, diğer bir kavle göre kıble'ye sırt çevirmek sünnettir. Ancak bu iki görüş zayıf sayılmıştır.

İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın Bakara sûresini söz konusu etmesinin hikmeti ise hac ile ilgili hükümlerin çoğunun bu sûrede bulunmasıdır.

HADÎSİN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Akaba cemresine taş atarken derenin ortasında durmak müstehabtır. Şu anda dere durumu kalmamıştır. Cemrenin çevresi tesviye edilmiş vaziyettedir. Derenin cemrenin güney doğusunda oldu-

ğu kanaati bu hadîsten sezilebilir. Anılan derenin cemrenin hem güney, hem de doğu tarafında bulunmuş olması ihtimâli de vardır. Çünkü taş atarken Ka'be'yi sola ve Minâ'yı sağa almak müstehabtır, diyenler derenin ortasından taş atmanın müstehablığını da söylerler. Şu halde dere cemrenin güney tarafına kadar uzanırdı.

Derenin ortasında durup taşlamanın müstehablığına hükmeden âlimler: Sâlim bîn Abdillah, Sevrî, Şâfii, Ahmed ve İshâk'tır. Bunlara göre taşları cemrenin yukarısından atmak mekruhtur. Tirmizî: İlim ehlinin uygulaması böyledir. Derenin ortasından taş atmanın mümkün olmaması hâlinde nereden mümkünse oradan atmaya bâzı âlimler ruhsat vermişlerdir, der. Hanefîler ile İbn-i Battâl'a göre nereden mümkünse oradan atmakta bir kerâhet yoktur.

2. Akaba cemresine yedi adet çakıl atmak vâcibtir. Bayramın birinci gününü tâkip eden günlerde gerek Akaba cemresine ve gerekse diğer cemrelere de yedişer aded taş atmak vâcibtir. Hanefî, Şâfiî ve Mâliki mezhebleri ile Cumhur'un görüşü budur. Ahmed'den de böyle bir rivâyet vardır. Fakat meşhur kavline göre taş sayısının yediden az olmaması evlâdır. Bir iki taş eksik olsa bile bir sakınca yoktur.

3. Taşları birer birer atmak vâcibtir. Bu hüküm hadîsin: "Her çakılla beraber tekbîr alıyordu" meâlindeki cümleden çıkar. Şu halde bir kimse yedi taşı bir defada atarsa bunların hepsi bir taş yerine geçer. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve el-Muhît'ın yazarının beyânına göre Ebû Hanîfe böyle hükmetmişlerdir. Hanefî fıkıh kitablarından et-Tavdîh yazarının anlattığına göre ise bu, yedi taş yerine geçer. Atâ da böyle hükmetmiştir. Fakat böyle bir şey Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den rivâyet edilmemiştir. O, her taşı ayrı ayrı atmış ve: Hac ile umre menâsikini benden alınız, buyurmuştur.

4. Her taşı atarken tekbîr almak müstehabtır. Âlimler bu hususta ittifak hâlindedir. Tekbîr şöyle alınır:

بِاسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحِزْبِهِ = "Allah'ın adıyla (taşlarımı atıyorum). **Allah her şeyden büyüktür. Şeytan'ı ve hizbini kahrediyorum, tahkir ediyorum.**" Tekbîr alırken **"Allahım! Benim haccımı mak-**

bul, çalışmamı hayırlı ve günahımı bağışlanmış eyle" meâlindeki duâyı eklemek de müstehabtır.

E l - H â f ı z : Şeytan'ı taşlarken tekbîr almayan kimseye herhangi bir cezânın söz konusu olmadığı yolunda âlimler ittifak hâlindedir. Ancak S e v r i : Tekbîr almayan kimse sadaka verir ve bunu kurban ile onarmak bana daha sevimlidir, demiştir, der.

٣٠٣١ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا علي بن مسهر عن يزيد بن أبي زياد، عن سليمان بن عمرو بن الأحوص ، عن أمه ؛ قالت : رأيت النبي ﷺ ، يوم النحر ، عند جمرة العقبة . استبطن الوادي ، فرمى الجمرة بسبع حصيات . يكبر مع كل حصاة . ثم انصرف .

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الرحيم بن سليمان عن يزيد بن أبي زياد ، عن سليمان بن عمرو بن الأحوص ، عن أم جندب ، عن النبي ﷺ ، بنحوه .

TERCEMESİ

3031) "... Süleymân bin Amr bin el-Ahvas anası (Ümmü Cündüb el-Ezdiyye) *(Radıyallâhü anhüm)*'den ; Şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i Kurban bayramı günü Akaba cemresi yanında derenin ortasında yer alırken gördüm. (Oradan) cemreye yedi aded taş attı. Her taşla beraber tekbir alıyordu. Taşları attıktan sonra oradan ayrıldı.

Ümmü Cündüb'ün bu merfû hadîsinin mislini Abdurrahîm bin Süleyman da Yezîd bin Ebî Ziyâd'dan müttasıl bir senedle rivâyet etmiştir."

İZAHI

Bu hadîsi E b û D â v û d , A h m e d ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin ihtivâ ettiği fıkıh hükümleri bundan önceki hadîsin hükümleridir. Gerekli bilgi için oraya bakılabilir.

Müellifimizin Şeyhi **E b û B e k i r b i n E b i Ş e y b e** bu hadisi hem **A l i b i n M ü s h i r**'den hem de **A b d u r r a h i m b i n S ü l e y m â n**'dan rivâyet etmiştir. Bunlar ise **Y e z i d b i n E b i Z i y â d**'dan rivâyette bulunmuşlardır. **S ü l e y m â n b i n A m r b i n e l - A h v â s**'ın annesi **Ü m m ü C ü n d ü b**'tür. Şu halde hadisin ilk râvisi ayni hanımdır.

(٦٥) باب إذا رمى جمرة العقبة لم يقف عندها

65 — HACI, AKABA CEMRESİNE TAŞ ATTIĞI ZAMAN ONUN YANINDA DURMAZ BÂBI

٣٠٣٢ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة. ثنا طلحة بن يحيى عن يونس بن يزيد، عن الزهري، عن سالم، عن ابن عمر؛ أنه رمى جمرة العقبة ولم يقف عندها. وذكر أن النبي ﷺ فعل مثل ذلك.

T E R C E M E S İ

3032) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Kendisi Akaba cemresine taş atmış ve (bundan sonra) onun yanında durmamıştır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in de böyle yaptığını anlatmıştır."

٣٠٣٣ — حدثنا سويد بن سعيد. ثنا علي بن مسهر، عن الحجاج، عن الحكم ابن عتيبة عن مقسم، عن ابن عباس؛ قال: كان رسول الله ﷺ، إذا رمى جمرة العقبة، مضى ولم يقف.

في الزوائد: في إسناده سويد بن سعيد، مختلف فيه.

Bir Hâl Tercemesi

Süleyman bin Amr bin el-Ahvas'ın anası Ümmü Cündüb (R.A.) sahâbilerden olup Peygamber (S.A.V.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvisi oğlu Süleyman, Abdullah bin Şeddâd ve Ebû Yezid Mevlâ Abdillah bin el-Hâris'tir. Ebû Dâvûd ile İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 497 ve Tekmile : C. 2, Sah. 118)

T E R C E M E S İ

3033) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Akaba cemresine taş attığı zaman, geçiyor ve** (orada) **durmuyordu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Süveyd bin Said bulunur. Bu râvi hakkında ihtilâf vardır.

İ Z A H I

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r î ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Diğer hadis Zevâid nevindendir.

Bu hadisler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Akaba cemresine taş attıktan sonra orada durmadığına delâlet ederler. Bu hükme delâlet eden başka hadisler de vardır. B u h â r i, A h m e d ve B e y h a k i'nin rivâyetlerine göre İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ) şöyle demiştir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Mescid**(-i Hif)**ın yakınındaki Cemre-i Ulâ** (yâni ilk cemre)**ye taş attığı zaman oraya yedi aded çakıl atardı, her taşla beraber tekbîr alırdı, sonra sol tarafa çekilip derenin ortasında kıble'ye doğru durarak ellerini kaldırıp duâ ederdi, duraklamayı da uzatırdı. Sonra** (gidip) **ikinci cemre'ye yedi aded çakıl atar ve her taşın beraberinde tekbîr alırdı. Sonra sol tarafa çekilip derenin ortasında dururdu ve kıble'ye dönerek ellerini açar** (duâ eder)**di. Sonra oradan ayrılarak Akaba'nın yanındaki cemre'ye varırdı. Oraya da yedi aded çakıl atar ve her çakılla beraber tekbir alırdı.** (Taş atma işi bittikten) **sonra ayrılırdı,** (orada) **durmazdı."**

Bu bâbta rivâyet edilen hadisler ile meâlini yukarıya aldığım hadîsten çıkarılan hüküm şudur:

Akaba cemresine taş attıktan sonra orada duâ ve zikir için durmak meşrû değildir. Bâzıları yer darlığını ve o günkü taşlama işinin bittiğini buna neden göstermişlerdir. Tekmile yazarı böyle diyenlerdendir. Bence en uygun neden Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e uymak olmalıdır. Diğer iki cemre'ye taş attıktan sonra oralarda durup duâ ve zikir etmek meşrûdur. Dört mezheb imamları ve cumhur sözü edilen iki cemre'ye taş attıktan sonra orada durup duâ ve zikir etmenin sünnet olduğuna hükmetmişlerdir.

(٦٦) باب رمى الجمار راكبا

66 — CEMRELERE BİNİCİ OLARAK TAŞ ATMAK BÂBI

٣٠٣٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو خالد الأحمر عن حجاج، عن الحكم، عن مقسم، عن ابن عباس؛ أن النبي ﷺ رمى الجمرة على راحلته.

TERCEMESİ

3034) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **devesinin üstünde** (olduğu halde) **Akaba cemresine taşları attı."**

٣٠٣٥ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع عن أيمن بن نابل، عن قدامة ابن عبد الله العامري؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ رمى الجمرة، يوم النحر، على ناقة له صهباء. لا ضرب ولا طرد. ولا إليك! إليك!

TERCEMESİ

3035) "... Kudâme bin Abdillah el-Âmirî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **Kurban bayramı günü kırmızı ve beyaza çalan sarı renkli bir devesi üstünde** (olduğu halde) **Akaba cemresine taş atarken gördüm.** (Orada hacılar arasında) **ne dövmek, ne kovmak ne de yoldan çekil, yoldan çekil** (sözü) **vardı."**

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Kudâme (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizi, Nesâi, Şâfii ve Dârimi de rivâyet etmişlerdir. Ancak Tirmizî'nin rivâyetinde "Cimar = Cemreler" tâbiri kullanılmıştır. Oradaki rivâyetin zâhirine göre Resûl-i Ekrem

(Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) üç cemre'ye de binici olarak çakılları atmıştır. Gerek bu bâbtaki hadîsler, gerekse 3028 ve 3029 nolu hadîsler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yalnız Akaba cemresine taş atarken binici olduğuna delâlet ederler. Bu itibarla bâzı âlimler Tirmizî'nin rivâyetini de diğer rivâyetlere uygun olarak yorumlamışlar ve "Cimar" sözcüğü ile Akaba cemresi kasdedilmiştir, derler. Tekmile yazarı da Beyhakî'nin rivâyet ettiği ve Tirmizî'nin rivâyetine benzeyen Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhümâ)'ın hadîsini böyle yorumlamıştır. Bu nedenle âlimlerin ekserisi Kurban bayramının ilk günü Akaba cemresine taş atarken binici olmanın daha efdal olduğunu, fakat bunu tâkib eden günlerde gerek anılan cemre'ye gerekse diğer cemrelere taş atarken yaya olmanın daha fazîletli olduğunu söylemişlerdir.

Âlimlerin bu husustaki görüşlerini Tekmile yazarı özetle şöyle anlatır :

1. Ahmed ve ilim ehlinin ekserisine göre bayramın ilk günü Akaba cemresine taş atmaya binici olarak ve müteakib günlerde cemrelere taş atmaya giderken yaya olarak gitmek daha fazîletlidir.

2. Hanefîler'e göre Akaba cemresine taş atmaya gidilen her gün binici olarak ve diğer cemrelere yaya olarak gitmek efdaldır.

3. Mâlik ve Şâfii'ye göre hüküm şöyledir: Minâ'ya binici olarak giden bir kimsenin bayramın ilk günü Akaba cemresine binici olarak taş atması daha fazîletlidir. Minâ'ya yaya giden de bu cemreye yaya olarak taş atmalıdır. Bayramın ikinci ve üçüncü günlerinde ise bütün cemrelere yaya olarak taş atmak daha fazîletlidir. Bayramın dördüncü günü binici olarak cemrelere taşları atıp Minâ'dan ayrılmak efdaldır.

Kudâme (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi taşlama esnasında hacıların sükûnet içinde görev yaptıklarını, kimseye eziyet edilmediğini beyan eder. Bugün hacca gidenlerin malûmu olduğu üzere gerek taşlamaya gidilirken, gerek taşlama esnasında ve gerekse oradan dönülürken bir çok kimseye eziyet edenlerin eksik olmadığı, hattâ hayâtın tehlikeye girildiği söylenebilir.

(٦٧) باب تأخير رمي الجمار من عذر

67 — BİR ÖZÜRDEN DOLAYI CEMRELERE TAŞ ATMAYI ERTELEME BÂBI

٣٠٣٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة عن عبد الله بن أبي بكر، عن عبد الملك بن أبي بكر، عن أبي البداح بن عاصم، عن أبيه؛ أن النبي ﷺ رخص للرعاء أن يرموا يوما ويدعوا يوما

TERCEMESİ

3036) "... Ebü'l-Beddâh bîn Âsım'ın babası (Âsım bin Adî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), çobanlar için bir gün (cemrelere çakıl) atmalarına ve diğer bir gün (çakıl atmayı) terketmelerine ruhsat vermiştir."

٣٠٣٧ – حدثنا محمد بن يحيى. ثنا عبد الرزاق. أنبأنا مالك بن أنس ح وحدثنا أحمد بن سنان. ثنا عبد الرحمن بن مهدي عن مالك بن أنس. حدثني عبد الله بن أبي بكر عن أبيه، عن أبي البداح بن عاصم، عن أبيه؛ قال: رخص رسول الله ﷺ لرعاء الإبل في البيتوتة، أن يرموا يوم النحر. ثم يجمعوا رمي يومين بعد النحر، فيرمونه في أحدهما (قال مالك: ظننت أنه قال: في الأول منهما) ثم يرمون يوم النفر.

TERCEMESİ

3037) "... Ebü'l-Beddâh bin Âsım'ın babası (Âsım bin Adî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Bir Hâl Tercemesi

Kudâme bin Abdillah bin Ammâr el-Kilâbî el-Âmirî (R.A.) sahâbîdir. Râvîsi, kardeşi oğlu Humeyd bin Kilâb'dır. Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 315)

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) deve çobanları için geceleri Minâ'da geçirme (işini bırakma)k, Kurban bayramı(nın ilk) günü Akaba cemresine taş atıp bundan sonraki iki günlük taşlama işini birleştirerek anılan iki günden birisinde (Mâlik demiş ki: Anılan iki günün birincisinde dediğin sanırım) yapmalarına ruhsat verdi. Çobanlar bayramın dördüncü günü de (gelip başkaları gibi) taş atma işini tamamlarlar."

İ Z A H I

Bu bâbın ilk hadisini Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis ise diğer sünen sâhibleri, Mâlik, Ahmed, Beyhakî, İbn-i Hibbân ve Hâkim tarafından da rivâyet edilmiştir.

Cemrelere bir gün taş atıp diğer bir gün atmamak için çobanlara izin verildiğine dâir ilk hadîs ile kasdedilen mânâ husûsunda **Tekmile** yazarı şöyle der:

"Yâni çobanların bayramın ilk günü Akaba cemresine taş atıp develerinin başına gitmelerine, geceyi Minâ'da değil, develeri yanında geçirmelerine, bayramın ikinci günü taşlama işini terketmelerine, yâni o günü ve tâkip eden geceyi develeri yanında geçirmelerine ve bayramın üçüncü günü Minâ'ya gelip iki günlük taşları atmalarına Resûlullah (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından izin verilmiştir. Bu yorum Ahmed'in rivâyetinden alınmadır. Çünkü onun rivâyet ettiği metinde bu yoruma delâlet eden ifâde vardır.

İkinci hadîste de çobanların bayramın ikinci ve üçüncü günlerine âit taşlama işini birleştirmelerine, bu iki günlük taşları bayramın ikinci veyâ üçüncü günü atmalarına izin verildiğine delâlet eder. Râvîlerden Mâlik bin Enes, anılan iki günlük taşın ilk günde, yâni bayramın ikinci gününde atılmasına izin verildiği yolunda rivâyet yapıldığını zannettiğini söylemiştir.

HADÎSLERİN FIKIH YÖNÜ

1. Teşrîk gecelerini, yâni bayramın birinci gününü ikinci gününe bağlayan geceyi ve bunu tâkib eden bayram gecelerini Minâ'-

nın dışında geçirmek çobanlar için câizdir. Sakacılar, yâni hacılara su çekenler de çobanlar gibidir. Hastalık ve malın zâyi olması tehlikesi gibi mâzereti bulunan bir kimse çobanlar gibi geceleri Minâ dışında geçirebilir mi? Bu hususta ihtilâf vardır. Şöyle ki:

a) Hanefiler ile Ahmed'e göre bunlar da çobanların hükmüne tâbidir. Yâni geceleri Minâ'da geçirdiği takdirde malının çalınması veyâ zâyi olması tehlikesini duyan veyâ hasta olan bir hacı özürlü sayılır. Geceyi Minâ'nın dışında geçirdiği takdirde bir şey lâzım gelmez.

b) Mâlik'e göre durumları yukarda anlatılan özürlüler çobanlar gibi sayılamaz. Onlar geceleri Minâ'nın dışında geçiremezler. Şâfiiler'in meşhur kavli de böyledir. El-Hâfız'ın naklen beyânına göre Şafiiler, malının zâyi olmasından korkan kimse ile bir hastaya bakmakla yükümlü kimseyi sakacılar gibi özürlü saymışlardır. Tekmile yazarı; El-Hâfız'ın naklettiği hükmün Şâfii'nin ikinci bir görüşü olabilir, demiştir.

2. Çobanlar iki günlük çakılları bir günde atabilirler. Bu da şöyle olabilir:

Hanefiler, Şâfiı ve Mâlik'e göre çobanlar bayramın ilk günü Akaba cemresine çakılları atarlar. Sonra bayramın üçüncü günü gelip hem o günün hem de bir önceki günün taşlarını atıp giderler. Bu görüş, Ahmed'den de rivâyet olunmuştur.

Bir kavle göre çobanlar bayramın ikinci ve üçüncü günlerine âit taşları dilerse bayramın ikinci günü atabilir. Bunları bayramın üçüncü günü atması da câizdir. Artık kendileri nasıl isterlerse olabilir.

Bir Hâl Tercemesi

Âsım bin Adî bin el-Ced bin Aclân el-Kudâî (R.A.) Uhud savaşına ve bundan sonraki harblere katılan sahâbilerdendir. Bedir savaşına katılmak için de yola çıkmıştı. Fakat geçirdiği bir kazâ neticesinde Resûl-i Ekrem (S.A.V.) onu Ravhâ'dan geri göndererek Kubâ ve el-Âliye halkı başına halife tâyin buyurdu. Çünkü o sıralarda bu iki kabile'den Efendimize olumsuz bir haber intikal etmişti. Yukarda anılan durum nedeniyle bu zât Bedir ehlinden sayılmış ve ona ganimetten pay verilmiştir. Kendisi Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Râvileri ise Sehl bin Sa'd, Şa'bî ve oğlu Ebü'l-Beddâh'tır. Hicretin 40. yılı vefât ettiği söylenmiştir. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Tekmile : C. 2, S. 131)

(٦٨) باب الرمى عن الصبيان

68 — ÇOCUKLAR YERİNE TAŞ ATMAK BÂBI

٣٠٣٨ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن نمير، عن أشعث، عن أبي الزبير، عن جابر؛ قال: حججنا مع رسول الله ﷺ ومعنا النساء والصبيان. فلبّينا عن الصبيان ورمينا عنهم.

TERCEMESİ

3038) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber haccettik. Beraberimizde kadınlar ve çocuklar da vardı. Biz çocuklar yerine telbiye ettik** (Yâni hacca niyet edip Lebbeyk duâsını okuduk) **ve onlar yerine cemrelere taşlar attık."**

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî, Ahmed ve İbn-i Ebî Şeybe de rivâyet etmişlerdir. Hadîs mümeyyiz olmayan, yâni 6 - 7 yaşlarından küçük olan çocuklar yerine telbiye etmenin ve onlar yerine cemrelere taş atmanın meşrûluğuna delâlet eder.

Küçük yaştaki çocukların hacetmeleri ile ilgili hükümler 2910. hadîsin izahı bölümünde verildiği için tekrarlamaya gerek yoktur.

(٦٩) باب متى يقطع الحاج التلبية

69 — HACININ LEBBEYKE DUÂSINI OKUMAYI KESECEĞİ ZAMANIN (BEYÂNI) BÂBI

٣٠٣٩ — حدّثنا بكر بن خلف أبو بشر. ثنا حمزة بن الحارث بن عمير، عن أبيه، عن أيوب، عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس؛ أن النبي ﷺ لبّى حتى رمى جمرة العقبة.

في الزوائد: إسناده صحيح. وأيوب هو السختياني.

TERCEMESİ

3039) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bayramın ilk günü) **Akaba cemresine çakılları atıncaya kadar Lebbeyke duâsını okumaya devam etti."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahihtir ve râvî Eyyûb, Sahtiyânî olan Eyyûb'tur.

٣٠٤٠ – حدّثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الأَحْوَصِ عَنْ خَصِيفٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ الْفَضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ : كُنْتُ رِدْفَ النَّبِيِّ ﷺ . فَمَا زِلْتُ أَسْمَعُهُ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ . فَلَمَّا رَمَاهَا قَطَعَ التَّلْبِيَةَ .

TERCEMESİ

3040) "... el-Fadl bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben (Vedâ haccında Müzdelife'den Minâ'ya kadar) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in ridfi** (yâni terkiyesine binmiş durumda) **idim. Akaba cemresine çakıl atıncaya kadar O'nun Lebbeyke duâsını okumaya devam ettiğini hep işitiyordum. Akaba cemresine çakıl atınca Lebbeyke duâsını okumayı kesti."**

İZAHI

İlk hadis Zevâid nevindendir. İkinci hadisi Nesâî ve Şâfiî de rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte'nin diğerleri, Tahâvî ve Beyhakî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Gerek bu hadislerde ve gerekse benzeri hadislerde geçen "Akaba cemresine çakıl atıncaya kadar" meâlindeki cümle iki şekilde yorumlanmıştır. Bu yorumlar şunlardır: "Akaba cemresine çakıl atmaya başlayıncaya kadar" veyâ "Akaba cemresine çakıl atma işini bitirinceye kadar."

Beyhakî: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in her çakılla beraber tekbir alması, O'nun Lebbeyke duâsını ilk çakılı atacağı zamandan itibâren kestiğine delâlet eder, demiştir.

Âlimlerin bu husustaki görüşlerine gelince:

1. Hanefîler, bir rivâyete göre Şâfiî ve Cumhur: Hacı bayramın ilk günü Akaba cemresine ilk taş atacağı zamandan itibaren Lebbeyke duâsını keser, demişlerdir. Çünkü Beyhakî'nin bir rivâyetinde İbn-i Mes'ûd, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Akaba cemresine ilk taş atmakla Lebbeyke duâsını kestiğine şâhid olduğunu söylemiştir.

2. Sahâbîlerin bâzısı ile Şâfiî, Ahmed ve İshâk'a göre hacı bayramın ilk günü Akaba cemresine taş atma işini bitirince Lebbeyke duâsını okumayı keser. Bu grub, bu bâbtaki hadîsleri ve benzeri hadîsleri böyle yorumlamışlardır.

3. Mâlik, Saîd bin el-Müseyyeb, Evzâî ve el-Leys bin Sa'd'a göre hacı Arefe günü öğle zamanına kadar Lebbeyke duâsına devam eder ve bu vakitten itibaren keser. İbn-i Ömer, Ali, Âişe ve Medîne-i Münevvere fıkıhçıların Cumhuru da bu görüştedir.

4. Hasan-i Basrî'ye göre ise hacı Arefe günü sabah namazını kıldıktan sonra Lebbeyke duâsını okumayı keser.

Tekmile yazarı yukardaki görüşleri ve kısmen delîllerini anlattıktan sonra: Kuvvetli görüş, Hanefîler'in ve onlarla beraber olanlarınkidir, der.

(٧٠) باب ما يحل للرجل إذا رمى جمرة العقبة

70 — (HACI) ADAMA, AKABA CEMRESİNE (BAYRAMIN İLK GÜNÜ) ÇAKILLARI ATINCA (VE SAÇ TRAŞI OLDUKTAN SONRA) HELÂL OLAN ŞEYLER BÂBI

٣٠٤١ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ .
ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، وَوَكِيعٌ ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ
ابْنُ مَهْدِيٍّ ، قَالُوا : ثنا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنِ الْحَسَنِ الْعُرَنِيِّ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛
قَالَ : إِذَا رَمَيْتُمُ الْجَمْرَةَ فَقَدْ حَلَّ لَكُمْ كُلُّ شَيْءٍ ، إِلَّا النِّسَاءَ . فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ :

يَا بْنَ عَبَّاسٍ! وَالطِّيبُ؟ فَقَالَ: أَمَّا أَنَا فَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُضَمِّخُ رَأْسَهُ بِالْمِسْكِ.
أَفَطِيبٌ ذَلِكَ أَمْ لَا؟

TERCEMESİ

3041) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Siz (bayramın ilk günü) **Akaba cemresine çakılları attığınız** (ve bundan sonra saç traşı olduğunuz) **zaman** (ihrâmlı için haram olan) **her şey size helâl olur.** (Helâlınız olan) **kadınlar müstesnâ.**

Bunun üzerine bir adam İbn-i Abbâs'a: Ve güzel koku (da müstesnâ değil mi)? **dedi. İbn-i Abbâs bu soru üzerine:**

Ama ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (mübârek) **başını** (anılan taşlama ve tıraştan sonra) **misk ile iyice kokulattığım kesinlikle gördüm. Bu, güzel koku sürünmek mi, değil mi? dedi."**

٣٠٤٢ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا خَالِي مُحَمَّدٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ وَأَبُو أُسَامَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: طَيَّبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِإِحْرَامِهِ حِينَ أَحْرَمَ، وَلِإِحْلَالِهِ حِينَ أَحَلَّ.

TERCEMESİ

3042) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben (Vedâ haccında) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **ihrâma girmek istediği zaman, ihrâmlanması için ve ihrâmdan çıktığı zaman ihrâmdan çıktığı nedeniyle** (ve henüz ziyâret tavâfı etmemiş iken) **kokuladım."**

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisi ise Kütüb-i Sitte'nin hepsinde ve Mâlik, Ahmed ve Beyhakî tarafından rivâyet edilmiştir. Müellifimizin 2926. hadîsi de bunun bir benzeridir.

HADÎSLERİN FIKIH YÖNÜ

1. Hacı bayramın ilk günü Akaba cemresine çakılları atıp bundan sonra vâcib olan kurbanını kesip saç tıraşı olunca, karısıyla sevişmesi dışında kalan ve ihrâma girmesiyle kendisine yasak olan şeyler artık helâl olur. Meselâ, dikişli elbise giyebilir, tırnaklarını kesebilir. Etek tıraşı olabilir, güzel koku sürünebilir. Hacı ziyâret tavâfı bundan sonraya bırakabilir. Ziyâret tavâfından sonra ve önce etmemiş ise sa'y'den sonra ise hacının karısıyla sevişmesi ve cinsel ilişkide bulunması da helâl olur.

Hanefîler, Şâfii, Tâvûs, Nahaî ve sahîh kavline göre Ahmed bu hadîslere göre hükmetmişlerdir.

Mâlik ise: Akaba cemresine taş atıldıktan ve kurban kesip saç tıraşı olduktan sonra kadına yaklaşmak, güzel koku sürünmek ve av avlanmak dışında kalan yasaklar kalkar. Fakat anılan üç şey yine yasaktır. Ziyâret tavâfından ve sa'y'den sonra helâl olur, demiştir.

Hacının ihrâmlanmak istediği zaman güzel koku sürünmesi ile ilgili hususlar 2926. hadisin izahı bölümünde açıklandığı için bunu tekrarlamaya gerek görmüyorum.

(٧١) باب الحلق

71 — (HAC VE UMRE'DE) SAÇ TIRAŞI BÂBI

Bilindiği gibi hac ve umre'nin menâsikinden birisi de saçları tıraş etmektir. Saçları ustura ve benzeri bir şeyle tıraş etmeye "Halk" denilir. Makas ve benzeri bir şeyle kısaltmaya da "Taksir" denilir.

Saçını tıraş eden kimseye "Muhallık", saçını kısaltana da "Mukassır" denilir. Erkek hacılar için en fazîletli olanı tıraş olmaktır. Kadın hacılar ise saç uclarından bir mikdar keserler, onlar için tıraş olmak yoktur.

Saçları tıraş etmek veyâ kısaltmak Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheblerine göre haccın vâciblerindendir. Şâfiî mezhebine göre ise haccın rükünlerindendir. Umre de hac gibidir. Geniş izah için fıkıh kitablarına baş vurulmalıdır. Bu bâbta rivâyet olunan hadîsler hac veyâ umre'ye niyetlenen erkeklerin saçlarını, za-

manı gelince tıraş etmelerinin daha fazîletli olduğuna delâlet ederler. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) saçlarını tıraş eden erkeklere defalarca duâ etmiş, sahâbîlerin ricâsı üzerine saçını kısaltan erkeklere de bir defa duâ buyurmuştur. Hacılar bayramın ilk günü Akaba cemresine taş attıktan sonra kurban kesmeleri vâcib ise kurbanlarını da kestikten sonra saçlarını tıraş eder veyâ kısaltırlar. Vâcib olan kurbanı kesmeden saç tıraşı veyâ kısaltılması Hanefî mezhebine göre suçtur. Şâfiî mezhebine göre ise bir sakınca olmamakla beraber en uygunu ve ihtiyâta muvâfık olanı önce kurban kesmek ve bundan sonra tıraş olmaktır. Bu konu 74. bâbta tekrar ele alınıp gerekli bilgi verilecektir.

٣٠٤٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد، قالا: ثنا محمد بن فضيل. ثنا عمارة بن القعقاع عن أبي زرعة، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «اللهم اغفر للمحلقين» قالوا: يا رسول الله! والمقصرين؟ قال «اللهم اغفر للمحلقين» ثلاثا. قالوا: يا رسول الله! والمقصرين؟ قال «والمقصرين».

TERCEMESİ

3043) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Allahım! Saçını tıraş eden erkeklere mağfiret eyle, diye duâ buyurdu. Sahâbîler:

Yâ Resûlallah! Saçını kısaltan erkeklere de (Allah'ın mağfiretini dile), **diye ricâda bulundular. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Allahım! Saçını tıraş edenlere mağfiret eyle, diye duâ etti. Bu duâyı üç defa tekrar eyledi. Sahâbîler (Radıyallâhü anhüm) :

Yâ Resûlallah! Saçını kısaltan erkeklere de (mağfiret dile) **diye** (tekrar) **ricâda bulundular. Resûlullah** (bu kere ettiği duâda) :

Saçını kısaltan erkeklere de (mağfiret eyle) **diye duâ etti."**

٣٠٤٤ – حدثنا علي بن محمد، وأحمد بن أبي الحواري الدمشقي، قالا: ثنا عبد الله ابن نمير عن عبيد الله، عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال « رحم الله المحلقين » قالوا: والمقصرين، يا رسول الله! قال « رحم الله المحلقين » قالوا: والمقصرين، يا رسول الله! قال « رحم الله المحلقين » قالوا: والمقصرين، يا رسول الله! قال « والمقصرين ».

TERCEMESİ

3044) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Allah, saçlarını tıraş edenlere rahmet eylesin, diye duâ etti. Sahâbiler (Radıyallâhü anhüm) :

Yâ Resûlallah! Saçını kısaltanlara da (Allah'ın rahmetini dile), dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (yine) :

Allah saçlarını tıraş edenlere rahmet eylesin, diye duâ etti. Sahâbiler (Radıyallâhü anhüm) :

Saçlarını kısaltanlara da (Allah'ın rahmetini dile) Yâ Resûlallah, dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (tekrar) :

Allah saçlarını tıraş edenlere rahmet eylesin, buyurdu. Sahâbiler (Radıyallâhü anhüm) (yine) :

Saçlarını kısaltanlara da (Allah'ın rahmetini dile), yâ Resûlallah, diye ricâda bulundular. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (dördüncü defasında) :

Saçlarını kısaltanlara da (Allah rahmet eylesin), buyurdu."

٣٠٤٥ – حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا يونس بن بكير. ثنا ابن إسحاق. حدثنا ابن أبي نجيح عن مجاهد، عن ابن عباس؛ قال: قيل: يا رسول الله! لم ظاهرت للمحلقين ثلاثا، وللمقصرين واحدة؟ قال « إنهم لم يشكوا »

TERCEMESİ

3045) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Yâ Resûlallah! Niçin saçlarını tıraş edenlere üç defa ve saçlarını kısaltanlara bir defa duâ etmekle saçlarını tıraş edenlere müzahir oldun, destek oldun, diye (hikmeti) soruldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Saçlarını tıraş edenler (saç tıraşı husûsunda Resûlullah'a uymanın daha iyi olduğu konusunda) şüphe edercesine katiyyen davranmadılar, buyurdu."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsini B u h â r î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadîs N e s â î hâriç Kütüb-i Sitte sâhibleri, M â l i k ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine dâir Zevâid notu bulunmamakla beraber Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında rastlayamadım. Tuhfe ve Tekmile yazarları bunun İ b n - i M â c e h tarafından rivâyet edildiğini beyânla yetinmektedir. Bu itibarla bunun Zevâid nevinden olması muhtemeldir.

Müellifimizin bu hadîslerine göre Resûlullah (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), saçlarını tıraş edenlere üç kez duâ etmiş ve dördüncü defasında saçlarını kısaltanlara da duâ eylemiştir. Fakat son hadîsin zâhirine göre saçlarını tıraş edenlere üç defa, saçlarını kısaltanlara da bir defa duâ etmiştir. Bâzı rivâyetlere göre ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) saçlarını tıraş edenlere iki defa duâ etmiş ve üçüncü defada bunlarla beraber saçlarmı kısaltanlara da duâ etmiştir. Rivâyetler arasında görülen zâhirî ihtilâfın giderilmesi noktasında Tekmile yazarı: Olayın müteaddid olması ihtimâli vardır, demektedir.

Hadîste anılan duâ olayı H u d e y b i y e umresi esnasında ve Vedâ haccı sırasında vukû bulmuştur. Tekmile yazarının beyânında belirtildiği gibi anılan duânın mezkûr iki seferde buyurulduğu,

rivâyet olunan hadîslerden anlaşılmaktadır. Ancak bu duânın sebebi değişiktir. Tekmile yazarı bu sebebleri şöyle açıklamaktadır:

Hudeybiye umresinde sahâbîlerin bir kısmı Mekke müşriklerinin engellemesine rağmen kendilerini bu mukaddes beldeye girmeye güçlü gördükleri için Mekke'ye girmeden geri dönmeleri yolunda yapılan andlaşma onları çok üzmüştü. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile Mekke müşrikleri arasında Hudeybiye'de yapılan andlaşmaya göre müslümanlar o yıl Mekke'ye girmeden Medîne-i Münevvere'ye dönecekler ve ancak ertesi yıl Mekke'ye umre ibâdeti için girebileceklerdi. İşte akdedilen bu karar gereğince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Hudeybiye'de kurbanını kesip, mübârek saçlarını tıraş etmek sûretiyle umre ihrâmından çıktı ve sahâbilerin de ayni şeyi yapmalarını istedi. Sahâbîlerin bir kısmı üzüntülerinden dolayı ilk anlarda ihrâmdan çıkmak istememişlerdi. Bunun üzerine önce Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) anlattığım şekilde ihrâmdan çıktı. Sahâbîler de O'na bakarak ihrâmdan çıkmak üzere tıraş oldular. Artık bâzıları saçlarını tamâmen tıraş ettiler. Bir kısmı da kısalttılar. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), saçlarının tamâmını tıraş ettiği için, O'na uymak niyetiyle saçını tamâmen tıraş eden sahâbîler, saçlarını kısaltanlara nazaran daha hızlı ve tam biçimde O'na uymuş sayıldılar. İşte sahâbîlerin bir kısmının ihrâmdan çıkmak husûsunda duraklaması Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın anılan duâsını buyurmasına vesîle olmuştur.

Vedâ haccında bu duânın tekrarlanması sebebine gelince, İbn-i Esîr, en-Nihâye'de şöyle der: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde Vedâ haccına gidenlerin çoğunun beraberinde kurbanlık yoktu. Mekke'ye kurbanlık götürmek durumunda olmayanların haclarını umre'ye çevirmeleri ve umre menâsikini bitirip saçlarını tıraş ederek ihrâmdan çıkmaları yolunda Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından emir verilince ve bu emirden dışarı çıkmak da mümkün olmayınca bu durumda olanların ekserisi saçlarını kısalttılar. Bu, saç tıraşından onlara daha hafif geldi. Bir kısmı da saçlarını tıraş ettiler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) saçlarını tıraş edenlerin hareketini, diğerlerinkine tercih ederek anılan duâyı buyurdu.

HADÎSLERİN FIKIH YÖNÜ

1. Rahmet dilemek ölülere mahsus değildir. Diriler için de rahmet duâsında bulunmak meşrûdur.

2. İhrâmdan çıkmak için saçları kısaltmak, saçları tıraş etmek yerine geçer. Âlimler bu hususta ittifak hâlindedir.

3. Saçları tamâmen tıraş etmek, kısaltmaktan efdaldır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) saçlarını tıraş edenlere defalarca duâ etmiştir.

4. Saçları tıraş etmek veyâ kısaltmak hac ve umre'nin menâsikinden (ibâdetinden) dir. Hanefîler, Mâlik ve zâhir olan Ahmed'in görüşüne göre saçları tıraş etmek veyâ kısaltmak vâcibdir. Terkedilmesi hâlinde kurban kesmekle onarılır. Şâfiîler'in en sahîh görüşlerine göre ise rükündür. Yapılmaması hâlinde hac bozulmuş olur. Bu eksiğin kurban kesmekle giderilmesi mümkün değildir.

(٧٢) باب من لبد رأسه

72 — BAŞINI TELBÎD EDEN (YÂNİ SAÇINI ZAMK GİBİ BİR MADDE İLE TOPLAYIP BİRLEŞTİREN) İHRÂMLI KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٣٠٤٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو أسامة عن عبيد الله بن عمر ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن حفصة زوج النبي ﷺ قالت : قلت : يا رسول الله ! ما شأن الناس، حلوا ولم تحلل أنت من عمرتك؟ قال « إني لبدت رأسي، وقلدت هديي، فلا أحل حتى أنحر » .

TERCEMESİ

3046) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Hafsa *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben: Ya Resûlallah! İnsanlara ne oluyor ki, sen umre'nin ihrâmından çıkmadığın halde onlar (bir umre ile) ihrâmdan çıktılar? diye sordum. O:

Ben başımı telbîd ettim (yâni saçımı bir nevî zamk ile toplayıp birleştirdim) ve kurbanlığımı taklîd ettim (yâni boynuna kurbanlık nişanını taktım). Artık kurbanımı kesmedikçe ihrâmdan çıkamam, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî hâriç, Kütüb-i Sitte yazarları, Mâlik, Şâfiî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadis, Vedâ haccı esnâsında buyurulmuştur. En sıhhatli kavle göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hacc-ı Kırân îfa etmiştir. Bu nedenle Hafsa'nın: **Sen umre'nin ihrâmından çıkmadığın halde..."** sözü **"Hac ile birleştirdiğin umre'nin ihrâmından çıkmadığın halde..."** şeklinde yorumlanmıştır.

Hafsa'nın: **"İnsanlar (bir umre ile) ihrâmdan çıktılar"** sözü de **"İnsanlar, haclarını umre'ye çevirmek sûretiyle ihrâmdan çıktılar"** biçiminde yorumlanmıştır.

Telbîd: Saçları zamk gibi yapıştırıcı bir madde ile toplayıp birleştirmektir. Ebû Dâvûd, Beyhakî ve Hâkim'in İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettikleri bir hadîste İbn-i Ömer, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in mübârek başını Asel denilen bir çeşit zamk ile telbîd etmişti. Asel, Urfut dikenli bir nevî ağacın zamkıdır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ihrâma gireceği zaman saçını bu zamkla toplayıp birleştirmiştir ki, ihrâmlı iken saçı dökülmesin, dağılmasın ve uzun süre ihrâmda durması yüzünden bitlenmesin. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in başını telbîd etmesi O'nun uzun süre ihrâmda kalmak niyetinde olduğuna delâlet eder.

Vedâ haccında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), beraberinde bulunan sahâbîlerden kurbanlığı yanında olmayanların Mekke'ye vardıklarında bir umre menâsikini îfa edip saçlarını tıraş etmelerini ve ihrâmdan çıkmalarını; yanında kurbanlığı bulunanların ise bayrama kadar ihrâmda kalmalarını emretmişti. Bu ko-

nu daha önce etraflıca izah edildiği için tekrarlamaya gerek görmüyor, sadece bir hatırlatma ile yetiniyorum. Şu halde bu hadîste Hafsa'nın işâret ettiği hacılar, beraberinde kurbanlıkları bulunmayan ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emriyle bir umre edâ etmek sûretiyle ihrâmdan çıkan sahâbîlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ise beraberinde kurbanlığı bulunduğu için **Hacc-ı Kırân'ı** îfa etmişti ve bu nedenle bir umre ile ihrâmdan çıkmamıştı. Bayrama kadar ihrâmda kalmıştı.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. İhrâma girmek isteyen kimsenin saçlarını zamk gibi yapıştırıcı bir madde ile toplayıp birleştirmesi müstehabtır. Şafiî, onun arkadaşları ve Ahmed böyle hükmetmişlerdir. Hanefîler ile Mâlikîler de: Saça sürülen madde az mikdarda olup başı örtecek durumda olmazsa müstehabtır. Fakat saça sürülen madde, başın dörtte birini veyâ daha fazlasını örtecek durumda olursa, sürülmesi haramdır ve sürülüp de bir gün veyâ daha fazla bir zaman kalırsa cezâ kurbanı kesmek gerekir. Ama tam bir gün dolmadan giderilirse, fıtır sadakası gibi bir sadaka ödemek gerekir, demişlerdir.

Yukardaki hüküm, erkeklere âittir. Çünkü bilindiği gibi kadınlar ihrâmda iken başlarını örterler.

SAÇLARINI ANILAN ŞEKİLDE BİRLEŞTİREN KİŞİ İHRÂMDAN ÇIKACAĞI ZAMAN SAÇINI KISALTMASI YETER Mİ, YOKSA TIRAŞ ETMESİ Mİ GEREKİR?

Bu hususta ihtilâf vardır. Şöyle ki:

a) Hanefîler ve cedîd (yeni) kavlinde Şâfiî: Böyle bir adamın saçını kısaltması kâfidir, tıraş olması mecbûriyeti yoktur, demişlerdir. Fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den sâbit olan hareket saçın tıraş edilmesidir.

b) Mâlik, kadîm (eski) kavlinde Şâfii, Sevrî, Ahmed ve İshâk: Böyle adamın saçını tıraş etmesi vâcibtir, kısaltmak yetmez, demişlerdir.

2. Kurbanlık olarak Mekke'ye götürülen hayvanın boynuna kurbanlık nişanını takmak sünnettir.

3. M e k k e ' ye kurbanlık sevkeden ihrâmlı kimse, haccını tamamlamadıkça ve bayram günü kurbanlığını kesmedikçe bir umre ile ihrâmdan çıkamaz. E b û H a n î f e ile A h m e d ' in mezhebi böyledir.

4. Vedâ haccında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hacc-ı Kırân'ı edâ etmiştir. H a t t â b î : H a f s a ' nın bu sözü, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir umre'ye başlamış olduğuna ve sonradan buna bir haccı eklemekle Hacc-ı Kırân ettiğine delâlet eder. Umre'nin tavâfına başlanılmamış iken buna haccı eklemenin câizliği husûsunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Fakat umre'yi hacc'a eklemek, yâni hacca niyetlendikten sonra buna bir umre'yi dâhil etmek husûsunda ihtilâf vardır. M â l i k ve Ş â f i i ' ye göre câiz değildir. Re'y ehline göre ise câizdir ve böyle yapan kimse Hacc-ı Kırân etmiş olur.

٣٠٤٧ – حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِيُّ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ.
أَنْبَأَنَا يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُهِلُّ مُلَبِّدًا.

TERCEMESİ

3047) "... Sâlim'in babası (Abdullah bin Ömer) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den, **başını telbîd etmiş olduğu halde yüksek sesle Lebbeyke duâsını işittim."**

İZAHI

Bu hadîsi B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â î ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir.

Tehlîl: Yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumaktır.

Telbîd kelimesini yukarda açıklamıştım.

Hadîs, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ihrâma gireceği zaman mübârek saçını bir nevî zamkla toplayıp birleştirdiğine delâlet eder.

Hadisten çıkan hüküm ise **Telbîd**'in meşrûluğu ve ihrâmlı iken yüksek sesle Lebbeyke duâsını okumanın müstehablığıdır.

(٧٣) باب الذبح

73 — KURBAN KESMEK BÂBI

٣٠٤٨ — حدثنا علي بن محمد و عمرو بن عبد الله ، قالا : ثنا وكيع . ثنا أسامة ابن زيد عن عطاء ، عن جابر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « منى كلها منحر . وكل فجاج مكة طريق ومنحر . وكل عرفة موقف وكل المزدلفة موقف » .

TERCEMESİ

3048) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Minâ'nın hepsi kurban kesme yeridir. Mekke (şehrine açılan) boğazların hepsi yol ve kurban kesme yeridir. Arafât'ın hepsi vakfe yeridir ve Müzdelife'nin hepsi vakfe yeridir."

İZAHI

Ebû Dâvûd ve Ahmed de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Minâ, Arafât ve Müzdelife mıntıkaları ile bu yerlerde yapılan menâsik ile ilgili bilgiler, bu kutsal yerler hakkında daha önce geçen hadîsler bölümünde verildiği için tekrarlamaya gerek görmüyor, burada sâdece hadîsten çıkan fıkıh hükümlerini özetleyerek sunmakla yetineceğim.

1. İhrâmlı kimse kurbanlığını Minâ mıntıkasının her hangi bir yerinde kesebildiği gibi Mekke-i Mükerreme şehrinde ve Harem sayılan çevresinde de kesebilir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kurbanlığını Mescid-i Hîf'e yakın olan ilk cemre'nin yanında kesmişti. Bu yerde kesmek daha fazîletli ise de bu gün için orada kesmek sağlık yönünden sakıncalıdır. Görenler bu durumu bilirler.

2. Mekke'ye giden yolların çoğu dağlar arasında ve boğazlar şeklinde Mekke'ye açılır. Hadîs, Mekke'ye bu

yolların herhangi birisinden girmenin, kezâ çıkmanın meşrûluğuna delâlet eder. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in M e k - k e ' ye yukarı boğazdan girdiği ve aşağı boğazdan çıktığını bildiren hadîs bu kitâbın 26. bâbında geçmişti. 2940. hadîse bakılabilir. Orada konu ile ilgili gerekli bilgi verilmişti.

3. A r a f â t vakfesi buranın herhangi bir yerinde yapılabilir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Cebelü'r-Rahme, rahmet dağı eteğinde bulunan iri taşlar yanında vakfe ettiği için ayni yerde vakfe etmek daha efdaldir.

4. Müzdelife vakfesi de buranın herhangi bir yerinde yapılabilir. Fakat en fazîletlisi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vakfe ettiği yerde durmaktır. O, M ü z d e l i f e ' de bulunan K u - z a h dağı eteğinde vakfe etmişti.

(٧٤) باب من قدّم نسكا قبل نسك

74 — HAC MENÂSİKİNDEN (YÂNİ YAPILMASI İSTENEN İŞLERDEN) BİRİSİNİ DİĞERİNE TAKDİM EDEN (YÂNİ ÖNCE YAPAN) KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

Bu bâbta rivâyet olunan hadîsler hacıların Kurban bayramının ilk günü yapmak durumunda oldukları Akabe cemresine çakılları atmak, kurban kesmek, saçları tıraş etmek veyâ kısaltmak ve ziyâret tavâfı etmek işlerinden birisini diğerinden önce yapmanın sakıncası olmadığını beyân ederler. Yukardaki sıraya uymak en fazîletli olanıdır. Bu sırayı bozmak ile ilgili hükümleri ve ilim ehlinin konuya ilişkin görüşleri bu bâbtaki hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

Hac veyâ umre ibâdetleri esnâsında yapılması istenen fiil ve sözlere Menâsik ve Nüsük denilir. Menâsikin bâzıları arasında sıraya riâyet etmek mecburiyeti vardır. Meselâ önce ihrâm, yâni niyet ve Lebbeyke duâsı, sonra A r a f â t ' ta vakfeye durmak, bundan sonra ziyâret tavâfı îfa etmek, haccın temel rükünleri ve farzlarıdır. Bu sıraya riâyet etmek zorunludur. Bu bâbtaki hadîslerin konusu olan ve yukarda sıralanan Menâsik arasındaki tertib ve sıra ise bâzen bozulabilir ve bir sakınca teşkil etmez.

٣٠٤٩ — حدّثنا عليُّ بنُ محمّدٍ . ثنا سفيانُ بنُ عُيَيْنَةَ عن أيّوبَ ، عن عِكْرِمَةَ ،

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : مَا سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَمَّنْ قَدَّمَ شَيْئًا قَبْلَ شَيْءٍ إِلَّا يُلْقِي بِيَدَيْهِ كِلْتَيْهِمَا « لَا حَرَجَ » .

TERCEMESİ

3049) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Vedâ haccında bayramın ilk günü) herhangi bir şeyi diğer bir şeyden yapanların durumları Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sorulduğunda bütün sorulara cevâben mübârek ellerinin ikisiyle işâret buyurarak hiç bir sakınca bulunmadığını bildirdi."

٣٠٥٠ — حدّثنا أَبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ . ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُسْأَلُ يَوْمَ مِنًى ، فَيَقُولُ « لَا حَرَجَ . لَا حَرَجَ » فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ . قَالَ « لَا حَرَجَ » قَالَ : رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أَمْسَيْتُ . قَالَ « لَا حَرَجَ » .

TERCEMESİ

3050) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Minâ günü (yâni Vedâ haccında bayramın ilk günü) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (hac ile ilgili bâzı) **sorular soruluyordu. O da:**

Sakınca yok. Sakınca yok, buyuruyordu. Bu arada bir adam gelerek: Ben kurbanımı kesmeden saçımı tıraş ettim, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bir sakınca yok, buyurdu. Adam:

Ben çakılları akşam (yâni güneş battık)**dan sonra** (Akabe cemresine) **attım, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bir sakınca yoktur, buyurdu."

٣٠٥١ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ ،

عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سُئِلَ عَمَّنْ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يَحْلِقَ أَوْ حَلَقَ قَبْلَ أَنْ يَذْبَحَ،
قَالَ «لَا حَرَجَ».

TERCEMESİ

3051) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Saç tıraşı olmadan önce kurban kesen veyâ kurban kesmeden evvel saç tıraşı olan (ihrâmlı) kimsenin durumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (Vedâ haccı esnâsında Minâ'da) soruldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Sakınca yok, buyurdu."

٣٠٥٢ — حدثنا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْمِصْرِيُّ. ثنا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ ابْنُ زَيْدٍ. حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ يَقُولُ: قَعَدَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِمِنًى، يَوْمَ النَّحْرِ، لِلنَّاسِ. فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! إِنِّي حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ. قَالَ «لَا حَرَجَ» ثُمَّ جَاءَهُ آخَرُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! إِنِّي نَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ. قَالَ «لَا حَرَجَ» فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ قَبْلَ شَيْءٍ، إِلَّا قَالَ «لَا حَرَجَ».

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

3052) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Vedâ haccında) halk(ın hac ile ilgili soruları sormaları) için Kurban bayramının ilk günü Minâ'da oturdu. Sonra bir adam O'nun yanına gelerek :

Yâ Resûlallah! Ben kurban kesmeden önce saçımı tıraş ettim dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bir sakınca yok, buyurdu. Sonra başka bir adam geldi ve:

Yâ Resûlallah! Ben (Akabe cemresine) çakılları atmadan önce kurban kestim ,dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bir sakınca yok, buyurdu. Hülâsa o gün Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (Akabe cemresine çakıl atmak, kurban kesmek, tıraş olmak ve tavâf gibi bayramın ilk günü yapılan menâsikten) takdim (veyâ tehir) edilmiş hiç bir şey sorulmadı ki (cevâbında) : Sakınca yok, buyurmasın."

Not : Zevâid'de bunun senedinin sahih ve râvilerinin sıkâ (güvenilir) oldukları bildirilmiştir.

İ Z A H I

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisine **Kütüb-i Sitte'nin** kalanlarında rastlayamadım. Onun ikinci hadisi ise Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Buhârî, Müslim ve Tirmizî tarafından da rivâyet olunmuştur. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi, notta işâret edildiğine göre Zevâid nevindendir.

Bu bâbın girişinde belirttiğim gibi Kurban bayramının ilk günü yapılan menâsik sırayla şöyledir : Akabe cemresine çakılları atmak, kurban kesmek, tıraş olmak veyâ saçları kısaltmak ve Ka'be'i Muazzama'yı tavâf etmektir.

Vedâ haccında bayramın ilk günü Minâ'da Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sorulan sorular, hadislerde belirtildiği gibi yukarda anılan menâsiklerden bâzısını diğerlerinden önce veyâ sonra yapmakla ilgilidir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) verdiği cevablarda "Harac yok" buyurmuştur. Harac kelimesini günah mânâsına yorumlayanlar olmuştur. Bu yorumculara göre yukardaki sırayı unutarak veyâ bilmeyerek bozmakta günah olmadığı buyurulmuştur. Bu cevab anılan sırayı bozmaktan dolayı cezâ kurbanının lâzım gelmediğini ifâde etmez. Bu itibarla yukardaki menâsiklerden bâzılarının sırasını bozmaktan dolayı cezâ kurbanı gerekir. Bu grubun kimlerden teşekkül ettiğini aşağıda belirteceğim.

Yukarda anılan menâsik arasındaki tertibe (sıralamaya) riâyet etmenin sünnet olduğuna hükmedenler ise "Harc" kelimesini sakınca mânâsına yorumlamışlardır. Onlara göre yukardaki sırayı bozmaktan dolayı ne bir günah, ne bir cezâ ne de bir engel olmaz.

ÂLİMLERİN BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞLERİ

Bayramın ilk günü yapılan işlerin Akabe cemresine çakıl atmak, kurban kesmek ve saç tıraşı veyâ kısaltılmasıdır. Bir de ziyâret tavâfıdır. Ziyâret tavâfı bayramın ikinci ve üçüncü günü de yapılabilir. Âlimler özellikle diğer üç şey arasında sıra tâkibinin hükmü husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bu değişik görüşleri özetleyerek burada açıklayalım :

1. Ebû Yûsuf, Muhammed bin el-Hasan, Şâfiî, Atâ, Ahmed ve İshâk'a göre anılan üç şey arasında tertibe riâyet etmek, yânî önce Akabe cemresîne taş atmak, sonra kurban kesmek ve bundan sonra tıraş olmak sünnettir. Şâyet bir kimse bu sırayı bozarsa ne günahı var ne de fidye lâzım. Delîlleri bu hadislerdir. Bunlara göre tertibe riâyet etmemek husûsu bilgisizlikten olsun, unutmaktan ileri gelsin veyâ bilerek olsun fark etmez. Cumhûrun görüşü budur.

2. Ahmed cumhûrun görüşünde olmakla beraber şöyle bir farklı görüş beyân etmiştir : Bir kimse unutarak veyâ bilmeyerek anılan sırayı bozarsa bir şey lâzım gelmez. Ama bilerek ve hatırlayarak sırayı bozarsa bir rivâyete göre kurban kesmesi gerekir. Ahmed'den yapılan diğer bir rivâyete göre bir şey lâzım gelmez.

3. İbn-i Abbâs, Ebû Hanîfe, Nahaî, Hasan-i Basrî, Katâde ve Mâlikîler'den İbn-i Mâcişûn'a göre anılan sıraya riâyet etmek vâcibtir. Şâfiî'nin de böyle bir kavli vardır. Buna göre bir kimse Akabe cemresine taş atmadan önce veyâ kurban kesmeden önce saç tıraşı olursa cezâ kurbanı kesmesi vâcib olur. Bu grubun delîlleri Tekmile'de nakledilmiştir. Arzû edenler bakabilirler.

4. Mâlikîler'e göre saç tıraşı ve ziyâret tavâfının Akabe cemresine taş attıktan sonra olması vâcibtir. Bunlardan birisini taş-

lamadan önce işleyen kimse cezâ kurbanı ile mükellef olur. Önce Akabe cemresine taş atmak, sonra kurban kesmek, daha sonra tıraş olmak ve bunları bu sıraya göre îfa etmek ise mendubtur. Bu sırayı bozan kimse suç işlemiş olmaz. Ziyâret tavâfını, kurban kesmek ve tıraş olmaktan sonraya bırakmak da mendubtur.

Şunu da belirteyim: N e v e v i, Akabe cemresine taş atmadan önce kurban kesen kimseye hiç bir şeyin lâzım olmadığı husûsunda âlimlerin ittifak hâlinde olduklarını söylemiştir.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın ikinci hadîsinden çıkan diğer bir hüküm de bayramın ilk günü güneş battıktan sonra Akabe cemresine taş atan kimseye bir günah veyâ cezânın gerekmediğidir. Amlan taşlamayı geceye tehir etmek H a n e f i, Ş â f i i ve M â l i k i mezheblerine göre mekruhtur. Bununla beraber câizdir ve tehirden dolayı cezâ kurbanı gerekmez. A h m e d ve İ s - h â k ' a göre gündüz atamayan kimse o günkü taşları ertesi gün öğle vakti girdikten sonra atar ve daha önce atamaz.

(٧٥) باب رمى الجمار أيام التشريق

75 — TEŞRİK GÜNLERİ (YÂNİ BAYRAMIN İKİNCİ, ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ GÜNLERİ) CEMRELERE TAŞ ATMAK BÂBI

٣٠٥٣ — حدثنا حرملة بن يحيى المصري. ثنا عبد الله بن وهب. ثنا ابن جريج عن أبي الزبير، عن جابر؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ رمى جمرة العقبة ضحى. وأما بعد ذلك، فبعد زوال الشمس.

TERCEMESİ

3053) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (bayramın ilk günü) Akabe cemresine çakılları kuşluk zamanı attığını ve bundan (yâni ilk günden) sonra ise çakılları cemrelere güneşin zevâlinden (yâni öğle namazı vakti girdikten) sonra attığını gördüm."

٣٠٥٤ – حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، أَبُو شَيْبَةَ،
عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَرْمِي الْجِمَارَ إِذَا زَالَتِ
الشَّمْسُ، قَدْرَ مَا إِذَا فَرَغَ مِنْ رَمْيِهِ، صَلَّى الظُّهْرَ .

TERCEMESİ

3054) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bayramın ilk gününden sonraki günlerde) güneş göğün ortasından batıya kayınca cemrelere çakılları atardı. Şöyle ki taşlama işini bitirince öğle namazına dururdu."

İZAHI

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâi ile Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Buhârî de tâliken rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd ile Tirmizî'nin rivâyetlerinde; يَوْمَ النَّحْرِ = "Kurban bayramının ilk günü" kaydı vardır. Bu duruma parantez içi ifâde ile belirttim.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Bu iki hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bayramın ilk günü Akabe cemresine çakılları kuşluk zamanı ve bayramın kalan günlerinde öğle namazı vakti girer girmez üç cemreye taşları attığına delâlet eder.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Bayramın ilk günü Akabe cemresine çakılları atma zamanı kuşluk vaktidir. Bu zaman, taşlamanın en iyi zamanıdır. İbn-i Abdi'l-Berr: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bayramın ilk günü Akabe cemresine bu vakitte taşları attığı husûsunda bütün müslümanlar ittifak hâlindedir, demiştir.

Bayramın ilk günü Akabe cemresine taş atmanın câiz olduğu süre konusuna gelince âlimler bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Gerek anılan sürenin başlangıcında, gerekse bitiminde ihtilâf olmuştur. Şöyle ki:

a) Hanefîler, Mâlik ve bir rivâyete göre Ahmed: Bayramın ilk günü fecir doğunca Akabe cemresine çakılları atmak câizdir, demişlerdir.

b) Şâfiiler ve meşhur rivâyete göre Ahmed: Bu süre bayram gecesinin yarısından sonra başlar, demişlerdir.

Anılan sürenin bitim anına gelince, henüz güneş batmamış iken taşlamanın câizliği ve bunda bir mekruhluğun bulunmaması husûsunda âlimler ittifak hâlindedir. Yâni müstehab olanı öğleden önce atmaktır. Ama öğleden sonra da güneş batıncaya kadar atılabilir ve bunda bir mekruhluk durumu yoktur. Şâyet bir kimse güneş batıncaya kadar taşlama işini yapmamış ise Hanefîler, Mâlik, Şâfii, İbnü'l-Münzir ve İbn-i Ömer'e göre bu işi geceleyin yapar. Bunu geceye bıraktığı için kerâhat işlemiş olur. Bununla beraber cezâ kurbanı gerekmez. Ahmed ve İshâk'a göre ise bu işi gece yapmaz. Ertesi gün öğle vakti girince yapar.

Yukarda beyân edilen değişik görüşlerin dayanakları ve delilleri Tekmile ve Tuhfe'de beyân edilmiştir. Onları buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

2. Teşrik günleri, yâni bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri taşlama zamanı öğle namazı vaktinin girmesiyle başlar. Bundan önce taş atılamaz. Dört mezheb imamları ve cumhur bu hükümde müttefiktir. Şu farkla ki, Ebû Hanife, bayramın dördüncü günü öğleden önce taşlamanın câizliğine hükmetmiştir.

Kuvvetli mutemed olan hüküm Cumhûrun görüşüdür.

Bir kimse bayram günleri geçip dördüncü günü güneş batıncaya kadar cemrelere taş atmayı geciktirirse, artık taş atamaz. Cezâ kurbanı kesmesi gerekir. Dört mezheb imamları bu hükümde birleşmiş durumdadır.

CEMRELERE SIRAYLA TAŞ ATMANIN HÜKMÜ

Daha önceki bâblarda belirttiğim gibi cemreler üç adeddir. Mescid-i Hif'e en yakın olan cemreye "Cemre-i ula = İlk cemre"

denilir. Bundan sonraki cemreye "Cemre-i vustâ = Ortancı cemre" denilir. Daha sonra gelen cemreye de Akabe cemresi denilir. Bayramın ilk günü yalnız Akabe cemresine taş atılır. Bunu tâkib eden günlerde ise Cemre-i ûlâ'dan taşlamaya başlanır ve sırayla diğer cemrelere atılır. Bu sırayı tâkib etmek Şâfiî, Mâlik ve Ahmed'e göre şarttır. Hanefî mezhebinin seçkin görüşüne göre ise sünnettir.

CEMRELERE TAŞ ATMANIN HÜKMÜ

Cemrelere taş atmak dört mezheb âlimlerinin ittifâkıyla vâcibtir. Yapılmaması hâlinde cezâ kurbanı kesmek gerekir. Cumhûrun görüşü de böyledir.

(٧٦) باب الخطبة يوم النحر

76 — KURBAN BAYRAMININ İLK GÜNÜ (MİNÂ'DA) HUTBE OKUMAK BÂBI

٣٠٥٥ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وهنّاد بن السري، قالا: ثنا أبو الأحوص عن شبيب بن غرقدة، عن سليمان بن عمرو بن الأحوص، عن أبيه؛ قال: سمعت النبيّ ﷺ يقول: في حجّة الوداع «يا أيّها النّاس! ألا أيّ يوم أحرم؟» ثلاث مرّات. قالوا: يوم الحجّ الأكبر. قال «فإنّ دماءكم وأموالكم وأعراضكم بينكم حرام، كحرمة يومكم هذا، في شهركم هذا. في بلدكم هذا. ألا لا يجني جان إلّا على نفسه. ولا يجني والد على ولده، ولا مولود على والده. ألا إنّ الشّيطان قد أيس أن يعبد في بلدكم هذا أبدا. ولكن سيكون له طاعة في بعض ما تحتقرون من أعمالكم، فيرضى بها. ألا وكلّ دم من دماء الجاهليّة موضوع. وأوّل ما أضع منها دم الحرث ابن عبد المطّلب (كان مسترضعا في بني ليث، فقتلته هذيل) ألا وإنّ كلّ ربا من ربا الجاهليّة موضوع. لكم رءوس أموالكم. لا تظلمون ولا تظلمون. ألا يا أمّتاه! هل بلّغت؟» ثلاث مرّات. قالوا: نعم. قال «اللّهمّ اشهد» ثلاث مرّات.

TERCEMESİ

3055) "... Amr bin el-Ahvas (el-Ceşmî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Vedâ haccında (Minâ'da) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şunu işittim:

Ey insanlar! Dikkat ediniz! Hangi gün en mukaddes gündür? Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bu buyruğu üç kez tekrarladı. Sahâbîler** (Radıyallâhü anhüm) :

En mukaddes gün Hacc-ı Ekber (yâni Kurban bayramının ilk) **günüdür, dediler. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

İşte bu beldeniz (Mekke)**de, bu** (Zilhicce) **ayınızda bu** (bayram) **gününüz nasıl mukaddes bir gün ise şüphesiz kanlarınız** (yâni canlarınız), **mallarınız ve ırzlarınız kendi aranızda** (her yerde ve her zaman) **öyle mukaddestir. Dikkat ediniz! Hiç bir suçlu kendi nefsinden başka kimse aleyhine suç işlemez** (Yâni onun suçundan dolayı başkası cezâlandırılmaz). **Evlâd babasının suçundan dolayı cezâlandırılmaz. Baba da evlâdının suçundan dolayı muahaza edilmez.**

Bilmiş olunuz ki, şeytan bu beldeniz (Mekke)**de** (Allah'tan başkasına ibâdet edilmekle) **kendisine itâad edilmekten kesinlikle ebedî surette ümidini yitirmiştir. Lâkin küçümsediğiniz bâzı işlerinizde ona uymak işi vukû bulacak, bu da onu memnun edecektir.**

(Ey insanlar)! **Bilmiş olunuz ki, Câhiliyet devrinden kalma kan gütme dâvâlarının hepsi iptal edilmiştir. Anılan kan dâvâlarından ilğa ettiğim ilk kan dâvâsı Abdulmuttalib'in oğlu el-Hâris'in kan dâvâsıdır.** (El-Hâris, Benî Leys kabîlesinde çocuğu için süt anasını arıyordu. Hüzeyl kabîlesi onu öldürmüştü).

(Ey insanlar)! **Bilmiş olun ki Câhiliyet devrinden kalma fâizin her nevî iptal edilmiştir. Mallarınızın sermayesi sizin hakkınızdır. Zulüm etmeyiniz ve zulmolunmayınız, buyurdu.**

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bundan sonra üç** kez:

Dikkat ediniz! Ey Ümmetim, Ben (Allah'ın emrini) **tebliğ ettim mi?, diye sordu. Sahâbîler** (Radıyallâhü anhüm) :

Evet, diye cevab verdiler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Allahım şâhid ol, Allahım şâhid ol, Allahım şâhid ol, dedi."

İ Z A H I

Bu hadîsin baş kısmı, yâni Câhiliyet devrinden kalma kan gütme dâvâlarıyla ilgili bölümden önceki kısım T i r m i z î tarafından da rivâyet edilmiştir.

Kurban bayramı gününün, Z i l h i c c e ayının ve M e k k e'-nin mukaddesliği ifâdesinden maksad anılan zamanlarda ve yerlerde işlenen günahların ve özellikle savaşmanın vebâlinin ağırlığıdır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) müslümanların canları, malları ve ırzları anılan gün, ay ve belde gibi mukaddestir buyurmakla bir benzetme yapmıştır. Çünkü herkes anılan zaman ve yerde cana, mala ve ırza saldırma günahının çok daha büyük olduğuna inanıyordu. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu benzetme ile diğer zamanlarda ve başka yerlerde anılan suçları işlemenin günahının da çok büyük olduğunu bildirmek istemiştir.

Hadisin; لَايَجْنِي جَانٍ اِلاَّ عَلَى نَفْسِهِ = **"Hiç bir suçlu kendi nefsinden başka kimse aleyhine suç işlemez"** cümlesiyle kasdedilen mânâ tercemede parantez içi ifâde ile belirtilmiştir. Bu cümlede geçen **Cinâyet**: Dünyada veyâ âhirette azâb veyâ kısası gerektiren suç ve günah mânâsını ifâde eder. Bir kimse böyle bir günah ve suç işlerse cezâsı ve azâbı ancak kendisine âittir. Başkası onun yerine cezâlandırılmaz veyâ tâzib edilmez. Câhiliyet devrinde bir kimse bir suç işlediği zaman onun yakınlarından da intikam alınırdı. Hadîste geçen bu cümle ile bunun arkasında gelen cümleler bu kötü âdetin bâtıl ve zulüm olduğuna da delâlet eder. Baba ile evlâd en yakın akraba oldukları için bunlardan birisi suç işlediği zaman onun yerine diğerinin muâhaza edilemeyeceği özellikle belirtilmiştir.

Hiç bir evlâdın, babasının işlediği suçtan veyâ hiç bir babanın evlâdının işlediği suçtan dolayı muahaza edilemeyeceği mânâsına yorumlanan cümleler şöyle de yorumlanabilir : Hiç bir baba evlâdı hakkında suç işleyemez ve hiç bir evlâd babası hakkında suç işleyemez.

Baba ile evlâdın birbirine karşı iyi davranmaları ve kötülük işlememeye dikkat etmeleri önemli olduğu için özellikle bu durum belirtilmek istenmiş olabilir.

Hadisin "Câhiliyet devrinden kalma kan gütme dâvâlarının hepsi iptal edilmiştir" meâlindeki cümleden maksad şudur: Câhiliyet devrinde işlenmiş olan cinâyetlerden dolayı câni hakkında ne kısas, ne diyet ne de kefâret cezâsı uygulanmaz. Ama İslâmiyet döneminde işlenen cinâyetler hakkında konulan cezâlar tatbik edilir. Hadîste geçen cümle ile bu hükmün tatbik edilmemesi ve suçluların cezâsız bırakılması anlamı kasdedilmemiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ilk iptal ettiği kan dâvâsı, amcası el-Hâris'in kan dâvâsı idi. Müellifimizin rivâyetinin zâhirine göre Hüzeyl kabilesi tarafından öldürülen kişi, el-Hâris bin Abdilmuttalib'tir. Müellifimizin Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet ettiği 3074 nolu hadîste ise Hüzeyl kabîlesi tarafından öldürülen zâtın Rebîa bin el-Hâris olduğu bildirilmiştir. Müslim ile Ebû Dâvûd'un Câbir (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetlerinde ise söz konusu kanın Rebîa'nın oğlunun kanı olduğu ifâde edilmektedir.

Yukarda belirtilen değişik rivâyetlerle ilgili olarak Nevevî özetle şöyle der:

"Kadı Iyâz: Müslim'in bâzı rivâyetlerinde anılan kanın Rebia bin el-Hâris'in kanı olduğu belirtilmiştir. Ebû Dâvûd da böyle rivâyet etmiştir. Ancak bu rivâyetin bir zühul eseri olup doğrusunun anılan kanın Rebîa'nın oğluna âit olduğu söylenmiştir. Çünkü Rebîa bin el-Hâris Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den sonra da Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh)'ın hilâfeti dönemine kadar yaşamıştır. Ebû Ubeyd söz konusu kanın Rebîa'ya âit rivâyetleri, Rebia'nın kan dâvâcısı olduğu yolunda yorumlamıştır. Çünkü öldürülen oğlunun velîsi kendisidir. Bu nedenle Rebîa'nın ifâdesi kullanılmıştır, diye bilgi vermiştir.

Âlimlerin cumhûru ve tahkik edici ilim ehli demişler ki, öldürülen kişi İyâs bin Rebia bin el-Hâris bin Abdilmuttalib'tir. Öldürülen İyâs, emekleye emekleye

evler arasında dolaşan küçük yaşta bir çocuktu. Beni Sa'd kabîlesi ile Beni Leys kabîlesi arasında çıkan bir çatışma esnasında ona bir taş değmekle öldürülmüştü."

Tekmile yazarı da Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği Câbir'in hadîsini açıklarken Rebîa bin el-Hâris'in kanı ve İbn-i Rebîa'nın kanı yolundaki iki rivâyetle ilgili olarak: Doğru olan rivâyet anılan kanın Rebîa'nın oğluna âit olanıdır, der.

Yukarda açıklanan bilgi ışığında müellifimizin rivâyeti hakkında şöyle söylemek mümkündür: Öldürülen maktul Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası el-Hâris'in torunu olduğu için el-Hâris velî olarak kan dâvâcısı durumunda idi. Bu nedenle kan el-Hâris'e izâfe edilerek onun kanı, denilmiştir. Hadîsin metninde parantez içinde bulunan ifâde öldürülen çocuk hakkındadır. Yâni el-Hâris'in torunu Leys kabîlesinde emzikli çocuk idi ve Hüzeyl kabilesi tarafından öldürülmüştü.

Câhiliyet devrinde vukû bulmuş olan bu cinâyetle ilgili kan dâvâsı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası oğullarına âit olduğu için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) önce bu dâvâyı iptal buyurmakla tüm müslümanlara örnek olmuştur.

Hadîsin bundan sonraki bölümünde fâizin her çeşidinin ilğa ve iptal edildiği, fâizli para verenlerin ancak verdikleri parayı geri alacakları, fâizini alamıyacakları ve böylece ne zulüm etmiş ne de zulme uğramış olacakları bildirilmekte ve sonunda ilâhî emirlerin aynen tebliğ edildiğinin orada bulunan müslümanlarca açıklanması istenmiştir. Müslümanlar da bu güzel şâhidliği yaptıktan sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) üç kez "**Allahım şâhid ol**" buyurmuştur.

٣٠٥٦ - **حدثنا** مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنا أَبِي عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَامَ رَسُولُ اللهِ

ﷺ بِالْخَيْفِ مِنْ مِنًى فَقَالَ «نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَّغَهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيهٍ . وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ . ثَلَاثٌ لَا يُغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُؤْمِنٍ : إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ ، وَالنَّصِيحَةُ لِوُلَاةِ الْمُسْلِمِينَ ، وَلُزُومُ جَمَاعَتِهِمْ ؛ فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ تُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ» .

في الزوائد : هذا إسناده فيه محمد بن إسحاق ، وهو مدلس . وقد رواه بالعنعنة . والمتن ، على حاله ، صحيح .

TERCEMESİ

3056) "... Cübeyr bin Mut'ım *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Minâ'nın el-Hayf (denilen dere kenarın)da ayağa kalkarak şöyle buyurdu:

Allah, benim sözümü işitip de (başkasına) tebliğ eden adamın yüzünü ağartsın. Çünkü fıkıh (kaynağı olan hadisleri) ezberleyen nice adamlar fıkıhçı değiller ve fıkıhçı olan nice (hadis) hâfızları kendilerinden daha kuvvetli fıkıhçılara (hadisleri) iletebilirler. Üç meziyyet vardır ki müslüman bir kişi onlara sâhip olduğu sürece kalbi, kin, hiyânet ve husûmet beslemez: Ameli, tam bir ihlâsla sırf Allah rızâsı için işlemek, müslümanların başındaki yöneticilere hayır dilemek ve müslümanların cemâatından ayrılmamak. Çünkü müslüman cemâatının dâveti, arkalarındakileri de kaplar."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Muhammed bin İshâk tedlisçi olup bunu an'ane ile rivâyet etmiştir. Hadisin metni bu hâliyle sahihtir.

İZAHI

Bu hadis, notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. Ancak müellifimizin 230. hadisi bunun benzeridir. Yine müellifimizin 231. hadisi buna benzer ve ilk râvisi bu hadisin râvisidir. Hadisin izâhı orada yapıldığı için burada tekrarlamaya gerek yoktur. Oraya mürâcaat edilmesi tavsiye olunur.

٣٠٥٧ — حدّثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ . ثنا زَافِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ ، عَنْ عَمْرِو

ابْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ عَلَى نَاقَتِهِ الْمُخَضْرَمَةِ
بِعَرَفَاتٍ، فَقَالَ «أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا، وَأَيُّ شَهْرٍ هَذَا، وَأَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟» قَالُوا:
هَذَا بَلَدٌ حَرَامٌ، وَشَهْرٌ حَرَامٌ، وَيَوْمٌ حَرَامٌ. قَالَ «أَلَا وَإِنَّ أَمْوَالَكُمْ وَدِمَاءَكُمْ عَلَيْكُمْ
حَرَامٌ كَحُرْمَةِ شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي يَوْمِكُمْ هَذَا. أَلَا وَإِنِّي فَرَطُكُمْ
عَلَى الْحَوْضِ. وَأُكَاثِرُ بِكُمُ الْأُمَمَ. فَلَا تُسَوِّدُوا وَجْهِي. أَلَا وَإِنِّي مُسْتَنْقِذٌ أُنَاسًا،
وَمُسْتَنْقَذٌ مِنِّي أُنَاسٌ. فَأَقُولُ: يَا رَبِّ! أُصَيْحَابِي؟ فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ».

في الزوائد: إسناده صحيح.

TERCEMESİ

3057) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Arafât'ta muhadrama (yâni kulakları kesik gibi küçücük olan) devesi üstünde olduğu halde şöyle buyurdu, demiştir:

(Ey sahâbîlerim!) Bu gün hangi gündür, bu ay hangi aydır ve bu belde hangi şehirdir biliyor musunuz? diye sordu. Sahâbîler (Radıyallâhü anhüm) :

Bu belde mukaddes bir şehirdir, bu ay mukaddes bir aydır ve bu gün mukaddes bir gündür, diye cevab verdiler. (Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bilmiş olunuz ki bu şehriniz (Mekke)de, bu (Arefe) gününüzde, bu (Zilhicce) ayınız nasıl mukaddes ise, mallarınız ve canlarınız da şüphesiz size haram ve mukaddestir.

(Ümmetim!) İyi biliniz ki: Ben Kevser havuzu başında öncünüzün (yâni orada muhtaç olduğunuz şeylerin önceden hazırlayıcısıyım) ve diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övünürüm. Artık (çok günahlar işlemekle) siz benim yüzümü karartmayınız (yâni beni Allah'a karşı mahcub etmeyiniz).

Bilmiş olunuz ki: Ve ben (kıyâmet günü) bâzı insanları kurtaracağım. Bâzı insanlar da benden kurtarılacak (yâni zebâniler onla-

rı götürecekler) dır. Ben: Yâ Rabbi! Arkadaşcıklarım (ne olacaklar?) diyeceğim. Allah şöyle buyuracak:

Senden sonra onların neler ihdas ettiklerini bilmiyorsun."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahihtir.

٣٠٥٨ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ . ثنا هِشَامُ بْنُ الْغَازِ ؛ قَالَ :
سَمِعْتُ نَافِعًا يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَقَفَ، يَوْمَ النَّحْرِ، بَيْنَ الْجَمَرَاتِ،
فِي الْحَجَّةِ الَّتِي حَجَّ فِيهَا . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَيُّ يَوْمٍ هٰذَا ؟ » قَالُوا : يَوْمُ النَّحْرِ . قَالَ
« فَأَيُّ بَلَدٍ هٰذَا ؟ » قَالُوا : هٰذَا بَلَدُ اللّٰهِ الْحَرَامُ . قَالَ « فَأَيُّ شَهْرٍ هٰذَا ؟ » قَالُوا : شَهْرُ اللّٰهِ
الْحَرَامُ . قَالَ « هٰذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ . وَدِمَاؤُكُمْ وَأَمْوَالُكُمْ وَأَعْرَاضُكُمْ
عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ هٰذَا الْبَلَدِ، فِي هٰذَا الشَّهْرِ، فِي هٰذَا الْيَوْمِ » ثُمَّ قَالَ « هَلْ بَلَّغْتُ؟ »
قَالُوا : نَعَمْ . فَطَفِقَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ « اللّٰهُمَّ اشْهَدْ » ثُمَّ وَدَّعَ النَّاسَ، فَقَالُوا : هٰذِهِ
حَجَّةُ الْوَدَاعِ .

TERCEMESİ

3058) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Vedâ haccında bayramın ilk günü cemreler arasında durdu. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (beraberinde bulunanlara hitâben):

— Bu gün hangi gündür? diye sordu. Sahâbiler (Radıyallâhü anhüm):

— Nahr (Kurban bayramı) günüdür, dediler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Peki bu şehir hangi şehirdir? diye sordu. Sahâbiler (Radıyallâhü anhüm):

— Bu şehir, Mukaddes beldetullah (Mekke) dir, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **Peki bu ay hangi aydır? buyurdu. Sahâbîler** (Radıyallâhü anhüm) :

— **Bu ay, Allah'ın mukaddes ayıdır, diye cevab verdiler. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— **Bu gün, hacc-ı Ekber günüdür. Bu ayda, bu günde bu beldeniz nasıl mukaddes ise, canlarınız, mallarınız ve ırzlarınız da size mukaddestir, buyurdu. Sonra :**

Ben (Allah'ın emrini) **tebliğ ettim mi? buyurdu, Sahâbîler :**

— **Evet, diye cevab verdiler. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Allahım şâhid ol, demeye başladı. Daha sonra halka vedâ etti. Bu nedenle sahâbîler : Bu hac, Vedâ haccıdır, dediler."

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r î ta'likan rivâyet etmiştir. E b û D â v û d da kısa olarak rivâyet etmiştir.

Bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Kurban bayramının ilk gününe Hacc-ı Ekber günü ismini vermiştir. Gerek bu hadis ve gerekse Tekmile'de nakledilen bâzı hadisler Hacc-ı Ekber'in Kurban bayramının ilk günü olduğuna delâlet eder. Cumhûr ve mezheb imamları bu hadislere dayanarak böyle hükmetmişlerdir. Bayramın ilk gününe "Hacc-ı Ekber = En büyük hac" günü isminin verilmesi sebebi ise cemreye taş atmak, kurban kesmek, saç tıraşı olmak, farz tavâfı ifa etmek gibi haccın bir çok vecîbelerinin bu günde yerine getirilmesidir.

İ b n - i S î r î n ' e göre Hacc-ı Ekber günü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ifa ettiği Vedâ haccına mahsustur. Çünkü o hacc'a Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bizzat katıldığı gibi o gün yahûdilerin, hıristiyanların ve müşriklerin bayram gününe tesâdüf etmişti. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) o sıralarda nâzil olan N a s r sûresinden vefâtının yaklaşmış olduğunu sezdiği için o gün müslümanlara vedâ etmiş, halka büyük bir hitâbede bulunmuş, onlara hac menâsikini bildirmiş, ve câhiliyet dev-

rinin hükümlerini iptal etmişti. Böyle bir gün ne geçmişti ne de gelecekti. Bu itibarla gerek müslümanlar ve gerekse diğer halk o günün muazzamlığını anlamışlardı.

Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anhümâ) ile oğlu Abdullah'a göre Hacc-ı Ekber, Arefe günüdür. Onlardan böyle bir rivâyet var ise de, diğer rivâyetler karşısında tutarsız kalır.

BU BÂBTAKİ HADÎSLERDEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Kurban bayramının ilk günü Hacc-ı Ekber günüdür. Bu duruma göre Hacc-ı Asğar, yâni en küçük hac ise umre'dir.

2. Müslümanların canları, malları ve ırzları mukaddestir. Kimseye helâl değildir. Şöyle ki müslümanın kanı ve canı hem kendisine hem de başkasına haramdır. Yâni kişi kendi nefsini intihar etmeye yetkili olmadığı gibi başkası da onu öldürmeye yetkili değildir. Meğer ki şer'î hükümlere göre öldürülmesine karar verilmiş ola. O zaman da yine şer'î hükümlerin ışığı altında öldürülür. Kezâ müslümanın malı da mukaddes ve haramdır. Kimse buna tecâvüz etmeye yetkili değildir. Müslümanın ırzı, şeref ve haysiyeti de böyledir. Kimsenin bunlara saldırmaya hakkı ve yetkisi yoktur.

3. Hiç kimse başkasının işlediği suçtan dolayı muahaza edilemez, cezâlandırılamaz. Âhirette de herkes işlediği suçtan dolayı muahaza edilir. Kimse, kimsenin işlediği günahtan dolayı tâzib edilmez.

4. Fâizin her nevi haramdır.

5. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hadislerini rivâyet etmek, kutsal bir görevdir.

6. Müslüman işlediği hayırlı işleri sırf Allah rızâsı için yapmalı, müslümanların yöneticileri hakkında iyi dilekte bulunmalı ve tefrikadan, bozgunculuktan sakınmalıdır. Bu meziyetlere sâhib olan bir müslümanın kalbi kin ve hiyânetten uzak kalır.

7. Hac münâsebetiyle Arefe günü Arafât'ta ve Kurban bayramının birinci günü Minâ'da birer hutbe okunması meşrûdur.

ÂLİMLERİN HAC HUTBELERİ SAYISI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. Hanefîler ile Mâlik'e göre hac hutbeleri üç tanedir: Bunlar Zilhicce ayının yedinci, dokuzuncu ve on birinci günlerinde okunur.

2. Şâfiî'ye göre ise dört hutbe okunur: Bunlar, Zilhicce ayının yedinci, dokuzuncu, onuncu ve on birinci günlerinde okunur.

3. Ahmed'e göre ise hac hutbeleri üçtür: Bunlar, mezkûr ayın dokuzuncu, onuncu ve on ikinci günlerinde okunur.

Hanefîler, Mâlik ve Şâfiî'ye göre devlet başkanı veyâ hac emîri Zilhicce ayının yedinci günü Mekke'de öğle namazından sonra bir hutbe okur. Bu hutbeyi okumak sünnettir. Hutbede Mekke'den Minâ'ya çıkış anından Arefe günü öğle namazına kadar yapılması istenen hac menâsiki hakkında hacılara bilgi verilir. Şâyet o gün Cumâ'ya rastlarsa Cumâ hutbesi okunur ve Cuma namazı kılınır. Namazdan sonra bu hutbe okunur. Çünkü sünnet olan bu hutbenin öğle namazından sonraya bırakılmasıdır. Cuma hutbesi ise bilindiği gibi Cuma namazından önce okunması şarttır.

Ahmed'e göre o gün hutbe okumak sünnet değildir. Herhalde bu hutbe hakkındaki hadîs ona göre sahîh değil veyâ ona intikal etmemiştir.

Arefe günü hutbesi ile bayram günü hutbesi bu bâbın hadislerinde ve benzeri hadîslerde mevcuttur.

Bayramın ilk gününden sonraki günlerde okunan hutbenin bayramın ilk günü okunan hutbenin aynisi olduğu, Ebû Dâvûd ile Beyhakî'nin rivâyet ettikleri ve Benî Bekir kabîlesinden iki sahâbî'ye âit bir hadisten anlaşılmaktadır.

(٧٧) باب زيارة البيت

77 — KA'BE'Yİ ZİYÂRET (TAVÂFI) BÂBI

٣٠٥٩ – حدثنا بكر بن خلف أبو بشر . ثنا يحيى بن سعيد . ثنا سفيان . حدثني محمد بن طارق عن طاوس وأبي الزبير ، عن عائشة وابن عباس ؛ أن النبي ﷺ أخر طواف الزيارة إلى الليل .

TERCEMESİ

3059) "... Âişe ve İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ziyâret tavâfını (bayramın birinci gününü ikinci gününe bağlayan) geceye tehir etmiştir."

٣٠٦٠ – حدثنا حرملة بن يحيى . ثنا ابن وهب . أنبأنا ابن جريج ، عن عطاء ، عن عبد الله بن عباس ؛ أن النبي ﷺ لم يرمل في السبع الذي أفاض فيه .

قال عطاء : ولا رمل فيه .

TERCEMESİ

3060) "... Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ifaza (yâni ziyâret) tavâfının yedi şavtında (turunda) remel etmemiş (yâni hızlı ve çalımlı yürümemiş) tir.

(Râvi) Atâ demiş ki ifâza tavâfında remel (yâni hızlı ve çalımlı yürümek) yoktur."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişler, Buhârî de bunu ta'liken rivâyette bulunmuştur.

Bu hadîsin zâhiri, müellifimizin 3074 nolu Câ b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine muhâliftir. C â b i r'in hadîsi M ü s l i m ve A h m e d tarafından da rivâyet edilen sahîh bir hadîstir. Kezâ B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â i'nin rivâyet ettikleri İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine de muhâliftir. Çünkü C â b i r ile İ b n - i Ö m e r'in hadîslerinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ziyâret tavâfını bayramm ilk günü gündüz ettiğine delâlet ederler.

Tekmile yazarı yukardaki bilgiyi verdikten sonra bu bâbın hadîsi zayıftır. Çünkü E b û Z ü b e y r tedlisçidir ve an'ane ile rivâyette bulunmuştur. C â b i r ile İ b n - i Ö m e r'in hadîsleri ise sahîhtir.

İ b n ü'l - K a y y i m : E b û Z ü b e y r'in hadisi açık bir ğalattır, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bilinen uygulamasına muhâliftir. (Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ziyâret tavâfını bayramın ilk günü gündüz ettiği sâbittir.) E b û Z ü b e y r'in hadîsi faraza sahih ise şöyle yorumlanır : Bu hadîsten maksad ziyâret tavâfının geceye tehir edilmesine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) cevâz vermiştir. O'nun bunu câiz sayması O'nun bu tavâfı bizzat geceye tehir ettiğini gerektirmez, demiştir.

S i n d î de bu yorumu beyân ettikten sonra şu ikinci yorumu bildirir : Bu hadîsteki ziyâret tavâfından maksad haccm farzlarından olan ziyâret tavâfı değil de nâfile tavâf olabilir. Bu takdirde kasdedilen mânâ şudur : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) M i n â gecelerinde nâfile tavâfa giderdi, gündüz gitmezdi.

Bu bâbın ikinci hadîsini E b û D â v û d, N e s â î ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs, ifaza tavâfında Remel denilen hızlı ve çalımlı yürümenin meşrû olmadığına delâlet eder. Tavâftan sonra S a f â ile M e r v e arasında sa'y yok ise tavâfta Remel meşrû değildir. S a f â ile M e r v e arasında sa'y, A r a f â t'a çıkmadan da yapılabilir. Böylece yapılmış ise artık ziyâret tavâfmda Remel söz konusu değildir. C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın 3074. hadisinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in A r a f â t'a çıkmadan önce S a f â ile M e r v e arasında sa'y ettiği bildirilmiştir.

ZİYÂRET TAVÂFININ ZAMANI

Bilindiği gibi ziyâret tavâfı haccın farzlarından birisidir. Bu tavâfa ifâza tavâfı ve rükün tavâfı da denilir. Sahih hadîslerle sâbit olduğu gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu tavâfı bayramın birinci günü gündüz îfa etmiştir. Bu itibarla en müstehabı anılan tavâfı bayramın birinci günü henüz güneş batmamış iken etmektir. Bir kimse bunu o gün yapmayıp gece veyâ teşrik günlerinde, yâni bayramın diğer günlerinde yaparsa farz yerine getirilmiş olur ve cezâ kurbanı da gerekmez. Bu hususta icmâ vardır.

Şâyet bir kimse mezkûr tavâfı teşrik günlerinden sonraya kadar geciktirir ve bundan sonra ederse Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve Cumhura göre farz yerine gelmiş olur ve o kimseye cezâ kurbanı da gerekmez. Hanefîler'e göre cezâ kurbanı kesmek gerekir.

Hanefî mezhebindeki bir kavle göre bir kimse anılan tavâfı bayramın üçüncü günü akşamına kadar yapmayıp bundan sonra yaparsa yine cezâ kurbanı kesmesi gerekir.

(٧٨) باب الشرب من زمزم

78 — ZEMZEM (SUYUN)DAN İÇMEK BÂBI

٣٠٦١ — حدثنا علي بن محمد. ثنا عبيد الله بن موسى عن عثمان بن الأسود، عن محمد بن عبد الرحمن بن أبي بكر؛ قال: كنت عند ابن عباس جالسا. فجاءه رجل. فقال: من أين جئت؟ قال: من زمزم. قال: فشربت منها كما ينبغي؟ قال: وكيف؟ قال: إذا شربت منها فاستقبل القبلة واذكر اسم الله وتنفس ثلاثا. وتضلع منها. فإذا فرغت فاحمد الله عز وجل. فإن رسول الله ﷺ قال «إن آية ما بيننا وبين المنافقين، إنهم لا يتضلعون من زمزم».

في الزوائد: هذا إسناد صحيح، رجاله موثقون

TERCEMESİ

3061) "... Muhammed bin Abdirrahman bin Ebî Bekir *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben (bir defa) İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüma)'nın yanında oturuyordum. Bir adam onun yanına geldi. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüma), adama:

— Nereden geldin? diye sordu. Adam:

— Zemzem'den (geliyorum), dedi. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüma) ona:

— Zemzemden lâyıkıyla içtin (mi?), dedi. Adam:

— Bu nasıl olur?, diye sordu. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ):

— Zemzem'den su içmek istediğin zaman kıbleye doğru dur, Allah'ın ismini an, Zemzem suyunu içerken üç defa nefes al ve ondan kana kana iç. Zemzem suyunu böylece içtikten sonra Allah (Azze ve Celle)'ye hamdet. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdular ki:

Bizimle münâfıklar arasındaki alâmet-i fârika onların Zemzem'den kana kana içememeleridir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedi sahih ve râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٠٦٢ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُؤَمَّلِ: إِنَّهُ سَمِعَ أَبَا الزُّبَيْرِ يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ».

قال السيوطي في حاشية الكتاب: هذا الحديث مشهور على الألسنة كثيراً. واختلف الحفاظ فيه. فمنهم من صححه ومنهم من حسنه ومنهم من ضعفه. والمعتمد الأول.

وفي الزوائد: هذا إسناده ضعيف، لضعف عبد الله بن المؤمل. وقد أخرجه الحاكم في المستدرك من طريق ابن عباس. وقال: هذا حديث صحيح الإسناد.

قال السندي: قلت وقد ذكر العلماء أنهم جربوه فوجدوه كذلك.

TERCEMESİ

3062) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu hadîsi işitmiştir:

Zemzem suyu ne maksadla içilirse onun için (yararlı) dır."

Not: Suyûti bu kitâbın hâşiyesinde: Bu hadis diller üstünde çok meşhur bir hadistir. Hadis hâfızları bu hadisin sıhhati husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bâzılarına göre sahih, bir kısmına göre hasen, diğer bir kısmına göre zayıftır. Kuvvetli olan görüş ilk görüştür, demiştir.

Zevâid'de de şöyle denilmiştir: Râvi Abdullah bin el-Müemmel'in zayıflığı sebebiyle bu sened zayıftır. El-Hâkim bu hadîsi el-Müstedrek'te İbn-i Abbâs yoluyla rivâyet ederek, senedinin sahih olduğunu söylemiştir. Sindi de: Ben diyorum ki âlimler bu hadîsin hükmünü denediklerini ve bildirilen sonucu aldıklarını anlatmışlardır. (Yâni zemzem suyu açlığı gidermek, susuzluğu gidermek, bir hastalıktan kurtulmak gibi ne niyetle içilirse Allah'ın lütfu ile o niyete uygun sonuç alınır. Bu durum tecrübelerle sâbittir,) der.

(٧٩) بَابُ دُخُولِ الْكَعْبَةِ

79 — KA'BE'YE GİRMEK BÂBI

٣٠٦٣ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ . حَدَّثَنِي حَسَّانُ بْنُ عَطِيَّةَ . حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ، يَوْمَ الْفَتْحِ الْكَعْبَةَ . وَمَعَهُ بِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ شَيْبَةَ . فَأَغْلَقُوهَا عَلَيْهِمْ مِنْ دَاخِلٍ . فَلَمَّا خَرَجُوا سَأَلْتُ بِلَالًا: أَيْنَ صَلَّى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ؟ فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ صَلَّى عَلَى وَجْهِهِ، حِينَ دَخَلَ، بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ، عَنْ يَمِينِهِ .

ثُمَّ لُمْتُ نَفْسِي أَنْ لَا أَكُونَ سَأَلْتُهُ: كَمْ صَلَّى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ؟

TERCEMESİ

3063) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (Mekke'nin) fetih günü, beraberinde Bilâl (bin Rabâh) ve Osmân bin Şeybe olduğu halde Ka'be'ye girdi ve kapıyı içerden kilitlediler. Sonra Ka'be'den çıktıkları zaman, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ka'be'nin neresinde namaz kıldığını Bilâl'a sordum. Bilâl, O'nun Ka'be'ye girdi-

ğinde sağında kalan iki direk arasında ve yüzüne karşı gelen duvara doğru namaz kıldığını bana haber verdi.

Sonra ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kaç rekât namaz kıldığını Bilâl'a sormamış olmaklığımdan dolayı kendi nefsimi kınadım."

İ Z A H I

Bu hadisin birer benzerini Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd, Mâlik ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir.

Ka'be-i Muazzama 15 mt. yüksekliğindedir. Kuzey duvarının uzunluğu 10 mt. civarındadır. Güney duvarının uzunluğu ise 10 mt. 25 cm.dir. Batı duvarı 12 mt. 15 cm. uzunluğunda olup bunun karşısına gelen doğu cephesinin uzunluğu ise 11 mt. 88 cm.dir. Kapısının eşiğinin yerden yüksekliği de yaklaşık olarak 2 mt.dir.

Mekke'nin fetih günü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hadîste isimleri anılan sahâbîlerle Ka'be-i Muazzama'ya girmesinden sonra kapının içerden kilitlenmesinin sebebi; ya izdihamı ve halkın tahaccümünü önlemektir ya da O'nun sükûnet ve huzur içinde ibâdet etmesine yardımcı olmaktır.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde belirtildiğine göre o zaman Ka'be'nin içinde 6 aded direk bulunurdu. Tekmile'de beyân edildiğine göre direk sayısı sonradan 5'e indirilmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Bir sahâbi'nin diğer bir sahâbi'den hadîs rivâyet etmesi câizdir. Çünkü İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), Bilâl (Radıyallâhü anh)'den rivâyette bulunmuştur.

2. Dînî bir konuyu sormak isteyen kimse en üstün âlime sormakla mükellef değildir. Yâni konuyu ehil ve liyâkatlı olan bir başkasına sorabilir. Çünkü İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) söz konusu durumu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sormayıp Bilâl (Radıyallâhü anh)'a sormuştur.

3. Hadis, İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in izinde yürümeye olan düşkünlüğünü ifâde eder.

4. K a ' b e - i M u a z z a m a ' ya girmek hacı olan ve olmayan her ziyâretçi için müstehabtır. Ancak şunu da belirteyim: K a ' - b e - i M u a z z a m a ' ya girmek hac menâsikinden, yâni hac ibâdeti esnâsında yapılması istenen ödevlerden değildir. Cumhûrun görüşü budur. K u r t u b î ' nin anlattığına göre bâzı ilim adamları bunu hac menâsiki içinde mütalâa etmişlerdir.

K a ' b e - i M u a z z a m a ' nın içine giren ziyâretçi çok edebli ve mütevâzi olmalı, gözlerini secde yerinden ayırmamalı, yukarı kaldırmamalı, K a ' b e ' nin tavanına ve duvarlarına bakmamalıdır. Allah (Azze ve Celle)'nin yüceliğini ve azametini düşünüp başını ve yüzünü havaya kaldırmaktan sakınmalıdır.

5. K a ' b e ' nin içinde namaz kılmak meşrû ve müstehabtır. Bu konuda âlimlerin ayrıntılı bilgileri şöyledir:

H a n e f î l e r, Ş â f i î, A h m e d, S e v r î ve Cumhura göre K a ' b e ' nin içinde farz ve nâfile namaz kılmak câizdir. M â l i k î l e r ' den İ b n - i A b d i l h a k e m de böyle demiş ve İ b n - i A b d i l b e r ile İ b n ü l ' a r a b î de onun görüşünü desteklemişlerdir. Bu görüşteki âlimler bu hadisi delil göstermişlerdir.

M â l i k ' e göre ise K a ' b e ' nin içinde ancak nâfile namaz kılınabilir, farz namaz kılınamaz. A h m e d ' den de böyle bir rivâyet vardır.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'a göre ne farz ne de nâfile hiç bir namaz K a ' b e ' nin içinde kılınamaz. M â l i k î mezhebi ile Z â h i r i y e mezhebi mensublarından bâzıları da böyle demişlerdir. Bunların delili şudur: Namazda K a ' b e ' ye doğru durmak şarttır. K a ' b e ' nin içinde namaz kılındığı zaman K a ' - b e ' nin bir kısmına sırt çevirilmiş olur.

Kuvvetli görüş ilk görüştür. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) K a ' b e ' de namaz kılmış, kılmayı yasaklamamıştır. Ve burada farz namaz ile nâfile namaz arasında bir ayırım hükmü de vârid değildir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in K a ' b e ' de iki rekât namaz kıldığı B u h â r î ve M ü s l i m ' in İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadîs ile başka hadîslerle sâbittir.

٣٠٦٤ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ عِنْدِي وَهُوَ قَرِيرُ الْعَيْنِ، طَيِّبُ النَّفْسِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ وَهُوَ حَزِينٌ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! خَرَجْتَ مِنْ عِنْدِي وَأَنْتَ قَرِيرُ الْعَيْنِ، وَرَجَعْتَ وَأَنْتَ حَزِينٌ؟ فَقَالَ «إِنِّي دَخَلْتُ الْكَعْبَةَ. وَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ فَعَلْتُ. إِنِّي أَخَافُ أَنْ أَكُونَ أَتْعَبْتُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي».

TERCEMESİ

3064) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) benim yanımdan sevinçli olarak çıkıp gitti. Bir süre sonra üzgün olarak yanıma döndü. Ben:

Yâ Resûlallah! Sen sevinçli olarak yanımdan çıktın ve üzgün olarak döndün? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

«Ben Ka'be'ye girdim. Ama keşki girmeseydim. Çünkü (girmekliğimle) ümmetime güçlük çıkarmış olduğumdan korkarım.»"

İZAHI

Bu hadîsi T i r m i z î, A h m e d, H â k i m ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d da bunu benzer cümlelerle rivâyet etmiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) K a ' b e ' ye girdiğine pişman olmuş ve bir daha girmemeye karar vermiştir. Bunun

sebebini de beyân buyurmuştur. Şöyle ki, mü'minler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetine olan düşkünlükleri nedeniyle Ka'be'ye girmek için can atacaklar, girmeye çalışırken büyük izdihamlar meydana gelecek ve çokları sıkıntı çekecek. Hattâ bu yüzden başkasına eziyet edebilirler veyâ kendileri zarara uğrayabilirler. Bâzıları da girmek imkân ve fırsatını bulamadan memleketlerine dönecek ve bu sünneti yapamamanın üzüntüsünü duyacaklar. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in endişe duyduğu güçlük budur.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Mekke'nin fetih yılından başka bir yılda Ka'be'ye girmiştir. Çünkü Âişe (Radıyallâhü anhâ) Mekke'nin fetih seferinde bulunmamıştır. Ancak Vedâ haccı seferinde hazır bulunmuştur. Beyhaki bu durumu kesinlikle beyân etmiştir.

İbnü'l-Kayyim ve bir grub: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Vedâ haccı seferinde Ka'be'ye girmemiştir. Ancak Mekke'nin fetih seferinde Ka'be'ye girmiştir, derler ve bu hadise şöyle cevab verirler: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in, fetih seferinden dönüp Medîne-i Münevvere'ye vardıktan sonra Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya bu buyruğu söylemiş olması muhtemeldir.

İbnü'l-Kayyim ve beraberindeki grubun bu yorumu cidden uzak bir ihtimaldir.

2. Ka'be'ye girmek hac menâsikinden değildir. Cumhûrun görüşü de böyledir. Bu durumu bundan önceki hadisin izahı bölümünde de anlattım.

(٨٠) باب البيتوتة بمكة ليالى منى

80 — MİNÂ GECELERİNDE MEKKE'DE GECELEMEK BÂBI

Minâ geceleri; Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerini ertesi günlere bağlayan üç gecedir. Hacılar bu geceleri Minâ'da geçirmelidir. Ancak bayramın üçüncü günü Minâ'-

dan ayrılanlar o günü ertesi güne bağlayan geceyi M i n â ' da geçirmekle mükellef değiller. Bu bâbta rivâyet edilen hadisler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası A b b â s (Radıyallâhü anh)'a Sikaye, yâni hacıları Zemzem suyundan suvarmak hizmetini ayarlaması için anılan geceleri M e k k e ' de geçirmesine izin verdiğine delâlet eder. Hadislerden çıkarılan hükümleri ve M i n â gecelerini Mi n â ' da geçirmek hükmü husûsundaki görüşleri hadislerin izâhı bölümünde anlatılmak üzere şimdi hadislerin tercemesine geçelim.

٣٠٦٥ – حدثنا علي بن محمد . ثنا عبد الله بن نمير . ثنا عبيد الله عن نافع ، عن ابن عمر ؛ قال : استأذن العباس بن عبد المطلب رسول الله ﷺ أن يبيت بمكة أيام منى . من أجل سقايته . فأذن له .

TERCEMESİ

3065) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Abbâs bin Abdilmuttalib (Radıyallâhü anh), sikâye (hacıları Zemzem suyundan suvarmak) hizmeti için Minâ günlerinde geceleri Mekke'de geçirmek üzere Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den izin istedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ona izin verdi."

٣٠٦٦ – حدثنا علي بن محمد ، وهناد بن السري ، قالا : ثنا أبو معاوية عن إسماعيل ابن مسلم ، عن عطاء ، عن ابن عباس ؛ قال : لم يرخص النبي ﷺ لأحد يبيت بمكة ، إلا للعباس ، من أجل السقاية .

TERCEMESİ

3066) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hiç kimseye (Minâ gecelerinde) geceyi Mekke'de geçirmek ruhsatını (yâni müsaadesini) vermedi. Yalnız (Abdulmuttalib oğlu) Abbâs'a sikaye hizmetinden dolayı müsaade etti."

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed ve Şâfii de rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin kimler tarafından da rivâyet edildiği husûsuna bakılsın. Çünkü ben rastlayamadım.

Sikâye: Yukarda da anlattığım gibi hacılara Zemzem suyunu ikram etmek, onları suvarmak demektir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in baba babası Abdulmuttalib'ten sonra bu hizmetin mütevelliliği Abdulmuttalib'in oğlu ve Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in amcası Abbâs'a tevdi edilmişti. Câhiliyyet devrinde İslâm dönemine kadar bu iş Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın elinde idi. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Peygamber olduktan sonra bu işi ona bıraktı. Bu nedenle Sikâye görevi bu güne dek Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın oğulları tarafından îfa edilegelmiştir. Tekmile yazarının beyânına göre Abbâs ve oğulları Zemzem suyuna kuru üzüm katarak üzüm şerbeti olarak hacılara ikram ederlerdi.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Minâ geceleri Minâ'da geçirilmelidir. Âlimler bunun hükmü husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

A) Hanefiler, İbn-i Abbâs ve Hasan-i Basrî: Minâ gecelerini Minâ'da geçirmek Sünnet-i Müekkede'dir. Yâni önemli sünnetlerdendir, demişlerdir. Ahmed'den de böyle bir kavil rivâyet edilmiştir. Bu gruba göre bir kimse anılan geceleri Minâ'nın dışında; meselâ, Mekke'de geçirirse isâe etmiş, yâni fenâ iş yapmış olur. Çünkü önemli bir sünneti terketmiş olur. Bununla beraber cezâ kurbanı kesmesi gerekmez.

B) Şâfiîler ve meşhur kavle göre Hanbelîler: Mezkûr geceleri Minâ'da geçirmek vâcibtir. Bir hacı bir geceyi başka yerde geçirirse bir müd, yâni yaklaşık olarak 600 gr. buğday veyâ arpayı sadaka eder. İki geceyi başka yerde geçirirse bunun iki

mislini sadaka etmesi gerekir. Şâyet üç geceyi başka yerde geçirirse cezâ kurbanı kesmesi gerekir, demişler.

C) M â l i k ' e göre de anılan geceleri M i n â ' da geçirmek vâcibtir. Başka yerde geçirilen her gece için bir cezâ kurbanı gerekir.

2. Sikâye hizmetinde çalışan kimseler anılan geceleri M e k k e ' de geçirebilirler. Çobanlar da bunlar gibidir. Tekmile yazarının beyânına göre âlimler bu hüküm husûsunda ittifak hâlindedir.

(٨١) باب نزول المحصب

81 — (MİNÂ'NIN SON GÜNÜ MEKKE'YE DÖNÜŞTE) EL-MUHASSAB DERESİNDE KONAKLAMAK BÂBI

El-Muhassab: H i c û n ile N u r dağı arasında bulunan ve M e k k e mezarlığına kadar uzanan geniş bir deredir. Bu sahâ M i n â ile M e k k e arasında kalır. Bu sahâda çakıl taşları çok olduğu için bu ismi almıştır. Buraya **Ebtalı, Bathâ, Hasba** ve **Hayf-i Benî Kinâne** (Yâni Kinâne oğulları yurdu) gibi isimler de verilmiştir.

٣٠٦٧ — حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ، وَعَبْدَةُ ، وَوَكِيعٌ ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ . كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : إِنَّ نُزُولَ الْأَبْطَحِ لَيْسَ بِسُنَّةٍ . إِنَّمَا نَزَلَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِيَكُونَ أَسْمَحَ لِخُرُوجِهِ .

T E R C E M E S İ

3067) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Minâ'dan dönüşte) el-Ebtah (deresin) de konaklamak sünnet değildir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Medîne yoluna) çıkması sırf kolay olsun diye orada konakladı."

٣٠٦٨ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا معاوية بن هشام عن عمار بن زريق، عن الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة؛ قالت: ادلج النبي ﷺ، ليلة النفر، من البطحاء ادلاجا.

في الزوائد: إسناده صحيح، رجاله ثقات على شرط مسلم.

TERCEMESİ

3068) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Minâ'dan döndüğü günü ertesi güne bağlayan gecenin sonunda Bathâ'dan (Medine'ye) hareket etti."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedi sahihtir. Râvileri Müslim'in şartı üzerine sıkâ (güvenilir) kimselerdir.

٣٠٦٩ - حدثنا محمد بن يحيى. ثنا عبد الرزاق. أنبأنا عبيد الله عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: كان رسول الله ﷺ وأبو بكر وعمر وعثمان ينزلون بالأبطح.

TERCEMESİ

3069) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve (O'ndan sonra halîfe olan) Ebû Bekir, Ömer ve Osman (Radıyallâhü anhüm) (Minâ'dan dönüşlerinde) el-Ebtah (deresin) de konaklıyorlardı."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis Zevâid nevindendir. Üçüncü hadisi Tirmizî de rivâyet etmiştir.

Muhassab, Bathâ ve Ebtah'ın aynı derenin isimleri olduğunu yukarıda belirtmiştim.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) M i n â 'nın son günü, yâni Z i l h i c c e ayının 13. günü M i n â 'dan hareket edip el-**Muhassab**'ta konaklamış; öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını orada edâ etmiş ve gecenin çoğunu orada geçirdikten sonra M e k k e 'ye girip vedâ tavâfı ifa ettikten sonra dönüp oradan M e d î n e - i M ü n e v v e r e 'ye seher vaktinde hareket etmiştir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in el-**Muhassab**'ta konaklamasının hac menâsikinden olmayıp istirahat ve M e d i n e 'ye hareketin kolaylaştırılması için olduğunu bildirmiştir. İ b n - i A b b â s, E s m â b i n t - i E b û B e k i r ve U r v e b i n Z ü b e y r de böyle demişlerdir. Fakat dört mezheb imâmları ve Cumhur Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e uymak üzere burada konaklamamn sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. E b û B e k i r, Ö m e r, O s m a n ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhüm) haccı ifa ederken orada konaklamışlardır.

Bu iki grubun görüşleri arasında zâhiren görülen ihtilâf şöyle giderilebilir, kanısındayım :

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan derede konaklamasının bir sünnet mâhiyetinde olmayıp hareket kolaylığı için olduğunu söyleyenler, konaklamanın haccın menâsikinden olmadığını belirtmek istemişlerdir. Orada konaklamanın sünnet olduğuna hükmedenler ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e uymak ve O'nun yaptığı gibi yapmak niyetiyle orada konaklamanın bu açıdan sünnet olduğunu söylemek istemişlerdir. Allah daha iyi bilir.

(٨٢) باب طواف الوداع

82 — VEDÂ TAVÂFI BÂBI

٣٠٧٠ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ سُلَيْمَانَ ، عَنْ طَاوُسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَ النَّاسُ يَنْصَرِفُونَ كُلَّ وَجْهٍ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ» .

T E R C E M E S İ

3070) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Hac için Mekke'ye gelen) halk (farz tavâftan ve Minâ günlerinden sonra) etrafa dağılıyorlardı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Sakın hiç kimse Ka'be'yi son kez tavâf etmedikçe (Mekke'den) çıkmasın» buyurdu."

٣٠٧١ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ثنا إبراهيم بن يزيد عن طاوس ، عن ابن عمر قال : نهى رسول الله ﷺ أن ينفر الرجل حتى يكون آخر عهده بالبيت.

في الزوائد : في إسناده إبراهيم ، هو ابن إسماعيل المكي الفربري . ضعفه أحمد وغيره .

T E R C E M E S İ

3071) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), adamın son görevi Ka'be'yi tavâf(-ı Vedâ) olmadıkça (Mekke'den) çıkmasını yasaklamıştır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir. Bunun senedinde İbrâhim var. Bu, İsmâil el-Mekkî el-Ferberî'nin oğludur. Ahmed ve başkası onun zayıflığına hükmetmişlerdir.

İ Z A H I

İlk hadîsi Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed, Tahâvî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadîs ise Zevâid nevindendir.

Tekmile yazarı ilk hadîsin açıklaması bölümünde özetle şöyle der:

İbn-i Abbâs şunu söylemek istemiştir; Halk hac niyetiyle Mekke'ye geldikleri zaman hac amelini bitirince etrafa dağıl-

mayı itiyad hâline getirmişlerdi. Kimisi vedâ tavâfı eder, kimisi etmeden Mekke'den ayrılırdı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadisi buyurdu. Hadisten maksad ise Mekke'li olmayan hacıların vedâ tavâfı etmeden Mekke'den ayrılmamalarıdır.

HADİSLERDEN ŞU HÜKÜMLER ÇIKAR:

Hacı hangi çeşit haccı ifa ederse etsin; yâni ister Hacc-ı İfrâd, ister Hacc-ı Temettü, ister Hacc-ı Kırân niyetiyle haccını tamamlasın bundan sonra vedâ tavâfı etmesi vâcibtir. Hanefîler, Şâfiî, Ahmed ve ilim ehlinin çoğu bu hadîslerin zâhirini tutarak vedâ tavâfının vâcibliğine hükmetmişlerdir. Bu gruba göre, bir kimse vedâ tavâfını terkederse cezâ kurbanı kesmesi gerekir. Vedâ tavâfı; ay başı âdeti gören veyâ lohusalık hâlinde olan kadına ve mikat ismi verilen bölgenin dâhilinde ikâmet eden hacılara vâcib değildir.

Mâlik ve bir kavlinde Şâfiî vedâ tavâfının sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Bu kavle göre vedâ tavâfını terkeden kimseye cezâ kurbanı kesmesi mecbûriyeti yoktur.

İbnü'l-Münzir'e göre ise vedâ tavâfı vâcib olmakla beraber terkedilmesi hâlinde herhangi bir cezâ gerekli olmaz.

Vedâ tavâfının müstehab olan zamanı, hacının Mekke'den çıkmak istediği zamandır. Bir kimse vedâ tavâfı ettikten sonra Mekke'de ikâmet etmeye niyet etmediği halde bir süre daha Mekke'de kalırsa Hanefî mezhebine göre bu tavâfı tekrar etmesi gerekmez. Diğer âlimlere göre ise tekrar etmesi gerekir. Meğer ki o kimse vedâ tavâfından sonra sadece yol hazırlığıyla meşgûliyetinden dolayı bir kaç saat kalırsa, yeniden tavâf etmesi gerekmez. Şâyet vedâ tavâfından sonra yol hazırlığı dışındaki işlerle bir kaç saat meşgul olursa tavâfı yenilemesi gerekir. Bu konu ile ilgili geniş bilgi için fıkıh kitâblarına mürâcaat edilmelidir.

Vedâ tavâfının hac menâsikinden bir parça olduğu veyâ müstakil bir ibâdet olduğu husûsunda da ihtilâf vardır.

(٨٣) باب الحائض تنفر قبل أن تودع

83 — AY BAŞI ÂDETİ GÖREN KADIN VEDÂ TAVÂFI ETMEDEN MEKKE'DEN ÇIKABİLİR, BÂBI

٣٠٧٢ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة عن الزهري ، عن عروة . عن عائشة . ح وحدثنا محمد بن رمح . أنبأنا الليث بن سعد ، عن ابن شهاب ، عن أبي سلمة وعروة ، عن عائشة ؛ قالت : حاضت صفية بنت حيي بعد ما أفاضت . قالت عائشة : فذكرت ذلك لرسول الله ﷺ . فقال « أحابستنا هي ؟ » فقلت : إنها قد أفاضت ثم حاضت بعد ذلك . قال رسول الله ﷺ « فلتنفر » .

TERCEMESİ

3072) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in zevcelerinden) Safiyye bint-i Huyey ifâda (yâni haccın farz olan) tavâfı ettikten sonra hayız (yâni aybaşı âdeti) gördü. Âişe demiştir ki: Ben bu durumu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattım. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Safiyye (ifâda tavâfını âdet görünceye kadar geciktirmekle) bizim (Medine'ye) hareket etmemizi engelleyici mi?» buyurdu. Ben:

Safiyye ifâda tavâfı etti ve ondan sonra âdet gördü, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«O halde Safiyye çıksın (yâni vedâ tavâfını beklemeden Medine'ye hareket edebilir.)» buyurdu."

٣٠٧٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد . قالا : ثنا أبو معاوية . ثنا الأعمش عن إبراهيم ، عن الأسود ، عن عائشة ؛ قالت : ذكر رسول الله ﷺ صفية فقلنا : قد حاضت فقال « عقرى : حلقى ! ما أراها إلا حابستنا » فقلت : يا رسول الله ! إنها قد طافت يوم النحر . قال « فلا ، إذن . مروها فلتنفر »

T E R C E M E S İ

3073) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Safiyye (bint-i Huyey)'-**den söz etti** (yâni durumunu sordu). **Biz de onun ay başı âdeti hâline girdiğini söyledik. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«(Yahûdî olan kavmine) **uğursuzluk getiren kadın! Ben onu ancak yola çıkmamızı engelleyici sanırım** (Yâni gâliba onun yüzünden Medine'ye hareketimiz gecikecek)», **buyurdu. Bunun üzerine ben:**

Yâ Resûlallah! Safiyye **Kurban** bayramının ilk günü ifâda tavâfı etti, **dedim. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«O zaman (Medîne'ye hareket etmemize) **engel yok. Ona söyleyin yollansın,» buyurdu."**

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bu hadisleri **B u h â r î, M ü s l i m, M â l i k, Ş â f i î, E b û D â v û d, T i r m i z î, T a h â v î** ve **B e y h a k î** tarafmdan değişik senedler ve benzer lafızlarla rivâyet edilmiştir.

İkinci hadis metninde geçen; عَقْرَى حَلْقَى = «Akrâ halka» kelimeleri ile lügat mânâları kasdedilmemiştir. Bunların masdarları olan **Akr**, boğazlama, yaralama gibi mânâlara gelir. **Halk** da saç ve sakal tıraşı gibi mânâlara gelir. Bu iki kelime Arap dilinde beddua, yâni bir kimse aleyhinde duâ etmek mânâsında kullanılır. Lügat mânâları kasdedilmez. قَاتَلَهُ اللهُ ve تَرِبَتْ يَدَاهُ sözleri de böyledir, lügat mânâları kasdedilmez, duâ anlamında kullanılır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu sözü zevcesi **S a f i y y e b i n t - i H u y e y** hakkında kullanması sebebi hakkında bâzı ilim adamları şöyle derler: **H z. S a f i y y e** o sıralarda boğazından rahatsızdı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm): Senin dilin uzundur, ağzından çıkan nâhoş sözlerin cezâsıdır bu, demek istemiştir.

El-Hâfız'ın beyânına göre Kurtubi: Bu kelimeler yahûdîlerin hayız gören kadınlar hakkında kullandıkları sözlerdir. Bu kelimelerin aslı budur. Sonra Arablar bunları başka alanlarda da kullanmışlar ve lügat mânâlarını kasdetmemişlerdir, diyor.

Zemahşerî de: Bu kelimeler uğursuz sayılan kadınlar hakkında kullanılır. Yâni uğursuz kadın yüzünden kavmi helâk olur ve sanki kadın kendi kavmini boğazlamış, kökünden kazımış olur, der.

Bâzıları bu kelimeleri burada uğursuzluk mânâsına yorumlamışlardır. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Safiyye (Radıyallâhü anhâ)'nın ifâda, yâni haccın farz olan tavâfını etmediğini sanmıştı. Hayız hâlinde de bu tavâfı ifa etmek mümkün olmadığına göre onun bu halden temizlenmesi ve temizlendikten sonra ifâda tavâfı etmesi için beklenecek ve onun yüzünden halk Medine'ye hareket edemeyecekti. İşte halkın Medîne'ye hareketinin gecikmesine sebep olduğu gerekçesiyle Safiyye hakkında uğursuzluk anlamını ifâde eden bu kelimeler kullanılmıştır. Ben âcizâne bu yorumu uygun görmüyorum. Çünkü Hz. Safiyye ifâda tavâfını ifa etmiş, sonra âdet görmüştü ve halkın hareketinin gecikmesine sebebiyet vermemişti. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in da uğursuzluk anlamında bu kelimeleri kullanmış olma ihtimâli bence uzaktır. Bu nedenle bence Hz. Safiyye (Radıyallâhü anhâ)'nin yahûdî olan kavmi için uğurlu olmadığı mânâsını tercih etmek daha uygundur. Bilindiği gibi Hz. Safiyye, Hayber yahûdîlerinin eşrâfından idi ve Hayber'in fetih günü esir alınarak bilâhare Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zevceleri arasında yer almak şerefine mazhar olmuştu. Bu itibarla kavmi için uğurlu olmayışı mânâsı düşünülebilir. Allah en iyi bilendir.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. İfâda tavâfı haccın rükünlerindendir. Buna Ziyâret tavâfı da denilir. Bu tavâfın sıhhati ve geçerliliği için tahâret şarttır. Yâni cünüblük, aybaşı âdeti, lohusalık hâli ve abdestsizlik buna mânidir. Bir kadın anılan durumda iken tavâf edemez. Bu itibarla henüz bu

tavâfı etmemiş iken âdet hâlini gören kadın, temizleninceye kadar beklemek zorundadır. Kâfile başkanı da böyle kadınlar için hareketini geciktirmelidir. Bu konuya ilişkin fıkhî hükümler için fıkıh kitablarına baş vurulmalıdır.

2. Henüz vedâ tavâfı etmemiş iken âdet gören kadın bu tavâfla mükellef değildir. Bunu yapmadan memleketine hareket edebilir. Bu durumdaki kadının, vedâ tavâfını terkettiğinden dolayı herhangi bir fidye ödemesi de söz konusu değildir.

(٨٤) باب حجة رسول الله صلى الله عليه وسلم

84 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN HACCININ BEYÂNI BÂBI

٣٠٧٤ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ. فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَيْهِ سَأَلَ عَنِ الْقَوْمِ. حَتَّى انْتَهَى إِلَيَّ. فَقُلْتُ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ. فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى رَأْسِي فَحَلَّ زِرِّي الْأَعْلَى. ثُمَّ حَلَّ زِرِّي الْأَسْفَلَ. ثُمَّ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ ثَدْيَيَّ. وَأَنَا يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ شَابٌّ. فَقَالَ مَرْحَبًا بِكَ. سَلْ عَمَّا شِئْتَ. فَسَأَلْتُهُ، وَهُوَ أَعْمَى. فَجَاءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ. فَقَامَ فِي نِسَاجَةٍ مُلْتَحِفًا بِهَا. كُلَّمَا وَضَعَهَا عَلَى مَنْكِبَيْهِ رَجَعَ طَرَفَاهَا إِلَيْهِ، مِنْ صِغَرِهَا. وَرِدَاؤُهُ إِلَى جَانِبِهِ عَلَى الْمِشْجَبِ فَصَلَّى بِنَا. فَقُلْتُ: أَخْبِرْنَا عَنْ حَجَّةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ بِيَدِهِ، فَعَقَدَ تِسْعًا وَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَكَثَ تِسْعَ سِنِينَ لَمْ يَحُجَّ. فَأَذَّنَ فِي النَّاسِ فِي الْعَاشِرَةِ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ حَاجٌّ. فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ بَشَرٌ كَثِيرٌ. كُلُّهُمْ يَلْتَمِسُ أَنْ يَأْتَمَّ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ وَيَعْمَلَ بِمِثْلِ عَمَلِهِ. فَخَرَجَ وَخَرَجْنَا مَعَهُ. فَأَتَيْنَا ذَا الْحُلَيْفَةِ. فَوَلَدَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ مُحَمَّدَ ابْنَ أَبِي بَكْرٍ. فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ: كَيْفَ أَصْنَعُ؟ قَالَ «اغْتَسِلِي وَاسْتَثْفِرِي بِثَوْبٍ وَأَحْرِمِي» فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ. حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ نَاقَتُهُ عَلَى الْبَيْدَاءِ (قَالَ جَابِرٌ) نَظَرْتُ إِلَى مَدِّ بَصَرِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ،

بَيْنَ رَاكِبٍ وَمَاشٍ. وَعَنْ يَمِينِهِ مِثْلُ ذٰلِكَ. وَعَنْ يَسَارِهِ مِثْلُ ذٰلِكَ. وَمِنْ خَلْفِهِ مِثْلُ ذٰلِكَ. وَرَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا وَعَلَيْهِ يَنْزِلُ الْقُرْآنُ وَهُوَ يَعْرِفُ تَأْوِيلَهُ. مَا عَمِلَ بِهِ مِنْ شَيْءٍ عَمِلْنَا بِهِ. فَأَهَلَّ بِالتَّوْحِيدِ «لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ. إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ، وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ». وَأَهَلَّ النَّاسُ بِهٰذَا الَّذِي يُهِلُّونَ بِهِ. فَلَمْ يَرُدَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلَيْهِمْ شَيْئًا مِنْهُ. وَلَزِمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ تَلْبِيَتَهُ. قَالَ جَابِرٌ: لَسْنَا نَنْوِي إِلَّا الْحَجَّ. لَسْنَا نَعْرِفُ الْعُمْرَةَ. حَتّٰى إِذَا أَتَيْنَا الْبَيْتَ مَعَهُ، اسْتَلَمَ الرُّكْنَ. فَرَمَلَ ثَلَاثًا. وَمَشٰى أَرْبَعًا. ثُمَّ قَامَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ. فَقَالَ «وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى» فَجَعَلَ الْمَقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ. فَكَانَ أَبِي يَقُولُ (وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا ذَكَرَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ): إِنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الْبَيْتِ فَاسْتَلَمَ الرُّكْنَ. ثُمَّ خَرَجَ مِنَ الْبَابِ إِلَى الصَّفَا. حَتّٰى إِذَا دَنَا مِنَ الصَّفَا قَرَأَ «إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ. نَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللّٰهُ بِهِ». فَبَدَأَ بِالصَّفَا. فَرَقِيَ عَلَيْهِ. حَتّٰى رَأَى الْبَيْتَ. فَكَبَّرَ اللّٰهَ وَهَلَّلَهُ وَحَمِدَهُ. وَقَالَ: «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ» ثُمَّ دَعَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَقَالَ مِثْلَ هٰذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ نَزَلَ إِلَى الْمَرْوَةِ فَمَشٰى حَتّٰى إِذَا انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ، رَمَلَ فِي بَطْنِ الْوَادِي. حَتّٰى إِذَا صَعِدَتَا (يَعْنِي قَدَمَاهُ) مَشٰى حَتّٰى أَتَى الْمَرْوَةَ. فَفَعَلَ عَلَى الْمَرْوَةِ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا. فَلَمَّا كَانَ آخِرُ طَوَافِهِ عَلَى الْمَرْوَةِ قَالَ «لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسُقِ الْهَدْيَ، وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً. فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَحْلِلْ وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً» فَحَلَّ النَّاسُ كُلُّهُمْ وَقَصَّرُوا. إِلَّا النَّبِيَّ ﷺ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ الْهَدْيُ. فَقَامَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! أَلِعَامِنَا هٰذَا أَمْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ؟ قَالَ،

فَشَبَّكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَصَابِعَهُ فِي الْأُخْرَى وَقَالَ « دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ فِي الْحَجِّ هٰكَذَا »
مَرَّتَيْنِ « لَا . بَلْ لِأَبَدِ الْأَبَدِ » قَالَ، وَقَدِمَ عَلِيٌّ بِبُدْنِ النَّبِيِّ ﷺ . فَوَجَدَ فَاطِمَةَ مِمَّنْ حَلَّ.
وَلَبِسَتْ ثِيَابًا صَبِيغًا. وَاكْتَحَلَتْ فَأَنْكَرَ ذٰلِكَ عَلَيْهَا، عَلِيٌّ . فَقَالَتْ: أَمَرَنِي أَبِي بِهٰذَا.
فَكَانَ عَلِيٌّ يَقُولُ ، بِالْعِرَاقِ : فَذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ مُحَرِّشًا عَلَى فَاطِمَةَ فِي الَّذِي
صَنَعَتْهُ . مُسْتَفْتِيًا رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي الَّذِي ذَكَرَتْ عَنْهُ ، وَأَنْكَرْتُ ذٰلِكَ عَلَيْهَا . فَقَالَ
« صَدَقَتْ . صَدَقَتْ . مَاذَا قُلْتَ حِينَ فَرَضْتَ الْحَجَّ ؟ » قَالَ : قُلْتُ : اللّٰهُمَّ ! إِنِّي أُهِلُّ
بِمَا أَهَلَّ بِهِ رَسُولُكَ ﷺ . قَالَ « فَإِنَّ مَعِيَ الْهَدْيَ، فَلَا تَحِلُّ » قَالَ: فَكَانَ جَمَاعَةُ الْهَدْيِ
الَّذِي جَاءَ بِهِ عَلِيٌّ مِنَ الْيَمَنِ ، وَالَّذِي أَتَى بِهِ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْمَدِينَةِ ، مِائَةً . ثُمَّ حَلَّ النَّاسُ
كُلُّهُمْ وَقَصَّرُوا . إِلَّا النَّبِيَّ ﷺ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ . فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَتَوَجَّهُوا
إِلَى مِنًى ، أَهَلُّوا بِالْحَجِّ فَرَكِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَصَلَّى، بِمِنًى، الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ
وَالْعِشَاءَ وَالصُّبْحَ . ثُمَّ مَكَثَ قَلِيلًا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ . وَأَمَرَ بِقُبَّةٍ مِنْ شَعَرٍ
فَضُرِبَتْ لَهُ بِنَمِرَةَ. فَسَارَ رَسُولُ اللهِ ﷺ . لَا تَشُكُّ قُرَيْشٌ إِلَّا أَنَّهُ وَاقِفٌ عِنْدَ الْمَشْعَرِ
الْحَرَامِ أَوِ الْمُزْدَلِفَةِ ، كَمَا كَانَتْ قُرَيْشٌ تَصْنَعُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ . فَأَجَازَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
حَتَّى أَتَى عَرَفَةَ . فَوَجَدَ الْقُبَّةَ قَدْ ضُرِبَتْ لَهُ بِنَمِرَةَ . فَنَزَلَ بِهَا . حَتَّى إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ ،
أَمَرَ بِالْقَصْوَاءِ فَرُحِلَتْ لَهُ . فَرَكِبَ حَتَّى أَتَى بَطْنَ الْوَادِي . فَخَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ
« إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا ، فِي شَهْرِكُمْ هٰذَا ،
فِي بَلَدِكُمْ هٰذَا . أَلَا وَإِنَّ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ تَحْتَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ .
وَدِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ . وَأَوَّلُ دَمٍ أَضَعُهُ دَمُ رَبِيعَةَ بْنِ الْحٰرِثِ . (كَانَ مُسْتَرْضِعًا
فِي بَنِي سَعْدٍ ، فَقَتَلَتْهُ هُذَيْلٌ) . وَرِبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ . وَأَوَّلُ رِبًا أَضَعُهُ رِبَانَا .
رِبَا الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ . فَاتَّقُوا اللهَ فِي النِّسَاءِ . فَإِنَّكُمْ

أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ. وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ. وَإِنَّ لَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئْنَ
فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ. فَإِنْ فَعَلْنَ ذَٰلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ. وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ
رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ. وَقَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا لَمْ تَضِلُّوا إِنِ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ.
كِتَابَ اللَّهِ. وَأَنْتُمْ مَسْئُولُونَ عَنِّي. فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ ؟» قَالُوا: نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ
وَأَدَّيْتَ وَنَصَحْتَ. فَقَالَ بِإِصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ إِلَى السَّمَاءِ، وَيَنْكُبُهَا إِلَى النَّاسِ «اللَّهُمَّ! اشْهَدْ.
اللَّهُمَّ! اشْهَدْ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٌ. ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهْرَ. ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ.
وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا. ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَى الْمَوْقِفَ. فَجَعَلَ بَطْنَ نَاقَتِهِ
إِلَى الصَّخَرَاتِ. وَجَعَلَ حَبْلَ الْمُشَاةِ بَيْنَ يَدَيْهِ. وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ. فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى
غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَذَهَبَتِ الصُّفْرَةُ قَلِيلًا. حَتَّى غَابَ الْقُرْصُ. وَأَرْدَفَ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ خَلْفَهُ.
فَدَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ شَنَقَ الْقَصْوَاءَ بِالزِّمَامِ. حَتَّى إِنَّ رَأْسَهَا لَيُصِيبُ مَوْرِكَ رَحْلِهِ.
وَيَقُولُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى «أَيُّهَا النَّاسُ! السَّكِينَةَ. السَّكِينَةَ» كُلَّمَا أَتَى حَبْلًا مِنَ الْحِبَالِ
أَرْخَى لَهَا قَلِيلًا حَتَّى تَصْعَدَ. ثُمَّ أَتَى الْمُزْدَلِفَةَ فَصَلَّى بِهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ
وَإِقَامَتَيْنِ. وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا. ثُمَّ اضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ. فَصَلَّى
الْفَجْرَ، حِينَ تَبَيَّنَ لَهُ الصُّبْحُ، بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ. ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ. حَتَّى أَتَى الْمَشْعَرَ الْحَرَامَ.
فَرَقِيَ عَلَيْهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ. فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى أَسْفَرَ جِدًّا. ثُمَّ دَفَعَ قَبْلَ أَنْ
تَطْلُعَ الشَّمْسُ. وَأَرْدَفَ الْفَضْلَ بْنَ الْعَبَّاسِ. وَكَانَ رَجُلًا حَسَنَ الشَّعْرِ، أَبْيَضَ، وَسِيمًا.
فَلَمَّا دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، مَرَّ الظُّعُنُ يَجْرِينَ. فَطَفِقَ يَنْظُرُ إِلَيْهِنَّ. فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ
ﷺ يَدَهُ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ. فَصَرَفَ الْفَضْلُ وَجْهَهُ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ يَنْظُرُ. حَتَّى أَتَى
مُحَسِّرًا. حَرَّكَ قَلِيلًا. ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى الَّتِي تُخْرِجُكَ إِلَى الْجَمْرَةِ الْكُبْرَى.
حَتَّى أَتَى الْجَمْرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ. فَرَمَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ. يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا

مِثْلِ حَصَى الْخَذْفِ. وَرَمَى مِنْ بَطْنِ الْوَادِي. ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ. فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ
بَدَنَةً بِيَدِهِ. وَأَعْطَى عَلِيًّا. فَنَحَرَ مَا غَبَرَ. وَأَشْرَكَهُ فِي هَدْيِهِ. ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ
بِبَضْعَةٍ. فَجُعِلَتْ فِي قِدْرٍ. فَطُبِخَتْ. فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرِبَا مِنْ مَرَقِهَا. ثُمَّ أَفَاضَ
رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْبَيْتِ. فَصَلَّى بِمَكَّةَ الظُّهْرَ. فَأَتَى بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُمْ يَسْقُونَ
عَلَى زَمْزَمَ. فَقَالَ « انْزِعُوا. بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ! لَوْلَا أَنْ يَغْلِبَكُمُ النَّاسُ عَلَى سِقَايَتِكُمْ.
لَنَزَعْتُ مَعَكُمْ » فَنَاوَلُوهُ دَلْوًا فَشَرِبَ مِنْهُ.

TERCEMESİ

3074) "... Ca'fer bin Muhammed'in babası (Muhammed bin Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Câbir bin Abdillah ((Radıyallâhü anhümâ)'nın yanına girdik. Yanına vardığımız zaman girenlerin kimler olduğunu (bir bir) sordu. Nihâyet sıra bana gelince:

Ben Muhammed bin Ali bin Hüseyin'im, dedim. Bunun üzerine elini başıma uzatarak (gömleğimin yakasındaki) üst düğmemi de çözdü. Daha sonra avucunu iki memenin arasına (göğsümün üstüne) koydu. Ben o zaman genç bir çocuktum. (Bana):

Hoş geldin. Dilediğini sor, dedi. Ben de ona (Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in haccının keyfiyetini) sordum. Kendisi âmâ idi. O sırada namaz vakti geldi. Bunun üzerine bir dokumaya bürünerek (namaza) kalktı. Sarındığı dokuma küçük olduğu için omuzlarına koydukça iki tarafı kendisine doğru geriye dönüyordu. Cübbesi de yanıbaşında askı üstünde (duruyor) idi. Bize namaz kıldırdı. Namazdan sonra ben (kendisine):

Bize Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hac edişini anlat, dedim. Bunun üzerine eliyle dokuz sayısına işâret ederek dedi ki:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hac etmeden (Medîne'de) dokuz yıl durdu. Sonra onuncu yıl Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hacedeceğini halka ilân edilmesini emretti. Bunun üzerine Medîne'ye çok insan geldi. Hepsi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e uymak (yâni O'nunla beraber hac etmek) ve O'nun yap-

tığının mislini yapmak istiyordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Medine'den yola) çıktı. Biz de O'nunla beraber çıktık. Zü'l-Huleyfe'ye vardık. Esmâ bint-i Umeys (orada) Muhammed bin Ebî Bekr'i doğurdu ve: Ben ne yapacağım? diye Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e haber gönderdi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona):

«Yıkan, kanın akmasını engelleyici bir bez sarın ve ihrâma gir» buyurdu. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Zü'l-Huleyfe mescidinde namaz kıldı. Sonra Kasvâ (denilen deve)ye bindi. Nihâyet devesi O'nu Beydâ (denilen mevki)ye çıkarınca (Câbir demiştir ki) O'nun önünde gözümün görebildiği kadar binekli ve yayaya baktım, O'nun sağında da o kadar insan vardı. Solunda da o miktarda insan bulunurdu ve bir o kadar da arkasında vardı. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de aramızda bulunuyordu. Kur'ân (âyetleri) O'na iniyor, mânâlarını da o biliyordu. Artık O, ne yapıyorsa biz de ayni şeyi yapıyorduk. Resûl-i Ekrem, tevhîd'i, (yâni Allah'ın birliğini ihtivâ eden şu lebbeyk duâsını yüksek sesle okudu):

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ. لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ. إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ. لَا شَرِيكَ لَكَ.

"Allahım dâvetine çokça icâbet ettim. Senin dâvetine mükerrer icâbet ettim. Senin ortağın yoktur. Senin dâvetine tekrar icâbet ettim. Şüphesiz, hamd ve nimet senindir mülk de senindir. Hiç bir ortağın yoktur."

Halk ise hâlen yüksek sesle okudukları lebbeyk duâsını yüksek sesle okudular. (Yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in lebbeyk duâsına ilâve yaptılar.) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de onların okuduklarından bir şeyi reddetmedi (yâni niçin bu ilâveyi yapıyorsunuz demedi). Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendi telbiyesine devam etti. Câbir demiştir ki: Biz hactan başka bir şeye niyet etmiyorduk. Biz umreyi bilmiyorduk (Yâni hac ile umrenin birlikte yapılabileceğini veyâ hac mevsiminde umre yapılabileceğini bilmiyorduk). Nihâyet biz O'nunla beraber Ka'be'ye vardığımız zaman rüknü (yâni Hacer-i Esved'i) istilâm etti ve üç tur hızlı, dört tur da normal yürüyüşle tavâf etti. Sonra İbrâhim (Aleyhi-

sllâm)'ın makamına gidip; وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى = «Ve İbrâhîm'in makamından namaz yeri ediniz» (4) âyetini okudu. Sonra Makam'ı, kendisiyle Ka'be arasına aldı (ve makamın arkasında durup iki rekât namaz kıldı). (Râvî Ca'fer demiştir ki :) Babam diyordu ki: O, bu iki rek'at (tavâf namazın)da (Fâtiha'dan sonra) Kâfirûn ve ve İhlâs sûrelerini okurdu. (Ben babamın bunu ancak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den merfû olarak rivâyet ettiğini bilirim.) — Yâni anılan sûreleri okuyan Câbir değil, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) olduğu rivâyet olunmuştur — (Câbir rivâyetine devamla şöyle demiştir :) Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ka'be'ye dönerek rüknü (yâni Hacer-i Esved'i) istilâm etti. Sonra (Safâ) kapı(sın)dan Safâ'ya çıktı. Nihâyet Safâ'ya yaklaşınca; إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ = "Şüphesiz Safâ ile Merve Allah'ın (menâsik) alâmetlerindendir" âyetini okudu ve:

Allah'ın başladığı (Safâ tepesi)nden (sa'y'e) başlarız, buyurarak Safâ'dan (sa'y'e) başladı, Ka'be'yi görünceye kadar Safâ tepesinin üstüne çıktı. Sonra tekbir alarak, tehlil ve hamd eyledi ve;

لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ.

"Allah'tan başka (ibâdete lâyık) hiç bir ilâh yoktur. O, birdir. Ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd da O'nundur. Diriltir ve öldürür. O, her şeye de kadirdir. Allah'tan başka (tapınmaya lâyık) hiç bir ilâh yoktur. O, birdir. Hiç bir ortağı yoktur. (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ine verdiği) vaadını yerine getirdi, kuluna zafer verdi ve yalnız başına düşman hiziblerini hezimete uğrattı" dedi. Bu arada duâ etti ve bu zikir ile duâyı üç defa tekrarladı. Sonra Safâ tepesinden inip Merve'ye doğru yürüdü. İnişi bitip derenin ortasına varınca hızlı yürüdü. Ayakları dereden çıkınca Merve tepesine varıncaya kadar (yine) normal yürümeye devam etti. Safâ üstünde yaptığını Merve üstünde de yaptı. Tavâf (yâni yedi tur sa'y'ı) Merve üstünde bitince:

(4) Bakara, 125

Hac aylarında umre etmenin câizliğini şimdi bildiğim gibi başlangıçta bilseydim kurbanlığımı (Mekke'ye) sevketmezdim ve ihrâmına başladığım haccı umre'ye çevirirdim. Artık sizlerden (hac niyetiyle ihrâma girip de) berâberinde kurbanlığı olmayanlar hemen ihrâmdan çıksın ve haccını umre'ye çevirsin, buyurdu. Bunun üzerine herkes ihrâmdan çıkıp saçlarını kısalttılar. Yalnız Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile yanında kurbanlığı bulunanlar ihrâmdan çıkmadılar. Sonra Sürâka bin Mâlik bin Cü'şüm ayağa kalkarak:

Yâ Resûlallah! Bu iş (yâni hac aylarında umre etmek veyâ haccı umre'ye çevirmek), bu yılımıza mı mahsus, yoksa ebedî olarak devam edecek mi? diye sordu. Câbir demiştir ki: Bu soru üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir elinin parmaklarını diğer elinin parmaklarına kenetleyerek:

Umre şöylece (kenetlenen parmaklarım gibi) hacca dâhil olmuştur. Umre şöylece hacca dâhil olmuştu. Hayır (bu yıla mahsus değildir). Bilâkis ebedî olarak devam edecektir, buyurdu.

Câbir demiştir ki: Ali (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in develerini (Yemen'den) getirdi. Fâtıme (Radıyallâhü anhâ)'yı da ihrâmdan çıkanlar meyânında, boyalı elbise giymiş ve gözlerine sürme çekilmiş olarak buldu. Ali (Radıyallâhü anh) Fâtime'nin ihrâmdan çıkmasına karşı çıktı. Fâtime:

İhrâmdan çıkmamı babam bana emretti. Ali (Radıyallâhü anh) Irâk'ta (halife) iken şöyle derdi:

Bunun üzerine ben Fâtıme'yi bu yaptığı işten dolayı azarlatmak ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den naklen anlattığı husus ile onun yaptığı işe karşı çıkmam meselesi hakkında Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e fetvâ sormak üzere Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gittim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Fâtime doğru söylemiş, doğru söylemiş. Sen hacca niyetlenirken ne dedin? buyurdu. Ben:

Allahım! Resûl'ün (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) neye niyetlendiyse, ben de ona niyetlendim, cevâbını verdim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana):

Benim beraberimde kurbanlığım var. (Yâni bu nedenle ben ihrâmdan çıkamam) Sen (de) ihrâmdan çıkma, buyurdu.

Câbir demiştir ki: Alî (Radıyallâhü anh)'ın Yemen'den getirdiği kurbanlıklar ile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Medîne'den getirdiği kurbanlıkların toplamı yüz adetti. Sonra herkes ihrâmdan çıkıp saçlarını kısalttılar. Yalnız Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraberinde kurbanlığı olanlar ihrâmdan çıkmadılar. Sonra terviye (yâni Zilhicce'nin sekizinci) günü olunca ve Minâ'ya doğru hareket edecekleri zaman (ihrâmdan çıkmış olanlar) hac niyetiyle ihrâma girdiler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayvanına binerek (Minâ'ya) gitti. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (o günün) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazları ile (ertesi günü) sabah namazını Minâ'da kıldı. Sonra güneş doğuncaya kadar biraz bekledi ve kendisi için (Arafât'a yakın olan) Nemire (denilen yer)de kıldan bir çadırın kurulmasını emretti. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Minâ'dan Nemire'ye) hareket etti. Kureyş kendilerinin câhiliyet devrinde yaptıkları gibi O'nun da Meş'ar-i Harâm yanında veyâ Müzdelife(nin başka bir yerin)de vakfe edeceğinde (yâni vakfe Arafât'a gitmiyeceğinde) şüphe etmiyorlardı. Halbuki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Kureyş'in kanaatı hilâfına) Müzdelife'yi geçerek Arafât(ın yakının)a vardı. Nemire'de kendisi için çadırı kurulmuş olarak buldu ve oraya indi. Nihâyet güneş göğün ortasında batıya kayınca (yâni öğle vakti girince), Kasvâ (denilen devesi)nin hazırlanmasını emretti. Bunun üzerine kasva'ya semer vuruldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) binip (Urere denilen) derenin ortasına vardı. Orada halka bir hutbe okuyarak şöyle buyurdu:

Şu (Zilhicce) ayınızda, şu (Mekke) şehrinizde bu (Arefe) gününüz nasıl mukaddes ise (yâni bu yer ve zamanda günah işlemek nasıl ağır biçimde haram ise) şüphesiz kanlarınız ve mallarınız da size haramdır (yâni birbirinizin kanını akıtmanız ve haksız yere birbirinizin malını almanız her yerde ve her zaman şiddetle haramdır.) Bilmiş olunuz ki câhiliyet devri işlerinden olan her şey bu iki ayağımın altına konulmuştur (yâni bâtıldır, işlerliği yoktur). Câhiliyet devrine âit kanlar bâtıldır (yâni ne kısası, ne diyeti ne de kefâreti vardır). İptal ettiğim kan dâvâsı (amcam) el-Hâris'in oğlu Rebia'nın kan dâvâsıdır. (Maktul Benî Sa'd kabîlesinde süt anadaydı, Hüzeyl kabîle-

si onu öldürmüştü). —Sahih rivâyete göre öldürülen kişi Rebia'nın oğlu İyâs'tı— Câhiliyet döneminin fâizi de bâtıldır (yâni buna âit işlem geçersizdir). İlk iptal ettiğim fâiz bizim fâizimiz. (yâni amcam) Abbâs bin Abdulmuttalib'in fâizidir. Çünkü fâizin hepsi bâtıldır. Kadınlar hakkında Allah'tan korkunuz. Çünkü şüphesiz siz onları Allah'ın emâneti (yâni iyi davranma ahdi) ile aldınız. Onların ırzlarını Allah'ın kelimesi (yâni emri veyâ nikâh akdi) ile kendinize helâl kıldınız. Yaygılarınıza (yâni evlerinize) hoşlanmadığınız kimselere ayak bastırmamaları şüphesiz sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa (yâni mahremi olsun veyâ olmasın hoşlanmadığınız her hangi bir erkek veyâ kadının evinize girmesine izin verirlerse), onlara zarar vermeyecek biçimde dövünüz. Marûf bir şekilde (yâni hâlinize göre veyâ normal biçimde) onların nafakasını ve giyeceğini vermek onların sizin üzerinizdeki hakkıdır. Size öyle bir şey bıraktım ki ona sımsıkı sarılırsanız dalâlet'e gitmezsiniz (yâni cennet yolundan sapmazsınız. Size bıraktığım şey) Allah'ın kitâbıdır. Ben (kıyâmet günü) size sorulacağım. Acaba ne diyeceksiniz? Sahâbîler:

(Emrolunduğun şeyleri) tebliğ ettiğine, görevini hakkıyla îfa ettiğine ve (ümmete) nasihatta bulunduğuna şehâdet ederiz, dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şehâdet parmağını semâya kaldırıp sonra halka doğru eğerek üç defa:

Allahım şâhid ol, Allahım şâhid ol, Allahım şâhid ol, dedi (Bu hutbeden) sonra Bilâl (Radıyallâhü anh), ezân okudu. Sonra ikâmet etti. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle namazını (iki rekât olarak) kıldırdı. Sonra Bilâl (tekrar) ikâmet etti. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ikindi namazını (da iki rekât olarak) kıldırdı. (Yâni öğle ve ikindi farzlarını ard arda Cem-i Takdim şeklinde kıldırdı). Resûl-i Ekrem bu iki namaz arasında başka namaz kılmadı. Bundan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (devesine) binerek vakfe yerine (yâni Rahmet dağının eteğine) geldi. Devesinin göğsünü kayalara çevirdi. Yayaların yolunu da karşısına aldı ve kıbleye döndü. Akşama kadar orada vakfeye durdu. Nihâyet güneşin sarılığı biraz gitti ve güneş tamâmen kayboluncaya kadar vakfeye devam etti. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Üsâme bin Zeyd'i terkisine alarak oradan (Müzdelife'ye) hareket etti. Resûl-i Ekrem kasvâ (denilen devesi)nın yularını o derece kasmıştı ki neredeyse devenin başı semerin ön kısmındaki deriye değiyordu ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sağ eliyle işâret ederek:

Ey insanlar, sükûnetten ayrılmayın, sükûnetten ayrılmayın (yâni acele etmeyin) buyuruyordu. Kum tepeciklerinden birine geldikçe düzlüğe çıkıncaya kadar devesinin dizginini gevşetiyordu. Nihâyet Müzdelife'ye vardı. Orada akşam ve yatsı namazlarını bir ezân ve iki ikâmetle kıldırdı. (Yâni bu iki namazı Cem-i Tehîr şeklinde kıldırdı) Ve bunlar arasında başka namaz kılmadı. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), fecir doğuncaya kadar uzandı. Fecir doğunca bir ezan ve bir ikâmetle sabah namazını kıldırdı. Sonra Kasvâ'ya binerek Meş'ar-i Harâm'a geldi. Bu dağın üstüne çıktı. Orada (kıbleye dönerek) Allah'a hamd etti, tekbîr aldı ve tevhîd'de bulundu (Yâni el-Hamdu lillâh Vellahu Ekber ve Lâ ilâhe illâllah dedi). Ortalık iyice aydınlanıncaya kadar orada vakfe'ye devam etti. Sonra henüz güneş doğmamış iken oradan yola çıktı ve terkisine Fadl bin Abbâs'ı aldı. Fadl, güzel saçlı beyaz tenli ve yakışıklı bir zât idi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yola çıkınca, yanından bir takım kadınlar koşarak geçtiler. Fadl onlara bakmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), elini diğer taraftan (Fadl'ın yüzüne) koydu. Fadl da yüzünü o taraftan çevirip baktı. Nihâyet Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Müzdelife ile Minâ arasında bulunan) Muhassir deresine vardı ve (devesini) biraz hızlandırdı. Sonra seni büyük cemre'ye çıkaran orta yola girdi ve nihâyet ağacın yanındaki (büyük) cemre'ye vardı (buna Akabe cemresi de denilir). (O cemre'ye) fiske taşı gibi yedi aded çakıl attı. Her çakılı atarken tekbîr alıyordu (yâni Allahü Ekber(diyordu). Taşları derenin ortasından attı. Sonra mezbahâya döndü. 63 deveyi kendi eliyle boğazladı. Sonra (bıçagı) Ali'ye verdi. Ali de (O'nun emriyle) kalan (37) deveyi boğazladı. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), kurbanlıklarına Ali'yi ortak etti. Sonra, her deveden birer parça etin alınmasını emretti. Bunlar bir çömleğe konularak pişirildi. İkisi de develerin etinden yediler ve et suyundan içtiler. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ifâda tavâfı için Minâ'dan) Ka'be'ye indi. (Tavâftan sonra) öğle namazını Mekke'de kıldı. Daha sonra Zemzem (kuyusu) üzerinde halka suvarmakta olan Abdülmuttalib'in oğullarının yanına vardı ve (onlara) :

(Kuyudan su) çıkarınız Ey Muttalib oğulları. Su çıkarmanız husûsunda halkın size izdiham vermesi korkusu olmasaydı ben de sizinle beraber su çıkarırdım (Yâni su çıkarırsam halk bunu menâsikten

sanarak izdiham vermekle işinizi engelleyebilir), **buyurdu. Sonra onlar kendisine bir kova su sundular. O da bundan içti."**

İ Z A H I

Bu hadîsi M ü s l i m ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir. A h m e d de kısaca rivâyet etmiştir. Bu hadîs pek çok hükümleri ifâde eder. Âlimler hac ile ilgili hükümleri beyân ederken bu hadîsi kaynak gösterirler. Çünkü bu hadîs hac menâsiki için cidden en zengin kaynaktır. Bu nedenle bir çok ilim adamı bundaki fıkıh hükümlerini beyâna koyulmuşlar ve pek çok hüküm çıkarmışlardır. E b û B e k i r b i n e l - M ü n z i r bu hadîs hakkında bir cild kitab yazarak ondan yüz elli küsur fıkıh hükmünü çıkarmıştır. Tekmile yazarının dediği gibi eğer bu hadîsteki hükümlerin hepsinin çıkarılmasına çalışılırsa hemen hemen bir o kadar daha çıkarılabilir. Bu hadîsten çıkarılan hükümlerin büyük bir kısmı müellifimizin Menâsik Kitâb'ı bölümünde açmış olduğu ve bâbtan önce geçen seksen küsur bâbta rivâyet olunan hadîslerde ve izahı bölümünde vardır. Bu itibarla bu hadîsten çıkarılan hükümlerin izahı üzerinde durmak istemiyorum. Ancak bâzı hükümleri özlü olarak ifâde edip, diğer bâzı bilgileri aktarmakla yetineceğim.

HADÎSTE GEÇEN BÂZI KELİMELERİN AÇIKLAMASI

1. **Mişceb:** Sehpa biçimine benzeyen elbise askısıdır.

2. **Zü'l-Huleyfe:** M e d î n e - i M ü n e v v e r e'nin güney doğusu tarafında ve M e s c i d - î N e b e v i y y e'ye 18 km. mesâfede bir yerdir. Burası M e d î n e - i M ü n e v v e r e'den hac veyâ umre niyetiyle M e k k e'ye gitmek isteyenlerin mîkatı, yâni ihrâma girecekleri yerdir.

3. **İstisfâr:** Hayız veyâ lohusalık hâlindeki kadının, kanın akmasını engellemek için avret yerini bir bezle sıkıca bağlamasıdır. Bâzı rivâyetlerde **İstizfâr** gelmiştir. Bu da ayni mânâyı ifâde eder.

4. **Kasvâ:** Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in devesinin ismidir. Bu kelimenin asıl mânâsı, kulağının dörtte biri kesik olan de-

vedir. Bâzı rivâyetlere göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in devesinin kulağı küçük olduğu için bu isim takılmıştır.

5. **Remel:** Çalımlı ve biraz hızlı yürümektir. Bu nevi yürüyüşte adımlar sık atılır ve omuzlar sallanır.

6. **Rükün:** Köşe demektir. Fakat burada Hacer-i Esved mânâsı kasdedilmiştir.

7. **İstilâm:** Hacer-i Esved'i öpmektir. Bu mümkün olmadığı takdirde ona el sürmek ve sürülen eli öpmektir. Bu da mümkün olmazsa baston gibi bir şeyi ona sürüp öpmektir. Şâyet izdihamdan dolayı bu da mümkün olmazsa karşısında durup el kaldırmak sûretiyle selâmlamaktır.

8. **Makam-ı İbrâhîm:** İbrâhîm (Aleyhisselâm)'in Ka'be'yi yaparken üstünde durduğu taştır. Bu taş hâlen bir muhâfaza içinde bulunuyor. Ziyâretçiler görürler.

9. **Safâ ile Merve:** Ka'be'nin yakınında bulunan iki tepedir. Bu gün Mescid-i Harâm'ın binâsının içine alınmış sayılabilir. Bu iki tepe arasında yedi defâ gidip gelmek hac ve umre'nin menâsikindendir. Bu gidiş ve gelişe Sa'y denilir. Her gidiş bir tur ve her geliş bir tur sayılır. Şu halde bir gidiş geliş iki tur sayılır.

10. **Ahzâb:** Hizibler, demektir. Burada; hicretin 4. veyâ 5. yılı Şevvâl ayında vukû bulan Hendek savaşına katılan düşman kuvvetleri mânâsı kasdedilmiştir. Bu kelime ile Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e savaş ilân eden bütün düşmanların kasdedilmiş olması ihtimâli de vardır.

11. **Taksîr:** Saçları kısaltmaktır.

12. **Terviye Günü:** Zilhicce ayının 8. günüdür.

13. **Nemire:** Arafât'a yakın bir yerdir. Harem mıntıkası dışında kalır.

14. **Meş'ar-i Haram:** Müzdelife'de bir dağın ismidir. O dağa Kuzah da denilir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Müzdelife vakfesini bu dağın üstünde yapmıştır.

15. **Câhiliyyet Ribâsı:** Alacaklının borçlusundan istediği borç fazlasıdır. Yâni karşılıksız para veyâ maldır. Bir kavle göre ise gasbedilen ve meşrû olmayan maldır. Hutbede buna önem verilmesinin sebebi; câhiliyet devri insanlarının fâizi normal alışveriş gibi telâkki etmesidir.

16. **Emânetullah** sözcüğünden kadınlarla iyi geçinmek ve müsâmahalı davranmak ahdi mânâsı kasdedilmiştir.

17. **Kelimetullah** sözcüğünden maksad ise kadınlarla evlenmeye âit ilâhi emir veyâ nikâh akdidir.

18. **Hablü'l-Müşât:** Yayaların yolu, demektir.

19. **Rıhl:** Devenin semeridir.

20. **Mevrik:** Semerin önüne yerleştirilen ve küçük yastık şeklinde yapılan deri parçasıdır. Binici yorulduğu zaman ayaklarını onun üstüne koymak süretiyle bağdaş kurarak dinlenir.

21.**Habl:** Kum tepeciğidir.

22. **Zuun,** Zaine'nin çoğuludur, binicisi kadın olan develerdir. Bu kelime devenin üstünde yolculuk eden kadınlar mânâsına da mecâzen kullanılır.

23. **Muhassir,** Müzdelife ile Minâ arasında bulunan bir deredir. Fil ordusunun orada hezimete uğratıldığı rivâyet olunmuştur.

24. **Sikâye:** Ka'be'yi ziyâret edenlere Zemzem suyunu çıkarıp içirmektir. Bu hizmet Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanında amcası Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın oğullarına verilmiştir. Daha önce de Hz. Abbâs'ın baba ve dedesinin sülâlesine âitti.

VEDÂ HACCI YOLCULUĞUYLA İLGİLİ BÂZI AÇIKLAMALAR

Hicretin 10. yılı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hac etmeye niyetlenince durumu müslümanlara ilân etti. Zilkâde ayının bitimine 5 gün kala öğle ile ikindi vakti arasında Medine-i Münevvere'den Mekke'ye hareket edildi. Nesâi'nin

rivâyeti böyledir. A h m e d ' in rivâyetine göre ise anılan ayın bitimine 10 gün kala yola çıkarılmıştır. Tekmile yazarı birinci rivâyeti tercih eder. Bu yolculukta Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e refâkat eden hacı sayısı bir kavle göre 90 bin, diğer bir kavle göre 130 bin idi. Bu büyük cemâat Z ü ' l - H u l e y f e denilen mikat yerine vardıktan sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) orada konakladı. O gün ikindi, akşam ve yatsı namazı orada kılındı. Gece orada geçirildi. Sabah namazından sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihrâm için boy abdesti aldı. Bütün zevceleri O'na refâkat ediyorlardı. Oradan hareket eden bu büyük cemâat Z i l h i c c e ayının dördüncü günü sabahı M e k k e ' ye vardı. M e k k e ' ye varışın Pazar gününe rastladığı rivâyet olunmuştur.

K u r e y ş kabîlesi vakfe için A r a f â t ' a çıkmayıp M ü z d e l i f e ' de vakfe ederlerdi ve: Biz harem halkıyız, vakfe için Harem mıntıkasının dışına çıkmayız, bu nedenle vakfe için ancak M ü z d e l i f e ' ye gideriz, derlerdi. Bilindiği gibi M ü z d e l i f e, Harem mıntıkası içindedir. Etraftan gelen hacılar ise vakfe için Arefe günü A r a f â t ' a çıkarlardı. Vedâ haccında K u r e y ş kabîlesi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in de onlar gibi M ü z d e l i f e ' de vakfe edeceğini ve A r a f â t ' a çıkmayacağını sanıyorlardı. Hattâ bunda şüphe etmiyorlardı. Fakat hiç de dedikleri gibi olmadı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hadiste belirtildiği gibi Arefe günü M i n â ' dan hareketle M ü z d e l i f e ' den transit geçti ve vakfe için A r a f â t ' a çıktı. Böylece K u r e y ş kabîlesinin câhiliyet devri alışkanlıkları yıktırıldı. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hususta Allah'tan emir aldı.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLERİN BÂZILARI:

Yukarda da belirttiğim gibi bu hadisten çıkarılan hükümler çoktur. Ben bunların bir kısmını açıklamakla yetineceğim. Kalan diğer hükümleri öğrenmek isteyenler M ü s l i m ' in şerhi N e v e v i ile E b û D â v û d ' un şerhleri Tekmile ve Avnü'l-Mabûd'a müracaat edebilirler.

1. Ziyâret edilen kimse, ziyâretçilerini tanımıyorsa tanımaya çalışmalıdır ki, herkese lâyık olduğu gibi ilgi göstersin. Nitekim Câbir (Radıyallâhü anh) ziyâretçilerini bir bir sormuş ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in torunlarından olduğunu öğrendiği Muhammed bin Ali bin Hüseyin (Radıyallâhü anhüm)'e özel iltifat göstermiştir.

2. Kişi ziyâretçilerine ve misâfirlerine merhaba demek sûretiyle onları iyi karşıladığını dile getirmelidir.

3. Câbir (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in torunu Muhammed (Radıyallâhü anh)'a özel iltifat mâhiyetinde olmak üzere yakasının düğmelerini çözerek elini onun göğsünün üstüne ve memelerinin arasına koymuştur. Muhammed de ben o esnada küçük bir gençtim, diye bilgi vermiştir. Bundan çıkan hüküm şudur: Küçük çocuğu sevindirmek için onun çıplak göğsüne ve memelerinin arasına el sürmek meşrûdur. Ama yetişkin erkeğin göğsünü ellemek uygun değildir.

4. Âmâ adamın imamlığı câizdir. Ama efdâliyet husûsunda ihtilâf vardır.

5. İmamlık ev sâhibinin hakkıdır.

6. Fazla elbise bulunsa bile tek bir elbisede namaz kılmak câizdir.

7. Fazla elbiseyi askıya asmak ve yere bırakmamak uygun olanıdır.

8. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kavlî ve fiilî hadîslerini öğrenmek için bilginlere başvurmak ve O'nun prensiplerine göre hareket etmeye çalışmak ibâdettir.

9. Önemli işlere hazırlıklı olmak için topluma devlet yetkilisi tarafından duyuru yaptırmak müstehabtır.

10. Lohusalık veyâ aybaşı âdeti hâlinde olan kadının ihrâma girmesi câizdir. Böyle bir kadının ihrâma girmeden önce temizlik niyetiyle boy abdesti alması meşrûdur. Bu yıkanma şer'î gusül anlamında değildir. Böyle özürlü kadının yıkanması müstehabtır. Kezâ kanın akmasını engellemek için bir bez bağlaması da meşrûdur.

11. Hacc'a veyâ umre'ye bir vâsıtaya binerek veyâ yaya gitmek câizdir. Bu hususta icmâ vardır. Dört mezheb imamları ile Cumhura göre bir vâsıtaya binerek gitmek daha faziletlidir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) binerek yolculuk etmiştir.

12. İhrâmlı erkeğin Lebbeyk duâsını yüksek sesle okuması sünnettir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in okuduğu Lebbeyk duâsına ilâvede bulunmak câiz ise de en faziletlisi ilâvede bulunmamaktır.

13. Hac aylarında umre niyetiyle ihrâma girmek ve umre'den sonra Mekke'de hac niyetiyle ihrâma girmek câizdir.

14. Hac niyetiyle ihrâma giren bir kimsenin bunu umre'ye çevirmesi ve umre'yi tamamladıktan sonra ihrâmdan çıkması câizdir. Hadîsin zâhiri bu hükme delâlet eder. Ahmed ve Zâhiriyye mezhebi mensublarının bâzısı böyle hükmetmişlerdir. Fakat Cumhur ve üç mezheb imamlarına göre bu hüküm Vedâ haccına katılanlara ve o yıla mahsustur. Bunlar Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **«Umre ebedî olarak şöylece hacca dâhil olmuştur»** meâlindeki buyruğunu hac aylarında umre etmenin meşrûluğu mânâsına yorumlamışlardır. Câhiliyyet devrinde hac aylarında umre etmek çok büyük günahlardan sayılırdı. Bu buyruk o yanlış inanışı ortadan kaldırmıştır.

15. Arafât'a çıkmadan önce hacmın Mekke'ye girip kudûm tavâfı etmesi sünnettir. Bu tavâfın ilk üç turunda hızlı ve çalımlı yürümek, kalan dört turunda normal yürümek sünnettir.

16. Hacer-i Esved'i öpmek sünnettir. Bu mümkün olmadığı takdirde yukarda anlatılan biçimde istilâm etmek sünnettir.

17. Tavâftan sonra iki rekât tavâf namazı kılmak meşrûdur. Bunun hükmü hakkında ihtilâf vardır. Bununla ilgili izah, buna âit bâbta geçtiği için tekrarlamaya gerek yoktur.

18. Tavâf namazını İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın makamında kılmak sünnettir. Orada kılmak güç ise Mescid-i Harâm'ın başka bir yerinde kılınabilir.

19. Bu namazda, Fâtiha'dan sonra ilk rekâtta Kâfirûn ve ikinci rekâtta İhlâs sûrelerini okumak sünnettir.

20. Tavâf namazından sonra tekrar H a c e r - i E s v e d ' i istilâm etmek sünnettir.

21. Sa'y için M e s c i d - i H a r â m ' ın S a f â kapısından çıkmak sünnettir.

22. S a f â tepesine yaklaşılınca; إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ. âyetini okumak sünnettir.

23. Sa'y işine S a f â tepesinden başlamak gerekir. S a f â ' - dan başlamanın hükmüne gelince, H a n e f i l e r ' e göre vâcibtir. M â l i k , Ş â f i i ve A h m e d ' e göre ise sa'y'ın sıhhatının şartlarındandır.

24. Sa'y işine başlanacağı zaman S a f â tepesinin yukarısına çıkmak ve mümkünse K a ' b e ' yi görmek, sonra tekbir alarak duâ ve vârid zikri okumak sünnettir. Bu zikir ve duâyı üç kez tekrarlamak da sünnettir.

25. S a f â ile M e r v e arasında sa'y ederken normal yürümek ve yeşil direklerle işâretli kısımda hızlı gitmek erkekler için sünnettir. Kadınlar için koşmak meşrû değildir.

26. M e r v e tepesine varıldığı zaman orada da S a f â ' da okunan zikir ve duâyı aynı şekilde okumak sünnettir.

27. S a f â ' dan M e r v e ' ye gidiş bir tur, dönüş de ikinci tur sayılır. Cumhûr'un ve mezheb imamlarının görüşü budur. Böylece 7 tur sa'y edilir.

28. Hacının çok sayıda kurban kesmesi müstehabtır. Bu hüküm vâcib olan kurban dışındadır.

29. İhrâma girilirken kişinin niyetini bir başka kimsenin niyetine bağlaması, yâni falan adam nasıl niyet ettiyse ben de öyle niyet ediyorum, demesi câizdir.

30. Hacıların terviye günü, yâni Z i l h i c c e ayının sekizinci günü M e k k e ' den M i n â ' ya gitmeleri, kezâ Hacc-ı Temettü'a niyetlenenlerin aynı gün hac niyetiyle ihrâma girmeleri ve M i n â ' ya hareket etmeleri sünnettir. Bundan önce M i n â ' ya gitmek ise sünnete aykırıdır. Hattâ M â l i k bunu mekruh saymıştır.

31. Terviye günü öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı ile ertesi günü sabah namazını M i n â ' da kılmak sünnettir.

32. Terviye gününü, Arefe gününe bağlayan geceyi M i n â ' - da geçirmek sünnettir.

33. Arefe günü güneş doğduktan sonra M i n â ' dan N e m i - r e ' ye hareket etmek sünnettir.

34. Öğleden önce N e m i r e ' ye varıp orada bir süre konaklamak ve öğle namazı vakti girdikten sonra oradan U r e n e deresine hareket etmek sünnettir.

35. Öğle vakti girdikten sonra İ b r â h i m (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) 'in mescidine gidip orada imamın hutbe okuması, sonra öğle ve ikindi namazını Cem-i Takdîm şeklinde, yâni ardarda ve öğle namazı vakti içinde kılmak ve bunları kısaltılmış şekli ile ifa etmek meşrûdur. Bunun hükmü hakkındaki gerekli bilgiyi daha önce geçen ilgili bâbta izah etmiştim.

36. Bu namazlar için bir ezân ve iki ikâmet okunur. İki namaz arasında hiç bir namaz kılınmaz.

37. Öğle namazı vakti girmeden A r a f â t ' a gitmek sünnete muhâliftir. Yukarda anlatıldığı gibi namaz kılındıktan sonra bir vâsıtaya binerek Rahmet dağının eteğindeki kayaların yanına gidip vakfe'ye durmak sünnettir. A r a f â t ' ın herhangi bir yerinde vakfe edilebilir.

38. Arefe günü güneş battıktan sonra A r a f â t ' tan M ü z - d e l i f e ' ye hareket edilirken yol boyunca sükûnet içinde gitmek sünnettir.

39. Arefe günü bayram gününe bağlayan gece akşam ve yatsı namazı M ü z d e l i f e ' de Cem-i Tehir şeklinde,, yâni yatsı namazı vakti girdikten sonra, bir ezan ve iki ikâmetle kılınır. İki namaz arasında başka namaz kılınmaz. H a n e f î mezhebinin meşhur kavline göre bir ikâmet edilir. Buna âit bilgi de ilgili bâbta verilmiştir.

40. O gece M ü z d e l i f e ' de uzanıp yatmak sünnettir.

41. M ü z d e l i f e vakfesini M e ş a r - i H a r â m denilen dağın üstünde yapmak sünnettir. Bu dağa Kuzah da denilir. Vak-

fe Müzdelife'nin herhangi bir yerinde de yapılabilir. Anılan vakfe sabah namazından sonra olursa bütün mezheblere uygun yapılmış olur. Bâzı mezheblere göre vakfe gecenin yarısından sonra yapılabilir. Geniş bilgi buna âit bâbta verilmiştir.

42. Hayvan güçlü olduğu takdirde terkisine bir adam almak câizdir.

43. Akabe cemresine derenin ortasından taş atmak ve her taşı atarken tekbir almak sünnettir.

44. Kişi kurbanını kendi eliyle kesmelidir. Böyle yapmak sünnettir. Başkasını vekil etmek de câizdir.

45. Kesilen kurban deve olduğu takdirde başkasını ortak etmek câizdir. Sığır da deve gibidir.

46. Kişinin kendi kurban etinden yemesi ve et suyundan içmesi sünnettir.

47. Bayramın birinci günü Akabe cemresine taş atıp kurbanı kestikten sonra Mekke'ye gelip ifâda tavâfı etmesi daha faziletlidir.

48. Zaman müsâid ise o günkü öğle namazını Mekke'de kılmak efdaldır.

49. Tavâftan sonra Zemzem suyundan içmek sünnettir.

50. Zemzem suyunu ikram edenden almak sünnettir.

Hadisten çıkarılan ve bir kısmı yukarıya alınan hükümlerin çoğu bu bâbtan önceki bâbta rivâyet edilen hadislerin izahı bölümünde ayrıntılı olarak sunulmuştur. Geniş bilgi için o bâbları gözden geçirmek tavsiye ediliyor. Ben bu kadarlık bilgi ile yetinip Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in irad buyurduğu hutbe ile ilgili özlü bâzı noktaları işâretlemekle iktifâ edeceğim.

Hutbenin; إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ. cümlesiyle kasdedilen mânâ şudur: Sizin kendi kanınızı veyâ bir din kardeşinin kanını akıtmanız haramdır. Kezâ birbirinizin malını rızâsı dışında ve gayri meşrû yollarla yemeniz haramdır.

Câhiliyet devri insanları cana ve mala saldırmanın Arefe günü Mekke'de işlenmesinin çok şiddetli günah olduğuna inandıkla-

rı için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) can ve mala tecâvüzün her zaman ve her yerde aynî şekilde ağır günah olduğunu bildirmek istemiş ve önemini müslümanlara kavratmak için hadisteki benzetmeyi yapmıştır. Hadisin bu fıkrası, bir hükmün pekiştirilmesi için uygun benzetme yapmanın meşrûluğu hükmünü de ifâde eder.

وَدِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ. cümlesiyle kasdedilen mânâ da şudur: Câhiliyet döneminde işlenen cinâyetlerden dolayı suçlu kişiye kısâs, diyet veyâ kefâret gibi herhangi bir cezâ uygulanmaz. Ama müslümanlığı kabullendikten sonra cinâyet işleyen kimse hakkında İslâmî cezâ uygulanır.

Bu cümleyi tâkib eden cümlelerde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bâtıl olduğuna hükmettiği ilk kan dâvasının kendisinin amcası oğluna âit kan dâvâsı olduğunu bildirmiştir. Müellifimizin rivâyetinde ve E b û D â v û d ' un bir rivâyetinde söz konusu dâvânın e l - H â r i s ' in oğlu R e b i a ' nın kan dâvâsı olduğu bildirilmiştir. Bu rivâyetin zâhirine göre öldürülen zât R e b î a ' dır.

M ü s l i m ' in rivâyeti ile E b û D â v û d ' un O s m â n b i n E b i Ş e y b e ' den olan rivâyetine göre ise, söz konusu dâvâ R e b î a ' nın oğluna âit kan dâvâsıdır. Doğru olan rivâyet budur. Çünkü R e b î a, H z. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hilâfeti devrine kadar yaşamıştır. Bu itibarla öldürülen zât R e b î a değil, onun oğludur. Hadis şerhlerinde beyân edildiğine göre R e - b î a ' nın oğlu B e n i S a ' d kabilesinde süt anada iken bu kabilenin evleri arasında emekleyerek dolaşıyordu. Bu arada bu kabile ile H ü z e y l kabîlesi arasında meydana gelen savaşta başına bir taş isâbeti neticesinde ölmüştü. Bu olay câhiliyet devrinde vukû bulduğu için buna âit kan dâvâsı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından iptal edilmiştir.

وَإِنَّ لَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ. cümlesinin zâhirî mânâsı "Yataklarınıza hoşlanmadığınız hiç bir kimseye ayak bastırmamak da kadınlarınız üzerindeki hakkınızdır. Şâyet kadınlarınız böyle bir şey işlerlerse onları zarar vermeyecek biçimde dövünüz" şeklindedir.

Âlimler bu cümlelerle kasdedilen mânâ hakkında şöyle derler:

Yâni evlerinize girmelerinden hoşlanmadığınız hiç bir kimseye kadınlarınızın izin vermemesi sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. O

kimse erkek olsun, kadın olsun fark etmez. Kezâ o kimse mahremi olsun veyâ olmasın hüküm aynıdır. Yâni hoşlanmadığınız kimse eşinizin babası, kardeşi, amcası, halası, teyzesi de olsa hüküm budur.

N e v e v i de bu mesele hakkında fıkıhçıların hükmü şudur, der:

Kadın herhangi bir erkek veyâ kadını mahremi olsa bile kocasının evine alamaz, almaya yetkili değildir. Ancak kocasının hoşlandığını bildiği veyâ sandığı kimselere izin verebilir. Çünkü başkasının evine rızâsı veyâ izni, ya da örf ve âdete göre rızâsının bulunduğu durumu olmadıkça girmek haramdır. Asıl hüküm budur. Bu itibarla ev sâhibinin rızâsında şüphe bulunduğu zaman onun izni alınmadan girmek helâl değildir.

H a t t â b i de; Bu cümlenin mânâsı şudur: Kadınlar herhangi bir erkeğin evinize girip de onlarla konuşmalarına izin veremez. Erkeklerin gidip de kadınlarla sohbet etmeleri Arabların âdetlerinden idi. Bunu ayıp saymadıkları gibi uygunsuz bir hâlin meydana gelmesine sebeb olabileceğini de kabul etmezlerdi. Nihâyet kadınların örtünmelerine dâir ilâhi hüküm gelince erkeklerin kadınlarla konuşmaları ve onların yanına girmeleri yasaklandı, der.

Yukardaki cümleden maksad kadınların kendi nefislerini başka erkeklere teslim etmemeleri değildir. Çünkü böyle bir suç işledikleri zaman yalnız dövme cezâsı değil, had cezâsı verilir. Diğer taraftan erkek hoşlansın veyâ hoşlanmasın karısının zinâ etmesi haramdır. Bu nokta da anılan cümleden maksadın bu olmadığına delâlet eder.

Hac esnâsında okunması meşrû görülen hutbeler ve sayıları ile ilgili gerekli bilgi bu kitâbın 76. bâbında rivâyet edilen hadislerin izahı bölümünde verilmiştir.

Bir Hâl Tercemesi

Hadisin râvisi Muhammed bin Ali bin Hüseyn bin Ali bin Ebi Tâlib (R.A.) el-Hâşimi Ebû Ca'fer el-Medeni, İmâm Bakır ismi ile tanınmış olup Peygamber (S.A.V.)'in torunlarındandır. Babası Ali'den ve Ebû Said, Câbir, İbn-i Ömer ve bir cemâattan hadis rivâyetinde bulunmuştur. Râvileri ise oğlu Ca'fer, Zühri, Mıhvel bin Râşid ve bir grubtur. İbn-i Sa'd: O, sıkâdır, hadisleri çoktur, demiştir. Kütüb-i Sitte sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Hicretin 114. yılı vefât ettiği rivâyet olunmuştur. (Hulâsa: 352)

٣٠٧٥ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو.
حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ
لِلْحَجِّ عَلَى أَنْوَاعٍ ثَلَاثَةٍ. فَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ مَعًا. وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ مُفْرَدٍ. وَمِنَّا
مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ مُفْرَدَةٍ. فَمَنْ كَانَ أَهَلَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ مَعًا، لَمْ يَحْلِلْ مِنْ شَيْءٍ مِمَّا حَرُمَ مِنْهُ
حَتَّى يَقْضِيَ مَنَاسِكَ الْحَجِّ. وَمَنْ أَهَلَّ بِالْحَجِّ مُفْرَدًا لَمْ يَحْلِلْ مِنْ شَيْءٍ مِمَّا حَرُمَ مِنْهُ،
حَتَّى يَقْضِيَ مَنَاسِكَ الْحَجِّ. وَمَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ مُفْرَدَةٍ فَطَافَ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ،
حَلَّ مَا حَرُمَ عَنْهُ حَتَّى يَسْتَقْبِلَ حَجًّا.

TERCEMESİ

3075) "... Biz üç nevi hac niyetiyle Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in refakatinde yolculuğa çıktık. Bâzılarımız hac ve umre'ye beraber niyetlenerek ihrâma girdi. Bir kısmımız yalnız hac ihrâmına girdi. Bâzılarımız da yalnız umre ihrâmına girdi. Hac ve umre'yi beraber îfa etmek üzere ihrâma girmiş olanlar hac menâsikini tamamlayıncaya kadar ihrâmdan çıkmadı. Yalnız hac niyetiyle ihrâma girenler de hac menâsikini bitirinceye kadar ihrâmdan çıkmadı ve yalnız umre ihrâmına girenler, Ka'be'yi tavâf edip Safâ ile Merve arasında sa'y ettikten sonra ilerde hac niyetiyle ihrâma girmek üzere, umre'nin ihrâmından çıktılar."

İZAHI

Bu hadîsin benzerini B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â i, M â l i k ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadisin zâhirine göre Vedâ haccına katılan sahâbilerin bir kısmı mîkatta umre niyetiyle ihrâma girmişlerdir. Fakat bu mânâ kasdedilmemiştir. Tekmile yazarının belirttiği gibi kasdedilen mânâ şudur: Beraberinde kurbanı bulunmayanlar, mikatta hac niyetiyle ihrâma girdikten sonra, S e r i f ' te ve M e k k e ' de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emriyle haclarını umre'ye çe-

virip umre menâsikini tamamladıktan sonra ihrâmdan çıktılar ve terviye günü hac niyetiyle ihrâma girdiler.

Bu hadis haccın üç çeşidinin de meşrû olduğuna delâlet eder: Bu çeşitler: Hacc-ı Kırân, Hacc-ı İfrâd ve Hacc-ı Temettü'dür. Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgi bunlara âit bâblarda verilmiştir.

٣٠٧٦ — حدّثنا الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ الْمُهَلَّبِيُّ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُدَ. ثنا سُفْيَانُ، قَالَ: حَجَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلاثَ حَجَّاتٍ: حَجَّتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُهَاجِرَ، وَحَجَّةً بَعْدَ مَا هَاجَرَ مِنَ الْمَدِينَةِ. وَقَرَنَ مَعَ حَجَّتِهِ عُمْرَةً، وَاجْتَمَعَ مَا جَاءَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ، وَمَا جَاءَ بِهِ عَلِيٌّ مِائَةَ بَدَنَةٍ. مِنْهَا جَمَلٌ لِأَبِي جَهْلٍ، فِي أَنْفِهِ بُرَةٌ مِنْ فِضَّةٍ. فَنَحَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ ثَلاثًا وَسِتِّينَ. وَنَحَرَ عَلِيٌّ مَا غَبَرَ.

قِيلَ لَهُ: مَنْ ذَكَرَهُ؟ قَالَ: جَعْفَرٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ. وَابْنُ أَبِي لَيْلَى عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ.

TERCEMESİ

3076) "... Süfyân(-ı Sevrî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üç defâ hac etmiştir: İki hacc'ı hicret etmeden önce ve bir haccı hicret ettikten sonra Medîne'den gitmek sûretiyle ifa etmiştir. Hicretten sonra ettiği hac ile umre'yi birleştirmiştir (Yâni Hacc-ı Kırân etmiştir). (Bu hac'ta) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in getirdiği kurbanlar ile Alî'nin (Yemen'den) getirdiği kurbanların toplamı yüz deveyi bulmuştur. Bu develerden birisi de burnunda gümüşten bir halka bulunan Ebû Cehl'in erkek devesi idi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bunlardan) 63 tanesini kendi eliyle boğazlamış. Ali de kalanları boğazlamıştır.

Süfyân'a: Bu hadisi kim (sana) anlatmış? diye sorulmuş kendisi:

Ca'fer, babasından, babası da Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. İbn-i Ebi Leylâ da el-Hakem'den, bu da Mıksem'den, Mıksem de İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet etmiştir."

İ Z A H I

Bu hadisi T i r m i z î de rivâyet etmiştir. Müellifimiz bu hadîsi S ü f y â n - i S e v r î'den nakletmiş ve hadisin sonunda S ü f y â n'a kadar olan râvîlerin kimler olduğunu beyân etmiştir. Bu beyâna göre hadîs hem C â b i r (Radıyallâhü anh)'den hem de İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir. T i r m i z i ise bunu tam bir senedle rivâyet etmiştir. Oradaki senedde: S ü f y â n'ın; C a'f e r aracılığıyla C a'f e r'in babasından onun da C â b i r b i n A b d i l l a h (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği belirtilmiştir.

Bedene: H a n e f î l e r'e göre deve ve sığır mânâsınadır. Ş â f i i l e r'e göre ise yalnız deve mânâsında kullanılır. E b û C e h l'in erkek devesi B e d i r savaşı ganîmeti meyânında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e intikal etmişti. N e v e v î'nin beyânına göre A l î (Radıyallâhü anh)'ın Y e m e n'den getirdiği develer, satın aldığı develerdi. Yâni zekât develerinden değildi.

(٨٥) باب المحصر

85 — MUHSAR (YÂNİ İHRÂMA GİRDİKTEN SONRA ARAFÂT'TA VAKFE ETMEKTEN VEYÂ FARZ TAVÂFI ETMEKTEN MENEDİLEN) KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

Muhsar kelimesi **İhsâr** masdarından alınmadır. İhsâr kelimesi Arap dilinde, menetmek ve hapsetmek mânâsınadır. Ş e r - i Ş e r î f'te ise hac veyâ umre niyetiyle ihrâma girdikten sonra buna âit rükünleri ifa etmekten alakonulmak ve menedilmektir. Bu bâbtaki hadisler hacc'ın rükünlerinden menedilen kimse hakkında vârid olmuştur. Umre de hac gibidir.

٣٠٧٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يحيى بن سعيد وابن علية عن حجّاج ابن أبي عثمان . حدّثني يحيى بن أبي كثير . حدّثني عكرمة . حدّثني الحجّاج بن عمرو الأنصاري . قال : سمعت النبيّ ﷺ يقول « من كسر أو عرج فقد حلّ ، وعليه حجّة أخرى » .

فحدّثت به ابن عبّاس وأبا هريرة ، فقالا : صدق .

TERCEMESİ

3077) "... Haccâc bin Amr el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim :

«(İhrâma girdikten sonra) vücûdunun bir tarafı kırılan veyâ topallayan bir kimse ihrâmdan çıkabilir ve gelecek yıl haccetmekle mükelleftir.»

(Râvi) İkrime demiştir ki: Haccâc'ın bu hadîsini İbn-i Abbâs ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anhümâ)'ye rivâyet ettim. Onlar: Haccâc doğru söylemiştir, dediler."

٣٠٧٨ – حدثنا سلمة بن شبيب . ثنا عبد الرزاق . أنبأنا معمر عن يحيى ابن أبي كثير ، عن عكرمة ، عن عبد الله بن رافع ، مولى أم سلمة ؛ قال: سألت الحجاج ابن عمرو عن حبس المحرم ؟ فقال: قال رسول الله ﷺ « من كسر أو مرض أو عرج ، فقد حل . وعليه الحج من قابل » .

قال عكرمة : فحدثت به ابن عباس وأبا هريرة فقالا : صدق .

قال عبد الرزاق : فوجدته في جزء هشام صاحب الدستوائي . فأتيت به معمرا . فقرأ علي أو قرأت عليه .

TERCEMESİ

3078) "... Abdullah bin Râfi Mevlâ Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir :

Ben ihrâmlı kimsenin (farz menâsikini tamamlamaktan) men edilmesi meselesini Haccâc bin Amr (el-Ensâriy)e sordum. Bunun üzerine Haccâc şöyle dedi: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

«(İhrâma girdikten sonra) vücûdunun bir tarafı kırılan veyâ hastalanan ya da topallayan kimse ihrâmdan çıkabilir ve gelecek yıl haccetmekle mükellef olur.»

(Râvî) İkrime demiştir ki: Ben bunu İbn-i Abbâs ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anhüm)'e rivâyet ettim. Bunlar: Haccâc doğru söylemiştir, dediler.

(Râvî) Abdürrezzak demiştir ki: Ben bu hadîsi Destevâî sâhibi Hişâm'ın cüz'ünde (yâni küçük kitâbında) buldum ve Ma'mer'e götürdüm. Ma'mer bana okudu veyâ ben ona okudum."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsini diğer sünen sâhibleri, Ahmed, Tahâvi, Beyhaki ve Hâkim de rivâyet etmişler. Hâkim bunun senedinin Buhârî'nin şartı üzerine sahîh olduğunu, Tirmizi de bunun senedinin hasen olduğunu söylemişlerdir.

İkinci hadis Ebû Dâvûd ve Tirmizî tarafından da rivâyet edilmiştir. Birinci hadiste, kırıklık veyâ topallık engelleri beyân buyurulmuştur. İkinci hadiste bunlar yanında hastalık engeli de bildirilmiştir.

Bu iki hadisten kasdedilen mânâ şöyledir: Bir kimse hac niyetiyle ihrâma girdikten sonra haccın farzlarından olan Arafât'ta vakfe veyâ farz tavâfı ifa etmeye engel olacak şekilde vücûdunun bir tarafı kırılır veyâ ayağı topal olur, ya da bir hastalığa tutulursa ihrâmdan çıkabilir. Şâyet bu engel kalktıktan sonra kalan süre o yıl yeniden hac etmeye yetmezse ertesi yıl hac etmekle mükelleftir.

HADÎSLERDEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. İhsâr'ın sebebleri vücûdun bir tarafının kırılması, ayağın topallanması ve başka hastalıklardır. İbn-i Mes'ûd, Zeyd bin Sâbit, Atâ bin Ebi Rabâh, Süfyân-i Sevrî ve Hanefîler böyle hükmetmişlerdir. Ahmed'den de böyle bir rivâyet gelmiştir. Bunlara göre, ihrâmlı kişinin Ka'be'ye

varmasına mâni olan her şey ihsâr'a sebeb olur. Bu engel, düşman, yolculuğa devam etmeye mâni hastalık, nafakanın tükenmesi, tutuklanma, yolculuk esnâsında kadına refâkat eden kocasının veyâ başka mahreminin ölmesi olabilir.

Mâlik ve İshâk'a göre ihsâr; ancak düşmanın hacıyı alakoymasıyla olabilir. Başka engeller dolayısıyla haccı yarıda bırakmak ihsâr sayılmaz, haccı kaçırmak sayılır.

Şâfiî ve Ahmed'e göre ihrâmlı kimse düşmandan başka bir engel nedeniyle haccın farzlarından alakonulursa, ihrâmdan çıkamaz. Meğer ki ihrâma girdiği zaman bir engelin çıkması hâlinde ihrâmdan çıkmayı şart koşmuş ise o takdirde ihrâmdan çıkabilir.

Tekmile yazarı yukardaki bilgiyi aktardıktan sonra: Bu bâbtaki hadîsler hastalık ve diğer engellerin de ihsâr sebebi olduğuna delâlet ettiği için bu görüş kuvvetli olanıdır, der.

2. Hadîste anılan nedenlerle haccını yarıda bırakıp ihrâmdan çıkan ve engel kalktıktan sonra ayni yıl yeniden hac etmeye, zaman bulamayan bir kimse; ertesi yıl hac etmekle mükelleftir. Hanefiler'in görüşü bu merkezdedir. Hanefiler'e göre başlanılan hac nâfile de olsa hüküm budur.

Mâlik, Şâfii ve sahîh rivâyete göre Ahmed: İhsâr nedeniyle haccını yarıda bırakmak zorunda kalan bir kimse başlamış olduğu haccı kazâ etmekle mükellef değildir. Ancak o kimsenin başladığı hac farz olan hac ise bu farz onun boynunda kalmış olduğu cihetle bu borcunu ödemekle mükelleftir. Engel kalktıktan sonra kalan süre aynı yıl içinde yeniden hac etmeye yeterli ise ve kişinin yarıda bıraktığı hac farz olan hac veyâ vâcib olan hac nevinden ise, kişi aynı yıl yeniden hac etmekle mükelleftir. Fakat başladığı hac nâfile idi ise yeniden hac etmek mükellefiyeti yoktur.

Bu konu geniş bilgi ister. Bu itibarla fıkıh kitablarına mürâcaat etmek gerekir. Biz bu kısa bilgi ile yetinelim.

Haccâc (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Haccâc bin Amr bin Gaziyye el-Ensârî (R.A.), Peygamber (S.A.V.)'den yalnız bu hadîsi rivâyet etmiştir. Râvileri ise İkrime, Abdullah bin Râfi' ve Damire bin Said'dir. Üsdü'l-Gâbe'nin Tecridinde beyân edildiğine göre bu zât sahâbîdir. Fakat el-İclî ile İbnü'l-Berkî onu tâbiîler arasında anmışlardır. Dört sünen sâhibleri onun bu hadîsini rivâyet etmişlerdir. (Tekmile : C. I, Sah. 188)

(٨٦) باب فدية المحصر

86 — MUHSAR (YÂNİ HAC VEYÂ UMRE'NİN FARZ OLAN MENÂSİKİNİ YAPMAKTAN ALAKONULAN KİMSEN)İN FİDYESİ (YÂNİ İHRÂMLIYA YASAK BİR ŞEY İŞLEMESİNİN CEZÂSI) BÂBI

٣٠٧٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ ، قَالَا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْقِلٍ ؛ قَالَ : قَعَدْتُ إِلَى كَعْبِ ابْنِ عُجْرَةَ فِي الْمَسْجِدِ . فَسَأَلْتُهُ عَنْ هٰذِهِ الْآيَةِ (فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ) ؛ قَالَ كَعْبٌ : فِيَّ أُنْزِلَتْ . كَانَ بِي أَذًى مِنْ رَأْسِي . فَحُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِي . فَقَالَ « مَا كُنْتُ أُرَى الْجَهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى . أَتَجِدُ شَاةً ؟ » قُلْتُ : لَا . قَالَ ، فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ (فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ) .

قَالَ ، فَالصَّوْمُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ . وَالصَّدَقَةُ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ . وَالنُّسُكُ شَاةٌ .

TERCEMESİ

3079) "... Abdullah bin Ma'kıl *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben (Kûfe'de) Mescid'de Ka'b bin Ucre (Radıyallâhü anh)'ın yanına oturdum ve ona; فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ **= ... Oruçtan veyâ sadakadan veyâ kurbandan bir fidye — gerekir — âyetini sordum. Ka'b dedi ki :**

Bu âyet benim hakkımda indirildi. (Ben Hudeybiye'de umre'nin ihrâmında iken) başımdan bir elemim vardı. Bitler (başımdan) yüzü-

me dökülür vaziyette ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına götürüldüm. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana) :

«Meşakkatın şu gördüğüm vaziyete ulaştığını sanmıyorum. Bir koyun bulabilir misin?» diye sordu. Ben :

Hayır, diye cevab verdim. Bunun üzerine şu âyet indi :

فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ

Ka'b dedi ki : Oruç üç gündür. Sadaka beher fakire yarım sa'y yiyecek vermek üzere altı fakiredir. Kurban/da bir koyundur."

٣٠٨٠ – حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثنا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نَافِعٍ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ؛ قَالَ : أَمَرَنِي النَّبِيُّ ﷺ، حِينَ آذَانِي الْقَمْلُ، أَنْ أَحْلِقَ رَأْسِي، وَأَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أُطْعِمَ سِتَّةَ مَسَاكِينَ. وَقَدْ عَلِمَ أَنْ لَيْسَ عِنْدِي مَا أَنْسُكُ.

TERCEMESİ

3080) "... Ka'b bin Ucre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

(Hudeybiye'de) bitler bana eziyet ettiği zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), başımı tıraş etmemi ve (fidye olarak) üç gün oruç tutmamı veyâ altı fakiri yedirmemi emretti ve O, kurban edeceğim hayvanın yanımda bulunmadığını biliyordu."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini B u h â r i ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında bunun ve ikinci hadisin benzeri rivâyet edilmiştir. K a ' b (Radıyallâhü anh)'ın anlattığı vaziyetin H u d e y b i y e ' de olduğu diğer rivâyetlerde belirtilmiştir.

H u d e y b i y e , M e k k e ' ye bir günlük ve M e d i n e ' ye dokuz günlük mesâfede bir köydür. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hicretin 6. yılı Z i l k â d e ayının ilk günlerinde 1400 kadar sahâbi ile beraber umre etmek üzere M e d i n e - i M ü - n e v v e r e ' den hareket etti. M e d i n e - i M ü n e v v e r e ' - nin mîkat yeri olan Z ü ' l - H u l e y f e ' de umre niyetiyle ihrâma girip yola devam ettiler. Nihâyet H u d e y b i y e ' ye vardıkları zaman umre niyetiyle M e k k e ' ye girmek istediklerini bir elçi vâsıtasıyla M e k k e müşriklerine haber verdiler. Fakat M e k - k e müşrikleri buna engel oldular. Nihâyet H u d e y b i y e ' de yapılan görüşme ve andlaşma gereğince o yıl M e k k e ' ye gir- meden geri dönmeye karar verildi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve sahâbiler kurbanlarını orada kesip tıraş oldular ve ihrâmdan böylece çıkmış oldular. M e k k e müş- riklerinin engellemeleri yüzünden Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's- selâm) ve arkadaşları Muhsar sayıldılar. Muhsar'ın ne demek ol- duğunu bu bâbın başlığında açıkladım. İşte K a ' b (Radıyallâhü anh)'ın hadiste anlattığı durum burada vukû bulmuştu.

Bu bâbtaki hadislerin fıkıh hükümlerinin izahına geçmeden ön- ce ilk hadiste anılan âyetin konu ile ilgili kısmının meâlini anlatayım : Âyet-i Celile'nin baş kısmı şöyledir :

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهِ اَذًى مِنْ رَاْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ

"Ve Allah için hac ve umre'yi tam yapınız. Alıkonursanız kur- bandan kolay olanı —size vâcibtir—. Bu kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz. Ancak sizden kim hasta olur ve- yâ başından bir elemi bulunursa (başını tıraş ettiği takdirde) **fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi veyâ kurban kesmesi ge- rekir..."** (Bakara, 196)

Âyet-i Kerîme'de geçen; اُحْصِرْتُمْ = **"Alıkonursanız"** fiilinin mas- darı olan **İhsâr** kelimesinin şer'i mânâsı noktasında ihtilâf vardır. Şöyle ki :

Bâzı âlimlere göre ihrâmlı kimse, ister bir düşman tarafından alıkonsun, ister hastalık ve nafakasını yitirmek veyâ tüketmek gibi nedenlerle hac veyâ umre yolculuğuna devam edemez duruma düşmekle alıkonsun, İhsâr hükmüne tâbidir. Yâni böyle bir engel nedeniyle ihrâmdan çıkabilir. Atâ, Mücâhid, Katâde ve Ebû Hanife böyle yorumlayanlardandır. Bunlar bundan önceki bâbta geçen Haccâc bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın hadisini delil gösterirler.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise İhsâr ancak düşmanın engellemesiyle oluşur. İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Enes, Mâlik, el-Leys bin Sa'd, Şâfiî ve Ahmed böyle hükmedenlerdendir. Bunlar: Bu âyet Hudeybiye olayı hakkında nâzil olmuştur. Mekke müşrikleri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile beraberindeki sahâbileri Mekke'ye sokmadılar. Bunun üzerine Hudeybiye'de kurbanlar kesildi ve ihrâmdan çıkıldı. Ertesi yıl umre yapıldı. Bu engellemede düşman tarafından vukû buldu, derler. Bu âyeti delil gösterirler.

İki tarafın delilleri ve birbirlerine verdikleri cevablar geniş yer alır. Buna vâkıf olmak isteyenler tefsir veyâ hadis kitablarına başvurabilirler.

İhsâr nedeniyle kesilmesi emredilen kurbanın kesilmesi yeri hakkında da ihtilâf vardır. Şöyle ki:

Ebû Hanife'ye göre kurbanın Harem-i Şerif'te kesilmesi gerekir. İhrâmlının alıkonulduğu yerde kesilemez. İhrâmlı kişi, kurbanını Harem'e gönderir veyâ bedelini gönderir ve vekil edeceği kimse ile beraber kurbanın kesileceği târihi tesbit eder. Bu târihten sonra ihrâmdan çıkılır.

Diğer üç mezheb imamlarına göre ise kurban ihrâmlının alıkonulduğu yerde kesilir ve bunun akebinde ihrâmdan çıkılır.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. Hac veyâ umre ihrâmında bulunan bir kimse başından dolayı bir elem ve eziyet duyduğu ve saçlarını tıraş etmek zorunda kaldığı zaman saçlarını tıraş eder ve fidye olarak ya üç gün oruç tutar, ya bir koyun kurban eder veyâ altı fakire üç sa' yiyecek verir. Beher

fakire yarım sa' verir. Saçları kısaltmak da tıraş etmek gibidir. Bu hususta âlimler arasında bir ihtilâf yoktur.

Hadîsin zâhirine göre fidye, başın saçının tamamını tıraş etmek hâlinde vâcibtir. Eğer saçın tıraş edilirse fidye'nin vâcibliği hakkında ittifak vardır. Saçın bir kısmının tıraş edilmesi hâlinde ise fidyenin vâcibliği hakkında şu ihtilâf vardır :

a) Hanefîler'e göre başın dörtte birinin tıraş edilmesi hâlinde fidye gerekir. Daha az mikdarını tıraş etmek hâlinde ise sâdece bir sadaka vermek yeterlidir.

b) Şâfiîler'e göre, bir arada üç saç telini tıraş etmek hâlinde de fidye gerekir. Bir saç telinin tıraş edilmesi hâlinde bir müd ve sâdece iki telin tıraş edilmesi hâlinde iki müd, yâni yarım sa' sadaka verilir.

c) Hanbelî mezhebine göre fidyenin vâcibliği için en az dört saç telini tıraş etmek gerekir. Daha az sayıda kıl tıraş edildiği takdirde beher kıl için bir müd sadaka verilir.

d) Mâlikî mezhebine göre ise fidyenin vâcibliği için en az onbir aded saçın tıraş edilmesi gerekir. Tıraş edilen kıl sayısı bundan az olduğu ve tıraş bir elem nedeniyle yapıldığı takdirde yine fidye verilir. Aksi takdirde bir avuç yiyecek tasadduk edilir.

2. Hadîsin zâhirine göre fidye olarak tutulacak üç günlük orucun ard arda ve belirli bir zamanda tutulması şart değildir. Tabii, oruç tutmanın yasak olduğu bayramların ilk günü tutulamaz. Keza Hanefî ve Şâfiî mezheblerine göre teşrik günlerinde, yâni kurban bayramının 2, 3 ve 4. günlerinde de tutulamaz. Mâlik ve meşhur rivâyete göre Ahmed, fidye orucunun teşrik günlerinde tutulabileceğine hükmetmişlerdir.

3. Hadîsin zâhirine göre üç sa' yiyecek maddesinin 6 fakire yarımşar olarak dağıtılması gerekir. Âlimlerin ekserisi böyle hükmetmişlerdir. Bunun tamamının bir fakire verileceğine Ebû Hanîfe'nin hükmettiği rivâyet edilmiştir.

Bir sa'ın ne kadar olduğu Zekât bölümünde etraflıca anlatılmıştır. Şu kadarını belirtmekle yetineyim: Hanefî mezhebine göre yaklaşık olarak 3333 gr.dır.

4. Kezâ hadisin zâhirine göre fidye'nin ödenmesi için belirli bir yer yoktur. Nerede verilirse olabilir. Çünkü hadiste yer tâyini yapılmamıştır. Fidye olarak oruç tutulduğu takdirde bunun belirli bir yerinin olmayışı husûsunda âlimler ittifak hâlindedir. Mâlik'e göre kurban ve sadaka da böyledir. Şâfii'ye göre kurbanın ve sadakanın yâni, fidye olarak ödenecek yiyecek maddesinin Harem-i Şerif'te verilmesi gerekir. Hanefîler'e göre ise kurbanın Harem-i Şerif'te kesilmesi gerekir. Yiyecek maddesi ise herhangı bir yerde verilebilir.

Hadisin zâhiri Mâlik'in görüşünü te'yid eder.

Fidye husûsunda tanınan muhayyerlik, bir zarûret neticesinde saçını tıraş eden ihrâmlıya mahsustur. Keyfî olarak saçını tıraş eden ihrâmlı kişi kurban kesmek zorundadır. Oruç tutmak veyâ yiyecek maddesini vermek yeterli değildir. Ebû Hanîfe, Şâfii ve Ebû Sevr böyle hükmetmişlerdir.

Ka'b bin Ücre (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 111. hadisin izahı bölümünde geçmiştir.

(٨٧) باب الحجامة للمحرم

87 — İHRÂMLI KİMSENİN HACÂMAT OLMASI BÂBI

٣٠٨١ — حدثنا محمد بن الصباح . أنبأنا سفيان بن عيينة عن يزيد بن أبي زياد، عن مقسم ، عن ابن عباس ؛ أن رسول الله ﷺ ، احتجم وهو صائم محرم .

TERCEMESİ

3081) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **oruçlu ve ihrâmlı iken hacâmat olmuştur."**

٣٠٨٢ — حدثنا بكر بن خلف أبو بشر. ثنا محمد بن أبي الضيف عن ابن خثيم، عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ أن النبي ﷺ احتجم وهو محرم ، عن رهصة أخذته .

في الزوائد: في إسناده محمد بن أبي الضيف . لم أر من ضعفه ولا من جرحه . وباقي رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

3082) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ihrâmlı iken yakalandığı bir ayak rahatsızlığı nedeniyle hacâmat olmuştur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Muhammed bin Ebi'd-Dayf bulunur. Ben onu zayıf sayan veyâ cerheden bir kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri sıkâ (güvenilir) zâtlardır.

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi 1682 nolu hadisin aynidir. Bunun kimler tarafından da rivâyet edildiğini belirttim. Gerekli bilgiyi de verdiğim için tekrarlamaya lüzum görmüyorum.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid nevindendir. Bu hadîste geçen Rahs'ın asıl mânâsı bir şeyi sıkmaktır. Hayvanın ayağına bir şeyin değip incitmesi veyâ ayakta suyun toplanmasına sebep olması mânâsına da gelir, ki buna apse demek mümkündür. Ebû Dâvûd, Ahmed, Nesâi ve Hâkim'in rivâyet ettikleri bir hadîste:

"Enes (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ihrâmlı iken ayağındaki bir ağrıdan dolayı ayağının sırt kısmından hacâmat oldu."

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin bâzı rivâyetlerinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir baş ağrısı dolayısıyla başından hacâmat olduğu kaydı vardır.

Yukardaki rivâyetlerden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihrâmlı iken bir ara ayağından hacâmat olmuş, diğer bir vakit de başından hacâmat olmuştur.

HADİSLERDEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Oruçlu iken hacâmat olmak câizdir. Bu hükümle ilgili gerekli bilgi 1682. nolu hadis bölümünde verilmiştir.

2. Bir kimse ihrâmlı iken hacâmat olabilir. Birinci hadîsin zâhirine göre hacâmat olmaya ihtiyaç duyulmasa bile hüküm budur. Âlimlerin bu husûstaki görüşleri şöyledir:

Atâ, İbrâhîm Nahâî, Şa'bî, Sevrî, Hanefiler, Şâfii, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler. Bunlar: Hacâmat olan ihrâmlı kişi, hacâmattan dolayı fidye ödemekle mükellef değildir. Ancak hacâmat nedeniyle kıllar kesilirse o takdirde kıl kesmekten dolayı fidye vâcib olur, demişlerdir. Bakara sûresinin 196. âyeti gereğince fidye ödenir. Bu âyetin emrettiği fidye hakkında gerekli bilgi bundan önceki bâbta verilmiştir.

Mâlik'e göre ihrâmlı kişi ancak zarûret hâlinde hacâmat olabilir. Çünkü bâzı hadîsler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ihrâmda iken bir hastalık sebebiyle hacâmat olduğunu bildirir. Şu halde bu ruhsat zarûret hâline mahsustur. Zerkanî, Mâlik'in maksadı şöyledir, der: 'Yâni zarûret yok iken ihrâmlı kişinin hacâmat olması mekruhtur. Çünkü kan vermekle vücûd zayıf düşebilir. Nasıl ki hacının Arefe günü oruç tutması ayni nedenle mekruh sayılır.'

Hasan-i Basrî'ye göre ise hacâmat olan ihrâmlı kişi, kıl kesmese bile fidye ödemekle mükelleftir.

3. İkinci hadîs ve birinci hadîsin diğer bâzı rivâyetleri zarûret hâlinde ihrâmlının hacâmat olmasının câizliğine delâlet eder. Bu hüküm husûsunda icmâ vardır.

4. Kan aldırmak, yarayı deşmek, çıbanları patlatmak, diş çektirmek gibi tedâviler ihrâmlı kimse için câizdir. Yeter ki koku sürünmek, kıl kesmek gibi ihrâmlıya yasak olan şeyler işlenmiş olmasın.

(٨٨) باب ما يدهن به المحرم

88 — İHRÂMLININ SÜRÜNEBİLECEĞİ YAĞ (HAKKINDA GELEN HADÎS) BÂBI

٣٠٨٣ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ثنا حماد بن سلمة ، عن فرقد السبخي ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عمر ؛ أن النبي ﷺ كان يدهن رأسه بالزيت وهو محرم ، غير المقتت .

TERCEMESİ

3083) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ihrâmlı iken başına kokusu güzelleştirilmemiş zeytin yağını sürerdi."**

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Biz bu hadîsi, yalnız Ferkad es-Sebahî'nin Saîd bin Cübeyr'den olan rivâyetiyle tanırız. Yahyâ bin Saîd de Ferkad es-Sebahi hakkında konuşmuştur. Fakat halk Ferkad'dan rivâyette bulunmuşlardır, der.

Hadîste geçen "Mukattat" kokusu güzelleştirilmiş olan demektir. Mukattat zeytin yağı, kokusu güzelleşinceye kadar içinde nâne pişirilen zeytin yağıdır. Sindî böyle bilgi vermiştir. Tuhfe yazarının naklen beyânına göre Kamus'ta : Mukattat zeytin yağı, içinde nâne pişirilmiş veyâ güzel başka yağ ile karıştırılmış olan zeytin yağıdır, diye târif edilmiştir.

Tuhfe yazarı hadîsin fıkıh hükmü ile ilgili olarak özetle şu bilgiyi verir :

Bu hadîs ihrâmlı kimsenin, güzel kokulu bir şey karıştırılmamış zeytin yağını başına sürebileceğine delâlet eder. Lâkin hadîs zayıftır.

İbnü'l-Münzir: Âlimler, ihrâmlı kişinin zeytin yağı, sâde yağı ve hayvanın iç yağını yiyebileceği ve başı ile sakalı dışında kalan vücûdunun herhangi bir tarafına sürebileceği husûsunda icmâ etmişlerdir. Kezâ, ihrâmlı kimsenin güzel kokulu bir şeyi bedenine süremiyeceği hükmü hakkında da ittifak ve icmâ etmişlerdir. Âlimler bu husûsta zeytin yağı ile güzel kokulu maddeler arasında bir farklılığın bulunduğuna hükmetmişlerdir, der.

Tuhfe yazarı daha sonra : Ben diyorum ki Hanefî fıkıhçıların ifâdelerinin zâhirine göre vücûdun her hangi bir tarafını yağlamak onlarca memnudur."

Ş â f i i mezhebine göre ihrâmlının sakalına veyâ başına herhangi bir yağ sürmesi yasaktır. Yâni güzel kokulu herhangi bir maddenin karıştırılmadığı sırf zeytin yağı sakala veyâ başa sürülemez. Fakat böyle bir zeytin yağı vücûdun diğer tarafına sürülebilir. İhrâmlılık hâline aykırı düşmez. Fakat kokusu güzelleştirilmiş ise diğer güzel kokular gibi vücûdun herhangi bir tarafına sürülemez.

(٨٩) باب المحرم يموت

89 — İHRÂMDA İKEN ÖLEN ERKEK (HAKKINDA GELEN HADÎS) BÂBI

٣٠٨٤ – حدّثنا عليّ بن محمّد . ثنا وكيع . ثنا سفيان عن عمرو بن دينار ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عبّاس ؛ أنّ رجلا أوقصته راحلته وهو محرم . فقال النّبيّ ﷺ « اغسلوه بماء وسدر . وكفّنوه في ثوبيه . ولا تخمّروا وجهه ولا رأسه . فإنّه يبعث يوم القيامة ملبّيا » .

حدّثنا عليّ بن محمّد . ثنا وكيع . ثنا شعبة عن أبي بشر ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عبّاس ، مثله . إلّا أنّه قال : أعقصته راحلته . وقال « لا تقرّبوه طيبا . فإنّه يبعث يوم القيامة ملبّيا » .

T E R C E M E S İ

3084) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Vedâ haccında Arafât'ta) bir adam ihrâmlı iken devesi (onu yere düşürüp) boynunu kırdı (ve adam derhal öldü). Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Onu su ve sidr ile yıkayınız ve iki ihrâmı içinde kefenleyiniz ne yüzüne ne de başına bez sarmayınız. Çünkü o, Kıyâmet günü Lebbeyk duâsını okuyarak diriltilecektir» buyurdu.

Bu hadisin misli ... senediyle de İbn-i Abbâs'tan bize rivâyet edilmiştir. Ancak bu senedde râvi; أعقصته راحلته. demiş ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in; لا تقرّبوه طيبا فإنّه يبعث يوم القيامة ملبّيا.

«Ona güzel koku yaklaştırmayınız. Çünkü o, Kıyâmet günü Lebbeyk, diyerek diriltilecektir» buyurduğunu söylemiştir."

İ Z A H I

Bu hadisi Kütüb-i Sitte yazarları ile B e y h a k i rivâyet etmişlerdir.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın sözündeki; أَوْقَصَتْهُ fiili yerine bâzı rivâyetlerde; وَقَصَتْهُ fiili bulunur. İkisinin mânâsı aynidir. Bunların ikisi de "Vaks" masdarından alınmadır. "Vaks" dövmek, kırmak ve boynu kırmak mânâlarına gelir. Burada kasdedilen mânâ devenin hacıyı yere atıp boynunu kırması ve öldürmesidir.

Bâzı rivâyetlerde anılan fiiller yerinde; أَقْعَصَتْهُ fiili bulunur. Mânâsı ise devenin hacıyı derhal öldürmesidir. Diğer bâzı rivâyetlerde de bunun yerine; أَقْصَعَتْهُ fiili kullanılmıştır. Bunun mânâsı devenin hacıyı tepeleyip, ayakları altında çiğneyerek ezmesidir.

Müellifimizin ilk rivâyetinde; أَوْقَصَتْهُ fiili bulunur. İkinci rivâyetinde de; أَعْقَصَتْهُ fiili vardır. Bu fiilin asıl mânâsı saçı örüp bükmektir. Bu fiil incelememe göre; Kütüb-i Sitte'nin kalanlarındaki rivâyetlerde yoktur veyâ ben rastlayamadım. Asıl mânâsı itibariyle de buraya pek uygun göremediğim için bir kalem hatâsı olabildiği kanaatına vardım. Ancak elde mevcut sünenin üç nüshasında da ayni fiil yazılıdır. Doğrusunu Allah bilir. Arzettiğim bu durum ehil okuyucularım tarafından da tetkik edilip araştırılabilir. Eğer bu fiil müellifimizin asıl nüshasında var ise mecâzi mânâda kullanılmış denilebilir.

Hadiste geçen "Sidr" bir ağacın ismidir. Yaprakları kurutulup dövüldükten sonra toz hâline getirilir ve sabun tozu gibi yıkanmada kullanılır.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. İhrâmlı erkek öldüğü zaman güzel koku sürülmez, dikişli elbise de kefenlenmez ve başı ile yüzü bezle örtülmez. Çünkü ihrâmlılık hâli devam eder. Gerekçenin bu olduğu hadisten anlaşılır. Âlimlerin konuya ilişkin görüşlerine gelince:

Şâfii, Ahmed ve İshâk bu hadisin zâhirini tutarak böyle hükmetmişlerdir. Osman, Ali ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm) ile Atâ ve Sevrî de böyle demişlerdir.

Ebû Hanîfe, Mâlik, Tâvûs ve Evzâi ise: Bir erkek ihrâmda iken öldüğü zaman, dikişli elbisede kefenlenir, başına bez sarılır ve cesedine güzel koku sürülür, demişlerdir. Âişe ve İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan da bu görüş rivâyet olunmuştur.

Bu görüşteki ilim adamları: İhrâmlılık hâli, namaz ve oruç gibi bir ibâdettir, ölümle bozulur, demişler ve bu hadîse cevâben: Hadîsteki hüküm o ölüye mahsustur. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **«O, Lebbeyk duâsını okuyarak diriltilecektir»** buyruğu onun hakkında bir şâhidlik anlamını taşır, haccının kabul edildiğini ifâde eder. Bu durum başka kimseler için kesin değildir, demişlerdir.

Bu iki grubun dayanakları ve yekdiğerine verdikleri cevablarını ayrıntılı biçimde incelemek isteyenler, hadisin şerhlerine başvurabilirler.

2. İhrâmlı kişi yıkanırken sidr denilen tozu kullanabilir. Şâfii, Atâ, İbnü'l-Münzir, Mücâhid ve Atâ böyle hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve diğer bâzı âlimler bunu mekruh saymışlardır.

3. Ölünün kefeni onun malının tamamından karşılanır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) adamın malının tamamını götürecek meblâğda borcunun olup olmadığını araştırmamıştır.

4. İhrâmlı kimse öldüğünde, ihrâm elbisesinde kefenlenebilir.

5. Kefen sayısının tek, yâni üç veyâ beş olması şart değildir. İki kat kefen yeterli sayılabilir.

6. İhrâmlı iken ölmek büyük bir fazilettir.

(٩٠) باب جزاء الصيد يصيبه المحرم

90 — İHRÂMLININ AV AVLAMASININ CEZÂSI, BÂBI

٣٠٨٥ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا جرير بن حازم، عن عبد الله بن عبيد ابن عمير، عن عبد الرحمن بن أبي عمار، عن جابر؛ قال: جعل رسول الله ﷺ في الضبع، يصيبه المحرم، كبشا. وجعله من الصيد.

TERCEMESİ

3085) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ihrâmlının sırtlan avlanması (suçu) sebebiyle bir koç (cezâsın)a hükmetti ve sırtlanı av hayvanlarından kıldı."

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Şâfiî, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ile Tirmizî bunu "Atıma" bölümünde rivâyet etmişlerdir.

Avnü'l-Mabûd bu hadisin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

Hattâbî: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), sırtlanı av hayvanlarından sayıp ihrâmlı kişinin bunu avlanması hâlinde fidye olarak bir koçu kurban etmesinin gerekliliğine hükmedince, etinin yenilmesinin mübahlığına hükmetmiş olur. Bu da diğer kara av hayvanları gibi sayılır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) eti yenilmeyen hayvanı öldürmekten dolayı ihrâmlının fidye vermeyeceğini buyurmuştur. (3087, 3088. hadislere bak), demiştir.

Bu hadîs, koçun sırtlana denk sayıldığına delâlet eder. Şu halde denklikte esas olan ölçü, avlanan hayvanın değeri değil, sûretidir. Bu itibarla sırtlanı avlanmanın cezâsı ve fidyesi bir koçtur. Bunların bahâsı eşit olsun, birisi diğerinden bahâlı olsun, fark etmez.

Hadis, sırtlanın etini yemenin câizliğine delildir. Şâfiî ve Ahmed böyle hükmetmişlerdir. Şâfiî: Halk öteden beri sırtlanın etini yemekte ve Safâ ile Merve arasında sata gelmektedir. Hiç kimse de buna karşı çıkmamaktadır. Diğer taraftan Arablar onun etinden hoşlanmakta olup överler, demiştir.

Âlimlerin ekserisi ise bunun etini haram saymışlardır. Bunların delili ise sırtlanın yırtıcı hayvanlardan oluşudur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dört ayaklı hayvanlardan azı dişleri bulunan yırtıcıların etini yemeyi yasaklamıştır. Bunların diğer bir delili de Huzeyme bin Cüz (Radıyallâhü anh)'ın —3237 nolu— hadisidir. Çünkü Huzeyme sırtlanın hükmünü O'na sormuş ve: Kim sırtlanın etini yiyer? cevâbını almıştır. Fakat Huzeyme'nin hadisinin senedi râvi Abdülkerim yüzünden zayıf sayılmış, diye cevab verilmiştir.

Hattâbî de el-Maâlim'de konu hakkındaki ihtilâfı beyanla: Sa'd bin Ebî Vakkas (Radıyallâhü anh)'den yapılan rivâyete göre kendisi sırtlanın etini yiyiyormuş. Ayrıca İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın da bunun etini yemenin mübahlığına hükmettiği rivâyet olunmuştur. Atâ, Şâfiî, Ahmed, İshâk ve Ebû Sevr, onun etinin helâllığına hükmedenlendendir. Sevrî, re'y ehli ve Mâlik bunun câiz olmadığına hükmetmişlerdir. Said bin el-Müseyyeb'in de bu görüşte olduğu rivâyet olunmuştur. Bu hadis, azı dişi bulunan yırtıcı hayvanların etini yasaklayan hadisin hükmünü hususileştirmiş, denilebilir, demiştir.

٣٠٨٦ - حدثنا محمد بن موسى القطان الواسطى. ثنا يزيد بن موهب. ثنا مروان ابن معاوية الفزارى. ثنا على بن عبد العزيز. ثنا حسين المعلم، عن أبى المهزم، عن أبى هريرة؛ أن رسول الله ﷺ، قال، فى بيض النعام يصيبه المحرم «ثمنه».

فى الزوائد: فى إسناده على بن عبد العزيز، مجهول. وأبو المهزم؛ اسمه يزيد بن سفيان، ضعيف.

TERCEMESİ

3086) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«İhrâmlı kişinin deve kuşu yumurtasını avlanması (suçu) sebebiyle o yumurta bedeli (fidyesi) vardır» buyurmuştur."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Ali bin Abdilazîz bulunur. Bu râvî meçhuldür. İsmi Yezîd bin Süfyân olan Ebü'l-Mühezzim de zayıftır.

(٩١) باب ما يقتل المحرم

91 — İHRÂMLI KİŞİNİN ÖLDÜRÜLEBİLDİĞİ (HAYVANLARIN BEYÂNI) BÂBI

٣٠٨٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وحمد بن بشار ، ومحمد بن المثنى ، ومحمد بن الوليد ، قالوا : ثنا محمد بن جعفر . ثنا شعبة : سمعت قتادة يحدث عن سعيد ابن المسيب ، عن عائشة : أن النبي ﷺ قال « خمس فواسق يقتلن في الحل والحرم : الحية والغراب الأبقع والفأرة والكلب العقور والحدأة » .

TERCEMESİ

3087) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Fâsık olan beş nevi hayvan vardır ki hill (yânı Harem-i Şerif dışın)da ve Harem'de öldürülür : Yılan, ebka' (yâni karnında veyâ sırtında beyazlık veyâ siyahlık bulunan) karga, fare, akûr (ısırıcı) köpek ve çaylak.»"

٣٠٨٨ — حدثنا علي بن محمد . ثنا عبد الله بن نمير عن عبيد الله ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « خمس من الدواب ، لا جناح على من قتلهن (أو قال : في قتلهن) وهو حرام : العقرب والغراب والحدياة والفأرة والكلب العقور » .

TERCEMESİ

3088) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Yer yüzünde yürüyen hayvanlardan beş nevî vardır ki, ihrâmlı iken onları öldürene (veyâ buyurdu ki onları öldürmekte) **hiçbir günah yoktur: Akreb, karga, çaylakcık, fare ve kelb-i akûr** (yâni ısırıcı köpek veyâ yırtıcı hayvan).»"

٣٠٨٩ – حدثنا أبو كريب ثنا محمد بن فضيل، عن يزيد بن أبي زياد، عن ابن نعم، عن أبي سعيد، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «يقتل المحرم الحية والعقرب والسبع العادي والكلب العقور والفأرة الفويسقة».

فقيل له: لم قيل لها الفويسقة؟ قال: لأن رسول الله ﷺ استيقظ لها، وقد أخذت الفتيلة لتحرق بها البيت.

في الزوائد: في إسناده يزيد بن أبي زياد، وهو ضعيف، وإن أخرج له مسلم.

TERCEMESİ

3089) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«İhrâmlı kimse, yılanı, akrebi, saldırgan yırtıcı hayvanı, kelb-i akûr'u ve fâsıkcık fâreyi öldürür» buyurmuştur.

Ebû Saîd-i Hudrî'ye: Fâreye niçin füveysika (fâsıkcık) denilmiş, diye soruldu. Ebû Saîd:

Çünkü (bir gece) fâre evi yakmak üzere yağlı, yanık bir paçavrayı tutup sürüklerken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunun için uykudan uyandı, diye cevab verdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yezid bin Ebî Ziyâd bulunur. Müslim bunun rivâyetini almış ise de zayıf bir râvidir.

İZAHI

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Saîd-i

H u d r i (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevinden olup T a - h â v i tarafından da bir benzeri rivâyet edilmiştir.

Birinci hadîs yılan, alaca karga, fâre, kelb-i akûr ve çaylağın H a r e m - i Ş e r î f sınırları içinde ve dışında, yâni her yerde öldürülmesinin meşrûluğuna delâlet eder.

İkinci hadîs ihrâmlı kişinin akrebi, kargayı, çaylağı, fâreyi ve kelb-i akûru öldürmesinin mübahlığına delâlet eder. Kişi ihrâmda iken bunları öldürebildiğine göre ihrâmda değil iken de öldürmesinin mübahlığı anlaşılır. Bu hadîste yılan yerine akreb anılmıştır.

Üçüncü hadîs ise ihrâmlı kişinin yukarda anılan hayvanlardan yılanı, akrebi, kelb-i akûru ve fâreyi öldürebildiği gibi insanlara saldırıp eziyet veren diğer hayvanları da öldürebildiğine delâlet eder.

Bu hayvanlara fâsık denilmesinin sebebi hakkında N e v e v i şöyle der: Fâsıklığın lügat mânâsı, bir şeyden çıkmaktır. Allah'a isyan eden kişiye fâsık denilmesi sebebi onun Allah'ın emrinden ve itâatından dışarı çıkmasıdır. Bu hayvanlar da eziyet ve bozgunculuk etmekle diğer hayvanların çoğunun yolundan çıktığı için onlara fâsık denilmiştir. Bir kavle göre bunlara fâsık denilmesi sebebi şudur: Başka hayvanları H a r e m - i Ş e r î f içinde veyâ dışında öldürmek haram olduğu halde bu hayvanlar bu hükmün dışına çıkmışlardır.

İlk iki hadîste anılan hayvan sayısı altıyı bulduğu halde, gerek birinci hadîste ve gerek ikinci hadîste öldürülmesi meşrû kılınan hayvanların beş nevi olarak sayılması bir çelişki veyâ engel teşkil etmez. Çünkü sayı tahdidi yoktur. Âlimlerin ekserisinin görüşü bu merkezdedir. Yâni bir hadîste şu hayvanlar hakkında böyle bir hüküm vardır, buyurulduğu zaman, bu hükmün başka hayvanlar hakkında bulunmadığı mânâsı kasdedilmez. Durum böyle olunca ikinci hadîste akreb'in ve üçüncü hadîste saldırgan hayvanın ayni hükme tâbi tutulması birinci hadîsteki hükümle çelişki teşkil etmez. Şöyle de denilebilir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ayrı ayrı zamanlarda bu hükümleri beyân buyurmuştur. Önce beş hayvanın hükmünü bildirmiş, daha sonra da diğer hayvanların hükmünü beyân etmiştir.

İkinci hadisin zâhirine göre fâsık sayılan hayvanları öldürmek mendûb değil, mübahtır. Bâzı rivâyetlerin zâhirine göre ise anılan hayvanların öldürülmesi emrolunmuştur. Emir mendubluk mânâsına da yorumlanabilir.

Ebka olan karga, karnında veyâ sırtında beyazlık veyâ siyahlık bulunan karga nevîdir. Birinci hadiste bu nevi karganın öldürülmesinin meşrûluğu bildirilmiştir. İkinci hadişte ise Ebka kaydı yoktur. Buna göre karganın her nevinin öldürülmesi mübahtır. Âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Mâlikî mezhebinin meşhur kavline göre karganın her nevi, her yerde ve herkes tarafından öldürülebilir. Öldüren kişi ihrâmlı olsun veyâ ihrâmsız olsun fark etmez. Kezâ Harem-i Şerif sınırları içinde olsun veyâ dışında olsun hüküm aynidir.

2. Hanefiler, Şâfiî, Ahmed ve Mâlikîler'in bâzısı: Bu hüküm Ebka olan karga nevîne mahsustur. Çünkü ilk hadiste bu kayıt vardır. Ebka nevinden maksad da leş yiyen karga çeşididir, demişlerdir.

Kelb-i Akûr sözcüğünün yorumu hakkında da ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve ilim adamlarının ekserisi: Kelb-i Akûr insanları ısıran, onlara saldıran ve korkutan hayvanlar, demektir. Bu bilinen köpek, kurt, arslan, kaplan ve diğer yırtıcı hayvanların hepsini kaplar, demişlerdir.

2. Ebû Hanife'ye göre bu sözcükle, mâlum köpek kasdedilmiştir. Arslan, kurt ve kaplan gibi yırtıcı ve eziyet edici hayvanlar ise köpek hükmüne tâbidir. Akûr, yâni ısırıcı kaydı kasdedilmemiştir. Eziyet ettikten sonra ihrâmlı kişi tarafından öldürülebilir, demiştir.

El-Hâfız: Edinilmesi emrolunmuş olan (meselâ av tazısı ve sürüyü korumak için beslenen)nın dışında kalan ve fakat ısırıcı olmayan köpekleri öldürme hükmü hakkında ihtilâf vardır: Kâdı Hüseyin, Kâdı el-Mâverdi ve başkaları bu tür köpekleri öldürmenin haramlığına hükmetmişlerdir. Şâfiî ise el-Üm'de bunun câizliğine hükmetmiştir. Râfiî ise böyle köpekleri öldürmenin mekruhluğunu söylemiştir. Nevevi ise Hac bölümünde Rafii gibi söylerken Bey' bölümünde öldürmenin haramlığını söylemiş ve Gasb ile Teyemmüm bölümlerinde öldürülmesinin mübah olduğunu söylemiştir, der.

(٩٢) باب ما ينهى عنه المحرم من الصيد

92 — İHRÂMLI KİMSENİN AV HAYVANI ETİNDEN YEMESİNİN YASAKLIĞI BÂBI

٣٠٩٠ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وهشام بن عمار ، قالا . ثنا سفيان ابن عيينة . ح وحدثنا محمد بن رمح . أنبأنا الليث بن سعد ، جميعا عن ابن شهاب الزهري ، عن عبيد الله بن عبد الله ، عن ابن عباس ؛ قال : أنبأنا صعب بن جثامة قال : مر بي رسول الله ﷺ وأنا بالأبواء أو بودان . فأهديت له حمار وحش . فرده علي . فلما رأى في وجهي الكراهية قال « إنه ليس بنا رد عليك ولكنا حرم » .

TERCEMESİ

3090) "... Sa'b bin Cessâme *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben Ebvâ veyâ Veddân'da iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yanıma uğradı. Ben de O'na yabanî bir eşek hediye ettim. Fakat O, (kabul buyurmayarak) bana geri verdi. Sonra yüzümden üzüntü, kırılma belirtisini görünce şöyle buyurdu :

«Bizde (hediyeni) sana iâde etmek yoktur. Lâkin biz ihrâmdayız.»"

٣٠٩١ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة . ثنا عمران بن محمد بن أبي ليلى عن أبيه ، عن عبد الكريم ، عن عبد الله بن الحرث ، عن ابن عباس ، عن علي بن أبي طالب ؛ قال : أتي النبي ﷺ بلحم صيد ، وهو محرم ، فلم يأكله .

في الزوائد : في إسناده عبد الكريم ، وهو أبو المخارق ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

3091) "... Alî bin Ebî Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ihrâmda iken bir av

eti getirildi. Fakat Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onu yemedi."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Abdülkerim Ebü'l-Mahârık zayıftır.

İ Z A H I

S a ' b b i n C e s s â m e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u - h â r i, T i r m i z i, N e s â i, A h m e d ve Ş â f i î de rivâyet etmişlerdir. A l î (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid nevindendir. Bu hadisler, ihrâmlı kimsenin kara av hayvanı etinden yemesinin câiz olmadığına delâlet ederler. O av hayvanı ister ihrâmlı bir kimse tarafından, ister ihrâmsız kimse tarafından avlanılmış olsun fark etmez. Kezâ ihrâmsız bir kimse kendi nefsi için avlamış olsun veyâ ihrâmlı bir kimse için avlamış olsun hüküm aynıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), S a ' b ' ın hediye etmek istediği yabani eşeği reddederken, bunun sebebinin kendilerinin ihrâmlı olmalarından olduğunu bildirmişlerdir.

Âlimlerin konuya ilişkin görüşlerine gelince, bu hususta değişik görüşler beyân edilmiştir. Şöyle ki:

1. A l î, İ b n - i A b b â s ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhüm), yukarda anlattığım gibi hükmetmişlerdir. Bunların delilleri bu ve benzeri hadisler ile M â i d e sûresinin aşağıya aldığım 96. âyetidir.

وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا. = **"Ve ihrâmlı olduğunuz sürece size kara avı haram kılındı..."**

Yukarda bir parçası yazılı Âyet-i Kerîme'nin tamamının meâli şöyledir: **«Deniz avını avlanmak ve onu yemek size de yolculara da bir temettü olarak helâl kılındı. İhrâmlı olduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı. Huzûruna haşredileceğiniz Allah'tan korkunuz.»**

2. Ş â f i î, A h m e d ve Cumhûra göre kara avı ihrâmlı kişi tarafından avlandığı veyâ başkası tarafından onun için avlandığı zaman ona haramdır. Fakat ihrâmlı kişinin hiçbir yardımı olmaksızın

ihrâmsız kişi tarafından sırf şahsı için avlandığı takdirde, ihrâmlı kişinin bundan yemesi helâldır. Bunların delillerinden birisi 3093 nolu Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'ın hadisidir. Mâlik de bu görüştedir.

3. Hanefîler'e göre ise, ihrâmlı kişinin hiçbir yardım veyâ teşviki olmaksızın ihrâmsız kişi tarafından avlanan kara avı etinden yemek ihrâmlı kimse için mübahtır. Hattâ ihrâmsız kişi ihrâmlı kimse için avlanmış olsa bile hüküm budur. Bunların delili de Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'ın hadisidir. Çünkü bu hadisin bâzı rivâyetlerinde ihrâmsız olan Ebû Katâde'nin avladığı yabani eşek etinden, ihrâmlı olan bâzı arkadaşlarının yediği ve durumun Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sonradan arz edildiğinde O'nun: **«Şüphesiz o, Allah Teâlâ'nın size yedirdiği bir yemektir»** buyurduğu belirtilmektedir. Bu hadisin bu görüşe delâlet etmesi yönü şudur: Ebû Katâde (Radıyallâhü anh) sözü edilen hayvanı sırf kendi nefsi için avlamamıştı. Bilâkis kendi nefsi ile arkadaşları için avlanmıştı.

Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh)'ın görüşü de böyledir.

Ebvâ: Medîne-i Münevvere yakınında ve Cuhfe'ye 23 mil mesâfede bir dağın ismidir.

Veddân: Cuhfe'ye 8 mil mesâfede bir semtin veyâ köyün ismidir. Râvi tereddüd ettiği için **"Ebvâ'da veyâ Veddân'da"** ifâdesini kullanmıştır.

Sa'b bin Cessâme (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 2839. hadis bölümünde geçmiştir.

(٩٣) باب الرخصة فى ذلك إذا لم يُصَدْ له

93 — İHRÂMLI KİMSE KENDİSİ İÇİN AVLANILMADIĞI ZAMAN AV HAYVANI ETİNDEN YİYEBİLECEĞİ(NİN BEYÂNI) BÂBI

٣٠٩٢ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَعْطَاهُ حِمَارَ وَحْشٍ، وَأَمَرَهُ أَنْ يُفَرِّقَهُ فِي الرِّفَاقِ، وَهُمْ مُحْرِمُونَ.

فى الزوائد : رجال إسناده ثقات . فى الأطراف: قال يعقوب بن شيبة: هذا الحديث لا أعلم رواه هكذا غير ابن عيينة . وأحسبه أراد أن يختصره فأخطأ فيه . وقد خالفه الناس جميعاً . فقالوا فى حديثهم : فأمر رسول الله ﷺ أبا بكر أن يقسمه فى الرقاب وهم محرمون .

TERCEMESİ

3092) "... Talha bin Ubeydillah *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona bir yabanî eşek vererek arkadaşlar arasında ihrâmda bulundukları halde taksim etmesini emretmiştir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinin râvileri sıkâ (güvenilir) zâtlardır. El-Etrâf'ta şöyle denilmiştir : Yakûb bin Şeybe demiş ki : Bu hadisi, İbn-i Uyeyne'den başka bir kimsenin bu şekilde rivâyet ettiğini bilmem. İbn-i Uyeyne'nin bunu kısaltmak istediğini ve kısaltayım derken hatâya düştüğünü sanıyorum. Halkın hepsi ona muhâlefet ederek rivâyetlerinde şöyle demişlerdir : «Sonra Resûlullah (S.A.V.) Ebû Bekr'e o yabanî eşeği arkadaşlar arasında, ihrâmda bulundukları halde taksim etmesini emretti.»

İZAHI

Bu hadis Zevâid nevindendir. Notta Yakûb bin Şeybe'nin işâret ettiği hadis, Mâlik, Ahmed, Nesâi ve Beyhakî tarafından rivâyet edilen el-Behzî'nin şu meâldeki hadîsidir :

Bu meâl Mâlik ve Nesâi'nin rivâyet ettikleri metne göredir :

"... El-Behzî (Yezîd bin Ka'b) (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı ve ihrâmlı idi. Nihâyet beraberindekilerle Ravhâya vardıklarında yaralı bir yabanî eşekle karşılaştılar. Durum Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatıldı. O :

"Hayvanı bırakınız. Yakında sâhibi gelir», buyurdu. Biraz sonra sâhibi olan el-Behzî Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in

yanına gelerek : Yâ Resûlallah bu av hayvanı emrinizdedir, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Bekir'e hayvan etini arkadaşlar arasında taksim etmesini emretti. Sonra yoluna devam etti. Nihâyet Ruveyse ile Arac arasında bulunan el-Esâye'ye vardıkları zaman bir gölgelikte uykusuna dalmış bir ceylân ile karşılaştılar. Ceylânda bir ok vardı. (yâni av yarası ile yaralanmış vaziyetteydi.) Râvî demiştir ki : Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kimsenin hayvana dokunmaması için kervanın tamamı geçinceye kadar orada beklemek üzere bir adama tâlimat verdi."

Yukarıya meâlini yazdığım bu hadisin M â l i k ile N e s â î'nin rivâyetlerinde; وَهُمْ مُحْرِمُونَ. = "Av eti kendilerine taksim edilmesi emredilenler ihrâmlılardı" cümlesine rastlayamadım. N e s â î'nin rivâyetinde bu cümle bulunmadığı gibi Avnü'l-Mabûd'un M â l i k'ten ve Tekmile yazarının bunlar ile A h m e d ve B e y h a k î'den naklen aldığı metinlerde de yoktur.

Bu bâbın hadisinden çıkan hüküm ise şudur : Av hayvanı ihrâmlılar için avlanılmamış durumda olduğu takdirde bunun etini yemek ihrâmlılar için helâldır.

٣٠٩٣ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ يَحْيَى
ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ زَمَنَ
الْحُدَيْبِيَةِ فَأَحْرَمَ أَصْحَابُهُ وَلَمْ أُحْرِمْ. فَرَأَيْتُ حِمَارًا . فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ وَاصْطَدْتُهُ . فَذَكَرْتُ
شَأْنَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَذَكَرْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَحْرَمْتُ ، وَأَنِّي إِنَّمَا اصْطَدْتُهُ لَكَ .
فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَأْكُلُوهُ . وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ، حِينَ أَخْبَرْتُهُ أَنِّي اصْطَدْتُهُ لَهُ .

T E R C E M E S İ

3093) "... Abdullah bin Ebî Katâde'nin babası (Ebû Katâde el-Ensârî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan ; Şöyle demiştir :

Hudeybiye (yolculuğu) **zamanında ben** (de) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde** (yolculuğa) **çıktım. Resûl-i Ekrem'in arkadaşları ihrâmlandılar. Fakat ben ihrâmlanmadım. Sonra** (yolda) **bir yabânî eşek gördüm. Ben hemen ona hücum edip avladım.** Sonra **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **hayvanın durumunu anlattım** ve (onu avlanırken) **ihrâmlanmış olmadığımı** belirtmek için); **bunu, senin için avladım** (Yâ Resûlallah), **dedim. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onu yemeleri için arkadaşlarına emretti. Fakat Zât-ı Nebevîleri için avladığımı söyleyince O, bundan yemedi.**"

İ Z A H I

Bu hadîsi, **Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, Beyhakî** ve **Tahâvî** de rivâyet etmişlerdir.

Umre niyetiyle **Mekke** yolculuğuna çıkan Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e refakat eden **Ebû Katâde** (Radıyallâhü anh)'ın ihrâmsız olarak yolculuğa devam etmesi sebebiyle ilgili olarak Tekmile yazarı: '**Ebû Katâde, Mekke**'ye girileceğine kesinlikle kanaat etmediği veyâ mikatların sınırları henüz Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından tâyin ve tesbit edilmediği için ihrama girme işini tehir etmiş olabilir, der.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. Yabânî eşek eti, yenilen av hayvanlarındandır.

2. İhrâmlı olmayan bir kimse tarafından bir ihrâmlı için avlanan av eti o ihrâmlıya helâl değildir. Çünkü **Ebû Katâde**, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) için avlandığını söyleyince Efendimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) o avın etinden yemedi.

3. İhrâmsız bir kimse tarafından bir ihrâmlı için avlanan av hayvanı o ihrâmlı dışında kalan diğer ihrâmlılar tarafından yenilebilir.

Âlimlerin bu konuya ilişkin görüşlerini bundan önceki bâbta beyân ettiğim için tekrarlamaya lüzum görmüyorum.

(٩٤) باب تقليد البدن

94 — BÜDÜN (YÂNİ KA'BE'YE GÖNDERİLEN KURBANLIK DEVE VE SIĞIRLAR)İN BOYUNLARİNA KURBANLIK NİŞANINI TAKMAK BÂBI

Büdün: Bedene'nin çoğuludur. Bedene lügat'ta dişi deve ve inek mânâsmadır. Burada erkek veyâ dişi deve ve sığır mânâsında kullanılmıştır. Şâfii'ye göre deve mânâsı kasdedilmiştir.

Taklîd: Boyununa kılâde, yâni gerdanlık takmaktır. Burada kasdedilen mânâ ise Allah rızâsı için Mekke'ye gönderilen kurbanın boynuna kurbanlık alâmeti takmaktır. Bu alâmet bir deri parçası, bükülmüş renkli iplikler veyâ papuç gibi bir şey olabilir. Kurbanlık hayvan koyun veyâ keçi olduğu zaman papuç ağırlık yaptığından dolayı ondan başka bir alâmet takılır.

٣٠٩٤ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ ابْنِ الزُّبَيْرِ، وَعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ؛ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُهْدِي مِنَ الْمَدِينَةِ. فَأَفْتِلُ قَلَائِدَ هَدْيِهِ. ثُمَّ لَا يَجْتَنِبُ شَيْئًا مِمَّا يَجْتَنِبُ الْمُحْرِمُ.

TERCEMESİ

3094) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Mekke'ye) **Medîne'den kurban gönderirdi. Ben de O'nun kurbanının boynuna takılacak ipleri büküyor** (ve hazırlıyor)**dum. Kurbanları Mekke'ye yolladıktan sonra Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ihrâmlı kimsenin sakındığı şeylerin hiç birisinden sakınmazdı."**

٣٠٩٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَتْ: كُنْتُ أَفْتِلُ الْقَلَائِدَ لِهَدْيِ النَّبِيِّ ﷺ. فَيُقَلِّدُ هَدْيَهُ. ثُمَّ يَبْعَثُ بِهِ. ثُمَّ يُقِيمُ لَا يَجْتَنِبُ شَيْئًا مِمَّا يَجْتَنِبُهُ الْمُحْرِمُ.

T E R C E M E S İ

3095) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (Mekke'ye göndermek istediği) **kurbanlığının boynuna takılacak ipleri ben büküyorum. O da bu ipleri kurbanının boynuna takıyordu. Sonra onu (Mekke'ye) gönderiyordu. Sonra ihrâmlı kimsenin sakındığı şeylerin hiç birisinden sakınmaksızın kendisi (Medine'de) ikâmet ediyordu."**

İ Z A H I

Müellifimizin iki ayrı senedle Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet ettiği bu hadislerinin benzerleri Kütüb-i Sitte yazarları tarafından rivâyet edilmiştir.

B u h â r i ile T a h â v i 'nin rivâyetlerinin birisinde Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bu meâldeki hadisi rivâyet etmesinin sebebi açıklanmaktadır. Şöyle ki:

"Amre bint-i Abdurrahman'ın rivâyetine göre Ziyâd bin Ebî Süfyân, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya **bir mektup göndererek Abdullah bin Abbâs** (Radıyallâhü anhümâ)'nın:

Kim Mekke'ye bir kurban gönderirse, kurbanı orada boğazlanıncaya kadar hac ihrâmında bulunan kimseye haram olan şeyler kurban sâhibine de haramdır, dediğini bildirdi (yâni durumu Âişe'ye sormak istedi). **Bunun üzerine Âişe** (Radıyallâhü anhâ):

İbn-i Abbâs'ın dediği gibi değildir. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **kurbanlıklarının boyunlarına takılacak ipleri ben kendi elimle büktüm. Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bu ipleri kendi elleriyle kurbanlıkların boyunlarına taktı ve kurbanlıkları babamla** (Mekke'ye hicretin 9. yılı) **gönderdi. Allah'ın** Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **helâl kıldığı hiç bir şey, kurbanları kesilinceye kadar haram kılınmadı, diye cevab verdi."**

Bu bâbta rivâyet edilen hadisler ile benzeri hadisler, hac veyâ umre ihrâmına girmeksizin Allah rızâsı için M e k k e 'ye kurbanlık gönderen bir kimsenin, ihrâmlı kimse gibi dikişli elbisesini soy-

ması ve ihrâmlı kimsenin sakınması gerekli şeylerden (kurban sâhibinin)sakınmasının vâcib olmadığına delâlet ederler. Yâni gönderdiği kurbanı Mekke'nin harem bölgesi içinde boğazlanıncaya kadar bir ihrâmlı gibi durması gereği yoktur.

Sahâbilerin ekserisi, dört mezheb imamları, Evzâî ve Sevrî bu hadislere dayanarak böyle hükmetmişlerdir.

İbn-i Abbâs, Ömer, Ali (Radıyallâhü anhüm) ile Nahai, Atâ ve İbn-i Sîrîn: Mekke'ye kurbanlık gönderip boynuna kurbanlık alâmetini takan kimse ihrâma girer. Ayrıca kurbanı Mekke'de boğazlanıncaya kadar kendi memleketinde oturmasına rağmen kurban sâhibine, ihrâmlı kimse için haram olan her şey haramdır, demişlerdir. Bu grubun delilleri hadis kitablarında anlatılmaktadır. Buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. Hac veyâ umre'ye gitmeyen kimselerin Harem-i Şerif'e kurban göndermeleri müstehabtır.

2. Bu gibi kurbanlar hangi şehir veyâ köyden gönderilirse kurbanlık alâmetini ayni yerde hayvanın boynuna takmak müstehabtır.

3. Kurbanlık gönderen bir kimse ihrâmlının hükmüne tâbi değildir. Yâni ihrâmlı için yasak olan şeylerden sakınması ve kurbanı kesilinceye kadar ihrâmlı gibi durması gereği yoktur.

(٩٥) باب تقليد الغنم

95 — GANEM (YÂNİ KOYUN VE KEÇİYİ) KILADELEMEK (YÂNİ BOYUNLARINA KURBANLIK ALÂMETİNİ TAKMAK) BÂBI

٣٠٩٦ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : أَهْدَى رَسُولُ اللهِ ﷺ ، مَرَّةً ، غَنَمًا إِلَى الْبَيْتِ . فَقَلَّدَهَا .

TERCEMESİ

3096) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ka'be'ye bir defa kurbanlık ganem** (koyunlar veyâ keçiler) **gönderdi ve onların boyunlarına kurbanlık alâmetlerini taktı."**

İZAHI

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Ganem: Koyun ve keçi anlamında kullanılır.

Hadis, küçükbaş hayvanları kurbanlık olarak Mekke'ye göndermenin meşrûluğuna ve müstehablığına delâlet eder. Bu hüküm hakkında âlimlerin ittifakı vardır.

Hadisten çıkan ikinci hüküm ise, kurbanlık olarak Mekke'ye gönderilen koyun ve keçilerin boyunlarına kurbanlık alâmetini takmanın müstehablığıdır. Cumhûrun görüşü de böyledir. Bu hadis, cumhûr için delildir. İshâk, Şâfii, Ahmed ve Mâlikîler'den İbn-i Habib de böyle hükmedenlerdendir.

Hanefiler'e göre kurbanlık hayvan koyun veyâ keçi olduğu takdirde boynuna kurbanlık alâmetini takmak sünnet değildir.

Mâliki mezhebinin meşhur kavline göre küçükbaş hayvanın boynuna kurbanlık alâmetini takmak mekruhtur.

(٩٦) باب إشعار البدن

96 — KURBANLIK OLARAK MEKKE'YE GÖNDERİLEN DEVELERİ VE SIĞIRLARI NİŞANLAMAK BÂBI

٣٠٩٧ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، قالا: ثنا وكيع عن هشام الدستوائي، عن قتادة، عن أبي حسان الأعرج، عن ابن عباس: أن النبي ﷺ أشعر الهدي في السنام الأيمن، وأماط عنه الدم.

وقال علي، في حديثه: بذي الحليفة، وقلد نعلين.

T E R C E M E S İ

3097) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Vedâ haccında) **kurbanlık devesinin hörgücünün sağ tarafını** (bıçakla) **nişanladı** ve (akan) **kanı** temizledi.

(Râvi) **Alî kendi rivâyetinde : Bu iş Zü'l-Huleyfe'de olmuş ve Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve **Sellem**) **devesinin boynuna kurbanlık alâmeti olarak iki papuç takmış, dedi.**"

İ Z A H I

Bu hadis B u h â r î ' nin dışında kalan **Kütüb-i Sitte** sâhibleri ve D â r i m i tarafından rivâyet edilmiştir.

İş'ar : Arap dilinde kan akıtmak mânâsına gelir. Ş e r - i Ş e r i f ' te ise kurbanlık olduğunun bilinmesi için devenin hörgücünü kan akacak biçimde yarmaktır. Kurbanlık sığırdan olduğu takdirde onu da bu şekilde sırtından nişanlamak meşrûdur. Âlimlerin konuya ilişkin görüşlerini aşağıda beyân edeceğim.

Senâm : Devenin hörgücü demektir.

Kurbanlık deve veyâ sığırı böyle nişanlamanın hikmeti; onun kurbanlık olduğunun herkesçe bilinmesi, dokunulmaması, kaybolduğu takdirde sâhibine iâde edilmesi ve başka develere ve sığırlara karıştığı zaman tanınmasıdır.

Kurbanlığın boynuna alâmet olarak papuç takmanın hikmeti ise; hem kurbanlık olduğunun bilinmesi hem de takılan papuçların H a r e m - i Ş e r î f ' te bir fakire verilmesidir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. İhrâma giren kimsenin ihrâma girdiği yerden kurbanlığını M e k k e ' ye sevketmesi, kurbanlığı deve ise hörgücünün sağ tarafını çizip kanatması, sığır ise sırtını bu şekilde işâretlemesi meşrû-

dur. Nişanın hayvanın sağ tarafına yapılması Ş â f i i'ye göre daha faziletlidir. Bu hadis Ş â f i i'nin görüşünü teyid eder.

M â l i k'e göre efdal olanı nişanın sol tarafa atılmasıdır.

H a n e f i l e r'den E b ü Y û s u f ile M u h a m m e d'e göre nişanın sağ veyâ sol tarafa yapılması husûsunda bir fark yoktur. Çünkü her iki şekil hakkında rivâyetler vardır.

Kurbanlık deve veyâ sığırın anlatılan şekilde nişanlanması tüm âlimlerce meşrû sayılmıştır. Nişanlamanın mekruhluğu hakkında E b ü H a n î f e'den olan rivâyetin sebebi ise, onun zamanında halkın nişanlama işinde aşırı gitmesi ve âdeta hayvana eziyet etmesidir.

M â l i k: Eğer sığırın hörgücü var ise nişanlanması meşrûdur. Aksi takdirde meşrû değildir, demiştir.

Âlimler, küçükbaş hayvanın anlatılan şekilde nişanlanmasının meşrû olmadığı noktasında ittifak etmişlerdir. Çünkü koyun ve keçi yaralanmaya dayanamaz ve yapılan nişan da, yün ve kıllar altında kaldığından hikmeti gerçekleşmiş olmaz.

2. Kurbanlık devenin boynuna alâmet olarak papuç takmak meşrûdur. Bu alâmet deri parçası, yün ipliği ve benzeri şeylerden de olabilir. Sığır ve küçükbaş hayvanın boynuna da alâmet takmak Cumhûra göre müstehabtır. Ancak küçükbaş hayvanın boynuna papuç takmak meşrû değildir. Çünkü hayvana ağırlık yapabilir.

H a n e f î âlimlere göre küçükbaş hayvanın boynuna kurbanlık alâmetini takmak sünnet değildir. M â l i k î mezhebinin meşhur kavline göre de bu mekruhtur.

٣٠٩٨ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا حَمَّادُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ أَفْلَحَ ، عَنِ الْقَاسِمِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَلَّدَ وَأَشْعَرَ وَأَرْسَلَ بِهَا . وَلَمْ يَجْتَنِبْ مَا يَجْتَنِبُ الْمُحْرِمُ .

TERCEMESİ

3098) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kurbanlığının boynuna kurbanlık alâmetini taktı, nişanladı ve (Mekke'ye) gönderdi. İhrâmlı kişinin sakındığı şeylerden de sakınmadı."

İ Z A H I

Bu hadisin benzeri kalan Kütüb-i Sitte'de de rivâyet edilmiştir. Bundan önceki 94. bâbta da bunun benzeri rivâyet edildiği için ve hadîsten çıkan hükümler yukarda anlatıldığından burada kaydedilecek önemli bir husus görmüyorum.

(٩٧) باب من جلل البدنة

97 — KURBANLIK OLARAK MEKKE'YE GÖNDERİLECEK DEVELERİN SIRTLARINA SEMER ATAN (HAKKINDA GELEN HADÎS) BÂBI

٣٠٩٩ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ؛ قَالَ : أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ أَقُومَ عَلَى بُدْنِهِ . وَأَنْ أَقْسِمَ جِلَالَهَا وَجُلُودَهَا . وَأَنْ لَا أُعْطِيَ الْجَازِرَ مِنْهَا شَيْئًا . وَقَالَ « نَحْنُ نُعْطِيهِ » .

T E R C E M E S İ

3099) "... Alî bin Ebî Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana, (Vedâ haccında Mekke'ye sevkettiği kurbanlık) develerine nezâret etmemi, semerleri ile deri'erini (fakirlere) taksim etmemi ve kassab'a (ücret olarak) develerden bir şey vermememi emretti ve :

«Kassab'a, (ücretini) biz (yanımızdan) veririz» buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Vedâ haccındaki kurbanlarının 100 aded olduğu, bunların 63 tanesini mübârek eliyle

boğazladığı, kalanların da O'nun emriyle A l i (Radıyallâhü anh) tarafından boğazlandığı 3076. hadîste belirtilmişti.

Teclîl: Devenin sırtına semer vurmak, demektir. Burada bu mânâ kasdedilmiştir.

Cilâl: Cüll'ün çoğuludur. **Cüll**: Çul ve semer mânâsınadır. Aslında deve, at, katır ve merkebin sırtına atılan çul ve semerlerin hepsine **Cüll** deniliyor ise de, yukarda anlattığım gibi âlimler burada devenin sırtına atılan semer mânâsının kasdedildiğini söylemişlerdir.

Cülûd: Cild'in çoğuludur. Cild ise deri demektir.

Kurbanlık olarak M e k k e'ye sunulan hayvanların semerleri ve çulları sâhiblerinin mâli durumlarına göre mümkün mertebe iyi olmalıdır. Çünkü bu da orada fakirlere dağıtılır. Bu nedenle selef âlimleri buna önem vermişlerdir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. M e k k e'ye kurbanlık sevketmek sünnettir.

2. Kurbanlığa nezâret etmek, boğazlayıp etini, semerini ve derisini fakirlere dağıtmak üzere vekil tutmak câizdir.

3. Kurbanlık develerin sırtlarına semer vurmak müstehabtır. H a n e f i l e r, Ş â f i i, M â l i k, E b û S e v r ve İ s h â k böyle hükmetmişlerdir.

4. Kurbanı kesen veyâ etini parçalamak gibi hizmetlerde bulunan kişiye ücret olarak kurbanın etinden, derisinden veyâ semerinden bir şey vermek câiz değildir.

5. Kasab'a ayrıca ücret vermek meşrûdur.

6. Kurbanın derisini veyâ semerini, çulunu satmak câiz değildir. Cumhûr ve dört mezheb imamı böyle hükmetmişlerdir. H a n e f i l e r'den E b û Y û s u f ile M u h a m m e d'e göre kurbanın derisini satmak akdi bâtıl ve geçersizdir. E b û H a n i f e ve M u h a m m e d b i n e l - H a s a n'a göre ise tahrîmen mekruhtur.

İ b n ü'l - M ü n z i r'in beyânına göre İ b n - i Ö m e r, A h m e d ve İ s h â k: M e k k e'ye sunulan kurban derisini satıp bedelini sadaka etmek câizdir, demişlerdir.

(٩٨) باب الهدى من الإناث والذكور

98 — DİŞİ VE ERKEK HAYVANLARDAN MEKKE'YE KURBAN GÖNDERME BÂBI

٣١٠٠ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا وَكِيعٌ
ثنا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ مِقْسَمٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ
أَهْدَى ، فِي بُدْنِهِ ، جَمَلًا لِأَبِي جَهْلٍ ، بُرَتُهُ مِنْ فِضَّةٍ .

TERCEMESİ

3100) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kurbanlık develeri meyânında burun halkası gümüşten olan Ebû Cehl'in bir erkek devesini de kurban olarak Mekke'ye yolladı."

٣١٠١ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى . أَنْبَأَنَا مُوسَى
ابْنُ عُبَيْدَةَ عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ فِي بُدْنِهِ جَمَلٌ .

في الزوائد : في إسناده موسى بن عبيدة الزبيدي ، ضعفه أحمد وابن معين وغيرهما .

TERCEMESİ

3101) "... İyâs bin Seleme'nin babası (Seleme) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (Harem-i Şerîf'e yolladığı) kurbanlık develeri içinde erkek bir deve de bulunuyordu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Mûsâ bin Ubeyde ez-Zebîdî bulunur. Ahmed, İbn-i Muin ve başkaları bunun zayıf olduğunu söylemişlerdir.

İ Z A H I

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ile B e y h a k i 'nin rivâyetlerinde E b û C e h l'in devesinin dâhil olduğu kurbanlık develerin H u d e y b i y e umresi münâsebetiyle yollandığı belirtilmiştir. Bu sefer hicretin 6. yılı vukû bulmuştur.

E b û C e h l'in devesi B e d i r savaşı günü ganîmeti meyânında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e intikal etmişti.

Hadiste geçen "Büre" halka mânâsmadır. Devenin burnuna takılan halkaya devenin yuları bağlanır ve böylece deve istenen yöne daha rahat yöneltilebilir.

E b û D â v û d'un en-Nüfeylî'den olan rivâyetinde;

يَغِيظُ بِذَلِكَ الْمُشْرِكِينَ cümlesi de vardır. Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) M e k k e müşriklerini kızdırmak için E b û C e h l'in burnu gümüş halkalı devesini de kurbanlık olarak sunmuştu.

S e l e m e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir.

HADİSLERİN FIKIH HÜKÜMLERİ:

1. Erkek deveyi kurbanlık olarak M e k k e'ye göndermek câizdir. Cumhûrun görüşü böyledir. Bu hadisle amel etmiştir. Fakat İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) erkek deveyi kurbanlık olarak H a r e m - i Ş e r î f'e sunmaktan hoşlanmazdı. Onun görüşüne göre ancak dişi deve gönderilir.

2. Devenin burnuna gümüş halka takmak câizdir.

Seleme (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Seleme bin Amr bin el-Ekva'ın ismi Sinân bin Abdillah bin Kuşeyr bin Huzeyme bin Mâlik el-Medenî (R.A.) Hudeybiye seferinde Rıdvân Bey'at'ında bulunan bahtiyar sahabilerdendir. Bu bey'at işinde sahâbilerin başında ortasında ve

(Devâmı 419.cu sahife'de)

(٩٩) باب الهدى يساق من دون الميقات

99 — KURBANLIK HAYVAN MÎKAT İLE HAREM-İ ŞERÎF ARASINDAKİ YERDEN SEVKEDİLEBİLİR, BÂBI

٣١٠٢ — حدّثنا مُحَمّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ يَمَانٍ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى هَدْيَهُ مِنْ قُدَيْدٍ .

TERCEMESİ

3102) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kurbanlığını Kudeyd'den satın aldı."**

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi de rivâyet etmiştir. Tirmizi daha sonra; «Nâfi'den rivâyet edildiğine göre İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) kurbanlığı Kudeyd'den satın almıştır», meâlindeki mevkûf hadisi rivâyet ederek, bu mevkûf rivâyetin daha sıhhatli olduğunu söylemiştir.

Buhâri de mevkûf olanı rivâyet etmiştir.

Kudeyd: Mekke ile Medine arasında ve mîkat sınırı dâhilinde bir yerdir.

Hadis, Mekke'ye gönderilmek istenen kurbanlığın mikat sınırları dâhilindeki bir yerden satın alınmasının meşrûluğuna delâlet eder.

Kastalâni bu hadisin şerhi bölümünde: Hac ve umre niyetiyle ihrâma giren kimsenin kurbanlığı kendi şehrinden alıp götür-

---

Seleme .... (Baştarafı 418.ci sahife'de) sonunda üç kez Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in mübârek elini tutarak ölmek üzere ahid ve akidde bulunmuştur. Çok cesur ve keskin nişancı idi. Atlılarla yaya olarak yarışırdı. Çok hayırseverdi. 77 aded hadisi vardır. Buhâri ile Müslim onun 16 hadisini ittifakla rivâyet ettikleri gibi yalnız Buhâri 5 ve yalnız Müslim 9 hadisini rivâyet etmişlerdir. Râvileri ise mevlâsı Yezid bin Ebî Ubeyde, Ebû Seleme ve kendi oğlu olan İyâs'tır. Hicretin 74. yılı 80 yaşında iken vefât etmiştir. (Hulâsa : 148)

mesi daha faziletlidir. Yoldan satın alması da Mekke'den satın almasından efdaldir. Arafât'tan satın alması da Minâ'san satın almasından üstündür. Şâyet anılan hiç bir yerden satın almayıp da Minâ'da alıp boğazlarsa yine sahîhtir ve kurban sevâbını kazanmış olur, demiştir.

(١٠٠) باب ركوب البدن

100 — KURBANLIK OLARAK HAREM-İ ŞERÎF'E YOLLANAN DEVE VE SIĞIRLARA BİNME(NİN MEŞRULUĞU) BÂBI

٣١٠٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع عن سفيان الثوري، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ رأى رجلا يسوق بدنة. فقال «اركبها» قال: إنها بدنة. قال «اركبها. ويحك!».

TERCEMESİ

3103) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir adamın kurbanlık devesini sevk ettiğini, (kendisinin yaya olarak gittiğini) gördü. Bunun üzerine (adama):

«Deveye bin», buyurdu. Adam:

Bu deve kurbanlıktır, (nasıl bineyim?) dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yazıklar olsun sana, deve'ye bin» buyurdu."

٣١٠٤ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع عن هشام صاحب الدستوائي، عن قتادة، عن أنس بن مالك؛ أن النبي ﷺ مر عليه ببدنة. فقال «اركبها» قال: إنها بدنة. قال «اركبها».

قال، فرأيته راكبها، مع النبي ﷺ، في عنقها نعل.

TERCEMESİ

3104) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanından kurbanlık bir deve geçirildi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Deveyi götürene) :

«Deveye bin» buyurdu. Adam :
Bu deve kurbanlıktır, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Deveye bin», buyurdu.
Enes demiştir ki : Sonra ben adamı devesine binmiş olduğu halde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde gördüm. Devenin boynunda bir papuç takılı idi."

İ Z A H I

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Tirmizî hâriç, Kütüb-i Sitte yazarları ve Şâfiî tarafından rivâyet edilmiştir. Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Ebû Dâvûd dışında kalan Kütüb-i Sitte yazarları ve Mâlik tarafından rivâyet edilmiştir.

Kurbanlık deveyi sevkedip yaya giden adamın ismine rastlayamadım.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Kurbanlık deve veyâ sığıra zarar vermiyorsa binmek câizdir. Binmeye ihtiyaç duyulsun veyâ duyulmasın hüküm budur. Çünkü hadîste ihtiyaç kaydı yoktur.

Âlimlerin bu konudaki görüşleri şöyledir :

a) Hanefîler'e göre zarûret yok ise kurbanlık hayvana binilmez.

b) Şâfiî, meşhur kavline göre Ahmed ve bir rivâyete göre Mâlik; İhtiyaç duyulduğunda, kurbanlık hayvana binilebilir, demişlerdir.

Yukardaki hükümler taşıma gücüne sâhip hayvan hakkındadır.
2. Âlim kimsenin fetvâsını tekrarlaması ve fetvâsına uymakta tereddüd gösteren kişiyi uyarması, hattâ kınaması meşrûdur.

(١٠١) باب فى الهدى إذا عطب

101 — ÖLÜM TEHLİKESİYLE KARŞI KARŞIYA KALAN KURBANLIK HAYVAN HAKKINDA (GELEN HADİSLER) BÂBI

٣١٠٥ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . ثنا محمد بن بشر العبدى . ثنا سعيد ابن أبى عروبة، عن قتادة ، عن سنان بن سلمة ، عن ابن عباس؛ أن ذؤيبا الخزاعى حدثه أن النبى ﷺ كان يبعث معه بالبدن . ثم يقول « إذا عطب منها شىء فخشيت عليه موتا فانحرها . ثم اغمس نعلها فى دمها . ثم اضرب صفحتها . ولا تطعم منها ، أنت ولا أحد من أهل رفقتك » .

TERCEMESİ

3105) "... Züeyb el-Huzâî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kurbanlık develerini kendisiyle beraber (Mekke'ye) gönderiyor ve şöyle buyuruyordu:

«Kurbanlıklarından ölüm tehlikesiyle karşılanan ve öleceğinden korktuğun hayvan olduğu zaman, sen hemen onu boğazla ve (boynuna takılı) papuçu onun kanına batırdıktan sonra hörgücünün üstüne vur (ki kurbanlık olduğu bilinsin). Ne sen ne de senin beraberindeki kâfileden hiç bir kimse onun etinden bir şey yemeyin.»"

٣١٠٦ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة، وعلى بن محمد، وعمرو بن عبد الله ، قالوا : ثنا وكيع عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن ناجية الخزاعى (قال عمرو فى حديثه : وكان صاحب بدن النبى ﷺ) قال : قلت : يا رسول الله ! كيف أصنع بما عطب من البدن ؟ قال « انحره . واغمس نعله فى دمه . ثم اضرب صفحته . وخل بينه وبين الناس ، فليأكلوه » .

TERCEMESİ

3106) "... Nâciye el-Huzâî (Amr kendi rivâyetinde diyordu ki : Nâciye,

Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in kurbanlık develerine refâket eden idi. *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Yâ Resûlallah! Kurbanlık develerinden ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalana ne yapayım? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Onu boğazla ve (boynuna takılı) papuçu kanına batırdıktan sonra hörgücünün üstüne vur (ki kurbanlık olduğu bilinsin). Ve onu halka bırak. Halk onu yesin» buyurdu."

İZAHI

Züeyb (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Nâciye (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Tirmizî, Şâfiî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Atb kelimesinin asıl mânâsı helâk olmak, ölmek demektir. Burada ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmak veyâ yürüyemez hâle gelmek mânâsı kasdedilmiştir.

Rufka: Yol arkadaşları mânâsınadır. Ancak Nevevî burada, tüm kâfile mânâsına yorumlamıştır. Yâni kurbanlık develeri Mekke'ye götürmekte olan kimsenin beraberinde yolculuk eden kâfileden hiç kimsenin, hattâ fakir olsa bile söz konusu devenin etinden yemesi yasaklanmıştır. Kâfileye karşı konulan bu yasağın hikmeti ise, kurbanlık devenin kâfile mensubları tarafından öldürülmesinin önlenmesidir. Çünkü canı et isteyen bir kimsenin deveye bir şey yapıp, onu boğazlama zeminini hazırlaması endişesi duyulabilir. İşte böyle bir duruma karşı tedbir olmak üzere yolda boğazlanan kurbanlık devenin veyâ diğer hayvanın eti o kâfile için yasak kılınmıştır. Nevevi bu noktadan hareketle **Rufka** kelimesini kâfilenin tamamı mânâsına yorumlamayı tercih etmiştir.

HADÎSLERDEN ÇIKAN HÜKÜM:

Hadislerin zâhirine göre Harem-i Şerif yoluna çıkarılan kurbanlık hayvanlar, nâfile kurban olsun, vâcib kurban olsun yolda ölüm tehlikesini geçirdiği zaman boğazlanır ve fakirlere terkedilir. Konu hakkındaki mezheblerin görüşleri şöyledir:

1. Hanefî mezhebine göre nâfile kurban, Harem-i Şerif'e ulaşmadan önce ölüm tehlikesini geçirdiği zaman, boğazlanıp boynundaki kurbanlık nişanı kanına batırıldıktan sonra sırtına vurulur ve böylece kurban olduğu belirtilir. Sonra eti fakirlere bırakılır. Kurbanlığı Harem'e götürmekte olan kimse ve beraberindekiler bunun etinden yiyemezler. Zengin kimse de yiyemez. Hayvanın tamamı fakirlerin hakkıdır. Ancak kâfilede bulunan fakirler yiyebilir. Bu kurbanlığı sevkeden sâhibi bunun yerine başka bir kurbanı vermekle de mükellef değildir.

Şâyet vâcib olan kurban, (meselâ temettü veyâ kıran haccı nedeniyle kesilecek hayvan veyâ ihrâmlı halde işlenmesi yasak olan bir suçu işlemek yüzünden kesilmesi gerekli kurban) ölüm tehlikesini geçirir veyâ kurban olmasına mâni bir eksikliği ve aybı meydana gelirse, sâhibi onu dilediği gibi harcar. Çünkü bu hayvan sâhibinin mülkiyetine dönüşmüş olur ve sâhibi bunun yerine başka bir kurbanı boğazlamakla mükelleftir.

2. Şâfiiler'e göre nâfile kurban Harem-i Şerif'e henüz ulaşmamış iken ölüm tehlikesini geçirirse sâhibi dilediği gibi onda tasarruf edebilir. Yâni satabilir, boğazlayıp etini yiyebilir, yedirebilir veyâ terkedebilir. Çünkü hayvan onun malıdır.

Şâyet haccın vâciblerinden birini terketmesi veyâ ihrâmlı iken yapması yasak olan bir suçu işlemesi ya da bir kurban keseceğini adaması dolayısıyla, bir kurbanlık alıp da bu hayvan Harem'e varmadan ölüm tehlikesiyle karşılaşırsa, veyâ çalınma, kaybolma gibi bir sebeple elden çıkarsa, sâhibi bunun yerine başka bir kurban kesmekle mükelleftir. Çünkü kurban onun zimmetinde bulunuyor. Ama adam belirli bir hayvanı adak olarak tâyin eder de hiç bir taksiratı ve ihmâli olmadığına rağmen hayvan helâk olursa, bunun yerine başka bir kurban kesmesi gerekmez. Böyle bir adak hayvanı yolda geçirdiği ölüm tehlikesi nedeniyle boğazlandığı zaman ne sâhibi, ne hayvana nezâret edeni, ne de yol arkadaşlarından hiç biri fakir olsa bile ondan yiyemezler.

Mâlikî ve Hanbelî mezheblerinin görüşleri de **Tekmile**'de ayrıntılı olarak beyân edilmiştir. Ancak çok geniş yer alacağı endişesiyle buraya geçirmedim. Arzû edenler oraya mürâcaat edebilirler.

(١٠٢) باب أجر بيوت مكة

102 — MEKKE EVLERİNİ KİRAYA VERMEK BÂBI

٣١٠٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عيسى بن يونس عن عمر بن سعيد ابن أبي حسين ، عن عثمان بن أبي سليمان، عن علقمة بن نضلة ؛ قال : توفي رسول الله ﷺ وأبو بكر وعمر ، وما تدعى رباع مكة إلا السوائب . من احتاج سكن . ومن استغنى أسكن .

في الزوائد : إسناده صحيح على شرط مسلم. وليس لعلقمة بن نضلة، عند ابن ماجة، سوى هذا الحديث، وليس له شيء في بقية الكتب .

قال السندي : قلت : الحديث حجة إذ روى ذلك . لكن قال الدميري : علقمة بن نضلة لا يصح له صحبة وليس له في الكتب شيء سواه . ذكره ابن حبان في أتباع التابعين من الثقات. وهذا الحديث ضعيف، وإن كان الحاكم رواه في مستدركه .

TERCEMESİ

3107) "... Alkama bin Nadla *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Mekke evlerine ancak sevâib (yâni oturanların mülkü olmayıp ihtiyaç sâhiblerine terkedilmiş olarak) **denile geldiği halde Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Selem), **Ebû Bekir ve Ömer** (Radıyallâhü anhümâ) **vefât ettiler. Kim** (meskene) **muhtaç ise** (Mekke evlerin-

---

İki Hâl Tercemesi

Züeyb bin Halhala el-Huzâî (R.A.), Kubeysa bin Züeyb (R.A.)'ın babasıdır. Mekke fethi savaşma katılmıştır. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) kurbanlık develerini onun beraberinde Mekke'ye göndermişti. Dört aded hadîsi bulunur. Müslim onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Râvileri İbn-i Ayyâş ve başkasıdır. Müslim ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 113)

Nâciye bin Ka'b veyâ İbn-i Cündüb bin Ka'b el-Eslemi el-Huzâî (R.A.) sahâbîdir. Adı Zekvân'dır. Râvisi Meczee bin Zâhir'dir. İbn-i Ebî Hâtim'in rivâyetine göre, Hz. Muâviye zamanında vefât etmiştir. Sünen sâhibleri onun hadislerini ri-vyet etmişlerdir. (Hulâsa : 399)

de) oturur ve kim muhtaç değil ise ihtiyâcı olanı (kirâsız olarak) oturtur."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi Müslim'in şartı üzerine sahihtir. İbn-i Mâceh yanında Alkama bin Nadla'nın bundan başka hadisi yoktur. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında onun hiç hadisi yoktur.

Sindi : Ben derim ki; Bu hadis rivâyet edilmekte olduğu için bir delildir. Lâkin Dümeyri şöyle demiştir : Alkama bin Nadla'nın sahâbiliği sahih değildir. Kitablarda onun bundan başka hadisi yoktur. İbn-i Hibbân onu tâbiileri gören sıkâ, yâni güvenilir zâtlar arasında zikretmiştir. Bu hadisi Hâkim kendi Müstedrek'inde rivâyet etmiş ise de zayıftır.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadisi, benzer lâfızlarla, H â k i m, T a h â v i ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir.

Ribâ' kelimesi Reb' kelimesinin çoğuludur. Bina ve mesken mânâsını ifâde eder.

Sevâib : Sâibe'nin çoğuludur. Mânâsı ise içinde oturanların mülkü olmayıp ihtiyaç sâhiblerinin yararına Allah için terkedilmiş meskenler ve binâlar, demektir.

Hadisin B e y h a k i tarafından rivâyet edilen metninin meâli şöyledir :

«Mekke evleri **sevâib** olarak **hıfzedilirdi. Mekke binâları ne Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in devrinde, ne Ebû Bekir ve** Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'**nın zamanında hiç satılmadı. İhtiyacı olan kimse bu binalarda otururdu** ve **ihtiyacı olmayanlar ihtiyacı olanları** (kirasız) **oturturdu.»**

Hadisin T a h â v i tarafından rivâyet edilen metninde : "**... Mekke binaları satılmaz, kiraya verilmez ve ancak sevâib olarak hıfzedilirdi.**" ifâdesi bulunuyor.

Bâzı âlimler bu ve benzeri eserlere dayanarak : M e k k e evleri satılmaz ve kiraya verilmez, demişlerdir. E b û H a n i f e, M u h a m m e d, S e v r i, A t â, İ b n - i E b i R e b â h, M ü c â h i d, M â l i k, İ s h â k ve E b û U b e y d böyle hükmedenlerdendir.

Bir grub ilim adamı ise Mekke binalarının diğer memleketlerdeki binalar gibi satılabileceğine ve kiraya verilebileceğine hükmetmişlerdir. Amr bin Dînâr, Tâvûs, Şâfiî, Ahmed, İbnü'l-Münzir ve Ebû Yûsuf böyle hükmedenlerdendir. Bunların delili ise Üsâme bin Zeyd (Radıyallâhü anh) ın 2730 numarada geçen hadîsidir.

Buhârî, Üsâme bin Zeyd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **"Mekke evlerinin tevrisi, satılması ve satın alınması ve insanların Mescid-i Haram'da eşit oldukları"** başlığı ile açtığı bir bâbta rivâyet etmiştir.

Aynî ve Askalânî bu bâbın girişinde hem Alkama bin Nadla (Radıyalâhü anh)'ın bu hadîsini rivâyet ederler, hem de hadîsin hükmü konusundaki ihtilâfı ve iki grub âlimlerin görüşleri ile delillerini etraflıca anlatırlar. Arzû edenler oralara başvurabilirler.

Hac sûresinin 25. âyetinde de Allah Teâlâ Mescid-i Harâm'ın orada ikâmet edenlere ve etmeyenlere eşit kılındığını beyân buyurmuştur. Mescid-i Harâm'dan maksad Harem-i Şerîf'tir, diye yorum yapan âlimler, bu âyeti de Mekke binalarının satılmaması, kiraya verilmemesi ve ihtiyaç sâhiblerinin bu meskenlerden yararlanabilmesi için delîl göstermişlerdir. Böylece bu âyet ile Alkama (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi arasında bir hüküm birliği bulunduğunu söylemişlerdir.

Mekke binalarının satılması ve kiralanmasının meşrûluğuna hükmeden ilim adamları ise bu âyetteki hükmün sırf Mescid'e âid olduğunu ve âyetteki Mescid-i Harâm tâbirinden Harem-i Şerîf'in değil, yalnız Mescid'in kasdedildiğini söylemişlerdir. Geniş bilgi için tefsir kitablarına mürâcaat edilmelidir.

Bir Hâl Tercemesi

Alkama bin Nadla el-Kinânî veyâ el-Kindî el-Kûfî, Ömer (R.A.)'den hadîsleri mürsel olarak rivâyet etmiştir. Râvisi de Osmân bin Ebî Süleyman'dır. İbn-i Mâceh onun hadîsini rivâyet etmiştir. (Hulâsa : 271)

(١٠٣) باب فضل مكة

103 — MEKKE'NİN FAZÎLETİ BÂBI

٣١٠٨ — حدثنا عيسى بن حماد المصري . أنبأنا الليث بن سعد . أخبرني عقيل عن محمد ابن مسلم ؛ أنه قال : إن أبا سلمة بن عبد الرحمن بن عوف أخبره ؛ أن عبد الله ابن عدي بن الحمراء قال له : رأيت رسول الله ﷺ ، وهو على ناقته ، واقف بالحزورة يقول « والله ! إنك لخير أرض الله ، وأحب أرض الله إلي . والله ! لولا أني أخرجت منك ، ما خرجت » .

TERCEMESİ

3108) "... Abdullah bin Adî bin el-Hamrâ *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i, dişi devesi üstünde olup (Mekke'nin) el-Hazvara (semtin)de durarak şöyle buyururken gördüm:

«(Ey Mekke)! Vallahi sen Allah'ın arzının şüphesiz en hayırlısısın ve Allah'ın arzının bana en sevimlisisin. Vallahi (Allah'ın emriyle) senin dışına ihraç edilmem (durumu) olmasaydı senden çıkmazdım.»"

٣١٠٩ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا يونس بن بكير . ثنا محمد ابن إسحاق . ثنا أبان بن صالح عن الحسن بن مسلم بن يناق ، عن صفية بنت شيبة ؛ قالت : سمعت النبي ﷺ يخطب عام الفتح ، فقال « يا أيها الناس ! إن الله حرم مكة يوم خلق السموات والأرض . فهي حرام إلى يوم القيامة . لا يعضد شجرها ، ولا ينفر صيدها ، ولا يأخذ لقطتها إلا منشد » .

فقال العباس : إلا الإذخر ، فإنه للبيوت والقبور . فقال رسول الله ﷺ « إلا الإذخر » .

في الزوائد : هذا الحديث ، وإن كان صريحا في سماعها من النبي ﷺ ، لكن في إسناده أبان بن صالح ، وهو ضعيف .

T E R C E M E S İ

3109) "... Safiyye bint-i Şeybe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir : **Mekke'nin fetih yılı Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Selem)**'in hutbesini** (O'ndan) **dinledim. O, hutbesinde :**

«Ey insanlar! Allah gökleri ve yeri yarattığı gün şüphesiz, Mekke'yi haram kılmış (yâni orada katıl ve her türlü saygısızlığı şiddetle yasaklamış)**tır. Artık Mekke, kıyâmete dek haramdır.** (Şöyle ki :) **Ağacı kesilmez, avı rahatsız edilmez ve lukatasını** (yerde bulunan malı) **münşid** (ilânla tanıtıcılık eden) **kişiden başkası** (yerden) **almaz» buyurdu.**

Abbâs (Radıyallâhü anh) : **İzhir** (otu) **müstesna, çünkü o evler ve kabirler içindir, dedi.** (yâni müstesna edilmesini diledi.) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de :**

«İzhır bu hükmün dışındadır» buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisde, Safiyye'nin Peygamber (S.A.V.)'den şahsen işittiğini belirtiyor ise de senedinde Ebân bin Sâlih bulunur. Bu râvî ise zayıftır.

٣١١٠ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ وَابْنُ الْفُضَيْلِ عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي زِيَادٍ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ سَابِطٍ، عَنْ عَيَّاشِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ الْمَخْزُومِيِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَا تَزَالُ هَٰذِهِ الْأُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا عَظَّمُوا هَٰذِهِ الْحُرْمَةَ حَقَّ تَعْظِيمِهَا. فَإِذَا ضَيَّعُوا ذَٰلِكَ، هَلَكُوا».

في الزوائد : في إسناده يزيد بن أبي زياد، واختلط بأخرة.

T E R C E M E S İ

3110) "... Ayyâş bin Ebî Rebîa el-Mahzûmî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Bu ümmet, (hac ve umre şiârlarına) **şu hürmeti hakkıyla yüceltikleri sürece hayırlı biçimde devam edecektir. Bu tazîmi zâyi ettikleri zaman helâk olurlar.»"**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Yezid bin Ebî Ziyâd bulunur. Bu râvî, ömrünün sonlarına doğru bunamıştır.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini Tirmizî, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tuhfe yazarı bu hadisin şerhinde özetle şöyle der:

Bu hadis, Mekke'de ikâmet eden mü'min bir kimsenin dînî veyâ dünyevî bir zarûret yok iken Mekke'den başka bir yere gidip yerleşmesinin uygun olmadığına delâlet eder.

Hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Mekke'ye olan sevgisini ve Ka'be'ye olan bağlılığını da ifâde eder.

Safiyye (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisi ise Zevâid nevindendir. Ancak Ebû Dâvûd ve Buhârî bunun bir benzerini Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyette bulunmuşlardır.

Mekke'nin, hicretin 8. yılı Ramazan ayında fethedildiğini daha önce de defalarca beyân etmiştim.

Mekke'nin haram kılınması ifâdesinden maksad, bu mukaddes belde'de katil ve benzeri günahların işlenmesinin, orada ikâmet edenlerle savaşmanın ve oraya sığınan kimseye dokunmanın haramlığıdır.

Lukata: Bir kimsenin yerde bulunan yitik malıdır.
Münşid: Bu yitik malı gereği gibi ilân etmek sûretiyle sâhibine teslim etmeye çalışan kimse demektir.

İzhır: Mekke halkı tarafından tanınan bir ot nevidir. Kokusu güzeldir. Bunu evlerin tavan kısmında direklerin üstüne döşemek sûretiyle kullandıkları gibi, ölüleri mezara defnettikleri zaman, cesedin üstü kerpiç veyâ taşlarla örtüldükten sonra aralarını kapatma işinde de kullanırlar.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in İzhır'ı bu hükmün dışında tutması, ya Allah'ın O'na ilham etmesiyledir veyâ Cebrâil (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vahiy getirmesiyle olmuştur. Şöyle de olabilir: Allah Teâlâ daha önce vahiy ederek: Bu hükümleri tebliğ ettiğin zaman sana soru yönelten veyâ bâzı istisnalar talebinde bulunanlar olursa gerekli cevabı ver, diye bir tâlimat vermiş

olabilir. Yoksa hadîsin zâhirinden ilk anda sanıldığı gibi A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın isteğine binâen bu istisnâ yapılmış değildir,

BU HADÎSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER:

1. M e k k e mıntıkası içindeki ağaçları kesmek haramdır. Yalnız İzhır ağacı bu hükümden müstesnâdır. Bunun dışında kalan ağaçlar ister kendiliğinden yetişen ağaç nevinden olsun, ister insanlar tarafından dikilen veyâ yetiştirilen ağaçlar olsun hepsi bu hükme tabidir. Hiç birisinden bir şey kesilemez. Bu yasak yalnız ihrâmlıya mahsus değildir. İhrâmsız kimse için de aynen yasaktır.

Ş â f i i bunu tutarak yukarda anlatılan gibi hükmetmiştir. Fakat cumhûr bu hükmü kendiliğinden bitip yetişen ağaçlara tahsis etmiş ve insanların dikip yetiştirdiği ağaçları kesmenin bir sakıncası bulunmadığına hükmetmiştir.

AĞACI KESENE NE CEZÂ GEREKİR?

Âlimler bu husûsta ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

a) E b û H a n î f e'ye göre bir kurban değerini ödemek vâcibtir.

b) Ş â f i i ve A h m e d'e göre büyük ağacı kesmekte bir sığır, küçük ağacı kesmekte ise bir küçükbaş hayvanı, kesmek vâcibtir.

c) M â l i k, A t â ve E b û S e v r'e göre ise ağaç kesmekle kişi günah işlemiş olmakla beraber fidye vermesi gerekmez.

Âlimler yukarda da belirttiğim gibi H a r e m - i Ş e r i f mıntıkası içinde bulunan ağaçların bir dalını bile kesmeyi kesinlikle haram saymışlardır. Ancak Ş â f i î, E r â k isimli ağacın dalından misvâk çubuğunu kesmenin câizliğine hükmetmiştir. Kezâ ağaca zarar vermiyor ise yaprağını ve meyvesini koparmayı da câiz saymıştır. A t â ile M ü c â h i d de böyle hükmetmişlerdir. Bu üç ilim adamı dikenli ağacı kesmeyi de mübah saymışlar ise de cumhûr bunun yasak olduğunu söylemiştir. Ş â f i î l e r'den bir cemâat da cumhûrun görüşünü desteklemiştir.

A y n î de: İlim adamları H a r e m - i Ş e r i f mıntıkası dâhilinde insanlar tarafından ekilip yetiştirilen sebzelerin ve tarım mahsûlünün alıp toplamamn mübahlığı husûsunda ittifak etmişlerdir, der.

2. M e k k e - i M ü k e r r e m e 'nin av hayvanlarını rahatsız etmek haramdır. Rahatsız etmek haram olunca, onu kovalamak, yaralamak veyâ telef etmek gayet tabii daha şiddetli biçimde haram olur.

3. M e k k e lukatasını, yâni M e k k e 'de yerde görülen malı ordan almak haramdır. Ancak iyice ve ğereğinden fazla ilân edip sâhibini bulmaya gayret etmek niyetiyle yerden kaldırmak câizdir. Yerden bu maksadla alınan malın sâhibi bulunmazsa bile bulan kişinin bunu kendi mülküne geçirmesi câiz değildir. Ama başka bir memlekette yerden alınan lukata böyle değildir. Gereği gibi ilân ve duyuru ile araştırmalar yapıldıktan sonra sâhibi bulunmazsa icâbında bulan adam o maldan yararlanabilir. Cumhûrun görüşü böyledir. H a n e f î l e r, M â l i k i l e r ve Ş â f i i l e r 'in bâzısına göre M e k k e lukatasıda diğer memleketlerdeki lukata gibidir. Bunlara göre bu hadîsteki yasaklama yerde bulunan malın iyice tanıtılıp, ilân edilmekle sâhibinin bulunmasına gayret etmektir. Çünkü hacılar kendi memleketlerine dönerler ve bâzen bir daha M e k k e 'ye gidemezler. Bu itibarla yerde bulunan malı en iyi şekilde ilân etmek gerekir.

Bu bâbtaki hadîslerin ilk üç râvîsinin hâl tercemesi

Abdullah bin Adî el-Hamrâ ez-Zührî el-Hicâzi (R.A.), sahâbîdir. Tirmizi, Nesâi ve İbn-i Mâceh yanında bir hadîsi vardır. Râvîleri Ebû Seleme ve Muhammed bin Cübeyr bin Mut'im'dir. (Hulâsa : 205)

Safiyye bint-i Şeybe bin Osmân (R.A.), Ebû Dâvûd ile İbn-i Mâceh'in sünenlerinde Peygamber (S.A.V.)'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ayrıca Âişe (R.A.)'-dan da rivâyette bulunmuştur. Râvîleri ise kardeşi oğlu Abdülhamid bin Cübeyr ve Katâde'dir. El-Berkani onun sahâbî olmadığını söylemiştir. Fakat İbn-i Mâceh'in süneninde Muhammed bin İshâk yoluyla rivâyet edildiğine göre bu hâtun fetih günü Peygamber (S.A.V.)'i görmüştür. Kütüb-i Sitte yazarları onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 493)

Ayyâş bin Ebî Rebia Amr bin el-Müğire el-Mahzûmî (R.A.) Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Birkaç hadîsi vardır. Râvîleri Enes ve Abdurrahman bin Sâbit'tir. Yermûk veyâ Yemâme savaşında şehîd edilmiştir. Hadîsleri İbn-i Mâceh tarafından rivâyet edilmiştir. (Hulâsa : 300)

(١٠٤) باب فضل المدينة

104 — MEDİNE-İ MÜNEVVERE'NİN FAZİLETİ, BÂBI

٣١١١ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة، عن عبيد الله بن عمر، عن خبيب بن عبد الرحمن، عن حفص بن عاصم، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ « إن الإيمان ليأرز إلى المدينة، كما تأرز الحيّة إلى جحرها ».

TERCEMESİ

3111) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre ; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Yılan yuvasına toplandığı gibi imân da Medine'ye toplanır.»"

İZAHI

Bu hadisi Buhâri ve Müslim de rivâyet etmişlerdir.

El-Hâfız, el-Fetih'te bu hadisin şerhinde şöyle der:

Yâni yılan kendi mâişetini temin için nasıl yuvasından çıkıp dışarıya yayılır ve bir şey onu korkuttuğu zaman yuvasına dönerse bunun gibi, imân da Medine-i Münevvere'den etrafa yayılmış ve bununla beraber her mü'min Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e olan muhabbet ve aşkından dolayı gönlü dâima Medine-i Münevvere'ye bağlanmıştır. Bu durum Asr-ı Saâdet'ten bu güne kadar devam edegeldiği gibi bundan sonra da devam edecektir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hayatta iken mü'minler O'ndan feyiz ve ilim almak için Medine'de toplanırlardı. O'ndan sonra Sahâbiler, Tâbiiler ve bunları görenlerin devirlerinde de müslümanlar onlardan bilgi almak ve izlerini tâkib etmek için yine Medine-i Münevvere yolunu tutarlardı. Bu devirlerden sonra da müslümanlar Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Ravza-ı Mutahhara'sını ziyâret etmek, Mescid-i Nebevî'de namaz kılmak, gerek O'ndan kalma ve gerekse sahâbilerinden kalma eserleri müşâhede etmek için Medine-i Münevvere yoluna koyulurlar.

Dâvûdi: Bu durum Asr-ı Saâdet'e, sahâbiler ile tâbiiler ve onları görenlerin devrine mahsustur, der.

Kurtubi de: Bu hadis, Medîne-i Münevvere halkının mezhebinin sıhhatma, onların bid'atlardan pâk olduklarına ve uygulamalarının delîl olduğuna delâlet eder. Nitekim Mâlik bu belde'nin tatbikatını delîl saymıştır, der.

El-Hâfız daha sonra: Kurtubi'nin dediği husus Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile Hulefâ-i Râşidîn devrine mahsustur. Sahâbiler diğer memleketlere dağıldıktan ve fitneler meydana çıktıktan sonra özellikle hicrî 2.ci yüzyılın sonlarında ve bunu tâkib eden dönemlerde görüldüğü gibi durum böyle kalmadı, der.

Tirmizi'nin «İslâm garîb olarak çıktı ve garîb'e dönüşecek» bâbındaki Amr bin Avf (Radıyallâhü anh)'ın rivâyet ettiği ve buna benzeyen hadîsin şerhinde Tuhfe yazarı el-Kari'in şöyle dediğini söyler:

Bu hadîsten maksad şudur: Mü'minler, îmanlarını korumak için Medîne-i Münevvere'ye sığınacaklar. Çünkü Medîne-i Münevvere, imânın çıkıp kuvvetlendiği anavatandır. Bu hadîs İslâmiyet'in zayıflıyacağı son zamandan haber verir.

٣١١٢ – حدثنا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. ثنا أَبِي عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ، فَلْيَفْعَلْ. فَإِنِّي أَشْهَدُ لِمَنْ مَاتَ بِهَا».

TERCEMESİ

3112) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Medîne'de (yerleşip ölünceye kadar orada oturmak sûretiyle) ölebilirse yapsın (yâni ölünceye kadar orada ikâmet etsin). Çünkü ben orada ölen kimse için şüphesiz şehâdet ederim (yâni şefâat ederim).»"

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî, Ahmed, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'nin rivâyetinde; فَإِنِّي أَشْهَدُ لِمَنْ مَاتَ بِهَا. = «Çünkü ben orada ölen kimse için şüphesiz şehâdet ederim» cümlesi yerine; فَإِنِّي اَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا. = «Çünkü ben orada ölen kimse için şefâat ederim» cümlesi buyurulmuştur.

Tuhfe yazarının beyânına göre Tıybî: Mü'min kişiye Medîne'de ölmek emri verilmiştir. Halbuki ölmek mü'minin elinde değil, Allah'ın takdirine bağlıdır. Mü'min gücü dışında kalan bu emirden maksad, ölünceye kadar orada ikâmet etmektir. Bu itibarla Hadîs-i Şerîf, Medîne-i Münevvere'de ikâmet etmeyi teşvîk mâhiyetindedir, der.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şefâatı bütün müslümanlar için umûmîdir. Medîne-i Münevvere'de ölen mü'min için yapılacağı vaad buyurulan şefâat veyâ şehâdet özel mâhiyette yapılacak şefâat ve şehâdet mânâsını ifâde eder.

٣١١٣ – حدثنا أَبُو مَرْوَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «اللَّهُمَّ! إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُكَ وَنَبِيُّكَ. وَإِنَّكَ حَرَّمْتَ مَكَّةَ عَلَى لِسَانِ إِبْرَاهِيمَ. اللَّهُمَّ! وَأَنَا عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ. وَإِنِّي أُحَرِّمُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا».

قَالَ أَبُو مَرْوَانَ: لَابَتَيْهَا، حَرَّتَيِ الْمَدِينَةِ.

أصل الحديث فى الصحيحين. لكن الحديث بهذا الوجه من الزوائد. قال فى الزوائد: فى إسناده محمد بن عثمان وثقه أبو حاتم. وقال صالح بن محمد الأسدى: ثقة صدوق، إلا أنه يروى عن أبيه المناكير. وقال ابن حبان، فى الثقات: يخطئ ويخالف. وقال أبو عبد الله الحاكم: فى حديثه بعض المناكير.

T E R C E M E S İ

3113) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Allahım İbrâhîm (Aleyhisselâm) senin dostun ve peygamberindir ve sen Mekke'yi İbrâhîm'in dileği üzerine şüphesiz haram (muhterem veyâ ağacını kesmeyi, avını rahatsız etmeyi ve lukatasını almayı, kıtalı haram) kıldın. Allahım! Ben de senin kulun ve peygamber'inim. Ben de Medîne'nin şu iki lâbetin arasındaki sahâyı şüphesiz (ayni şekilde) haram kılıyorum.

(Râvî) Ebû Mervân dedi ki: İki lâbeti, Medîne'nin karataşlık iki sahâsıdır."

Not: Bu hadisin aslı Buhârî ve Müslim'de vardır. Ancak bu şekliyle Zevâid nevindendir. Zevâid yazarı: Bunun senedinde bulunan Muhammed bin Osmân'ı Ebû Hâtim sıkâ (güvenilir) saymıştır. Sâlih bin Muhammed el-Esedî de: Bu, sıkâ ve çok sâdıktır. Fakat babasından münker hadisler rivâyet eder, demiştir. İbn-i Hibbân da; Bu, sıkâlar arasındadır. Ama hatâ eder ve muhâlif kalır, demiştir. Ebû Abdillah el-Hâkim de: Bunun rivâyetlerinde bâzen münker hadis bulunur, demiştir.

İ Z A H I

Notta belirtildiği gibi bu hadîs Zevâid nevindendir. Ancak Buhârî ve Müslim bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin Abdullah bin Zeyd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği ve buna benzeyen hadîsin meâli şöyledir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

«İbrâhîm, Mekke'yi haram kıldı ve Mekke(nin bereketli olması) için duâ etti. İbrâhîm Mekke'yi haram kıldığı gibi ben de Medîne'yi haram kıldım. İbrâhîm Mekke(nin bereketli olması) için duâ ettiği gibi ben de Medîne'nin (ölçek birimi olan) müd ve sâ'ı(nın bereketli olması) için duâ ettim.»

Mekke'nin ve Medîne'nin haram kılınması sözü ile kasdedilen mânâ yukardaki hadisi terceme ederken parantez içi ifâde ile belirtmeye çalıştım.

Hadîste geçen Harre: Siyah taşlı arâzi mânâsınadır. Medîne-i Münevvere'nin doğusunda ve batısında siyah taşlık sahâ bulunmakta ve buralara Medîne Harresi denilmektedir.

Bu hadîsin zâhirine göre Mekke'nin harem bölgesinde bâzı şeylerin işlenmesi haram kılındığı gibi Medîne-i Münevvere'nin iki kara taşlık sahâları arasında kalan kısmı da Ha-

rem-i Şerif'tir ve buralarda da Mekke'de olduğu gibi bâzı şeyler haramdır.

Mekke'nin Harem mıntıkası içinde haram olan şeyler 3109. hadîste ve onun izahı bölümünde belirtilmişti. Bu hadîse göre aynı hüküm Medine-i Münevvere'nin harem mıntıkası için de mevcuttur. Fakat âlimler bu husûsta ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

Cumhûr bu ve benzeri sahîh hadîsleri delîl göstererek, Medîne-i Münevvere'nin Harem-i Şerîf mıntıkası içinde av avlamanın ve ağaç kesmenin haramlığına hükmetmiştir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshâk da böyle hükmedenlerdendir. Ancak Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'e göre bu yasağa aykırı hareket edenin fidye vermesi vâcib değildir. Çünkü Medîne-i Münevvere hac veyâ umre menâsik yeri değildir.

Hanefiler, Sevrî ve İbnü'l-Mübârek ise: Medîne-i Münevvere'nin Harem mıntıkası yoktur. Bu itibarla burada av avlanmak ve ağaç kesmek câizdir, demişlerdir.

Bu iki grub ilim erbabının dayandıkları delillerin bir kısmı Ebû Dâvûd'un süneninin "Medine Tahrimi" ismi altında açtığı bâbta rivâyet olunan Ali (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisini şerheden Tekmile yazarı beyân etmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

٣١١٤ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. نَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ أَرَادَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ بِسُوءٍ، أَذَابَهُ اللهُ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ».

TERCEMESİ

3114) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Medîne halkına bir kötülük etmek isterse, tuzun suda eridiği gibi Allah o kimseyi eritir (mahveder).»"

İZAHI

Bu hadisi Müslim de rivâyet etmiştir. Ayrıca Buhârî ile Müslim bunun bir benzerini Sa'd bin Ebî Vakkas (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir.

Müslim'in Âmir bin Sa'd yoluyla Sa'd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadis içinde;

وَلاَ يُرِيدُ أَحَدٌ أَهْلَ الْمَدِينَةِ بِسُوءٍ إِلاَّ أَذَابَهُ اللهُ فِي النَّارِ ذَوْبَ الرَّصَاصِ أَوْ ذَوْبَ الْمِلْحِ فِي الْمَاءِ.

«... ve Medîne halkına bir kötülük yapmak isteyen kimseyi Allah, kalayın (ateşte) eridiği veyâ tuzun suda eridiği gibi ateşte eritir» buyurulmuştur.

Kadı Iyâz: Bu ziyâde, yâni; فِي النَّارِ = «ateşte» sözcüğü, diğer rivâyetlerde, yâni bu sözcüğün bulunmadığı rivâyetlerden kasdedilen mânâya açıklık getirir. Şöyle ki hadisten kasdedilen mânâ şöyle olur:

«Medîne halkına bir kötülük yapmak isteyen kimseleri Allah âhirette cehennem ateşinde yakıp eritir. Kalayın ateşte eridiği veyâ tuzun suda eridiği gibi.»

Hadîsten şu mânânın kasdedilmiş olması da muhtemeldir:

Resûlullah (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hayatta iken kim Medine halkına kötülük etmek isterse, kalayın ateşte eridiği veyâ tuzun suda eridiği gibi müslümanlar o kimsenin işini görürler ve kötü plânları mahvolur.

Şöyle bir yorum yapmak da mümkündür:

Dünyada kim Medîne halkına bir kötülük yapmak isterse Allah ona fırsat vermez, onu emeline kavuşturmaz. Bilâkis kısa bir zaman içinde onu mahveder.

Nitekim Emevîler devrinde Medîne halkına savaş açan Müslim bin Ukbe helâk olduğu gibi onu gönderen de kısa zaman içinde helâk olup gitti, diye bilgi verir.

٣١١٥ — حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ ثنا عَبْدَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مِكْنَفٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ أُحُدًا جَبَلٌ

يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ . وَهُوَ عَلَى تُرْعَةٍ مِنْ تُرَعِ الْجَنَّةِ . وَعَيْرٌ عَلَى تُرْعَةٍ مِنْ تُرَعِ النَّارِ » .

فى الزوائد : فى إسناده ابن إسحاق ، وهو مدلّس . وقد عنعنه . وشيخه عبد الله ، قال البخارى : فى حديثه نظر . وقال ابن حبان : لا أعلم له سماعا من أنس . ويدفعه ما فى ابن ماجة من التصريح بالسماع .

TERCEMESİ

3115) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Uhud, şüphesiz bizi seven ve bizim sevdiğimiz bir dağdır ve cennet bahçelerinden bir bahçenin üstündedir. Ayr (dağı) da cehennem kapılarından bir kapının üzerindedir.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde İbn-i İshâk bulunur. Bu râvî tedlisçidir ve hadîsi an'ane ile rivâyet etmiştir. Onun şeyh'i Abdullah'tır. Buhârî : Abdulalh'ın hadîsi üzerinde düşünmek gerekir, demiştir. İbn-i Hibbân da : Abdullah'ın Enes (R.A.)'den hadis işittiğini bilmem, demiştir. Fakat İbn-i Mâceh'in rivâyetinde Abdullah : Ben Enes'ten işittim, dediği için İbn-i Hibbân'ın dediği husus giderilmiştir.

İZAHI

Bu hadis notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. Ancak **«Uhud, bizi seven ve bizim sevdiğimiz bir dağdır»** buyruğu Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yine Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir.

Hadîs'in bu kısmının izahı bölümünde Nevevi : Seçkin ve sıhhatli mânâ şudur ki : Bu cümle hakîkî mânâda kullanılmıştır. Mecâzi mânâ kasdedilmemiştir. Allah Teâlâ Uhud dağına, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i ve kasdettiği kimseleri sevme kâbiliyetini ve idrakını vermiştir. Bunun benzerleri çoktur. Kuru hurma kütüğünün Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ayrılığına karşı deve iniltisi gibi bir ses çıkarması, çakıl taşlarının Allah'ı tesbih etmesi, Mekke'deki bir taşın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i selâmlaması, iki ayrı ağacın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in çağrısı üzerine bir araya gelmesi, Hira dağının sallanması ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Hira dağına hitâben : «Ey dağ dur. Çünkü senin üstünde yalnız bir peygamber, bir sıddîk ve bir şehîd bulunur», buyurması ve Allah Teâlâ'nın; وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لاَتَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

«Her şey de Allah'ı hamd ile tesbih eder ve lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız» buyruğu, buna örnek gösterilebilir.

Bir kavle göre hadîsin mânâsı şöyledir:

U h u d dağı çevresinde oturan Ensâr bizi sever biz de onları severiz.

Hadîsin bundan sonra gelen cümlelerine gelince, bu kısımda geçen iki üç kelimeyi açıklayayım. Sonra mânâsı üzerinde iki üç cümle söyleyeyim:

Tüt'a': Tür'a'nın çoğuludur. Tür'a, yüksekçe olan bahçe, kapı, kanal ağzı, geniş kanal ve basamak gibi mânâlara gelir.

Ayr: M e d i n e - i M ü n e v v e r e'de bir dağdır.

S i n d î yukarıdaki kelimeleri açıkladıktan sonra; hadîsin mânâsı bir sırdır. Bunu Allah'ın ilmine havâle etmek uygun olur. Anlatılmak istenen şudur: U h u d dağı övülmeye lâyık bir dağdır. Ayr de bunun aksinedir, der.

(١٠٥) باب مال الكعبة

105 — KA'BE-İ MUAZZAMA(YA HEDİYE EDİLEN) MAL(IN KA'BE İHTİYAÇLARI DIŞINDAKİ HAYIR İŞLERİNDE KULLANILIP KULLANILMAYACAĞI) BÂBI

٣١١٦ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا الْمُحَارِبِيُّ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ ، عَنْ وَاصِلٍ الْأَحْدَبِ ، عَنْ شَقِيقٍ ؛ قَالَ : بَعَثَ رَجُلٌ مَعِي بِدَرَاهِمَ ، هَدِيَّةً إِلَى الْبَيْتِ . قَالَ ، فَدَخَلْتُ الْبَيْتَ وَشَيْبَةُ جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيٍّ . فَنَاوَلْتُهُ إِيَّاهَا . فَقَالَ لَهُ : أَلَكَ هٰذِهِ ؟ قُلْتُ : لَا . وَلَوْ كَانَتْ لِي ، لَمْ آتِكَ بِهَا . قَالَ : أَمَا لَئِنْ قُلْتَ ذٰلِكَ ، لَقَدْ جَلَسَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ مَجْلِسَكَ الَّذِي جَلَسْتَ فِيهِ . فَقَالَ : لَا أَخْرُجُ حَتَّى أَقْسِمَ مَالَ الْكَعْبَةِ بَيْنَ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ . قُلْتُ : مَا أَنْتَ فَاعِلٌ . قَالَ : لَأَفْعَلَنَّ . قَالَ : وَلِمَ ذَاكَ ؟ قُلْتُ : لِأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ رَأَى مَكَانَهُ . وَأَبُو بَكْرٍ . وَهُمَا أَحْوَجُ مِنْكَ إِلَى الْمَالِ . فَلَمْ يُحَرِّكَاهُ . فَقَامَ كَمَا هُوَ ، فَخَرَجَ .

T E R C E M E S İ

3116) "... Şakîk (bin Seleme bin Vâil) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam Ka'be'ye hediye olarak bir miktar gümüş para benimle (Mekke'ye) gönderdi. Şakîk; Sonra ben Ka'be'ye girdim. (Ka'be hizmetkârı) Şeybe (Radıyallâhü anh) (Ka'be'de) bir kürsü üstünde oturuyordu. Ben parayı ona teslim ettim, dedi. Şeybe, Şakîk'a:

Bu para senin mi? diye sordu. Şakîk:

Hayır. Ve eğer para benim olsaydı sana getirmezdim, diye cevab verdim, (diyor). Şeybe:

Bak sen cidden bu sözü söylersen, (sana şunu anlatacağım:) **Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh), şu oturduğun yere oturdu ve dedi ki: Ben Ka'be'nin malını müslümanların fakirleri arasında taksim etmedikçe (Ka'be'den) çıkmıyacağım, dedi. Ben: Sen yapmazsın, dedim. Kendisi: Muhakkak yapacağım dedi ve niçin öyle söyledin? diye sordu. Ben dedim ki:**

Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ka'be malının yerini şüphesiz gördü** (yâni bu malın varlığını biliyordu). **Ebû Bekir de gördü. Ve onların mala ihtiyaçları seninkinden fazlaydı. Buna rağmen onlar bu malı yerinden oynatmadılar. Bunun üzerine Ömer, olduğu gibi ayağa kalktı ve** (malı taksim etmeden Ka'be'den) **çıktı, diyerek Şakîk'a cevab verdi."**

İ Z A H I

Bu hadîsi Buhârî, Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın Ka'be'nin malını, yâni Ka'be'ye hediye edilen paraları ve eşyayı fakir müslümanlara dağıtmamaları sebebi, Kureyş kabilesinin gönüllerini kırmamak düşüncesi olabilir. Nitekim câhiliyet devrinde Ka'be'nin duvarları yenilenirken masraftan tasarruf mülâhazasıyla Ka'be'nin Hicr-i İsmâil tarafına düşen duvarı geri çekilerek İbrâhim (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından atılan temel Ka'be duvarının dışında bırakılmıştır. Sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Ka'be duvarı yenilemek istedi ise de Kureyş kabilesinin

henüz yeni müslüman oluşlarını dikkate alarak gönüllerini kırmamak için bu isteğinden vazgeçti.

Müslim'in Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

لَوْلَا أَنَّ قَوْمَكِ حَدِيثُو عَهْدٍ بِكُفْرٍ لأَنْفَقْتُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ فِي سَبِيلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَجَعَلْتُ بَابَهَا بِالأَرْضِ

(Yâ Âişe)! Senin kavminin küfür dönemi yakınlığı olmasaydı, ben Ka'be'nin birikmiş malını Allah (Azze ve Celle) yolunda harcardım ve Ka'be kapısı eşiğini zemin seviyyesine göre düzenlerdim» buyurmuştur. Bu hadis, yukarıdaki yorumu teyid etmektedir.

Başka yorumlar da var. Fakat yukarıdaki yorum en kuvvetli yorum görüldüğü için diğerlerini buraya aktarmaya gerek yoktur.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

1. Hadis sahâbilerin birbirine nasıl nasihat ettiklerini ve hak olduğunu anladıkları hususlara karşı nasıl itâatkâr davranıp boyun eğdiklerini gösteren en ilginç örneklerdendir.

2. Ka'be'ye hediye edilen mallar onun ihtiyacı dışındaki hayır işlerinde kullanılmak üzere alınamaz, Ka'be'den dışarı çıkarılamaz ve ona el uzatılamaz. Hikmeti de yukarda anlattığım gibi bir fitneye yol açmamaktır.

El-Fakihî, Mekke kitâbında şöyle bir şey anlatır: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Fetih günü Ka'be'de 60 okka (altın - gümüş) bulmuş ve kendisine: Bunu alıp savaş ihtiyaçlarında harcamalısın, denilmiş. Fakat O, bunu yerinden oynatmamıştır.

Tekmile yazarı yukardaki bilgiyi verdikten sonra: Müslümanlar arasında bir fitnenin çıkmasına yol açmayacağı bilindiği takdirde Ka'be'nin malını hayır işlerine ve fakirlere harcamak câizdir. Nasıl ki Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anh) bir fitne endişesini duymayınca Ka'be'nin duvarını kaldırıp İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın temeli üzerinde yeniden duvar ördürmüştür.

KA'BE ÖRTÜSÜ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Tekmile yazarı bu konuda özetle şöyle der:

Ka'be örtüsünde tasarruf etmek husûsunda âlimler arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

Şâfiîler'in bir kısmı: Halk, Ka'be örtüsü parçalarını Ka'be'ye hizmet edegelen Şeybe oğullarından satın almaktadır. Halbuki, Ka'be örtüsünden parça kesmek, kesilen parçayı başka yere götürmek, satmak, satın almak haramdır. Bunların hiç birisi câiz değildir ve bir parçasını taşıyan kimse, iâde etmekle mükelleftir, demiştir.

İbnü's-Salâh da: Ka'be örtüsü işi Devlet başkanına âittir. O, hazine'nin bir takım masraflarını karşılamak üzere değerlendirir, satabilir, demiştir. İbnü's-Salâh bu görüşünde Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh)'ın her yıl Ka'be örtüsünü değiştirip eskisini hacılar arasında taksim ettiğine dâir el-Ezrakî'nin rivâyet ettiği esere dayanmıştır.

Alkama bin Ebi Alkama, anası aracılığıyla rivâyet ettiğine göre Âişe (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir:

"Ka'be bekçiliği görevini yapan Şeybe bin Osmân bana gelerek:

Ey mü'minlerin anası, Ka'be örtüleri bizim yanımızda toplanıp birikiyor ve biz gidip derin kuyular kazarak bunları görmüyoruz ki cünüb ve hayızlı kimseler giymesin, dedi. Âişe (Radıyallâhü anhâ) ona:

İyi etmedin ve yaptığın iş fenadır. Ka'be örtüsü değiştirilince eskisini cünüb kimsenin ve hayızlı kadının giymesinde sakınca yoktur. Bu itibarla sen onu sat ve parasını Allah yolunda fakirlere dağıt, dedi. Artık bundan sonra Şeybe, Ka'be örtülerini Yemen'e gönderirdi. Orada satılıp parası fakirlere, Allah yolunda savaşanlara ve yolda kalmışlara dağıtılırdı."

El-Fâkihî bu eseri hasen bir senedle tahriç etmiştir. Beyhaki de zayıf bir senedle rivâyet etmiştir.

Nevevî, bu görüş iyidir. Hattâ isâbetli olanıdır. Çünkü aksi halde zamanla çürür ve telef olur, demiştir.

El-Ezraki'nin rivâyetine göre İbn-i Abbâs ve Âişe (Radıyallâhü anhâ): Ka'be örtüsü değiştirildiğinde eskisi satılır ve bedeli gâzîlere, yolda kalmışlara ve fakirlere dağıtılır, demişlerdir.

İbn-i Abbâs, Âişe ve Ümmü Seleme: Hayızlı kadın, cünüb kimse, Ka'be örtüsünden kendisine verilen parçayı giyebilir, demişlerdir.

Yukarıdaki hüküm; üzerinde âyet yazılı olmayan parça hakkındadır.

Hanefî fıkıh kitaplarından İbn-i Âbidîn, **Hac** kitâbının **"El-Hediy"** bâbında özetle şu bilgiyi verir:

Allâme Kutbü'd-Dîn el-Hanefî: Ka'be örtüsü hakkında bence uygun olan hüküm şudur: Ka'be örtüsü Devlet başkanı tarafından ve hazine'den sağlanıyor ise yenisi takıldıktan sonra Devlet başkanı eskisini Şeybe oğullarından veyâ başka kimselerden uygun gördüğü şahıslara verebilir. Şâyet bu örtü sultanların veyâ başkalarının evkâfından sağlanıyor ise vâkıf'ın şartına göre vakıf'ın şartı bilinmiyor ise, taâmül nasıl cereyan edegelmiş ise öyle yapılır. Diğer vakıf mallarına âit hüküm buna da uygulanır. Ka'be örtüsü şimdilik sultanların evkâfından sağlanmaktadır. Vâkıf'ın şartı da bilinmemektedir. Şeybe oğullarının âdeti de şöyledir: Yeni örtü takıldıktan sonra eskisini alıp götürürler. Bu âdet böylece devam edecektir, demiştir.

Ka'be örtüsü üstünde yazı, özellikle **Tevhid** kelimesi yok ise bunu alan kimse giyebilir. Ancak ipekten mâmul olduğu takdirde erkekler giyemezler. Hayızlı kadın veyâ cünüb kimsenin giymesinde bir sakınca yoktur.

İki Hâl Tercemesi

Şeybe bin Osmân bin Abdillah bin Abdiüzzâ bin Osmân el-Hacebî el-Mekkî (R.A.), Peygamber (S.A.V.)'den ve Ebû Bekir, Ömer ve Osmân bin Talhâ (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvileri ise oğlu Mus'ab, oğlunun oğlu Müsâfi bin Abdillah ve İkrime'dir. Resûlullah (S.A.V.) Mekke'nin fetih günü Ka'be anahtarını kendilerine teslim buyurduğu zâtlardandır. Bu zât Ka'be hizmetini yapanlardandır. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) kendisine: «Sen Allah'ın Ka'be'sine O'nun emînisin»,

(Devâmı 445.ci sahife'de)

(١٠٦) باب صيام شهر رمضان بمكة

106 — RAMAZAN AYI ORUCUNU MEKKE'DE TUTMANIN FAZİLETİ BÂBI

٣١١٧ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَدَنِيُّ . ثنا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ زَيْدٍ الْعَمِّيُّ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ بِمَكَّةَ فَصَامَ وَقَامَ مِنْهُ مَاتَيَسَّرَ لَهُ ، كَتَبَ اللهُ لَهُ مِائَةَ أَلْفِ شَهْرِ رَمَضَانَ ، فِيمَا سِوَاهَا . وَكَتَبَ اللهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ عِتْقَ رَقَبَةٍ . وَكُلِّ لَيْلَةٍ عِتْقَ رَقَبَةٍ . وَكُلِّ يَوْمٍ حُمْلَانَ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللهِ . وَفِي كُلِّ يَوْمٍ حَسَنَةً . وَفِي كُلِّ لَيْلَةٍ حَسَنَةً » .

TERCEMESİ

3117) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim Ramazan ayına Mekke'de kavuşup orucunu tutar ve kolayına geldiği kadar gecesini ibâdetle ihyâ ederse, Allah, ona Mekke dışında yüzbin Ramazan ayı orucunu tutmak sevâbını yazar ve Allah ona beher gün ve beher gece karşılığında bir köleyi âzadlama sevâbını yazar. Beher gün karşılığında Allah yolunda bir atın (düşmana) saldırısının sevâbını yazar. Keza her gün bir hasene, her gece bir hasene yazar.»"

Hâl Tercemesi .... **(Baştarafı 444.cü sahife'de)** **buyurmuştur. Hicretin 59. yılı vefât etmiştir. Buhârî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Tekmile, C. 2, Sah. 229)**

Şeybe (R.A.)'ın râvisi Şakik bin Seleme el-Esedi Ebû Vâil el-Kûfî (R.A.), tâbiilerin büyüklerindendir. Muhadramdır, yâni Peygamber (S.A.V.)'in devrine ve câhiliyet devrine yetişmekle beraber Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'i görme şerefine kavuşamayanlardandır. Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Ali, Muâz bin Cebel ve Şeybe (R.A.)'den bir cemâattan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Şa'bî, Amr bin Mürre, Müğîre bin Mıksem, Mensûr ve başkası rivâyette bulunmuştur. İbn-i Muin onun sıkâ olduğunu söylemiştir. El-Vâkıdî'nin beyânına göre Ömer bin Abdilaziz devrinde vefât etmiştir. (Hulâsa, 167)

İ Z A H I

Bu hadîsin Zevâid nevinden olduğuna dâir bir kayda rastlayamadım. Buna rağmen Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında da buna rastlayamadım. Hadîsin senedinde Abdurrahîm bin Zeyd el-Ammî bulunur. Buhârî bu râvînin terkedilmiş olduğunu söyler. Hulâsa'dan edinilen bilgiye göre bunun rivâyetlerini yalnız İbn-i Mâceh almıştır. Bu bilgi de hadîsin Zevâid nevinden olma ihtimâlini kuvvetlendirir.

Hadîs sahih ise Mekke'de Ramazan orucunun faziletinin büyüklüğünü bildirir.

(١٠٧) باب الطواف فى مطر

107 — YAĞMUR YAĞARKEN KA'BE'Yİ TAVÂF ETMEK BÂBI

٣١١٨ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَدَنِيُّ . ثنا دَاوُدُ بْنُ عَجْلَانَ ، قَالَ : طُفْنَا مَعَ أَبِي عِقَالٍ فِي مَطَرٍ . فَلَمَّا قَضَيْنَا طَوَافَنَا ، أَتَيْنَا خَلْفَ الْمَقَامِ . فَقَالَ : طُفْتُ مَعَ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ فِي مَطَرٍ . فَلَمَّا قَضَيْنَا الطَّوَافَ ، أَتَيْنَا الْمَقَامَ فَصَلَّيْنَا رَكْعَتَيْنِ . فَقَالَ لَنَا أَنَسٌ : ائْتَنِفُوا الْعَمَلَ . فَقَدْ غُفِرَ لَكُمْ . هٰكَذَا قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ، وَطُفْنَا مَعَهُ فِي مَطَرٍ .

فى الزوائد : فى إسناده داود بن عجلان ، ضعفه ابن معين وأبو داود والحاكم والنقاش . وقال : روى عن أبى عقال أحاديث موضوعة . وشيخه أبو عقال ، اسمه هلال بن زيد ، ضعفه أبو حاتم والبخارى والنسائى وابن عدى وابن حبان . وقال : يروى عن أنس أشياء موضوعة ما حدث بها أنس قط . لا يجوز الاحتجاج به بحال .

T E R C E M E S İ

3118) "... Dâvûd bin Aclân *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz yağmurlu bir zamanda Ebû Ikal'ın beraberinde Ka'be-i Muazzama'yı tavâf ettik. Tavâfımızı bitirince İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın makamının arkasına geldik. Sonra Ebû Ikal dedi ki:

Ben yağmurlu bir zamanda Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh) ile beraber Ka'be'yi tavâf ettim. Sonra tavâfımızı bitirince Makam-ı İb-

râhîm'e geldik ve iki rek'at namaz kıldık. Sonra Enes bize: İşi (yâni tavâfı) yenileyiniz, mağfiret olundunuz. Biz bir defa Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde yağmurlu bir zamanda tavâf etmiş durumda iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize böyle buyurdu, dedi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Dâvûd bin Aclân bulunur. İbn-i Muin, Ebû Dâvûd, Hâkim ve Nakkaş bunun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Zevâid yazarı: Bu râvi, Ebû İkal'den mevzu hadisler rivâyet etmiştir. Bu râvinin şeyh'i Ebû Ikal'ın ismi Hilâl bin Zeyd'dir. Ebû Hâtim, Buhâri, Nesâi, İbn-i Adi ve İbn-i Hibbân onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Zevâid yazarı: Ebû Ikal, Enes (R.A.)'ın kesinlikle rivâyet etmediği bir takım mevzû şeyleri ondan rivâyet etmiştir. Hiç bir durumda Ebû Ikal'ın rivâyetleri delil gösterilemez, der.

(١٠٨) باب الحج ماشيا

108 — YAYA OLARAK HAC ETMEK BÂBI

٣١١٩ — حدثنا إسماعيل بن حفص الأبلي ثنا يحيى بن يمان عن حمزة بن حبيب الزيات، عن حمران بن أعين، عن أبي الطفيل، عن أبي سعيد؛ قال: حج النبي ﷺ وأصحابه مشاة. من المدينة إلى مكة وقال «اربطوا أوساطكم بأزركم» ومشى خلط الهرولة.

في الزوائد: هذا إسناد ضعيف، لأن حمران بن أعين الكوفي قال فيه ابن معين: ليس بشيء. وقال أبو داود: رافضي. وقال النسائي: ليس ثقة. ويحيى بن يمان العجلي، وإن روى له مسلم، فقد اختلط بأخرة. ولم يتميز حال من روى عنه، هو قبل الاختلاط أو بعده، فاستحق الترك.

وقال الدميري: انفرد به المصنف. وهو ضعيف منكر، مردود بالأحاديث الصحيحة التي تقدمت أن النبي ﷺ وأصحابه لم يكونوا مشاة من المدينة إلى مكة.

TERCEMESİ

3119) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hac etti. Ashâbı da Medîne'den Mekke'ye kadar yaya idiler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlara):

«İzarlarınızı (yâni peştemallarınızı) bellerinize bağlayınız», buyurdu ve bâzen yavaş, bâzen hızlı yürüdü (veyâ onların böyle yürümelerini emretti)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, zayıf bir seneddir. Çünkü İbn-i Muin, râvî Humrân bin A'yan el-Kûfî hakkında: Bu râvî bir şey değildir, demiştir. Ebû Dâvûd da onun râfızî olduğunu, Nesâî de onun sıkâ yâni güvenilir olmadığını söylemişler. Râvî Yahyâ bin Yemân'ın hadislerinin bâzısını Müslim rivâyet etmiş ise de bu râvî son zamanlarında bunamıştı. Kendisinden rivâyette bulunan zâtın, onun bunalım döneminden önce mi, sonra mı rivâyette bulunduğu da anlaşılmamıştır. Bu itibarla rivâyetinin terkedilmesi uygundur.

Dümeyrî de: Bu hadisi yalnız İbn-i Mâceh rivâyet etmiştir. Bu hadis münker ve zayıftır. Peygamber (S.A.V.) ile sahâbîlerinin Medîne'den Mekke'ye kadar yaya olmadıklarını beyan eden ve daha önce geçen sahîh hadislerle reddedilmiştir, der.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olduğu yukarda bildirilen bu hadisin senedinin durumu da yukarıda belirtilmiştir. Hadis sahîh olduğu takdirde sahâbîlerin bir kısmının yaya olarak yolculuk ettikleri mânâsına yorumlanması gerekir. Çünkü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile sahâbîlerinin çoğunun hac yolculuğunda yaya olmadıkları sahîh hadislerle sâbittir. Bunun içindir ki cumhûr ve dört mezheb imamları hacca vâsıtaya binerek gitmenin, yaya olarak gitmekten daha faziletli olduğuna hükmetmişlerdir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٦ - كتاب الأضاحي

26 — ADÂHÂ (KURBAN BAYRAMI GÜNLERİNDE KESİLEN KURBANLAR) KİTÂBI

Adâhâ: Uhdiyye'nin çoğuludur. **Uhdiyye**: Kurban bayramı günlerinde kesilen kurban, demektir. Buna **Dahiyye** ve **Dıhıyye** de denilir. Bunun çoğulu da **Dahâyâ**'dır.

Müellifimiz bu kitâbı **Menâsik** kitâbından sonra zikretmiştir. Çünkü Kurban bayramı günlerinde kesilen kurbanlar, hac münâsebetiyle Harem-i Şerif'te kesilen kurbanlara âit bir çok hükümlere tâbidir. Bu itibarla anılan iki kitab arasında ilişki vardır. Fakat Buhâri, Müslim, Tirmizi ve Nesâi bu kitâbı **Sayd** ve **Zebâih** kitâbından sonraya almışlardır. Ebû Dâvûd ise Müellifimiz gibi yapmıştır.

Uhdiyye, yâni Kurban bayramı günlerinde kesilen kurbanın meşrûluğu **Kitâb, Sünnet** ve **ümmet'in icmâı** ile sâbittir. Hicretin ikinci yılı meşrû kılınmıştır. Kevser sûresinin; فصل لربك وانحر = «**O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes**» âyeti Kurban bayramı namazını kılmak ve kurban kesmek hakkındadır.

(١) باب أضاحيّ رسول الله صلى الله عليه وسلم

1 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN KURBAN BAYRAMI GÜNÜ KESTİĞİ KURBANLAR BÂBI

٣١٢٠ — حدّثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. حَدَّثَنِي أَبِي. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. قَالَا: ثنا شُعْبَةُ. سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُضَحِّي بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ. وَيُسَمِّي وَيُكَبِّرُ. وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَذْبَحُ بِيَدِهِ، وَاضِعًا قَدَمَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا.

TERCEMESİ

3120) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Kurban bayramında iki boynuzlu, alaca iki aded koç kurban ederdi ve (kurbanları keseceği zaman) "Bismillâhi vallahü ekber" derdi. And olsun ki ben O'nu, ayağını kurbanların (sağ) yanlarına basarak kendi eliyle keserken gördüm."

٣١٢١ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي عَيَّاشٍ الزُّرَقِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: ضَحَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ، يَوْمَ عِيدٍ، بِكَبْشَيْنِ، فَقَالَ، حِينَ وَجَّهَهُمَا «إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ. اللَّهُمَّ! مِنْكَ وَلَكَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَأُمَّتِهِ».

TERCEMESİ

3121) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir Kurban bayramı günün iki aded koç kurban etti ve onları kıbleye yönelttiği zaman şöyle dedi:

«Ben bütün dinlerden yüz çevirip İbrâhîm'in dîni (yâni İslâmiyet) üzerinde olup müşriklerden olmadığım halde, gökleri ve yeri yaratan (Allah)'a şüphesiz tüm kalbimle yöneldim. Şüphesiz namazım, diğer bütün ibâdetlerim, hayatım (yâni hayat boyunca işlediğim ameller) ve ölümüm (yâni ölüm hâli yaklaşırken taşıyageldiğim imân ve amel) âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Hiçbir ortağı yoktur. Ben ancak bununla (yâni tevhid ve ihlâsla) emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim. Allahım (bu kurban) senden (bana bir nimet)dir ve Muhammed ile ümmeti (tarafın)dan sırf senin (rızan) içindir.»"

٣١٢٢ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ، إِذَا أَرَادَ أَنْ يُضَحِّيَ، اشْتَرَى كَبْشَيْنِ عَظِيمَيْنِ سَمِينَيْنِ أَقْرَنَيْنِ أَمْلَحَيْنِ مَوْجُوءَيْنِ. فَذَبَحَ أَحَدَهُمَا عَنْ أُمَّتِهِ، لِمَنْ شَهِدَ لِلَّهِ بِالتَّوْحِيدِ وَشَهِدَ لَهُ بِالْبَلَاغِ. وَذَبَحَ الْآخَرَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَعَنْ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ.

في الزوائد : في إسناده عبد الله بن محمد ، مختلف فيه .

TERCEMESİ

3122) "... Âişe ve Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Kurban bayramında kurban kesmek istediği zaman iri, semiz, çift boynuzlu, alaca ve taşakları burkulmuş iki aded koç alırdı. Bunlardan birisini Allah'ın birliğine şehâdetle, O'nun (yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in) elçiliğine şehâdet eden ümmeti yerine, diğerini de Hz. Muhammed ve Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âl'ı yerine boğazlardı."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Abdullah bin Muhammed bulunur. Bu râvi'nin güvenilirliği ihtilâflıdır.

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet olunmuş ve Tirmizî bunun hasen - sahîh olduğunu söylemiştir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd, Ahmed ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir. Bunun senedinde bulunan Muhammed bin İshâk, an'ane ile rivâyet ettiği zaman, rivâyeti aleyhinde konuşulmuştur. Diğer râvî İsmâîl bin Ayyâş da zayıftır.

Son hadîs Zevâid nevinden olup durumu notta belirtilmiştir.

İlk ve son hadîste geçen "Emlah" kelimesinin anlamı hakkında el-Irâkî'nin dediği gibi beş görüş vardır. En sıhhatlisi; beyazlığı, siyahlığına galebe çalan şeydir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) boğazladığı bir kurbanı ümmeti yerine kesmiştir. Bu, ümmetine sevab kazandırmak içindir. Onların kurban kesme yükümlülüğünü kaldırmak için değildir. Bu itibarla o günlerde mâlî durumu kurban kesmeye müsâid olanlar, yine kesmekle mükellef tutulmuştur.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1. Kişi kendi nefsi için kurban kesebildiği gibi âile ferdleri ve kendisine bağlı kimseler yerine de kurban kesebilir. Yâni kurban sevâbını başkasına hediye edebilir. Ama kişinin kesmekle mükellef olduğu kurbanını kesmek için kendisinden vekâlet almak gerekir.

2. Kurbanı boğazlarken boynunun sağ tarafına ayakla basmak müstehabtır.

3. Hayvan boğazlamayı beceren kimsenin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesi müstehabtır. Bunu beceremediği takdirde becerebilen bir kimseye vekâlet vermesi uygundur. Kendisinin de boğazlama işinde hazır bulunması müstehabtır.

4. Kurbanı keserken "**Bismillâhi vallahü ekber**" deyip ikinci hadîste anılan duâyı okuması sünnettir.

5. Kurbanı keserken kıbleye doğru tutması müstehabtır.

6. Yumurtaları burkulmuş davarı kurban etmek meşrûdur. Hattâ bütün âlimlere göre daha faziletlidir. Çünkü eti daha lezzetli ve güzel kokuludur.

7. Davarın erkeğini kurban etmek, dişisini kurban etmekten daha sevabtır.

8. Kesilecek kurbanın iri ve semiz olması daha sevabtır.

(٢) باب الأضاحيّ واجبة هى أم لا ؟

2 — KURBAN BAYRAMINDA KESİLEN KURBANLAR VÂCİB Mİ - DEĞİL Mİ, BÂBI

٣١٢٣ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا زيد بن الحباب. ثنا عبد الله بن عيّاش، عن عبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة؛ أنّ رسول الله ﷺ قال « من كان له سعة، ولم يضحّ، فلا يقربنّ مصلّانا ».

فى الزوائد : فى إسناده عبد الله بن عياش وهو ، وإن روى له مسلم ، فإنما أخرج له فى المتابعات والشواهد . وقد ضعّفه أبو داود والنسائيّ. وقال أبو حاتم: صدوق. وقال ابن يونس: منكر الحديث. وذكره ابن حبان فى الثقات .

TERCEMESİ

3123) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Varlıklı (mâlî durumu kurban kesmeye müsâid) **olup da Kurban bayramında kurban kesmeyen kimse bizim musalla'mıza** (namaz kıldığımız yere) **yaklaşmasın.»"**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Abdullah bin Ayyâş bulunur. Müslim bunun rivâyetlerini almış ise de ancak mütâba' ve şevâhid kısmında (yâni başka râvilerle teyid edilmiş kısımda) ki rivâyetlerini almış, diğerlerini almamıştır. Ebû Dâvûd ve Nesâî bu râvinin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim ise bunun çok doğru olduğunu söylemiştir. İbn-i Yûnus ise bunun hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. İbn-i Hibbân ise bunu sıkâ, yâni güvenilir râviler arasında anmıştır.

٣١٢٤ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا إسماعيل بن عياش . ثنا ابن عون عن محمد ابن سيرين ؛ قال: سألت ابن عمر عن الضحايا . أواجبة هي؟ قال: ضحى رسول الله ﷺ ، والمسلمون من بعده ، وجرت به السنة .

حدثنا هشام بن عمار. ثنا إسماعيل بن عياش. ثنا الحجاج بن أرطاة. ثنا جبلة بن سحيم ، قال : سألت ابن عمر . فذكر مثله سواء .

TERCEMESİ

3124) "... Muhammed bin Sîrîn *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Kurban bayramında kesilen kurbanlar vâcib midir? diye İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'ya soru sordum. İbn-i Ömer: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Kurban bayramında kurban kesti. Ondan sonra da müslümanlar kestiler ve sünnet kurban kesmekle cereyan etti, dedi."

... Cebele bin Suhaym *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'ya (ayni şeyi) sormuş ve Muhammed bin Sirin'in rivâyet ettiğinin aynisini rivâyet etmiştir."

٣١٢٥ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا معاذ بن معاذ عن ابن عون . قال : أنبأنا أبو رملة عن مخنف بن سليم ، قال : كنا وقوفا عند النبي ﷺ بعرفة فقال « يا أيها الناس ! إن على كل أهل بيت ، في كل عام ، أضحية وعتيرة أتدرون ما العتيرة ؟ هي التي يسميها الناس الرجبية.»

TERCEMESİ

3125) "... Mıhnef bin Süleym *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz (Vedâ haccında) Arafât'ta Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında duruyorduk. Şöyle buyurdu:

«Ey insanlar! Şüphesiz, her yıl her ev halkı üzerinde bir udhiyye (Kurban bayramı günü kesilen kurban) ve bir atîre vardır. Atire'nin ne olduğunu bilir misiniz? Atîre, halkın Recebiyye ismini verdikleri (kurban)dır.»"

İ Z A H I

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ahmed, Dârimî ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Sindî bu hadîsin izahı bölümünde: 'Bir kavle göre hadîs, zekât nisâbına mâlik olanlar hakkındadır. Yâni şer'an zengin sayılan bir kimse Kurban bayramında kurban kesmezse bizim namazgâhımıza yaklaşmasın, buyurulmak istenmiştir. Bu hadis, böyle bir kimsenin namazının sıhhatli sayılabilmesi için kurban kesmesinin şart olduğu hükmünü ifâde etmez. Hadîs, böyle bir kimsenin iyi insanların meclislerinden kovulmaya müstehak olduğunu ifâde eder. Bu itibarla kurban kesmenin böyle kimselere vâcibliği hükmü çıkarılır' demiştir.

Kurban kesmenin vâcibliğine hükmeden âlimler bu hadîsi delîl gösterirler.

Tuhfe yazarının beyânına göre Tahâvi: Bu hadîsin râvileri sıkâ, yâni güvenilir zâtlardır. Ancak hadisin merfû veyâ mevkûf olduğu husûsunda ihtilâf vardır. Yâni Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sözü mü, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın sözü mü? yolunda iki görüş vardır. Mevkûf olduğu görüşü daha isâbetli gibi görülür, demiştir. El-Hâfız da: **Tahâvi'**-nin beyân ettiği durumla beraber bu hadîs, kurban kesmenin vâcibliğini açıkça ifâde etmez, demiştir.

Müellifimizin iki senedle rivâyet ettiği ikinci hadîsi Tirmizî, Cebele bin Sühaym (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiş ve: Bu, hasen bir hadîstir. İlim adamları bu hadîsle amel ederek demişler ki, bayram günü kurban kesmek vâcib değil ve lâkin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetlerindendir. Kurban kesmek müstehabtır. Süfyân-i Sevrî ve İbnü'l-Mübârek'in kavli budur, demiştir.

Tuhfe yazarı da bu hadisin izahı bölümünde özetle:

"Bu hadisin açık durumu şunu gösterir: Kurban kesmenin vâcibliği İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) tarafından sâbit görülmemiştir. Bunun içindir ki, İbn-i Ömer, "Kurban vâcib midir?" sorusuna, 'Evet' diye cevap vermeyerek, hadiste belirtilen şekilde cevablamıştır. Buhârî de kendi sahihinde: "İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ), kurban kesmek sünnet ve marûftur, demiştir, der.

El-Hâfız da el-Fetih'te: Bana öyle geliyor ki, Tirmizî, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın verdiği cevabta, Evet vâcibtir, demeyişini onun kurban kesmenin vâcibliğine hüküm vermeyişi mânâsında anlamıştır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sırf fiili, vâciblik anlamını ifâde etmez. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in fiil ve hareketlerine düşkün olduğu için kurban kesmenin vâcib olmadığını da açıkça söylememiştir, der."

Mıhnef bin Süleym (Radıyallâhü anh)'ın hadisini sünen sâhibleri ile Ahmed rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Bu hadis garib - hasen'dir. Bunu ancak İbn-i Avn'den rivâyet olunmuş olarak biliriz, demiştir.

Bu hadiste geçen "Udhiyye" kelimesi yukarda da belirttiğim gibi Kurban bayramı günlerinde kesilen kurban mânâsını ifâde eder.

"Atîre" kelimesini Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) açıklıyarak: «Halkın Recebiyye dedikleri (kurban)dır», buyurmuştur. Bu kurban Receb ayının ilk on gününde kesildiği için Recebiyye ismini almıştır. Bu kurban nevi İslâmiyet'in ilk zamanlarında vardı. Sonra buna âit hüküm neshedildi. Ebû Dâvûd, bu hadisi rivâyet ettikten sonra; اَلْعَتِيرَةُ مَنْسُوخَةٌ هٰذَا خَبَرٌ مَنْسُوخٌ = Atîre mensûhtur ve bu, mensûh bir hadistir, der.

Atîre ile ilgili gerekli bilgi Zebâih kitâbının 2. bâbında verilecektir. Bu itibarla burada ayrıca üzerinde durmaya gerek yoktur.

Bu hadisin zâhirine göre her yıl kurban kesmek her âile üzerine vâcibtir. Lâkin bu hüküm zenginlere mahsustur. 3123. nolü hadis bunun hükmünü husûsileştirir durumdadır.

KURBAN KESMENİN VÂCİB OLUP OLMADIĞI HUSÛSUNDAKİ GÖRÜŞLER :

Âlimler bu husûsta ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Ebû Hanîfe, Muhammed bin el-Hasan ve Hasan bin Ziyâd; zengin ve bayramı ikâmetgâhında geçiren kimseye vâcibtir, demişlerdir. El-Leys bin Sa'd ve Evzâî de böyle hükmetmişler. Bu görüş Mâlik'den de rivâyet olunmuştur.

Bunların delilleri, bu bâbta geçen Mıhnef (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ile 3152 nolu Cündüb (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir.

2. Şâfii, Ahmed, İshâk, Dâvûd ve Ebû Sevr'e göre kurban kesmek sünnettir. Bu görüş, Ebû Yûsuf'tan ve Sahâbîler ile Tâbiîlerden bir cemâattan da rivâyet olunmuştur. Tahâvî, kurban kesmenin Ebû Hanîfe'ye göre vâcib ve iki arkadaşına (Yâni Ebû Yûsuf ile Muhammed'e) göre sünnet olduğunu söylemiştir. Mâlik'in meşhur kavli de böyledir.

Bu grubun delîli ise Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nın 3149, 3150 nolu hadîsleridir. Şâfiî bu hadîsle ilgili olarak: Çünkü bu hadîslerde kurban kesme işi îrâde ve isteğe bağlanmıştır. Bu ise kurban kesmenin vâcib olmamasını gerektirir, demiştir. Bu grubun diğer delilleri hadîslerin şerh kitablarında anlatılmaktadır. İki grubun gösterdikleri delîller ile bunlara karşı verilen cevablar Tekmile ve Tuhfe'de etraflıca anlatılmaktadır.

İki Hâl Tercemesi

Muhammed bin Sîrîn hakkında bilgi 24. hadîsin izahı bölümünde verilmiştir.

Cebele bin Suhaym et-Teymî el-Kûfî, sıkâ, yâni güvenilir ravilerdendir. Muâviye ve İbn-i Zübeyr'den rivâyet etmiştir. Râvîleri Şu'be ve Sevri'dir. Kattân, İbn-i Muîn, Ebû Hâtem ve Nesâî onun sıkâ olduğunu söylemişlerdir. Hicretin 125. yılı vefât etmiştir. (Hulâsa, 60)

Mıhnef bin Süleym bin el-Hâris bin Avn el-Ezdî el-Ğâmıdî (R.A.) Peygamber (S.A.V.)'den bu hadîsi rivâyet etmiş, ayrıca Ali bin Ebî Tâlib ve Ebû Eyyûb (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvîleri ise Ebû Sâdık el-Ezdi ve Avn bin Ebî Cuheyfe'dir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) hayatta iken müslüman olmuş ve sahâbilik şerefine erişmiştir. Kûfe'ye yerleşmiş ve Ali (R.A.) tarafından Isfahân'a vâli olarak atan-

(Devâmı 458.ci sahife'de)

(٣) باب ثواب الأضحية

3 — KURBAN BAYRAMINDA KURBAN KESMENİN SEVÂBI, BÂBI

٣١٢٦ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي . ثنا عبد الله بن نافع . حدثني أبو المثنى عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ أن النبي ﷺ قال « ما عمل ابن آدم يوم النحر عملا أحب إلى الله عز وجل من هراقة دم ، وإنه ليأتي يوم القيامة بقرونها وأظلافها وأشعارها . وإن الدم ليقع من الله عز وجل بمكان ، قبل أن يقع على الأرض . فطيبوا بها نفسا » .

TERCEMESİ

3126) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Âdem oğlu Kurban bayramı günü kan akıtmaktan fazla Allah (Azze ve Celle) **katında sevimli hiç bir amel işlememiştir. Şüphesiz** o (yâni kesilen kurban), **kıyâmet günü boynuzları, tırnakları ve kıllarıyla gelir. Şüphesiz kurbanın kanı da yere düşmeden önce, Allah** (Azze ve Celle) **katında kabul olunur. Artık** (sevâbı böyle olunca), **gönülleriniz kurban** (kesmek sebebi) **ile** (sıkıntılı değil) **hoş olsun.»**"

٣١٢٧ — حدثنا محمد بن خلف العسقلاني . ثنا آدم بن أبي إياس . ثنا سلام ابن مسكين . ثنا عائذ الله عن أبي داود ، عن زيد بن أرقم ؛ قال: قال أصحاب رسول الله ﷺ : يا رسول الله! ما هذه الأضاحي؟ قال « سنة أبيكم إبراهيم » قالوا: فما لنا فيها؟ يا رسول الله! قال « بكل شعرة حسنة » قالوا : فالصوف؟ يا رسول الله! قال « بكل شعرة من الصوف حسنة » .

Hâl Tercemesi .... (Baştarafı 457.ci sahife'de) mıştı. Sıffin olayında da el-Ezd'in sancaktarlığını yapmıştır. Süleyman bin Sured ile beraber Aynü'l-Verde olayına katılanlardan olup hicretin 64. yılı bu olayda öldürülmüştür. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Tekmile, C. 3, Sah. 3)

في الزوائد : في إسناده أبو داود . واسمه نفيع بن الحارث وهو متروك . واتهم بوضع الحديث .

TERCEMESİ

3127) "... Zeyd bin Erkam *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ashâb'ı:

Yâ Resûlallah! Şu udhiyyeler (yâni bayramda kesilen kurbanlar) nedir? dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Babanız İbrâhim'in sünnetidir» diye cevab verdi. Sahâbiler:

Peki. Kurbanlarda bizim için ne (sevab) var? Yâ Resûlallah, dediler.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Her kıla karşılık bir hasene var» buyurdu. Sahâbiler:

Ya yün (Yâni kesilen kurban koyun - kuzu olunca sevab nasıl)? dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yünden beher taneye karşılık bir hasene (var)dır» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Ebû Dâvûd bulunur. Bunun adı Nüfey' bin el-Hâris'dir, rivâyetleri terkedilmiştir ve hadis uydurmakla itham edilmiştir.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini T i r m i z i ve H â k i m de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z i, senedinin hasen - garib, H â k i m de sahih olduğunu söylemişlerdir.

S i n d i bu hadisle ilgili olarak: Hadis, farzı ayn olan namaz gibi ibâdetlerin dışında kalan ibâdetin en faziletlisinin kurban kesmek olduğu mânâsına yorumlanır. Hadiste geçen "Hırâka" kelimesinin aslı İraka'dır. Bunun hemzesi, hâ harfine çevirilmiştir, der.

Tuhfe'de beyân edildiğine göre **Zeynü'l-Arab** da: Yâni kurban bayramı günü ibâdetlerin en faziletlisi kurbanların kanını akıtmaktır. Kesilen kurban bütünüyle ve eksiksiz kıyâmet günü gelip sâhibinin hayrat terâzisine konulur, beher uzvu karşılığında sâhibine sevab verilir ve sâhibi için S ı r â t köprüsü üstünde binek hayvanı olur, demiştir.

Zeyd bin Erkam (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Zeyd bin Erkam bin Zeyd bin Kays bin Numân bin Mâlik el-Hazrecî (R.A.) Hendek savaşına katılmış ve 17 savaşta bulunmuştur. Kûfe'de ikâmet eden sahâ-

(Devâmı 460.cı sahife'de)

(٤) باب مايستحب من الأضاحى

4 — MÜSTAHAB OLAN KURBANLAR, BÂBI

٣١٢٨ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا حفص بن غياث ، عن جعفر ابن محمد ، عن أبيه ، عن أبي سعيد ؛ قال : ضحى رسول الله ﷺ بكبش أقرن فحيل ، يأكل في سواد ، ويمشي في سواد ، وينظر في سواد .

T E R C E M E S İ

3128) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **karnında, ayaklarında ve gözlerinde siyahlık bulunan, çift boynuzlu ve döl bir koçu** (kurban bayramında) **kurban etti.**"

٣١٢٩ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم . ثنا محمد بن شعيب . أخبرني سعيد ابن عبد العزيز . ثنا يونس بن ميسرة بن حلبس ؛ قال : خرجت مع أبي سعيد الزرقي ، صاحب رسول الله ﷺ إلى شراء الضحايا .

قال يونس : فأشار أبو سعيد إلى كبش أدغم ، ليس بالمرتفع ولا المتضع في جسمه . فقال لي : اشتر لي هذا . كأنه شبهه بكبش رسول الله ﷺ .

في الزوائد إسناده صحيح .

Zeyd .... **(Baştarafı 459.cu sahife'de)** **bilerdendir. 90 aded hadisi var. Buhârî ile Müslim onun 4 hadisini ittifakla, ayrıca yalnız Buhârî 2 hadisini ve yalnız Müslim 6 hadisini rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında da onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri, Abdurrahman bin Ebi Leylâ, Tâvûs, Muhammed bin Ka'b, Nadr bin Enes ve bir cemâattır. Bir ara gözlerinden rahatsızlandığında Resûl-i Ekrem (S.A.V.) onu ziyâret etmişti. Hz. Ali (R.A.)'ın samimi ahbablarındandı. Hicretin 66 veyâ 68. yılı vefât etmiştir. (Hulâsa, 126)**

TERCEMESİ

3129) "... Yûnus bin Meysere bin Halbes *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **sahâbîlerinden Ebû Saîd-i Zurakî** (Radıyallâhü anh)'ın **beraberinde kurbanları almaya çıktım. Yûnus demiştir ki: Ebû Saîd, vücûtça ne iri ne de alçak olan siyah nişanlı bir koça işâret ederek bana dedi ki:**

Şu koçu benim için satın al. (Yûnus demiştir ki:) **Bana öyle geliyor ki, Ebû Saîd o koçu Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (kurban ettiği) **koça benzetti."**

Not: Zevâid'de, bunun senedinin sahih olduğu belirtilmiştir.

٣١٣٠ – حدّثنا العبّاس بن عثمان الدّمشقىّ. ثنا الوليد بن مسلم. ثنا أبو عائذ. أنّه سمع سليم بن عامر يحدّث عن أبى أمامة الباهلىّ؛ أنّ رسول الله ﷺ قال «خير الكفن الحلّة. وخير الضّحايا الكبش الأقرن».

TERCEMESİ

3130) "... Ebû Ümâme el-Bâhilî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kefenin en hayırlısı (ndan birisi de) **hulle** (yâni iki parçadan ibâret takım elbise) **dir. Bayramda kesilen kurbanların en hayırlısı da iki boynuzlu koçtur.»"**

İZAHI

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Hadiste geçen **"Fâhîl"** yumurtaları alınmamış döl hayvanı, demektir.

Bu hadis Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kestiği kurbanlık koçun yumurtalarının burkulmadığını ifâde eder. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kestiği kurbanın burkulmuş koç olduğuna dâir hadîsler de vardır. Bunlardan birisi 3122 nolu ha-

disimizdir. Orada belirttiğim gibi böylesini kurban etmek âlimlerce daha faziletli görülmüştür. Şu halde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) döl hayvanı durumundaki koçun kurban edilmesinin câizliğini bildirmek için bu neviden de kurban etmiştir. Âlimler böyle yorum yapmaktadır.

Bu bâbın ikinci hadisi Zevâid nevindendir.

Ebû Ümâme (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Ayrıca Ebû Dâvûd, bunun mislini Ubâde bin Sâmit (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Müellifimiz de Cenâze bölümünde Ubâde'nin hadisini rivâyet etmiş, fakat müellifimizin oradaki rivâyetinde sadece kefenle ilgili cümle bulunur.

Hadisin kefenle ilgili cümlesinin gerekli izahı ve şer'î hükmü orada, yâni 1473 ve 1471 nolu hadîslerin izahı bölümünde açıklanmıştır. Artık burada tekrarlamaya gerek yoktur.

«Kurbanların en hayırlısı iki boynuzlu koçtur» meâlindeki fıkra ile ilgili olarak Tıybi: Bu nevî koçun diğerlerinden faziletli olması, genellikle böylesinin daha iri ve daha semiz olmasından olabilir, demiştir.

İkinci hadiste geçen "Edğam" vücûdunda az siyahlık bulunan demektir. Özellikle kulaklarında ve çene altında siyahlık bulunan hayvan hakkında kullanılır. Siyah burunlu hayvan mânâsında da kullanılır.

İki Hâl Tercemesi

İkinci hadiste adı geçen Ebû Said ez-Zurakî (R.A.)'ın asıl adı Sa'd bin İmâre'dir. Bir kavle göre ismi Ziyâd'dır. İsmi hakkında başka rivâyetler de vardır. İbn-i Hibbân bu zâtın Ebû Said el-Hayr olduğunu kesinlikle söylemiştir. Bu zât sahâbîdir. Birkaç aded hadisi vardır. Onun hadislerini Nesâî ve İbn-i Mâceh rivâyet etmişlerdir. Râvîleri ise Abdullah bin Mürre ve Mekhûl'dur. (Hulâsa, 451)

Bu zâtın râvîsi Yûnus bin Meysere bin Halbes el-Himyerî ed-Dımışkî, zühd-ü takvâ sâhibi bir zâttır. Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun rivâyetlerini almışlardır. Kendisi Muâviye ve Vâsile'den rivâyette bulunmuştur. Râvîleri ise Evzâî ve Mervân bin Cenâh'tır. Dârekutnî ve başkaları onun sıkâ olduğunu söylemişlerdir. Hicretin 132. yılı Dımışk'ta Abbâsîler tarafından öldürülmüştür. (Hulâsa, 441)

(٥) باب عن كم تجزئ البدنة والبقرة

5 — DEVE VE SIĞIR (KURBAN OLARAK) KAÇ KİŞİ İÇİN KİFÂYET EDER, BÂBI

Bu bâbta rivâyet olunan hadislerin tercemesine geçmeden önce yukarda işâret ettiğim husûsu belirteyim.

Hediy: Hac veyâ umre münâsebetiyle Harem-i Şerif'e gönderilen kurban, demektir.

Udhiyye: Kurban bayramında kesilmesi meşrû kılınan kurban, demektir. Bu bâbın ilk hadisi Udhiyye hakkındadır. İkinci, üçüncü ve beşinci hadisi ise Hediy hakkındadır. Dördüncü hadis umûmidir.

٣١٣١ — حدثنا هَدِيَّةُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ. أَنْبَأَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأَنَا الْحُسَيْنُ ابْنُ وَاقِدٍ عَنْ عِلْبَاءَ بْنِ أَحْمَرَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ. فَحَضَرَ الْأَضْحَى. فَاشْتَرَكْنَا فِي الْجَزُورِ عَنْ عَشَرَةٍ، وَالْبَقَرَةِ عَنْ سَبْعَةٍ.

TERCEMESİ

3131) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz bir yolculukta Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde idik. Kurban bayramı günü geldi. Devede on kişi ve sığırda yedi kişi olarak ortaklaştık** (yâni kurbanları böylece kestik)."

٣١٣٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: نَحَرْنَا بِالْحُدَيْبِيَةِ، مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، الْبَدَنَةَ عَنْ سَبْعَةٍ، وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ.

TERCEMESİ

3132) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz Hudeybiye (umresin)**de Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde iken, deveyi yedi kişi adına ve sığırı yedi kişi adına** (kurban olarak) **kestik.**"

٣١٣٣ – حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : ذَبَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَمَّنِ اعْتَمَرَ مِنْ نِسَائِهِ ، فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ ، بَقَرَةً بَيْنَهُنَّ .

TERCEMESİ

3133) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Vedâ haccında temettü eden (yâni önce umre ve bundan sonra hac eden) zevceleri yerine aralarında (bölüşülmek üzere) bir sığır boğazladı."

٣١٣٤ – حدّثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ ، عَنْ أَبِي حَاضِرٍ الْأَزْدِيِّ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَلَّتِ الْإِبِلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَنْحَرُوا الْبَقَرَ .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات . وأبو حاضر اسمه عثمان بن حاضر .

TERCEMESİ

3134) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken develer azaldı. Bunun üzerine sahâbîlere sığır kesmelerini emretti."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih ve râvileri sıkâ (güvenilir) zâtlardır. Râvi Ebû Hâdır'ın adı, Osmân bin Hâdır'dır.

٣١٣٥ – حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِيُّ ، أَبُو طَاهِرٍ . أَنْبَأَنَا ابْنُ وَهْبٍ . أَنْبَأَنَا يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَمْرَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَحَرَ عَنْ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ ، فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ ، بَقَرَةً وَاحِدَةً .

TERCEMESİ

3135) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Vedâ haccında Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in Âl'ı** (yâni zevceleri) **yerine tek bir sığır kurban etti."**

İ Z A H I

Bu bâbın ilk hadisini Tirmizi, Nesâi ve Ahmed de rivâyet etmiştir. Bu hadis, devenin on kişi ve sığırın yedi kişi için bayramda kurban olarak kesilmesinin yeterli olduğuna delâlet eder. Âlimlerin bu konu hakkındaki görüşlerini aşağıda beyân edeceğim.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini imamlar, diğer sünen sâhibleri ve Müslim de rivâyet etmiştir. Tirmizi bu hadisin hasen - sahih olduğunu söylemiştir.

Bu hadis, hediy denilen yâni hac veyâ umre münâsebetiyle kesilmesi meşrû kılınan kurbanın deveden veyâ sığırdan olduğu zaman ortaklaşarak kesmenin câizliğine ve bir sığır veyâ bir devenin yedi kişi için yeterli olduğuna delâlet eder. Aşağıda belirteceğim gibi Udhiyye denilen bayram kurbanı hükmü de böyledir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Bu da Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisindeki hükmü ifâde eder. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e Vedâ haccında refâkat eden zevceleri sekiz idi. Bunlardan Âişe (Radıyallâhü anhâ) dışında kalanlar Temettü'a niyetlenmişlerdi. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onlar için bir sığırı temettü kurbanı olarak boğazlamıştı.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmiştir. Bu hadis Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi gibidir. Aynı hükmü ifâde eder.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın 3134 nolu hadisi ise Zevâid nevindendir.

UDHİYYE VE HEDİY KURBANLARININ DEVEDEN VEYÂ SIĞIRDAN OLDUĞU ZAMAN KAÇ KİŞİ İÇİN YETERLİ OLDUĞU KONUSUNA DÂİR GÖRÜŞLER :

1. Hanefîler'e göre bir sığır veyâ bir deve yedi kişi için kurban olabilir. İster hac veyâ umre münâsebetiyle kesilen kurban olsun, ister bayramda kesilen kurban olsun fark etmez. Hüküm aynidir. Yedi kişinin bu şekilde ortaklaşmasının sahihliği için hepsinin kurban kesmek niyetini taşıması gereklidir. Şâyet ortaklardan birisi kurban niyetiyle değil de et almak niyetiyle ortak olursa, hiç birisinin kurbanı sahih olmaz. Yukardaki hükümler nâfile ve vâcib kurbanların hepsine şümullüdür.

2. Şâfiîler ile Hanbelîler'e göre yedi kişinin bir devede veyâ bir sığırda ortak olması câizdir. Hepsinin kurban niyeti taşıması da şart değildir. Bu noktada Hanefîler'den ayrılırlar. Yâni bu iki mezhebe göre ortakların bâzısı kurban niyetiyle değil de et almak niyetiyle ortak olsa yine câizdir. Vâcib kurban ile nâfile kurban arasında bu hususta bir fark yoktur. Süfyân-i Sevrî ve Cumhûrun görüşü de budur.

Dâvûd-i Zâhirî ile Mâlikiler'in bâzısı da bu görüşte olmakla beraber yukardaki hükmün nâfile kurbana mahsus olduğunu söylerler. Yâni bunlara göre vâcib kurbanda ortaklık sahîh değildir.

3. Mâlik'in meşhur kavline göre ne devede ne de sığırda ortaklık câiz değildir. Nâfile olsun, vâcib olsun bu hayvanlar koyun ve keçi gibi ancak bir kişi için kurban olur.

Yukarda görüşlerini beyân ettiğim âlimler Hediy ile Udhiyye arasında bir fark görmezler. Yâni ister bayram münâsebetiyle kesilen kurban olsun ister hac veyâ umre münâsebetiyle kesilen kurban olsun hüküm aynidir.

4. Said bin el-Müseyyeb, İshâk bin Râheveyh ve İbn-i Huzeyme'ye göre deve Udhiyye kurbanı olduğu takdirde on kişi için yeterlidir. Bunlar İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın 3131. hadisini delil gösterirler. Bâzı hadîs şârihleri Udhiyye konusunda bu grubun görüşüne katılırlar.

(٦) باب كم تجزئ من الغنم عن البدنة

6 — KAÇ DAVAR BİR DEVE YERİNE KİFÂYET EDER, BÂBI

٣١٣٦ — حدثنا محمد بن معمر . ثنا محمد بن بكر البرساني . ثنا ابن جريج ؛ قال : قال عطاء الخراساني ، عن ابن عباس ؛ أن النبي ﷺ أتاه رجل فقال : إن علي بدنة . وأنا موسر بها . ولا أجدها فأشتريها . فأمره النبي ﷺ أن يبتاع سبع شياه فيذبحهن .

في الزوائد : رجال الإسناد رجال الصحيح . إلا أن عطاء الخراساني لم يسمع من ابن عباس . قاله الإمام أحمد . ولكن قال شيخنا أبو زرعة : روايته عن ابن عباس في صحيح البخاري . أي فهذا يدل على السماع . وقال : ابن جريج مدلس . وقد رواه بالعنعنة . وقال يحيى بن سعيد القطان : ابن جريج عن عطاء الخراساني ضعيف إنما هو كتاب دونه إليه .

TERCEMESİ

3136) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre bir adam Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e gelerek :

Benim boynumda bir deve (boğazlama borcu) **var ve ben deve almak varlığına sâhibim. Fakat deve bulamıyorum ki satın alayım, dedi. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona yedi davar satın alıp boğazlamasını emretti."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun râvileri sahih hadis râvileridir. Fakat Atâ el-Hurâsâni, İbn-i Abbâs (R.A.)'den hadis işitmemiştir. Bunu imam Ahmed, söylemiştir. Lâkin şeyhimiz Ebû Zur'a : Bu râvinin İbn-i Abbâs'tan rivâyeti, Buhârî'nin Sahih'inde mevcuttur, demiştir. Yâni bu durum, Atâ'nın İbn-i Abbâs'tan hadis işitmesine delâlet eder. Zevâid yazarı : Râvi İbn-i Cüreyc, tedlisçidir ve bu hadisi an'ane ile rivâyet etmiştir. Yahyâ bin Said el-Kattân da demiş ki : Atâ el-Hurâsânî'den İbn-i Cüreyc'in rivâyeti zayıftır. Çünkü bu, sadece İbn-i Cüreyc'in yazıp Atâ'ya isnâd ettiği bir kitabtan ibârettir, diye bilgi verir.

٣١٣٧ — حدثنا أبو كريب . ثنا المحاربي وعبد الرحيم ، عن سفيان الثوري ، عن سعيد بن مسروق . ح وثنا الحسين بن علي ، عن زائدة ، عن سعيد بن مسروق ، عن عباية ابن رفاعة ، عن رافع بن خديج ؛ قال : كنا مع رسول الله ﷺ ونحن بذي الحليفة من تهامة . فأصبنا إبلا وغنما . فعجل القوم . فأغلينا القدور قبل أن تقسم . فأتانا رسول الله ﷺ . فأمر بها . فأكفئت . ثم عدل الجزور بعشرة من الغنم .

TERCEMESİ

3137) "... Râfi' bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde** (Yemen'deki) **Tihâme'nin Zü'l-Huleyfe** (denilen yerin)**de idik. O esnâda** (düşmana âit) **bir sürü deve ve davarı ele geçirdik. Arkadaşlarımız**(ın bir kısmı) **acele etti ve** (ganîmet malı olan) **bu hayvanlar henüz taksim edilmeden önce** (hayvanlardan boğazlayıp etini) **çömleklerde pişirmeye başladık. Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **yanımıza geldi de çömlekler O'nun emriyle ters çevrildi** (yâni içindekiler yere döküldü). **Sonra** (hayvanlar taksim edilirken) **Resûl-i Ekrem deveyi on davara denk kıldı."**

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi Zevâid nevindendir. İkinci hadis Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edildiği gibi Mâlik, Şâfii ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Bâzı rivâyetlerdeki metin uzundur. Bâzıları kısadır.

İkinci hadiste geçen Zü'l-Huleyfe, Medîne-i Münevvere'den hac veyâ umre niyetiyle Mekke'ye gitmek isteyenlerin ihrâma girecekleri Mîkat yeri olan Zü'l-Huleyfe değil, Yemen tarafında kalan bir yerin ismidir.

Ganîmet malı olan deve ve davarların bir kısmı boğazlanıp çömlekde pişirilirken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bunu dökmesinin sebebi ile ilgili müteaddid görüşler beyân edilmiştir. Tekmile yazarı bunları anlatmaktadır. Biz sadece Kadı Iyâz'ın belirttiği sebebi bildirmekle yetineceğiz. Gâzîler, küfür diyarından dönüp İslâm memleketine girdikten sonra ganîmet hayvanlarından yemek istemişlerdi. Halbuki ganimet malı İslâm ülkesine getirilince, taksim edilmeden önce bundan yemek câiz değildir. Fakat henüz İslâm memleketine varılmadan önce, küfür diyarında gâzîlerin ganîmet malından yemeleri câizdir.

Diğer bir husûs da çömleklerdeki etin durumudur. Acaba sadece et suyu mu döküldü, yoksa et de dökülüp atıldı mı?

N e v e v i, sadece et suyunun döküldüğü ve çömleklerdeki etin ganimet malı meyânında müstehaklarına taksim edildiği görüşündedir.

Diğer bir görüşe göre çömleklerdeki et de atılıp toprağa karıştırılmıştır.

Bu hadîse göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ganîmet malı olan develeri ve davarları taksim ederken bir deveyi on davara denk tutmuştur. Tekmile yazarı bu hususla ilgili olarak şöyle der:

Söz konusu muvazenenin o günkü davarların değerine göre yapıldığı yorumu uygun görülmüştür. Belki o esnada deve nevi azdı veyâ kıymetliydi. Davarlar da çoktu veyâ cılızdı. Bu gibi nedenlerle o gün için bir deve on davara denk sayılırdı. Bir devenin yedi kişi için mi, on kişi için mi kurban edilebileceğine dâir ihtilâf ve âlimlerin görüşleri daha önce beyân edilmiştir.

(٧) باب ما تجزئ من الأضاحى

7 — BAYRAMDA KURBAN EDİLEN HAYVANLARIN ASGARÎ YAŞ HADDİNİN BEYÂNI BÂBI

٣١٣٨ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَعْطَاهُ غَنَمًا . فَقَسَمَهَا عَلَى أَصْحَابِهِ ضَحَايَا . فَبَقِيَ عَتُودٌ . فَذَكَرَهُ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَقَالَ « ضَحِّ بِهِ أَنْتَ » .

TERCEMESİ

3138) "... Ukbe bin Âmir el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (sahâbiler arasında vekâleten taksim etmek üzere) **kendisine bir mikdar** (kurbanlık) **davar vermiş. Kendisi de bunları kurbanlık olarak sahâbîlere taksim etmiş ve bir tane atûd** (yâni ikinci yaşına basmış, kuvvetli keçi oğlağı) **geri kalmıştı. Ukbe bunu Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **arz etmiş. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **da:**

«Onu da sen kendine kurban et», buyurmuştur."

٣١٣٩ — حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ ابْنُ أَبِي يَحْيَىٰ ، مَوْلَى الْأَسْلَمِيِّينَ عَنْ أُمِّهِ ؛ قَالَتْ : حَدَّثَتْنِي أُمُّ بِلَالٍ بِنْتُ هِلَالٍ ، عَنْ أَبِيهَا ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « يَجُوزُ الْجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ أُضْحِيَّةً » .

قال السندي : الحديث من الزوائد ، ولم يتعرض فى الزوائد لإسناده . وقال الدميري : قال ابن حزم : إنه حديث ساقط لجهالة أم محمد بن أبى يحيى . وأم بلال أيضا مجهولة ، لايدرى أنها صحابية أم لا . قال السندي : كذا قال . وأصاب فى الأول وأخطأ فى الثانى . فقد ذكر أم بلال فى الصحابة ، ابن مندة وأبو نعيم وابن عبد البر . ثم قال الذهبي فى الميزان : إنها لاتعرف . ووثقها العجلي اهـ. وأفاد فى الزوائد أن أصل الحديث موجود فى أبى داود والترمذي ، بإسناد صحيح .

TERCEMESİ

3139) "... Ümmü Bilâl bint-i Hilâl'ın babası *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«**Koyun nevinden ceza'** (yâni altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız, kuvvetli kuzun)**un bayram kurbanı olması câizdir.**»"

Not : Sindi şöyle demiştir : Bu hadis Zevâid nevindendir. Zevâid kitâbında bunun senedinin durumuna değinilmemiştir. Ed-Dümeyri : İbn-i Hazm demiş ki : Bu hadis sâkıttır. Çünkü Muhammed bin Ebi Yahyâ'nın anası mechuldür. Bilâl'ın anası da mechûldür.. sahâbi olup olmadığı bilinmiyor, der. Sindi daha sonra şöyle der : İbn-i Hazm böyle demiştir. İlk sözünde isâbet etmiş ise de ikinci sözünde hatâ etmiştir. Çünkü İbn-i Müneddeh, Ebû Nuaym ve İbn-i Abdilber, Bilâl'ın anasını sahâbiler arasında saymışlardır. Sonra Zehebi, el-Mizân'da, Bilâl'ın anasının tanınmadığını, fakat el-İclî'nin onu sikâ saydığını söylemiştir. Zevâid yazarı, bu hadisin aslının Ebû Dâvûd ile Tirmizi'nin sünenlerinde mevcut olduğunu ve senedinin sahih olduğunu ifâde etmiştir.

٣١٤٠ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ عَاصِمِ ابْنِ كُلَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كُنَّا مَعَ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ يُقَالُ لَهُ مُجَاشِعٌ ، مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ . فَعَزَّتِ الْغَنَمُ . فَأَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ « إِنَّ الْجَذَعَ يُوَفِّي مِمَّا تُوَفِّي مِنْهُ الثَّنِيَّةُ » .

TERCEMESİ

3140) "... Âsım bin Küleyb'in babası (Küleyb bin Şihâb) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sahâbilerinden, Süleym oğullarından Müşâci' isimli bir zât ile beraber idik. (O esnada) davarlar az idi. Bunun üzerine Müşâci' bir adama emretti. Adam (da halka) şu duyuruyu yaptı:**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **: Seniyye'nin (yâni iki yaşma basmış koyunun) yettiği şeye, ceza'ın (yâni altı ayını doldurup bir yaşını tamamlayandan farksız görülen kuvvetli kuzunun) yettiğini buyuruyordu."**

٣١٤١ – حدثنا هَارُونُ بْنُ حَبَّانَ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَبْدِ اللهِ . أَنبَأَنَا زهَيْرٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً . إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ ، فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ » .

TERCEMESİ

3141) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Siz (kurban olarak) **yalnız müsinne** (yâni yaşça büyük hayvanı) **kesiniz. Meğer ki,** (bulamamaktan dolayı) **bunu kesmek size güç ola. O takdirde koyun nevinden cezaa** (yâni altı ayını doldurup bir yılını doldurandan farksız ve **kuvvetli görülen** kuzu) **kesebilirsiniz.»"**

İZAHI

Ukbe (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste geçen **"Atûd"** bir yaşını doldurmuş, kuvvetli keçi oğlağıdır. Hadis bunun kurban olarak kesilebileceğine delâlet eder. Atâ, Evzâî ve

Şâfiiler'in bâzısı bu görüştedir. Fakat halef ve selef'in cumhûruna göre atûd kurban olamaz. Çünkü onlara göre Atûd, henüz bir yaşını doldurmamış keçi oğlağına denilir. Bir yaşını doldurunca âlimlerin ekserisine göre buna **Müsinne** ve **Seniyye** denilir. Hülâsa âlimlerin ekserisine göre bir yaşını doldurup ikinci yaşına basmış keçinin erkek ve dişisi kurban olabilir. Şâfiiler'e göre ise **Seniyye**, iki yaşını bitirip üçüncü yaşına basmış keçidir. Bundan küçük olanı kurban olamaz.

Bu bâbın ikinci hadisi Zevâid nevindendir. Şâfii ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Bu hadis altı ayını doldurmuş ve bir yaşını doldurandan farksız, kuvvetli kuzunun kurban olmasının câizliğine delâlet eder.

Bu bâbın üçüncü hadisini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Bu da bir önceki hadisin hükmünü ifâde eder.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Bu hadisin zâhiri deve, sığır ve davar nevilerinden Müsinne denilen yaştaki hayvan bulunmadığı takdirde **Cezaa** yâni en az altı ayını doldurmuş, kuvvetli ve bir yaşındakinden farksız kuzuyu kurban etmenin câizliğine delâlet eder. Anılan vasfı taşıyan kurbanlık hayvan bulunduğu takdirde ise hadîsin zâhirine göre kuzu kurban olamaz. Lâkin bu hadisin, zâhiri mânâsının kasdedilmediği husûsunda icmâ vardır. Çünkü kuzunun yukarda anılan vasfı taşıması hâlinde kurban olmasının câizliği müteaddid hadislerle sâbittir. Bu bâbın bâzı hadisleri de ayni hükmü ifâde etmektedir.

HADÎSLERDE GEÇEN BÂZI KELİMELERİ AÇIKLAYALIM

Ganem: Davar, mânâsınadır. Koyun ve keçi nevine şümullüdür.

Atud: Keçi oğlağıdır. Ancak âlimlerin ekserisine göre henüz bir yaşını doldurmamış oğlak kurban olamaz. 3138. hadisteki müsaade yalnız Ukbe (Radıyallâhü anh) içindir.

Müsinne: Altıncı yaşına basan deve, üçüncü yaşına basan sığır, Mâlik'e göre dördüncü yaşına basan sığır, ikinci yaşına basan koyun ve keçi, Şâfii'ye göre üçüncü yaşına basan keçi, demektir.

Yukardaki yaşlarda bulunan hayvanlara **Seniyye** de denilir.

Cezaa : Beş yaşına giren deve, iki yaşına basan sığır, M â l i k ' e göre üç yaşına basan sığır, altı ayının doldurup bir yaşını dolduran-dan farksız ve kuvvetli kuzu, Ş â f i i l e r ' e göre bir yaşını dolduran kuzu, ikinci yaşına henüz basmamış keçi, Ş â f i i l e r ' e göre henüz üç yaşına basmamış keçi, demektir.

Yukarda anlatılan develerle ilgili yaş husûsunda âlimler ittifak hâlindedir. İki yaşına basmış koyuna **Müsinne** denilmesi husûsunda da ittifak vardır. Diğerlerindeki ihtilâfın bir kısmı yukarda işâretlendi.

Şu noktayı da belirteyim ki, selef ve halef âlimleri; kurbanlar ancak deve, sığır, camus ve davardan olabilir. Başka hayvanlardan olamaz, derler. Bu hususta ittifak vardır.

Bu hayvanların müsinnelerinden kurban olur. Deve, sığır ve keçinin **Cezaa** denileninden kurban olmaz. Bu hususta da ittifak vardır.

İki yaşındaki koyunun kurban edilmesinin câizliği husûsunda da ittifak vardır. Henüz bir yaşını doldurmamış kuzunun kurban olması için fıkıh kitablarında belirtilen bâzı şartlar noktasında mezhebler arasında bir farklılık vardır. H a n e f i mezhebine göre yukarda anlattığım gibi altı ayını doldurmuş, kuvvetli ve bir yılını doldurmuştan farksız olan kuzuyu kurban kesmek câizdir. Ş â f i i l e r ' in görüşü de buna yakındır.

Yukarıda anılan hayvanların dişisi de erkeği de kurban olabilir. Ancak efdâliyet bakımından farklılık vardır. Bu farklılık husûsunda mezheblerin değişik görüşleri vardır. **Tekmile** yazarı efdâliyet husûsunda mezheblerin görüşlerini ayrıntılı olarak beyân etmektedir. Özeti şöyledir :

1. H a n e f i l e r ' e göre yukarda anılan hayvanlar, et ve değer bakımından eşit olduğu takdirde eti daha lezzetli olanı tercih edilir. Değer veyâ et bakımından birisi diğerinden fazla ise fazla olanı tercih edilmelidir. Koç ile koyun değer ve et bakımından eşit olduğu takdirde koç tercih edilir. Keçi, sığır ve devenin erkeği ile dişisi değerce eşit olduğu zaman dişisini tercih etmek efdaldır.

2. Şâfii ve Ahmed'e göre efdaliyet şu sıraya göredir: Deve, sığır, koyun ve en son keçi.

3. Mâlik'e göre koyun diğer cinslerden üstündür. Sonra keçi, sığır ve deve sırayla gelir. Bunların her nevinin erkeği dişisinden efdaldır.

Daha geniş bilgi için fıkıh kitablarına mürâcaat edilmelidir.

(٨) باب ما يكره أن يضحى به

8 — BAYRAMDA KURBAN EDİLMESİ YASAK OLAN HAYVANLAR BÂBI

٣١٤٢ – حدثنا محمد بن الصباح . ثنا أبو بكر بن عياش عن أبي إسحاق ، عن شريح ابن النعمان ، عن علي ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ أن يضحى بمقابلة أو مدابرة أو شرقاء أو خرقاء أو جدعاء .

TERCEMESİ

3142) "... Ali *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **kulağının ön kısmı kesilip veyâ kulağının arka kısmı kesilen veyâ kulağı uzunlamasına yarılıp ikiye bölünen, ya da kulağı delinen veyâ burnu kesilen hayvanı bayramda kurban etmeyi yasaklamıştır."**

İki Hâl Tercemesi

3140. hadisin râvisi Küleyb bin Şihâb el-Cirmi, Kûfe'lidir. Ömer (R.A.) ile Ali (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de oğlu Âsım ve İbrâhim bin Mühâcir rivâyet etmişlerdir. İbn-i Sa'd ile İbn-i Hibbân onun sıkâ olduğunu söylemişlerdir. Ebû Dâvûd ise: Küleyb, babasından, o da dedesinden, biçimindeki rivâyet bir şey değildir, demiştir. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa: 322)

Müşâci' (R.A.) bin Mes'ûd bin Sa'lebe bin Veheb es-Sülemi, Peygamber (S.A.V.)'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Abdülmelik bin Umeyr, Küleyb bin Şihâb ve Ebû Osmân en-Nihdi rivâyette bulunmuşlardır. Hz. Ömer (R.A.)'ın hilâfeti döneminde el-Müğire bin Şu'be (R.A.) tarafından Basra vâliliğine atanmıştır. Cemel vak'asında Hz. Âişe (R.A.) tarafdarı olarak öldürülmüştür. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Tekmile: C. 3, Sah. 17)

٣١٤٣ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ سَلَمَةَ ابْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ حُجَيَّةَ بْنِ عَدِيٍّ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَ وَالأُذُنَ.

TERCEMESİ

3143) "... Ali *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bize** (kurban edeceğimiz) **hayvanın gözüne ve kulağına iyice bakıp incelememizi** (yâni bu iki organda kusur bulunup bulunmadığını tetkik etmemizi) **emretti."**

İZAHI

Ali (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini diğer sünen sâhibleri, Ahmed, Hâkim, Dârimi ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis ise Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir. İkinci hadisin metni birinci hadisin metni içinde bâzı rivâyetlerde mevcuttur.

Şâfii ikinci hadisi şöyle yorumlamıştır: "Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), gözleri geniş ve büyük, kulakları da uzun olan hayvanları kurban etmemizi emretmiştir."

Diğer âlimlere göre, tercemede belirttiğim gibi kurban edilecek hayvanın gözünde ve kulağında kurban edilmeye mâni bir eksikliğin veyâ kusûrun bulunup bulunmadığına iyice dikkat edilmesi emrolunmuştur.

Birinci hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayayım:

Mukabele: Kulağının ön kısmından birazı kesilip salınan, yâni koparılmayan hayvandır.

Müdâbere: Kulağının arka kısmından birazı kesilip salınan ve koparılmayan hayvandır.

Şarkaa: Kulağı uzunlamasına yarılıp ikiye ayrılan hayvan

Harkaa: Kulağında yuvarlak delik bulunan hayvandır.

Ced'â: Burnu kesik olan hayvandır. Bu kelimenin masdarı olan Cedı'ın asıl mânâsı burun, kulak ve dudağı kesmektir. En çok, burun kesmek mânâsında kullanılır. Bu nedenle kayıtsız kullanıldığı zaman burun kesmek mânâsına yorumlanır.

HADİSİN FIKIH YÖNÜ

Hadisin zâhirine göre uzunlamasına veyâ genişlemesine kulağı yarılmış veyâ delinmiş hayvanı kurban etmek câiz değildir ve böyle bir hayvan kesildiği takdirde kurban yerine geçmez. Zâhiriyye mezhebi mensubları ile Şâfiîler'in bâzısı böyle hükmetmişlerdir. Fakat Cumhûra göre buna âit yasaklama tenzihen mekruhluk içindir. Yâni anılan kusurlardan hiç birisini taşımayan hayvanı kesmek daha iyidir.

Tekmile yazarının beyânına göre Hattâbi şöyle demiştir:
"Âlimler, hadiste anılan kusurların kurban etmeye mâni mikdarı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Re'y ehline göre kulağın yarısından fazlası bulunduğu zaman kurban edilebilir. (Bir kavle göre kulağın üçte birinden fazlası kesilmiş ise kurban olmaz.)

2. Mâlikiler'e göre kulağın üçte birinden fazlası kesilmiş veyâ yarılmış ise kurban olamaz.

3. Şâfiiler'e göre kulağının az veyâ çok bir parçası kesilip koparılmış ise kurban olamaz. Kulağı yarılmış veyâ delinmiş hayvanı kurban etmek mekruhtur. Bununla beraber kurban edilebilir.

4. Hanbeli mezhebine göre kulağı delinen veyâ yarılan hayvanı kurban etmek mekruhtur. Kulağının yarısından fazlası yarılan veyâ delinen hayvan kurban olamaz."

Burnu kesik olan hayvanı kurban etmek ise câiz değildir.

٣١٤٤ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا يَحْيَيَ بْنُ سَعِيدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَعَبْدُالرَّحْمٰنِ
وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، وَأَبُو الْوَلِيدِ، قَالُوا: ثنا شُعْبَةُ، سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ عَبْدِالرَّحْمٰنِ،

قَالَ : سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ فَيْرُوزَ ؛ قَالَ : قُلْتُ لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ : حَدِّثْنِي بِمَا كَرِهَ أَوْ نَهَى عَنْهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنَ الْأَضَاحِيِّ . فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ، هٰكَذَا بِيَدِهِ وَيَدِي أَقْصَرُ مِنْ يَدِهِ « أَرْبَعٌ لَا تُجْزِئُ فِي الْأَضَاحِيِّ : الْعَوْرَاءُ الْبَيِّنُ عَوَرُهَا . وَالْمَرِيضَةُ الْبَيِّنُ مَرَضُهَا . وَالْعَرْجَاءُ الْبَيِّنُ ظَلْعُهَا . وَالْكَسِيرَةُ الَّتِي لَا تُنْقِي »

قَالَ : فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَكُونَ نَقْصٌ فِي الْأُذُنِ . قَالَ : فَمَا كَرِهْتَ مِنْهُ ، فَدَعْهُ . وَلَا تُحَرِّمْهُ عَلَى أَحَدٍ .

TERCEMESİ

3144) "... Ubeyd bin Feyrûz *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Berâ bin Âzib (Radıyallâhü anh)'a: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **hoş görmediği veyâ yasakladığı kurbanlıkları bana anlat, dedim. Bunun üzerine Berâ, şöyle dedi:**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **eliyle** (dört sayısını) **şöyle işâret etti. Benim elim O'nun elinden kısadır ve şöyle buyurdu:**

«Dört hayvan vardır ki kurban olamaz: Bir gözünün görmediği apaçık belli tek gözlü hayvan, hastalığı besbelli hasta hayvan, topallığı açıkça görülen topal hayvan ve kemiklerinde ilik kalmamış dedecede zayıf olan hayvan.»

Ubeyd bin Feyrûz (Berâ'a) : **Ben kurbanlık hayvanın kulağında bir eksiklik olmasından hoşlanmam, demiş. Berâ** (da buna cevâben) :

Sen (kurbanlık olmasından) **hoşlanmadığın** (hayvan)ı **bırak** (yâni kurban etmeyiverirsin). **Fakat onu hiç kimseye yasaklama, demiştir."**

İZAHI

Bu hadîsi, diğer sünen sâhibleri, Mâlik, Ahmed, İbn-i Hibbân, Hâkim ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayayım:

Avrâ: Bir gözü görmeyen hayvan mânâsında kullanılmıştır.

Merîza: Hasta hayvan mânâsında kullanılmıştır.

Arcâ: Topal hayvan mânâsında kullanılmıştır.

Kesîre: Bunun asıl mânâsı, ayağı kırık olan dişi canlı demektir. Burada zayıf hayvan mânâsı kasdedilmiştir. Nitekim Tirmizi'nin rivâyetinde bu kelime yerine "Acfâ" kelimesi kullanılmıştır. Bâzıları bunu ayağı kırık olan hayvan mânâsına yorumlamışlardır.

Yukarıda sayılan kusurlar apaçık olduğu takdirde kurban edilmeye mânidir. Hafif olduğu takdirde ise mâni değildir. Şu halde bir gözü biraz gören hayvanın diğer gözü sağlam olursa kurban edilebilir.

Hayvanın hastalığının besbelli olmasının ölçüsü; sürüyle beraber normal yürüyememesidir.

Hayvanın topallığının apaçık olmasının ölçüsü de; sürüden geri kalmasıdır.

Hadiste geçen "**Tünkı**" fiili, **İnkaa** masdarından türemedir. **İnkaa**'ın kökü olan **Nikı**, kemik iliğidir. Şu halde kemiklerinde ilik kalmamış derecede zayıf olan hayvan kurban edilemez.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ:

Kurban edilecek hayvanın anılan kusurlardan hiç birini taşımaması şarttır. Anılan kusurlardan birisi âşikâr biçimde bulunduğu takdirde kurban edilmeye mânidir. Nevevi bu hususta âlimlerin ittifakı bulunduğunu beyân eder. Körlük, bir ayağın kesik olması gibi daha büyük kusuru, eksikliği olan ayıplı hayvan da kurban olamaz.

Hadiste söz konusu edilen kulaktaki eksiklik ile ilgili hüküm bundan önceki hadisin fıkıh bölümünde anlatıldığı için tekrarlamaya gerek görmüyorum.

Hadisin râvisi Ubeyd bin Feyrûz eş-Şeybânî Ebü'd-Dahhâk el-Kûfî, Berâ bin Azib (Radıyallâhü anh)'den rivâyette bulunmuştur. Râvisi de Süleymân bin Abdirrahmân ed-Dımışkî'dir. Ebû Hâtim

ile N e s â i onun sıkâ olduğunu söylemişlerdir. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (1)

٣١٤٥ — حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ . ثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ ؛ أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّهُ سَمِعَ جُرَيَّ بْنَ كُلَيْبٍ يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيًّا يُحَدِّثُ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى أَنْ يُضَحَّى بِأَعْضَبِ الْقَرْنِ وَالْأُذُنِ .

TERCEMESİ

3145) "... Alî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **boynuzunun veyâ kulağının yarısından fazlası kesilmiş olan hayvanı kurban etmeyi yasaklamıştır."**

İZAHI

Bu hadisi E b û D â v û d, N e s â i, A h m e d ve T a h â v î de rivâyet etmişlerdir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Kulağının tamamı veyâ yarısından fazlası kesilmiş olan hayvan kurban edilemez. Âlimler bu hususta ittifak hâlindedir.

2. Boynuzunun tamamı veyâ çoğu kesilmiş veyâ kırılmış olan hayvan kurban edilemez. Âlimler bu hususta ihtilâf hâlindedir. Şöyle ki:

N a h a i, E b û Y û s u f, M u h a m m e d ve A h m e d bu hadisle amel etmişlerdir.

E b û H a n i f e'ye göre ise boynuzu kırılmış veyâ kesilmiş olan hayvan kurban edilebilir. Ş â f i i de böyle demiştir. Ancak

(1) Hulâsa : 255

şu farkla ki, boynuzun kırılması veyâ kesilmesi, hayvanın etine olumsuz yönde etki yapmış ise, yâni bu nedenle hayvanın etinden bir parça kesilmiş ise kurban edilemez.

M â l i k ise şöyle demiştir: Hayvanın boynuzu kesilmiş olup bu yüzden kanama varsa kurban edilemez. Kanama yok ise kurban edilebilir.

(٩) باب من اشترى أضحية صحيحة فأصابها عنده شيء

9 — BİR KİMSE KURBAN NİYETİYLE BİR HAYVAN SATIN ALIR DA KURBAN ADAMIN YANINDA AYIPLI OLUR, BÂBI

٣١٤٦ — حدثنا محمد بن يحيى، ومحمد بن عبد الملك، أبو بكر، قالا: ثنا عبد الرزاق عن الثوري، عن جابر بن يزيد، عن محمد بن قرظة الأنصاري، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: ابتعنا كبشا نضحي به. فأصاب الذئب من أليته أو أذنه. فسألنا النبي ﷺ. فأمرنا أن نضحي به.

في الزوائد: في إسناده جابر الجعفي، وهو ضعيف قد اتهم. قال الدميري: قال ابن حزم: هو أثر روى فيه جابر الجعفي، وهو كذاب.

T E R C E M E S İ

3146) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz kurban etmek üzere bir koç satın aldık. Sonra kurt onun kuyruğundan (veyâ butundan) ya da kulağından bir parça kaptı. Biz durumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e sorduk. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **onu kurban etmemizi emretti."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Câbir el-Ca'fi bulunur. Bu râvi, zayıftır, hadis uydurmakla itham edilmiştir. Ed-Dümeyri'nin dediğine göre İbn-i Hazm demiş ki: Bu, bir eserdir, senedinde Câbir el-Ca'fi vardır. Bu râvi, kezzâb'tır (yâni çok yalancıdır).

İ Z A H I

Bu hadîs Zevâid nevindendir. Senedinin zayıflığı notta belirtilmiştir. Hadîsin senedi zayıf olduğu için delil sayılmamıştır. Miftâhül'-Hâce yazarı bu hadîsin hâşiyesinde râvî Muhammed bin Karaza'nın Ebû Said (Radıyallâhü anh)'den hadîs işitmesinin de ihtilâflı olduğunu bildirir. Sonra, bu hadîsin tâyin edilmiş durumdaki kurban hakkında olması ihtimâlinden söz eder.

Hanefî fıkıh kitablarından Tenvîrü'l-Ebsâr'da: Bir kimse bir kurbanlık hayvanı sağlam iken satın alır. Sonra hayvan adamın yanında kurban edilmeye mâni bir ayıp ile ayıplanırsa, sâhibinin mâlî durumuna bakılır. Eğer adam, şer'an zengin sayılırsa o ayıplı hayvan yerine, sağlam bir hayvanı kurban etmekle mükelleftir. Şâyet adam kurban kesmekle mükellef olmayacak derecede fakir ise o ayıplı hayvanı kesmek onun için yeterlidir, denilir.

İbn-i Abidin'de de: Çünkü fakir olan kişi hayvanı satın almakla, onu kurbanlığa tâyin etmiş sayılır. Hattâ boyle fakir olan kimse, bir kurban kesmeyi kendi nefsine vâcib kılar ve kesmek istediği hayvanı tâyin ve tesbit etmez. Sonra kendine vâcib ettiği kurban kesmek üzere gidip sağlam bir hayvanı satın alır. Sonra da bu hayvan onun yanında ayıplanırsa artık zengin kişi gibi onu kesemez. Şâyet kesse, borcu ödenmiş sayılmaz. Çünkü kendisine vâcib olmayan kurbanı kendi nefsine vâcib etmiş olur ve bu yüzden zengin kişi gibi sağlam bir hayvanı kurban etmekle mükelleftir, der.

Şâfii mezhebine göre zengin veyâ fakir bir kimse kurban niyeti ile bir hayvan satın alırsa bu akidle, hayvan kurbanlık sayılmaz. Hüküm bu olunca hayvan sâhibinin yanında iken, yâni henüz kesilmemiş iken kurbanlığa engel teşkil eden bir ayıpla ayıplanırsa, kurban edilemez. Sâhibi onu başka türlü değerlendirir ve kurban kesmek isterse başka bir hayvanı satın alır.

Konu hakkında geniş bilgi için fıkıh kitablarına mürâcaat edilmelidir.

(١٠) باب من ضحى بشاة عن أهله

10 — ÂİLE FERDLERİNİN TÜMÜ YERİNE BİR TANE DAVARI (KOYUN VEYÂ KEÇİYİ) KURBAN BAYRAMINDA KURBAN EDENİN BÂBI

٣١٤٧ – حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ . حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ ابْنُ عُثْمَانَ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيَّادٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ؛ قَالَ : سَأَلْتُ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ : كَيْفَ كَانَتِ الضَّحَايَا فِيكُمْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : كَانَ الرَّجُلُ ، فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ ، يُضَحِّي بِالشَّاةِ عَنْهُ وَعَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ . فَيَأْكُلُونَ وَيُطْعِمُونَ . ثُمَّ تَبَاهَى النَّاسُ ، فَصَارَ كَمَا تَرَى .

TERCEMESİ

3147) "... Atâ bin Yesâr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Ebû Eyyûb el-Ensârî (Radıyallâhü anh)'a:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), hayatta iken sizde (sayı bakımından) bayram kurbanları nasıl idi? diye sordum. Ebû Eyyûb (Radıyallâhü anh):

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), hayatta iken adam kendisi ve ev halkı için bir aded davarı bayramda kurban ederdi, (ve ondan) yiyerlerdi, yedirirlerdi. (O devirden) sonra halk (çok sayıda kurban kesmekle) iftihar etmeye başladı ve durum gördüğün hale dönüştü, dedi."

٣١٤٨ – حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ، وَمُحَمَّدُ ابْنُ يُوسُفَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ ، عَنْ بَيَانٍ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ أَبِي سَرِيحَةَ ؛ قَالَ : حَمَلَنِي أَهْلِي عَلَى الْجَفَاءِ ، بَعْدَمَا عَلِمْتُ مِنَ السُّنَّةِ . كَانَ أَهْلُ الْبَيْتِ يُضَحُّونَ بِالشَّاةِ وَالشَّاتَيْنِ . وَالْآنَ يُبَخِّلُنَا جِيرَانُنَا .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله موثقون .

TERCEMESİ

3148) "... Ebû Serîha (Huzeyfe bin Esîd —2—) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben sünnet'i bildikten sonra ev halkım beni (çok sayıda kurban kesmeye) zorladılar. Ev halkı bir davarı veyâ iki davarı bayramda kurban ederlerdi. Şimdi (bir veyâ iki davarı kurban etmekle yetinirsek) komşularımız bizi cimrilikle itham ederler."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih ve râvileri sıkâ (güvenilir) zâtlardır.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini Tirmizi ve Mâlik de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis ise Zevâid nevindendir. Tirmizi, ilk hadisin hasen - sahih olduğunu söylemiştir.

Bu bâbın hadisleri bir davarın bir ev halkı adına kurban edilmesinin yeterli olduğuna delâlet ederler. Mâlik, Şâfii, Ahmed, el-Leys, Evzâi ve İshâk bu ve benzeri hadisleri delil göstererek böyle hükmetmişlerdir.

Hanefiler ile Sevri ise bir davarın bir ev halkı için kurban olarak yetmediğine hükmetmişlerdir. Bunlar, bu ve benzeri hadisleri, sevâba ortak etmek mânâsına yorumlamışlardır.

İki grubun delilleri ve yek diğerine verdikleri cevabları görmek isteyenler, Tirmizi'nin Tuhfe şerhine ve Ebû Dâvûd'un Tekmile şerhine başvurabilirler.

(١١) باب من أراد أن يضحى فلا يأخذ فى العشر من شعره وأظفاره

11 — KURBAN BAYRAMINDA KURBAN KESMEK İSTEYEN KİMSE, ZİLHİCCE AYININ İLK ON GÜNÜNDE KILLARINDAN VE TIRNAKLARINDAN BİR ŞEY ALMASIN, BÂBI

٣١٤٩ — حدثنا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَمَّالُ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابْنِ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ

(2) Bu sahâbi'nin hâl tercemesi 1537. hadis bölümünde geçti.

قَالَ «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَأَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلَا يَمَسَّ مِنْ شَعَرِهِ وَلَا بَشَرِهِ شَيْئًا».

TERCEMESİ

3149) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Zilhicce ayının ilk on günü girip de biriniz bayramda kurban kesmek istediği zaman artık (kurbanını kesinceye kadar) kendi vücûdunun kıllarından ve derisinden hiç bir şeye dokunmasın.»"

٣١٥٠ – حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ بَكْرٍ الضَّبِّيُّ، أَبُو عَمْرٍو. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبُرْسَانِيُّ.
ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ثنا أَبُو قُتَيْبَةَ وَيَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ، قَالُوا:
ثنا شُعْبَةُ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛
قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ، فَأَرَادَ أَنْ يُضَحِّيَ.
فَلَا يَقْرَبَنَّ لَهُ شَعَرًا وَلَا ظُفُرًا».

TERCEMESİ

3150) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sizden kim Zilhicce ayının hilâlını görüp de bayramda kurban kesmek isterse artık (kurbanını kesinceye kadar) vücûdundaki kıllara ve tırnaklara yaklaşmasın.»"

İZAHI

Müellifimizin iki senedle rivâyet ettiği Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nın aynı hükmü ifâde eden bu bâbın iki hadisini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâi ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadislerin zâhirine göre kurban bayramında kurban kesmek isteyen kimsenin Zilhicce ayının ilk on gününde saçından,

kıllarından ve tırnaklarından bir şey alması, kesmesi, kısaltması, yolması ve diğer şekillerde gidermesi haramdır. Bayramda kurbanını kestikten sonra tıraş olabilir, eteğini ve koltuk altlarını temizleyebilir ve tırnaklarını kesebilir. Daha önce bunlara dokunamaz.

ÂLİMLERİN BU KONUDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. Ahmed, İshâk, Said bin el-Müseyyeb, Dâvûd-i Zâhirî ve bâzı Şâfiiler bu hadisin zâhiriyle hükmetmişlerdir.

2. Mâlik bir rivâyete göre şöyle demiştir: Nâfile kurban kesecek kimsenin anılan sürece kıl veyâ tırnak kesmesi veyâ başka türlü gidermesi haramdır. Vâcib kurban kesecek kimse için bu şeyler haram değildir.

3. Hanefîler, Şâfii mezhebinin meşhur kavli ve Mâlik'ten yapılan bir rivâyete göre hadisteki yasaklama tenzîhen mekruhluk içindir. Haramlık mânâsına yorumlanmamasının delîli ise Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın 3094, 3095 ve 3098. hadisleridir. Oralara bakılabilir. Çünkü o hadîslere göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kurbanlığını Medîne-i Münevvere'den Mekke'ye gönderirdi. Kendisi Medîne'de kalırdı ve ihrâmlı kimse için yasak olan şeylerin hiç birisinden sakınmazdı.

Bayramda kurban kesmek niyetinde olan kimsenin Zilhicce ayının ilk 10 gününde kıllarını gidermemesi ve tırnaklarını kesmemesinin hikmeti ile ilgili olarak Sindî: Bir kavle göre kurban sâhibinin kendisini ihrâmlı kimselere benzetmesidir. Diğer bir görüşe göre amaç, vücûdun bütünüyle cehennem ateşinden âzadlanmasıdır, der.

Şâfiî bu hadîsi bayramda kurban kesmenin vâcib olmadığına delil saymıştır. Çünkü hadiste "... **kurban kesmek isterse**..." ifâdesi kullanılmıştır. Bu ifâde kurban kesmenin isteğe bağlı olduğunu gösterir.

Sindî bu nokta ile ilgili olarak da: Eğer biz Hanefîler kurbanın herkese vâcib olduğunu söyleseydik, bu hadis görüşümüzü reddederdi. Ama biz kurbanın zenginlere vâcib ve zengin olmayanlara mendub olduğunu söyleyince bu hadis, bizim aleyhimizde bir delîl olmaz, der.

(١٢) باب النهى عن ذبح الأضحية قبل الصلاة

12 — BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE KURBAN KESMENİN YASAKLIĞI BÂBI

٣١٥١ — حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَجُلاً ذَبَحَ ، يَوْمَ النَّحْرِ ، يَعْنِي قَبْلَ الصَّلاةِ فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُعِيدَ .

TERCEMESİ

3151) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Bir adam kurban bayramının ilk günü, yâni bayram namazından önce kurban kesti. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), ona (kurban kesmeyi) iâde etmesini (yâni yeniden kurban kesmesini) emretti."

٣١٥٢ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ جُنْدَبٍ الْبَجَلِيِّ ؛ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ : شَهِدْتُ الْأَضْحَى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ . فَذَبَحَ أُنَاسٌ قَبْلَ الصَّلَاةِ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ كَانَ ذَبَحَ مِنْكُمْ قَبْلَ الصَّلَاةِ ، فَلْيُعِدْ أُضْحِيَّتَهُ . وَمَنْ لَا ، فَلْيَذْبَحْ عَلَى اسْمِ اللَّهِ » .

TERCEMESİ

3152) "... Cündeb (bin Abdillah bin Süfyân) el-Beceli *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben Kurban bayramının ilk günü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idim. Bâzı kimseler kurbanlarını bayram namazından önce kestiler. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu :

«Sizden kim kurbanını bayram namazından önce kesti ise kurbanını iâde etsin (yâni yeniden kurban kessin). Kim de henüz kesmemiş ise Bismillâh diyerek kessin.»"

٣١٥٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو خالد الأحمر عن يحيى بن سعيد، عن عباد بن تميم ، عن عويمر بن أشقر ؛ أنه ذبح قبل الصلاة فذكره للنبي ﷺ . فقال « أعد أضحيتك » .

في الزوائد: رجاله ثقات إلا أنه منقطع . لأن عباد بن تميم لم يسمع عويمر بن أشقر . قاله الحافظ ابن حجر .

TERCEMESİ

3153) "... Uveymir bin Eşkar *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi kurbanını bayram namazından önce kesmiş, sonra durumu Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e arzetmiş. Bunun üzerine Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Tekrar kurban kes» buyurmuştur."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun râvileri sıkâ (güvenilir) kimselerdir. Fakat sened munkati (kesik)dir. Çünkü el-Hâfız bin Hacer, Abbâd bin Temim'in Uveymir bin Eşkar'den hadis işitmediğini söylemiştir.

٣١٥٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الأعلى عن خالد الحذاء ، عن أبي قلابة ؛ عن أبي زيد .

قال أبو بكر : وقال غير عبد الأعلى: عن عمرو بن بجدان، عن أبي زيد . ح وحدثنا محمد بن المثنى ، أبو موسى . ثنا عبد الصمد بن عبد الوارث . ثنا أبي عن خالد الحذاء ، عن أبي قلابة، عن عمرو بن بجدان ، عن أبي زيد الأنصاري؛ قال : مر رسول الله ﷺ بدار من دور الأنصار . فوجد ريح قتار . فقال « من هذا الذي ذبح ؟ » فخرج إليه رجل منا . فقال : أنا . يا رسول الله ! ذبحت قبل أن أصلي لأطعم أهلي وجيراني . فأمره أن يعيد . فقال : لا . والله ! الذي لا إله إلا هو . ما عندي إلا جذع أو حمل من الضأن . قال « اذبحها ، ولن تجزئ جذعة عن أحد بعدك » .

TERCEMESİ

3154) "... Ebû Zeyd el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ensâr'ın evlerinden birinin yanından geçti de pişirilmekte olan et kokusunu duydu da bunun üzerine:**

«Şu boğazlayan adam kimdir?» diye sordu. Bizden bir adam O'nun huzûruna çıkarak:

Benim, Yâ Resûlallah. Çoluk çocuğuma ve komşularıma (et) **yedireyim diye ben bayram namazını kılmadan önce kurbanımı boğazladım, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de adama yeniden kurban kesmesini emretti. Adam da:**

Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki (kurban edeceğim başka **hayvan**) **yoktur. Benim yanımda ceza'** (yâni yaşça küçük hayvan) **veyâ kuzudan başkası yoktur, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Cezaa'yı boğazla, fakat cezaa, senden sonra hiç kimse için kifâyet etmez (yâni kurban olamaz), **buyurdu.**

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir.

Cündeb (Radıyallâhü anh)'ın hadisini bunlarla beraber Nesâî de rivâyet etmiştir.

Zevâid nevinden olan Uveymir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini İbn-i Hibbân da rivâyet etmiştir.

Ebû Zeyd (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin Zevâid nevinden olduğuna dâir bir kayıt bulunmamakla beraber, buna **Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında rastlayamadım.**

Son hadiste geçen **"Hamel"** kuzu demektir.

Ceza' ve **Cezaa** yaşça küçük deve, sığır ve davar hakkıda kullanılan birer kelimedir. **Ceza'** erkeğine, **Cezaa** da dişisine denilir.

Bu kelime, beş yaşına girmiş deve, cumhûra göre iki yaşına girmiş sığır, M â l i k ' e göre üç yaşına basan sığır, altı ayını doldurmuş olup bir yılını doldurmuşundan farksız görülen kuzu ve âlimlerin ekserisine göre henüz iki yaşına basmış keçi oğlağı, Ş â f i î l e r ' e göre henüz üç yaşına girmemiş keçi oğlağı hakkında kullanılır. Başka görüşler de vardır.

Deve, sığır ve keçinin cezaa denilen küçük yaştakilerden kurban olamaz. Bu hususta âlimlerin ittifakı vardır. Koyundan olan cezaa ise cumhûra göre kurban olabilir. İ b n - i Ö m e r ile Z ü h r î buna karşı çıkmışlardır.

Son hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ensârî olan zâta mahsus olmak üzere cezaa'yı kurban etmesine izin vermiştir. Bu ruhsat özel olduğuna göre ensârî'nin kesmek istediği cezaa, muhtemelen keçi oğlağıdır. Ya da sığır veyâ devedendir. Çünkü koyun nevinden olan cezaa, yâni en az altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan farksız olan kuzuyu kurban etmek meşrûdur, hattâ bâzı âlimlere göre daha faziletlidir. Bu konu bu kitâbın yedinci bâbında rivâyet edilen 3138 - 3141 nolu hadislerin izahı bölümünde etraflıca izah edilmiştir.

E l - H â f ı z, el-Fetih'te: E b û Z e y d e l - E n s â r î ' nin hadisinde, yâni 3154 nolu hadisimizde sözü edilen ensârî adamın E b û B ü r d e olduğu yorumu yapılır. Çünkü E b û B ü r d e ensâr'dandır, der. E b û B ü r d e (Radıyallâhü anh)'ın kesmesine izin verilen kurbanlığının keçi oğlağı olduğu E b û D â v û d ile B u h â r î ' nin rivâyetlerinde belirtilmiştir.

E l - H â f ı z ' ın yorumlamasına göre bu hadiste geçen Cezaa, keçi oğlağı mânâsına yorumlanır.

BU BÂBIN HADÎSLERDEN ÇIKAN FIKIH HÜKMÜ

Kurban kesme zamanı, Kurban bayramı namazından sonra girer. Bayram namazından önce kesilen kurban, kurban sayılmaz. Böyle yapan bir kimse kurbanını iâde etmekle, yâni tekrar kurban kesmekle mükelleftir.

ÂLİMLERİN BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞLERİ

1. Hanefi mezhebine göre kurban kesme zamanı şehirlerde ve şehir hükmünde olan yerlerde bayram namazı kılındıktan sonra başlar. Şâyet böyle bir yerde herhangi bir sebeble bayram namazı kılınmazsa, bayramın ilk günü öğle namazı vaktinin girmesiyle kurban kesme zamanı başlamış olur.

Göçebe hayatı yaşayan kimseler ile köylerde ikâmet edenler bayram namazı kendilerine vâcib olmadığı için bayramın ilk günü fecir doğduktan sonra kurban kesebilirler. Çünkü böyle kimseler kurban kesmekle meşgul olmaları, onları vâcib olan başka bir ibâdetten alakoymaz.

Bir kimse yukarda belirtilen vakit girmeden önce kurban keserse, onun kestiği kurban sayılmaz. Dolayısıyla yeniden kurban kesmekle mükelleftir. Yâni şer'an zengin sayılıyorsa yeniden kurban kesmesi vâcibtir.

2. Şâfii, Dâvûd ve İbnü'l-Münzir'e göre bayramın ilk günü güneş doğduktan sonra bayram namazını kılmak ve iki hutbe okumak için gerekli sürenin geçmesiyle kurban kesme zamanı girmiş olur. Bu zaman girdikten sonra kesilen kurban geçerlidir. İster henüz imâm bayram namazını kıldırmış olsun veyâ olmasın, kezâ kurban sâhibi bayram namazını henüz kılmamış ise de hüküm aynidir. Bu hüküm husûsunda köylü veyâ şehirli ayırımı yoktur. Kezâ misâfir ile memleketinde ikâmet eden arasında da bir fark yoktur. En faziletlisi ise kurban sâhibinin imâmla beraber bayram namazını kıldıktan sonra kurban kesmesidir.

3. Mâlik'e göre kurban kesme zamanı bayram namazı ve hutbesinden sonra girer. İmâm kurban kesecekse, bayram namazı ve hutbesinden sonra önce kendisi kurban keser. Bundan sonra kişiler kurbanlarını kesebilirler. Şâyet bir kimse namazdan veyâ hutbeden önce ya da imâmdan önce kurban keserse, onun kestiği kurban sayılmaz. Şâyet imâm kurban kesmeyecek ise onun kurban kesmesi süresi kadar bir zaman geçtikten sonra cemâat kurbanlarını keserler. Bu hüküm husûsunda köylü ve şehirli ayırımı yoktur.

4. Ahmed, Evzâî, İshâk ve Hasan-i Basri'ye göre imâm bayram namazını kıldırdıktan sonra kurban kesme zamanı girmiş olur. Köylü ve şehirli farkı yoktur.

KURBAN BAYRAMININ KAÇINCI GÜNÜNE KADAR KESİLEBİLİR ?

Âlimler arasında bu hususta da ihtilâf vardır. Şöyle ki :

1. Hanefiler, Mâlik, Ahmed ve Sevri'ye göre kurban, bayramın üçüncü günü akşamına kadar kesilebilir. Daha sonra kesilemez. Bu görüş, Ömer, oğlu Abdullah ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anhüm)'den de rivâyet olunmuştur.

2. Şâfiiler ve Zâhiriyye mezhebi mensublarına göre ise kurban, bayramın dördüncü günü akşamına kadar kesilebilir. Daha sonraya bırakılamaz. Ali, Cübeyr bin Mut'im, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm) ile Atâ, Hasan-i Basri ve Ömer bin Abdilaziz'den de bu görüş rivâyet olunmuştur.

Yukarıdaki görüşlerden başka görüşler de vardır. Onları buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

Hanefiler, Şâfii, İshâk ve Cumhûra göre kurbanı geceleyin kesmek câiz ise de mekruhtur. Bu görüş Ahmed'den de rivâyet edilmiştir.

(١٣) باب من ذبح أضحيته بيده

13 — KURBANINI KENDİ ELİYLE KESEN (KİMSE HAKKINDA GELEN HADİSLER) BÂBI

٣١٥٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ . سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَذْبَحُ أُضْحِيَّتَهُ بِيَدِهِ ، وَاضِعًا قَدَمَهُ عَلَى صِفَاحِهَا .

Üç Zâtın Hâl Tercemesi

3152. hadisin râvisi Cündüb veyâ Cündeb bin Abdillah bin Süfyân el-Beceli el-Alaki (R.A.)'ın 43 hadisi vardır. Buhâri ile Müslim onun 7 hadisini müttefikan rivâyet etmiştir. Ayrıca Müslim onun 5 aded hadisini rivâyet etmiştir. Râvileri

(Devâmı 492.ci sahife'de)

TERCEMESİ

3155) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

And olsun ki ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'i ayağını kurbanının (sağ) yanına basarak, kendi eliyle onu boğazlarken gördüm."**

٣١٥٦ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ ، مُؤَذِّنُ رَسُولِ اللهِ ﷺ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ذَبَحَ أُضْحِيَّتَهُ عِنْدَ طَرَفِ الزُّقَاقِ ، طَرِيقِ بَنِي زُرَيْقٍ ، بِيَدِهِ ، بِشَفْرَةٍ .

TERCEMESİ

3156) "... Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in müezzini Sa'd (bin Âiz el-Karaz) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**, kurbanını Zürayk oğulları yolu olan sokağın kenarında kendi eliyle, keskin bir bıçakla boğazladı."**

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin bir benzeri 3120 numarada geçti. Gerekli bilgi orada verildiği için burada ayrıca izâhat vermeye lüzum görmüyorum.

Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin Zevâid nevinden olduğuna dâir bir kayıt yoktur. Ancak Hulâsa'da verilen bilgiye göre bu zâ-

Hâl Tercemesi .... **(Baştarafı 492.ci sahife'de)** el-Hasan, İbn-i Sirin ve Ebû Miclez'dir. Kütüb-i Sitte sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Hicretin 60. yılından sonra vefât etmiştir. (Hulâsa, 64)

3153. hadisin Râvisi Umeymir bin Eşkar (R.A.) Bedir savaşına katılan zâtlardandır. Hadislerini İbn-i Mâceh rivâyet etmiştir. Râvisi Abbâd bin Temim'dir. (Hulâsa, 298)

3154. hadis râvisi Ebû Zeyd el-Ensârî'nin ismi Amr bin Ahtab bin Rifâa el-Basri (R.A.) sahâbidir. Birkaç hadisi vardır. Müslim onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Sünen sâhibleri de onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri ise Albâ bin Ahmer ve Ebû Kılâbe'dir. (Hulâsa, 287)

tın hadislerini Kütüb-i Sitte yazarlarından yalnız İ b n - i M â c e h rivâyet etmiştir. Bu itibarla hadisin Zevâid nevinden olması ihtimâli kuvvetlidir.

Hadisler, kişinin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesinin müstehablığına ve boğazlarken sağ ayağını kurbanın sağ yanına basmasının da müstehablığına delâlet eder.

Kişinin kurban kesmeyi beceremediği takdirde başkasına vekâlet vermekle beraber, kendisinin de hazır bulunması müstehabtır. Nitekim T a b a r â n i ile H â k i m'in İ m r â n b i n H u s a y n (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadîse göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kızı F â t i m e (Radıyallâhü anhâ)'ya kurbanı kesilirken başında hazır bulunmasını emrederek fazîletini beyân buyurmuştur.

S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 710. hadîs bölümünde geçmiştir.

(١٤) باب جلود الأضاحى

14 — BAYRAMDA KESİLEN KURBANLARIN DERİLERİ BÂBI

٣١٥٧ — حدّثنا محمّد بن معمر . ثنا محمّد بن بكر البرسانى . أنبأنا ابن جريج . أخبرنى الحسن بن مسلم ؛ أن مجاهدا أخبره ؛ أن عبد الرحمن بن أبى ليلى أخبره ؛ أن على بن أبى طالب أخبره : أن رسول الله ﷺ أمره أن يقسم بدنه كلها ، لحومها وجلودها وجلالها للمساكين .

T E R C E M E S İ

3157) "... Alî bin Ebî Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kendisine, Harem-i Şerîf'e** (Vedâ Haccında) **sevkettiği bütün kurbanlarının etlerini, derilerini ve çullarını fakirlere dağıtmasını emretmiştir.**"

İ Z A H I

Bu hadisin benzeri 3099 numarada geçmiştir. Harem-i Şerif'e gönderilen veya orada satın alınıp boğazlanan kurbanlar ile diğer memleketlerde kurban bayramında kesilen kurbanların etleri, derileri ve çulları hakkındaki hükümler aynıdır. Orada gerekli bilgi verilmiştir. Hulâsası şudur : Kurbanların etleri, derileri ve çulları satılamaz. Cumhûr ve dört mezheb imâmları bu konuda ittifak hâlindedir.

Bayramda kesilen kurban etinden bir mikdarını yemek, bir kısmını konu komşuya hediye etmek ve bir kısmını da fakirlere dağıtmakla ilgili izah bundan sonra gelen 3158. hadisin izahı bölümünde verilecektir.

(١٥) باب الأكل من لحوم الضحايا

15 — KURBAN BAYRAMINDA KESİLEN KURBANLARIN ETLERİNDEN YEMEK BÂBI

٣١٥٨ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ مِنْ كُلِّ جَزُورٍ بِبَضْعَةٍ. فَجُعِلَتْ فِي قِدْرٍ. فَأَكَلُوا مِنَ اللَّحْمِ، وَحَسَوْا مِنَ الْمَرَقِ.

في الزوائد : رجال إسناده ثقات .

T E R C E M E S İ

3158) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kurban ettiği her deveden bir parça etin alınmasını emretti. (Toplanan) etler bir çömleğe konulup pişirildi. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve beraberindekiler etten yediler ve et suyundan içtiler."

Not : Bu senedin râvilerinin sıkâ (güvenilir) zâtlar olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Bu hadîs Zevâid nevinden sayılmıştır. Ancak bu hadîste bildirilen hüküm C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın 3074 nolu hadîsinde de belirtilmiştir.

Hadîs, kişinin kendi kurbanlarının etlerinden yemesi ve et suyundan içmesinin müstehablığına delâlet eder.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bilindiği gibi yüz aded kurbanı Vedâ haccında M e k k e ' ye göndermişti ve bunlardan birer parça etin alınıp çömlekte pişirilmesini emretmiş. Sonra kendisi ile, kurbanlara ortak kıldığı A l i (Radıyallâhü anh) bu etlerden yemişler ve suyundan içmişlerdir. Et suyundan içmelerinin hikmeti, bütün kurbanların et suyundan içmiş olmalarıdır. Çünkü yüz devenin birer parça etleri ayni çömlekte pişirildiği zaman her devenin etinden birer lokma yemek çok güçtür, hattâ mümkün değildir, denilebilir. Fakat etlerin suyu birbirine karıştığı için, içilen su bütün kurbanların et suyundan sayılır. Böylece her kurbandan bir mikdar alınmış olur.

Hadis, kişinin kestiği kurbanın etinden bir mikdarını yemesi ve suyundan içmesinin müstehablığına delâlet eder.

Kurban etinin ne mikdarı dağıtılmalıdır?

Âlimlerin bu husustaki görüşlerinin özeti şöyledir:

1. H a n e f î mezhebine göre, kurban etinden sadaka olarak dağıtılacak mikdarın etin tamamının üçte birinden az olmaması müstehabtır. Bunun dışında kalan üçte ikinin ne kadarını konu komşuya hediye etmesi ve ne kadarını yemesi hakkında bir sınırlama yoktur.

2. Ş â f i î mezhebine göre etin çoğunu sadaka olarak dağıtmak müstehabtır. Faziletin en alt derecesi ise kurban sâhibinin etin üçte birini sadaka etmesi, üçte birini hediye etmesi ve üçte birini yemesidir.

Bu mezhebe göre, tâyin edilen fazîlet dereceleri konusunda A h - m e d de aynı görüşe katılmıştır.

3. M â l i k î mezhebine göre; kişi kendi kurbanından yemeli, bir mikdarını sadaka ve bir kısmını da hediye olarak dağıtmalıdır. Böyle yapması mendubtur. Ancak kendi çoluk çocuğuna ayıracağı mikdar ile dağıtacağı mikdar üçte bir veyâ başka bir ölçü ile sınırlı değildir.

(١٦) باب ادخار لحوم الأضاحى

16 — KURBANLARIN ETLERİNİ (ÜÇ GÜNDEN FAZLA) SAKLAMAK BÂBI

٣١٥٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع عن سفيان ، عن عبد الرحمن ابن عابس ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ قالت : إنما نهى رسول الله ﷺ عن لحوم الأضاحى لجهد الناس . ثم رخص فيها .

TERCEMESİ

3159) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), halkın maddî sıkıntısı nedeniyle kurbanların etlerini (saklamayı) yasaklamış. Sonra (sıkıntı kalmayınca) kurban etleri(ni saklamak) hakkında ruhsat vermiştir."

٣١٦٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الأعلى بن عبد الأعلى ، عن خالد الحذاء ، عن أبي المليح ، عن نبيشة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « كنت نهيتكم عن لحوم الأضاحى فوق ثلاثة أيام . فكلوا وادخروا » .

TERCEMESİ

3160) "... Nübeyşe (bin Abdillah bin Amr) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Ben sizi üç günden fazla kurban etlerinden (yâni saklayıp yemekten) menetmiştim. Bundan sonra yeyiniz ve saklayınız.»"

İZAHI

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini N e s â i de rivâyet etmiştir. N ü b e y ş e (Radıyallâhü anh)'nın hadisini E b û D â-

v û d, Ş â f i i, A h m e d ve D â r i m i de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisler, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in fakirlere olan merhametine, kurban etinden sâhibinin yemesinin ve üç günden fazla bir süre ile saklamasının mübahlığına, üç günden fazla süre ile sâhibi tarafından saklanması, yâni daha sonraki günlerde yemek üzere geriye bırakmasının yasaklığına dâir daha önce konan hükmün yürürlükten kaldırıldığına delâlet eder.

Sahâbiler, Tâbiiler ve İmâmlar, bu görüştedirler. Yâni saklama yasağının kaldırıldığına hükmetmişlerdir. Cumhûrun görüşü böyledir. Yalnız A l i ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın söz konusu yasağın neshedilmediğine, yâni kaldırılmadığına hükmettikleri rivâyet olunmuştur. Bu iki sahâbinin yasağın kaldırılmasına dâir buyurulan tâlimatı işitmemiş olmaları muhtemeldir.

Kurban etinden yeyiniz, meâlindeki emir, cumhûra göre mendubluk içindir, vâciblik için değildir. Yâni kişinin kendi kurbanından yemesi mendubtur, vâcib değildir. Selef âlimlerinin bâzısı ile Ş â f i i - l e r 'in bâzısı anılan emrin vâciblik için olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşe göre kişinin kendi kurbanının etinden yemesi vâcib olur.

(١٧) باب الذبح بالمصلى

17 — KURBANI MUSALLA'DA (YÂNİ BAYRAM NAMAZI KILINAN ALANDA) KESMEK BÂBI

٣١٦١ – حدثنا محمد بن بشار. ثنا أبو بكر الحنفي. ثنا أسامة بن زيد عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي ﷺ؛ أنه كان يذبح بالمصلى.

T E R C E M E S İ

3161) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **kurbanını musalla'da** (yâni bayram namazını kıldırdığı alanda) **boğazlardı.**"

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Hadîs, kurbanın bayram namazının kılındığı yerde boğazlanmasının müstehablığına delâlet eder. Bunun hikmeti kurbanın fakirlerin gözleri önünde kesilip onların rahatlıkla yararlanmasını sağlamaktır.

Mâlik'e göre musalla'da kurban kesmek yalnız imâm, yâni devlet temsilcisi için sünnettir. Bunun hikmeti de halkın ondan sonra kurban kesmeye başlamasıdır. Çünkü Mâlik'e göre imâm kesmedikçe, halk kesmeye başlayamaz. Mâlikî mezhebinin meşhur kavline göre ise herkesin kurbanını musalla'da kesmesi sünnettir. İmâm için daha kuvvetli sünnettir.

Cumhûrun görüşü de böyledir. Yâni herkesin kurbanını musallada kesmesi sünnettir. Nevevi'nin beyânına göre kişinin kendi kurbanını kendi ev halkının huzûrunda ve evinde kesmesi daha faziletlidir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٧ - كتاب الذبائح

27 — ZEBÂİH (YÂNİ BOĞAZLANAN HAYVANLAR) KİTÂBI

Zebâih : Zebîha'nın çoğuludur. Zebîha, boğazlanan demektir. Zibh de boğazlanan mânâsını ifâde eder. Zebh ise boğazlamak demektir. Buna Zekât da denilir.

(١) باب العقيقة

1 — AKÎKA BÂBI

Akîka: Arap dilinde bebeğin başında bulunan saç demektir. Şeriat dilinde ise, bebeğin doğumunun yedinci günü onun için boğazlanan kurban demektir.

Akîka kelimesinin masdarı olan **Akk**, bir şeyi kesmek demektir. Bebeğin saçı kurban boğazlandıktan sonra kesildiği için kurbana **Akîka** ismi verilmiştir.

Şu halde **Akîka** hem bebeğin başındaki saç, hem de onun için kesilen kurban anlamında kullanılır.

٣١٦٢ - حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ سِبَاعِ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنْ أُمِّ كُرْزٍ ؛ قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ مُتَكَافِئَتَانِ ، وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ » .

TERCEMESİ

3162) "... Ümmü Kürz *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyurduğunu işittim:

«Oğlan bebek için birbirine (yaşça) denk iki davar ve kız bebek için bir davar boğazlanır.»"

٣١٦٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عفان. ثنا حماد بن سلمة. أنبأنا عبد الله بن عثمان بن خثيم، عن يوسف بن ماهك، عن حفصة بنت عبد الرحمن، عن عائشة؛ قالت: أمرنا رسول الله ﷺ أن نعق عن الغلام شاتين، وعن الجارية شاة.

TERCEMESİ

3163) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize, oğlan bebek için iki davarı ve kız bebek için bir davar akîka olarak boğazlamamızı emretti.»"

İZAHI

Ümmü Kürz (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini diğer sünen sâhibleri ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisteki "Mütekâfietân" kelimesi; yaşça eşit veyâ biribirine yakın yaşta olan iki davar, mânâsına yorumlanmıştır.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Tirmizî de rivâyet etmiştir.

BU İKİ HADÎSTEN ÇIKAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Yeni doğan çocuk oğlan olsun kız olsun onun adına akîka ismi verilen kurbanı boğazlamak meşrûdur. Selef ve halef âlimlerinin ekserisinin mezhebi budur. Dört mezheb imâmları ve Cumhûrun gö-

rüşü de budur. Cumhûra göre akîka ismi verilen kurbanı kesmek sünnettir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed, İshâk ve Ebû Sevr bunun sünnet olduğuna hükmedenlerdendir.

Hanefîler'e göre ise nâfile veyâ mübâh olarak meşrûdur. Hasan-i Basri ile Zâhiriye mezhebi mensubları, Selmân bin Âmir'in 3164 nolu hadisinin zâhirini tutarak vâcib olduğuna hükmetmişlerdir.

2. Erkek bebek için iki ve kız bebek için bir davarı boğazlamak meşrûdur. Sahâbîler, Tâbiiler ve bunlardan sonra gelen ilim ehlinin ekserisinin görüşü budur.

Hanefîler ve Mâlik ise; erkek ve kız bebek ayırımı yapmaksızın her bebek için bir kurban kesmek meşrûdur, demişlerdir. İbn-i Ömer ve Urve bin Zübeyr (Radıyallâhü anhümâ)'nın kavli de budur.

Akîka ismi verilen kurban hangi hayvanlardan olabilir?

Bu hususta ilim ehli arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Hanefîler'e göre akîka, bayramda kurban edilebilen davardan olur. Hanefî fıkıh kitablarından İbn-i Abidîn'de: "Kişinin doğan çocuğuna doğumun yedinci günü isim takması, saçını tıraş etmesi, saçın ağırlığı kadar altın veyâ gümüşü sadaka etmesi müstehabtır. Sonra çocuğun saçını tıraş ederken, mübâh veyâ tatavvu olmak üzere bir akika boğazlamak meşrûdur. Akika, bayramda kurban edilmeye elverişli bir davardır. Doğan çocuk erkek olsun kız olsun, bir akika boğazlanır. Akîka eti çiğ olarak dağıtılabilir veyâ pişirilir ve konu komşu dâvet edilerek yedilir. Akîka'nın kemikleri kırılabilir veyâ kırılmadan pişirilir, şeklinde bilgi verilmiştir.

2. Mâlikîler, Şâfiiler ve Cumhûra göre akîka, davardan olduğu gibi sığırdan ve deveden de olabilir. Bayramda kurban edilmeye elverişli her hayvan akîka da olabilir.

Bir Hâl Tercemesi

Ümmü Kürz (R.A.) el-Ka'biyye, sahâbîdir. Bir kaç hadîsi vardır. Râvîleri; İbn-i Abbâs, Tâvûs, Atâ, Urve bin Zübeyr ve başkalarıdır. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa, 499; Tekmile, C. 3, Sah. 74)

٣١٦٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن نمير. ثنا هشام بن حسان، عن حفصة بنت سيرين، عن سلمان بن عامر؛ أنه سمع النبي ﷺ يقول «إن مع الغلام عقيقة، فأهريقوا عنه دما، وأميطوا عنه الأذى».

TERCEMESİ

3164) "... Selmân bin Âmir (ed-Dabbî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şu buyruğu işitmiştir :

«Şüphesiz (doğan) bebekle beraber bir akika bulunur. Bu itibarla onun adına bir akika kanını dökünüz ve bebekten ezâyı gideriniz.»"

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, diğer sünen sâhibleri ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

Hadisin: "Ğulâm" kelimesinin asıl mânâsı oğlan bebektir. Fakat âlimlerin çoğu bunu erkek ve kız çocuğuna şümullü şekilde yorumladıkları için biz bunu bebek diye terceme ettik. Hasan-i Basri ile Katâde bunu erkek çocuğu mânâsına yorumlayarak kız çocuğu için akika isimli kurban kesilmez, demişlerdir. Ama âlimler bunu genel mânâya yorumlayarak ve diğer hadisleri delil göstererek kız çocuğu için de akika kesilir, demişlerdir.

Hadisin: **"Bebekle beraber bir akika bulunur"** cümlesinde geçen akika kelimesiyle neyin kasdedildiği husûsunda iki ihtimal vardır: Birinci ve zâhir olan ihtimâle göre, bu kelime ile bebeğin saçı kasdedilmiştir. Hadisin son cümlesinde bulunan "Ezâ"da saç mânâsına yorumlanmıştır ve hadisten kasdedilen mânâ şöyledir: Bebek doğarken başında saç bulunur. Siz onun adına bir akika kurbanı kesiniz ve çocuğun saçını tıraş ediniz.

Hasan-i Basri, Esmai ve Muhammed bin Sirin **"Ezâ"** kelimesini bebeğin başındaki saç mânâsına yorumlamışlardır.

Hadîsin yukardaki cümlesinde bulunan Akika sözcüğü ile akika denilen kurban kasdedilmiş olur. Akîka denilen kurbanın bebekle beraber olmasının mânâsı, bebeğin kurban kesmeye sebeb ve vesîle olmasıdır.

Hadiste geçen "Ezâ" kelimesinin bebeğin saçına inhisar ettirilmeyip genel mânâya yorumlanması ihtimâli de vardır. Bu takdirde kasdedilen mânâ bebeğin saçını tıraş etmek, sünnet ettirmek ve ana rahminde kendisine bulaşmış bulaşıktan temizlemektir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Hadîsin zâhirine göre erkek çocuk için akîka kurbanı kesilir. Şu halde kız çocuğu için kesilmez. Yukarda da belirttiğim gibi Hasan-i Basrî ile Katâde bu hadîsin zâhirini tutmuşlar ise de, âlimlerin kahir ekseriyeti diğer hadîsleri delîl göstererek kız çocuğu için de akîka kurbanını kesmenin meşrûluğunu hükmederek bu hadîsteki "Ğulam" kelimesini bebek diye yorumlamışlardır.

2. Hadîsteki akika kurbanının kesilmesi emredildiği için Hasan-i Basrî ile Zâhiriye mezhebi mensûbları akika kesmenin vâcibliğine hükmetmişlerdir. Fakat diğer âlimler bu emri mendubluk için yorumlamışlardır.

Akîkanın sünnet mi, tatavvu mu, vâcib mi olduğu şeklinde görülen ihtilâf bundan önceki hadîslerin izâhı bölümünde verilmiştir.

3. Yeni doğan çocuğu tıraş etmek, temizlemek ve kendisini rahatsız eden diğer pislikleri gidermek emri verilmiş, teşvikte bulunulmuştur.

٣١٦٥ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ. ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ. عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ «كُلُّ غُلَامٍ مُرْتَهَنٌ بِعَقِيقَتِهِ. تُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ، وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ، وَيُسَمَّى».

TERCEMESİ

3165) "... Semûre (bin Cündüb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«(Doğan) her bebek akikasına karşılık rehindedir. Doğumunun yedinci günü onun adına akikası boğazlanır, bebeğin saçı tıraş edilir ve ona isim takılır.»"

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Çocuğun akikasına karşılık rehinde olması buyruğu çeşitli şekillerde yorumlanmıştır: Bir yoruma göre, akikası kesilmeyen çocuk, akikası kesilen çocuğa nisbeten neş-u nemâ bulmaz, gelişmez.

Diger bir yoruma göre bundan maksad, akika kurbanının çocuk için gerekli olmasıdır. Yâni çocuk, akikası kesilmedikçe rehinde tutulan şey gibidir. Tam mânâsıyla ondan yararlanılmaz. Ancak akikası kesildigi zaman tam mânâsıyla yararlı bir çocuk olur. Çünkü çocuk, Allah'ın bir nimetidir. Diger nimetlerde olduğu gibi şükür edildiği takdirde tamamlanır. Çocuk nimetine şükür etmek ise, onun akikasını kesmekle gerçekleşir.

Bir başka yoruma göre bu cümlede geçen "Akika" sözcüğü ile çocuğun saçı kasdedilmiştir. Yâni doğan çocuk, saçı dolayısıyla rehinde olan şey gibidir. Ancak tıraş edilmekle bu halden kurtulur.

Ahmed bin Hanbel bu cümleden maksad şudur, der: Yâni doğan bebek için akika kurbanı verilmedigi takdirde, çocuk iken ölürse babası ve anası için şefâatçı olmaz.

Tekmile'de yukarıdaki yorumlar yanında başka yorumlar da beyân edilmektedir. Ben bu kadarını açıklamakla yetiniyorum.

HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Çocuğun doğumunun yedinci günü onun adına akika kurbanı kesmek sünnettir. Bu kurban, Hanefi, Şâfii ve Hanbeli mezheblerine göre çocuğun doğduğu günden itibaren kesilebilir. Mâliki mezhebine göre ise doğum gününden bir gün sonra kesilebilir.

Kurban kesmek için en faziletli gün ise doğumun yedinci günüdür.

2. Çocuğun doğumunun yedinci günü başı tıraş edilmelidir. Bu tıraş müstehabtır. Âlimler bu noktada ittifâk hâlindedir.

3. Doğumun yedinci günü kurban kesilirse, aynı günü çocuğa isim verilir. Şâyet kurban kesilmeyecekse doğum günü isim verilir. Yâni yedinci gün beklenmez. Hattâ B e y h a k i; Çocuğa doğduğu gün isim vermeye dâir hadisler ona yedinci gün isim vermeye dâir hadislerden daha sıhhatlıdır, der.

٣١٦٦ – حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب. ثنا عبد الله بن وهب حدثني عمرو ابن الحارث، عن أيوب بن موسى؛ أنه حدثه أن يزيد بن عبد المزني، حدثه؛ أن النبي ﷺ قال «يعق عن الغلام، ولا يمس رأسه بدم».

في الزوائد: إسناده حسن. لأن يعقوب بن حميد مختلف فيه. وباقي رجال الإسناد على شرط الشيخين. قال: وليس ليزيد هذا، عند ابن ماجة، سوى هذا الحديث. وليس له شيء في بقية الكتب.

TERCEMESİ

3166) "... Yezîd bin Abd el-Müzenî *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Bebek adına akika (denilen kurban) **boğazlanır da bebeğin başına akika kanı değdirilmez.»"**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasen'dir. Çünkü râvi Yâkûb bin Humeyd hakkında ihtilâf vardır. Senedin kalan râvileri Buhârî ile Müslim'in şartı üzerinedir. Zevâid yazarı; Bu Yezid'in bundan başka hadisi İbn-i Mâceh yanında yoktur. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında ise onun hiç bir hadisi yoktur, demiştir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîs, bebek için akika kurbanının kesilmesinin meşrûluğuna, fakat kurbanın kanını bebeğin başına sürmenin meşrû olmadığına delâlet eder.

H a n e f î l e r, M â l i k, Ş â f i i, A h m e d, İ s h â k ve Cumhûr : Bebeğin başına akika kanını sürmek meşrû değildir. Çünkü bu, câhiliyet devrinin âdetidir. İslâmiyet bunun bâtıllığına hükmetmiştir, derler.

(٢) باب الفرعة والعتيرة

2 — FERAA VE ATÎRE (İSİMLİ KURBANLAR) BÂBI

Feraa ve Atîre kelimeleri bu bâbtaki hadislerde de geçtiği için önce bunları açıklamayı uygun buldum.

Feraa ve Fera' devenin doğurduğu ilk yavru, demektir. Câhiliyet devri insanları, bu yavruyu putları adına boğazlarlardı. Bir kavle göre de câhiliyet devrinde bir adamın deve sayısı yüzü bulunca, bir genç devesini putu adına boğazlardı. Boğazlanan bu kurbana **Fera'** ve **Feraa** denilirdi.

Atîre de insanlarının R e c e b ayının ilk on gününde boğazladıkları kurbandır. 3125. hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Atîre'yi bu şekilde açıklamıştır. H a t t â b i bu kelimenin hadiste bu şekilde açıklandığını beyân ederek İslâmî hükümlere en uygun mânânın bu olduğunu belirttikten sonra bir de şöyle bir **Atîre** vardı, der: Câhiliyet devri insanlarının boğazladıkları **Atîre** ise; onların putlar adına kestikleri ve kanını putların başlarına döktükleri kurbandır.

En-Nihâye'de ise şöyle denilir: Araplardan biri adak adayarak, şöyle, şöyle olduğu zaman veyâ hayvanlarının sayısı şuna ulaştığında, beher 10 hayvandan bir tanesini R e c e b ayında kurban etmek boynumun borcu olsun, derdi. A r a p l a r bu nevi kurbanlara **Atîre**'ler derlerdi. İslâmiyetin ilk zamanlarında da bu âdet devam etti. Sonra iptâl edildi.

٣١٦٧ — حدثنا أَبُو بِشْرٍ ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ . ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ ، عَنْ نُبَيْشَةَ ؛ قَالَ : نَادَى رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا كُنَّا نَعْتِرُ عَتِيرَةً فِي الْجَاهِلِيَّةِ فِي رَجَبٍ . فَمَا تَأْمُرُنَا ؟ قَالَ « اذْبَحُوا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، فِي أَيِّ شَهْرٍ كَانَ . وَبَرُّوا لِلَّهِ ، وَأَطْعِمُوا » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا كُنَّا نُفْرِعُ فَرَعًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ . فَمَا تَأْمُرُنَا بِهِ ؟ قَالَ « فِي كُلِّ سَائِمَةٍ فَرَعٌ تَغْذُوهُ مَاشِيَتُكَ . حَتَّى إِذَا اسْتَحْمَلَ ذَبَحْتَهُ ، فَتَصَدَّقْتَ بِلَحْمِهِ (أُرَاهُ قَالَ) عَلَى ابْنِ السَّبِيلِ . فَإِنَّ ذَلِكَ هُوَ خَيْرٌ » .

TERCEMESİ

3167) "... Nübeyşe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Bir adam Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e seslenerek :

Yâ Resûlallah! Biz câhiliyet devrinde Receb ayında bir atîre (isimli kurban) **boğazlardık. Bize ne buyurursun? dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«**Allah** (Azze ve Celle) (nin rızâsı) **için hangi ayda olursa olsun kurban kesiniz** (yâni kesebilirsiniz), **Allah'a itâat ediniz ve** (fakirlere) **yediriniz» buyurdu. Sahâbiler :**

«**Yâ Resûlallah! Biz câhiliyet devrinde bir devenin ilk yavrusunu** (putlar adına) **boğazlardık. Bununla ilgili bize ne buyurursun? dediler. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«**Her sâime** (yâni yılın çoğunda otlanmakla geçinen deve, sığır veyâ davardan yüz **adedlik sürü)de, senin sürünün beslediği bir yavru** (kurban) **vardır. Bu yavru çiftleşme** (veyâ yük taşıma) **çağına varınca onu boğazlayıp etini sadaka edersin** (râvî demiş ki : Sanırım şeyhim : Yolda kalmışlara — sadaka edersin — dedi.) **Şüphesiz bu, bir hayırdır» buyurdu.**"

٣١٦٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وهشام بن عمار، قالا: ثنا سفيان بن عيينة عن الزهري، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «لا فرعة ولا عتيرة».

قال هشام، في حديثه: والفرعة أول النتاج. والعتيرة الشاة يذبحها أهل البيت في رجب.

TERCEMESİ

3168) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«(**İslâm'da**) **ne feraa, ne de atîre var** (yâni bu kurbanlar vâcib **değil)dir.» Hişâm kendi hadisinde şunu da rivâyet etmiştir :**

Feraa devenin ilk yavrusudur. Atire de ev halkının Receb ayında boğazladığı davardır."

٣١٦٩ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَدَنِيُّ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَا فَرَعَةَ وَلَا عَتِيرَةَ ».

قَالَ ابْنُ مَاجَةَ: هٰذَا مِنْ فَرَائِدِ الْمَدَنِيِّ.

في الزوائد: إسناد حديث ابن عمر صحيح، ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

3169) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«(İslâm'da) ne feraa, ne de atire var (yâni bu kurbanlar vâcib değil)dir» **buyurmuştur.**

İbn-i Mâcete dedi ki: Bu hadis (şeyhim) el-Medenî'nin tek başına rivâyet ettiği (yâni başka şeyhlerimin rivâyet etmedikleri) **hadislerdendir."**

İZAHI

Nübeyşe (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Tirmizî hâriç diğer Kütüb-i Sitte yazarları tarafından rivâyet edilmiştir.

Nübeyşe (Radıyallâhü anh)'in hadisinde geçen "Sâime" yılın çoğunda otlanmakla geçinen, yâni yemlenmeksizin idâre edebilen deve, sığır ve davar nevîlerine denilir.

Aynı hadiste geçen Mâşiye de deve, sığır ve davar sürüsüne denilir.

Fera' ve feraa aslında deve yavrusundandır. Ancak Nesâî'nin rivâyetinde; فِي كُلِّ سَائِمَةٍ غَنَمٍ فَرَعٌ تَغْذُوهُ غَنَمُكَ = «Her davar sürüsünde

senin davarlarının beslediği bir fera' vardır» buyurulduğu için fera' sığır, koyun ve keçiden de olabilir. Tercemede bu durum dikkate alınmıştır.

Hadîste geçen "**İstihmal**" yük taşıma çağı mânâsına gelebildiği gibi erkek hayvanın döl olma çağı ve dişi hayvanın gebe kalma çağına varma mânâsına da gelebilir. Bu kelime iki mânâya da yorumlandığı için bu duruma da işâret edilmiştir.

Fera' kelimesi deve yavrusu mânâsına yorumlandığı zaman **İstihmâl** kelimesi yukardaki iki mânâya da yorumlanabilir. Fera'ın kuzu ve keçi oğlağı mânâsına da şümullü olarak yorumlandığında bu iki hayvan açısından **İstihmal** kelimesinin çiftleşme çağı mânâsına yorumlanması daha uygun olur. Çünkü koyun ve keçinin yük taşıma çağı pek düşünülmez.

NÜBEYŞE (RADIYALLÂHÜ ANH)'IN HADÎSİNİN FIKIH YÖNÜ

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), atîre ismi verilen kurban ile fera' adı verilen kurbanı kökünden iptâl etmemiştir. Ancak atîre'nin sırf Receb ayına tahsisini ve bunu putlar adına kesilmesini iptâl buyurmuştur. Fera'ın da devenin ilk yavrusundan olmasını ve putlar adına boğazlanmasını iptâl buyurmuştur. Şu halde atire ve fera' ismi verilen kurbanlar yılın herhangi bir zamanında sırf Allah rızâsı için kesilebilir. Şâfiiler ile Hanbelîler böyle hükmetmişlerdir. Tahâvî'nin beyânına göre İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) atire kurbanı Allah rızâsı için boğazlardı. İbn-i Sirîn de Receb ayında bu kurbanı keserdi.

Bu gruba dâhil ilim adamları «fera' ve atîre yoktur» meâlindeki 3168, 3169 nolu hadisler ile benzeri hadisleri bunların vâcib olmadığı anlamında yorumlamışlardır. Şâfiî böyle yorumladığı gibi, aşağıdaki şekilde yorumlayanlar da vardır:

Hadislerden maksad anılan kurbanların putlar adına kesilmesinin iptâl edilmesidir. Diğer bir ihtimal anılan kurbanlar sırf Allah rızâsı için kesildiğinde müstehablık veyâ kan dökme sevâbı açısından Kurban bayramında boğazlanan kurban gibi olmamasıdır. Fakirle-

re Allah rızâsı için et dağıtmaya gelince, bu hayır ve sadakadan başka bir şey değildir. Hattâ Şâfii: Eğer kolay olursa her ay kurban kesmek güzel şeydir, demiştir.

Hanefiler, Mâlikîler ve bunlardan başka bir grub ilim ehline göre atire ve feraa ismi verilen kurbanları kesmek hükmü 3168 nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ile benzeri hadislerle mensuhtur. Çünkü Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), hicretin yedinci yılı müslüman olmuştur. Atire ve feraa isimli kurbanları boğazlama tatbikatı ise bu târihten öncedir. Kadı Iyâz da fera' ve atire'nin meşrûluğuna dâir hükmün mensuhluğu husûsunda âlimlerin Cumhûrunun ittifak ettiklerini iddiâ etmiştir. El-Hâzimi de böyle demiş ise de Şâfiiler ile Hanbeliler'in bu görüşe katılmamaları bu iddiayı çürütür.

Daha geniş bilgi için Kütüb-i Sitte'nin şerhlerine mürâcaat edilebilir.

(٣) باب إذا ذبحتم فأحسنوا الذبح

3 — HAYVANLARI BOĞAZLAYACAĞINIZ ZAMAN BOĞAZLAMAYI GÜZEL YAPINIZ, BÂBI

٣١٧٠ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثنا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْأَشْعَثِ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ. فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ. وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ. وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ».

TERCEMESİ

3170) "... Şeddâd bin Evs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Allah (Azze ve Celle), şüphesiz her şey hakkında ihsân'ı (yâni iyi ve yumuşak davranmayı) emretmiştir. (veyâ ihsânı her şeyden üstün tutmuştur). Bu itibarla siz (kısâs veyâ had olarak bir kimseyi)

öldüreceğiniz zaman öldürmeyi güzel (yâni maktûle en kolay biçimde) yapınız. (hayvan) Boğazlayacağınız zaman da boğazlamayı güzel yapınız. Biriniz (hayvanı boğazlayacağı) bıçağını keskinleştirsin ve boğazladığı hayvanı rahat ettirsin.»"

İZAHI

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi, Şâfii, ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hadisin ilk cümlesi tercemede işâret ettiğim gibi iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi Allah'ın her işte iyi ve yumuşak davranmayı emretmiş olmasıdır. İkincisi Allah'ın iyi ve yumuşak davranmayı faziletçe üstün kılmasıdır.

Hayvanı güzel boğazlamak şöyle olur: Hayvanı boğazlama yerine götürürken eziyet etmeden güzel götürmek, yere yatırırken incitmeden yatırmak, onu başka hayvanların yanında boğazlamamak ve boğazlamadan önce onun önüne su vermek.

Boğazlanan hayvanı rahat ettirmek de; onu yumuşak yere yavaşça yatırmak, bilenmiş bıçağı hızlıca sürmek, bıçağı ondan gizlemek ve boğazladıktan sonra vücûdu soğuyuncaya kadar bekleyip yüzmemek sûretiyle olur.

Hadisten çıkan fıkıh hükümleri yukarıdaki cümlelerden anlaşılır.

٣١٧١ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ مُحَمَّدِ
ابْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ . أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ ،
وَهُوَ يَجُرُّ شَاةً بِأُذُنِهَا . فَقَالَ « دَعْ أُذُنَهَا ، وَخُذْ بِسَالِفَتِهَا » .

في الزوائد : في إسناده موسى بن محمد بن إبراهيم . وهو ضعيف .

TERCEMESİ

3171) "... Ebû Said-i Hudrî (*Radıyallâhü anh*)'den rivâyet edildiğine göre:

(Bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir adamın yanından geçti. Adam bir davarı kulağından tutup sürüklüyordu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (adama) :

«Hayvancağızın kulağını bırak da boynunun kenarından tut», buyurdu."

Not : Zev_ de şöylo denilmiştir : Bunun senedinde Mûsâ bin Muhammed bin İbrâhim vardır. Bu râvi, zayıftır.

٣١٧٢ – حدثنا محمد بن عبد الرحمن، ابن أخي حسين الجعفي. ثنا مروان بن محمد.
ثنا ابن لهيعة. حدثني قرة بن حيوئيل، عن الزهري، عن سالم بن عبد الله بن عمر،
عن أبيه عبد الله بن عمر؛ قال: أمر رسول الله ﷺ بحد الشفار، وأن توارى عن البهائم.
وقال «إذا ذبح أحدكم فليجهز».

حدثنا جعفر بن مسافر. ثنا أبو الأسود. ثنا ابن لهيعة، عن يزيد بن أبي حبيب،
عن سالم، عن أبيه، عن النبي ﷺ، مثله.

في الزوائد: مدار الإسنادين على ابن لهيعة، وهو ضعيف. وشيخه قرة، أيضا ضعيف.

TERCEMESİ

3172) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bıçakları bilemeyi ve hayvanlardan saklanmasını emrederek :

«Biriniz hayvanı boğazladığı zaman, boğazlamayı hızlı yapsın» buyurmuştur.

Bir Hâl Tercemesi

Hadisin râvisi Şeddâd bin Evs bin Sâbit bin el-Münzir bin Harâm el-Ensârî en-Neccârî Ebû Ya'lâ el-Medenî (R.A.), Hassân bin Sâbit (R.A.)'ın kardeşi oğludur. 50 aded hadisi vardır. Buhârî ile Müslim onun birer hadisini rivâyet etmişlerdir. Râvileri oğlu Ya'lâ ve Mahmûd bin Rebî'dir. Ubâde bin Sâmit (R.A.) : Şeddâd bin Evs, ilim ve hilim ile cihazlanan zâtlardandır, demiştir. Bu zât, hicretin 58. yılı Kudüs'te vefât etmiştir. Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa, 164)

(İbn-i Mâceh demiştir ki :) Bu hadisin mislini senediyle İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) vâsıtasıyla Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bize Ca'fer bin Müsâfir rivâyet etmiştir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu iki senedin dönüm noktası İbn-i Lehîa'dır. Bu râvî zayıftır. Şeyhi Kurre de zayıftır.

(٤) بَابُ التَّسْمِيَةِ عِنْدَ الذَّبْحِ

4 — HAYVANI BOĞAZLARKEN ALLAH'IN İSMİNİ ANMAK BÂBI

٣١٧٣ — حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ ، عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ) قَالَ : كَانُوا يَقُولُونَ : مَا ذُكِرَ عَلَيْهِ اسْمُ اللّٰهِ فَلَا تَأْكُلُوا . وَمَا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ فَكُلُوهُ . فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ) .

TERCEMESİ

3173) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre : Kendisi; وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ = "Ve şüphesiz şeytanlar dostlarına fısıldarlar. âyeti hakkında şöyle demiştir : Müşrikler (şeytanların onlara fısıldalamalarına atfen) diyorlardı ki : Üzerine Allah'ın ismi anılan kesilmiş hayvanları (Allah'a hürmeten) yemeyiniz ve üzerine Allah'ın ismi anılmayan hayvanları yeyiniz. Bunun üzerine Allah (Azze ve Celle) buyurdu ki : وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ = Üzerine Allah'ın ismi anılmayan hayvanları yemeyiniz."

İZAHI

Bu hadisin benzerini E b û D â v û d da rivâyet etmiştir. Müellifimizin rivâyetine göre şeytanlar müşriklere fısıldayarak : Üzerine

Allah'ın ismi anılarak boğazlanan hayvan etini yemek Allah'a karşı beslenmesi gereken saygı ve terbiyeye aykırıdır. Bu itibarla böyle bir hayvanın etini yememek lâzımdır. Fakat üzerine Allah'ın ismi anılmayan hayvan etini yemekte Allah'a karşı bir saygısızlık söz konusu olmadığı için bir sakınca yoktur, derlerdi. Müşrikler de bu noktadan hareketle müslümanlarla tartışırlardı. Bunun üzerinde Allah Teâlâ «Ve üzerine Allah'ın ismi anılmayan hayvanları yemeyiniz» meâlindeki âyeti indirdi.

Hadîste yazılı ilâhî emirler E n ' â m sûresinin 121 âyetinden birer parçadır. Âyet'in tamamının meâli şöyledir:

«Ve üzerine Allah'ın adının anılmadığı hayvanları yemeyiniz, bunu yemek fısk (isyân)dır. Şeytanlar da şüphesiz sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar ve eğer (Allah'ın haram kıldığı şeyi helâl saymak husûsunda) onlara uyarsanız, şüphesiz siz müşrik olursunuz.»

Hadîsin râvîsi İ b n - i A b b â s ' a göre bu âyetin «Üzerine Allah'ın ismi anılmadığı hayvanları yemeyiniz» hükmü; murdar hayvanlar, boğularak ölen hayvanlar ve murdar hükmünde olan hayvanlar hakkındadır.

A t â ' ya göre ise bu hüküm müşriklerin putların adlarını anarak boğazladıkları hayvanlar hakkındadır.

Hadîste geçen «Üzerine Allah'ın ismi anılan hayvanları yemeyiniz ve üzerine Allah'ın ismi anılmayan hayvanları yeyiniz» sözünü müşriklere âit olarak terceme ettim. Bu sözün müşriklere vesvese eden şeytanlara âit olması da muhtemeldir.

Yukarda meâli yazılı âyetin zâhirine göre üzerine Allah'ın ismi anılmadan boğazlanan hayvanın eti yenilmez. Bunu boğazlayan kişi müslüman da olsa hüküm budur. Ancak Âyet-i Kerîme'nin iniş sebebi ve bu konuda buyurulmuş 3174 nolu hadis ile benzeri hadîsler de dikkate alınarak, besmelesiz kesilen hayvan etinin yenilmesi husûsunda ilim adamları değişik görüşler beyân etmişlerdir. Şöyle ki:

1. H a n e f i l e r, A t â, T â v û s ve H a s a n - i B a s r î ' ye göre hayvanı boğazlarken bile bile Allah'ın ismini anmayı terkeden kişinin kestiğinden yenilmez. Fakat adam Bismillâh demeyi

unutarak boğazlarsa kestiğinin eti yenilir. Mâlik ve Ahmed'in meşhur görüşleri de böyledir. Bunların delili bu âyetin zâhir olan hükmüdür.

2. Şâfiiler'e göre boğazlarken Bismillâh demek, şart değil, müstehabtır. Besmele çekmeyi kasden veyâ unutarak terketmek arasında bir fark yoktur. Ahmed'den de böyle bir rivâyet vardır. Bunların delillerinden birisi 3174 nolu hadistir.

3. İbn-i Ömer, Nâfi, Şa'bi ve İbn-i Sîrîn'e göre boğazlarken Bismillâh demek şarttır. Bir kimse kasden veyâ unutarak besmelesiz boğazlarsa onun kestiği hayvanın eti yenilmez. Ahmed'den böyle bir görüş de rivâyet edilmiştir. Ebû Sevr ile Dâvûd-i Zâhirî de bu görüşü tutmuşlardır. Şâfiiler'den Ebû Feth et-Tâi de bu görüşten yana çıkmıştır. Bu grub da mezkûr âyetin zâhirine delil göstermişlerdir.

٣١٧٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ؛ أَنَّ قَوْمًا قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِلَحْمٍ ، لَا نَدْرِى : ذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ أَمْ لَا ؟ قَالَ « سَمُّوا أَنْتُمْ وَكُلُوا » . وَكَانُوا حَدِيثَ عَهْدٍ بِالْكُفْرِ .

TERCEMESİ

3174) "... Mü'minlerin anası Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Bâzı kimseler :

Yâ Resûlallah! Bir takım insanlar bize (kesilmiş) et getirirler. (Hayvan boğazlanırken) üzerine Allah'ın isminin anılıp anılmadığını bilmeyiz. (Bu duruma ne buyurulur)? dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bismillâh deyiniz ve (eti) yeyiniz» buyurdu. Et getirenler yeni müslüman olmuşlardı (yâni şer'i hükümleri pek bilmiyorlardı)."

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r i, E b û D â v û d, N e s â î, B e y h a k î, T a h â v î, M â l i k ve D â r i m i de rivâyet etmişlerdir.

Tekmile yazarı bu hadisin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir: "Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: **«Bismillâh deyiniz ve (eti) yeyiniz»** buyruğundan maksad, et yenilirken Bismillâh demek, hayvanı boğazlarken Bismillâh demenin yerine geçer, demek değildir. Bu mânâ kasdedilmemiştir. Maksad yemeğe başlarken besmele çekmenin müstehablığıdır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu buyruğu ile Sahâbîlere şunu demek istemiştir: Size getirilen et üzerine besmele çekilip çekilmediğini bilmediğinize önem vermeyiniz. Siz yemeğe başlarken besmele çekmeye önem veriniz."

HADÎSTEN ÇIKAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Müslümanın kestiği hayvan üzerine besmele çekip çekmediği bilinmediği zaman, kestiğinin etini yemek câizdir. Çünkü mü'min hakkında iyi düşünmek esastır. Besmele çekmiş gibi bakılır.

2. Müslüman kimsenin hayvanı boğazlarken besmele çekmesi şart değil, müstehabtır.

İkinci maddedeki hükümle ilgili ilmî görüşler bundan önceki hadîsin izahı bölümünde verildiği için tekrarlamaya gerek yoktur. Ancak şunu belirteyim: Hayvanı boğazlarken besmele çekmenin şart olmadığını söyleyen âlimler, bu hadîsi de delil göstermişlerdir.

3. Yemeğe başlarken Besmele çekmek müstehabtır.
4. Müslüman kimse hakkında dâima iyi niyet beslenmelidir.

(٥) باب ما يذكى به

5 — HAYVANIN NE İLE BOĞAZLANABİLECEĞİNİN BEYÂNI BÂBI

٣١٧٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. أبو الأحوص عن عاصم، عن الشعبي، عن محمد بن صيفي؛ قال: ذبحت أرنبين بمروة. فأتيت بهما النبي ﷺ. فأمرني بأكلهما.

TERCEMESİ

3175) "... Muhammed bin Sayfî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben (bir defa) iki tane tavşanı bir merve (denilen bıçak gibi keskin, beyaz taş) ile boğazladım. Sonra tavşanları Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına götürdüm. O, bunları yememi emretti."

٣١٧٦ – حدثنا أَبُو بِشْرٍ بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ . ثنا غُنْدَرٌ . ثنا شُعْبَةُ ، سَمِعْتُ حَاضِرَ ابْنَ مُهَاجِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ؛ أَنَّ ذِئْبًا نَيَّبَ فِي شَاةٍ ، فَذَبَحُوهَا بِمَرْوَةٍ . فَرَخَّصَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي أَكْلِهَا .

TERCEMESİ

3176) "... Zeyd bin Sâbit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Bir kere) bir kurt köpek dişiyle bir davarı ısırmış, sonra davar sâhibleri davarı bir merve (denilen bıçak gibi keskin, beyaz taş) ile boğazlamışlar. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara, o hayvanın etini yemeleri için müsaade etmiştir."

٣١٧٧ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ سِمَاكِ ابْنِ حَرْبٍ ، عَنْ مُرِّيِّ بْنِ قَطَرِيٍّ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا نَصِيدُ الصَّيْدَ فَلَا نَجِدُ سِكِّينًا إِلَّا الظِّرَارَ وَشِقَّةَ الْعَصَا . قَالَ « أَمْرِرِ الدَّمَ بِمَا شِئْتَ ، وَاذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ » .

TERCEMESİ

3177) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben (bir defa):

Yâ Resûlallah, biz av avlarız da bıçak bulamayız. Ancak zırâr (denilen sert ve keskin taş) veyâ asâ'nın sıkkı (yâni uzunlamasına)

ikiye bölünmüş değneğin keskin parçasını buluruz, (ne buyurulur?) dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Kanı dilediğin şeyle iyice akıt ve (hayvanı boğazlarken) üzerine Allah'ın ismini an» buyurdu."

٣١٧٨ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ الطَّنَافِسِيُّ عَنْ سَعِيدِ ابْنِ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ ، عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ؛ قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا نَكُونُ فِي الْمَغَازِي، فَلَا يَكُونُ مَعَنَا مُدًى. فَقَالَ « مَا أَنْهَرَ الدَّمَ، وَذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ ، فَكُلْ. غَيْرَ السِّنِّ وَالظُّفُرِ. فَإِنَّ السِّنَّ عَظْمٌ، وَالظُّفُرَ مُدَى الْحَبَشَةِ » .

TERCEMESİ

3178) "... Râfi bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Biz bir yolculukta Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idik. Ben (bir ara) :

Yâ Resûlallah, biz savaşlarda oluruz ve beraberimizde bıçaklar bulunmaz, (Acaba keskin taş veyâ keskin değnek parçasıyla hayvan boğazlayabilir miyiz?) dedim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Üzerine Allah'ın ismi anılarak kanı iyice akıtan bir şey ile boğazlanan hayvan etini ye, fakat diş veyâ tırnakla boğazlananı yeme. Çünkü diş, bir kemiktir. Tırnak da (kâfir olan) Habeşistan halkının bıçaklarıdır» buyurdu."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini E b û D â v û d, N e s â i ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis N e s â i tarafından da rivâyet edilmiştir. Üçüncü hadis; E b û D â v û d, N e s â i ve

A h m e d tarafından da rivâyet edilmiştir. Son hadîs ise Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edildiği gibi; M â l i k, Ş â f i î ve A h m e d tarafından da rivâyet olunmuştur. Bâzı rivâyetlerdeki metin kısa bâzıları ise müellifimizinkinden daha uzundur.

Bu hadîslerde geçen bâzı kelimeleri açıklayayım:

Merve: Beyaz bir taş nevîdir. Bundan bıçak gibi keskin âletler yapılır. Bir kavle göre bu, bir parçası diğer bir parçasına vurulduğu zaman ateş çıkaran taş nevîdir.

Asâ: Değnek ve baston, demektir. **Şıkk:** Bunun uzunlamasına yarılmasıyla elde edilen parçasıdır. Böyle bir parça bıçak gibi keskin olduğu takdirde hayvan boğazlamada kullanılabilir.

Zırâr: Sert ve keskin bir nevi taştır. Bu da boğazlama işinde kullanılabilir.

Müdâ: Müdye ve midye'nin çoğuludur, bıçaklar demektir.
İnhâr: Kanı iyice akıtmaktır.

Son iki hadiste hayvanın yeyilebilmesi keskin bir âletle boğazlanması ve boğazlarken Allah'ın adının anılması şartlarına bağlanmıştır.

Tırnak ve kemikten başka keskin olan herhangi bir âletle boğazlanan hayvanın yenmesi meşrûluğu husûsunda âlimler ittifak hâlindedir.

E b û H a n i f e ve M â l i k bu ve benzeri hadisleri de delîl göstererek; boğazlama sırasında unutulmazsa Allah'ın ismini anmak şarttır, demişlerdir. Bu konu ile ilgili gerekli izah bundan önceki bâbta verilmiştir.

Son hadiste kemik veyâ tırnakla boğazlamanm yasaklığı beyân buyurulmuştur. Tırnakla boğazlamanın yasaklığı hikmeti de belirtilmiştir. Şöyle ki: H a b e ş i s t a n halkı kâfir idi. Biz kâfirlere özgü hususlarda onlara benzememekle emrolunmuşuz. Hayvanları tırnakla boğazlamak H a b e ş i s t a n halkının âdeti olduğu için bize yasak kılınmıştır. E l - H â f ı z'ın beyânına göre H a b e - ş i s t a n halkı koyun ve keçinin boğazını tırnaklarıyla kanatıp sıkmak sûretiyle boğarlardı.

Dişle boğazlamanın yasaklığı hikmetine gelince, kemiği pisletmek, yâni şer'an necis etmek yasaktır. Nitekim Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kemikle tahâretlenmeyi yasaklamış ve kemiklerin cinlerin azığı olduğunu bildirmiştir. Tahâretlenme işinde kullanılan kemik şer'an pis ve necis sayıldığı ve cinler bundan tiksindiği için tahâretlenmede kullanılması yasaktır. Kemik boğazlama işinde kullanıldığı zaman, kanın bulaşmasıyla necis ve şer'an pis olmuş sayılır. Bu nedenle kemikle boğazlama yasak kılınmıştır.

El-Hâfız'ın beyânına göre bâzıları bu iki madde ile boğazlamanın yasak kılınması hikmeti hakkında şöyle demişlerdir: Bu iki madde ile boğazlama, hayvana azab vermek demektir. Çoğu zaman bunlarla boğazlamaya kalkışıldığı zaman hayvan normal biçimde boğazlanmaz da boğulur.

HADİSLERDEN ÇIKAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Dini bir meseleyi bilmeyen kimse, bilenlere müracaâtla bilgi almalıdır.

2. Boğazlanan hayvanın kanını iyice akıtmak ve üzerine **Allah'ın** ismini anmak gerekir.

3. Tırnak ve diş hâriç, keskin olup boğazlamaya elverişli olan herhangi bir âletle hayvanı boğazlamak meşrûdur.

4. Tırnakla veyâ dişle hayvanı boğazlamak meşrû değildir. Âlimlerin Cumhûru, hadis fıkıhçıları, Nahai, el-Hasan bin Sâlih, el-Leys bin Sa'd, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr ve Dâvûd ile Şâfii mezhebi âlimleri bu hadislerin hükmünü tutmuşlardır. Yâni diş veyâ tırnak insanların olsun, hayvanların olsun, vücûd üzerinde bulunsun, vücûddan ayrılmış olsun boğazlamada kullanılmaz.

Hanefiler'e göre ise, tırnak veyâ diş sâhibinin vücûdu üzerinde iken boğazlama işinde kullanılamaz. Ama vücûttan ayrılmış durumda ise ve boğazlamaya elverişli biçimde keskin ise, boğazlamada kullanılabilir. Mâlik'den müteaddid rivâyetler vardır. En meşhur rivâyete göre kemikle boğazlama câizdir. Fakat dişle câiz değildir.

5. Tavşanın etini yemek meşrûdur.

Birinci hadîsin râvisi ile ilgili bir husûsu belirtmek uygun olur kanısındayım. Şöyle ki :

Müellifimizin elde mevcut üç sünen nüshasının hepsinde bu râvinin ismi, Muhammed bin Sayfî olarak yazılıdır.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ise bu hadîsin râvisinde Muhammed bin Safvân veyâ Safvân bin Muhammed, diye tereddüd edildiği belirtilmektedir. Tirmizî, Muhammed bin Safvân şeklindeki rivâyetin daha sıhhatli olduğunu söylemiştir. Tekmile yazarının beyânına göre Ahmed'in Müsned'inde ve Nesâî ile İbn-i Mâceh'in sünenlerinde bu râvî Muhammed bin Safvân olarak geçmektedir. Tekmile yazarı daha sonra bu râvinin Muhammed bin Sayfî olduğu da söylenir, der. El-Hâfız, Tehzîbü't-Tehzîb'te Muhammed bin Sayfi ile Muhammed bin Safvân'ın ayrı ayrı zâtlar olması ihtimâli kuvvetlidir, der. Tabarânî de doğrusu Muhammed bin Safvân'dır, der.

Muhammed bin Safvân (Radıyallâhü anh), Mâlik bin Evs oğullarından olup Ensâr'dandır. Bundan başka hadîsi bilinmemektedir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun bu hadîsini rivâyet etmişlerdir.

Hulâsa'dan anlaşıldığına göre de bu üç sünen sâhiblerinin rivâyet ettikleri bu hadîsin râvisi Muhammed bin Safvân veyâ Safvân bin Muhammed el-Ensârî'dir. (1)

Muhammed bin Sayfî (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 1735. hadîs bölümünde geçti.

(٦) باب السلخ

6 — HAYVANI YÜZMEK BÂBI

٣١٧٩ – حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ثنا هِلَالُ بْنُ مَيْمُونٍ الْجُهَنِيُّ،
عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ (قَالَ عَطَاءٌ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ) أَنَّ رَسُولَ اللهِ

(1) Hulâsa, 342; Tekmile, C. 3, Sah. 57

ﷺ مَرَّ بِغُلَامٍ يَسْلُخُ شَاةً . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَنَحَّ حَتَّى أُرِيَكَ » فَأَدْخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَهُ بَيْنَ الْجِلْدِ وَاللَّحْمِ ، فَدَحَسَ بِهَا حَتَّى تَوَارَتْ إِلَى الْإِبِطِ . وَقَالَ « يَاغُلَامُ ! هٰكَذَا فَاسْلُخْ » ثُمَّ مَضَى وَصَلَّى لِلنَّاسِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ .

TERCEMESİ

3179) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir davarın derisini soymakta olan bir adamın yanından geçti. Bu arada Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **adama:**

Çekil ta ki ben sana (deri soyma usûlünü) **göstereyim, buyurdu ve Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **elini deri ile et arasına öyle soktu ki kolu koltuk altına kadar derinin altında kayboldu ve:**

«Yâ adam, deriyi böyle soy» buyurdu. Sonra geçip gitti ve abdest almadan (yâni yenilemeden) **cemâata namaz kıldırdı."**

İZAHI

Bu hadisi **Ebû Dâvûd**, **Tahâret kitâbında rivâyet etmiştir. Tabarânî ve İbn-i Hibbân da bunu rivâyet etmişlerdir. Hadiste sözü edilen zât, bir kavle göre Muâz bin Cebel** (Radıyallâhü anh)'dır. **Tabarânî**'nin **rivâyetinden de böyle anlaşılıyor.**

HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetine ne derece şefkatli ve nasıl bir tevazû sâhibi olduğunu gösterir. Öyle ki bir hayvan derisinin nasıl soyulacağını bile ümmetine göstermiş ve bizzat deriyi soyma tevâzuunu göstermiştir.

2. Çiğ eti ellemekle abdest bozulmaz. Nitekim Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) davarın derisinin bir kısmını bizzat mübârek eliyle soymuş ve bundan sonra abdest tazelemeden gidip cemâata namaz kıldırmıştır.

(٧) باب النهى عن ذبح ذوات الدّر

7 — SAĞIM HAYVANLARI BOĞAZLAMA YASAKLIĞI BÂBI

٣١٨٠ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ. ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ . أَنْبَأَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ ، جَمِيعًا عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَى رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ . فَأَخَذَ الشَّفْرَةَ لِيَذْبَحَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِيَّاكَ وَالْحَلُوبَ » .

T E R C E M E S İ

3180) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ensâr'dan** (Ebü'l-Heysem Mâlik bin et-Teyyihân (Radıyallâhü anh) isimli) **bir zâta** (misâfirliğe) **gitmiş. Adam da Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **için bir hayvanı boğazlamak üzere bıçak almış. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **adama:**

«Sakın, sağım hayvanı kesme» buyurmuştur."

٣١٨١ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ الْمُحَارِبِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي قُحَافَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَهُ وَلِعُمَرَ « انْطَلِقَا بِنَا إِلَى الْوَاقِفِيِّ » قَالَ ، فَانْطَلَقْنَا فِي الْقَمَرِ حَتَّى أَتَيْنَا الْحَائِطَ . فَقَالَ: مَرْحَبًا وَأَهْلًا . ثُمَّ أَخَذَ الشَّفْرَةَ . ثُمَّ جَالَ فِي الْغَنَمِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِيَّاكَ وَالْحَلُوبَ » أَوْ قَالَ « ذَاتَ الدَّرِّ » .

في الزوائد : في إسناده يحيى بن عبد الله ، واهى الحديث .

T E R C E M E S İ

3181) "... Ebû Bekir bin Ebî Kuhâfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edil-

diğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* kendisine ve Ömer (bin el-Hattab)'a: -

«Bizimle beraber el-Vâkıfî'ye geliniz» buyurmuş. Ebû Bekir demiş ki: Biz (Resûl-i Ekrem ile beraber) ay ışığında gittik. Nihâyet el-Vâkıfî'nin bahçesine vardık. El-Vâkıfî:

Merhaba, ehlen dedi. (yâni hoşgeldiniz diyerek sevincini açıkladı). **Sonra bıçak alarak davar sürüsü içinde dolaştı. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona) :

«Halûb (yâni sütlü hayvanı) **boğazlamaktan sakın,» buyurdu veyâ «Zatü'd-Derr** (yâni süt sâhibi hayvanı) **boğazlamaktan sakın,» buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde rivâyeti çok zayıf olan Yahyâ bin Abdillah bulunur.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de Eşribe kitâbında uzun bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. İkinci hadis ise Zevâid nevindendir.

Bu hadisler, sağım hayvanını boğazlamanın uygun olmadığına delâlet eder. Bu hadîslerdeki yasaklama haramlık anlamında değildir.

Müslim'deki rivâyete göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün veyâ bir gece evden çıkmış ve Ebû Bekir ile Ömer (Radıyallâhü anhümâ) ile karşılaşmış ve onlara: «Bu saatte sizi evlerinizden çıkaran nedir? diye sormuş. Onlar da:

Açlık, Yâ Resûlallah, demişler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Nefsim (kudret) elinde bulunan (Allah)'a yemin ederim ki ikinizi evden çıkaran (açlık) beni de (evimden) çıkardı. Kalkın, buyurmuş. Onlar da O'nunla beraber kalkıp Ensâr'dan bir adamın — Bu adam Ebü'l-Heysem Mâlik bin et-Teyyihân'dır — evine varmışlar. Bakmışlar ki, adam evinde değil. Ev kadını Resûl-i Ekrem (Sallallahü

·Aleyhi ve Sellem)'i görünce: Buyurun, hoş geldiniz, diye sevinçle karşılamış. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem),adamın nerde olduğunu sormuş. Kadın da adamın içme suyu getirmeye gittiğini söylemiş. Bu arada adam gelip, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ve iki arkadaşına bakıp: Allah'a hamd olsun. Bugün misâfirleri benim misâfirlerimden daha kıymetli hiç kimse yoktur, demiş. Sonra gidip bir mikdar yaş ve kuru hurma getirip onlara takdim ederek: Bundan buyurun, yeyiniz, demiş ve bıçak almış. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adama:

Sakın sağım hayvanı kesme, buyurmuş. Adam onlar için bir koyun kesmiş. Onlar etten ve hurmadan yemişler, su içmişler. Yemek ve su ihtiyaçlarını giderip karınlarını doyurunca: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Bekir ile Ömer'e:

«Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)'a yemin ederim ki, siz kıyâmet günü bu nîmet(in şükrün)den sorulacaksınız. Açlık sizi evlerinizden çıkardı. Sonra bu nîmet sizi bulduktan sonra evlerinize dönüyorsunuz,» buyurmuştur.

M ü s l i m'deki metinden çıkan hükümler çoktur. Bunları öğrenmek isteyenler M ü s l i m'in şerhi N e v e v i'ye mürâcaat etsinler.

(٨) باب ذبيحة المرأة

8 — KADININ BOĞAZLADIĞI HAYVAN(IN ETİNİN YENİLMESİNİN MEŞRULUĞU) BÂBI

٣١٨٢ – حدثنا هنّاد بن السّرى . ثنا عبدة بن سليمان، عن عبيد الله، عن نافع، عن ابن كعب بن مالك، عن أبيه: أنّ امرأة ذبحت شاة بحجر. فذكر ذلك لرسول الله ﷺ . فلم ير به بأسا .

T E R C E M E S İ

3182) "... Ka'b bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir kadın bir davarı (koyun veyâ keçiyi keskin) bir taşla boğaz-

lamış, sonra durum Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatılmış. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunda bir beis görmemiştir."

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î de rivâyet etmiştir. B u h â r î'deki metinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) sözü edilen kadının kestiği davarın etinin yenilmesini emretmiştir.

HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Kadının boğazladığı hayvanın eti yenilir. Cumhûr bu görüştedir. M â l i k'ten yapılan bir rivâyete göre kadının boğazladığı hayvan etini yemek mekruhtur. Diğer bir rivâyete göre kerâhet yoktur. Ş â f i i l e r'den yapılan bir rivâyete göre kadının Udhiyye, yâni Kurban bayramında kesilen kurbanı boğazlaması mekruhtur.

E l - H â f ı z'ın el-Fetih'te beyân ettiğine göre İ b r â h i m N a h a î: Kadının ve besmele çekip boğazlamaya gücü yeten çocuğun kestiği hayvan eti yenilir, bunda bir beis yok, demiştir. Cumhûrun görüşü de böyledir.

2. Hayvanı keskin taşla kesmek câizdir.

(٩) باب ذكاة النادّ من البهائم

9 — ETİ YENEN EVCİL HAYVANLARDAN KAÇAN (VE YAKALAYIP BOĞAZINDAN KESİLMESİ MÜMKÜN OLMAYAN)IN KESİLMESİ (USÛLÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٣١٨٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ، عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ. فَنَدَّ بَعِيرٌ. فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «إِنَّ لَهَا أَوَابِدَ (أَحْسَبُهُ قَالَ) كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ. فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هٰكَذَا».

TERCEMESİ

3183) "... Râfi bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz bir yolculukta (Huneyn savaşı dönüşünde) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idik. Bir deve kaçtı. (Onu yakalamaya gidenleri âciz bıraktı). Bunun üzerine bir adam ona bir ok attı. (Allah, deveyi o okla öldürdü). Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Şüphesiz bu (eti yenen evcil) hayvanların şaşılacak huyları vardır.»

(Râvi demiştir ki: Sanırım) «Yabâni hayvanların şaşılacak huyları gibi (buyurmuş). Artık bu (eti yenen evcil) hayvanlardan sizi mağlûb eden olursa ona böyle muâmele ediniz,» buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhibleri, Mâlik Ahmed ve Şâfii rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerdeki metin uzuncadır.

Hadîste geçen "Evâbid" kelimesi Âbide'nin çoğuludur. Âbide firâr eden, kaçan hayvan demektir. Bu kelime şaşılacak huy ve davranışlar mânâsına da yorumlanabilir ki, burada bundan maksad yabani hayvan gibi kaçmak huyudur.

Tirmizî'nin şerhinde Tuhfe yazarı: "«Behimelerden kaçan olursa ona böyle muâmele ediniz» buyruğundan maksad şudur: Eti yenen evcil hayvanlardan, yâni; deve, sığır, davar ve tavuklardan firar edip kaçan olursa öldürme bakımından yabanî av gibi olur. Kesilmesi zarurî kesilme nevinden sayılır, ihtiyârî nevinden sayılmaz. Artık böyle bir hayvanın vücûdunun her tarafı boğazlanma yeridir. Boğazından kesilmesi şartı yoktur. Şerhü's-Sünne'de deniliyor ki: Bu hadîsten şu hüküm çıkar: Evcil hayvan kaçtığı zaman, yakalanıp normal biçimde boğazlanmasına güç yetmezse yakalanıp boğazlanmasına güç yetilmeyen av gibi, vücûdunun her tarafı kesme yeri sayılır. Kezâ bir deve başı üstünde bir kuyuya düşüp de boğazından kesilmesine güç yetilmediği zaman, vücûdunun herhangi bir tarafına vurulup öldürülür ve eti yenilir" diye bilgi vermektedir.

E l - H â f ı z da bu hadisin hükmü ile ilgili olarak: İ b n ü ' l - M ü n z i r ve başkası bu hadisten çıkan hükmü Cumhurdan nakletmişlerdir. M â l i k ve e l - L e y s Cumhûra muhâlif kalmışlardır. S a i d b i n e l - M ü s e y y e b ile R e b i a ' dan da böyle muhâlif kaldıkları rivâyet edilmektedir. Bunlar: Ne evcil, ne de yabani bir hayvanın eti böyle öldürmekle helâl olmaz. Mutlaka boğazından kesilmesi gerekir, demişlerdir. Cumhûrun delili R â f i (Radıyallâhü anh)'ın bu hadisidir, diye bilgi verir.

Tuhfe yazarı yukardaki nakilleri yaptıktan sonra: Ben derim ki doğru görüş cumhurunkidir, der. Bu arada başka deliller de verir.

E b û H a n i f e, Ş â f i i, A h m e d, D â v û d, e l - M ü z e n î ve bir çok tâbii, böyle hükmeden Cumhûra dâhildir. Sahâbilerden İ b n - i M e s ' û d, A l i, İ b n - i A b b â s ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhüm) de böyle hükmetmişlerdir.

Cumhûrun delillerinden birisi de biraz sonra terceme edeceğimiz E b ü ' l - U ş e r â hadisidir.

٣١٨٤ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي الْعُشَرَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! مَا تَكُونُ الذَّكَاةُ إِلَّا فِي الْحَلْقِ وَاللَّبَّةِ ؟ قَالَ « لَوْ طَعَنْتَ فِي فَخِذِهَا لَأَجْزَأَكَ » .

TERCEMESİ

3184) "... Ebü'l-Uşerâ'nın babası *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben: Yâ Resûlallah, hayvanın şer'i kesimi, ancak boğazda veyâ lebbe (yâni boynun göğüse en yakın yerin)de (değil mi)dir? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Hayvanın uyluğundan da vursan sana yeter» buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi diğer sünen sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d, hadisi rivâyet ettikten sonra: Bu, ancak yüksek bir yer-

den düşen veyâ kuyuya düşen, ya da kaçan (ve normal biçimde boğazlanması mümkün olmayan hayvan) hakkındadır, demiştir.

Tirmizi de bu hadisi rivâyet ettikten sonra: Ahmed bin Meni'in beyânına göre Yezid bin Hârûn demiş ki: Bu, zarûret hâline mahsustur, der. Tirmizi daha sonra: Bu, garib bir hadistir, yalnız Hammâd bin Seleme'nin rivâyetinden tanırız. Bu hadisten başka, Ebü'l-Uşerâ'nın babası yoluyla rivâyet ettiği başka hadis bilmiyoruz. Ebü'l-Uşerâ'nın ismi hakkında da ilim adamları ihtilâf etmişlerdir. Bir kavle göre Üsâme bin Kıhtım, diğer bir kavle göre Yesâr bin Berz, başka bir kavle göre Yesâr bin Belz'dır. Onun isminin Utârid olduğu da söylenmiştir, der.

Ebü'l-Uşerâ'nın babasının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e söylediği sözün başında istifhâm hemzesi müellifimizin rivâyetinde yok ise de, diğer sünenlerin rivâyetlerinde mevcuttur. Bu söz bir soru ve şer'i hükmü öğrenmek mâhiyetinde olduğu için diğer rivâyetleri de dikkate alarak parantez içi ilâvelerle kasdedilen mânâyı belirtmeye çalıştım.

Onun soru cümlesinde geçen "Lebbe" kelimesi boynun göğüse en yakın olan kısmıdır. Develer boğazlanırken başları ve boyunları buradan kesilir. Yâni boyunun hemen hemen tamamı baş tarafına bırakılır. Diğer hayvanlar boğazlanırken boyunun başa en yakın yerinden, alt çenenin altından kesilir ve boyunun ekserisi gövde tarafına bırakılır. Soru sâhibi, kullandığı cümlede bu farklılığı dikkate almıştır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Yukarda da belirttiğim gibi bu hadis, normal biçimde boğazlanması mümkün olmayan, meselâ kaçan veyâ başaşağı kuyuya düşen deve gibi hayvanlar hakkındadır. Şu halde boğazlama iki nevidir:

1. İhtiyâri olan boğazlamadır. Eti yenen bir hayvanın normal boğazlama biçiminde başının kesilmesi mümkün ve güç dâhilinde ise bu şekilde boğazlanması gereklidir. Başka bir tarafını yaralamak

veyâ kesmek sûretiyle öldürmek, şer'an kesim sayılmaz. Murdar sayılır ve eti yenmez.

2. Iztırâri olan boğazlamadır. Eti yenen bir hayvanın birinci maddede belirttiğim gibi kesimine insan gücü yetmezse, vücûdunun herhangi bir tarafını yaralamak sûretiyle öldürmek şer'an boğazlama sayılır. Meselâ firar eden ve yakalanması mümkün olmayan bir deveyi normal biçimde boğazlamaya güç yetmeyince yaralayıcı bir âletle yaralayıp öldürmek, şer'an boğazlama sayılır ve eti yenilir.

İkinci maddede belirttiğim gibi yaralanan bir hayvanın bu yarayla öldüğü kesinlikle bilinir veyâ kuvvetle muhtemel ise etini yemenin helâllığı âlimlerin icmâı ile sâbittir.

İkinci maddede durumu belirtilen bir hayvanı yaraladıktan sonra ele geçirdiğimizde henüz yaşıyor ise boğazından kesmemiz gerekir, aldığı yarayla ölüme terkedilmez. Fakat ele geçirdiğimizde ölmüş ise artık boğazından da ayrıca kesmemiz gerekmez.

Konu hakkında ayrıntılı bilgi için fıkıh kitâblarına müracâat edilmelidir.

(١٠) باب النهى عن صبر البهائم وعن المثلة

10 — HAYVANLARI BAĞLAYIP HEDEF YAPARAK ÖLÜNCEYE KADAR OK, TAŞ GİBİ BİR ŞEYE TUTMANIN VE ONLARA İŞKENCE VE AZAB ETMENİN YASAKLIĞI BÂBI

Gerek bu bâbın başlığında ve gerekse bu bâbta rivâyet olunan hadîslerde geçen bâzı kelimeleri açıkladıktan sonra tercemeye geçmeyi uygun buldum.

Behâim: Behîme'nin çoğuludur. **Behîme:** Dört ayaklı, yırtıcı olmayan kara ve deniz hayvanları anlamına geldiği gibi deve, sığır ve koyun ile keçi gibi evcil hayvanlar mânâsına da gelir. Bir de umûmî mânâda hayvan yerinde kullanılır. Burada kanımca umûmî mânâya yorumlamak en uygun olanıdır. Çünkü bu bâbın son iki hadisi umûmî olup herhangi bir canlıyı hedef edip tazîb etmeyi yasaklar.

Sabr: Hayvanı bağlayıp hedef ve nişangâh yapıp ona; ok, taş veyâ başka şeyleri atmak sûretiyle azab vermek ve ölünceye kadar bu işe devam etmektir.

Garad : Hedef, demektir.

Mesl ve Müsle : Bir canlının burun, kulak, tenâsül organı, göz gibi uzuvlarından birini veyâ bir kaçını diri diri kesmek sûretiyle azab vermek veyâ başka türlü işkence etmek ya da bir canlıya eziyet ede ede sûretini ve şeklini değiştirmek demektir.

٣١٨٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعبد الله بن سعيد، قالا: ثنا عقبة بن خالد عن موسى بن محمد بن إبراهيم التيمي، عن أبيه، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: نهى رسول الله ﷺ أن يمثل بالبهائم.

في الزوائد: في إسناده موسى بن محمد بن إبراهيم. وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3185) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayvanlara müsle (yâni işkence ve azab) etmeyi yasaklamıştır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Mûsâ bin Muhammed bin İbrâhîm bulunur. Bu râvi, zayıftır.

٣١٨٦ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع عن شعبة، عن هشام بن زيد بن أنس ابن مالك، عن أنس بن مالك؛ قال: نهى رسول الله ﷺ عن صبر البهائم.

TERCEMESİ

3186) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayvanları sabr (yâni bağlayıp hedef ederek ölünceye kadar ok'a, taşa ve benzerine tutma) işini yasaklamıştır."

٣١٨٧ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ح وحدثنا أبو بكر بن خلاد الباهلي. ثنا عبد الرحمن بن مهدي، قالا: ثنا سفيان عن سماك، عن عكرمة، عن ابن عباس؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا تتخذوا شيئا فيه الروح غرضا».

TERCEMESİ

3187) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir : «İçinde ruh bulunan hiç bir şeyi hedef etmeyiniz.»"

٣١٨٨ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ . أَنْبَأَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ .
ثنا أَبُو الزُّبَيْرِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُقْتَلَ شَيْءٌ
مِنَ الدَّوَابِّ صَبْرًا .

TERCEMESİ

3188) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayvanlardan herhangi birisini hedef yapmak sûretiyle (yâni işkence ve azab etmekle) öldürülmesini yasaklamıştır."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi Zevâid nevindendir. Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Tirmizi ve Nesâî de rivâyet etmişler. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir.

Bu bâbtaki hadîsler, eti yenen veyâ yenmeyen herhangi bir hayvana işkence yapıp azab etmenin veyâ bunu bağlayıp hedef ederek ok veyâ taş gibi bir şeye tutmak sûretiyle öldürmenin haramlığına delâlet ederler. Çünkü böyle bir hareket hayvana azab etmektir ve eti yenen hayvanları ise, telef etmek, etini yenmez hâle sokmaktır.

(١١) باب النهى عن لحوم الجلالة

11 — CELLÂLE (YÂNİ DIŞKI YİYEN HAYVAN) ETİNİ YEMENİN YASAKLIĞI BÂBI

٣١٨٩ – حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ لُحُومِ الْجَلَّالَةِ وَأَلْبَانِهَا .

TERCEMESİ

3189) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), cellâle (yâni dışkı yiyen hayvan) etlerini ve sütlerini yasaklamıştır."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadisin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:
Cellâle: Dışkı yiyen hayvandır. Deve, sığır, davar, tavuk ve eti yenen diğer hayvanların hepsi bu hükme tâbidir. Bunlardan dışkı yiyenin eti yenmez. İbn-i Hazm, cellâle'nin dört ayaklı hayvanlara mahsus olduğunu iddiâ etmiştir.

Bir kavle göre; bir hayvanın yemininin çoğu necâset, yâni pislik olursa, cellâle sayılır. Şâyet yeminin ekserisi temiz ise cellâle sayılmaz. Nevevi, Tashihü't-Tenbîh'te bu görüşü beyân etmiş ise de er-Ravda'da Râfii'ye uyarak: Sıhhatli olan görüş şudur ki: Bir hayvanın cellâle sayılması, onun yeminin ekserisinin temiz veyâ pis olmasına bağlı olmamasıdır. Önemli olan husus onun râyıhası ve bozulmasıdır. Eğer hayvanın etinin veyâ et suyunun kokusu veyâ tadı ya da rengi bozulursa cellâle sayılır, demiştir.

Hattâbi de: Cellâle, yâni dışkı yiyen hayvan etini yemek ve sütünü içmek husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

Re'y ehli, Şâfii ve Ahmed bin Hanbel, cellâle hayvanın etini yemeyi ve sütünü içmeyi mekruh görmüşler ve: Böyle bir hayvan birkaç gün hapsedilip sırf temiz yemle beslenmedikçe yenmez. Şâyet dediğimiz gibi hapsedilip eti güzelleşinceye kadar temiz yemle beslendikten sonra boğazlanırsa etini yemekte ve sütünü içmekte bir beis yoktur, demişlerdir.

Bir hadiste rivâyet edildiğine göre, dışkı yiyen sığırın, kırk gün hapsedilip sırf temiz yemle yemlendikten sonra eti yenilir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) da: Tavuk üç gün hapsedilip (ve bu sürece sırf temiz yemle besledikten) sonra kesilir, demiştir.

İshâk bin Râhuveyh: Dışkı yiyen hayvanın eti güzel yıkandıktan sonra yenilmesinde bir sakınca yok, demiştir.

Hasan-i Basri de böyle bir hayvanın etini yemekte bir beis görmemiştir. Mâlik bin Enes de Hasan-i Basri gibi söylemiştir, der.

İbn-i Reslân da Şerhü's-Sünen'de: Dışkı yiyen hayvanı hapsetmek için tâyin edilmiş bir süre yoktur. Bâzı âlimler bu sürenin deve ve sığır için kırk gün, koyun ve keçi nevi için yedi gün ve tavuk cinsi için üç gün olduğunu söylemişler. El-Mühezzeb ve et-Tahrir'de bu görüş seçilmiştir, diye bilgi verir.

Dışkı yiyen hayvanın yâni deve, inek, koyun ve keçinin sütünün temiz olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Cumhûra göre temizdir, yâni içilebilir. Çünkü şer'an pis sayılan kan hayvanın vücûdunda ete ve süte dönüşüp temizlenir. Hayvanın yediği pislik de onun vücûdunda kana, sonra ete ve süte dönüşmüş olur.

(١٢) بَاب لحوم الخيل

12 — AT ETLERİ BÂBI

Bu bâbta geçen Hayl ve Feres kelimeleri at ve kısrak mânâsına yorumlanır. Yâni bu nevi hayvanın erkeği ile dişisi ayni hükme tâbidir.

٣١٩٠ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثنا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ

بِنْتِ الْمُنْذِرِ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ؛ قَالَتْ: نَحَرْنَا فَرَسًا فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهِ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ.

TERCEMESİ

3190) Ebû Bekr-i Sıddîk'ın kızı Esmâ *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken biz (Medine-i Münevvere'de) bir feres (yâni at veyâ kısrağ)ı boğazlayıp etinden yedik."

٣١٩١– حدثنا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثنا أَبُو عَاصِمٍ. ثنا ابْنُ جُرَيْجٍ. أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ يَقُولُ: أَكَلْنَا، زَمَنَ خَيْبَرَ، الْخَيْلَ وَحُمُرَ الْوَحْشِ.

TERCEMESİ

3191) " Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Biz Hayber (savaşı) zamanında hayl (yâni at, kısrak) ve yabanî eşekleri(n etlerini) yedik. (Ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bizi evcil eşeklerin etini yemekten menetti.)"

İZAHI

Bu bâbın her iki hadisini Buhâri, Müslim ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir. Evcil eşeklerle ilgili olup ikinci hadîsin sonunda parantez içine aldığım cümle Müslim'in rivâyetinden alınmadır.

Bu hadîsler at, kısrak ve yabâni eşeklerin etini yemenin helâllığına delâlet eder. Yabânî eşeğin etini yemenin helâllığı 3090, 3092 ve 3093. hadîslerden anlaşılır. Bu husûsta bir ihtilâf bilmiyorum.

Atların ve kısrakların etlerinin helâl olup olmadığı husûsunda ise âlimler ihtilâf etmişlerdir. Nevevi bu ihtilâfla ilgili olarak şöyle der :

"S e l e f ve halef âlimlerinin Cumhûru ve Ş â f i i 'ye göre at ve kısrak etini yemek mübahtır ve mekruh değildir. A b d u l l a h b i n Z ü b e y r, F u d â l e b i n U b e y d, E n e s b i n M â l i k, E s m â b i n t - i E b i B e k i r, S ü v e y d b i n G a f e l e, A l k a m a, E s v e d, A t â, Ş ü r e y h, S a i d b i n C ü b e y r, H a s a n - i B a s r i, N a h a i, H a m m â d b i n S ü l e y m â n, A h m e d, İ s h â k, E b û S e v r, E b û Y û s u f, M u h a m m e d, D â v û d, hadisçilerin cumhûru (Radıyallâhû anhüm) ve başkaları da böyle hükmetmişlerdir.

İ b n - i A b b â s, e l - H a k e m, M â l i k ve E b û H a n i f e (Radıyalâhü anhüm)'ün dâhil bulundukları bir grub ise at ve kısrak etini yemeyi mekruh saymışlardır. E b û H a n i f e: Bunun etini yiyen kimse günâha girmiş olur, fakat haram işlemiş denilmez, demiştir.

N e v e v i bu arada bu grubun delillerini ve Cumhûrun verdiği cevabları beyân etmektedir. Ben, konuyu uzatır endişesiyle bu husûsu buraya aktarmadım. İsteyenler N e v e v i 'nin bu hadislerin şerh bölümüne veyâ diğer hadis kitablarının şerhlerine mürâcaat edebilirler.

(١٣) باب لحوم الحمر الوحشية

13 — EVCİL EŞEKLERİN ETLERİ BÂBI

٣١٩٢ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَبِي أَوْفَىٰ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ، فَقَالَ: أَصَابَتْنَا مَجَاعَةٌ، يَوْمَ خَيْبَرَ، وَنَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ. وَقَدْ أَصَابَ الْقَوْمُ حُمُرًا خَارِجًا مِنَ الْمَدِينَةِ. فَنَحَرْنَاهَا. وَإِنَّ قُدُورَنَا لَتَغْلِي، إِذْ نَادَى مُنَادِي النَّبِيِّ ﷺ أَنِ اكْفَئُوا الْقُدُورَ وَلَا تَطْعَمُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمُرِ شَيْئًا. فَأَكْفَأْنَاهَا.

فَقُلْتُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَىٰ: حَرَّمَهَا تَحْرِيمًا؟ قَالَ: تَحَدَّثْنَا أَنَّمَا حَرَّمَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَلْبَتَّةَ مِنْ أَجْلِ أَنَّهَا تَأْكُلُ الْعَذِرَةَ.

TERCEMESİ

3192) "... Ebû İshâk eş-Şeybânî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben evcil eşeklerin etlerinin hükmünü Abdullah bin Ebi Evfâ (Radıyallâhü anhümâ)**'ya sordum. Şöyle cevab verdi:**

Hayber (savaşı) **günü bir açlık bizi yakaladı, biz Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde bulunuyorduk. Bâzı kimseler Medine'nin dışından** (evcil) **eşekler elde ettiler. Biz de bunları boğazladık ve tencerelerimiz** (bunların etleriyle) **kaynamakta idi. Tam bu esnâda Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in çağırıcısı:**

«Tencerelerinizi deviriniz ve (evcil) **eşeklerin etlerinden hiç bir şey tatmayınız» diye duyuruda bulundu. Biz de tencerelerimizi devirdik** (yâni pişmekte olan etleri döktük).

(Ebû İshâk eş-Şeybâni demiştir ki:) **Ben Abdullah bin Ebi Evfâ'ya:**

Resûlullah onu (yâni evcil eşeklerin etlerini) **kesinlikle** (mi) **haram kıldı? dedim. Abdullah bin Ebî Evfâ:**

Biz (sahâbiler) **kendi aramızda görüşüp dedik ki: Evcil eşekler dışkı yediği için Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onu kesinlikle** (yâni sürekli olarak) **haram kıldı."**

٣١٩٣ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ. حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ جَابِرٍ عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ الْكِنْدِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ حَرَّمَ أَشْيَاءَ. حَتَّى ذَكَرَ الْحُمُرَ الْإِنْسِيَّةَ.

في الزوائد: إسناده صحيح. الحسن بن جابر، ذكره ابن حبان في الثقات. ولم أر من تكلم فيه. وباقي رجال الإسناد على شرط مسلم.

TERCEMESİ

3193) "... Mıkdâm bin Madikerib el-Kindî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bâzı şeyleri yasaklamış ve nihâyet evcil eşekleri de (bu meyanda) anmıştır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahihtir. Râvi el-Hasan bin Câbir'i, İbn-i Hibbân, sıkâlar, yâni güvenilir râviler arasında anmıştır. Ben de onun hakkında konuşan görmedim. Senedin kalan râvileri Müslim'in şartı üzerinedir.

٣١٩٤ – حدثنا سويد بن سعيد . ثنا علي بن مسهر عن عاصم ، عن الشعبي ، عن البراء بن عازب ؛ قال : أمرنا رسول الله ﷺ أن نلقي لحوم الحمر الأهلية نيئة ونضيجة ، ثم لم يأمرنا به بعد .

TERCEMESİ

3194) "... Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize, evcil eşeklerin etlerini çiğ ve pişmiş olarak atmamızı emretti. Bundan sonra da bize bunu yemeyi emretmedi."

٣١٩٥ – حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب . ثنا المغيرة بن عبد الرحمن عن يزيد ابن أبي عبيد ، عن سلمة بن الأكوع ؛ قال : غزونا مع رسول الله ﷺ غزوة خيبر . فأمسى الناس قد أوقدوا النيران . فقال النبي ﷺ « علام توقدون ؟ » قالوا : على لحوم الحمر الإنسية . فقال « أهريقوا ما فيها واكسروها » فقال رجل من القوم : أو نهريق ما فيها ونغسلها ؟ فقال النبي ﷺ « أو ذاك » .

TERCEMESİ

3195) "... Seleme bin el-Ekva' *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde Hayber savaşına katıldık. (Hayber'in fethedildiği gün) akşamleyin sahâbiler (bir hayli) ateşler yaktılar. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Ne için ateş yakıyorsunuz?» diye sordu. Sahâbiler:

Evcil eşeklerin etleri(ni pişirmek) üzere, diye cevab verdiler. Bu cevab üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Çömleklerdekini dökünüz ve çömlekleri de kırınız,» buyurdu. Sahâbilerden biri:

Veyâ çömleklerdekini dökeriz ve çömlekleri yıkarız? dedi (Yâni çömlekleri kırmayıp da yıkamakla yetinmenin câiz olup olmadığını sordu). Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Veyâ dediğin gibi (yapınız)» buyurdu."

٣١٩٦ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ مُنَادِيَ النَّبِيِّ ﷺ نَادَى : إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَنْهَيَانِكُمْ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ . فَإِنَّهَا رِجْسٌ .

TERCEMESİ

3196) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in çağırıcısı şöyle duyuruda bulundu:

«Allah ve Resûl'ü sizi evcil eşeklerin etlerinden menediyorlar. Çünkü necis (pis)tir.»"

İZAHI

Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın, Berâ (Radıyallâhü anh)'ın Seleme (Radıyallâhü anh)'ın ve Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadislerini Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Mikdâm (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid nevindendir.

Bu bâbın hadisleri evcil eşeklerin etinin haram olduğuna delâlet ederler. Hattâbî: Evcil eşeklerin etinin haramlığına bütün âlimler hükmetmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın buna ruhsat verdiği rivâyet olunmuş ise de, herhalde haramlığa dâir hadisler İbn-i Abbâs'a ulaşmamıştır, der.

N e v e v i de: 'Sahâbîlerin, Tâbiîlerin ve onlardan sonra gelen âlimlerin Cumhûru, evcil eşeklerin etlerinin haramlığı husûsunda ittifâk hâlindedir. M â l i k'den bu konuda üç rivâyet vardır: Tenzîhen mekruh, tahrîmen mekruh ve mübah. Doğrusu bunun haramlığıdır. Çünkü bu konuda açık ve sahih hadîsler vârid olmuştur, şeklinde bilgi verdikten sonra S e l e m e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden şu hükmün de çıktığını beyân eder:

Bu hadîs, evcil eşek etinin haram, necis ve pis olduğuna da delâlet eder. Ayrıca necâsetin değdiği şeyi yıkamanın gerektiğine ve necâsetin bulaştığı kab ve kacağı güzelce yıkamanın yeterli olduğuna delâlet eder. Yâni kaba bulaşan necâset; köpek, domuz veyâ bunlardan türeme hayvanlardan başka bir necâset olduğu zaman, necâset giderildikten sonra temiz bir su ile bir defa yıkamak kâfidir. Yedi defa yıkamaya gerek yoktur. Cumhûrun mezhebi ve bizim mezhebimiz budur. A h m e d'den yapılan meşhûr rivâyete göre ise, herhangi bir necâsetin dokunduğu bir şeyi yedi defa yıkamak gerekir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in önce söz konusu çömlekleri kırmayı emretmesi meselesine gelince; bu emir bir vahiy veyâ ictihadla verilmiş olabilir. Sonra da neshedilip yıkama emri verilmiştir. Bu gün böyle bir kabı kırmak câiz değildir. Çünkü malı telef etmek sayılır.

Bu hadîsten şu hüküm de çıkar: Herhangi bir necâsetle pislenmiş bir kab güzelce yıkandıktan sonra kullanılabilir.

Bu hadîsleri rivâyet eden sahâbîlerden A b d u l l a h b i n E b î E v f â (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 416., M i k d a m (Radıyallâhü anh)'ınki 442., B e r â (Radıyallâhü anh)'ınki 116., S e l e m e (Radıyallâhü anh)'ınki 3101. ve E n e s (Radıyallâhü anh)'ınki 24. hadîsler bölümünde geçmiştir.

(١٤) باب لحوم البغال

14 — KATIRLARIN ETLERİ BÂBI

٣١٩٧ — حدّثنا عَمْرُو بْنُ عَبْدِاللهِ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ. ح وحَدَّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى.

ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . ثنا الثَّوْرِيُّ وَمَعْمَرٌ ، جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ قَالَ : كُنَّا نَأْكُلُ لُحُومَ الْخَيْلِ . قُلْتُ : فَالْبِغَالُ ؟ قَالَ : لَا .

TERCEMESİ

3197) "... Atâ *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhümâ); **Biz at etlerini yiyerdik, dedi. Atâ** (diyor ki) **Ben: Ya katırlar**(ın etlerini de yiyiyor muydunuz?) **dedim. Câbir: Hayır, dedi."**

٣١٩٨ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى . ثنا بَقِيَّةُ . حَدَّثَنِي ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ ، عَنْ صَالِحِ ابْنِ يَحْيَى بْنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ لُحُومِ الْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ .

TERCEMESİ

3198) "... Hâlid bin el-Velîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **atların, katırların ve eşeklerin etlerini yasaklamıştır."**

İZAHI

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini N e s â i de rivâyet etmiştir. Bu hadis, atların etlerinin helâl ve katırların etlerinin haramlığına delâlet eder. Çünkü âlimler; Bir sahâbînin «Biz şöyle derdik» gibi bir ifâde kullandığını işittikleri zaman, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) devrinde böyle uygulama yapıldığı mânâsını çıkarırlar. Şu halde bu, merfû hadis sayılır.

H â l i d (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d bu hadisi rivâyet ettikten sonra: 'Atların etlerini yemekte bir sakınca yoktur ve uygulama bu hadise göre değildir. Bu hadis mensuhtur. Çünkü Re-

sûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sahâbilerinden bir cemâat, atların etlerini yemişlerdir. İbn-i Zübeyr, Fadâle bin Ubeyd, Enes bin Mâlik, Esmâ bint-i Ebî Bekir, Süveyd bin Gafele ve Alkama (Radıyallâhü anhüm), bu cemâattandır. Kureyş de Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in devrinde atları keserlerdi, demiştir.

Nevevi de: Hadis imâmlarının âlimleri Sâlih bin Yahyâ bin el-Mikdâm'ın hadisinin —ki bu hadistir— zayıflığı üzerinde ittifâk etmişlerdir. Bâzıları da onun mensuh olduğunu söylemişlerdir, der.

Sindî de Nevevi'nin bu sözünü naklettikten sonra; bâzı âlimler de: 'Bu hadis sâbit olmuş olsaydı bile Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisine muârız olamazdı' der.

Sindî'nin işâret ettiği Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivâyet ettikleri hadistir. Câbir'in Buhâri'deki hadis metni şöyledir:

نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ وَرَخَّصَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hayber (savaşı) günü (evcil) eşeklerin etlerini yasakladı ve atların-kısrakların etlerini yemeye ruhsat verdi.»

Hâlid (Radıyalâhü anh)'ın hadisine âit senedin zayıflığı râvî Sâlih bin Yahyâ'nın zayıflığı nedeniyledir. Bu râviyi zayıf görenlerin başında Buhârî, Ahmed, Dârekutnî, Hattâbî, İbn-i Abdi'l-Berr ve Abdülhak bulunur. Geniş bilgi için Tirmizî'nin şerhi Tuhfe'nin 3. cildinin 77. sahifesine bakılabilir.

Atların ve kısrakların etlerinin helâllığı husûsu 3190 ve 3191. hadîslerin izahı bölümünde verilmiştir. Evcil eşeklerin etlerinin haramlığı ile ilgili hadisler ve izahat bundan önceki bâbta geçti.

Katırların etleri ise evcil eşeklerin etleri gibidir.

(١٥) باب ذكاة الجنين ذكاة أمه

15 — CENİN (RAHİMDEKİ YAVRUN)UN KESİMİ ANASININ KESİMİDİR, BÂBI

٣١٩٩ – حدثنا أبو كريب. ثنا عبد الله بن المبارك، وأبو خالد الأحمر، وعبدة ابن سليمان عن مجالد، عن أبي الوداك، عن أبي سعيد؛ قال: سألنا رسول الله ﷺ عن الجنين. فقال «كلوه إن شئتم. فإن ذكاته ذكاة أمه».

*قال أبو عبد الله: سمعت الكوسج إسحاق بن منصور يقول، في قولهم: في الذكاة لا يقضى بها مذمة. قال: مذمة بكسر الذال من الذمام. وبفتح الذال من الذم.

TERCEMESİ

3199) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallahu anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, cenin (yâni eti yenen hayvanın rahmindeki yavrun)un hükmünü sorduk. O:

«Dilerseniz onu yeyiniz. Çünkü onun kesimi anasının kesimidir» buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ahmed, Dârekutnî ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunun hasen olduğunu, İbn-i Hibbân ile İbn-i Dakîkü'l-Îyd de bunun sahih olduğunu söylemişlerdir. Abdülhak ise, bâzı rivâyetlerin senedinde Mücâlid isimli râvinin bulunması gerekçesiyle zayıf olduğunu söylemiştir. Tekmile yazarı yukarıdaki bilgiyi verdikten sonra; Senedlerinin çokluğu sebebiyle hadis, en az 'hasen li ğayrih' nevindendir, der. Ahmed'in rivâyetinde Mücâlid isimli râvî yoktur.

Ebû Dâvûd'un bir rivâyetine göre Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh)'ın sorusu şu şekildedir:

"Yâ Resûlallah, biz deve, sığır ve davarı boğazlarız. Sonra karnında cenin buluruz. Cenini atacak mıyız, yiyecek miyiz?"

Cenin: Ana rahmindeki yavru mânâsmadır. Burada eti yenen hayvanın boğazlanmasını müteâkib karnından çıkarılan ölü yavru mânâsında kullanılmıştır. Çünkü yavru diri olarak çıkarılırsa yavrunun boğazlanması gerekir. Sahâbiler bunu herhalde bilirlerdi. Ancak ölü olarak çıkarılan yavrunun hükmünü sormak istemişlerdir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Hadis, eti yenen hayvanın boğazlanması nedeniyle karnında ölü çıkarılan yavru ayrıca boğazlanmaz. Anasının boğazlanması onunda boğazlanması yerine geçer.Bu itibarla eti yenilebilir.

ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ:

Said bin el-Müseyyeb, Ebû Yûsuf, Muhammed, Şâfii, Ahmed ve İshâk yukarda belirttiğim hükmü vermişlerdir. Bunlara göre yavru tüylenmiş olsun veyâ henüz tüylenmemiş olsun fark etmez.

Mâlik ile el-Leys ise: Yavru tüylenmiş ise hüküm böyledir, demişlerdir.

Ebû Hanife ise: 'Cenin, anasının boğazlanmasıyla helâl olmaz. Anası boğazlandıktan sonra ölü olarak çıkarsa murdar sayılır" demiştir. O, bu hadisi şöyle yorumlamıştır: "Ceninin boğazlanması anasının boğazlanması gibidir. Yâni diri olarak çıkarılırsa ayrıca boğazlanması gerekir. Ölü çıkarsa murdardır."

İbnü'l-Münzir: Ne sahâbilerden ne de başka âlimlerden hiç kimse Ebû Hanife gibi dememiştir, der.

2. Cenin'in, anasının boğazlanmasından önce onun karnında öldüğü bilindiği veyâ sanıldığı zaman eti yenmez. Âlimler bu noktada ittifak hâlindedir.

Ceninin anasının karnından diri olarak çıkarılmasında boğazlanması gerekir. Bu hususta da âlimler ittifâk hâlindedir.

BİR NOKTAYI BELİRTEYİM

Bu hadisin metni bittikten sonra Müellifimizin el-Kevsec'ten nakleттiği iki satırlık ibâre, sünenin yalnız H i n d baskılarında bulunur. M ı s ı r baskısında not mâhiyetinde şöyle denilir: Bu iki satırlık ibâre H i n d baskısı dışındaki baskılarda yoktur. Bu ibârenin anlamı ve bu bâbla münâsebeti hakkında düşünmek gerekir.

Ben, bu ibâreden kasdedilen mânâyı ve bu bâbla olan münâsebeti anlamadım. Doğrusunu Allah bilir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٢٨ - كتاب الصيد

28 — AV KİTÂBI

(١) باب قتل الكلاب إلا كلب صيد أو زرع

1 — AV VEYÂ ZİRÂAT KÖPEĞİ DIŞINDA KALAN KÖPEKLERİ ÖLDÜRMEK BÂBI

٣٢٠٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا شبابة . ثنا شعبة عن أبي التياح ؛ قال: سمعت مطرفا يحدث عن عبد الله بن مغفل؛ أن رسول الله ﷺ أمر بقتل الكلاب. ثم قال « ما لهم وللكلاب ؟ » ثم رخص لهم في كلب الصيد .

TERCEMESİ

3200) "... Abdullah bin Muğaffel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) köpekleri öldürmeyi emretmiş. Sonra :

İnsanların köpeklerle ne işleri var? buyurmuş. Daha sonra insanlara av köpeğini edinmeleri için ruhsat (yâni izin) vermiştir."

٣٢٠١ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ .
ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ، قَالَا : ثنا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ، قَالَ : سَمِعْتُ مُطَرِّفًا عَنْ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ مُغَفَّلٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلَابِ . ثُمَّ قَالَ « مَا لَهُمْ وَلِلْكِلَابِ ؟ »
ثُمَّ رَخَّصَ لَهُمْ فِي كَلْبِ الزَّرْعِ وَكَلْبِ الْعِينِ .
قَالَ بِنْدَارٌ : الْعِينُ حِيطَانُ الْمَدِينَةِ .

TERCEMESİ

3201) "... Abdullah bin Muğaffel *(Radıyalâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), köpekleri öldürmeyi emretmiş. Sonra :

İnsanların köpeklerle ne işleri var? buyurmuş. Daha sonra insanlara ziraat köpeği ve el-İyn köpeği edinmeleri için ruhsat vermiştir.

Bindâr (Yâni müellifin şeyhi Muhammed bin Beşşâr) dedi ki: El-İyn Medîne-i Münevvere'nin bahçeleridir."

İZAHI

Müellifimizin iki ayrı senedle rivâyet ettiği Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Müslim, Nesâi, Ahmed, Dârekutni, Beyhaki ve başkaları tarafından da rivâyet edilmiştir.

Hadîsin; مَا لَهُمْ وَلِلْكِلَابِ cümlesi iki şekilde yorumlanmıştır. Birinci yorum "İnsanlar niçin köpek edinip saklıyorlar?" Bu takdirde cümle, köpek edinmeyi yasaklar.

İkinci yorum : "İnsanlar niçin köpekleri öldürüyorlar?"
Bu yoruma göre cümle, köpekleri öldürmeyi yasaklar.
Anılan cümle yukarda işâret edildiği gibi iki biçimde yorumlan-

dığından dolayı terceme ederken her iki yorumu da dikkate almaya çalıştım.

N e v e v î bu cümleyi "Yâni insanlar köpekleri bıraksınlar" biçiminde yorumlamıştır.

S i n d î cümleyi ikinci biçimde yorumlamıştır. El-Menhel yazarı ise birinci yorumu tercih ederek: 'Bu cümle köpek edinip saklamayı yasaklar. Âlimler, ihtiyaç olmaksızın köpek edinmenin haramlığı husûsunda ittifak etmişlerdir. Meselâ bir kimse sırf köpeği sevdiği veyâ onunla böbürlendiği için saklayıp edinirse, bununla günah işlemiş sayılır. Köpek edinmeyi mübah kılan ihtiyaç ise, bu ve benzeri hadislerde belirtildiği gibi avcılık, davar sürüsünü ve ziraati korumaktır, der.

Müellifimizin rivâyetine göre edinilmesi mübah kılınan köpekler av köpeği, tarım ve bahçe koruma köpeğidir.

Müellifimizin şeyhi B i n d â r, yâni M u h a m m e d b i n B e ş ş â r, hadiste geçen "El-İyn" kelimesini M e d i n e - i M ü n e v v e r e bahçeleri mânâsına yorumlamıştır. Fakat S i n d î ' nin beyânına göre e d - D ü m e y r î bu kelime ile ilgili olarak: M ü s l i m ile N e s â î ' nin rivâyetinde;

ثُمَّ رَخَّصَ فِي كَلْبِ الصَّيْدِ وَالْغَنَمِ = "Sonra av köpeği ve davar (koruma) **köpeği için ruhsat buyurdu"** biçiminde vârid olmuştur. Bu itibarla müellifin rivâyetindeki **"el-İyn"** kelimesi bir rivâyet - okuyuş hatâsı eseridir. Doğrusu; الْغَنَمِ = **"el-Ğânem, yâni davar"**dır. Diğer taraftan **el-İyn**, kelimesinin bahçe mânâsına yorumlanması da, bilinen, asıl mânâya muhâliftir. Çünkü en-Nihâye'de şöyle denilir: İyn kelimesi A'yan kelimesinin çoğuludur. A'yan ise büyük gözlü demektir, diye bilgi vermiştir.

M ü s l i m ' in bir rivâyetinde; فِي كَلْبِ الْغَنَمِ وَالصَّيْدِ وَالزَّرْعِ **"Davar, av ve ziraat köpeği için"** ifâdesi vârid olmuştur.

Bu hadisin fıkıh hükümleri ile ilgili bilginin bir kısmı da bundan sonra gelen hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

A b d u l l a h b i n M u ğ a f f e l (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 17. hadis bölümünde geçmiştir.

٣٢٠٢ – حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . أنبأنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛
قال : أَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقَتْلِ الْكِلَابِ .

TERCEMESİ

3202) "... İbn-i Ömer *(Radıyalâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) köpekleri öldürmeyi emretti."

٣٢٠٣ – حدثنا أَبُو طَاهِرٍ . ثنا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ
سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، رَافِعًا صَوْتَهُ ، يَأْمُرُ بِقَتْلِ الْكِلَابِ .
وَكَانَتِ الْكِلَابُ تُقْتَلُ . إِلَّا كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ .

TERCEMESİ

3203) "... Sâlim'in babası (Abdullah bin Ömer) *(Radıyallâhü anhüm)*'den: Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sesini yükseltekrek köpekleri öldürmeyi emrettiğini işittim ve av köpeği ile davar köpeği dışında kalan köpekler öldürülüyordu."

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini Müslim ve Nesâi de rivâyet etmişler. İkinci hadisi bunlarla beraber Tirmizî de rivâyet etmiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), ilk hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in köpekleri öldürmeyi emrettiğini, ikinci hadiste ise av köpeği ile davar köpeğinin bu hükmün dışında tutulduğunu rivâyet etmiştir.

Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'ın yukarda geçen hadislerinde ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-se-

lâm)'in, köpekleri öldürmeyi emrettiği, sonra ziraat köpeği ile av köpeği edinmeye izin verdiği belirtilmektedir. Yukarda da ifâde ettiğim gibi onun bâzı rivâyetlerinde koyun köpeğini de edinmeye izin verildiği vârid olmuştur.

Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'ın aşağıda gelecek 3205. hadisine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), yalnız tamamen siyah olan köpeği öldürmeyi emretmiştir.

El-Menhel yazarı "Köpeğin su artığı ile abdest almak" bâbında rivâyet edilen Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'ın 3201. hadisin izahı bölümünde; köpekleri öldürme emrinin ilk zamanlarda olduğunu, sonra siyah köpek ile ısırıcı köpek dışında kalan köpekler hakkındaki bu hükmün neshedildiğini, yâni yürürlükten kaldırıldığını beyân ederek buna delil olarak Müslim'in rivâyet ettiği Câbir (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisi ile İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'m bir hadisini delil göstermiştir.

Gerek el-Menhel yazarının bu bölümde ve gerekse Tekmile yazarının "Av" kitâbında naklen beyanlarına göre Kadı Iyâz özetle şöyle demiştir:

"Âlimlerin çoğu av köpeği gibi istisna edilenler hâriç, köpeklerin öldürülmesi konusunda anılan hadisle amel etmişlerdir. Mâlik ve cumhûrun görüşü budur. Diğer bir kısım ilim adamlarına göre tamamen siyah olan köpekler hâriç, diğer köpekleri öldürme emri olsun, tutup saklama ve edinme yasağı olsun neshedilmiştir. Yâni siyah köpek öldürülmelidir. Diğer köpekler zararlı olmadıkça öldürülemez ve ihtiyaç hâlinde edinilebilir.

Kadı Iyâz daha sonra: Bence durum şöyle olmuştur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), önce ne maksatla olursa olsun her çeşit köpeği saklamayı yasaklayıp öldürmeyi emretmiştir. Sonra siyah renkli köpeği öldürmeyi emredip diğer köpekleri öldürmeyi yasaklamış ve av, ziraat ve koyun köpekleri dışında kalan köpekleri tutup saklamayı yasaklamıştır, der.

Tekmile yazarı da: Âlimler ısırıcı köpek ile kuduz köpeği öldürmenin meşrûluğu husûsunda ittifak etmişlerdir. Hiç bir zararı olmayan köpekleri öldürmek hükmü hakkında ise ihtilâf vardır. İmamü'l-Haremeyn'e göre hiç bir zararı olmayan köpeği öldür-

mek yasaktır. Siyah köpek zararsız ise bu hüküm onun hakkında da uygulanır. Şer-i Şerif bu şekil üzerinde karar kılmıştır. Fakat siyah köpek zararsız olursa öldürülmesinin yasaklığı hakkında bir şeye rastlayamadım. İmamü'l-Haremeyn siyah köpek hakkında neye istinâden böyle söylediğini bilmiyorum, der.

(٢) باب النهى عن اقتناء الكلب إلا كلب صيد أو حرث أو ماشية

2 — AV KÖPEĞİ, ZİRÂAT KÖPEĞİ VE DAVAR KÖPEĞİ DIŞINDA KÖPEK EDİNMENİN YASAKLIĞI BÂBI

٣٢٠٤ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا الوليد بن مسلم . ثنا الأوزاعي . حدثني يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «من اقتنى كلبا فإنه ينقص من عمله ، كل يوم ، قيراط . إلا كلب حرث أو ماشية» .

TERCEMESİ

3204) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûllulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim bir köpek edinirse, her gün o kimsenin iyi ameli(nin sevâbı)ndan bir kırât eksilir. Meğer ki o köpek zirâat köpeği veyâ davar köpeği ola."

٣٢٠٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أحمد بن عبد الله عن أبي شهاب . حدثني يونس بن عبيد عن الحسن ، عن عبد الله بن مغفل ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «لولا أن الكلاب أمة من الأمم ، لأمرت بقتلها . فاقتلوا منها الأسود البهيم . وما من قوم اتخذوا كلبا ، إلا كلب ماشية أو كلب صيد أو كلب حرث ، إلا نقص من أجورهم ، كل يوم ، قيراطان» .

TERCEMESİ

3205) "... Abdullah bin Muğaffel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûllulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Köpekler, topluluklardan bir topluluk olmasaydı, ben onları öldürmeyi emredecektim. Artık siz onlardan tamamen siyah olanı öldürünüz. Davar köpeği veyâ av köpeği, ya da zirâat köpeği dışında köpek edinen hiç bir topluluk yoktur ki, her gün onların sevablarından iki kırât eksilmesin."

٣٢٠٦ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ : قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَا يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلَا ضَرْعًا ، نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ ، كُلَّ يَوْمٍ ، قِيرَاطٌ » .

فَقِيلَ لَهُ : أَنْتَ سَمِعْتَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ ؟ قَالَ : إِي . وَرَبِّ هٰذَا الْمَسْجِدِ !

TERCEMESİ

3206) "... Süfyân bin Ebî Züheyr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den şöyle buyururken işittim :**

Kim ne ekinine ne de davarına yararı olamayan bir köpek edinirse o kimsenin amelin (in ecrin) den her gün bir kırât eksilir.

Süfyân bin Ebî Züheyr'e : (Bunu) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den sen işittin (mi)? denildi. Süfyân :**

Şu Mescid'in Rabb'ına yemin ederim ki, evet (ben O'ndan işittim) **diye cevab verdi."**

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin rivâyetinde ekin veyâ davar korumak için edinilen köpek istisna edilmiştir. Diğer bâzı rivâyetlerde ise bunlarla beraber av köpeği de istisna edilmiştir.

Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Nesâi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Dârimi de hadisin baş kısmını, yâni köpekleri öldürmekle ilgili bölümünü rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste köpekler bir ümmet olarak vasıflandırılmıştır. Biz ümmet kelimesini topluluk mânâsına yorumladık. Hadisin bu cümlesi En'âm sûresinin 38. âyetine bir işârettir. Âyet'in meâli şöyledir:

"Yerde yürüyen hayvanlar ve kanatlarıyla uçan kuşlar da ancak sizin gibi birer ümmetler (topluluklar)dır. Kitâb'ta biz hiç bir şeyi eksik bırakmadık. Onlar sonra Rablerine toplanacaklardır."

Köpekler hakkında kullanılan ümmet kelimesi, bir takım yararlar için yaratılmış ve yaratıcının varlık ve büyüklüğüne delâlet eden topluluk mânâsmadır. Hayvanlar ve kuşlar hakkında Âyette kullanılan ümmet kelimesi de bu şekilde yorumlanmıştır. Daha geniş bilgi için tefsir kitablarına mürâcaat edilmelidir.

Hattâbi bu hadisin açıklaması bölümünde: Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bir yaratığın türünü yok etmeyi arzulamamıştır. Çünkü Allah Teâlâ'nın yarattığı her yaratığın yaratılışının bir hikmeti vardır. Bu itibarla köpek türünün en fenâsı olan siyah renklisinin öldürülmesi emredilmiş ve ekin bekçiliği gibi hizmetlerde kullanılmak üzere diğerlerinin bırakılması istenmiştir, der.

Siyah köpeğin öldürülmesi hikmeti ile ilgili olarak **Tekmile** yazarı:

Çünkü siyah köpek; pek yararlı değil, uykuya düşkün olduğundan bekçiliği verimli olmaz ve avcılıkta da başarılı değildir, der.

Köpeklerin öldürülmesi hükmü ile ilgili bilgi bundan önceki bâbta geçen hadislerin izahı bölümünde verilmiştir.

Süfyân bin Ebi Züheyr (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhâri, Müslim ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.

HADİSLERİN FIKIH YÖNÜ:

1. Ekin veyâ davarın korunması için köpek edinmekte bir sakınca yoktur.

Evlerin korunması ve benzeri ihtiyaçlar için köpek edinmeye gelince, Tekmile yazarı bu konuda şöyle der: Bir kavle göre câiz değildir. Çünkü hadisler yalnız ekin, davar ve av için köpek edinmeyi meşrû saymıştır. Hadislerin zâhirine göre bunların dışında kalan ihtiyaçlar için köpek edinmek meşrû sayılmaz. Fakat en sıhhatli kavle göre hadislerde sayılan üç nevi ihtiyaç dışında kalan ihtiyaçlar için de köpek edinmek câizdir. Diğer ihtiyaçlar, hadislerde sayılan ihtiyaçlara kıyaslanır.

2. Köpekler türü bir topluluk olduğu için bu türün kökünü kazımak ve yok etmek câiz değildir. Ancak siyah köpekleri öldürmek meşrûdur.

Bu maddedeki hükümle ilgili geniş bilgi yukarda da işâret ettiğim gibi bir önceki bâbta geçmiştir.

3. Zararlı olmayan ve kimseye eziyeti dokunmayan hayvanları öldürmek câiz değildir. Fakat zararlı olan hayvanları öldürmek câizdir.

4. Ekin, davar ve av köpekleri dışında kalan köpekleri edinmek işi, ilgilinin iyi amellerinin her gün bir veyâ iki kırât kadar sevâbının eksilmesine sebeb olur.

İbn-i Abdilberr bu son hükmü ifâde eden hadis cümlesi ile ilgili olarak: Bu ifâde hadiste sayılan amaçlar olmaksızın köpek edinmenin haram olmadığına ve câiz olduğuna delâlet eder. Çünkü haram olan bir şeyi edinmek, amellerin sevâbının eksilmesine sebep olsun veyâ olmasın, edinilmesi yasaktır. Sevâbın eksilmesi, köpek edinmenin haram değil, mekruh olduğuna delâlet eder, demiştir.

El-Hâfız ise, İbn-i Abdilberr'in bu görüşüne karşı çıkarak: Anılan ifâde köpek edinmenin haram olmamasını gerektirmez. Bilâkis haram olması muhtemeldir. Bu ifâde ile kasdedilen mânâ şöyle olabilir: Köpek edinme günâhı, bir veyâ iki kırât sevâba denk gelir. Bu itibarla köpek edinen şahsın günlük günâhına karşın onun iyi amelinin sevâbından bir veyâ iki kırât eksilir, der.

Köpek edinen şahsın iyi ameline âit sevâbından günde eksilen miktarı birinci ve sonuncu hadislere göre bir kırât, ikinci hadise gö-

re ise iki kırâttır. Hadis şerhlerinde Kırât ile kasdedilen mikdarın Allah katında mâlum olduğu ifâde edilmekte ve burada kasdedilen mikdarın ne olduğu belirtilmemektedir. Hatırlanacağı üzere cenâze namazına katılmak ve cenâzeyi uğurlamanın sevâbı ile ilgili hadislerde bir kırât'ın U h û d dağı kadar olduğu belirtilmişti. Buradaki kırâtın U h û d dağı kadar olması muhtemel olduğu gibi bundan az olması da muhtemeldir. Çünkü oradaki hadis mükâfat ile buradaki hadis ise cezâ ile ilgilidir. Allah'ın mükâfat'ı ve ikrâmı büyüktür.

Bir kırât'a dâir rivâyet ile iki kırât'a dâir rivâyet arasında zâhiren görülen ihtilâf ve değişiklikle ilgili olarak şöyle denilmiştir:

Bu durum, edinilen köpeklerin türlerine ve zararlılık derecesine göre olabilir. Şöyle de olabilir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), önce bir kırât'a dâir hükmü beyân buyurmuştur. Daha sonra halkın köpek edinmekten iyice sakınmasını sağlamak üzere eksilen sevâbın iki kırât olduğuna dâir hükmü buyurmuştur.

Bu değişikliğin sebebleri başka şekillerde de anlatılmıştır. Geniş bilgi için şerhlere başvurulabilir.

Gereksiz yere köpek edinmenin mekruhluğu veyâ haramlığı sebebine gelince, bu hususta da müteaddid görüşler beyân edilmiştir. Şöyle ki:

Köpekler, misâfirleri rahatsız eder, yardım dilemeye gelen fakirleri korkutur, gelip geçenlere eziyet eder, meleklerin eve girmelerine mâni olur, kap kacakları pisler, bir çok hastalıkların yayılmasına ve bulaşmasına sebep olabilir.

Özellikle sağlık açısından köpeklerin gerek ev halkına ve gerekse çevreye ne derece zararlı olduğunu bu gün tıp âlimleri basın yoluyla ve bâzen TRT aracılığıyla duyururlar.

Bir Hâl Tercemesi

Süfyân bin Ebî Züheyr (R.A.), sahâbîdir. Beş aded hadisi vardır. Buhârî ile Müslim onun iki hadisini müttefikan rivâyet etmişlerdir. Râvileri es-Sâib bin Yezid, İbn-i Zübeyr ve Urve bin Zübeyr'dir. Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa, 145)

(٣) باب صيد الكلب

3 — KÖPEĞİN AVLADIĞI AV HAYVANI (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٣٢٠٧ — حدثنا محمد بن المثنى . ثنا الضحاك بن مخلد . ثنا حيوة بن شريح . حدثني ربيعة بن يزيد . أخبرني أبو إدريس الخولاني عن أبي ثعلبة الخشني ؛ قال : أتيت رسول الله ﷺ فقلت : يا رسول الله ! إنا بأرض أهل كتاب ، نأكل في آنيتهم . وبأرض صيد ، أصيد بقوسي وأصيد بكلبي المعلم ، وأصيد بكلبي الذي ليس بمعلم . قال ، فقال رسول الله ﷺ « أما ما ذكرت أنكم في أرض أهل كتاب ، فلا تأكلوا في آنيتهم . إلا أن لا تجدوا منها بدا . فإن لم تجدوا منها بدا فاغسلوها وكلوا فيها . وأما ما ذكرت من أمر الصيد ، فما أصبت بقوسك فاذكر اسم الله وكل . وما صدت بكلبك المعلم ، فاذكر اسم الله وكل . وما صدت بكلبك الذي ليس بمعلم ، فأدركت ذكاته ، فكل » .

TERCEMESİ

3207) "... Ebû Sa'lebe el-Huşenî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vararak: Biz Ehl-i Kitâb bir kavmin memleketinde (Şam'da) bulunuyoruz. Onların kablarında yemek yiyiyoruz. Ve biz av diyarındayız, ben okumla av avlıyorum, eğitilmiş köpeğimle av avlıyorum ve eğitilmemiş köpeğimle de av avlıyorum, (Ne buyuruyorsunuz?) dedim. Ebû Sa'lebe demiştir ki: Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana) şöyle buyurdu:

Ehl-i Kitâb bir kavmin memleketinde bulunduğunuza dâir anlattığın husûsa karşı hüküm şudur: Ehl-i Kitab'ın kablarından başka kabları bulabildiğiniz sürece onların kablarında yemek yemeyiniz.

Eğer onların kablarından başka kap bulamazsanız onların kablarını yıkayıp içinde yeyiniz. Anlattığın av işine gelince: Okunla avladığını, Allah adını anarak avla ve ye. Eğitilmiş köpeğinle avladığını da Allah adını anarak avla ve ye. Eğitilmemiş köpeğinle avladığın avı da (diri iken) yetişip boğazlarsan ye."

٣٢٠٨ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. ثنا بَيَانُ بْنُ بِشْرٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ،
عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: إِنَّا قَوْمٌ نَصِيدُ بِهَذِهِ الْكِلَابِ.
قَالَ «إِذَا أَرْسَلْتَ كِلَابَكَ الْمُعَلَّمَةَ، وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا، فَكُلْ مَا أَمْسَكْنَ
عَلَيْكَ إِنْ قَتَلْنَ. إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ. فَإِنْ أَكَلَ الْكَلْبُ فَلَا تَأْكُلْ.
فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ. وَإِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ أُخَرُ، فَلَا تَأْكُلْ».
قَالَ ابْنُ مَاجَةَ: سَمِعْتُهُ، يَعْنِي عَلِيَّ بْنَ الْمُنْذِرِ يَقُولُ: حَجَجْتُ ثَمَانِيَةً وَخَمْسِينَ حِجَّةً.
أَكْثَرُهَا رَاجِلٌ.

TERCEMESİ

3208) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:
Biz köpeklerle av avlayan bir topluluğuz, diyerek bunun hükmünü sordum. Buyurdular ki:

Sen eğitilmiş köpeklerini av peşine Allah adını anarak salıverdiğin zaman (avı) öldürürlerse, senin için tuttuklarını ye. Meğer ki köpek (o avdan bir şey) yiye. Eğer köpek (ondan bir şey) yiyerse, artık sen yeme. Çünkü ben köpeğin avı kendi nefsi için yakaladığından korkarım. Şâyet başka köpekler senin ava saldığın köpeklere karışırsa öldürdükleri avı yeme.

İbn-i Mâcete dedi ki: Ben Ali bin el-Münzir'den şöyle dediğini işittim: Ben elli sekiz defa hac ettim. Bunların çoğuna yaya olarak gidip geldim."

İZAHI

E b û S a ' l e b e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişler. E b û D â v û d, T i r m i-

zî, Nesâi ve Ahmed de bunu kısa metin hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Ebû Sa'lebe (Radıyallâhü anh) bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e, Ehl-i Kitâb, yâni Hıristiyan ve Yahûdiler'in kablarında yemek yemenin hükmünü ve av avlamaya dâir hususları sormuştur.

Birinci soruya verilen cevabta, başka kab bulunduğu takdirde Ehl-i Kitâb'ın kablarında yemek yenilmemesi ve başka kab bulunmadığı takdirde Ehl-i Kitâb'ın kablarını yıkadıktan sonra içinde yemek yenilmesi emrolunmuştur.

Bu cevab, başka kab varken Ehl-i Kitâb'ın kablarında yemek yemenin mekruhluğuna ve onların kablarını yıkamanın mekruhluğu gidermediğine delâlet eder. Halbuki fıkıhçılar, başka kab bulunsun veyâ bulunmasın, Ehl-i Kitâb'ın kablarını yıkadıktan sonra içinde yemek yemenin mekruh olmadığına hükmetmişlerdir.

Bu itibarla hadis ile fıkıhçıların görüşü arasında zâhiren bir muhâlefet görülmektedir.

Görülen muhâlefete şöyle cevab verilmiştir: Hadisteki yasaklama Ehl-i Kitâb'ın, domuz etini pişirmek ve şarap içmek işinde kullandıkları kablar hakkındadır. Bu nevî kablar yıkatılsa bile zarûret olmadıkça yemek işinde kullanılmamalıdır. Çünkü müslümana tiksinti verir. Nitekim hacâmet işinde kullanılan kab yıkatılsa bile yemek işinde kullanılmamalıdır, kullanılması mekruhtur.

Fıkıhçıların maksadı ise Ehl-i Kitâb'ın necâset işinde kullanmadıkları kablarıdır. Bu nevî kabları yıkamadan kullanmak mekruhtur ve yıkadıktan sonra kullanılmasında bir mekruhluk yoktur. Ama domuz etini pişirmek gibi neçis işlerde kullanılan kablar yıkatılsa bile yemek işinde kullanılmaz, kullanılması mekruhtur.

Bu konu 2831. hadisin izahı bölümünde geçmiştir. Oraya da bakılabilir.

Ebû Sa'lebe (Radıyallâhü anh)'m av ile ilgili sorusuna verilen cevabtan şu hükümler çıkarılır:

1. Besmele çekerek okla av avlamak meşrûdur. Besmele ile atılan okla vurulup öldürülen av hayvanı murdar sayılmaz. Şâyet avcı yetiştiğinde av henüz ölmemiş ise boğazlaması gerekir.

Bu konu, bundan sonra gelecek 5 ve 7. bâbta tekrar ele alınacaktır.

Şu noktayı da belirteyim: Müellifimizin rivâyetinin zâhirine göre besmele çekmêk avın etini yemek zamanı matlubtur. Fakat diğer rivâyetler, besmelenin ok atılırken veyâ av köpeği salıverilirken çekilmesi matlup olduğuna delâlet eder.

Gerek ok atılırken ve gerekse köpek avın peşine gönderilirken besmele çekmenin hükmü ise, bir hayvanı boğazlarken besmele çekme hükmü gibidir. Eti yenen bir hayvanı boğazlarken besmele çekmenin hükmü ile ilgili gerekli bilgi 3173 ve 3174. hadîslerin izahı bölümünde verilmiştir. Oraya mürâcaat edilmelidir.

2. Besmele çekerek eğitilmiş köpekle av avlamak meşrüdur. Besmele çekmenin hükmüne yukarda işâret edildi. Av köpeğinin eğitilmiş sayılmasının üç şartı vardır: Sâhibinin; onu av peşine gönderdiği zaman gitmesi, geri çağırdığı zaman dönmesi ve avı tuttuğu zaman yememesi.

Köpeğin eğitilmiş sayılması anılan üç şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Bunun gerçekleşmiş olduğu, nasıl anlaşılır?

Bu hususta ihtilâf vardır: Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiîler'e göre, bilirkişilerin görüşlerine mürâcaat etmekle veyâ köpek sâhibinin kuvvetli kanaatı ile anlaşılır. Ebû Yûsuf, Muhammed ve Ahmed'e göre ise bu şartları tahakkuk etmiş sayılması için; köpeğin yakaladığı avı yememesi ve bu durumun ard arda üç kez tekerrür etmesi gerekir.

Eğitilmiş köpek av peşine besmele ile gönderildiğinde, o köpeğin yakalayıp öldürdüğü av, okla öldürülen av gibidir, yâni eti yenilir ve mürdar sayılmaz. Şâyet avcı yetiştiği zaman av, henüz ölmemiş ise boğazlamak gerekir. Aksi takdirde mürdar sayılır.

3. Eğitilmemiş köpekle avlanan av, ölü olarak ele geçirildiği takdirde mürdar sayılır, eti yenilmez. Fakat diri olarak yetişilip bo-

ğazlanırsa eti yenilir. Bu hüküm husûsunda mezhep imamları ittifak hâlindedir.

A d î b i n H â t i m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîse göre köpeğin avlayıp öldürdüğü avın etinin yenilebilmesi için aşağıdaki şartlar aranır:

1. Köpeğin eğitilmiş olması
2. Köpeğin avcı tarafından av peşine gönderilmesi
3. Avcının köpeği gönderirken besmele çekmesi
4. Köpeğin yakaladığı avdan bir şeyi yememesi
5. Başka köpeklerin gönderilen köpeğe iştirak etmemesi.

Yukardaki maddelerde belirtilen şartlara bir daha göz atalım :

Birinci maddedeki şart, bundan önceki hadîste de geçti. Ölü olarak ele geçirilen avın helâl olması için bu şart aranır. Âlimler bu hususta ittifak hâlindedir.

İkinci maddedeki şart, dört mezheb imamları ve E b û S e v r tarafından aranır. Yâni eğitilmiş bir köpek kendiliğinden gidip yakaladığı avı öldürürse, o av yenilmez. Fakat A t â ve E v z â i'ye göre avcı, avlamak niyetiyle köpeği evden çıkardığı zaman, köpeğin kendiliğinden gidip yakaladığı av yenilir.

Üçüncü şart, yâni köpeği av peşine gönderirken besmele çekme hükmü ile ilgili bilgi 3173, 3174. hadîslerin izahı bölümünde geçen hüküm gibidir. Hulâsası şöyledir: H a n e f î mezhebine göre besmele çekmek şarttır. Bilerek çekilmediği takdirde boğazlanan veyâ ölü olarak ele geçirilen avın eti yenmez. M â l i k î ve H a n b e l î mezheblerinin meşhur görüşleri de böyledir. Ş â f i i l e r'e göre ise besmele çekmek şart değil, müstehabtır.

Dördüncü şart, yâni köpeğin yakaladığı avdan bir şey yememesi T â v û s, Ş a'b i, İ b r â h î m N a h a î, İ k r i m e, S a i d b i n C ü b e y r, H a n e f i l e r, D a h h â k ve K a t â d e'nin mezhebidir. Ş â f i i ve A h m e d'in kuvvetli görüşleri de böyledir. Bunlara göre köpek, yakaladığı avdan bir şey yerse, o avın

eti yenilmez, mürdar sayılır. M â l i k ' e göre bu şart aranmaz. Yâni eğitilmiş köpek, yakaladığı avdan bir şey yese bile o av mürdar sayılmaz. M â l i k, avla ilgili âyetin umûmi hükmüne ve E b û S a ' l e b e (Radıyallâhü anh)'ın E b û D â v û d tarafından rivâyet edilen bir hadisine dayanmıştır.

Beşinci şart, yâni başka köpeklerin gönderilen köpeğe iştirak etmemesi meselesine gelince, bundan maksad durumu bilinmeyen bir köpeğin söz konusu avı tutma işine katılmamış olmasıdır.

Bunu bir misal ile anlatalım: Meselâ bir avcı besmele çekerek eğitilmiş köpeğini av peşine gönderir. Sonra avı öldürülmüş olarak ele geçirir ve fakat köpeğinin beraberinde durumunu bilmediği başka bir köpeği de orada görür. Yabancı köpeğin, aranan şartları taşıyıp taşımadığını bilmez ve avın yabancı köpek veyâ kendisinin köpeği tarafından öldürüldüğünü bilmez veyâ her iki köpek tarafından öldürüldüğünü bilir, ya da yabancı köpek tarafından öldürüldüğünü bilirse, işte bu durumlarda o avın eti yenmez. Ancak av yaralı olarak ele geçirilip boğazlanırsa yenilir.

H a n e f i l e r, M â l i k, Ş â f i i ve E b û S e v r böyle hükmetmişlerdir. Bunlara muhâlefet edeni bilmiyoruz.

Yukarda verilen örnekte, avcı avın yalnız kendisinin köpeği tarafından öldürüldüğünü, veyâ yabancı köpeğin aranan şartları taşıdığını biliyor ise öldürülmüş olarak ele geçirdiği avın eti yenilir.

A d i b i n H â t i m (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 87. hadis bölümünde geçmiştir.

(٤) باب صيد كلب المجوس والكلب الأسود البهيم

4 — MECÛSİNİN KÖPEĞİ VE TAMAMEN SİYAH KÖPEĞİN AVLADIĞI AV (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٣٢٠٩ — حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْيَشْكُرِيِّ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : نُهِينَا عَنْ صَيْدِ كَلْبِهِمْ وَطَائِرِهِمْ. يَعْنِي الْمَجُوسَ .

في الزوائد : في إسناده حجاج بن أرطاة . وهو مدلس. وقد رواه بالعنعنة. والحديث رواه الترمذي
إلا قوله : وطائرهم .

TERCEMESİ

3209) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Biz, onların, yâni mecûsîlerin köpeğinin ve kuşunun avından men edildik."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Haccâc bin Ertât bulunur. Bu râvi, tedlisçidir ve an'ane ile rivâyet etmiştir. Tirmizi de bu hadisi rivâyet etmiştir. Ancak onun rivâyetinde; وَطَائِرِهِمْ = «Ve kuşu» parçası yoktur.

٣٢١٠ — حدثنا عمرو بن عبد الله . ثنا وكيع عن سليمان بن المغيرة ، عن حميد ابن هلال، عن عبد الله بن الصامت، عن أبي ذر؛ قال: سألت رسول الله ﷺ عن الكلب الأسود البهيم . فقال : « شيطان » .

TERCEMESİ

3210) "... Ebû Zer(r-ı Ğıfârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben tamamen siyah olan köpeği(n durumunu) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **sordum. Buyurdu ki:**
Bir şeytandır."

İZAHI

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Ancak notta belirtildiği gibi hadisin baş kısmı, yâni mecûsîlerin köpeklerinin avladığı avın müslümanlar için haram olduğuna dâir bölümü, T i r m i z î tarafından da rivâyet edilmiştir.

Mecûsî, güneş, ay ve ateş gibi bir yaratığa tapan kimse demektir. Şu halde bir müşrikin, yâni Allah'a ortak koşan bir kâfirin av peşine gönderdiği köpek veyâ kuşun tutup öldürdüğü av müslümanlar için helâl değildir. Fakat bir müslümanın bir mecûsiye âit köpeği

veyâ kuşu av peşine göndermek sûretiyle avladığı av helâldır. Önemli olan husus, köpeğin veyâ kuşun müslümana veyâ mecûsiye âit olması değil, avcının müslüman veyâ mecûsî olmasıdır. Hadîsten maksad budur.

Tuhfe yazarı Tirmizi'nin rivâyet ettiği Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

"Bu hadis, kestiği hayvanın eti haram olan bir kâfirin, avının da haram olduğuna delâlet eder. Yâni av, kesilen hayvan gibidir. Şerhü's-Sünen'de: Müslüman kimsenin, mecûsinin köpeğiyle avladığı av helâldır. Fakat mecûsînin müslümanın köpeğiyle avladığı av haramdır. Ancak bu ava bir müslüman yetişip boğazlarsa helâl olur. Şâyet bir müslüman ile bir mecûsî beraberce bir köpeği veyâ kuşu av peşine gönderirlerse veyâ beraberce ava ok atarlarsa, bu şekilde öldürülen av da haramdır, denilmektedir."

Ebû Dâvûd'un süneninin "Av bâbı"nda rivâyet olunan Adî bin Hâtim (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin izahı bölümünde Tekmile yazarı da konu ile ilgili olarak şu bilgiyi verir:

"Avcının da hayvanı kesende aranan niteliği taşıması şarttır. Yâni müslüman veyâ Ehl-i Kitâb olması gerekir. Şâyet avcı, puta tapan veyâ mürted olan, yâni müslüman iken dinden çıkan, veyâ mecûsî ya da deli bir kimse ise onun avı haramdır. Çünkü avlama işi, hayvan kesme işi gibidir ve avı öldüren köpek veyâ kuş da bıçak hükmündedir. Hanefiler, Şâfiî ve Ahmed böyle hükmetmişlerdir. Mâlik ise: Ehl-i Kitâb'ın kestiği hayvan helâldır. Fakat avı helâl değildir, yâni köpek veyâ kuş göndermek, ya da ok atmak sûretiyle avlayıp ölü olarak ele geçirdiği av, murdar sayılır, demiştir."

Ehl-i Kitâb'ın kestiği hayvan helâldır veyâ onların avı helâldır, diyen âlimlere göre, onların hayvanı keserken veyâ av peşine köpeği veyâ kuşu gönderirken, Allah'ın ismi ile beraber başka bir ismi anmamaları gerekir. Şâyet Allah'ın ismi ile beraber İsâ (Aleyhisselâm) veyâ Uzeyr (Aleyhisselâm)'ın ismini anarlarsa ne kestikleri ne de avladıkları hayvan helâl olur.

Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'ın hadisine Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde rastlayamadım. Bu hadiste tamamen siyah olan

köpeğin şeytan olduğu bildiriliyor. Âlimler bunun bir benzetme olduğunu açıklayarak: Yâni siyah köpek, zararlı ve eziyet edici olması açısından şeytan gibidir. Çünkü avlama, davarları koruma ve uyanık durma bakımından yararı en az olan köpek siyah renkli olanıdır, derler.

Ahmed, İshâk ve bâzı Şâfiiler bu ve benzeri hadîsleri delîl göstererek: Tamamen siyah olan köpeğin öldürdüğü av helâl değildir, demişlerdir. Onlar: Ehl-i Kitâb olmayan kâfirlerin avladığı av haram iken şeytan olduğu bildirilen siyah köpeğin avı nasıl helâl olur, demekle gerekçelerini beyân etmişlerdir.

Hanefîler, Mâlik, Şâfiî ve Cumhûr: Siyah köpeğin avı, diğer köpeklerin avı gibi helâldır. Bu hadîsten maksad siyah köpeğin, köpekler türünden çıkarılması değil, bir benzetmedir ve siyah köpeğin edinilmesinden müslümanları sakındırmaktır, derler.

(٥) باب صيد القوس

5 — OK İLE AVLANAN AV(IN HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٣٢١١ — حدثنا أبو عمير عيسى بن محمد النحاس، وعيسى بن يونس الرملي، قالا: ثنا ضمرة بن ربيعة عن الأوزاعي، عن يحيى بن سعيد، عن سعيد بن المسيب، عن أبي ثعلبة الخشني؛ أن النبي ﷺ قال «كل ما ردت عليك قوسك».

TERCEMESİ

3211) "... Ebû Sa'lebe el-Huşenî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (kendisine):

Okunla avladığın avı ye, buyurmuştur."

٣٢١٢ — حدثنا علي بن المنذر. ثنا محمد بن فضيل. ثنا مجالد بن سعيد عن عامر، عن عدي بن حاتم؛ قال: قلت: يا رسول الله! إنا قوم نرمي. قال «إذا رميت وخزقت، فكل ما خزقت».

في الزوائد : في إسناده مجالد بن سعيد . وهو ضعيف. وأصل الحديث في الصحيحين وغيرهما. لكن بغير هذا السياق .

TERCEMESİ

3212) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben bir kere:

Yâ Resûlallah! Biz şüphesiz ok atıcı (yâni okla avcılık eden) bir kavimiz, dedim. O buyurdu ki:

(Ava) ok atıp (onu) deldiğin zaman deldiğin (av)ı ye."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedinde Mülâcid bin Saîd vardır. Bu râvi zayıftır. Fakat hadisin aslı Buhârî, Müslim ve diğer hadis kitablarında mevcuttur. Ancak ifâde tarzı değişiktir.

İZAHI

Ebû Sa'lebe (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd, Nesâi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Adî bin Hâtim (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin bir benzeri 7. bâbta gelecektir. Diğer hadis kitablarında da onun benzerinin rivâyet olunduğunu, orada belirteceğim.

Bu bâbta rivâyet edilen iki hadisten çıkan hüküm şudur:

Avcının attığı okun keskin ucuyla yaralayıp öldürdüğü av ölü olarak ele geçirildiği takdirde helâldır. Şâyet avcı yetiştiğinde av hayvanı henüz ölmemiş ise boğazlaması gerekir.

Avcının attığı okun başka tarafının değmesiyle öldürülen av ise taş, sopa ve benzeri bir cismin ağırlığıyla öldürülen av gibi ölü olarak ele geçirildiği zaman murdardır, yenmez.

Bu konu 7. bâbta rivâyet edilen 3214 ve 3215. hadislerin izahı bölümünde tekrar ele alınıp gerekli izah yapılacağından burada bu kadarlık bilgi ile yetiniyorum.

(٦) باب الصيد يغيب ليلة

6 — AV (VURULUP DA) BİR GECE BULUNAMAZ, BÂBI

٣٢١٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَرْمِي الصَّيْدَ فَيَغِيبُ عَنِّي لَيْلَةً ؟ قَالَ « إِذَا وَجَدْتَ فِيهِ سَهْمَكَ ، وَلَمْ تَجِدْ فِيهِ غَيْرَهُ ، فَكُلْهُ » .

TERCEMESİ

3213) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben bir kere:

Yâ Resûlallah! Ben ava (ok) atarım da avı bir gece bulamam (yâni bir-iki gün sonra bulurum. Ne buyurulur)? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Sen avda kendi okunu bulduğun ve onun vücûdunda (ölümüne sebeb olabilecek) başka bir şey(in izini) bulamazsan onu ye, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisin benzerini Buhâri, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâi, Ahmed ve Tahâvi de rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd'un rivâyetine göre Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

"Sen Allah'ın ismini anarak okunu (ava) atıp da onu ertesi gün bulduğun zaman onu su içinde bulmazsan ve onun vücûdunda okundan başka (ölümüne sebeb olabilecek) bir iz bulmazsan onu ye," buyurmuştur.

Bu hadis, avcının okla vurup da sonradan ölü olarak ele geçirdiği av hayvanını suyun dışında ve vücûdunda okundan başka ölüme sebeb olabilecek başka bir ize rastlamazsa o avı yiyebileceğine delâlet eder.

A h m e d ' in meşhur kavline, Ş â f i î ve M â l i k ' den rivâyet edilen bir görüşe göre bu âlimler böyle hükmetmişlerdir.

H a n e f i l e r ' e göre yukarda anlatılan durumda ele geçirilen avın helâl olması aşağıdaki şartları gerçekleşmesine bağlıdır:

1. Avcının o avı su içinde bulmaması,
2. Avcının onun vücûdunda attığı oktan başka ölüme sebeb olabilecek bir şeyin izine rastlamaması,
3. Avcının zarûrî bir mâzeret olmaksızın avı aramayı ihmal etmemesi.

N e v e v i : Yukarda durumu anlatılan av su içinde ölü olarak bulunduğu takdirde âlimlerin ittifakı ile haramdır, der. Çünkü vurulan avın aldığı yaradan değil de suda boğulmak sûretiyle ölmüş olması muhtemeldir.

H a t t â b i : de: Şer-i Şerîf bir takım şartlar dâhilinde bir şeye ruhsat ve izin vermiş, yâni helâl kılmış ise o şartlara riâyet etmek gerekir. Koşulan şartlardan biri gerçekleşmeyince helâl olma hükmü kalkar ve haramlık hükmü gelir. Bir av hayvanı, ok gibi keskin ve yaralayıcı bir şeyle vurulup öldürüldüğü zaman helâl sayılır. Vurulan av hayvanı kayıb olup sonradan su içinde bulunursa veyâ bulunduğunda ölümüne sebeb olabilecek başka bir şeyin izine rastlanılırsa, onun atılan okla öldüğü kesinlik kazanamaz ve bu yüzden helâl sayılmaz, der.

(٧) باب صيد المعراض

7 — Mİ'RÂZ (UCU SİVRİ DEĞNEK VEYÂ BİR NEVÎ OK) İLE AVLANAN AV(IN HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٣٢١٤ — حدثنا عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ. ثنا وَكِيعٌ. ح وَحَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ. ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ فُضَيْلٍ، قَالَا: ثنا زَكَرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الصَّيْدِ بِالْمِعْرَاضِ. قَالَ «مَا أَصَبْتَ بِحَدِّهِ، فَكُلْ. وَمَا أَصَبْتَ بِعَرْضِهِ، فَهُوَ وَقِيذٌ».

TERCEMESİ

3214) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben mi'râz ile avlama hükmünü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **sordum. O buyurdu ki:**

Mi'râz keskin tarafıyla vurduğun avı ye ve enli tarafıyla vurduğun av, mevkûz (yâni taş ve sopa gibi bir cisimle öldürülmüş hayvan hükmünde)**dır.**"

٣٢١٥ — حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبْدِ اللهِ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَرْثِ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الْمِعْرَاضِ؟ فَقَالَ «لَا تَأْكُلْ إِلَّا أَنْ يَخْزِقَ».

TERCEMESİ

3215) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben mi'râz (ile av vurma meselesin)**i Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **sordum. O buyurdu ki:**

(Mi'raz ile vurduğun avı) **yeme. Meğer ki mi'râz** (avı) **yaralayıp vücûdunu dele.** (Yâni o takdirde ye.)"

İZAHI

Müellifimizin iki senedle rivâyet ettiği bu iki hadisin benzeri Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet olunmuştur.

Mi'râz: Bu kelimenin mânâsı hakkında değişik açıklamalar yapılmıştır. Bâzılarına göre Mi'râz, iki tarafı ince, sivri olup orta kısmı kalın ve enli olan ok zarı ve kalemidir. Bâzılarına göre ise ağır bir ağaç parçası veyâ sopadır, çoğunlukla ucunda sivri demir parçası bulunur.

Mi'râz hangi şekilde târif edilirse edilsin hüküm şudur: Böyle bir âlet ava atıldığı zaman sivri ucu avın vücûdunu delip yaralamak

sûretiyle öldürürse, avın eti helâldır. Âletin başka bir tarafı ava değip öldürürse av murdar sayılır. Bir taş veyâ sopanın değmesiyle öldürülen hayvan gibidir. Böyle öldürülen hayvan'a **Mevkûze** ve **Vakîz** denilir.

Dört mezheb imamları ve Cumhûr bu hadisle amel ederek yukardaki hükmü vermişlerdir.

OK, BIÇAK, KILIÇ, UCU SİVRİ VE KESKİN HERHANGİ BİR ÂLET, SAÇMA, MERMİ, AĞAÇ VE TAŞ İLE AVLANAN AVIN HÜKMÜ

Yukarda sayılan cisimlerle avlanan avın hükmü hakkında, Abdurrahman el-Cezerî'nin dört mezheb fıkhına âit eserinden aşağıdaki bilgiyi aktarmayı uygun buldum.

Avcı hayvanlarla avlama nevi yanında ok gibi cansız cisimlerle av avlamak da meşrûdur. Cansız cisimlerle avlanan avın helâl olması için bâzı şartlar aranır. Şartlardan birisi, ava atılan cismin keskin tarafı veyâ sivri ucuyla avı vurup yaralamaktır. Şu halde avcı, bıçak, kılıç hançer ve ok gibi bir âleti ava attığı zaman, onun keskin tarafı veyâ sivri ucu ava isâbet edip yaralamak sûretiyle öldürürse, av helâl sayılır. Şâyet attığı âletin başka bir tarafı ava değip ağırlığıyla öldürürse ve avcı onu ölü olarak ele geçirirse, o av haramdır. Ancak av henüz ölmemiş iken avcı yetişip boğazlarsa o zaman helâl sayılır.

Kezâ avcı, taş, sopa ve tahta parçası gibi keskin olmayan bir cismi atıp avı öldürürse o av murdardır.

Kezâ saçma veyâ mermi ile vurulup öldürülen ve ölü olarak ele geçirilen av da haramdır. Av hayvanı büyük olup atılan kurşunla hemen ölmeyip diri iken avcı yetişip boğazlarsa o zaman helâl olur. Şu halde saçma ve mermi ile avlamak isteyen avcı mehâretli olup av hayvanı aldığı saçma veyâ kurşunla hemen ölmeyip dayanabilecek güçte olur ve avcı yetişip boğazlarsa bu şartlarla bu nevi avlamak câizdir. Aksi takdirde câiz değildir.

Saçma veyâ mermi ile avlanıp öldürülen avın haramlığının sebebi şudur: Vurulan avın atılan kurşunun değmesi şiddetiyle mi, yaralanmasıyla mı öldüğü bilinmez. Değmesiyle ölmesi hâlinde taşın değmesiyle ölmesi gibi sayılır ki Mevkûze hükmüne girer.

H a n e f i l e r: Saçma ve mermi ile avlama hükmünün dönüm noktası şudur: Vurulan avın aldığı yaradan dolayı mı, atılan kurşunun şiddetli değmesiyle mi öldüğünün kesinlikle bilinmesi veyâ bunda tereddüt edilmesidir. Eğer avın ölümünün, atılan kurşunun değmesinden dolayı olduğu bilinir veyâ muhtemel ise ölü olarak ele geçirilen av haramdır. Şâyet bundan dolayı olmadığı ve kurşunun açtığı yaradan dolayı olduğu kesinlikle bilinir ise o zaman ölü olarak ele geçirilen av helâl sayılır.

Avlanan hayvanın büyük gövdeli ve güçlü olduğundan dolayı, kurşunun değmesiyle değil vücûdunda açılan yaradan dolayı öldüğü bilinirse helâl sayılır. Ama keklik gibi zayıf bir av hayvanının saçmaların değmesiyle ölmesi düşünülebildiği için böyle bir av hayvanı ölü olarak ele geçirildiği zaman haramdır. yenilmez, demişlerdir.

M â l i k î l e r ise: Saçmalarla avlanan hayvanlar hakkında ilk âlimler tarafından beyân edilen bir kesin hüküm yoktur. Son âlimlerden güvenilir zâtların çoğu ise demişler ki, saçmalarla vurulup öldürülen av hayvanının eti yenir. Çünkü saçmalar avın kanını akıtır ve ok gibi âletlerden daha hızlı öldürücüdür. Avın helâl sayılması için vücûdunun yarılması şart değildir, vücûdunun delinmesi de kâfidir, derler.

Âletle avlanan hayvanın helâl olmasının şartlarından birisi de vurulan avın yaralanması ve kanının akıtılmasıdır. Diğer bir şart da avın, atılan ok ve benzeri keskin veyâ sivri bir cismin isâbet etmesiyle öldüğünün bilinmesi ve ölmesinde başka bir sebebin etkisinin bulunmadığının bilinmesidir. Avcının okla vurduğu bir av henüz ölmemiş iken bir suya düşerse ve suyun içinde ölürse eti yenmez. Çünkü aldığı yaradan mı, suda boğulmaktan mı öldüğü bilinemez.

Bu konu hakkında geniş bilgi için fıkıh kitablarına başvurmayı tavsiye ederek konuyu böylece kapatalım.

(٨) باب ما قطع من البهيمة وهى حية

8 — (ETİ YENEN) HAYVAN HAYATTA OLDUĞU HALDE VÜCÛDUNDAN KESİLEN PARÇA(NIN MURDAR OLDUĞUNU BEYÂN EDEN HADİSLER) BÂBI

٣٢١٦ — حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب. ثنا معن بن عيسى عن هشام بن سعد، عن زيد بن أسلم، عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ قال «ما قطع من البهيمة وهى حية، فما قطع منها فهو ميتة».

TERCEMESİ

3216) "... İbn-i Ömer *(Radıyalâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

(Eti yenen) hayvan hayatta iken vücûdundan bir parça kesilirse, kesilen kısım murdardır."

٣٢١٧ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا إسماعيل بن عياش. ثنا أبو بكر الهذلى عن شهر بن حوشب، عن تميم الدارى؛ قال: قال رسول الله ﷺ «يكون فى آخر الزمان قوم يجبون أسنمة الإبل، ويقطعون أذناب الغنم. ألا، فما قطع من حى، فهو ميت».

فى الزوائد: فى إسناده أبو بكر الهذلى، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3217) "... Temîm-i Dârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Zamanın sonunda develerin hörgüclerini ve koyunların kuyruklarını (diri iken) kesen bir topluluk olacaktır. Bilmiş olun ki bir diriden ne kesilirse, kesilen kısım murdardır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Ebû Bekir el-Hüzelî vardır. Bu râvî zayıftır.

İ Z A H I

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â - v û d, T i r m i z i, D â r i m i, H â k i m ve A h m e d, E b û V â k ı d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi olarak rivâyet etmişlerdir.

T e m î m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid nevindendir. Bu hadisler, eti yenen hayvan hayatta iken vücûdundan kesilen parçanın murdar hükmünde olup yenmesinin haramlığına delâlet eder. Avlanan hayvan da bu hükme tâbidir. Bu itibarla avlanan hayvan henüz ölmemiş iken vücûdundan kesilen parça murdar sayılır. Hattâ av hayvanı bu parçanın kesilmesinden dolayı ölse bile hüküm budur.

Tekmile yazarı konu ile ilgili özetle şu bilgiyi verir:

E b û H a n î f e (Radıyallâhü anh)'ın rivâyetine göre İ b r â - h î m N a h a î şöyle demiştir: Sen bir hayvanı avlarken onu iki eşit parçaya ayırmak sûretiyle avladığın zaman, o avın tamamını ye. Şâyet avın baş tarafı diğer parçadan büyük ise, başın bulunduğu tarafı ye ve diğer tarafı at. Şâyet avlarken avın bir parçasını kesip koparmış isen, hepsini ye, yalnız kestiğin parçayı yeme. Eğer kestiğin parçanın deri kısmı, diğer deriden tamamen kesilmemiş ise kesilen parçayı da ye.

Yukardaki rivâyeti E b û Y u s û f ve M u h a m m e d nakletmişler ve M u h a m m e d, e l - Â s â r da bunu rivâyet ettikten sonra: Biz bununla amel ederiz, demiştir.

Ş â f i i de: Avlanan hayvan, avlanma esnâsında kesilip koparılan parçanın kesilmesinden dolayı ölürse, kesilen parça da helâldır, murdar sayılmaz. Avlanma esnâsmda kesilen parça tamamen kesilmeyip bitiştirilmesi mümkün ise veyâ kesilip tamamen ayrılan kısım olmaksızın hayvanın yaşamaya devam etmesi mümkün olmazsa, meselâ hayvan ikiye bölünmüş veyâ başı ile vücûdunun bir parçası bir tarafa, vücûdunun çoğu da diğer tarafa ayrılmış, ya da hayvanın başının yarısı kesilmiş ise bütün bu şekillerde avın bütün parçaları yenir, hiç bir parçası murdar sayılmaz. Çünkü anlatılan şekilde bir bölümü kesilmiş durumdaki av hayvanının yaşamım devam ettirmesi düşünülemez. Bu nedenle bu meseleler, bu hadîsin şümulüne girmez. Ama vücûdun üçte ikisi başla beraber olup kalanı kalça

ile beraber kesilmiş ise veyâ başın yarısından azı kesilmiş ise, kesilen kısım murdar sayılır. Çünkü bu takdirde, kesilen parça, diri bir hayvandan kesilmiş durumdadır ve o av yenir, demiştir.

Hattâbi de Ebû Vâkıd (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin şerhinde: Bu hadis, eti yenen hayvanın eti ve ona bitişik organları hakkındadır. Hayvanın kılı, yünü tüyü hakkında değildir. Av köpeğinin avdan kestiği ve atılan okun avdan kopardığı parça da diri hayvanın vücûdundan kesilen parça gibidir. Meselâ av peşine gönderilen köpek yakaladığı avın bir parçasını önce kesip sonra avı öldürürse veyâ atılan ok avın bir parçasını kopardıktan sonra av ölürse, avın ölümünden önce vücûdundan kesilen parça murdadır. Çünkü av henüz hayatta iken bu parça onun vücûdundan kesilmiştir. Şâyet köpek veyâ atılan ok, avı ikiye bölerse, bu kesim, hayvanı boğazlama hükmündedir. Dolayısıyla iki taraf da yenir. Ebû Hanife: Bu takdirde avın başının bulunduğu taraf, diğer parçadan küçük olursa, murdar sayılır, eşit iseler ikisi de yenir, demiştir. Şâfiî'ye göre ise fark yoktur. Yâni başın bulunduğu taraf diğer taraftan küçük de olsa her iki taraf yenir. Çünkü, ruh iki taraftan da beraber çıkınca, diri bir hayvanın bir parçasını kesmek durumu oluşmaz. Bu parçalayış, bir boğazlama hükmündedir. Çünkü avın tamamı bu parçalama ile öldürülmüş olur. Artık avın bir tarafının diğer tarafa tâbi tutulması söz konusu değildir, hepsi ayni hükme tâbidir.

YÜN, KIL VE TÜY İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Eti yenen hayvan hayatta iken kesilen yünü, kılı ve tüyü helâldır, temizdir. Kesen, kırpan kişi müslüman olsun, gayri müslim olsun farketmez. Âlimler bu husûsta ittifak hâlindedir. İmâmü'l-Haremeyn'in beyânına göre bu hususta müslümanların icmâ'ı vardır.

Yün, kıl ve tüy murdar bir hayvanın vücûdundan kesilirse bunun hükmü hakkında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Mâlikîler'e göre bunlar yolmak sûretiyle değil de kesmek ve kırmak sûretiyle alındığı takdirde temiz sayılır. Eti yenmeyen hayvan ister diri, ister ölü iken kesilen yünü, kılı ve tüyü temiz sayılır. Hattâ köpek ve domuzun kılı da olsa hüküm aynidir. Eti

yenmeyen herhangi bir hayvanın kılı, yünü veyâ tüyü yolmak sûretiyle alınırsa, bunların deri tarafında olan ucları necis ve pistir, diğer kısmı temiz sayılır.

2. Hanefî ve Hanbelî mezheb âlimleri de Mâlikîler gibi hükmetmişlerdir. Şu farkla ki domuzun kılları necistir, pistir. İster yolmak sûretiyle, ister kırpmak sûretiyle alınsın. Kezâ ister domuz diri iken kılları alınsın, ister ölü iken alınsın hüküm aynidir. Hanbeliler'e göre köpek de domuz gibidir.

3. Şâfiîler'e göre yün, kıl ve tüy, murdar bir hayvandan alınma veyâ eti yenmeyen diri bir hayvandan alınma olduğu zaman ister yolmak sûretiyle, ister kesmek sûretiyle elde edilsin mutlaka necis ve pistir. Onlara göre köpek ve domuz ile bunlardan doğma hayvanlar necistir.

(٩) باب صيد الحيتان والجراد

9 — BALIKLARI VE ÇEKİRGELERİ AVLAMAK BÂBI

٣٢١٨ — حدّثنا أبو مصعب. ثنا عبد الرّحمن بن زيد بن أسلم عن أبيه، عن عبد الله بن عمر؛ أنّ رسول الله ﷺ قال «أحلّت لنا ميتتان: الحوت والجراد».

في الزوائد: في إسناده عبد الرحمن بن زيد بن أسلم، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3218) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Biz (mü'minler)e iki ölü hayvanın yenilmesi helâl kılındı: Balık ve çekirge."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem bulunur. Bu, zayıf bir râvidir.

٣٢١٩ — حدّثنا أبو بشر، بكر بن خلف، ونصر بن عليّ، قالا: ثنا زكريّا بن يحيى ابن عمارة. ثنا أبو العوّام، عن أبي عثمان النّهديّ، عن سلمان؛ قال: سئل رسول الله ﷺ عن الجراد؟ فقال «أكثر جنود الله. لا آكله ولا أحرّمه».

TERCEMESİ

3219) "... Selmân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e *çekirge*(yi yemenin hükmü) *soruldu ve* O, şöyle buyurdu:

(Çekirge) Allah'ın (kuşlardan olan) askerlerinin çoğudur. Ben çekirgeyi yemem ve yenilmesini haram kılmam."

٣٢٢٠ – حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (سَعْدٍ) الْبَقَّالِ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كُنَّ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ يَتَهَادَيْنَ الْجَرَادَ عَلَى الأَطْبَاقِ.

في الزوائد: في إسناده أبو سعيد البقال، واسمه سعيد بن المرزبان العبسي الكوفي وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3220) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildigine göre: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in zevceleri çekirgeleri tabaklar üstünde birbirlerine hediye ederlerdi."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Ebû Said el-Bakkal bulunur. Bu zâtın ismi Said bin el-Merzibân el-Abesî el-Kûfî'dir, zayıf bir râvidir.

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevinden olup Darekutnî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Onların rivâyet ettikleri metin biraz uzun olup meâli şöyledir:

"Biz (mü'minler)e iki ölü hayvanın ve iki kanın yenilmesi helâl kılındı: (Bunlar) Balık, çekirge, karaciğer ve dalak(tır)."

Selmân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir.

Bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), çekirgelerin Allah'ın askerlerinin ekseriyetini teşkil ettiğini buyurmuştur. Avnü'l-Mabûd yazarının el-Kari'den naklen beyânına göre maksad, Allah'ın kuşlardan olan askerlerinin ekserisinin çekirge olduğunu belirtmektir. Çünkü bilindiği gibi melekler bütün yaratıklardan fazladır. Allah Teâlâ bir kavme gazab ettiği zaman onların ba-

şına çekirgeleri musallat eder. Çekirgeler onların ekinlerini, sebze ve meyvelerini yiyip kıtlık meydana getirir. O kavim böylece hak ettiği cezâyı bulur.

Bu hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), **"Çekirgeyi yemem, haram da etmem"** buyurmuştur. Bu ifâde O'nun çekirge etinden tiksindiğini ifâde eder. Lâkin Ebû Dâvûd'un bir rivâyetinde bu hadîs mürseldir. Diğer taraftan Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâi'nin rivâyet ettikleri bir hadîste; **"Abdullah bin Ebî Efvâ** (Radıyallâhü anhümâ) **meâlen şöyle der: Biz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **beraberinde altı veyâ yedi savaşta bulunduk. O'nunla beraber çekirge yedik."**

İbn-i Ebî Evfâ'nın hadîsi ve benzeri hadîsler daha kuvvetli bulunduğundan dolayı çekirgenin balık gibi yenmesinin helâllığı husûsunda icmâ vardır.

Nevevî: Müslümanlar çekirgenin yenilmesinin helâllığı hakkında icmâ etmişlerdir. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed ve Cumhûr demişler ki: Çekirge kim tarafından tutulursa tutulsun, kendi kendine ölsün veyâ boğazlanmak sûretiyle öldürülsün veyâ başka şekilde öldürülsün mutlaka helâldır. Ahmed bir rivâyetinde ve Mâlik meşhur kavlinde demişler ki: Çekirge kendi kendine ölürse veyâ bir kab içinde ölürse yenmez. Fakat herhangi bir şekilde öldürülürse yenir, diye bilgi vermiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden çıkan diğer bir hüküm de ölü balığın helâl olduğudur. Balık ve diğer deniz hayvanları ile ilgili geniş bilgi 386 - 388 nolu hadîslerin izahı bölümünde verildiği için bunu tekrarlamaya gerek yoktur.

٣٢٢١ — حَدَّثَنَا هٰرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَمَّالُ . ثنا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ . ثنا زِيَادُ ابْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُلَاثَةَ عَنْ مُوسٰى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَابِرٍ وَأَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ، إِذَا دَعَا عَلَى الْجَرَادِ، قَالَ «اللّٰهُمَّ أَهْلِكْ كِبَارَهُ. وَاقْتُلْ صِغَارَهُ.

وَأَفْسِدْ بَيْضَهُ . وَاقْطَعْ دَابِرَهُ . وَخُذْ بِأَفْوَاهِهَا عَنْ مَعَايِشِنَا وَأَرْزَاقِنَا . إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ »
فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللهِ ! كَيْفَ تَدْعُو عَلَى جُنْدٍ مِنْ أَجْنَادِ اللهِ بِقَطْعِ دَابِرِهِ ؟ قَالَ
« إِنَّ الْجَرَادَ نَثْرَةُ الْحُوتِ فِي الْبَحْرِ » .
قَالَ هَاشِمٌ : قَالَ زِيَادٌ : حَدَّثَنِي مَنْ رَأَى الْحُوتَ يَنْثُرُهُ .
قال الدميري : هو مما انفرد به المصنف ، ولم يذكره صاحب الزوائد .

TERCEMESİ

3221) "... Câbir ve Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) çekirge aleyhinde bedduâ ettiği zaman:

Allahım! Çekirgenin büyüklerini helâk et, küçüklerini öldür, yumurtalarını boz, sonunu kes (yâni hepsini yok et) ve ağızlarını mâişetlerimizden ve rızıklarımızdan tutup bağla. Şüphesiz sen duâyı işiticisin, buyururdu. Bir adam:

Yâ Resûlallah! Allah'ın askerlerinden biri (olan çekirge) aleyhinde sonunun kesilmesi (yâni türünün yok edilmesi) için nasıl duâ edersin? diye (bunun hikmetini) sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Çekirge, balığın denizde saçtığı bir yaratıktır, buyurdu.

(Râvî) Hâşim demiş ki: (Râvî) Ziyâd dedi ki: Balığın çekirgeyi saçtığını gören bir adam bana durumu anlattı."

Not: Ed-Dümeyrî demiş ki: Zevâid yazarı bu hadisi Zevâid hadisler arasında anmamış ise de bu hadis, yalnız İbn-i Mâceh'in rivâyet ettiği hadislerdendir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) çekirge belâsının def'i için duâda bulunmuştur. Soru sâ-

hibine verdiği cevabla ilgili olarak **S i n d î :** Yâni çekirge aslında bir deniz hayvanıdır. Buyurulan duâdan maksad çekirgenin karadan temizlenmesidir. Doğrusunu Allah daha iyi bilir, der.

Bu hadîsin sırrını ancak ehli bilir. Ben ancak şunu ifâde edebileyim. Çekirgenin tahribatına müstehak olan topluluklara ibret dersini vermek üzere Allah Teâlâ bu askeri gönderir. Müslümanlar, bu cezânın kaldırılmasını Allah'tan dileyebilirler. Bu vesile ile tevbe ve istiğfar ederler. Anılan cezânın verilmesine sebep olan hatâlardan da rücû ederler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), buyurduğu duâ ile müslümanlara rehberlik ederek duâ şeklini beyân buyurmuş olabilir.

٣٢٢٢ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي الْمُهَزِّمِ ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّةٍ أَوْ عُمْرَةٍ. فَاسْتَقْبَلَنَا رِجْلٌ مِنْ جَرَادٍ،
أَوْ ضَرْبٌ مِنْ جَرَادٍ . فَجَعَلْنَا نَضْرِبُهُنَّ بِأَسْوَاطِنَا وَنِعَالِنَا . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « كُلُوهُ .
فَإِنَّهُ مِنْ صَيْدِ الْبَحْرِ » .

TERCEMESİ

3222) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde bir hac veyâ bir umre'ye çıktık. Sonra yolda bir çekirge topluluğu karşımıza çıktı. Biz de kamçılarımızla ve ayakkabılarımızla onlara vurmaya başladık. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

Çekirgeyi (ihrâmda olduğunuz halde) **yeyiniz. Çünkü çekirge deniz avındandır,** (Yâni ihrâmlı kimseye yasak değildir)**, buyurdu."**

İZAHI

Bu hadîsi **T i r m i z i** de rivâyet etmiş ve: **E b ü ' l - M ü h e z z i m ' i n** adı **Y e z î d b i n S ü f y â n ' d ı r. Ş u ' b e** onun aleyhinde konuşmuştur. İlim ehlinin bâzısı hirâmlı kimsenin çekir-

geyi avlamasına ve yemesine ruhsat vermiştir. Bâzı âlimlere göre ise ihrâmlı kimse çekirgeyi avladığı veyâ yediği zaman bir sadaka ödemesi gerekir, demiştir.

Allah Teâlâ M â i d e sûresinin 96. âyetinde deniz avını avlamayı ve yemeyi ihrâmlı olan ve olmayan her müslümana helâl kılmış ve kara avını ihrâmlı kimselere haram kılmıştır. Âyet-i Kerîme'nin meâli şöyledir:

"Deniz avı ve taâmı size de yolculara da geçimlik olarak helâl kılındı. İhrâmlı bulunduğunuz sürece kara avı da size haram kılındı. Huzûruna toplanacağınız Allah'tan sakının."

Çekirge deniz avından sayıldığında ihrâmlı kişinin bunu avlaması ve yemesi helâl sayılır. Kara avından sayıldığında ise ihrâmlı kimsenin onu avlaması veyâ yemesi haram sayılır.

Bu hadîse göre çekirge deniz avından sayılır. E b û D â v û d' un başka bir senedle rivâyet ettiği bir hadîste, E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh):

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): 'Çekirge deniz avındandır' buyurdu," demiştir. Fakat ordaki hadîsin senedinde bulunan râvî M e y m û n b i n C â b â n da zayıf sayılmıştır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Çekirge deniz avından sayılır.
2. Çekirge diğer deniz avı gibi ihrâmlı kimse tarafından avlanılabilir ve yenilebilir.
3. Çekirge, balık gibi boğazlanmaksızın yenilebilir.

ÇEKİRGENİN DENİZ AVI MI, KARA AVI MI SAYILDIĞINA DÂİR İLMÎ GÖRÜŞLER:

U r v e b i n Z ü b e y r (Radıyallâhü anh) ile E b û S a î d-i H u d r î (Radıyallâhü anh)'a göre çekirge deniz avından sayılır. Dolayısıyla ihrâmlı kimsenin onu avladığı veyâ yediği zaman herhangi bir cezâya müstehak olması da söz konusu değildir.

Ömer, Osmân, İbn-i Abbâs, Mâlik, Hanefîler, Ahmed ve Şâfiî (Radıyallâhü anhüm)'a göre çekirge kara avından sayılır ve ihrâmlı kimse avladığı veyâ yediği zaman cezâya çarpılır. Hanefîler'e göre bu cezâ bir çekirgeye karşılık bir sadakadır. Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'e göre ise cezâ, çekirgenin değeri kadardır. İhrâmlının öldürdüğü veyâ yediği çekirge kaç para değerinde ise bu takdir edilir ve bedelinin beher fıtre mikdarı bir fakire verilir veyâ beher fıtre yerine bir gün oruç tutulur.

(١٠) باب ما ينهى عن قتله

10 — ÖLDÜRÜLMESİ YASAK KILINAN HAYVANLAR(IN BEYÂNI) BÂBI

٣٢٢٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، قَالَا: ثنا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ. ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ الصُّرَدِ وَالضِّفْدَعِ وَالنَّمْلَةِ وَالْهُدْهُدِ.

في الزوائد: في إسناده إبراهيم بن الفضل المخزومي، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3223) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **göçegen kuşu, kurbağa, karınca ve çavuş kuşu öldürmeyi yasakladı."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde İbrâhim bin el-Fadl el-Mahzûmî bulunur. Bu râvî zayıftır.

٣٢٢٤ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِّ: النَّمْلَةِ وَالنَّحْلِ وَالْهُدْهُدِ وَالصُّرَدِ.

TERCEMESİ

3224) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (şu) dört hayvanı öldürmeyi yasakladı: Karınca, bal arısı, çavuş kuşu ve göçegen kuşu."

٣٢٢٥ – حدّثنا أحمد بن عمرو بن السّرح ، وأحمد بن عيسى المصريّان ، قالا : ثنا عبد الله بن وهب . أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيّب وأبي سلمة ابن عبد الرّحمٰن، عن أبي هريرة، عن نبيّ الله ﷺ قال «إنّ نبيًّا من الأنبياء قرصته نملة . فأمر بقرية النّمل فأحرقت . فأوحى الله عزّ وجلّ إليه : في أن قرصتك نملة ، أهلكت أمّة من الأمم تسبّح ؟» .

حدّثنا محمّد بن يحيى . ثنا أبو صالح . حدّثني اللّيث عن يونس ، عن ابن شهاب بإسناده ، نحوه . وقال : قرصت .

TERCEMESİ

3225) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Allah'ın Peygamber'i (Hz. Muhammed) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

Peygamberlerden birini bir karınca ısırmış. Bunun üzerine o peygamber karıncaların köyü (yâni yuvalarının yakılması)nı emretmiş de yakılmış. Bunun üzerine Allah (Azze ve Celle) o Peygamber'e:

Bir karıncanın seni ısırması nedeniyle sen (Allah'ı) tesbîh eden ümmetlerden bir ümmeti (yâni karınca topluluğunu) helâk ettin? diye (ayıplayıcı) vahiy indirdi."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi Zevâid nevindendir. İkinci hadîsi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Bu iki hadîs, göçegen kuşu, kurbağa, karınca, çavuş kuşu ve bal arısını öldürmenin yasak olduğuna delâlet eder.

Avnü'l-Mabûd yazarı İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

"E d - D ü m e y r î : Maksad S ü l e y m â n i diye tanınan büyük karıncalardır. Nitekim e l - H a t t â b î ve e l - B a ğ a v î de böyle demişlerdir. Küçük tip karıncaların ise öldürülmesi câizdir. M â l i k ' e göre karıncayı öldürmek mekruhtur. Ancak zarar verir ve öldürmekten başka hiç bir çâre bulunmazsa o zaman mekruh değildir. İ b n - i E b î Z e y d 'e göre ise zarar verdikten sonra karıncayı öldürmekte kerahat yoktur, diye bilgi vermiştir.

H a t t â b î de: Karıncayı öldürme yasağı sadece iri yapılı ve uzun ayaklı nevine mahsustur. Çünkü bu nevî karıncanın zararı azdır ve pek eziyet etmez. Bal arısını öldürme yasağı sebebi ise ondaki yarardır. Göçeğen kuşu ile çavuş kuşunu öldürme yasağının sebebine gelince, bu iki kuşun etini haram kılmak içindir. Çünkü bir hayvanı öldürmek yasaklandığı ve bu yasaklama ondaki zarar veyâ yararla ilgili olmadığı zaman, etini yemenin haram kılınması için olur. Ayrıca çavuş kuşu etinin fena kokulu olduğu da söyleniyor. Göçegen kuşunu ve sesini de Araplar uğursuz sayarlar, diye bilgi vermiştir." (Avnü'l-Mabûd'dan naklen verilen bilgi burada bitti.)

İlk hadîs, kurbağayı öldürmenin de yasak olduğuna delâlet eder. Bu hadîsin senedi zayıf ise de E b û D â v û d ve N e s â î ile başkasının rivâyet ettikleri A b d u r r a h m a n b i n O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın bir hadîsine göre bir tabîb kurbağayı bir ilâçta kullanmak için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den izin istemiş. Fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) o tabibi kurbağayı öldürmekten men etmiştir. Bu iki hadîs, kurbağanın etinin helâl olmadığına ve kurbağanın deniz avından sayılmadığına delâlet eder.

Bu bâbın son hadîsini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin izahı bölümünde şu bilgiyi verir:

"K u r t u b î hadîste sözü edilen peygamber'in M û s â (Aleyhisselâm) olduğunu söylemiştir. Diğer bir kavle göre D â v û d (Aleyhisselâm)'dır.

N e v e v î de: Bu hadîs, sözü edilen peygamberin şeriatında karıncayı öldürmenin ve ateşte yakmanın câizliği anlamında yorumlanır. Buna göre Allah Teâlâ o peygamber'i kendisini ısıran karıncayı öldürmesi ve ateşte yakması nedeniyle değil de diğer karıncaları öldürüp yakmasından dolayı kınamıştır, der.

Kurtubî: Hadîste sözü edilen peygamber, Mûsâ bin İmrân (Aleyhisselâm)'dır. Mûsâ bir kere: Allahım! Sen köy halkını işledikleri günahlar nedeniyle tazîb ve helâk ediyorsun. Halbuki aralarında sana itâat eden kulların da vardır, itâatkâr olanları bu meyanda helâk ediyorsun, demiş. Bunun üzerine Allah (Azze ve Celle), Mûsâ'ya bir örnek göstermeyi dilemiş olacak ki, Mûsâ'nın başına bir sıcak havayı musallat etmiş, nihâyet Mûsâ bir ağacın gölgesinde serinlenmek istemiş. Ağacın yanında da karınca yuvası bulunuyormuş. Mûsâ tatlı bir uykuya daldıktan sonra bir karınca onu ısırmış. Bunun üzerine Mûsâ da karıncaları öldürüp yuvalarını ateşe vermiş. Allah böylece, ilâhî azâbın günahkâr kullar ile itâatkâr kullara şümûllü olmasının bir örneğini ona göstermiştir. Bir toplumu kaplayan ilâhî azap itâatkâr kullar için rahmet, mağfiret, bereket ve hatâlardan arınma, ve ilâhî mükâfata vesîle olurken, günahkâr kullar için cezâ, hüsrân ve felâket olur.

Durum bu olunca bu hadîs, karıncayı öldürmenin yasaklığına delîl sayılmaz. Çünkü sana zarar veren kimsenin zararını defetmek senin meşrû hakkındır. Bu nedenle zararı dokunan hayvanı öldürmekte bir sakınca yoktur, der.

Hadîsin bâzı rivâyetlerinde; فَهَلَّا نَمْلَةً وَاحِدَةً ؟ = **"Niçin yalnız bir karıncayı' (yâni seni ısıran karıncayı) öldürmekle yetinmedin"** buyurulmuştur. Bu cümle eziyet eden hayvanı öldürmenin câizliğine delâlet eder.

Eziyet eden hayvanı ateşte yakmak sûretiyle cezâlandırmak o peygamber'in şerîatında var ise de bizim Peygamberimizin şerîatinde yoktur. Çünkü bir hadîste; لَا يُعَذِّبُ بِالنَّارِ إِلَّا اللهُ = **"Allah'tan başka hiç kimse ateşle tazîb yetkisine sâhib değildir"** buyurulmuştur. Bu itibarla herhangi bir hayvanı ateşte yakmak câiz değildir.

Yukardaki bilgi ed-Dümeyri'den naklen verilmiştir."

(١١) باب النهى عن الخذف.

11 — FİSKE VE SAPANLA TAŞ ATMA YASAKLIĞI BÂBI

Hazf: Fiske taşı veyâ hurma çekirdeği gibi bir cismi iki şehâdet parmağı veyâ baş parmak ile şehâdet parmağı arasında tutup atmaktır. Nevevî böyle açıklamıştır. En-Nihâye'de bu mânâ yanında

sapanla fiske taşı atma mânâsı da eklenmiştir. Şu halde Hazf, fiske taşını veyâ benzerini sözü edilen parmaklar arasında tutup atmak veyâ sapanla fiske taşı atmaktır. Bu bâbtaki hadîs, böyle taş atmayı yasaklamıştır.

٣٢٢٦ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ سَعِيدِ
ابْنِ جُبَيْرٍ ؛ أَنَّ قَرِيبًا لِعَبْدِ اللهِ بْنِ مغفلٍ خذفَ . فَنَهَاهُ ، وَقَالَ : إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ نهى عَنِ
الْخذفِ. وَقَالَ «إِنَّهَا لَا تَصِيدُ صَيْدًا وَلَا تَنْكَأُ عَدُوًّا. وَلٰكِنَّهَا تَكْسِرُ السِّنَّ وَتَفْقَأُ الْعَيْنَ»
قَالَ ، فَعَادَ . فَقَالَ : أُحَدِّثُكَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نهى عَنْهُ ثُمَّ عُدْتَ ؟ لَا أُكَلِّمُكَ أَبَدًا .

TERCEMESİ

3226) "... Saîd bin Cübeyr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'ın bir akrabası bir kere sapanla fiske taşı attı (veyâ fiske taşı parmakları arasında tutup attı). Abdullah bin Muğaffel de adamı (bu işten) menetti ve dedi ki :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sapanla taş atmayı (veyâ fiske taşı parmakları arasında tutup fırlatmayı) yasakladı ve : Şüphesiz bu fiske taşı ne bir av avlar ne de düşmanı yaralayıp öldürür ve lâkin bu taş diş kırar, göz çıkarır, buyurdu.

Abdullah bin Muğaffel'in akrabası bir süre sonra taş atma işini tekrar yapınca (gören) Abdullah bin Muğaffel (ona) :

Be adam, ben sana Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bunu yasakladığını anlattım. Sen bu işi yine yaptın? Artık bundan sonra seninle hiç konuşmayacağım, dedi."

٣٢٢٧ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عُبَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ
ابْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. قَالَا : ثنا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ صُهْبَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ مُغَفَّلٍ؛ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْخَذْفِ، وَقَالَ «إِنَّهَا لَا تَقْتُلُ الصَّيْدَ وَلَا تَنْكِي الْعَدُوَّ.
وَلٰكِنَّهَا تَفْقَأُ الْعَيْنَ وَتَكْسِرُ السِّنَّ» .

TERCEMESİ

3227) "... Abdullah bin Muğaffel *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sapanla (veyâ iki şehâdet parmağıyla, ya da şehâdet parmağı ve büyük parmakla) fiske taşı atmayı yasakladı ve şöyle buyurdu:

Şüphesiz bu taş avı öldürmez ve düşmanı paralayıp öldürmez ve lâkin gözü yarıp giderir ve dişi kırar."

İZAHI

Müellifimizin iki senedle rivâyet ettiği Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîslerini Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin 17 nolu hadîsi de bu bâbın ilk hadîsine benzer. Hadîsin mânâsı ile ilgili gerekli bilgi orada verilmiştir.

Nevevî, bu hadîsin izahı bölümünde: Bu hadîs, şehâdet parmakları veyâ bir şehâdet parmağı ile bir büyük parmak arasında taş tutup fırlatmanın yasaklığına delâlet eder. Çünkü böyle taş atmakta hiç bir yarar yoktur, bilâkis zararı olabilir. Yararının olmayışı ve zararlı oluşu bakımından buna benzer durumunda olan diğer işler de böyledir, ayni hükme tâbidir.

Hadîsten çıkan diğer bir hüküm: Düşmanla savaşmakta veyâ av avlamakta işimize gelen, faydalı şeyler meşrûdur, câizdir. Büyük kuşları saçmayla avlamak buna örnek gösterilebilir. Av tüfeğiyle ateş edildiğinde genellikle öldürülmeyip yaralı olarak ele geçirilmesi kuvvetle muhtemel olan dayanıklı büyük kuşları bu şekilde avlamak câizdir. Avcı kuşa yetişip yaralı olarak ele geçirip henüz ölmemiş iken boğazlarsa o av helâldır. Fakat saçmaların değmesiyle can veren küçük kuşları bu şekilde avlamak haramdır. Çünkü eti yenemez ve dolayısıyla yararsız bir iş yapılmış olur.

Abdullah'ın: Artık ebedî olarak seninle konuşmayacağım, sözü bile bile Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yolunu bırakan, fâsık ve bid'at düşkünü kimselerle ilişkiyi kesmenin onlarla konuşmamanın câizliğine delâlet eder. Üç günden fazla bir süre

müslümana küs durmanın yasaklığına dâir hadîs, kişisel mes'eleler ve dünya işleri yüzünden küs kalan kimseler hakkındadır. Bid'at ehlini ve benzerlerini terketmek ve onlarla konuşmamak yasak değildir, diye bilgi verir.

(١٢) باب قتل الوزغ

12 — VEZAĞ (YÂNİ ALACA KELERLERİ) —1— ÖLDÜRME (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٣٢٢٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة عن عبد الحميد بن جبير، عن سعيد بن المسيب، عن أم شريك؛ أن النبي ﷺ أمرها بقتل الأوزاغ.

T E R C E M E S İ

3228) "... Ümmü Şerîk *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) alaca keleri öldürmeyi kendisine emretmiştir."

٣٢٢٩ – حدثنا محمد بن عبد الملك بن أبي الشوارب. ثنا عبد العزيز بن المختار. ثنا سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة، عن رسول الله ﷺ قال «من قتل وزغا في أول ضربة، فله كذا وكذا حسنة. ومن قتلها في الثانية، فله كذا وكذا (أدنى من الأولى) ومن قتلها في الضربة الثالثة، فله كذا وكذا حسنة (أدنى من الذي ذكره في المرة الثانية)».

T E R C E M E S İ

3229) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûllulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kim bir alaca keleri ilk darbede (vuruşta) öldürürse o kimse için şu kadar sevab vardır. Kim bir alaca keleri ikinci darbede öldürürse

---

—1— 16. bâbın girişine bakılsın.

o kimse için (birincisinden az) şu kadar cevab vardır. Ve kim bir alaca keleri üçüncü darbede öldürürse o kimse için (ikinci defadakinde anlattığı sevabtan az) şu kadar sevab vardır."

٣٢٣٠ — حدثنا أحمد بن عمرو بن السرح. ثنا عبد الله بن وهب. أخبرني يونس عن ابن شهاب، عن عروة بن الزبير، عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ قال للوزغ «الفويسقة».

TERCEMESİ

3230) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) alaca kelere fâsıkcık buyurdu."

٣٢٣١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يونس بن محمد عن جرير بن حازم، عن نافع، عن سائبة، مولاة الفاكه بن المغيرة؛ أنها دخلت على عائشة فرأت في بيتها رمحا موضوعا. فقالت: يا أم المؤمنين! ما تصنعين بهذا؟ قالت: نقتل به هذه الأوزاغ. فإن نبي الله ﷺ أخبرنا أن إبراهيم، لما ألقي في النار لم تكن في الأرض دابة إلا أطفأت النار. غير الوزغ. فإنها كانت تنفخ عليه. فأمر رسول الله ﷺ بقتله.

في الزوائد: إسناد حديث عائشة صحيح، ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

3231) "... Fâkih bin el-Müğîre'nin âzadlı câriyesi Sâibe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi bir kere Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın yanına girmiş ve odasında bir tarafa konulmuş bir mizrâk görmüş. Bunun üzerine (Hz. Âişe'ye):

Ey mü'minlerin anası! Sen bu mizrakla ne yapıyorsun? diye sormuş. Âişe (Radıyallâhü anhâ) da:

Biz bununla şu alaca kelerleri öldürüyoruz. Çünkü İbrâhîm (Peygamber) ateşe atıldığı zaman alaca kelerler hâriç, yer yüzünde olan bütün hayvanların o ateşi söndürdüklerini, fakat alaca kelerlerin İbrâhîm aleyhine (ateşe) üfürdüğünü Allah'ın Peygamber'i (Hz. Muhammed) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize haber verdi. Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **alaca keleri öldürmeyi emretti."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Âişe (R.A.)'nın hadisinin senedi sahîh ve râvileri sıkâ zâtlardır.

İ Z A H I

Ü m m ü Ş e r i k (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. B u h â r î'nin rivâyet ettiği metin şöyledir:

إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ فَقَالَ كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **alaca keleri öldürmeyi emretti ve buyurdu ki: Alaca keler, İbrâhîm** (Aleyhisselâm)'ın **üzerine ateşi üfürüyordu."**

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m, T i r m i z î ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir. S i n d î bu hadîsin izahı bölümünde şöyle der:

"M ü s l i m'in bir rivâyetine göre **"Kim alaca keleri birinci darbede öldürürse o kimse için yüz sevab vardır..."** buyurulmuştur. Yine M ü s l i m'deki diğer bir rivâyete göre **"Kim alaca keleri birinci darbede öldürürse o kimse için yetmiş sevab vardır..."** buyurulmuştur. Âlimler: Alaca kelerleri öldürme emrinin hikmeti bunun zararlı ve eziyet edici olmasındandır. İlk darbede öldürme sevâbının çokluğunun hikmeti ise, alaca keleri öldürmeye önem vermek ve bir an önce öldürmeye teşviktir. Çünkü ilk vuruşta isâbet almaması hâlinde kaçırılması kuvvetle muhtemeldir. Bir rivâyette yetmiş sevab buyurulmuş iken diğer rivâyette yüz sevab buyurulmuş olması meselesine gelince, muhtemelen Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-se-

lâm), önce yetmiş sevab hükmünü beyân etmiş. Sonra Allah Teâlâ bu sevâbı yüze çıkarınca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) son hükmü de beyân buyurmuştur, derler."

Nevevî de: Âlimler, kelerin eziyet edici hayvanlardan olduğu noktasında ittifak hâlindedir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bu sebeble alaca keleri öldürmeyi emretmiş ve müslümanları teşvikte bulunmuştur, der.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın 3230 nolu hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir. Bu hadîste alaca kelere fâsıkcık sıfatı verilmiştir. Fâsıklığın lügat mânâsı, çıkmaktır. Alaca keler, fazla zarar vermek ve eziyet etmekle diğer bir çok hayvanın karekterinden ve huyundan ayrıldığı, çıktığı için ona bu sıfat takılmıştır.

Sâibe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Zevâid yazarı, Zevâid nevinden, yâni yalnız müellifimizin rivâyet ettiği hadîslerden saymıştır. Fakat el-Münzirî'nin et-Terğîb'te beyân ettiğine göre bu hadîsi Nesâî ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. İbrâhîm (Aleyhisselâm)'m ateşe atılması meselesi mâlum ve meşhurdur. Alaca keler, İbrâhîm (Aleyhisselâm)'m ateşine üfürmekle, insan nesline karşı beslediği düşmanlığı ve kini açığa vurmuştur.

İbrâhîm (Aleyhisselâm)'m ateşe atılması olayı, Enbiyâ sûresinin 68, 69 ve 70. âyetlerinde bildirilmiştir. Konu ile ilgili gerekli bilgi için bu âyetlerin tefsirlerine bakılmalıdır.

(١٣) باب أكل كل ذى ناب من السباع

13 — AZI DİŞİ OLAN YIRTICI HAYVANLARI YEMEK BÂBI

Sibâ: Sebü'ün çoğuludur. Sebü: Dört ayaklı, yırtıcı hayvandır. Kamûs sâhibi böyle târif etmiştir.

Nâb: Azı dişi mânâsmadır. Bunun çoğulu ise Enyâb'dır.

Mıhleb: Kuş ve yırtıcı hayvanların pençesi mânâsınadır.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler, azı dişi bulunan yırtıcı hayvanlar ile tırnaklı ve pençeli kuşları yemenin haramlığını beyân eder.

٣٢٣٢ – حدثنا محمد بن الصباح. أنبأنا سفيان بن عيينة عن الزهري. أخبرني أبو إدريس عن أبي ثعلبة الخشني؛ أن النبي ﷺ نهى عن أكل كل ذي ناب من السباع.

قال الزهري: ولم أسمع بهذا حتى دخلت الشام.

TERCEMESİ

3232) "... Ebû Sa'lebe el-Huşenî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) azı dişi olan yırtıcı hayvanları yemeyi yasaklamıştır.

(Râvî) Zührî : Ben Şam'a girinceye kadar bu hadîsi (Hicâz âlimlerinden) işitmemiştim, demiştir."

٣٢٣٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا معاوية بن هشام. ح وحدثنا أحمد ابن سنان وإسحاق بن منصور، قالا: ثنا عبد الرحمن بن مهدي، قالا: ثنا مالك بن أنس عن إسماعيل بن أبي حكيم، عن عبيدة بن سفيان، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «أكل كل ذي ناب من السباع حرام».

TERCEMESİ

3233) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :*

Azı dişi olan yırtıcı hayvanların hepsinin etini yemek haramdır, buyurmuştur."

٣٢٣٤ – حدثنا بكر بن خلف. ثنا ابن أبي عدي عن سعيد، عن علي بن الحكم، عن ميمون بن مهران، عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس؛ قال: نهى رسول الله ﷺ، يوم خيبر، عن أكل كل ذي ناب من السباع، وعن كل ذي مخلب من الطير.

TERCEMESİ

3234) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yırtıcı hayvanlardan azı dişi olanların hepsini yemeyi ve kuşlardan tırnakları, pençeleri olanların hepsini (yemeyi) Hayber(in fethi) günü yasak kıldı."

İZAHI

Ebû Sa'lebe (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Kütüb-i Sitte'-nin hepsinde rivâyet olunmuştur. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Ebû Dâvûd ve Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir. Müslim de bunun benzerini rivâyet etmiştir.

Bu hadîsler, azı dişi olan yırtıcı hayvanların ve pençesi olan kuşların yenmesinin yasak olduğuna delâlet eder. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed, Dâvûd ve Cumhûra göre bu yasaklık haramlık mânâsınadır. Yâni anılan hayvanların ve kuşların yenmesi haramdır. Mâlik'e göre ise bu hüküm mekruhluk mânâsınadır. Fakat Cumhûrun görüşü kuvvetli olan görüştür. Çünkü Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde haramlık hükmü açıkça belirtilmiştir.

Sebü', yâni yırtıcı hayvan kapsamı hakkında şu ihtilâf vardır:

Ebû Hanîfe'ye göre et yiyen hayvanların hepsi, Sebü', yâni haram olan yırtıcı hayvanların şümûlüne girer. Hattâ, Fil, Keler, Tarla Faresi ve Kedi bile Sebü' sayılır. Şu halde azı dişi bulunan ve et yiyen bütün dört ayaklı hayvanlar yırtıcı hayvanlar hükmüne tâbidir. Ve hadîslerdeki Sebü' bu şekilde yorumlanır.

Şâfiî'ye göre Sebü', insanlara saldıran yırtıcı hayvan mânâsınadır. Arslan, kurt ve kaplan gibi. Şâfiî'ye göre sırtlan ve tilki, Sebü' sayılmaz ve etleri yenilebilir. Çünkü bu iki hayvan insana saldırmaz.

(١٤) باب الذئب والثعلب

14 — KURT VE TİLKİ (ETİNİ YEMENİN HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٣٢٣٥ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يحيى بن واضح عن محمد بن إسحاق، عن عبد الكريم بن أبي المخارق ، عن حبان بن جزء ، عن أخيه خزيمة بن جزء ؛ قال : قلت : يا رسول الله ! جئتك لأسألك عن أحناش الأرض ، ما تقول في الثعلب ؟ قال « ومن يأكل الثعلب ؟ » قلت : يا رسول الله ! ما تقول في الذئب ؟ قال « ويأكل الذئب أحد فيه خير ؟ » .

الحديث لا يخلو عن ضعف ، كما ذكره الترمذي . وفي الزوائد أشار إلى الضعف .

T E R C E M E S İ

3235) "... Huzeyme bin Cez' *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Ben (bir kere) :**

Yâ Resûlallah! Ben kara hayvanların hükmünü sormak üzere huzûra geldim. Tilki hakkında ne buyurursunuz? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Tilkiyi kim yiyer? buyurdu. Ben :

Yâ Resûlallah! Kurt hakkında ne buyurursunuz? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Kendisinde hayır (takvâ) bulunan bir kimse kurt yiyer (mi)? buyurdu."

Tirmizi'nin anlattığı gibi bu hadis'in senedi zayıflıktan boş değildir. Zevâid'de de bunun zayıflığına işâret edilmiştir.

İ Z A H I

Bu hadis Zevâid nevindendir. T i r m i z i bu hadisin kurt ile ilgili parçasını ayni râviden, yâni H u z e y m e b i n C e z ' (Ra-

dıyallâhü anh)'den rivâyet etmiş ve râvî A b d ü l k e r i m b i n E b i ' l - M u h â r ı k ' ın zayıflığına işâret etmiştir.

Bu hadîs kurt ve tilkinin etinin haramlığına delâlet eder. Ancak hadîsin senedi zayıftır. Kurt, Sebu', yâni azı dişi bulunan, yırtıcı ve et yiyen hayvanlardan olduğu için bundan önceki bâbta rivâyet edilen sahîh hadîslerden çıkan hükme tâbidir. Yâni H a n e f i, Ş â f i î, H a n b e l i mezheblere ve Cumhûra göre haram olan hayvanlardandır. M â l i k ' e göre ise diğer Sebu'lar gibi mekruh hayvanlardandır.

Tilkiye gelince, H a n e f i mezhebine göre târif edilen Sebu' sözcüğünün anlamının şümûlüne girer. Çünkü azı dişi olup et yiyen hayvanlardandır. Bu itibarla eti haramdır.

Bundan önceki bâbta anlattığım gibi Ş â f i î ' ye göre Sebu', azı dişi olup insanlara saldıran yırtıcı hayvan demektir. Bu duruma göre tilki Sebu' sözcüğünün anlamı kapsamına girmez ve sırtlan gibi tilki de helâldır. Yâni eti yenebilir.

H u z e y m e b i n C e z ' (Radıyallâhü anh), sahâbîdir. T i r m i z î ve İ b n - i M â c e h onun hadîsini rivâyet etmişlerdir. Râvileri ise kardeşleri H a l i d ve H i b b â n ' dır.

(١٥) باب الضبع

15 — SIRTLAN(IN ETİNİN YENİP YENMEYECEĞİNE DÂİR HADÎSLER) BÂBI

٣٢٣٦ – حدثنا هشام بن عمار، ومحمد بن الصباح، قالا: ثنا عبد الله بن رجاء المكي، عن إسماعيل بن أمية، عن عبد الله بن عبيد بن عمير، عن ابن أبي عمار (وهو عبد الرحمن) قال: سألت جابر بن عبد الله عن الضبع، أصيد هو؟ قال: نعم. قلت: آكلها؟ قال: نعم. قلت: أشيء سمعت من رسول الله ﷺ؟ قال: نعم.

TERCEMESİ

3236) "... Abdurrahman bin Ebî Ammâr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhümâ)'ya sırtlanın hükmünü sorarak: Sırtlan bir av mıdır? dedim. Câbir; evet, dedi. Ben: Onu yiyebilir miyim? dedim. Câbir; evet, diye cevab verdi. Ben: Bu, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğin bir şey mi? diye sordum. Câbir; evet, dedi."

٣٢٣٧ – حدّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ . ثنا يَحْيَى بْنُ وَاضِحٍ ، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أبِي الْمُخَارِقِ ، عَنْ حِبَّانَ بْنِ جَزْءٍ ، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ جَزْءٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا تَقُولُ فِي الضَّبُعِ ؟ قَالَ « وَمَنْ يَأْكُلُ الضَّبُعَ ؟ » .

TERCEMESİ

3237) Huzeyme bin Cez' (*Radıyallâhü anh*)'den; Şöyle demiştir:
Ben (bir kere):

Yâ Resûlallah! Sırtlan hakkında ne buyurursunuz? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
Sırtlanı kim yiyer? buyurdu."

İZAHI

İbn-i Ebî Ammâr (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Hibbân ve Beyhakı de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir. Bu hadise göre sırtlan av hayvanı sayılır ve eti yenir.

Huzeyme (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî de rivâyet ederek, senedinin kuvvetli olmadığını söylemiştir. Çünkü râvî Abdülkerim bin Ebi'l-Muharık zayıftır. Bu hadise göre ise sırtlanın eti yenmez.

ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ:

Avnü'l-Mabûd yazarı bu bâbın ilk hadisinin izahı bölümünde özetle şöyle der:
"Bu hadis, sırtlanın etini yemenin helâl olduğuna delâlet eder. Şâfii ve Ahmed bu hadisle amel etmişlerdir. Şâfii: Halk

öteden beri S a f â ile M e r v e arasında sırtlan etini satagelmişler ve yemişlerdir. Kimse onlara itiraz etmemiştir. A r a b l a r da onun etini güzel kabul edip övmüşlerdir, der.

Âlimlerin ekserisi ise sırtlanın etini haram sayarak: Sırtlan Sebu', yâni azı dişi olup et yiyen yırtıcı hayvanlardandır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de azı dişi olan Sebu', yâni yırtıcı hayvanların etini yemeyi yasak kılmıştır, diye delil göstermişlerdir. Ayrıca H u z e y m e b i n C e z ' (Radıyallâhü anh)'ın (3237 nolu) hadisini delil göstermişlerdir.

Ş â f i i ve A h m e d ise bu delillere karşı: Bu hadis, yâni İ b n - i E b i A m m â r (Radıyalâhü anh)'ın hadisi, azı dişi olup yırtıcı olan hayvanların etinin yasaklığına dâir hadislerin hükmünü husûsileştirmiştir. Esâsen sırtlan saldırgan hayvanlardan olmadığı için Sebu' nevinden sayılmaz. H u z e y m e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise zayıftır, demişlerdir.

H a t t â b i de: Sırtlanın etini yemek husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. S a ' d b i n E b i V a k k a s (Radıyallâhü anh)'ın sırtlanın etini yediği ve İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın sırtlanın etini helâl saydığı rivâyet olunmuştur. A t â , Ş â f i i , A h m e d , İ s h â k ve E b û S e v r , sırtlanın etini helâl sayan âlimlerdendir. Re'y ehli ile M â l i k ve S e v r i bundan kerâhat edenlerdendir. S a i d b i n e l - M ü s e y y e b (Radıyallâhü anh)'den de bu hüküm rivâyet olunmuştur, der."

H a n e f i l e r ' in re'y ehli olduğunu belirtmeyi uygun buldum. Yâni H a n e f i mezhebine göre sırtlanın eti yenmez. Çünkü, et yiyen ve azı dişi bulunan hayvanlardandır, kurt ve arslan gibi sayılır.

Müellifimizin 3085 nolu hadisi ile 3236 nolu hadisi arasında bir ilgi vardır. Oraya da bakılmalıdır.

(١٦) باب الضب

16 — DABB (YÂNİ BİR NEVİ KELER'İN ETİNİ YEMENİN HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

Bu bâbta rivâyet edilen hadislerin tercemesine geçmeden önce bu bâbın başlığında bulunan "Dabb" kelimesi ile 12. bâbın başlığında geçen "Vezağ" kelimesi hakkında kısa bilgi verelim.

12. bâbın başlığında ve hadislerinde geçen **Vezağ** kelimesini **"Alaca keler"** diye terceme ettim. Ve izah esnâsında bâzen de yalnız keler kelimesini kullanmakla yetindim.

Dabb da Türkçemizde keler diye ifâde edilir.

Şimdi bu iki hayvancağızın isimleri olan **Vezağ** ve **Dabb** kelimelerinin anlamı hakkında naklen açıklamada bulunalım:

Kamûs'un tercemesi Okyanus'ta: **Vezağa**: Sâmm-ı Ebras ismidir ki, alaca keler ve ağulu keler dedikleri kelerdir. **Dabb**: Haşarattan, yâni sürüngenlerden keler dedikleri hayvana denir, diye bilgi verilmiştir.

E b û D â v û d ' un süneninin şerhi **Avnü'l-Mabûd** yazarı da: **Vezağ**, eziyet edici, dört ayaklı küçük bir hayvandır. Samm-ı Ebrâs onun irileridir, der. N e v e v î de ayni şeyi söyler.

Avnü'l-Mabûd yazarı **Dabb** kelimesinin anlamı ile ilgili olarak da: **Dabb**, kertenkeleye benzeyen, fakat ondan büyük olan, dört ayaklı bir hayvancıktır. Bu hayvancağız yedi yüz yıl yaşar, hiç su içmez, kırk günde bir damla idrar yapar ve dişleri düşmez. Hattâ dişlerinin hepsinin tek bir parça ve bütün hâlinde olduğu söylenir, der.

Tuhfe'de beyân edildiğine göre e l - H â f ı z da **Dabb**, kertenkeleye benzeyen fakat ondan büyük olan dört ayaklı bir hayvancağızdır. **Künyesi** E b û H ı s l ' dır. Bu hayvancağız kış mevsiminde yuvasından çıkmaz. Farsça'da buna susmâr denilir, der.

Yukardaki bilgilerden edinilen sonuç **Vezağ** ile **Dabb** denilen hayvancıkların birbirine benzemelerine rağmen ayrı ayrı neviden olmasıdır. Her ikisi de sürüngenler familyesindendir. **Vezağ'ın** eti kesinlikle yenmez. **Dabb**'ın etinin yenilmesi ise bâzı âlimlere göre helâldır, bâzılarına göre mekruhtur. Bu mesele ile ilgili bilgi bu bâbta rivâyet edilen hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

Türkçemizde ise **Vezağ'a** alaca keler veyâ ağulu keler denilir. **Dabb**'a da keler ismi verilmiştir. **Vezağ'a** zehirli keler de denilir, **Dabb'ın** kuyruğu bir çok boğumlardan oluşur.

Bu bâbta rivâyet edilen hadisleri terceme ederken **Dabb** kelimesini keler diye terceme edeceğim. Ama bundan kasdedilen mânâ yu-

kardaki izahın ışığında düşünülmüştür. Terceme ederken bunu başka şekilde ve özlü olarak ifâde etmek güçtür.

٣٢٣٨ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ زَيْدِ
ابْنِ وهبٍ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ يَزِيدَ الأَنْصَارِيِّ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ. فَأَصَابَ النَّاسُ ضِبَاباً.
فَاشْتَوَوْهَا فَأَكَلُوا مِنْهَا. فَأَصَبْتُ مِنْهَا ضَبّاً فَشَوَيْتُهُ. ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخَذَ
جَرِيدَةً تَجَعَلَ يَعُدُّ بِهَا أَصَابِعَهُ. فَقَالَ «إِنَّ أُمَّةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مسِخَتْ دَوَابَّ
فِي الأَرْضِ. وَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلَّهَا هِيَ» فَقُلْتُ: إِنَّ النَّاسَ قَدِ اشْتَوَوْهَا فَأَكَلُوهَا.
فَلَمْ يَأْكُلْ وَلَمْ يَنْهَ.

TERCEMESİ

3238) "... Sâbit bin Yezîd el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz (bir askerî birlik içinde) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde (bir yolculukta) bulunuyorduk. (Yolculuk esnâsında) halk Dıbâb (kelerler)i yakaladılar ve kebab edip yediler. Ben de bir Dabb (keler) yakaladım ve kebab ettikten sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına götürdüm. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), yaprakları soyulmuş bir hurma dalını alıp onunla kelerin parmaklarını saymaya başladı. Sonra:

İsrâil oğullarından bir grup yerde yürüyen dört ayaklı hayvanlar sûretine çevirilmiştir. Ben gerçekten bilemeyeceğim, onların kelerler olması umulur, buyurdu. Ben:

Halk bunları kebab edip yediler, dedim. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bundan) yemedi ve yasak da etmedi."

٣٢٣٩ – حدثنا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَاتِمٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ
ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْيَشْكُرِيِّ، عَنْ جَابِرِ

ابْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يُحَرِّمِ الضَّبَّ . وَلَـٰكِنْ قَذِرَهُ . وَإِنَّهُ لَطَعَامُ عَامَّةِ الرِّعَاءِ .
وَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَنْفَعُ بِهِ غَيْرَ وَاحِدٍ . وَلَوْ كَانَ عِنْدِي لَأَكَلْتُهُ .

حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَىٰ بْنُ خَلَفٍ . ثنا عَبْدُ الْأَعْلَىٰ . ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ ،
عَنْ سُلَيْمَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

فى الزوائد : رجال إسناده ثقات . إلا أنه منقطع . حكى الترمذىّ فى الجامع ، عن البخارىّ أن قتادة
لم يسمع من سليمان بن قيس اليشكرىّ .

TERCEMESİ

3239) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Dabb'** (keler)**i haram kılmadı ve lâkin ondan tiksindi. Şüphesiz o, tüm çobanların yiyeceğidir. Şüphesiz Allah** (Azze ve Celle) **bâzı kimseleri ondan yararlandırır. Eğer o benim yanımda olsaydı yiyerdim.**

... **Câbir** (Radıyallâhü anh),**Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh) **aracılığıyla bunun mislini Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den rivâyet etmiştir."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedindeki râviler sıkâ (güvenilir) zâtlardır. Fakat sened munkati (kesik)dir. Tirmizi, el-Câmiinde Katâde'nin Süleymân bin Kays el-Yeşkürî'den hadis işitmediğini Buhârî'den naklen anlatmıştır.

٣٢٤٠ — حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ ،
عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : نَادَى رَسُولَ اللهِ ﷺ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ ،
حِينَ انْصَرَفَ مِنَ الصَّلَاةِ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ أَرْضَنَا أَرْضٌ مَضَبَّةٌ . فَمَا تَرَى
فِي الضِّبَابِ ؟ قَالَ « بَلَغَنِي أَنَّهُ أُمَّةٌ مُسِخَتْ » فَلَمْ يَأْمُرْ بِهِ ، وَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ .

TERCEMESİ

3240) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) namazdan dönünce Soffa ehlinden bir adam O'na seslenerek:

Yâ Resûlallah! Bizim arâzimiz Dabb (keler)leri bol olan bir arâzidir. Kelerler(in etini yemek) hakkında ne buyurursun? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Kelerin meshedilmiş bir ümmet olduğu (bilgisi) bana ulaşmıştır, buyurdu. Sonra kelerin etini yemeyi emretmedi ve yasak da etmedi."

٣٢٤١ – حدثنا محمد بن المصفى الحمصى . ثنا محمد بن حرب . حدثنا محمد
ابن الوليد الزبيدى عن الزهرى ، عن أبى أمامة بن سهل بن حنيف ، عن عبد الله
ابن عباس ، عن خالد بن الوليد ؛ أن رسول الله ﷺ أتى بضب مشوى ، فقرب إليه ،
فأهوى بيده ليأكل منه . فقال له من حضره : يا رسول الله ! إنه لحم ضب . فرفع
يده عنه . فقال له خالد : يا رسول الله ! أحرام الضب ؟ قال « لا . ولكنه لم يكن
بأرضى ، فأجدنى أعافه » . قال فأهوى خالد إلى الضب ، فأكل منه ، ورسول الله
ﷺ ينظر إليه .

TERCEMESİ

3241) "... Hâlid bin el-Velîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e kebab edilmiş bir keler getirilip yakınına konuldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ondan yemek için elini uzattı. Orada hazır bulunan(lardan biri veyâ birkaçı):

Yâ Resûlallah! Bu, keler etidir, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) elini ondan çekti. Sonra Hâlid (bin el-Velîd):

Yâ Resûlallah! Dabb (keler) haram mıdır? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Hayır. Lâkin bu hayvan benim memleketimde yoktu. Ben kendimi ondan tiksinir durumda buluyorum, buyurdu. Râvî demiştir ki: Bunun üzerine Hâlid, o Dabb (keler) e eğildi ve ondan yedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de ona bakıyordu."**

٣٢٤٢ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا أُحَرِّمُ » يَعْنِي الضَّبَّ

TERCEMESİ

3242) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Ben haram etmem, buyurmuştur. Yâni Dabb (keler) i."

İZAHI

Sâbit (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevindendir. Fakat Müslim de bunun bir benzerini rivâyet etmiştir. Müslim'deki rivâyet meâlen şöyledir:

"... Câbir (Radıyallâhü anh)**'den rivâyet edildiğine göre Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh) **şöyle demiştir:**

Şüphesiz, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Dabb** (keler)**i haram etmedi. Allah** (Azze ve Celle) **bâzı kimseleri kelerden yararlandırıyor. Hakikaten çobanların tümünün yiyeceği bundandır. Ve eğer benim yanımda olsaydı yiyerdim."**

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Hâlid bin el-Velîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Tirmizî tarafından da rivâyet olunmuştur.

Bu bâbta rivâyet edilen hadisler Dabb'ın, yâni bir nevî kelerin etini yemenin helâl olduğuna delâlet eder. Nevevi Müslim'in şerhinde: Müslümanlar, Dabb denilen keler nevînin etini yemenin

helâl olduğu ve bunda bir mekruhluğun bulunmadığı husûsunda ittifak etmişlerdir. Ancak Ebû Hanife'nin arkadaşlarına göre bunun etini yemek mekruhtur. Kadı Iyâz'ın naklen beyânına göre bâzıları da bunun haram olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşün sıhhatli bir kaynağa dayandığını sanmıyorum. Dayansa bile bu nasslara karşı zayıf kalır. Ve daha önceki ilim ehlinin icmâına muhâlif olur, der.

El-Hâfız da Nevevi'nin yukardaki sözlerini naklettikten sonra: İbnü'l-Münzir bunun etini yemenin haramlığı hükmünü Ali (Radıyallâhü anh)'den nakletmiştir. Ali (Radıyallâhü anh) muhâlif olunca onsuz icmâ oluşur mu? der.

Hanefî âlimlerden imâm Tahâvî de **Maâni'l-Âsâr'da**: Bu hadisler, Dabb'ın etini yemekte bir sakınca bulunmadığına delâlet eder. Ben de bununla hükmederim, demiştir.

Kelerin meshedilmiş İsrâil oğullarının neslinden olması ihtimâline dâir hadis ile ilgili olarak İzzü'd-Dîn bin Abdisselâm şöyle der:

Meshedilen bir topluluğun üç günden fazla yaşamadığı ve neslini devam ettiremediği yolunda vârid olan hadis ile bu hadis arasında görülen ihtilâfa cevâben şöyle denilir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bâzen bir konu hakkında özlü haber verirdi. Sonra da bunu açıklığa kavuştururdu. Nitekim Deccâl hakkında önce "Ben aranızda iken Deccâl çıkarsa onu ben mağlûp ederim" buyurmuş. Sonra Deccâl'ın son zamanlarda çıkacağını haber vermiştir. Bu mesele de böyledir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) önce mesih durumunu bildirmiş; o sıralarda meshedilmiş ümmetin üç günden fazla yaşıyamadığını ve neslini devam ettiremediğini bilememiş. O'nun kelerle ilgili buyruğundaki zannı böyle idi. Sonra meshedilmiş ümmetin üç günden fazla yaşamadığı ve neslini devam ettiremediği bilgisi Allah tarafından O'na verilmiştir.

Bir Hâl Tercemesi

İlk hadisin râvisi Sâbit bin Yezid (R.A.), bâzı rivâyetlerde Sâbit bin Vedia, diğer bâzı rivâyetlerde Sâbit bin Yezid bin Vedia şeklinde geçmektedir. Tirmizî: Vedia, Sâbit'in anasıdır, Yezid de onun babasıdır. Hazreç kabilesinden olup künyesi Ebû Said'dir. Büyük sahâbilerdendir. İki tane hadisi vardır. Râvîleri de Berâ ve Zeyd bin Veheb'tir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa, 57)

(١٧) باب الأرنب

17 — TAVŞAN (ETİ HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٣٢٤٣ – حدثنا محمد بن بشار . ثنا محمد بن جعفر ، وعبد الرحمن بن مهدي ، قالا : ثنا شعبة عن هشام بن زيد ، عن أنس بن مالك ؛ قال : مررنا بمر الظهران فأنفجنا أرنبا . فسعوا عليها . فلغبوا . فسعيت حتى أدركتها . فأتيت بها أبا طلحة ، فذبحها . فبعث بعجزها وو ركها إلى النبي ﷺ ، فقبلها .

TERCEMESİ

3243) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz (bir yolculukta) Merr-i Zahrân (denilen semt)den geçerken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Yolcular onun arkasından koştularsa da yorulup âciz kaldılar. Bunun üzerine ben koştum ve nihâyet hayvana yetiştim ve yakalayıp Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha da tavşanı kesti ve kuyruk çevresi ile oyluğunun üst tarafını (benimle) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gönderdi. Peygamber de bu hediyeyi kabul etti."

٣٢٤٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون . أنبأنا داود بن أبي هند عن الشعبي ، عن محمد بن صفوان : أنه مر على النبي ﷺ بأرنبين ، معلقهما . فقال : يا رسول الله ! إني أصبت هذين الأرنبين ، فلم أجد حديدة أذكيهما بها . فذكيتهما بمروة أفآكل ؟ قال « كل » .

TERCEMESİ

3244) "... Muhammed bin Safvân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir kere kendisi (avlayıp boğazladıktan sonra) astığı iki tavşanla birlikte Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanından geçti de:

Yâ Resûlallah! Ben bu iki tavşanı tuttum da onları boğazlamak için bir demir (bıçak) bulamadım. Bu nedenle hayvanları bir merve (yâni bıçak gibi keskin, ak ve berrak bir taş parçası) ile boğazladım. Ben (bunların etini) yiyebilir miyim? dedim. O:

Ye, buyurdu."

٣٢٤٥ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَحْيَى بْنُ وَاضِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ أَبِي الْمُخَارِقِ، عَنْ حِبَّانَ بْنِ جَزْءٍ، عَنْ أَخِيهِ خُزَيْمَةَ بْنِ جَزْءٍ؛ قَالَ: قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! جِئْتُكَ لِأَسْأَلَكَ عَنْ أَحْنَاشِ الْأَرْضِ . مَا تَقُولُ فِي الضَّبِّ ؟ قَالَ « لَا آكُلُهُ، وَلَا أُحَرِّمُهُ » قَالَ : قُلْتُ: فَإِنِّي آكُلُ مِمَّا لَمْ تُحَرِّمْ. وَلِمَ ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ « فُقِدَتْ أُمَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ . وَرَأَيْتُ خَلْقًا رَابَنِي » قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! مَا تَقُولُ فِي الْأَرْنَبِ ؟ قَالَ « لَا آكُلُهُ وَلَا أُحَرِّمُهُ » قُلْتُ : فَإِنِّي آكُلُ مِمَّا لَمْ تُحَرِّمْ. وَلِمَ ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَالَ « نُبِّئْتُ أَنَّهَا تَدْمَى » .

TERCEMESİ

3245) "... Huzeyme bin Cez' *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben (bir kere):

Yâ Resûlallah! Bâzı yer hayvanları hakkında sana soru sormak üzere yanına geldim. Dabb (bir nevi keler) hakkında ne buyurursun? dedim.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ben onu yemem ve haram da kılmam, buyurdu. Huzeyme demiştir ki: Ben:

Şüphesiz ben senin haram kılmadığın şeyden yiyerim (haram kılmadığın bir şeyi) niçin (yemezsin)? Yâ Resûlallah, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ümmetlerden biri kaybolmuş (hayvan şeklinde çevirilmiş) tir. Ve beni şüpheye düşüren bir yaratık gördüm (Yâni meshedilmiş ümmetin keler şekline çevirilmiş olması muhtemeldir), **buyurdu. Ben:**

Yâ Resûlallah! Tavşan hakkında ne buyurursun? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Ben onu yemem ve yenmesini haram da etmem, buyurdu. Ben: Senin haram kılmadığın şeyden şüphesiz yiyerim ve (tavşan etini) niçin (yemezsin)? Yâ Resûlallah, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Tavşanın kan attığı (yâni kadın gibi hayız âdeti gördüğü) bana haber verildi, buyurdu."

İ Z A H I

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. M u h a m m e d b i n S a f v â n (Radıyallâhü anh)'ın hadisi T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â î, İ b n - i H i b b â n ve H â k i m tarafından da rivâyet edilmiştir. H u z e y m e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine başka yerde raslamadım.

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde geçen "Merrü'z-Zahrân" N e v e v î'nin beyânına göre M e k k e-i M ü k e r r e m e'ye yakın bir semtin ismidir.

"Verik" oyluğun üst tarafıdır. "Acüz" da bir şeyin arkası, sonu ve kalçası mânâlarına gelir. Burada tavşanın budlarının üst tarafı mânâsı kasdedilmiştir.

Bu bâbın ilk iki hadisi tavşan etini yemenin helâllığına delâlet eder. Son hadîse göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) «Ben tavşan etini yemem» buyurmuştur. Fakat bu hadisin senedi zayıftır. Çünkü râvî A b d ü l k e r i m b i n E b i'l-M a h a r i k kuvvetli değildir. Bu durum 3235. hadis bölümünde anlatılmıştır. Bu itibarla bu hadîs sâbit sayılamaz.

E l-H â f ı z : Âlimler tavşan etini yemenin câizliği üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak sahâbîlerden A b d u l l a h b i n Ö m e r (Radıyallâhü anh), tâbiilerden İ k r i m e ve fıkıhçılardan M u h a m m e d b i n E b î L e y l â'dan naklen beyân edildiğine göre bu üç zât tavşan etini yemeyi mekruh görmüşlerdir, der.

İLK İKİ HADÎSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER:

1. Tavşanı avlamak meşrûdur. Bir kaç kişi bir hayvanı avlamaya çalışırken hangisi yakalarsa av onun hakkıdır.

2. Eti yenen hayvanı bıçak gibi keskin olan başka bir âletle boğazlamak câizdir. Merve ismi verilen ve bıçak gibi keskin olan çakmak taşı da böyledir.

3. Kişinin sevdiği kimseye az bir şeyi hediye etmesi meşrûdur.

4. Tavşan etini yemek meşrûdur.

5. Kişi tereddüt ettiği dînî meseleyi ehil zâtlara sormalıdır.

Bu bâbın son hadisinde sözü edilen Dabb, yâni bir nevi kelerin etini yemekle ilgili izah bundan önceki bâbta geçtiği için oraya mürâcaat edilmelidir.

(١٨) باب الطافي من صيد البحر

18 — DENİZ AVINDAN BİR SEBEP OLMAKSIZIN ÖLÜP SU YÜZÜNDE DURAN (KISIM HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

Tâfî: Su yüzüne çıkıp da batmayan şey mânâsınadır. Tâfi balık ise, bir sebep olmaksızın denizde ölen balığa denilir. Nevevi böyle târif etmiştir. El-Menhel yazarı "Deniz suyu ile abdest almak" bâbında rivâyet edilen (3246) nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin izahı bölümünde **Tâfî balık** ile ilgili olarak özetle şöyle der: Hanefî âlimlere göre bir sebep olmaksızın ölüp su yüzünde duran ve karın kısmı yukarda kalan balık helâl değildir. Buna Tâfî balık denilir. Bir sebep olmaksızın ölüp su yüzüne çıkan, fakat sırt kısmı yukarda duran balık tâfî sayılmaz ve suyun soğukluğu veyâ sıcaklığı gibi bir sebeple ölen balık gibi yenir. Bu hükmün dayanağı ise Câbir (Radıyallâhü anh)'ın — 3247 nolu — hadisidir. Ölen balık şişmiş vaziyette olup da zararlı hâle gelmiş ise tüm âlimlere göre haramdır, eti yenmez.

Bir sebep olmaksızın, yâni kendiliğinden ölüp de su yüzünde duran ve tâfî diye isim verilen balığın etinin yenip yenmeyeceği hakkındaki ilmî görüşleri bu bâbta rivâyet edilen hadislerin izahı bölümünde verilecektir.

٣٢٤٦ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ : حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ
عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَلَمَةَ ، مِنْ آلِ ابْنِ الأَزْرَقِ ؛ أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ أَبِي بُرْدَةَ ، وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ ،
حَدَّثَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الْبَحْرُ الطَّهُورُ مَاؤُهُ ، الْحِلُّ مَيْتَتُهُ» .
قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ : بَلَغَنِي عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْجَوَادِ أَنَّهُ قَالَ : هٰذَا نِصْفُ الْعِلْمِ . لِأَنَّ الدُّنْيَا
بَرٌّ وَبَحْرٌ . فَقَدْ أَفْتَاكَ فِي الْبَحْرِ ، وَبَقِيَ الْبَرُّ .

TERCEMESİ

3246) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Denizin suyu temizleyici (yâni abdestsizliği ve pisliği giderici)-dir, meytesi (yâni boğazlanmadan ölen avı) helâldır, buyurmuştur.

(Müellifimiz) Ebû Abdillah dedi ki: Ebû Ubeyde el-Cevâd'dan bana ulaştığma göre kendisi şöyle dedi: Bu hadîs ilmin yarısıdır. Çünkü dünya kara ve denizdir. Bu hadîs, sana deniz hakkında fetvâ verdi. Kara (ya âit fetvâ) kaldı'.'

٣٢٤٧ – حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . ثنا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيُّ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ
عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا أَلْقَى الْبَحْرُ أَوْ جَزَرَ
عَنْهُ فَكُلُوهُ . وَمَا مَاتَ فِيهِ فَطَفَا ، فَلَا تَأْكُلُوهُ» .

قال الدميري : هو حديث ضعيف باتفاق الحفاظ لا يجوز الاحتجاج به . فإنه من رواية يحيى بن سليم الطائفي .

TERCEMESİ

3247) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Deniz suyunun sâhile attığı ve geri çekilmekle sâhilde bıraktığı avı yeyiniz. Denizde ölüp de su yüzüne çıkan (av)ı yemeyiniz."

Not : Ed-Dümeyrî şöyle demiştir : Bu hadîs, hâfızların ittifakı ile zayıftır, delil olmaz. Çünkü Yahyâ bin Süleym et-Tâifî'nin rivâyetindendir.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Mâlik, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî, Ahmed, İbn-i Hibbân, Hâkim, Beyhakî, Dârekutnî ve başkaları tarafından da rivâyet edilmiştir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet ederek: Bu hadîsi Süfyân-i Sevrî, Eyyûb ve Hammâd da Ebü'z-Zübeyr'den rivâyet ederek Câbir üstünde durdurmuşlardır. Yâni mevkûf olarak rivâyetle bu eseri Câbir'in sözü olarak rivâyet etmişlerdir. Bu hadis, başka bir zayıf senedle de İbn-i Ebi Zi'b aracılığıyla Câbir'den rivâyet edilerek Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğu biçiminde nakledilmiştir, der.

Tâfî, yâni sebebsiz olarak denizde ölüp su yüzüne çıkan ve karın kısmı yukarda kalmak sûretiyle su yüzünde duran balık etinin yenip yenmeyeceği hakkındaki ilmi görüşlere gelince **Avnü'l-Mabûd** yazarı konu hakkında özetle şöyle der:

"Hattâbî: Birden fazla sahâbî'nin Tâfî balığın helâl olduğuna hükmettiği sâbittir. Ebû Bekr-i Sıddik ile Ebû Eyyûb el-Ensârî (Radıyallâhü anhümâ)'mn böyle hükmeden sahâbîlerden olduğu sâbittir. İbn-i Ebî Rabâh, Mekhûl, İbrâhîm-i Nahaî, Mâlik, Şâfiî ve Ebû Sevr böyle hükmetmişlerdir.

Câbir bin Abdillah ile İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm)'ün Tâfî balığın etini yemenin mekruhluğuna hükmettikleri bilinmektedir. Câbir bin Zeyd, Tâvûs ve re'y ehlinin de böyle hükmettikleri mâlumdur. (Hanefîler re'y ehlidir.), diye bilgi vermiştir."

El-Menhel yazarı da "Deniz suyu ile abdest almak" bâbında Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın 3246. hadîsinin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

"Hanefîler'e göre Tâfî balığın eti yenmez. Tâfî balık: Bir sebeb olmaksızın denizde öldükten sonra su yüzüne çıkıp karnı yu-

karda duran balıktır. Sırtı yukarda duran balık ise Tâfî sayılmaz ve eti yenir. Suyun soğukluğu ve sıcaklığı gibi bir sebebten dolayı ölen balığın eti de yenir. Bu hükmün dayanağı E b û D â v û d 'un Atıma kitâbında rivâyet ettiği C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir. — 3247. hadisimiz —

Tâfî balığın helâl olduğuna hükmedenlerin delili ise E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisidir. — 3246. hadisimiz — Sahâbîlerin ve tâbiilerin Cumhûru da; أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ. = "Deniz avı ve taâmı sizin için helâl kılındı" âyetindeki "Taam" kelimesini bir sebep olmaksızın ölüp de su yüzüne çıkan balık mânâsına yorumlamışlardır. Bu da Tâfî balığın helâllığına hükmedenler için bir dayanaktır.

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen hadisteki "Meyte" şer'i usûle göre boğazlanmaksızın ölen hayvan mânâsınadır.

Hadîsteki Tahûr da abdestsizlik hâlini giderici ve necâseti, yâni pisliği giderici anlamınadır.

Bu hadîsten çıkan fıkıh hükümleri ise : Deniz suyunun abdest ve boy abdesti almakta keza necâseti gidermekte kullanmaya dinen elverişli olduğuna delâlet eder. Yâni deniz suyu ile abdest alınır, gusül edilir ve pisliği giderir. Diğer bir hüküm de, deniz avı boğazlanmadan yenir, murdar sayılmaz.

Müellifimizin 386 - 388 nolu hadisleri bu hadisin benzeri olup yukardaki hükümlerle ilgili izah orada yapıldığı için burada tekrarlamaya gerek yoktur.

CÂBİR (RADIYALLÂHÜ ANH)'IN HADÎSİNDEN ÇIKAN HÜKÜMLER :

1. Deniz suyunun sâhile attığı ve sâhilde ölen deniz avı helâldır, murdar sayılmaz.

2. Deniz suyunun geri çekilmesi sûretiyle sâhilde susuz kalıp ölen deniz avı helâldır, murdar sayılmaz.

3. Tâfî balık, yâni suda sebebsiz olarak ölüp su yüzünde kalan balık helâl değildir. Bu hükümle ilgili bilgi ve ilim ehlinin görüşleri yukarda anlatıldı.

(١٩) باب الغراب

19 — KARGA (ETİNİN HÜKMÜNÜ BEYÂN EDEN HADÎSLER) BÂBI

٣٢٤٨ — حدثنا أحمد بن الأزهر النيسابوري . ثنا الهيثم بن جميل . ثنا شريك ، عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن ابن عمر ؛ قال : من يأكل الغراب ؟ وقد سماه رسول الله ﷺ « فاسقا » . والله ! ما هو من الطيبات .

في الزوائد : هذا الإسناد صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

3248) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Karga'ya fâsık adım taktığı halde kim etini yiyer? Allah'a and olsun ki, karga temiz (yiyecek) lerden değildir."

Not: Zevâid'de bunun senedinin sahih ve râvilerinin sıkâ olduğu belirtilmiştir.

٣٢٤٩ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا الأنصاري . ثنا المسعودي ثنا عبد الرحمن ابن القاسم بن محمد بن أبي بكر الصديق ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « الحية فاسقة ، والعقرب فاسقة ، والفأرة فاسقة ، والغراب فاسق » .

فقيل للقاسم : أيؤكل الغراب ؟ قال : من يأكله ؟ بعد قول رسول الله ﷺ « فاسقا » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات . إلا أن المسعودي اختلط بأخرة ولم نعلم هل روى الأنصاري هذا عن المسعودي قبل الاختلاط أو بعده . فيجب التوقف في حديثه . واسم الأنصاري محمد بن عبد الله بن المثنى .

TERCEMESİ

3249) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Yılan fâsıktır, akrep fâsıktır, fâre fâsıktır ve karga fâsıktır." (Bu hadîsi Âişe'den rivâyet eden yeğeni) Kasım'a: Karga yenir mi diye soruldu. Kasım: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (karga'ya) fâsık dedikten sonra kim onu yiyer? dedi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedindeki râviler sıkâ zâtlardır. Fakat şu var ki: (Râvi) el-Mes'ûdi'nin hâfızası son zamanlarında zayıflamıştı. El-Ensâri'nin bu hadisi el-Mes'ûdi'den, hâfızasının zayıflığı döneminden önce mi, sonra mı rivâyet ettiğini bilemedik. Bu itibarla el-Mes'ûdi'nin hadisinde duraklamak gerekir. El-Ensâri'nin adı Muhammed bin Abdillah bin el-Müsennâ'dır.

İ Z A H I

Bu bâbın iki hadîsi de Zevâid nevindendir, karganın etini yemenin haramlığına delâlet eder. Müellifimizin 3087 ve 3088. hadîslerinde öldürülmesi emrolunan hayvanlardan birisi de kargadır. Karga'ya ve hadiste anılan hayvanlara fâsık denilmesi sebebi ve karga'nın öldürülmesi hükmü ile ilgili bilgi orada verildiği için burada tekrarlanmasına gerek görmüyorum.

İlk hadiste Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın: "Allah'a and olsun ki karga temiz yiyeceklerden değildir" sözü M ü ' m i n û n sûresinin 51. âyetine işârettir. Bu âyette Allah Teâlâ;

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ = "Ey Resûller temiz (yiyecek)lerden yeyiniz..." buyurmuştur. Ümmetler de peygamberlerinin izlerini tâkip etmek durumundadır. Dolayısıyla temiz sayılmayan yiyeceklerden yiyemezler.

(٢٠) باب الهرة

20 — KEDİ(NİN ETİNİ YEMENİN YASAKLIĞI) BÂBI

٣٢٥٠ — حدثنا الحسين بن مهدي . أنبأنا عبد الرزاق . أنبأنا عمر بن زيد ، عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ عن أكل الهرة وثمنها .

TERCEMESİ

3250) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kediyi yemeyi ve bahasını** (yâni satıp bedelini almayı) **yasakladı."**

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî ve Beyhakî de rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd ve Nesâî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. Bu hadis kedi etini yemenin haramlığına ve kediyi satmanın yasaklığına delâlet eder. Kedi etinin yasaklığı hükmü husûsunda ilim ehlinin ittifakı vardır. Kedinin satışı konusu ise müellifimizin 2161. hadisinin izahı bölümünde işlenmiştir. Oraya bakılmalıdır.

SÜNEN-İ İBN-İ MÂCE'NİN SEKİZİNCİ CİLDİ BURADA BİTTİ. DOKUZUNCU CİLDİ YEMEKLER KİTÂBI İLE BAŞLAYACAKTIR.

KİTABIN SAHİFELERİNE GÖRE MEVZULARIN MÜCMEL FİHRİSTİ

Bab No.	Hadis No.	Hadîsin Râvîsi	Sahife No.

Bab No.	Hadis No.	Hadisin Râvîsi	Sahife No.

Bab No.	Hadis No.	Hadîsin Râvîsi	Sahife No.

Bab No.	Hadis No.	Hadisin Râvîsi	Sahife No.